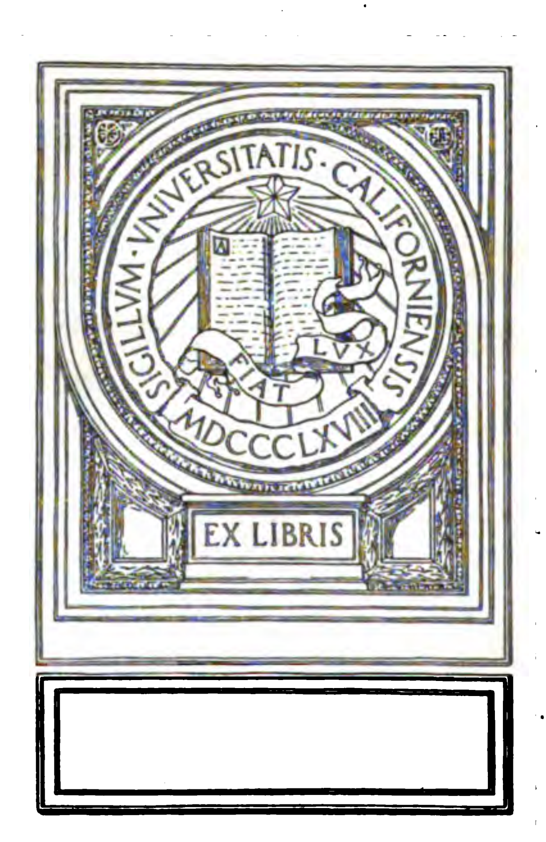
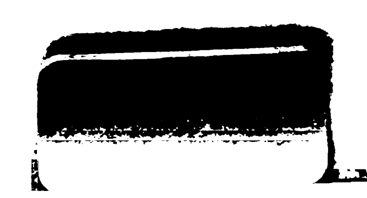

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT
LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

HISTORIA DEL DERECHO

EN

CATALUÑA, MALLORCA Y VALENCIA.

CÓDIGO

DE LAS

COSTUMBRES DE TORTOSA

POR EL DOCTOR

D. BIENVENIDO OLIVER

Individuo correspondiente de la Real Academia de la Historia y de la de Buenas Letras de Barcelona, Jefe superior honorario de Administracion, Magistrado de Audiencia, Subdirector de los Registros Civil y de la Propiedad y del Notariado, etc.

TOMO IV

MADRID
IMPRENTA DE MIGUEL GINESTA
calle de Campomanes, núm. 8

1881

HISTORIA DEL DERECHO

EN

CATALUÑA, MALLORCA Y VALENCIA.

COSTUMBRES DE TORTOSA.

HISTORIA DEL DERECHO

EN

CATALUÑA, MALLORCA Y VALENCIA.

CÓDIGO

DE LAS

COSTUMBRES DE TORTOSA

POR EL DOCTOR

D. BIENVENIDO OLIVER

Individuo correspondiente de la Real Academia de la Historia y de la de Buenas Letras de Barcelona, Jefe superior honorario de Administracion, Magistrado de Audiencia, Subdirector de los Registros Civil y de la Propiedad y del Notariado, etc.

TOMO IV

MADRID

IMPRENTA DE MIGUEL GINESTA

calle de Campomanes, núm. 8

1881

HISTORIA DEL DERECHO

EN

CATALUÑA, MALLORCA Y VALENCIA.

COSTUMBRES DE TORTOSA.

alegoría que ocupa este lugar en la edicion principe [1].

Mucho hemos vacilado ántes de resolvernos á emprender la difícil, árida y á veces fastidiosa tarea de dar nuevamente á la estampa un extenso Código del siglo XIII, escrito en antiquísimo catalan, é impreso por primera vez en aquel período, próximo al descubrimiento de la imprenta, en que los impresores, por ignorancia ó por economía, se limitaban á reproducir con escrupulosa y material fidelidad los manuscritos en la misma forma caligráfica empleada por los copistas del siglo XIII, ordinariamente descuidada y sobre manera confusa.

Porque precisamente el texto de las COSTUMS de 1539, del cual existen rarísimos ejemplares, presenta en su forma exterior todas las dificultades que para su clara inteligencia amontonaron los amanuenses de aquel siglo, aumentadas con los descuidos é imperfecciones de los editores y tipógrafos de principios del siglo XVI. Impreso el texto de dicho Código en caracteres góticos, á dos columnas, en papel de hilo, oscurecido por el tiempo, carece de uniformidad y fijeza en la ortografía, pues una palabra se encuentra de distinto modo escrita en la misma página, dos ó más palabras se juntan formando una sola, los signos de puntuacion y las mayúsculas se emplean con arbitrariedad, está plagado de nexos y abreviaturas de todos los sistemas brachigráficos conocidos, abundan las sinalefas, elipsis y contraccio-

[1] Esta alegoría simboliza la convocacion al Juicio Final á los habitantes de Tortosa. Debajo de la imágen de Jesucristo, que ocupa el primer lugar, como Juez Soberano, adornado de los atributos de la Majestad y de la Justicia, estando rodeado de la Corte celestial, aparecen los ángeles con las trompetas en actitud de llamar á los muertos, quienes salen de sus sepulturas, situadas en un campo ribereño del Ebro, por cuyo rio navegan dos buques. Al rededor de la alegoría, existe esta leyenda, sacada de los Libros Sagrados: «*Diligite justitiam omnes qui judicatis terram, et oculi vestri cernant equitatem; ut de vultu altissimi vestrum prodeat judicium. Qua enim mensura mensi fueritis remetietur vobis.*»

nes, y, para fin y remate, son numerosas las erratas materiales de copia ó de imprenta.

En presencia de un texto de tal manera escrito é impreso, redactado por añadidura en catalan tan antiguo, que á principios del siglo XVI, el editor Dr. Juan Amich lo calificó de *vetustíssimo*, natural era que, conociendo nuestra insuficiencia, experimentáramos vacilaciones y dudas para proceder á una nueva edicion, á pesar de los repetidos y apremiantes deseos que nos manifestaban personas doctísimas.

Y esta vacilacion fué mayor, porque de los dos sistemas seguidos para esta clase de publicaciones—que son, á saber: la copia fiel y escrupulosa del texto, facsimilar, como la apellidan algunos, hasta con sus errores materiales, y la reproduccion del mismo sin tocar un solo ápice del contenido, pero en forma más clara é inteligible á la generalidad de los lectores,—debiamos adoptar el segundo, que es tambien el que exige mayor trabajo, inteligencia y cuidado, por varios y poderosos motivos, que apuntaremos en este lugar con el único fin de que no se atribuya á temerario empeño lo que es resultado de ineludible obligacion.

Desde luégo salta á la vista que la principal razon que alegan los partidarios del sistema de la reproduccion facsimilar, no es aplicable al presente caso, toda vez que cualesquiera que sean las ventajas que para la filología, la lingüística y para la misma historia jurídica tenga este sistema, aquellas sólo existen cuando se trata de publicar por vez primera un Códice manuscrito que ha permanecido en el fondo de los archivos; pero desaparecen cuando, como ahora ocurre, sólo se intenta dar nuevamente á luz un texto ya impreso. Y como en la primera impresion del mismo se observó el sistema de la reproduccion material, han quedado satisfechas las exigencias de los críticos que lo defien-

den. Y por si esto no fuese suficiente, quedarán de nuevo atendidas en la edicion que con gran esplendidez ha empezado á publicar el Ayuntamiento de Tortosa, que ha adoptado tambien el sistema de la reproduccion material del texto impreso en 1539, sin la más pequeña alteracion, con la misma anárquica y caprichosa ortografía, sin dividir tampoco las palabras que en él aparecen como una sola, ni señalar los afijos, ni resolver las sinalefas y contracciones, ni colocar los signos de puntuacion en el lugar que el sentido de la frase exige, ni usar de las mayúsculas en el modo debido, copiando los errores materiales de la primera edicion, sin advertir de modo alguno las repeticiones y sustituciones de palabras y frases, y otros muchos defectos tipográficos y de copia que contiene y que pasaron desapercibidos al editor Juan Amich, quien sólo hizo mérito de algunas de las principales faltas, segun él mismo declara [1]. Tan mecánicamente se sigue el sistema de la reproduccion material en la reciente edicion del Ayuntamiento, que hasta se copian gran número de abreviaturas con los mismos signos empleados hace tres siglos y medio.

Cotejados por nosotros mismos los cuadernos que hasta ahora van publicados de esta edicion, con el ejemplar impreso en 1539 que poseemos, observamos entre ambos textos numerosas variantes, las cuales, atendido el esmero que parece se pone en la moderna edicion, dudamos si serán debidas á descuidos materiales ó al mismo ejemplar que tiene en su poder la Corporacion Municipal. Esta última hipótesis vendria á

1 Aunque en la edicion de 1539 el editor Dr. Amich anotó varias erratas y omisiones debidas á los tipógrafos, limitó esta rectificacion á algunas de las más importantes, omitiendo todas las secundarias y algunas principales, segun él mismo tuvo cuidado de expresar en las siguientes palabras, puestas como epígrafe de las erratas: «*Annotacions de algunes errors ó faltes principals, fetes en la present Impressio.*»

corroborar ciertas indicaciones de algunos bibliógrafos, favorables á la existencia de dos ediciones de las Costums hechas en el siglo XVI [1].

Mas sea de ello lo que quiera, lo cierto y verdadero es, que cuando se termine la edicion del Ayuntamiento existirán dos ediciones del Código de las Costums, hechas por el sistema facsimilar, que hacen innecesária su adopcion para la que nosotros estamos en el deber de ejecutar.

Aun cuando así no fuera, todavía nos hubiésemos resistido á seguir este sistema, porque la reproduccion exacta y fiel del texto, sobre ser punto ménos que irrealizable, ya que sólo á la fotolitografía es dada esta reproduccion, seria perfectamente estéril en el órden jurídico, supuesto que deberia hacerse con las numerosas abreviaturas y desórden en los signos de la puntuacion de que adolece el que nos sirve de original, cuyo

---

1 Hé aquí las variantes que hemos encontrado al cotejar escrupulosamente la edicion del Ayuntamiento y la edicion de 1589, segun el ejemplar que poseemos:

En la página 14 de la edicion del Ayuntamiento se dice, *Harnau* por Narnau que se lee en la de 1589; en la pág. 45, *deça la flum* por deça lo flum; en la 51, *no sien ferials* por non sien feriats; en la 58, *o de. II. en jos* por o de. II sous en jos; en la pág 70, *deu lo condempnat pagar* por deu pagar lo condempnat; en la pág. 71, *absolta e difinida* por absolta e defenida; en la 72, *julgat* por jutjat; en la 75, *ensemps sacorden* por ensemps no sacorden; en la 77, *matexa forma* por metexa forma; en la 79, *no volra* por nol volra; en la 82, *cor porie* por car porie; en la 84, línea 32, *com a esrayns* por com a estrayns, y en la línea 41, *per a propia* por per sa propia; en la pág. 85, *que de aquels* por que daquels; en la 94, *tres dias* por tres dies; en la 99, *parts prouar* por pars prouar; en la 108, *no auien* por nou auien; en la 110, *qui estant* por qui estan; en la 121, *de algun* por dalgun; en la 124, *ans del pleyt* por ans de pleyt; en la 128, *es feyt ven* por es feyt e ven; en la 137, *simplement* por simplament; en la 141, *contra lurs tutors* por contra lurs tudors; en la 147, *Les quals* por Los quals; en la 151, línea 21, *jutjat no volra* por jutjat nol volra, y en la lín. 29, *quen proa* por queu prou; en la pág. 158, *los proces des pleyts* por los proces dels pleyts; en la 162, *o altres raons* por o daltres raons; en la 189, *la meytat o sa part* por la meytat a sa part; en la 191, *no li volia pendre* por no la volia pendre; en la 204, lín. 1, *Pot tot hom* por Tot hom pot, lín. 4, *o son* por a son, y en la lín. 6, *sobra* por sobre, y en la pág. 212, *qui ol joc* por qui al joc.

Otra variante hemos advertido, y se refiere á la conjuncion *et*, que en nuestro ejemplar aparece escrita con la abreviatura especial usada generalmente en

procedimiento por sí solo constituiria un invencible obstáculo para la perfecta inteligencia de la doctrina del Código, que es á lo que en primer término aspiramos.

Aparte de estas razones que nos obligaban á desechar el sistema de la reproduccion material, existia un poderosísimo motivo que nos imponia la adopcion del otro sistema, derivado precisamente de los trabajos jurídicos que sobre este Código hemos publicado. Porque habiendo tenido á la vista solamente el texto de las Costums, en la forma oscura, é incorrecta que aparece en la edicion primitiva, para exponer con claridad y método el contenido de sus preceptos y el espíritu de todas las instituciones jurídicas ordenadas en el mismo, nos ha sido forzoso hacer un prévio estudio analógico, ortográfico y sintáxico de ese mismo texto, á fin de conocer la verdadera significacion gramatical y lógica de las voces y de las frases, mediante una detenida comparacion, no sólo con otros monumentos legales y literarios de nuestra Península y de la Galia meridio-

---

los siglos medios para expresarla, y que tiene la figura semejante á un 7 en su extremidad inferior algo encorvado hácia la derecha, y cuyo orígen debe buscarse en la escritura romana cursiva, en la cual, la *t*, al enlazarse con una letra que la antecediese, tomaba esta figura. En justo respeto al texto que reproducimos, hemos escrito *et* en lugar de aquel signo de abreviacion, y tambien porque esta conjuncion *et* se halla en los documentos oficiales y literarios de las lenguas neo-latinas, castellana, provenzal y catalana en los siglos medios. (Véanse los Fueros castellanos y navarros, las Partidas, los *Furs* de Valencia, los romances y poesías de los trovadores, en cuyos textos se hace uso de la *e* y de la *et*.) Por lo demas, que el signo usado en la edicion de 1539, debe resolverse en *et* y no en *e*, es incuestionable, no sólo porque segun los paleógrafos tal es su verdadera significacion; sino porque este signo se emplea en las frases latinas de dicho Código, y porque en algunas frases catalanas del mismo está escrita la ē con la tilde ó seguida de la *t*. Bien es verdad que desde el libro VI de las Costums desaparece aquel signo escribiéndose la *e* sola; pero este hecho carece de importancia por cuanto es debido á la misma causa que produjo la supresion de la *t* final en los gerundios *dient*, *contrastant* por *dien*, *contrastan*, etc., esto es, á la economía de trabajo de los copistas y á la influencia de la pronunciacion sobre la escritura.

nal, redactados en la Edad Media, sino muy especialmente con los Códigos romanos.

Despues de ese trabajo de restauracion interna del Código de Tortosa, y cuyos resultados hemos expuesto en los tres tomos primeros de nuestra **Historia del Derecho**, era para nosotros inexcusable la publicacion del texto, de tal suerte arreglado, que sin tocar un solo ápice del fondo, adquiriese una forma más agradable, y para la generalidad de los lectores más inteligible; hacer, en una palabra, lo que podemos llamar la restauracion estética del texto de las Costums.

Mas al adoptar este sistema, no hemos abandonado el primero, ántes, por el contrario, hemos intentado armonizarlos ambos, á cuyo efecto conservamos, de la forma en que actualmente se conoce el Libre de les Costums, todos los elementos necesarios para que el gramático y el filólogo puedan estudiar el desarrollo de la lengua catalana, su Morfología y Fonología, presentándole al propio tiempo despojado de cuanto pueda hacer difícil ó enojosa su lectura. Y en el trabajo de restauracion externa del texto de las Costums, partimos siempre del respeto más profundo al que aparece en la edicion oficial de 1539, limitándonos á introducir algunas modificaciones en la parte caligráfica más que en la ortográfica.

En su consecuencia, respetamos servilmente la ortografía, sin pretender sujetar á un sistema ortográfico una obra escrita en tiempos en que eran desconocidos los cánones sobre esta materia, y cuando todavía no han llegado á fijarse de una manera definitiva [1].

De este modo podrá verse cómo se iba transformando el latin vulgar en otro idioma diferente; cómo se muda-

[1] En el presente año 1880 la Academia de Buenas Letras de Barcelona ha empezado á discutir un proyecto de ortografía catalana.

ban unas letras en otras [1]; cómo disminuia la acumulacion de las consonantes [2]; cómo vacilaba la escritura ántes de que se fijasen las letras con que debian consignarse las palabras; cómo se introducian palabras nuevas por los jurisconsultos *(Sauis en Dret)* [3]; cómo influyó la pronunciacion en la escritura, y ésta en aquella; cómo se suavizan las terminaciones [4]; y, por fin, la vaguedad é inquietud con que procedieron los copistas al usar indistintamente la *u* vocal y la *v* consonante [5]; el diptongo *ey* y la vocal *e* [6]; la *yl* por la doble *l* [7]. Todas estas irregularidades del texto las conservamos, pues si bien en algunos casos tendrán origen en el capricho de los amanuenses, en otros muchos serán resultado de haber procedido estos obedeciendo, bien al elemento fonético, bien al etimológico, ó ya reflejando el uso adoptado en el país en que escribian.

Por ello, pues, observará el lector que se escribe indistintamente, *contract, contrait* y *contrayt; depuyx, depuis* y *depux; emenar, enmenar* y *esmenar; jas sia, jas sie* é *ias sie; Muntcada, Munchada, Monchada* y *Muncada;*

---

1 Sirvan de ejemplo, entre otras, las palabras *baptisme* y *babtisme*, *meteyx* y *meteys*, *empreses* y *enpreses*, *intrar* y *entrar*, *enjuria* é *injuria*, *retre* y *redre*, *ponit* y *punit*, *sople* y *soble*; pero donde se nota más marcadamente esta sustitucion de letras, es en las palabras que llevan *i* ó *j*, las cuales se emplean indistintamente como vocales y consonantes; así vemos que se escribe *major* y *maior*, *juhiis* é *iuhiis*, *pujar* y *puiar*, *jo* é *io*, *Jas sie* é *Ias sie*, *aleujar* y *aleuiar*, *venja* y *venia*.

2 Véanse las palabras, *comdepnar*, *dampnatje*, *ensemps*.

3 *Exequtio* y *execucio*, *appellatio* y *apellacio*, *actio* y *accio*, *transactio* y *transaccio*.

4 *Folch* y *folc*, *donchs* y *doncs*, *alberch* y *alberc*, *parts* y *pars*, *diners* y *dines*, *com* y *con*, *reep* y *reeb*; y los gerundios que pierden la *t* final como *dient* y *dien*, *romanent* y *romanen*.

5 *Volentat* y *uoluntat*.

6 *Feytes* y *fetes*, *aylena* y *alena*, *treyt* y *tret*, *destreytes* y *destretes*, *eleyts* y *elets*, *appeylar* y *apelar*.

7 *Conseyl* y *consell*, *eyl* y *ell*, *eyls* y *ells*, *aylo* y *allo*, *nuyl* y *null*, *ayli* y *alli*, *colteyl* y *coltell*.

meteyx, *meteys* y *metex; guarentia* y *garentia; guarda* y *garda; aquella* y *aquela; dessus* y *desus; hi, i* ó *y; femnes* y *fembres; amdues, amduy* y *amdos*; *ren, res* y *re; conuinent* y *couinent; hoy* y *oy; comdempnar* y *condemnar; dampnatge* y *damnatge; peynora* y *penyora; Senyor* y *Seynor; compaynia* y *companya.*

Igualmente hemos conservado el uso de la *u* vocal para todas las palabras que, escribiéndose modernamente con *v* consonante, aparecen en el texto con aquella letra. Y nos hemos decidido por la conservacion de la *u* vocal sin sustituirla por la *v*, á pesar de que ésta la han adoptado escritores catalanes, tan competentes como D. Antonio Campmany, porque, en nuestra humilde opinion y por lo que hemos visto en algunos pueblos de Cataluña y Valencia, el uso de la *u* vocal indica claramente una modulacion en la pronunciacion, distinta de la que produce la *v* consonante. De todos modos, entendemos que importa dejar intacta esta forma ortográfica, por si puede contribuir en algo á fijar la verdadera fonética catalana.

Por motivos análogos y por considerarla como letra característica de la lengua de Oc y de sus variedades galo-meridional, provenzal y catalana, hemos conservado la *ç* que en las COSTUMS es distinta de la simple *c* y de la *z*, no habiendo encontrado razones suficientes para sustituir aquella por ésta, como hacen algunos escritores modernos.

Este mismo respeto al texto nos ha llevado á conservar las erratas materiales, las omisiones de letras y las de palabras; pero llamando la atencion del lector por medio de notas puestas al pié de cada página, con la correccion, sustitucion ó adicion que, en nuestro sentir, corresponde, á fin de que las personas doctas puedan juzgar de la oportunidad de nuestra enmienda.

En cambio de este respeto tan escrupuloso al texto, son muy pocas las libertades que nos hemos tomado con

el mismo, para presentarlo en una forma más correcta y bella.

Como resultado de ellas, hemos prescindido de toda abreviatura, descifrando y resolviendo las que existen [1], con arreglo á la clave que el mismo Código nos suministra y á las reglas que sobre brachigrafía de la Edad Media suministran los autores más competentes: hemos colocado los signos de puntuacion segun el sentido gramatical y lógico de las frases exigía; hemos sustituido la *ſ* larga por la *s* corta, porque la conservacion de aquella no conducia á ningun resultado filológico ni jurídico; hemos escrito en mayúsculas los nombres propios y los relativos á cargos y oficios públicos; hemos restablecido las palabras, separando las que estaban unidas, ó uniendo las separadas [2]. Con el intento de evitar la oscuridad y ambigüedad de las palabras, hemos descompuesto las elipsis, contracciones y sinalefas, de que tanto uso hace la lengua catalana, así hablada como escrita, valiéndonos de apóstrofos, de los cuales hemos hecho uso tambien para separar los afijos cuando es una vocal la primera ó última letra de la palabra á que se unen [3]. Para

---

[1] La abreviatura *xpians* la hemos disuelto en la palabra *crestians*, omitiendo la *p*, que, segun un sabio extranjero, parece haberse introducido al copiar la abreviatura griega de Cristo, tomando por *p* la *ρ* griega.

Las siglas de nombres propios de Santos las hemos disuelto tambien segun el modo con que estos aparecen escritos en otros lugares de las mismas COSTUMS. Así escribimos: *Arnau* por *A.*, *Joan* por *J.*, *Francesch* por *F.*, *Guillem* por *G.* *Pere* por *P.*, *Bernat* por *Bñ.*, *Berenguer* por *Bgr.*

[2] Como ejemplo de varias palabras unidas indebidamente como si fuesen una sola, citaremos las siguientes: *nonia*, por non'i a; *dometro la bestia*, por d'ome tro la bestia; *si veres*, por si ver es.

[3] Respecto de las contracciones y sinalefas hemos procurado marcar la separacion conforme á la estructura gramatical de la lengua y al sentido de la frase. Este último hemos tenido en cuenta en muchas palabras que al mismo tiempo pueden ser una sola, ó dos unidas por sinalefa.

La partícula *En*, que á nuestro entender es la contraccion de la palabra catalana *Mosen*, compuesta de *meus Senior*, más bien que la trasformacion de la arábiga *ebn* y de la hebráica *ben*, como afirma el Sr. Jimenez de Espada *(Ilustra-*

distinguir la conjuncion *ó* del relativo neutro *ho* (lo)—cuando se escribe sin *h*—y del numeral *u* (uno)—cuando convierte por eufonía la *o* en *u*—la preposicion *á* de la tercera persona del presente de indicativo del verbo *auer*, que tambien se escribe *a*, y el nombre *an* (año), de la tercera persona del plural de dicho tiempo y verbo, que tambien se escribe sin *h*, hemos puesto las oportunas notas al pié de cada página.

Por último, observando el mismo respeto al texto, nos hemos abstenido de poner acentos en las palabras, habiéndonos apartado de esta regla en los adverbios *lá* (allí) y *més* (más), los cuales acentuamos para distinguirlos respectivamente del artículo femenino *la* y del participio pasivo del verbo *metre* (poner), *mes* (puesto).

Las mismas reglas hemos seguido, en lo que eran aplicables, respecto de la reproduccion de las frases latinas en que se hallan redactadas algunas Costums, el Prefacio del Dr. Juan Amich, que precede á la edicion de 1539, y algunos documentos publicados al final de la misma, bajo el título de *Extravagants*, habiendo indicado al pié de cada página, por nota, la correccion de la palabra ó frase que, en nuestro sentir, corresponde.

A estas quedan reducidas las modificaciones que hemos introducido en el texto auténtico de las Costums, sin contar como tales la numeracion correlativa que hemos dado á las Rúbricas dentro de cada libro, y á las Costumbres dentro de cada Rúbrica, así como la division

---

ciones y notas á las Andanzas é viajes de Pero Tafur, pág. 608), queda reducida á la N en el original, cuando precede á nombre propio que empieza con vocal ó sigue á alguna partícula que termina con esta letra; por esta razon se ha separado la *N* del resto de la palabra á que se afija mediante un apóstrofo. Así, pues, donde se escribe *Narnau* en vez de *En Arnau*, ponemos *N'Arnau*, y donde se escribe *an Bgr* por *a En Berenguer*, escribimos *a'N Berenguer*. En los femeninos, si la primera letra es consonante, se trueca el *En* en *Na*, como *Na Barberana Despuig*, *Na Malorques*, *Na Fontanes*, etc.

de los períodos separados en el texto con el signo de paragrafo, cuyas modificaciones, sin alterar las palabras ni las frases, contribuyen en gran manera al mejor uso forense de este Código, y sirven de mayor comodidad para el que lee.

Con el fin de facilitar la inteligencia del texto, hemos añadido un *Vocabulario* bastante copioso de palabras y voces catalanas con su correspondencia propia y técnica en castellano. Nos ha movido á emprender este trabajo lexicográfico la consideracion de que gran número de las voces que contienen las COSTUMS se buscarian inútilmente en los Diccionarios catalan-latino de Lacaballería, catalan-castellano de Labernia, y en el valenciano de Escrig, porque refiriéndose estos al estado de la lengua en los siglos XVII y siguientes [1], no pueden reflejar fielmente el que tenia en el siglo XIII, en cuya época se redactó el Código de Tortosa.

Para llevar á término esta parte de nuestro trabajo, cuya dificultad somos los primeros en reconocer, no hemos excusado sacrificio ni diligencia alguna. Los antecedentes jurídicos de la materia, segun el Derecho Romano y el Canónico, el significado que la palabra tenia en las colecciones legales anteriores ó coetáneas de la Península y de la Galia meridional, y el sentido en que la usaban los poetas y escritores de la Edad Media, han sido las fuentes á que hemos acudido, en primer término, para formar el Vocabulario. Cuando estas eran deficientes, hemos acudido á los dispersos glosarios y vocabularios insertos en las obras provenzales, catalanas y valencianas, publicadas desde el siglo XVI hasta nuestros dias; á los modernos Diccionarios de la lengua pro-

---

1 Nada decimos del Diccionario catalan-latino publicado en el siglo XVI por Roca de Gerona, porque no hemos podido encontrar ejemplar alguno, á pesar de que afirma su existencia un moderno escritor italiano. (Enrico Cardona, *Dell'Antica Liter. Catalana.* 1878. Napoli.)

venzal, y de los dialectos galo-meridionales [1], y, sobre todo, al eruditísimo de Du-Cange, que frecuentemente nos ha dado la clave para encontrar el verdadero significado de la palabra que buscábamos.

Tambien hemos tenido á la vista para este efecto la parte hasta ahora publicada de la traduccion de las COSTUMS que acompaña al texto en la edicion que costea el Ayuntamiento de Tortosa. Pero hemos de confesar ingenuamente, que bien sea porque dicha parte sólo comprende poco más de los tres libros primeros del Código, bien porque se suele omitir la version de algunas palabras dudosas [2], ó ya porque, en nuestra humilde opinion, el traductor prescinde generalmente del tecnicismo jurídico y hasta de la propiedad de las palabras al fijar su correspondencia castellana (*a*), lo cierto es, que no nos ha prestado utilidad alguna para hallar el sentido de las

[1] Principalmente los de Raynouard y G. Azaïs, sintiendo no poder utilizarnos de la grande obra que el ilustre poeta Federico Mistral ha empezado á publicar en este año con el título de *Lou Tresor dou Felibrige*, que, apesar de llevar ya publicadas 440 págs., á tres columnas de 85 líneas, sólo llega á la palabra *Canard*.

[2] Entre las palabras catalanas cuya version omite el traductor, citaremos las siguientes: *esters*, *hanc*, *aquen*, *tolles*, *forces*, *captes*, *comiat donat*, *epistola de diuidria*, *alforria*, *enantament*, *fer folch*, *manent*, y varias frases y períodos enteros como puede observarse en las pág. 65 y 118.

(*a*) He aquí algunas muestras de voces y frases traducidas impropiamente en la edicion de la Corporacion Municipal:

cambiadors (pág. 18); corredores de cambio, *por* cambistas ó banqueros.

cases de na Malorques (20); casas de las Malorques ó Mallorquinas, *por* casas de la Señora Malorques.

leuat ferma de dret, si hom se clamara dells (20); salvo firmar de derecho si reclama alguno contra ellos, *por* salva la caucion de derecho que deben prestar siempre que fueren demandados.

encalç (21); alcances, *por* acosamiento, persecucion.

beuratje (21); abrevadero, *por* bebida del vino.

si doncs no auie feyt malefici publicament e manifesta (22); sino es ya que se hubiese perpetrado la maldad de una manera pública y manifiesta, *por* á no ser que hubiese cometido el delito pública y notoriamente.

refaccio dels murs (36); refaccion de los muros, *por* conservacion y reparacion de las murallas.

marchat (37); marcado, *por* vejado con represalias.

palabras catalanas oscuras ó de significacion especial; dudando nosotros de que pueda prestarla para la completa y exacta inteligencia del texto, pues aparte de aquellos defectos, contribuyen á la oscuridad de la traduccion los singulares giros sintácticos empleados por el traductor [1], que son tan agenos á la índole del idioma catalan en que se escribieron las COSTUMS, como opuestos á la estructura de la lengua castellana, que resulta violentamente alterada por no haber tenido siempre presentes las formas gramaticales de ambas lenguas, lo cual es importantísimo, toda vez que estas formas son como

[1] Como giros sintácticos, singulares y peregrinos, podemos citar los que aparecen á los folios 29, (Cost. VIII); 87, (C. XIV); 120, (C. III); 126, (C. IX); 141, (C. III); 143, (C. I); 165, (C. XXXVI); 196, (C. XXI); 204, (C. III); 212, (C. VI); 215, (C. VI); 216, (C. IX); y muy especialmente los usados en casi toda la traduccion de la Rúbrica *De sagraments.*

Ans es guiat e defes per los senyors e per les ciutadans. Si doncs no era malfeytor, o deutor principal, o fermança (87); Antes es guiado y defendido por los Señores y por los ciudadanos. Si pues no fuese malhechor, deudor principal ó fianza, *por* y por el contrario debe ser amparado y protegido por la Señoría y por los ciudadanos, excepto si fuese reo de algun delito, deudor principal ó fiador.

peruengan als ciutadans (39); provengan á los ciudadanos, *por* adquieran ó vengan á poder de los ciudadanos.

sadoben (46); se adoban, *por* se componen.

esclarir lo sagrament (47); esclarecérselo (el juramento), *por* recibir ó tomar la declaracion hecha bajo juramento.

Sayg (47); alguacil, *por* Sayon.

se sera fadigat en lo Veguer (54); se fadigase á el (Veguer), *por* y lo denunciase al Veguer ó lo pusiese en conocimiento del Veguer.

taula (56); mesa, *por* Banco de cambios y depósitos.

letres (63); letras, *por* cartas oficiales.

e en la part sobirana del escut; ha figura de neules. que son .VI. troçs de cada part (66); y en su parte superior unas hostias, que son seis agujeros de cada lado, *por* y en la parte superior hay pintados unos panes, esto es seis pedazos ó zoquetes á cada lado.

pledejar e menar ab actes e ab scripcions (67); pleitearse y llevarse con actos y escritos, *por* tramitarse y librarse por actuaciones escritas y con las correspondientes firmas.

ne vianda dun an (77); ni vianda de un año, *por* ni los alimentos de un año.

els menors serien a tort treballats (79); veriánse los pequeños á tuerto trabajados, *por* los inferiores ó desvalidos serian injustamente vejados.

safermara (109); se establece, *por* se alquilase.

el alma de la lengua, y las palabras el cuerpo tan sólo de esta alma.

Este juicio, tal vez equivocado, que nos merece la parte publicada de dicha traduccion y que consignamos lealmente en este lugar, sólo en fuerza de elevadas consideraciones, quedaria plenamente justificado mediante el exámen analógico, sintáxico y jurídico de la traduccion, en el que entrariamos gustosos, si la índole del presente trabajo lo consintiere y no se opusiere á ello el volúmen de esta obra, que resultaria de una extension desproporcionada. Creemos que lo dicho bàsta para llamar la atencion de los doctos, á cuyo ilustrado é imparcial juicio nos sometemos de antemano, los cuales no

---

e renuncien a benefici de departida accio e a noueyla constitucio (112); renunciando al beneficio de particion y nueva constitucion, *por* y renuncian al beneficio de division y á la Novela Constitucion.

ab que no sia leja (113); con que no sea fea, *por* excepto si fuese inmoral.

retractar lo comte (118); retractar la cuenta, *por* anular la cuenta.

en pla e en romanç (119); con toda claridad, *por* en estilo sencillo y en lengua vulgar.

mes en tauega en ferres: o en altra preso (121); encerrado en tavega, en hierros ú otra cárcel, *por* encerrado en tavega, sujeto con grillos ó cadenas ó en otra cárcel.

croat (121); cruzados, *por* marcado ó que ha sufrido la pena de marca.

si lo senyor (125); si el señor, *por* si el principal.

nuyla persona tinen loch de senyoria (128); persona alguna que ocupe puesto de señoría, *por* persona alguna lugarteniente de la Señoría.

agreuiar (130); agraviar, *por* imponerse, abusar.

turment de cors (134); tormento de cuerpo, *por* coacciones físicas.

despes (142); despendido, *por* consumido.

plana paraula (158); plana palabra, *por* su mera palabra.

fara dret (162); hacer derecho, *por* estará á derecho.

donar fermança que prena dret (168); caucionar de derecho, *por* prestar fianza de estar á derecho.

hom no te Cort (172); permanece cerrada la Curia, *por* no funciona la Curia.

dona servitut (188); dona servidumbre, *por* constituye servidumbre.

garrigues (193); garrigas, *por* carrascas.

carreres publiques (193); públicas carreras, *por* caminos públicos.

Tot hom es escusat de colpa (201); Se le escusa la culpa al que, *por* Queda exento de toda responsabilidad el que.

cartes (204); cartas, *por* escrituras ó documentos.

condicio (214); condicion, *por* condiccion.

podrán ménos de tener en cuenta las grandes dificultades que hoy ofrece la fiel y exacta traduccion de un Código monumental, redactado en idioma catalan antiquísimo, atendido el gran atraso en que se hallan en nuestra patria los estudios histórico-críticos de nuestro Derecho nacional, y los dialectológicos; y sobre todo, la falta, cada vez más sentida, de una Academia regional de la lengua popular de Cataluña, Mallorca y Valencia, que estudiándola fundamentalmente y estableciendo los principios de su Morfología y Sintaxis, pueda restituir á este idioma su carácter y fisonomía propios y nativos.

Terminada esta digresion y volviendo á nuestro Vocabulario, debemos advertir que éste comprende, además de las palabras y frases que no están incluidas en los Diccionarios de lengua catalana, otras que se encuentran en ellos; habiendo tenido presente al obrar así, que nuestra edicion de las Costums no está destinada exclusivamente á personas más ó ménos familiarizadas con las variedades de la lengua de Oc, sino tambien, y en gran número á personas que las desconocen por completo y á quienes seria muy difícil procurarse aquellos Diccionarios; á lo cual hay que añadir que muchas voces aparecen en estos últimos con distinta significacion de la que les atribuye el Libre de les Costums.

Hechas estas breves consideraciones acerca del Vocabulario, réstanos sólo declarar que éste no es un trabajo de la extension y alcance que hoy puede y suele darse á las investigaciones filológicas y lexicográficas; tiene, por el contrario, más modestas proporciones, pues se limita á consignar la mera interpretacion de las palabras, con el único objeto de que sirva de clave para la inteligencia del texto. Aun así lo creemos muy distante de la perfeccion, y sus defectos los pondrá de manifiesto el estudio filológico de la lengua catalana, y muy particularmente el del Libre de les Costums. De todos modos, abrigamos

la presuncion de que prestará alguna utilidad en los momentos actuales, y que siempre podrá recurrirse á él como un inventario de la lengua catalana del siglo XIII, particularmente en lo que concierne á la técnica jurídica.

En este sentido no tememos equivocarnos al afirmar que nuestro Vocabulario corresponde á un período fijo y determinado de la lengua catalana, toda vez que el LIBRE DE LES COSTUMS, cualesquiera que sean las vicisitudes porque haya atravesado hasta alcanzar la forma auténtica en que ha llegado á nosotros [1], es y será incues-

---

[1] Recientemente ha encontrado un notabilísimo Códice en el Archivo municipal de Tortosa el Alcalde de esta ciudad, D. Teodoro Gonzalez, al ordenar los documentos de dicha oficina, que viene á corroborar el hecho, para nosotros incuestionable, de que el LIBRE DE LES COSTUMS es la última forma dada á una Coleccion más antigua de las Costumbres ó Derecho consuetudinario por que se regian los ciudadanos. Segun los datos que ha tenido la bondad de remitirnos aquella Autoridad, el Códice que ha encontrado consta de 293 folios, en pergamino, de 47 céntimetros de largo por 26 de ancho, escrito á dos columnas, y se halla en buen estado de conservacion, habiendo sufrido tan sólo el cambio de las cubiertas, que parecen ser del siglo XVII. En la primera columna de la primera página tiene escritas, ántes del texto y en letra encarnada, más metida que éste, las siguientes líneas: IN NOMINE DOMINI JHESUCRISTI AMEN. ISTE SUNT CONSUETUDINES DERTUSE CIVITATIS COMPILATE PER PETRUM DE TAMARITO ET PETRUM EGIDII, NOTARIOS EJUSDEM CIVITATIS, VIDELICET IIII KALENDAS DECEMBRIS ANNO DOMINICE INCARNATIONIS M. CC.LXX.II.—De este epígrafe y del exámen que del Códice ha hecho el ilustrado Alcalde, se deduce que su contenido es el mismo que el del LIBRE DE LES COSTUMS, salvas algunas diferencias que existen entre las disposiciones de ambas compilaciones, particularmente en los extremos que fueron resueltos por la *Composicion* de Josá. El ser tan reciente el hallazgo de este Códice y la circunstancia de hallarse casi terminada la impresion del presente volúmen, han sido causa de que no hayamos podido ocuparnos de su contenido tan detenidamente como su importancia requiere, sacando las consecuencias que se deducen de su comparacion con el LIBRE DE LES COSTUMS.

Otro nuevo Códice ha encontrado el mismo Sr. Alcalde en el Archivo municipal, que comprende una numerosa y rica coleccion de documentos relativos á la jurisdiccion que correspondió á Tortosa, formada, al parecer, á principios del siglo XVII (1603), con el objeto de reclamar contra algunos actos de las Autoridades Reales que desconocian dicha jurisdiccion; consta de 777 documentos de todas clases y épocas, desde el siglo XII (reinado de D. Alonso II) hasta el XVII (reinado de D. Felipe III), siendo tal su importancia y variedad, que por sí solos constituyen un archivo: son dignas de mencionarse las confirmaciones del Código de las COSTUMS por todos los Reyes, desde D. Pedro II hasta D. Felipe III, las escrituras de concambio y permuta, y la sentencia de Guerau de Palau.

tionablemente un monumento lingüístico genuino del siglo XIII, de más importancia filológica para la lengua catalana que la titulada *Crónica del Rey Don Jayme* [1], el *Libre de la Sauiessa*, el *Libre del Consolat*, y todas las demas obras que con más ó ménos fundamento se suponen redactadas en catalan en el siglo XIII.

Tales son las bases y las reglas á que nos hemos sujetado en la presente edicion del notable LIBRE DE LES COSTUMS.

Aunque la ilustracion de nuestro Derecho nacional ha sido el blanco principal de nuestros trabajos, los amantes de la filología y lingüística en general, y de la catalana en particular, hoy tan descuidadas en nuestra Península, hallarán materia abundante para sus investigaciones.

El filólogo y el gramático podrán hacer un análisis del lenguaje usado en el siglo XIII, reconociendo las palabras de orígen provenzal, señalando las introducidas por los jurisconsultos *(Sauis en Dret)*, tomadas del Derecho Romano y Canónico ó por los habitantes de los pueblos mercantiles del Mediterráneo, con quienes mantenian incesantes relaciones los de Tortosa, fijando las que proporcionaba el comercio social con los árabes y hebreos, y observando en todas, las metamórfosis ó transformaciones que sufrieron.

Los estudios dialectológicos románicos ó neo-latinos, y en especial los que versan sobre las variedades de la lengua de Oc, cobrarán nuevo estímulo con la publicacion del Código de Tortosa, y tal vez mediante ellos llegue á descubrirse un dialecto *tortosino*. La filología com-

---

[1] Actualmente está publicando esta obra D. M. Aguilo, con el título de *Libre dels feyts esdeuenguts en la vida del molt alt Senyor Rey* EN IACME LO CONQUERIDOR; segun el manuscrito más antiguo que se conoce, que es del siglo XIV.

parada de las lenguas formadas del latin al comenzar la Edad Media, y del castellano, provenzal, y catalan particularmente, acrecentarán el gran caudal de sus materiales para deducir nuevas y transcendentales conclusiones. Los críticos y literatos, en fin, así nacionales como extranjeros, para quienes ha pasado desapercibida la existencia del LIBRE DE LES COSTUMS, podrán estudiar un monumento literario que ofrece la demostracion más cumplida de que el idoma catalan, en que está escrito, habia salido de su infancia para llegar al período de su completa formacion, por el gran caudal de voces, por la concision y severidad de la diccion y por los nuevos y variados giros sintáxicos, constituyendo ya en el siglo XIII una lengua verdaderamente literaria, con carácter propio y nacional, distinta, no sólo de la castellana, sino de la provenzal y de los dialectos que se hablaban en las comarcas situadas al otro lado de los Pirineos.

Para contribuir á tan altos fines, en lo que de nosotros dependia, hemos puesto singular empeño en que la presente edicion saliese esmeradamente impresa, á cuyo efecto hemos intervenido directamente en la correccion de pruebas, que, con repeticion hemos hecho, teniendo siempre á la vista el texto auténtico que reproducimos. Apesar de tan prolijos cuidados, con frecuencia molestos y fastidiosos, hemos advertido, una vez terminada la impresion, pequeñas faltas tipográficas, que, aunque inevitables en un trabajo muy ocasionado, por su índole, á descuidos en la ejecucion, hemos consignado en las *Adiciones y correcciones* para satisfaccion de los más exigentes críticos.

De este modo damos término á la primera parte de la empresa que con temor acometimos hace algunos años, creyéndola, y con razon, superior á nuestras débiles fuerzas, las cuales, por sí solas, no hubieran bastado para realizarla sin el poderoso concurso moral y material

que desde el primer momento hallamos en el público, en las Supremas Academias del Estado y en el Gobierno de S. M., que gustosos reconocemos, como testimonio de nuestra gratitud, y para conocimiento y satisfaccion de todos los lectores, y, en especial, de los que hablan nuestra lengua materna en la gran nacion española.

Diciembre de 1880.

LIBRE

DE LES

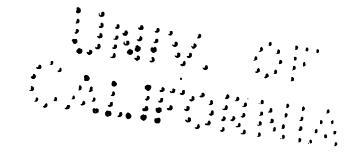
COSTUMS GENERALS SCRITES

DE LA

INSIGNE CIUTAT DE TORTOSA,

AB ALGUNS PRIUILEGIS CONFIRMACIONS E SENTENCIES
FAHENTS PERA LA ADMINISTRACIO DE JUSTICIA
NOUAMENT IMPRIMIDES BE E FEELMENT
AB SOS ORIGINALS ARCHIUATS
COMPROUADES.

M.D.XXXIX.

PREFATIO[1].

AD SENATUM POPULUMQUE DERTOSANUM

JOANNIS AMYCI

PONTIFICII CESAREIQUE[2] JURIS DOCTORIS

IN NOVAM CONSUETUDINUM DERTOSE[3] IMPRESSIONEM

PREFATIO.

Humanum genus, Proceres ac Ciues prudentissimi, duobus regitur (ut inquit ille Gratianus) naturali videlicet iure et moribus; procul dubio ratus, ita demum priuatis rebus et publicis consultum iri, si naturali imo diuino, moribus imo iure consuetudinario, aut iure humano scripto siue non scripto, (vt glosematographus inquit) homines dirigerentur. His nimirum instrumentis, et iustitia colitur, et ius suum vniquique tribuitur, et pax inuiolata seruatur, alioqui abfutura. Hoc ipsum Romani considerantes duas illustres, ac maximi nominis Grecie[4] ciuitates, Atenas puto, et Lacedemona, Reipublice[5] sue[6] quam optime ordinande[7], quasi Archetipum preponere[8], atque ex parte imitari prudentissime instituerunt. Ex quarum altera leges scriptas, altera vero mores gubernande[9] reipublice[10] acomodandos sunt mutuati. Lacedemones siquidem non legibus scriptis, sed his quas moribus comparatas a maioribus accepissent, vtebantur Licurgo (vt Plutarchus inquit) id sanctiente. Hanc igitur iuris speciem, que[11] ex non scripto constat, Romani a Lacedemoniis transtulerunt; vnde consuetudinem deriuamus, de qua Iulia-

---

[1] *Præfatio.* [2] *Cæsareique.* [3] *Dertosæ.* [4] *Græciæ.* [5] *Reipublicæ.* [6] *suæ.* [7] *ordinandæ.* [8] *præponere.* [9] *gubernandæ.* [10] *Reipublicæ.* [11] *quæ.*

nus iureconsultus sic eleganter ait: de quibus causis scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus et consuetudine inductum est, inueterata enim consuetudo pro lege non immerito custoditur. Et hoc est ius quod dicitur moribus constitutum; nam cum ipse[1] leges nulla ex alia causa teneant, quam quod iudicio populi recepte[2] sint, merito et ea que[3] sine vllo scripto populus probauit., tenebunt omnes. Nam? quid interest suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis et factis? Atenienses vero quibus ius scriptum acceptum referimus, vsque adeo scriptis legibus dediti erant, vt eis ferme in iocum et opprobrium verteretur, quasi scriptitandis magis quam obseruandis legibus animum intenderent. Comendabant enim leges suas tabulis ereis[4] et quadratis: sane vetustas si quid perpetuum et nunquam interiturum cupiebat, in es[5] incidere assueuit. Idcirco Minos leges suas ereis[6] tabulis (vnde eree[7] vocabantur) inscribi, et ter quotannis per vniuersam Cretam circunferri iussit, vt est apud Platonem in eo dialogo qui inscribitur Minos. Federa[8] quoque illa inter Atenienses, Eolos et Mantineos (quod Thucydides in quinto belli Peloponensiaci libro scriptum reliquit) in singulis ciuitatibus titulo lapideo, comuniter[9] vero in ludis Olimpiacis eneos[10] titulo describi iubentur. Hac[11] summus ille rerum opifex decalogi precepta[12] in lapideis tabulis incissa Mosi tradidit. Postremo Romani in hoc Atenienses imitati, leges suas decemuirales eburneis tabulis inscriptas (authore[13] Pomponio iureconsulto) in es[14] incidi, et in erarium[15] recondi iusserunt. Hoc idem animaduertentes vetustissimi illi patres Dertosani Ciues (quorum mores vsque adeo incorrupti fuerunt vt ingenue nos, vti adolescentem illum apud Aulum Gellium monuisse Phavorinus philosophus videri debeat, vt moribus preteritis[16] viuamus, verbis autem loquamur presentibus) Consuetudines has nostras publice et priuatim versatiles, ne vel tempore rerum edaci absumerentur, ne ve confusaneo quodam vsu eis abuteremur, non quidem in es[17] incidi, sed scripto perpetuo muniri decreuerunt. Nec hoc quicquam[18] con-

---

[1] *ipsæ.* [2] *receptæ.* [3] *quæ.* [4] *æreis.* [5] *æs.* [6] *æreis.* [7] *æreæ.* [8] *Fœdera.* [9] *communiter.* [10] *æneo.* [11] *Hæc.* [12] *præcepta* [13] *auctore.* [14] *æs.* [15] *ærarium.* [16] *præteritis.* [17] *æs.* [18] *quidquam.*

suetudini detrahit, vel illud argumento est, quod Paulus iureconsultus respondit in hec [1] verba: immo magne [2] auctoritatis hoc ius habetur: quod intantum probatum est, vt non fuerit necesse scripto id comprehendere. Vnde facile colligitur, consuetudinem si scripto comprehendatur, licet hoc necesse non sit, vt ibi legislator ait, non ideo perire, aut in constitutionem verti, nisi eo potissimum scripta sit, vt in constitutionem transfunderetur; quod nec ex huius voluminis titulo qui est huius rei fortissimum argumentum nec alicunde [3] constat: que [4] sententia vera est, et eo iure vtimur. He [5] igitur nostre [6] consuetudines (ne totus alio ferar) quales nuper circumferabantur manu scripte [7], erant vsque adeo inculte [8], nullis non locis mendose [9], ac obliterate [10], vt eas lectores ipsi fastidirent, alioqui summo earum lectionis desiderio affecti, quod egre [11] tulistis, indignum arbitrantes, vt quos ad hanc lectionem illecebris et lenociniis adduci par esset (cum ad eas perinde ac ad sacram ancoram nos confugere oporteat) nihil magis exosum haberent. Quamobrem non sat prospectum esse Dertosane [12] reipublice [13] existimastis, nisi et he [14] nostre [15] Consuetudines typis cuderentur, vt hoc saltem artificio nitentes, ac terse [16] in amorem sui lectores allicerent. Quod tandem effectum est Magnificis Petro Joanne Sebilo, Paulo Cerdano et Benedicto Granello, gubernaculis vestre reipublice [17] assidentibus, ac eius sumam [18] gerentibus, quos Procuratores vocamus. Et ne quid Calcographorum insitia annotatu dignum admitteretur (quod plerumque accidit), vt id curarem me subinde admonuistis, quam ego prouinciam libentissime suscepi, tum vt dominis meis iusta precipientibus morem gererem; tum vt patrie [19] laboranti meum non deesset officium. Et id in primis curaui, ne quid hoc opus ab archetipo vestri Archiui dissideret, seruato vbiqumque vetustissimo illo Catalanorum ydiomate [20], iam antiquito, apud nos presertim Dertosenses oram hanc extremam Catalonie [21] incolentes, Valentinis conterminam, quod nulli velim esse offendiculo. Id enim factum est, tum vt vetustati hunc honorem defferrem, quem illesum oportuit: tum vt fines

---

[1] *hæc.* [2] *magnæ.* [3] *aliunde.* [4] *quæ.* [5] *Hæ.* [6] *nostræ.* [7] *scriptæ.* [8] *incultæ.* [9] *mendosæ.* [10] *obliteratæ.* [11] *ægre.* [12] *Dertosanæ.* [13] *reipublicæ.* [14] *hæ.* [15] *nostræ.* [16] *tersæ.* [17] *vestræ reipublicæ.* [18] *summam.* [19] *patriæ.* [20] *idiomate.* [21] *Cathaloniæ.*

mei muneris fideliter custodirem. Et quamquam michi cure [1] fuerit non vulgari, ut opus hoc omni careret vitio, non potui voti esse compos, quin aliquot errata a typographis admissa sint, que [2] ne calumpniis [3] locus esset, in calce huius voluminis annotauimus. Quorum partem condonate [4] calcographis, quibus non poteram semper preesse [5], per mea negocia, quibus nullis non horis obruebar; partem corruptis exemplaribus. Tandem Deo optimo maximo favente, huic operi extremum Colophonem addidimus. Habetis igitur, Procères Civesque, hoc vestrum enchiridion mendis emunctum, quibus affatim scatebat, lucidum, tersum, ac quantum licuit expolitum. Reliquum est, vt vos oratos velim ne bonas horas malis studiis conteratis, neve in lectitandis libris vulgaribus, nugacissimis fabulis plenis oleum et operam perdatis, sed ut studium vestrum ad harum Consuetudinum sacram lectionem vertatis. Quod si feceritis, vere politici judicabimini, et vestre [6] Reipublice [7] quam optime consultum esse nemo ambiget.—Valete, etc.

---

[1] *mihi curæ.* [2] *quæ.* [3] *calumniis.* [4] En las palabras *partem condonate* hay error de imprenta, pues ni concuerdan en el caso, ni *partem* que se halla en acusativo tiene otra que la rija, por lo cual parece que debió decir el original *pars condonata;* ó si se admite un régimen tácito ó suplido, *partem condonatam:* en ningun caso, *partem condonate.* [5] *præesse.* [6] *vestræ.* [7] *Reipublicæ.*

MEMORIA ANTIGUA

TROBADA EN LO PRINCIPI DELS ORIGINALS COSTUMS.

Presa fo la ciutat de Tortosa de mans de sarrayns per lo molt alt e noble e honrat En Ramon Berenguer Compte de Barcelona, ço es a saber III kalendas de Gener Anno Domini MCXLVIII, e fo per ell tornada a mans de crestians e a la fe catholica, la diuinal gracia ministrant, per ço que aqui lo nom de Jesucrist fos exalçat e per tots temps honrat e servit, a honor d'Ell primerament e de la beneyta gloriosa Sancta Maria Mare d'Ell e de tota la Cort celestial, e a profit de les animes e dels cors de tots crestians, especialment d'aquells qui de la dita Ciutat foren ne seran habitadors. Lo qual dit Compte dona franqueses e libertats e costumes als habitadors de Tortosa e de sos termens, segons que dintre en aquest Libre es contengut, e per los successors seus son aprouades e confermades. E encara per benignitat dels dits successors, per los merits e'ls seruicis dels dits habitants, que la ciutat de Tortosa contra los enemichs de la Creu saluaren e obtengueren, e no tan solament saluaren e obtengueren, ans encara lo Regne de Mayorca e de Valencia baronilment per lur propri mouiment e volentat ayudaren a pendre e conquerir, e aquells presos e conquests, atressi, la diuinal gracia'spirant, ayudaren al molt noble senyor En Jacme per la gracia de Deu Rey d'Arago a redemir conseruar e defendre. Les quals Costumes e franqueses, los dits ciutadans e habitadors de la dita presa en ça, franchament e delliura, han tengudes e en pau posseydes.

Laus Deo.

COSTUMS DE TORTOSA.

LIBRE PRIMER.

AÇI COMENSEN LES COSTUMS GENERALS DE LA CIUTAT DE TORTOSA, NOUAMENT IMPRIMIDES, FEELMENT AB SON ORIGINAL COMPROUADES.

En nom de Jhesuchrist, Amen. Com en la ciutat de Tortosa fossen moltes costumes meses en escrit per los Ciutadans, de les quals aquels ciutadans deyen que deuien vsar, la Senyoria a ells aço contrastan, fo feyt compromes en l'onrat Pare'N Arnau per la gracia de Deu Bisbe de Tortosa, et en maestre Ramon de Besuldo Artiache de Tarantona en la esglesia de Leyda, y maestre Domingo de Terol, los quals aprouassen aquelles costumes qu'els parrien bones, e reprouassen aquelles que contenrien peccat, et enbargarien justicia. La qual cosa feyta per ells et jutjada, fo semblant a la Señoria et als ciutadans que les costumes romanguessen encara massa longues et escures et dubtoses en molts lochs, et donaren poder altra vegada a aquels meseys Arbitres, que ells les dites costumes poguessen nouellament adobar mudar e abreuiar e declarar, segons que a la lur discrecio sera vist que sie feedor. E prometeren sots pena de mil morabatins, axi la Señoria com los ciutadans damunt dits, en per tots temps vsar d'aqueles costumes per los dits arbitres endreçades e declarades. Lo qual endreçament e declarament feyt, los dits Arbitres donaren a les parts les costumes declarades, segons que en aquest Libre son escrites et posades, manants a les parts sots la pena damunt dita, que ells vsen d'estes costumes et no d'altres; si doncs la Senyoria et la Ciutat no s'i acordauen ensemps que d'altres vsassen.

E's a saber; que en la Ciutat e el terme de Tortosa tots los feyts deuen es[1] esser determenats segons les costumes en aquest Libre escrites; e en deffalliment de les costumes, per los Usatges de Barcelona en aquest Libre escrits; e en defalliment de tot aço per Dret Comu.

RÚBRICA I.

DEL ORDENAMENT DE LA CIUTAT DE TORTOSA.

I.

Los murs, les torres, los valls, las barbacanes de la Ciutat son a defeniment de la Senyoria e dels ciutadans. E negu no pot aqui edificar, ne portes ne altra obra fer, per que la fortalea de la Ciutat s'en puxa miruar. Empero aquels qui han les cases qu'es tenen ab los murs, poden en aquels murs metre cabirons, e jacenes, et fermar archs, e vsar de les torres e del mur, et fer priuades, en axi que la fortalea de la Ciutat no s'en mirue. En los valls, ne en les barbacanes no pot negu ne deu hedificar, mas poden ne trer fems, si n'i ha.

II.

Totes les carreres de la Ciutat, et de tot lo terme son a profit et a comunal vs de Senyoria, et de ciutadans, et de totes altres gens. E en les carreres de la Ciutat pot cascu en la frontera de son alberch posar taules, estolons, o pilars, pedriçs o graes, et fer enuans tro al terç de la carrera, e obrir portals, en axi pero que per aquestes coses, ne per neguna d'aqueles lo comunal vs de les carreres no sie embargat, ne perill ne puxa esser a aquels qui passaran de nit ne de dia per los carrers de la Ciutat dintre o de fora: lo qual enbarch si hi es, o hi sera d'aqu'enant, sie leuat per lo Veguer et per los ciutadans: et si los ciutadâns no volien aço fer, demanats vna vegada per lo Veguer, lo Veguer o[2] faça per si eleyx. E s'il Veguer request vna vegada per los ciutadans no volie aço fer, los ciutadans o[3] façen per si. E

[1] Suprímase la palabra *es*. [2] *ho*. [3] *ho*.

totes les taules e'ls pedriçs e les graes que son ne seran del canto del carrer estret de sent Nicholau tro al canto de les cases que foren d' En Tomas Garidel, et del cap del Pont tro a la Carniceria, ajen tan solament d'amplaria dos palms e mig; e'sters les taules dels cambiadors ajen tres palms d'ample tan solament. E aço eleyx, sia d'altres coses que en les carreres feessen embarch.

III.

Totes les places de la Ciutat son a comunal vs de la Senyoria et dels ciutadans, et dels habitadors, en axi que poden aqui posar lurs fustes e moles, et fer leyns e altres coses, en tal manera que aqui no puxen fer cases ni altre hedifici per qu'el comunal vs s'en puxe enbargar. Les places damunt dites son aquestes. Primerament a Vinpeçol, axi com departeyx del mur de la Ciutat et de la carrera en sus que va a Bitem, tro al ort d'En Oriol, et al flum d'Ebre. La segona plaça es de la porta del Assoch, tro al mur de la Ciutat, que es deuant les cases d'En Guillem de Vernet e del mur de la Ciutat et del Caliuich, tro al flum d'Ebre. E encara en les parets o mur del Caliuich et de sent Nicholau et del mur de la Ciutat puxen posar fusta e canes, en axi que aqui'l sofira et estia, de casp o d'altre. La terça plaça es en l'Alfandech, axi com es del portal de la Ciutat qu'es te ab les cases d'En Tomas Garidel, et En Guillem Loriga, tro a les cases d'En Bernart de'Na Alayx; e de les cases d'En Guillem Loriga, e d'En Griyno, e d'En Gili adobador, e d'En Joan Gili et d'En Nicholau de Prades, e d'En Fluuia, et el forn d'En Tomas Garidell, e les cases del fill d'En Roger et d'En Joan Lopiç, et de'Na Arnalda, et d'En Talarn, e'l Espital de la Grassa, tro a les cases d'En Bernat Marches, e d'En Pere Solsona, e d'En Martin d'Oscha, e d'En Pere d'En Guui, e d'En Arnau Deç castell, e d'En Guillem Guerrer, e'l sensal de'Na Barberana Deç pug, et En Ponç, sartre, e d'En Sancho Cortina et d'En Bernat de Frexenet. La quarta plaça es axi com tayle lo carrer que trauessa d'el Espital de la Grassa qu'es te ab les cases de Guillem Daude e va ves lo forn de Muncada, tro a les cases que foren d'En Ramon Deç coyl, e d'En Berenguer Andreu, et d'En Pere Domingo, e d'En Berenguer Pol, e

d'En Joan Giner, axi com va del forn d'En Pere Centeyles, et de les cases d'En Pere Deç bruyl, e d'En Pere Domingo Deç coyl, et d'En Pere Marti, et d'En Miquel de Calatayup, et d'En Arnau Roquen, et d'En Joan de Fontanes, et d'En Guillem Deude, tro a les cases de'Na Fontanes, e d'En Pere Crexel, et d'En Pere d'Albi, e d'En Perpinya, e d'En Beylido, e d'En Arnau Deç pont, e d'En Guillem Goda, e d'En Nadal, e d'En Bisbal. La quinta plaça es axi com va del coll de sent Jouan, tro a les cases dels Frares Menors, e axi com va de la carrera de sent Jouan, e de les parets dels Frares Menors, tro a les parets de la honor d'En Quexal, et ve ferir a les parets dels frares dels Catius, e torna a la carrera de sent Jouan. La sexta plaça es axi com tayla de les cases de'Na Malorques, et d'En Renaldi, e d'En Pere Loriga, e del sensal d'En Bernat Carbo, tro al ort de'Na Barberana Deç pug, e axi com tayla del flum d'Ebre, tro a les parets de la vinya del Bisbe, e del ort del Prior, e d'En Pere Arbert, e d'En Vidal ortola, e del corral del Temple, e del sensal dels Malaltes, e del Artiache, e de les cases d'En Arnau Ces mols, e d'En Berenguer de Salsona.

IV.

Han los ciutadans e habitadors de Tortosa en la Ciutat e en los termens, cases et casals mases et orts et vinyes e camps e totes altres honors e possessions, franques e quities et deliures e sens tota seruitut, leuat ferma de dret, si hom se clamara d'ells, que no son tenguts de fer en persones ne en dines, e per franc alou, exceptats aquels qui o [1] tenen a sens per altre o a certa part.

V.

Los ciutadans e'ls habitadors de la Ciutat e del terme crestians son francs e quitis e deliures d'ost, e de caualcades, e d'encalçs, de cenes, de questes, de toltes, de forces, de leudes, de peatges, de captes [2], de pes, de mesuratge, de carnatge, d'erbatge, de beuratge, que no son tenguts de fer a Rey, ne a

[1] *ho.* [2] Puede tambien leerse *d'acaptes.*

Temple, ne a lynatge de Muntcada, ne a lurs successors, ne a neguna altra persona; leuat lo Quarente que deuen donar a la Senyoria de la fusta del pi serrada et de la pegunta del port de Tortosa, e no d'altre loc, e deuen pagar aquest Quarente aquels qui la fan pera vendre, e no altre hom, lo qual Quarente se done de fusta blanca de XX palms, e no de neguna altra fusta gran ne poca.

VI.

Han los ciutadans e'ls habitadors de la Ciutat e del terme franquea que les terres hermes poden cultiuar e laurar sens embarch e sens seruey, que non son tenguts de fer a negu: e poden vendre e alienar ab frontera de la terra herma d'una peyra gitadora d'una liura, e fer dacen, [1] totes lurs voluntats en tot o en partida, ab entrades e ab exides, e ab afrontacions: exceptats los lochs de que ja antiguament son estades feytes donacions per Princep.

VII.

Han encara franquea de caçar, de pescar en mar e estayns, en aygua dolç [2] et en salada, e de nauegar, e de sal a fer, en tot lo terme de Tortosa sens enbargament de neguna persona: pero deuen donar tant solament de la sal que sera feyta en los estayns e del peyx que sera pres en los estayns, la nouena. E en aquest [3] estayns no deu hom pescar, sino de sent Miquel a Pascua; si doncs algun ciutada aquen no passaua, o s'anaua de portar, lo qual pogues aqui pescar o fer pescar, aytant com ells o ceyls qui ab ell serien n'aurien ops, mentre aqui fossen, e aportar a lurs albercs, sens nouena o altre [4] part que non son tenguts de dar. Del caçar no son tenguts de donar nouena; ne hom no pot caçar dins honor d'altre laurada.

VIII.

Dels leynams, e de les pedres, e de les herbes, e de les pastures, e de les arenes, et del forn de calç a fer, e de les aygues, e

---

[1] *d'aquen.* [2] *dolça.* [3] *aquests.* [4] *altra.*

de forns de rajoles, teules o algepç, axi a sos ops, com a ops d'altre, o a vendre o a donar, e de totes altres coses que dins lo terme de Tortosa son, fan a lur propria voluntat, e usen sens enbargament e contrarietat de tota persona, e sens tot seruey, qui non son tenguts de fer axi en monts com en plans, exceptats los laurats, e'l Quarente de la fusta e de la pegunta, axi com dessus es dit. En los quals laurats per aygues, ne per re que y sia, no y puxa entrar sens volentat del senyor de la honor laurada, exceptades les honors que son d'Amposta a auall, en les quals poden entrar, si sembrada no es.

IX.

Los ciutadans e'ls habitadors de la ciutat de Tortosa et del terme han los juhiis en la Ciutat e el terme ensems ab lo Veguer, en pleyts ciuils e criminals, en enterloqutories et en difinitiues sentencies, en los pleyts principals, et en les appellacions; exceptats los feyts dels quals deu hom fermar de dret, e menar los pleyts en la Çuda, segons que en la sentencia de Flix es contengut.

X.

Lo Veguer de Tortosa ha exsecucio en los feyts criminals ciuils; et en defaliment del Veguer, lo Batle de Muntcada ha la dita exsecucio: et en defaliment del Batle de Muntcada, ha la lo Batle del Temple o'l comanador: e en defaliment de tots aquest [1] desus nomenats, los ciutadans han la dita exsecucio en los dits feyts.

XI.

Lo Veguer pot pendre tot hom de qui hom se clam per rao de malefici per sa propria auctoritat; e sens clamador non pot pendre negu, si doncs no auie feyt malefici publicament e manifesta, los quals pot pendre per sa propria auctoritat; e deu amenar aquels que pendra en la plaça, deuant los ciutadans, e deu los demanar: ¿QU'EN FAREM? e ço qu'els ciutadans diran

---

[1] *aquests.*

per juhii que s'en dege fer, que ell o[1] face sens contrast. E aquels qui seran preses per clam de negu, lo Veguer deu nomenar lo clamador als ciutadans.

XII.

En la ciutat de Tortosa ne el terme, no son batayles, ne deuen esser arramides, ni feytes per senyor ne per altre: ne purgacio d'aygua freda ne calda, ne de ferre calt, no s'i face.

Ne negun hom, Senyor ne altre, no deu pendre altra persona, leuat lo Veguer, exceptat si lo Veguer era negligent, e exceptats los cases exceptats en la Rubrica: **Quals persones o quals coses.**

XIII.

Si algu trau contra altre coltell o espaa o lança, pac per pena LX sous; e quan sera sentenciat, si'l condempnat no vol o no pot pagar la dita pena, perda lo puyn dret. E si la Senyoria no podie prouar o no volie menar la demanda damunt dita, lo demanat sie absolt. E es a saber que si aquel contra qui sera treyt coltell lança o espa, s'en clamara al Veguer, la Senyoria, si's vol, pot dar sagrament en sa demanda a aquel de qui los clams son feyts. Mas si clamador no y aura, la Senyoria non pot dar sagrament, ni no es tengut que o[2] escondesca.

XIV.

Es Costuma e ordenament perpetual en la ciutat de Tortosa e en son terme d'aquest dia enant, ço es a saber, IX kalendas Junii Anno Domini MCCLXXIX, que es estat atorgat e loat e confermat per lo senyor honrat frare Pere de Muncada, Maestre de la caualleria del Temple en Arago et en Catalunya, e tenent loc de Maestre en tota Espanya, e per los altres frares del Temple, e pel noble En Ramon de Muntcada, e tota la Uniuersitat de Tortosa; que tot hom e tota fembra qui ociura altre en la Ciutat o en qualque loc del terme de Tortosa publicament, sia pres e condempnat e liurat a mort; e qui amagadament o[3] fara, encercada

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *ho.*

e sabuda la veritat per lo Veguer et per els Paers, sia jutjat e liurat a mort: si doncs aquel o aquela que aura feyt l'omehii en algun cas dels sobredits no podia prouar sufficientment que o [1] agues feyt en defeniment de son cors. En aquesta Costuma no s'entenen los frares del Temple, n'els fills de cauallers, n'els cauallers, n'els fills de cauallers d'En Ramon de Muntcada. Mas los fills de cauallers del Temple, si fayen homeii en algun cas, segons que dit es, els cauallers e'ls fills de cauallers d'En Ramon de Muntcada sien jutjats e punits, segons que deuen esser punits aytals homeyers per los Vsatges de Barcelona, ceyls qui seran del Temple, pel Temple, e ceyls d'En Ramon de Muntcada per ell meteyx. E jassia aço que la pena peccuniaria que era posada en la Carta de la Paeria dels homeiis, sia mudada per esta Costuma en pena corporal, en totes les altres coses là dita Carta romanga en sa força et en sa virtut. D'aquest ordenament e d'aquesta Costuma, sien exceptats jueus et sarrains, los quals sien emenats si hom los ociu, segons que es estat acostumat tro al dia d'uy en Tortosa.

XV.

Los bayns de Tortosa et de son terme son e deuen esser dels ciutadans, e de la Uniuersitat; e tots los ciutadans e habitadors axi sarrains, jueus, com crestians, se deuen en aquels baynar; e diners o qualque cosa ysque daque [2], es ordenat per los dits ciutadans de metre en obra o refectio dels murs de la ciutat de Tortosa. E es a saber que cascun ciutada ab son seruent, o cascuna ciutadana ab sa seruenta, catiua o altra servicial, e ab son enfant poc, si li ha, se baynen per una meala: la qual es donada a aquel qui te los banys per los ciutadans e per la Uniuersitat. Atressi, pague meala tota persona que aqui's bayn, jas sie ço que no y men seruicial.

XVI.

En null loc, dins los termens de Tortosa, justicia corporal no's deu fer, sino en la Ciutat.

[1] *ho.* [2] *d'aquen.*

Atressi; preso nenguna no deu auer, sino en la Ciutat, ço es a saber en la Çuda, lá on acostumat es.

XVII.

Negun hom estrayn qui aport forment, farina, ordi, ne altre blat, ne carn, ne vi, ne altres coses de menjaries, viues o mortes, o altres que en Tortosa se degen despendre, no sie peynorat, marchat ne embargat per senyor ne per altre; ans es guiat et defes per los Senyors e per los ciutadans, si doncs no era malfeytor, o deutor principal, o fermança.

XVIII.

Totes hores qu'els ciutadans se vullen o mester los sia, poden fer Comu e Comuns, e d'aquells fer tota lur voluntat. E poden couidar tot hom qu'es vullen per lo Comu, o per si meteys, sens contrast de tota persona. E a null hom no son tenguts per deute. E poden donar e seruir á tot hom qu'els placia, sens contrast de tot hom, e que non son tenguts a null hom. E los comuners establits per los ciutadans, poden tots los altres ciutadans forçar dins casa e fora casa, e penyorar per lur propria auctoritat, e vendre e alienar totes les penyores, segons que ells ab los altres ordenaran; e totes les vendes que d'aquen se faran son fermes per tots temps que no's poden reuocar. E si per auentura aquels comuners qui seran elets al Comu a leuar no volran o no poran penyorar alguns del ciutadans, aquels qui no volran pagar lo Comu, los altres ciutadans aytans com ells ne volran appeylar, deuen anar ab ells et ajudar a fer aquesta penyora; la qual poden fer per lur propria auctoritat, sens tot contrast et embarch de tot hom, senyor o altre.

En lo qual Comu que sera establit et ordenat a leuar, deuen pagar tots los ciutadans e'ls habitadors crestians de Tortosa e de son terme, de tot quant hant [1], seent et mouent, per sou e per liura, sens tot contradiment. A [2] gent pobra deu pagar en

[1] *han.* [2] *La.*

lo Comu sens tot contrast, segons qu'els ciutadans ordenaran: en axi pero qu'es face ab rao.

XIX.

Los cauallers son tenguts de pagar en Comu, per sou e per liura, de totes coses seents que ajen ne compren de crestians, o de jueus, o de sarrains, en la ciutat de Tortosa ne en sos termens, tinguenlos'ells, o altres per ells, exceptades caualleries antigues, car d'aquelles no son tenguts de pagar en Comu, ne de nulles coses mouents o semouents; per lo qual Comu a pagar los pot hom penyorar, axi com los altres ciutadans, sens tot contradiment d'ells et de tota altra persona, si que sien ells al ordenament, si que no y sien. E no es hom tengut qu'els hi appeyl, n'els hi deman, mas si esser hi volen, poden hi esser tan solament quant al ordenament del Comu, com hom vol saber que deu la Ciutat, ne quanta quantitat d'auers han mester los ciutadans de que façen Comu. En los altres ordenaments de la Ciutat o sien quals se vullen, no son ne deuen esser, ne y deuen esser appeylats ni demanats.

XX.

Iueus e sarains deuen pagar en lo Comu qu'els ciutadans fan, de totes coses seents, honors o cases, o altres possessions que ajen en Tortosa, ne en sos termens, sie que les tinguen e les posseesquen ells o altres per ells, que sien estades de crestians, et a ells sien peruengudes per compra o per altra rao. E pot los hom penyorar, e les penyores vendre axi com als altres ciutadans, sens tot contrast.

XXI.

De totes honors o altres possessions que peruengan als ciutadans o habitadors de Tortosa o de son terme, et a tot altre hom, ja sia ço que no sia habitador de Tortosa, si que sien estades de cauallers, o de clergues, o de religiosos, e sien estades franques de Comu tro que venguen en lur poder, tantost com en lur poder venen, son tenguts de pagar en Comu.

XXII.

Perço qu'els malfeytors sien punits, e encara per fer o per ordenar totes altres coses que sien a profit de la ciutad de Tortosa e de son terme, los ciutadans poden establir et elegir ab sagrament e sens sagrament dos o tres o més, aytants com ells vullen, dels Prohomens de la Ciutat, a fer e a ordenar e a procurar et a ministrar, segons que manat los sera per los altres, ne volran qu'es façe, sens tot embarc e contradiment de tota persona, en ço que toc a la Uniuersitat, e no sia prejudici de la Senyoria, e saluan totes les costumes que parlen d'establiments. Poden encara comprar a la Uniuersitat, cases camps et vinyes et honors, e totes altres coses que a ells sia semblant, que sia honor e profit a la Uniuersitat.

Miruar de franquea, ne d'altres coses no la poden la Uniuersitat, ne los bens del Comu alienar, en don ne en mirua del Comu ne de la franquea o libertat dels ciutadans, ne dels altres del terme, car si ho fayen, no val res, ans es tot axi com si feyt no era.

RÚBRICA II.

DE LES PASTURES E DEL BOUATGE DE LA CIUTAT DE TORTOSA.

I.

Tot lo bestiar dels ciutadans o dels habitadors de Tortosa o de sos termens, pot jaure et estar e pasturar francament e quitia, dins los termens de la Ciutat, e pasturar tro als laurats e vsar. E si tala fara en algunes honors, lo senyor de la honor, o tot altre hom qui ho veja, sera creegut ab sagrament del entrament, si que pac la tala e pac lo ban que hi sera establit; la qual tala per juhii dels ciutadans, vagen veer dos o tres Prohomens o més, si les pars s'i acorden, de més de tres, e ço que aquells conexeran e jutjaran, si clams ne son feyts al Veguer, deu pagar lo demanat de la tala al demanador sens contrast, e pux deu oltra aylo pagar lo Quint a la Cort. E si ban hi sera

posat per los Senyors et per los ciutadans, feyt lo sagrament d'aquel qui li aura trobat, deu pagar aquel ban aqui posat; del qual ban, han los Senyors lo terç, el senyor de la honor lo terç, e'l trobador l'altre terç romanent.

II.

Senyors ne cauallers, clergues ne religiosos, ne altres persones, no poden fer en algun loch dins vedats [1] el terme de Tortosa als ciutadans ne als homens de Tortosa; mas poden auer boualatges couinents, e aquels qu'els ciutadans s'acorden n'els parega bons ne couinents.

III.

Les carreres antigues per les quals va hom a les heretats o als altres locs, no deuen esser closes ne estretes ni peynorades per null hom. Pero en les muntanyes de Tortosa, axi deça lo flum com della, si algun hom aura carrera que pas per honor d'altre o de son termenat, aquel de qui es la honor pot mudar aquella carrera, ab que la don couinent per son terme.

IV.

En les riberes de les aygues, e'ls plans, e en les muntanyes, e els torrents, y els altres locs del terme de Tortosa, pot hom draps lauar, canejar, secar, fems posar, arena o graua o terra d'aquen cauar, e fusta posar, e portar calç, e algepç fer, francament e quitia, sens vedament de tot hom. En axi empero sens dany e lesio de les honors que aquen son, e sens embargament e dany dels passants qui aquen passaran. E poden fer pexeres els flums e els torrents, a defensio de lurs honors. Pero ab aquest temprament, qu'els leyns ne les barques que van a amunt ne a auall, null dampnatge non pusquen pendre ne auer.

---

[1] Por yerro de imprenta se dice «*dins vedats el terme*» en lugar de *vedats dins el terme*.

V.

Totes les carreres generals veynals, axi dins com de fora, e'ls abeuradors s'adoben, e's reparen, e's milloren, o's muden, o's destruesquen, quant obs sera, per lo Veguer e per los ciutadans.

RÚBRICA III.

DE LA VSANÇA DE LA CORT DE TORTOSA.

I.

Lo Veguer o son delegat jura que en la sua aministracio de la vegueria, tenra e guardara rao e justicia a tots homens, crestians y jueus e sarrains, e a cascunes persones de qualque loch sien, que ajen pleyt en Tortosa ne en son terme. E en aquel sagrament que fara deu jurar que sens tot oy, gracia, amor, temor, parentesch, veynatge, ne per auer do seruey o promessio d'algu o d'alguns, que per nom d'aquels qui, deuant el, pleyt auran, non pendra per si ne per altre ans de la fi del pleyt o depux, o ans que sia satisfeyt o pagat al demanador: ne no elegera Jutges per volentat: e que tenra secret dels pleyts: e que tota cosa que faça, fara a bona fe, e sens tota machinacio e engany, obseruara les costumes de Tortosa, si Deus li ajudara e aquests sants quatre Euangelis, deuant ell posats, e tocats corporalment de la sua propria ma. E aquest sagrament se fa en la Cort en presencia dels ciutadans. E deuli esclarir lo sagrament lo batle de Muncada. El Veguer deu esclarir lo sagrament als Saygs en aquel loch mateix, deuant los ciutadans, que be e leyalment vsen de lur offici.

II.

Lo Veguer o el Sayg de qualque manament façen de venir a Cort, deu dir e nomenar: AYTAL HOM SE CLAMA DE VOS, SIATS AYTAL DIA, A AYTAL HORA A LA CORT: e si no li nomenara lo nom del clamador, no val aquel manament, ne cau en nenguna

pena aquel a qui hom aura feyt lo manament. E si per auentura aquel qui's clamara se sera clamat d'algu, e puix se clamara d'altra cosa d'aquel mateix, si'l Veguer o el Sayg o [1] qualque manament li faça no diu al demanat: AYTAL HOM SE CLAMA DE VOS DE CLAMS NOUELLS, no val lo manament, ne cau en pena lo demanat, car entense per la primera demanda que ha fermat. E de pleyt fermat, no cau negu en pena de LX sous. E si'l demanat, ans que la Cort sia tenguda aquel dia que manat li sera, se posara ab la part, o'n aura alongament algun d'aquel dia et no sera a la Cort, e lo Veguer o'l Batle de Muncada, per ço com no sabran que posat se sia ab la part, vol fer demanda de LX sous contra aquell demanat, e lo demanat proua per lo demanador o per altre sol vn testimoni, que lo demanador l'alonga o que s'en posa ab ell, no val aquel manament, ne l'en poden demanar pena nenguna. Aço eleyx s'es dels juhiis dats en la Cort de tot dia.

III.

Lo manament que fa lo Veguer o'l Sayg de venir a la Cort no val si'l Veguer e'l Sayg no han feyt lo sagrament en la Cort deuant los ciutadans. E quant auran jurat, son creeguts de manaments e de citacions, sens altre testimoni.

IV.

Per neguna de les presons de la Çuda nulla cosa no deu esser demanada als presoners ne presa, ne ells no son tenguts de re a donar ne a seruir: pero los preses deuen esser guardats en tal guisa, que no s'en puxen anar ne exir sens sentencia.

V.

En la Çuda ha tres presons: ço es a saber la TRAUEGA [2] en que met hom aquels qui deuen esser jutjats a mort, o a trincacio, o a taylament o perdoa de membre. La segona preso es sobre

---

[1] *de.* [2] TAUEGA.

la Tauega, en que deuen esser e estar aquels criminosos qui per coltell treyt, o per comanda, o per altres crims o injuries, deuen esser punits en diners. La terça preso es per tot lo castell dintre les portes de la Çuda, la qual preso es feyta en esta manera: qui si algu deura deute a alguna persona, e aquel a qui sera degut lo deute se clamara a la Cort, e lo Veguer aura elet Jutge a la demanda, e'l dit Jutge aura donat per juhii al demanat, que per tot dia s'en pos ab ell, o'n ferm dret o s'en pug a la Çuda, lo deutor si no's posa ab ell o non ferma dret, deu s'en pujar en la Çuda, e aqui deu estar e anar per tota la Çuda, tro al primer dia de Cort que venga: e si no fa vna d'aquestes tres coses es tengut de pagar a la Cort LX sous.

VI.

Si algu se clamara d'altre de comanda, deu esser citat axi com dessus es dit, e de feus[1] ciuilis; e deu li esser donat juhii per aquels ciutadans qu'el Veguer y assignara, en aytal manera, mentre la Cort se te: Vos, O US EN POSATS AB LO DEMANADOR, O US FERMATS DRET, O US EN PUJATS EN LA ÇUDA: lo qual axi demanat, mentre la Cort se te, se deu posar ab lo demanador o'n deu fermar de dret. E si d'aquestes dues coses no fa la vna, de continent com la Cort se parteyx, per si mateyx sens Sayg e sens Veguer, si es hom qui sie bastant a la demanda, s'en deu pujar a la Çuda: e si no o[2] fa deu donar a la Cort per justicia LX sous: e quant es en la Çuda, lo Veguer deu lo metre dins clau, sobre la casa de la Tauega, e deu aqui estar si fermança no dona, tro al dia de Cort que respona. E si atorga la comanda, lo Veguer per juhii dels Prohomens deu pendre e vendre tants d'els bens seus mouents si'ls troba, sino seents, de continent e sens altre alongament, tro lo demanador sia pagat de la comanda atorgada. E lo demanat en presencia deu esser absolt[3].

Mas si no ha de que pagar, pus atorch la comanda, o no la atorga, mas no dona fermança per persona bastant, deu tornar en aquella preso, pus que la aja atorgada, tro lo demanador sia pagat. E si no le atorga, atressi deu tornar en aquella preso, tro

---

[1] *feyts*. [2] *ho*. [3] Esta frase no parece completa, y lo seria añadiendo «*o condempnat*.»

lo pleyt sia fenyt de tot. Mas deu venir a la Cort, o esser amenat tots los dies que sien dies de Cort, e hom tinga Cort, e menar son pleyt: e si sera vençut, deu estar en la preso tro lo demanador sia pagat, o'l absolua d'aquella preso.

Mas si lo demanat no ha de que pagar, lo dia primer que hom li manara que sia en la Cort, e tots los altres dies que deja esser en la Cort, si donchs fermança bastant no dona, lo Veguer o el seu Sayg, tolt lo coltell tan solament a ell, sens ligaments de mans e d'altra iniuria qui no li sia feyta, lo deu fer pujar en la Çuda, y que estia aqui, e que seguesca son dret, axi com dit es.

E aço es entes aytambe en les fembres com els homens: exceptat que la preso d'elles es dintre la primera porta de la Çuda, en la casa del porter que aqui esta, mas sia ben guardada dins en la casa, e sots clau.

E si algu se clamara d'altre de injuria que sia peccuniaria, deu se seguir en totes coses axi com de la demanda en lo sobre dit pruyxman paragraf, si la citacio li sera feyta que sia en la Cort, et el juhii donat en la Cort. Encara pus oltra aço sobre dit: que si la injuria sera gran que munta gran quantitat la emena, que li deu tolre lo coltell, et comanar a algu dels ciutadans tro lo pleyt sia finit. E si no ha de que pagar la emena et no dara fermança sufficient, o no la pora donar, lo coltell tolt, deu lo pendre et ligar ses mans, e ab les mans ligades pujar a la Çuda; e al dia de Cort atressi, ab les mans ligades, auallar en la Cort, et dins Cort axi estar. E si'l tornen en la Çuda, atressi ab les mans ligades tro sia dins la preso sobre dita.

E tota hora qu'els preses donen fermança sufficient, ja sia ço que no sia dia de Cort, deuen deuallar de la Çuda, et no y deuen esser detenguts per Veguer ni per altre.

VII.

Los presoners qui seran preses en la Çuda per qualque rao, deu deuallar lo Veguer tots dies que Cort se tenga per lo Veguer et per los Prohomens per menar et enantar lo pleyt, ço es a saber, tots dies que non sien feriats. Car tots dies que feriats no sien, se deu tenir Cort del mati tro al vespre et redre Dret.

VIII.

Si algun aura algun crim feyt, e's n'entrara en casa o en alberch seu o d'algun ciutada o habitador de Tortosa, o de sos termens, lo Veguer require vna vegada tan solament los veyns o'ls ciutadans, los quals trobara en aquel carrer, que entren ab ell. E si sempre no volen entrar ab ell o q[1] menyspreen, deu hi entrar lo Veguer ab ells qu'es volra, e traguen lo malfeytor si li trobe: per tal qu'els maleficis no romanguen impunits.

IX.

De tot hom qui abandon sos bens en la Cort o de fora, a clams o a demanda d'algun, per deute o per comanda, de continent lo Veguer per juhii dels ciutadans deu anar aenant ab l'Escriua de la Cort ensems, al alberç d'aquel o d'altre, o en tots lochs on aquel aura bens. E aqui deu dir als ciutadans que y entren ab ell e ab l'Escriua: e si no y volen entrar, entre y ell ab l'Escriua et ab ells qu'es volra. E si'l Veguer request per los ciutadans no y vol entrar, entren y los ciutadans ab l'Escriua, e sien escrites totes les coses que hom trobara en tots lochs d'aquel abandonador, et sien comanades lá on tenran per bon et per segur. E poden se dar a manlleuar aquelles coses. Les quals coses si son mouents, deuen se vendre per juhii dels ciutadans en lo primer diumenge o festa colent que vinga, publicament, feyt saber al deutor si vol pagar o no, et pagar a creedor de ço quan exira tro sia pagat.

E lo seent deu fer vendre a coneguda dels ciutadans qui seran en la Cort, per temps conuinent: et no deuen guardar si les coses se venen per poch preu, o per gran: mas que faça la venda per lo preu que offert li sera, pus que non trop plus; la qual venda es ferma, axi com si lo deutor la auia feyta de grat e per son preu complit.

E quan que la venda de les coses seents sia jutjada de fer, lo Veguer deu fer saber al deutor si hi vol acorrer, e si diu que

[1] *ho.*

acorrer hi vulla, los Jutges deuen li assignar dia que aja pagat son creedor dins deu dies, e si no.o [1] ha, qu'es face e que valle la venda que sera jutjada.

X.

Es cert que de les cartes judicials qu'es fan en la Cort, axi de vendes, de sentencies, tudories et creacions, com d'altres cartes, e d'aquelles cartes o translats que han obs auctoritat de la Cort, qu'el Veguer de cascuna pot pendre XII dines e no pus; e cascun Jutge que en aquella auctoritat sera elet e fermara, altres XII dines.

XI.

Lo Veguer deu tenir los Saygs francs e quitis a seruey de la Cort, et sien francs e no seruus, que facen tots lòs manaments de la Cort, sens tot preu e seruii, que non deuen auer, o'ls deu ell fer sens tot seruii que hom no li es tengut de fer. Mas si de fora la Ciutat negun lo volra trametre, deu s'en posar ab ell per preu conuinent.

Atressi; lo Sayg no pot fer manament ne citar null hom que venga a Cort, si donchs manament no ha del Veguer. Car si'l Veguer no li ha manat, no val re manament qu'el Sayg face, ne n'es hom tengut de venir a Cort ne deuant lo Veguer, si no's vol, de tota demanda que pug de II sous a amont. Car de II sous o de II sous en jos, lo Sayg de la Cort pot fer dret, axi com lo Veguer pot de les altres demandes, e destreyner tota via. Empero per juhii dels ciutadans e per aquest dret a fer, no deu pendre null seruey del demanador. Mas si lo demanat es vençut de la demanda, pot ne pendre lo Quint per justicia del demanat, axi com lo Veguer pot de les demandes que sots poder d'ell se demanen; la qual justicia es d'aquel Sayg.

Lo baston del Sayg deu esser de tres senyals, ço es saber; primerament el cap sobira, negre e blanc; e en mig, bermell ab neules grogues: et el jusa cap, blanc ab ales blaues.

---

[1] *ho.*

XII.

Lo Veguer ne los Jutges qui per lo Veguer seran elets en los pleyts no deuen reebre seruey de les parts, ne promissio per que justicia sia feyta o no feyta, o retardada : ne fer ne dir nulla machinacio per que seruey los sia feyt, promes ne donat. E si alguna promessio o machinacio sera feyta per ells o per alguns per ells, que seruey los sia donat ne promes, no val, ni actio ne demanda no han contra aquells qui o[1] agen promes per si, ne per altres, n'els ne son tenguts de respondre: ans es tot axi com si res no'ls era estat promes.

XIII.

Feen son offici e son deute lo Veguer, los Batles de re no's deuen entremetre, mas que escolten.

Mas si'l Veguer no volra fer o vsar son offici, ne fer dret als clamants, sens alguna rao que no sera justa e raonable, e'l clamater se sera fadigat en lo Veguer per tres vegades, en axi que no'l volra escoltar ne son dret seguir, les tres fadiges feytes, lo clamant pot anar al Batle de Muncada, e dir a ell que li faça seguir e complir son dret. E lo Batle de Muncada deu dir al Veguer: FET SEGUIR SON DRET A AQUEST CLAMANT; e aço dit a el, si lo Veguer de continent no li fa seguir son dret, o no vol fer, lo dit Batle de Muncada deu fer et complir ço qu'el Veguer deuia fer e complir.

E si per auentura lo dit Batle de Muncada aço no volra fer al clamant que dit es, e lo Veguer deuria complir, feytes tres protestacions a ell per lo clamador, axi com dit es desus al Veguer, lo dit clamador deu e pot anar al Batle del Temple, dien e protestan a ell, com s'es fadigat el Veguer e en lo Batle de Muncada, on demana que per ell, en fadiga d'els altres; ço es del Veguer et del Batle de Muntcada, li sia feyt compliment de dret. Lo qual Batle del Temple, o'l Comanador, o son loch tenent deu dir e manar al Batle de Muntcada que de continet faça com-

[1] *ho.*

pliment de dret al clamant. E si de continent, feyt lo manament per ell al Batle de Muntcada, no fara seguir son dret al clamant, lo dit Batle del Temple o'l Comanador o son loc tenent, feyta la protestacio e'l manament al Batle de Muncada, si cessara que no faça o no vulla fer dret al clamant, el deu fer et complir dret al clamant e fer tot ço qu'el Veguer podia fer el pleyt, si hom en ell no fos fadigat, per juhii e per sentencia tota hora dels ciutadans de Tortosa.

XIV.

E e[1] creegut lo Veguer sens testimonis en certes coses, ço es a saber, quant cita lo demanat de ço que dret es fermat per tres citacions; e allo meteix s'es del Sayg, quan o[2] fa per manament del Veguer. Car la quarta citacio es peremptoria e fas per juhii dels ciutadans qui seran en la Cort, e hi seran elets per lo Veguer. La qual quarta citacio se fa en esta manera: que a demanda del clamant aquells ciutadans que lo Veguer en allo aura elets, que dien al Veguer; MANAT O FETS MANAR AL DEMANAT QUE SIE A LA CORT, CAR NOS LO CITAM LA QUARTA CITACIO E PEREMPTORIA. La qual quarta citacio lo dit Veguer pot fer o fer fer pel Sayg: e cascu es ne creegut per sa simple paraula, perço cor[3] son jurats.

Lo segon cas es, qu'el Veguer es creegut si diu: AYTAL HOM SE CLAMA DE VOS.

Lo terç cas es, que si algun, deuant lo Veguer sens carta, establira procurador altre a demanar o a defendre, si'l Veguer o[4] diu, que n'es creegut.

XV.

Si alguna penyora d'aquels qui abandonen se vendre[5] per juhii e per sentencia dels Ciutadans, e lo demanat no aura altres coses, sino aquestes que per juhii se vendran, los dines que d'aquella penyora exiran, per sentencia dels Ciutadans se deuen posar en vna Taula, e a coneguda d'ells deu se pagar aquel qui primer et myllor dret aura, ja sia ço que hu[6] dels

---

[1] *es.* [2] *ho.* [3] *car.* [4] *ho.* [5] *vendra.* [6] *u.*

creedors mijans o derrers ajen portat a acabament d'aquella penyora o d'aquelles coses a vendre.

Mas si per auentura un dels creedors mijans o derrers se clamara d'algun hom, e lo demanat li assignara penyora, e lo dit creedor menara la dita penyora a exsecucio de vendre, e la penyora venuda, venran los primers creedors e demanaran que ells d'aquel preu sien pagats, per ço cor ells son primers, jens per tot ço, si be's son primers et han meyllor dret, re d'aquel preu no'ls deu esser donat ne deliurat tro tots los altres bens del dit demanat sien venuts, ans lo dit preu deu esser donat e liurat a aquel creedor qui aquelles coses aura venudes o feytes vendre. E en axi empero que assegur en poder del Veguer et dels altres creedors per bones et sufficients seguritats que si'ls bens d'aquel demanat no bastaran e hi aura altre creedor qui primer e mils hi sia que ell, que ell en be et en pau et sens tot contrast tornara los dines e'ls metra en vna Taula en guisa et en manera qu'el creedor primer los puxa pendre et auer sens tot contrast. E axi aço fet et assegurat, lo dit preu deu li esser deliurat e qu'el tenga si's vol tro tots los bens del demanat sien venuts. Mas empero, tots los bens del demanat venuts, si no basten als creedors lo dit preu d'aquella penyora, de continent deu tornar et liurar a aquel creedor o creedors qui primers sien que ell et ajen millor dret per juhii.

XVI.

Si algun hom ha molts creedors, e per auentura alguns d'aquels creedors se clamaran d'ell, e volran qu'els seus bens sien venuts, e seran dels mijans o dels derrers creedors, e venran los primers creedors e diran e protestaran que no volen que aquels bens sien venuts que tots aquels bens no basten als lurs deutes, e no volen que lur obligacio o penyora sia venuda tro ells sien pagats; no pot n'es deu cessar, que tots aquels bens no sien venuts publicament per juhii, e lo preu deu esser posat en vna Taula, e qui primer e myllor sera els bens, que sia primer pagat d'aquel preu d'aquelles coses: les quals coses sobredites deuen esser venudes e alienades per juhii.

XVII.

Es entes d'aquelles[1] qui abandonen lurs bens a lurs creedors o dien que no han de que pagar, que si'l creedor diu que no'ls sap re, e que sia ver axi com ell o[2] diu segons son cient, per paor de perjur del demanat, que lo dit demanat, si son actor se vol, per juhii deu jurar axi com los Jutges en allo elets lo declararan, ço es saber, los Jutges li deuen dir; VOS JURAT QUE NO AUETS DE QUE PAGAR LO DEUTE NE PARTIDA D'AQUEL; E QUAN DEUS VOS O[3] DARA, LEUAT VOSTRE MENJAR E VOSTRE VESTIR, NE VOS O[4] PORETS AUER PER NENGUNA RAO, QUAN[5] PAGARETS VOSTRE CREEDOR O VOSTRES CREEDORS, SI MOLTS SON AQUELS QUI S'EN CLAMEN. E cascu dels creedors pot auer aquest sagrament de son deutor. Atressi; cascun creedor pot auer de son deutor o de sos deutors, d'aquests qui abandonen o dien que no han de que paguen, segons la forma sobredita, de mes en mes vn sagrament, tro que sia pagat de tot son deute.

XVIII.

Si algun deutor amagadament se partira de Tortosa que no sap hom on s'es mort ne viu, e per auentura sera mort mas no o[6] sap hom que u[7] sia, e venran los creedors d'aquel dien e mostran que aquel hom es absentat e no saben si s'es mort ne viu, ne loch on sia, lo Veguer de continent ab dos o ab tres Prohomens per juhii deu anar al alberch d'aquel, e deu fer escriure tots los bens seents e mouents d'aquel, e tots los deutes que li son deguts, e tots aquels deutes que el deu, e fer cridar per la Ciutat si es null hom à qui aytal hom, que hom no sap on s'es, dege res, que dins X dies que apparega, e los X dies passats, pus no pot hom saber on s'es, per juhii deuen se vendre publicament tots los seus bens: e tota venda que s'en faça es ferma axi com si aquel absent la auia feyta de grat, e per son just preu: que per nulls temps no's pot reuocar per aquel, ne per altra persona. E venuts tots los bens e alienats, deuen se pagar tots los creedors, si basta lo preu d'aquels bens, e si no basta, deuen se pagar los

---

[1] *d'aquels.* [2] *ho.* [3] HO. [4] HO. [5] QU'EN. [6] *ho.* [7] *hu.*

primers creedors que son ab carta. E si re no sobra, deu o [1] hom posar en una Taula.

E si dins vn an et vn dia appareyx ell o parent seu que verament sia son parent e pus pruyxme, qu'els sia donat et deliurat tot ço que sobra; e si no appareyx null parent e ve sa muller, deu esser donat et deliurat a sa muller. E si no ha muller ne parent que dins lo dit temps venga, que sia donat et deliurat a la Senyoria, si donchs ell testament nó hauia feyt, car si hom troba que testament aja fyet [2] deu se seguir lo testament en totes coses, mentre que basten los seus bens, et els creedors sien pagats de tots lurs deutes. E si aqueles sobres peruendran al Fisch, e algun temps aparra parent d'aquel, lo Fisch en continent deu lo y rendre e deliurar sens tot contrast et embarch.

RUBRICA IV.

DEL OFFICI DE L'ESCRIUA DE LA CORT.

I.

Per ço, com en juhii coue que aja publica persona, ço es Escriua, per lo qual les escriptures que s'i deuen fer estien en memoria, couen que apres del offici del Veguer sia aquel del Escriua. Lo qual Escriua, lo Veguer deu auer bo e leyal e sufficient a fer totes les escriptures per que [3] la Cort o per rao de la Cort se façen francament e quitia, exceptades algunes escriptures, que d'auall son escrites, que deu escriure per lo preu que en la escriptura d'ell es posat, e non deu rebre plus.

II.

Lo qual Escriua qui per temps sera en la Cort, en començament, quan deu començar son offici d'escriure les escriptures de la Cort o que per rao de la Cort sien, axi de les vnes parts com de les altres se deuen escriure, e dauant tots aquels qui seran en la Cort, deu jurar tocats ab sa propria ma los Sant [4] IIII Euangelis per juhii, que el be et lealment se men en son offici, e per rao

[1] *ho.* [2] *feyt.* [3] *que per.* [4] *Sants.*

de son offici que no prenga null seruey, ne nulla altra cosa ne promissio, sino ço que d'auall es tatxat et escrit, ne faça alguna machinacio per que alguna cosa a ell ne a altre per ell ne pusca venir, ne do fauor ajuda ne patrocini a neguna de les parts de ço que es de son offici; qu'en don traslat o [1] les sentencies quan per los Jutges dels pleyts li sera manat ne dit, o per lo Veguer; e que no mostre les escriptures del Libre a null hom, sino tan solament al Veguer, e als Jutges, e a tots ensems o ab alguns dels Jutges, aquels qui seran Jutges elets del feyt. E ço qu'el Libre escriura ne fara per son offici, que ab vera veritat o [2] faça e u [3] escriua, e que tenra secret de tot ço que per la Cort ne per rao de son offici se faça.

E si de ço que escrit sera el Libre de la Cort seran donats translats a les pars, e duptara hom d'aquels translats, sie mostrat lo Libre de la Cort en presencia del Veguer e dels Ciutadans, e sien comprouats los translats ab l'original.

Atressi; si del proces dels Jutges o de ço que dauant ells sera enantat, hom dubtara, deu esser mostrat lo Libre. Con a Jutges no dege hom creure sobre proces, si no aytant con mostraran per leals documents.

Empero los Batles de la Senyoria, e'l Veguer en presencia dels Ciutadans qui seran en la Cort, poden tota vegada veer en lo Libre, clams, citacions, juhiis de tot dia, ferma de dret, e sentencies donades, e altres coses semblants, per tal que la Senyoria no puxa esset [4] enganada en son dret.

III.

Lo dit Escriua deu escriure el Libre de la Cort los clams, e totes les demandes que la vn contra l'altre volra posar ne demanar, e en la fi dels clams, en los quals juhii sera donat per tot dia o mentre la Cort se tenga per los Ciutadans, ço es saber, que s'en pos ab ell o ferm dret o puyg a la Çuda, deu escriure lo nom del Jutge en axi, ço es a saber: DONALI JUHII AYTAL O AYTAL. E per ço, com aquel juhii porta pena de LX sous si algun no obeyra vna d'aqueles coses que el juhii son contengudes, es a saber;

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *hu.* [4] *esser.*

que si aquest juhii no es escrit, no cau en pena lo demanat.

Atressi; lo demanador pot, si's vol, posar la demanda sua sens escrit, o ab escrit. Empero si meyns de escrit posara negu sa demanda e hi sera donat juhii, l'Escriua deu ho escriure el Libre de la Cort. E si aço no escriu, no val res lo juhii, n'en cau en pena lo demanat, ja sie ço qu'el demanat no seguesca nenguna d'aqueles tres coses damunt dites; per[1] tot dia que pos sa demanda en escrit, pero tal hora, que la part aduersa ne puxa auer traslat de la demanda contra ell feyta, e acort de fermar dret o de dar penyora, o d'abandonar sos bens, o de pujar en la Çuda de dia; car si lo demanador no posara son libell o sa demanda de tal hora que lo demanat ne puxa auer translat ab aques[2] acort, ja sie ço que juhii hi sie donat, lo demanat no cau en pena dels LX sols, ne aquela demanda quant aquel dia no li nou re, sino axi com si hom d'ell no's ere clamat. Pero lo demanat deu tenir a prop l'Escriua de la Cort, per ço que puxa auer translat, car si ere negligent que no'l tingues a prop que agues aquel libell, si lo demanat l'auie posat e liurat al Escriua en hora couinent, e non fermaua dret o no s'en posaua ab lo demanador o no s'en pujaua en la Çuda, pagarie LX sous e seria caut el juhii donat. E de la dita diligencia deu esser creegut lo demanat ab lo testimoni del Escriua de la Cort.

IV.

Lo Libre de la Cort deu auer l'Escriua, e'ldeu fer del seu propri e tenir en son poder tro leyx aquel offici, e lá doncs quan lexara aquela escriuania, deu lexar lo Libre a seruey de la Cort, e'ls Escriuans, qui depuys apres aquel seran, tinguen aquel Libre o Libres antics[3], e no mostren aquel ni aquels, que ells faran, sino segons la forma que desus es escrita e posada, ni translat a neguna persona non donen, ne mostren aquels Libres, si donchs no o[4] fan per juhii dels ciutadans e del Veguer.

V.

Lo Escriua de la Cort deu escriure el Libre apres qu'el sagrament aura feyt, axi com dit es, los clams, els libells, excepcions,

---

[1] *pero.* [2] *aquest.* [3] *antics.* [4] *ho.*

posicions ab totes lurs respostes, fermances, lo dit dels testimonis e totes altres escriptures que a pleyt pertanyen, et establiments e bandiments, e publicament de los testimonis quan per los Jutges li sie manat, e letres qu'els Ciutadans ab lo Veguer ensems trametran per algun feyt de la Ciutat, sens tot seruey e preu que a ell non deu esser feyt promes ne donat. Exceptats de les letres de la Ciutat que per si metexa tramet, que li deu donar la cera a segelar les letres tan solament.

VI.

Mas si algun translat del Libre sera treyt a demanda de les parts, e'ls en sera feyta copia per juhii, axi com es dit desus, de la copia del libell e de la resposta deu auer, II diners: e de copia o translat de cascun testimoni per gran o per poc que sie, I diner; e de copia o translat de IIII posicions, I diner. E açọ es en electio d'aquels qui pledegen, si'n volran translat o no, car si'n volen translat, deuen pagar axi com dit es; e si no volen translat, no son tenguts que l'en donen re. E pus publicats son los testimonis, l'Escriua no es tengut depuys a negu, qu'els liga altra vegada los testimonis, ni'l proces del pleyt, si no's vol o no'l ne pagen, axi com dit es.

VII.

L'Escriua de la Cort deu escriure les sentencies en publica forma, et en pergami: e si les pars les volran, deu pendre per son treball o per la escriptura de publica forma, XI diners e no plus. E en les sentencies deu esser contengut lo nom del Veguer e dels Jutges qui la sentencia pronunciaran, el nom de les parts e'l libell, et la resposta, e totes les altres coses que Dret hi mane posar, e la absolucio, et la condempnacio, e'l loc, e'l dia e'l an, e'l nom del Escriua, segons que en tota carta publica se posa.

Atressi: deu fer les cartes de les tudories e de les curacions, de les quals deu pendre per cascuna carta, VI diners e no pus; e sien en publica forma, ab lo nom del Veguer e de les Ciutadans qui les auran jutjades, e'l nom del tudor o del curador, e dels pubils o adults, e les obligacions dels bens dels tudors et dels

curadors, e de les fermances, si seran donades per saluar les coses dels pubils.

VIII.

Les cartes de les vendes iudicials que seran feytes per dret de creedor en la Cort, deuen contenir aço en si; lo nom del creedor qui ven, e la quantitat del deute per que ven, e'l preu per que la venda es feyta, e la cosa que ven, seent o mouent, e si es seent, les afrontacions, el nom del Veguer et dels Jutges que jutgen la venda et la autoritat d'ells, e'l nom del deutor per qui aquella cosa's ven, e la subastacio publicament feyta per lo Corredor, e la fadiga del deutor en axi que per tres vegades ell citat et que verament o[1] sie e no y volt[2] acorrer, e encara que la cosa es liuruda a aquel qui pus hi donaua: et el decret dels Jutges aqui posats, sens obligacio alguna que en la carta no sia escrita, ab dia et ab an, e'l nom del Escriua, axi com desus es dit.

E si la venda sera feyta a mazmodines, que tota via o tota hora, en aquesta venda et en totes les altres que a mazmodines sien feytes en Tortosa, s'entenen esser feytes a mazmodines contra feytes, si donchs entre ells mencio d'altres mazmodines no ere feyta, car tota hora que hom nomena ne parla de mazmodina, s'enten de contrafeyta, si docs especialment e nomenada no fan mencio d'altres mazmodines; de la qual carta deu pendre l'Escriua per cascuna carta, XII dines e no pus, e'l Veguer e cascun dels Jutges XII dines per les subscripcions que y fan, si saben escriure, o l'Escriua feen la subscripcio en nom d'ells.

IX.

E si per auentura algu enpetrara letres per sos feyts propris o per altres feyts, les quals deuen esser manades fer per juhii, segons la forma sobredita, ço es a saber per lo Veguer e'ls Ciutadans, e deuen esser encloses les letres dins dos segels, e de les letres deu se parer vna cedula, que va de fora sobre la vn dels segels, en la qual cedula deu esser escrit lo nom d'aquels a qui

---

[1] *ho.* [2] *volc.*

van, e'l loc on van; e en la vn segeyl ha figura, ço es a saber vna gran creu que te tot lo segeyl, et entorn del segeyl son aytals letres, ✠ *Sigillum milicie Templi in Dertosa*, per les bores del segeyl; e en l'altre segeyl ha vna figura d'escut, e en la part sobirana del escut, ha figura de neules, que son VI troçs de cada part, e en la par jusana del escut, ha figura d'ala, lo qual segeyl es auironat d'aytals letres ✠ *Sigillum Guillelmi de Montechateno.* E totes letres que de Cort isquen, deuen esser segelades d'aquests segeyls, e per juhii esser feytes, axi closes com vbertes, com ab segeyl pendent. E tota via deu esser posats en elles en axi: DEL VEGUER E DELS PROHOMENS DE TORTOSA, e en axi: VIRIS VEL VIRO DE TALI LOCO, VICARIUS ET PROBI HOMINES DERTUSE, SALUTEM, EC. de les quals letres closes o vbertes ab segeyl pendent, que per algun feyt que aço s'enquira, s'agen a fer, deu pendre l'Escriua, per son salari e per son loguer e per la cera, VI dines e no pus.

Mas si seran ab segeyl pendent de veynatge que algu les vulle auer, o port ab si per ço que aje la franquea dels altres ciutadans, deuen esser feytes segons la forma sobredita per lo Veguer, e per juhii, e en pergami e ab los segeyls sobredits, en les quals tota via deuen esser contenguts lo Veguer e'ls Ciutadans. De les letres ab segeyl pendent de veynatge, deu auer e pendre l'Escriua per l'escriure et per lo pergami et per corda e per cera et per lo segeylar, XII dines e no pus, e deuen esser diliurades [1] a ceyl qui les aura feytes fer, sens tot seruey, atressi, qu'el Veguer n'els Jutges no deuen pendre; car lo Veguer n'els Jutges no deuen pendre de nulla escriptura negun salari ne negun seruey, sino tan solament de cartes judicials publiques e sentencies, de les quals deuen pendre segons la taxacio sobredita.

X.

E si per auentura los Ciutadans per alguns feyts de la Ciutat volran trametre letres, lo dit Escriua de la Cort les deu fer sens tot seruey e sens tot preu, si'ls Ciutadans volran que ell les escriua; e deuen se segeylar ab lo segeyl de la Ciutat, en lo

---

1 *deliurades.*

qual segeyl ha vna figura de torre, e es auironada d'aytals letres, ço es a saber, ✠ *Sigillum Vniuersitatis Dertuse,* e ha en la forma del segeyl vna torre ab IIII merlets, e vna porta, e dues finiestres.

XI.

Tots los pleyts que en la Cort se menen e's pledegen, se deuen pledejar e menar ab actes e ab scripcions, si pleyt es oltra soma de II morabatins. Mas si es de dos moravatins o més auall, pot se menar sens escriptures; e'l Escriua no deu pendre pus, sino aytant com taxat li sera per los Jutges del pleyt del dit translat.

XII.

Les escriptures que son escrites en lo Libre de la Cort per ma de l'Escriua jurat de la Cort, son creegudes en tots feyts, axi com carta publica.

XIII.

Tot hom estrayn qui vol esser vey de Tortosa, se pot fer vey de qualque part o de qualque loc se sia, sens seruey e donacio, que no es tengut de fer ne donar a null hom, Senyor ne altre, e sens tot contrast que hom no l'en pot fer; en axi pero que ell do bones fermances o penyores, que aço no fa en frau de Senyoria, per tolre leudes, o altres drets de Senyoria. E deu posar vn diner en lo Libre Sagramental quan volra jurar lo veynatge, lo qual diner es dels Saygs de la Cort. E apres que aura feyt lo sagrament, si vol que sia escrit son nom el Libre de la Cort, deu donar vn diner al Escriua de la Cort, e lo dit Escriua deu lo escriure el Libre de la Cort, ab los altres veyns qui hie[1] son venguts estrayns. E si si sera dubte e contrast del veynatge d'aquel o d'aquels, deu mostrar lo Libre e'l loc on sera escrit lo nom d'aquel vey, sens tot seruey e loguer, que non deu pendre d'aquel diner en fora, qu'en aura pres quan l'Escriua mes en escrit son nom el Libre.

Lo dit hom estrayn deu fer lo sagrament en la Cort, e a

---

1 *hic.*

dia e a hora de Cort publicament, deuant tots aquels qui en la Cort seran, per juhii d'ells. En aquesta forma deu dir lo Jutge qui'l sagrament esclarira al hom estrayn, qui volra esser vey de Tortosa : AMIC, DE NULLA COSA QUE VOS AJATS FEYTA NE DITA TRO EN AQUEST DIA, NE HOM AJA FEYTA A VOS, LA SENYORIA NE LA CIUTAT NO US N'AJUDARAN, MAS D'AQUI A ENAUT [1] VOS N'AJUDARAN E US VALRAN, AXI COM ALTRES VEYNS. E sobr'aço deu dir lo ciutatada qui sera Jutge a aquel sagrament a pendre: AMIC, AGENOLAT VOS AQUI, e ell agenolat, deu li esclarir lo sagrament; VOS, AMIC, JURARETS QUE FARETS VOSTRE ESTATGE MAJOR EN TORTOSA A FEELTAT DE LA SENYORIA E DELS CIUTADANS DE TORTOSA. Lo qual sagrament esclarit, deu atorgar aquel hom que HOC, e posar la man dreta sobre'ls quatre Euangelis qui estan el Peyro en la Cort. E encontinent lo sagrament feyt ha, e vsa, e deu auer, e vsar totes les franquees e les libertats dels altres Ciutadans de Tortosa, sens tot embargament e contrast de tot hom. E si aquest sagrament a pendre, algun hom Senyor o altre contrastar volia, los dits Ciutadans qui son en la Cort no poden ne deuen cessar qu'el sagrament no prenen per null hom; lo qual sagrament pres, es franc e liure, axi com los altres Ciutadans.

Encara, tot hom estrayn qui venga en Tortosa e pren aqui muller filla d'algun Ciutada o habitador, o alguna Ciutadana de Tortosa o de sos termens, e la muller presa fara son estage en Tortosa, o en sos termens, es agut e tengut per veyu [2] de Tortosa, et es axi com los altres Ciutadans o habitadors de Tortosa, sens sagrament que no li cal fer, ne n'es tengut de fer; e ha, e pot vsar de totes les franquees de la Ciutat, e de totes les libertats qu'els Ciutadans de Tortosa vsen, sens seruey e sens loguer, que non es tengut de fer ne de donar, sino axi com los altres Ciutadans de Tortosa.

XIV.

Ciutada es dit qui es nat en Tortosa o en sos termes. Atressi; es dit e es Ciutada tot altre hom qui en la Ciutat o en sos termes aura estat ó habitat per X ans o pus.

---

[1] ENANT. [2] veyn.

E aquestes tres maneres de Ciutadans no son tenguts de fer lo sagrament de veynatge; lo qual deuen fer los homens estrayns qui volen esser veyns de Tortosa.

XV.

Habitador es dit tot hom que ab cor e ab volentat ab son alberc s'en ve estar en Tortosa, o en sos termes, et fa'n aqui lur major estatge e lur major residencia.

RÚBRICA V.

DEL QUINT E DE LES PENES QUE SON JUTJADES PER LOS CIUTADANS DE TORTOSA D'AQUELS QUI SON DAMPNATS PER ALGUNS.

I.

En los feyts ciuils et peccuniaris que algun sera condempnat en actio personal per sentencia, oltra la sort o el cabal del demanador qui primerament se deu pagar, deu pagar lo condempnat a la Cort, per justicia, la quinta part de la condempnacio, pero primerament pagat lo deutor [1].

Mas si per auentura lo deutor sera tant carregat de deutes o no bastara a la condempnacio de son demanador, la Cort no pot demanar ne deu la sua justicia tro lo demanador sia pagat de tota sa demanda. E feyta la paga al demanador, en apres la Senyoria pot demanar et auer la sua justicia, ço es a saber, lo Quint del demanat, si ha de que; e si no li troben de que, poden ne auer vn sagrament que no ha de que.

E si algu sera condempnat en actio real que sia cosa seent, nuyla justicia no s'en paga ne s'en dona ne la'n poden demanar. Mas empero si la demanda sera d'alguna cosa seent, e lo demanat s'en posara ab lo demanador ab moneda, ço es a saber, que lo demanat do alguna quantitat de moneda al demanador, per ço que aquela demanda sia absolta e defenida, d'aquela

---

[1] *creedor.*

suma o quantitat de moneda qu'el demanat dara d'aquela demanda, ja sia ço que sentencia no hi sia donada pero qu'en sia fermat dret o pledejat, si el pleyt sia començat per resposta del demanat, oltra aquela suma o quantitat, deu donar la quinta part per justicia a la Cort; ço es a saber, si'l demanat dara o pagara al demanador, V sous, oltra aquels V sous, deu dar a la Cort XII dines de justicia. E'n axi's segueyx per poca o per gran quantitat, qualque sia.

II.

Si algu sera condempnat per sentencia en actio real de cosa mouent que hom puxa moure o per si metexa se puxa moure, restituyda la cosa o el preu d'aquela al demanador, lo demanat deu pagar a la Cort per justicia, la quinta part, ço es a saber, si lo demanat paga al demanador C sous, deu donar oltra aquels C sous, XX sous a la Cort. E si restituyra aquela cosa, de la estimacio que aquela cosa valra, deu donar e pagar a la Cort per justicia, la quinta part; en axi, si aquela cosa val XX sous, oltra la cosa que aura lo demanador, deu auer la Cort IIII sous per justicia. E axi en grans coses com en poques.

Aquela metexa justicia deu auer la Cort d'aquestes coses damunt dites, si'n sera dret fermat, ja sie ço que sentencia no y sie donada, o si el pleyt sera menat en la Cort, ja sie ço que dret non sie fermat, mas qu'el pleyt sie pledejat o menat en guisa et en manera qu'el pleyt sia començat per reposta del demanat, que atorc o nec la demanda; car de nuyla demanda de pleyt ciuil, si que sia de diners o de coses mouents o que per si metexes se mouen, per clams ne per demandes que sien feytes en la Cort ne de fora, si dret non es fermat en poder del Veguer, o el pleyt no es menat en guisa que pleyt hi sia començat, axi com dit es, no s'en dona justicia, ne el Veguer no la'n pot demanar.

III.

Si per auentura algu s'obligara per altre deutor o fermança, e per rao d'aquesta obligacio o fermança l'en conuenra a fer messions en colpa del deutor, que no vulla acorrer al deute a pagar, aquel per qui's sera obligat deutor o fermança, deu li

refer aqueles messions, que per rao d'aquela obligacio aura feytes raonables. Mas si per auentura, aquel qui per altre se sera obligat deutor o fermança, no sera en la terra ne en loch on lo pusca conuenir e clamar d'ell, e lo creedor volra cobrar son deute d'aquel qui per altre sera obligat deutor o fermança, e s'en clamara en la Cort, e lo Veguer lo destreynera que pac son creedor, e per sentencia, e aquest manleuara aquest deute a logre, ab que u [1] faça ab auctoritat del Veguer e per juhii dels Ciutadans, de dos o de tres d'aquels qui en la Cort seran, lo dit deutor o deutors, [2] aquels per qui aquels se seran obligats deutors o fermances, deuen pagar aquel logre, (per qui aquels se seran obligats deutors o fermances); [3] ja sie ço que en nuyl altre cas vsures ne logre en la Cort de Tortosa no's jutgen ne sien destretes de pagar, car la dita Cort nuyles vsures ne nuyl logre no jutge ne destreyn a pagar, sino en aquest cas.

IV.

Si algu sera condempnat a demostrar algunes coses, o sera jutjat qu'el demanador sia mes en possesio, *causa rei seruande, vel pro mensura debiti, vel maleficii declarati,* o en possesio de la cosa demanada, o en algun enterdit, ço es a saber, de guaaynar o de retenir o de cobrar alguna possesio o de qualque us placie enterdit, nuyla justicia no deu hom donar ne pagar, ne li deu, ne pot esser demanada.

V.

Si algu sera manat personalment que, per clams d'algu, sia a la Cort per lo Veguer o per lo Sayg, empero qu'el Sayg n'aja manament del Veguer, si contumax sera que venir no vulla mentre la Cort se tenga, deu pagar LX sous a la Cort per sentencia. E aço es entes del primer manament qui li sie feyt per clams d'algu; car de tots altres manaments que a aquel sien feyts sobre aquela cosa o demanda, o venga dret fermar o pleyt començat [4], si be no y es, ja sia ço que manament li'n sia feyt,

---

[1] *hu.* [2] Súplase la prep. *a.* [3] Las palabras que cerramos dentro del paréntesis parecen repetidas por error de imprenta. [4] *començar.*

no cau en pena de LX sous, deu esser pero condemnat al aduersari en les despeses, si citat no comparra al dia e a la hora assignada.

VI.

Es manifesta cosa que si algun deutor s'obligara al Veguer sots pena de la justicia, la qual justicia es lo Quint, segons que desus es dit et escrit, per algun deute a pagar a son creedor a dia cert, o a temps cert, e lo dit deute a son creedor no pagara a aquel dia cert, o a temps cert, e lo creedor venra dauant lo Veguer e's clamara a ell, e li manifestara que aquel deutor seu no l'a [1] pagat de tot, o de quantitat alguna que romanga; lo Veguer pot demanar la sua justicia damunt dita de tot lo deute, si tot roman a pagar. Mas si'l deutor o algu per ell, n'a [2] pagada alguna quantitat e roman ne altra quantitat, d'aquela quantitat que roman a pagar, pot demanar e auer la justicia damunt dita, oltra la sort de ço que roman a pagar e no pus; car lo Veguer no ha demanda en aquest cas de demanar justicia, sino de ço que roman a pagar.

VII.

Nuyl emparament no's fa en la ciutat de Tortosa ne en sos termens, a nuyl Ciutada ne habitador de Tortosa ne de sos termens; si donchs de la Ciutat e de sos termes no's exia per mudar son domicili et son estatge en altra tierra [3], o no es tant pobre, que no aja mas aqueles coses que vaylen axi aytant com fara la demanda que hom li fara de quantitat d'auer o d'altres coses. E aquest emparament se fa a demanda del creedor o del demanador per juhii, et en coses mouents o en diners, per ço qu'el demanador pusca auer, et conseguir son dret.

VIII.

Tot emparament que sie feyt a demanda d'algu, si que sie feyt a hom estrayn o a Ciutada, deu esser absolt a aquel pera qui

[1] *ha.* [2] *ha.* [3] *terra.*

es feyt l'emparament, ab que do fermança soficient que fara dret a son clamant de la demanda que li fa.

Mas si's clamara en actio real, ço es a saber, que algun hom faça demanda a altre de cosa mouent o se mouent, ja sia ço que do fermança soficient qui li sia absolta, axi com dit es, que fara dret, deu mostrar aquela cosa qui li sera emparada al Veguer e als Jutges; e'ls Jutges que facen escriure tots los senyals a vna part que nomenara lo demanador, e d'altra part amagadament, que no y sia lo demanador, deuen fer escriure al Escriua de la Cort tots los senyals d'aquela cosa e la cosa, e tenir secret. E lo demanat, ja sie ço que ell tenga la cosa e li sia liurada per la fermança que aura donada, deu tenir la cosa aquela en tal guisa, que totes hores qu'els Jutges ab lo Veguer ensems la vullen veer, la pusquen veer tro qu'el pleyt sia fenit, per tal que lo demanador puxa auer e conseguir son dret; e aço es entes, car[1] lo senyor de la cosa o el posseydor dara aquela fermança.

Car si per auentura moltes persones faran demanda en vna cosa, ja sie ço que la vn dels demanadors vulla dar fermança, per soficient que sia, que eyl ne fara dret als altres, et que hom li liure aquela cosa, no li deu esser pressa aquela fermança, ne la cosa no li deu esser liurada, mas deu estar emparada, tro cascu aja mostrat son dret e sa demanda; e quan aylo sia vist per lo Veguer e'ls Jutges, per sentencia dels Ciutadans que aqui seran elets Jutges per lo Veguer, la dita cosa sia liurada a aquel o a aquels qui millor dret auran en ella.

IX.

Tots los bans e'ls establiments qu'es fan n'es deuen fer en la ciutat de Tortosa ne en sos termes, s'establexen e's fan e's deuen fer per lo Batle del Temple et de Muntcada qui sien en la Cort presents e per los Ciutadans; e poden posar e metre qualque pena ells se vullen, ab que tots ensems s'acorden en aylo a fer, ço es a saber, los Batles sobredits, e'ls Ciutadans; car si tots ensems no s'acorden, e la vna part d'aquestes tres ne fayl, ren que s'i faça no val, n'es deu seguir, ne n'es tengut nuyl

---

1 cas.

hom d'obeyr, ne y es obligat en re. E es lo Batle del Temple la vna d'aquestes tres pars, e la segona lo Batle de Muntcada o aquels qui per ell [1] hi seran, e l'altre part es los Ciutadans.

X.

Les penes que en los bans sobredits ne en los establiments son ne seran posades, se partexen axi; ço es a saber, qu'el terç n'a [2] la Senyoria, el altre terç n'a [3] lo Comu de la Ciutat, e'l terç lo trobador o'l accusador. Exceptats los bans de les honors, con hi son establits, qu'el terç pren lo senyor de la honor el altre terç la Senyoria e'l romanent terç lo trobador et el accusador.

Los quals bans et establiment [4] se seguexen e's deuen seguir segons que son e seran posats et escrits el Libre de la Cort, et en aquest Libre. E negun ban ne establiment no val d'un an aenant, si donchs expressament no es escrit que vayle e s'estena pus, e lá donchs val tro a son terme posat.

XI.

Cridar se deuen los bans e'ls establiments per juhii dels Ciutadans et del Veguer en aquesta forma; que vn dels Ciutadans deu dir, a manament dels altres Ciutadans, al Corredor o als Corredors, CRIDA EN AXI: ARA OYATS TUYT PER MANAMENT DE LA SENYORIA ET DELS PROHOMENS DE LA CIUTAT, e segons qu'el establiment et el ban sera feyt ne establit, deulo declarar e dir que en axi o [5] crit, e'ls Corredors deuen o [6] axi cridar per tota la Ciutat; car si axi no o [7] crida no val re, e poden los ciutadans vedar als Corredors si en altra guisa o [8] volen cridar, per dita ni per manament de Senyor, ne d'altre.

E es a saber atressi; que nuyl ban ne nuyl establiment no val re, si cridat no es, ne hom no es tengut qu'el seguesca n'en cau en pena, que posada hi sie, exceptat aquel ban e establiment que es feyt en la Claustra, appeylat consell publicament en la Claustra, axi como es costum, car aquests axi feyts no'ls cal cridar.

---

[1] *ells.* [2] *ha.* [3] *ha.* [4] *establiments.* [5] *ho.* [6] *ho.* [7] *ho.* [8] *ho.*

En aquesta metexa forma se criden e's deuen cridar los bandiments, quan son feyts per juhii dels Ciutadans, e per dita qu'en facen los Ciutadans als Corredors.

XII.

Negu no deu esser pres per Quint que deja dar a la Senyoria, ne detengut en nuyl loch, ne l'en deuen esser emparades ne preses vestidures, armes, ne lit ab son apparelament, axi com dit es, ne ses sauenes, ne ses joyes, ne vianda d'un an, segons que es contengut en la demanda del principal en lo titol de la **Vsança de la Cort**. Pero si la Senyoria se vol, e el demanat no ha altres coses sino aquestes sobredites, pot demanar que jur que no ha de que pagar, e per juhii deu jurar que, leuades aqueles coses sobredites, no ha de que pagar, e quan ho aje e Deus lo li do que, leuat son menjar e son vestir, qu'en dara a ells tro sien pagats, salues les composicions.

XIII.

Si algu fa a altre injuria en qualque manera sie, s'en pot posar ab aquel a qui aura feyta la injuria et el mal, ans que s'en sie clamat a la Cort, sens tota pena que non es tengut al Senyor, ni a altre. Mas si clamat s'en sera ans que posat s'en sia ab la part, la Senyoria pot demanar la justicia, ço es a saber, lo Quint, axi com ja es dit. E si depus clamat s'en sera, ne sera feyta posa e'n exiran dines, es en electio de la Senyoria que pot demanar sa justicia, segons que dines ne seran donats n'en exiran que la part prenga per aquela cosa, o pot menar son pleyt de tota la justicia qu'els taynera, segons los clams que seran feyts, e segons qu'en prouara d'aqueles clams auer la justicia per juhii et per sentencia dels Ciutadans que en aquel pleyt seran elets per lo Veguer, o si no'l volen menar, poden pendre sagrament d'aquel qui sera encolpat d'aquela injuria, per juhii dels Ciutadans, que ell no o [1] ha feyt, lo qual sagrament feyt, deu esser absolt per sentencia d'aquels Jutges d'aquela demanda, salues les composicions.

---

[1] *ho.*

XIV.

Si algun menaça a altre et aquel menaçat vendra a la Cort e demanara al Veguer et als Ciutadans qu'el facen asegurar d'aytal qui'l ha menaçat o li a [1] posats aguayts, o per alguna certa rao diu qu'el a [2] en sospita que en sa persona o en coses sues lo vuyle aontar o fer mal, pus qu'el menaçat couinentment aje fermat que estara a dret en poder de la Cort o en poder del Bisbe, si ell ne deuie conexer per rao de la cosa de qu'el menaçador se clamarie d'ell o per rao de la persona del dit menaçat, sobre tots clams e demandes les quals contra ell fer ne posar volgues lo dit menaçador, lo Veguer e'ls Ciutadans deuen forçar lo menaçador que asegur lo menaçat qui a [3] fermat d'estar a dret, que nuyls temps per si ne per altre, no aont lo menaçat ne li faça mal en persona ne en coses. E a aço façen lo obligar sots tal pena o manera, qu'el menaçat ne pusque esser segur. E si per auentura aquel, per manament del Veguer et dels Ciutadans, no'l volra assegurar, sie forçat de pujar en la Çuda, e estia tant aqui pres, sots clau o en cadenes, tro aje feyt lo dit aseguramént. E si per auentura lo Veguer en aquestes coses ere negligent, complesquen los Ciutadans la sua negligencia, pus que ells vna vegada l'agen demanat. E si'ls Ciutadans eren negligens, lo Veguer, pus que vna vegada los aje demanats en la Cort, per si totes les coses damunt dites enseguesque. E si per auentura lo Veguer e'ls Ciutadans eren negligents, pus que vna vegada per la Senyoria ne seran demanats, complesquen los Senyors la negligencia d'ells. En altra guisa perir sie justicia en la Ciutat de Tortosa, e'ls menors serien a tort treballats et agreuiats per los maiors.

XV.

De nulla justicia no paga hom justicia a la Cort per molt qu'es men lo pleyt ne dur; ja sie ço que sentencia, o sentencies en lo dit pleyt sien donades, e d'aquen sie dret fermat o no fermat,

---

[1] *ha*. [2] *ha*. [3] *ha*.

ne de LX sous de coltell treyt, ne dels LX sous de manament de Cort, ne de juhii de tot dia.

XVI.

Si demanda sera feyta contra algu de coltell treyt, que aje treyt contra altre, e lo demanat, de la demanda que la Senyoria fara contra ell de coltell treyt, dara fermança qu'en façe dret; ja sie ço que li sie prouat contra qu'el coltell aje treyt, e'n sia condempnat per sentencia, pus lo Veguer ha fermança presa del coltell treyt, si que sia bastant o no bastant, lo demanat no pot ne deu perdre lo puyn, mas han actio contra la fermança, e los seus bens de LX sous, los quals deu pagar sens tot pleyt e contrast. Aylo meteyx s'es et es entes de la lança et d'espaa.

RÚBRICA VI.

DE LA USANÇA DE LES FERMANCES QUE SON DADES AL VEGUER QUAN HA VISTS CLAMS PER SENTENCIA DELS CIUTADANS.

I.

En totes maneres que hom asegura o ferma dret en la Ciutat de Tortosa o en sos termens, primerament ferma dret per fermances, et en defalliment de fermances o de fermança que no ha[1] aja, ferma sobre bens, si'ls ha, e si no ha bens o coses bastants, ferm dret ab sagrament, lo qual fa e deu fer per sentencia dels Ciutadans e del Veguer. En axi que deu jurar que no ha ne troba fermança, ne ha bens en la Ciutat ne el terme de Tortosa, per que ferm, et que estia a dies e a hores mentre qu'el pleyt durara, e seguira la sentencia o sentencies que per juhii dels Ciutadans e del Veguer li seran donades, axi com Dret ó[2] vol ne ho requer.

II.

Tot hom estrayn qui's clamara d'algun Ciutada o habitador de Tortosa o de sos termes, ans que son clam sia escoltat ne

---

[1] Debe suplirse la preposicion *ne*. [2] *ho*.

reebut, deu fermar dret, segons que desus es contengut el primer paragraf; et encara pus, que prenga dret et qu'el faça, si aquel de qui ell se clamara, lo recouendra. Mas si l'om [1] estrayn menaça a peynorar, tot Ciutada pot dir al Veguer qu'en reebe fermança, et el Veguer deula demanar e pendre; e si donar no la vol, deulo pujar en la Çuda, e deu estar tant aqui, tro aja donada la fermança, o feyt lo sagrament.

III.

Tal fermança deu esser reèbuda en tot pleyt qualque sia, que pusca pagar tota la demanda, o cosa qui li sia jutjada e lo Quint a la Cort per justicia, e sia tal persona la fermança, que pusca esser destreta per la Cort de tot aço a pagar, sens algun priuilegi que no pusca allegar ne posar, ne sia menor de XX e V ans, per ço, car porie demanar restitucio. E aço es entes en los homens tan solament, e no en les fembres, per lo benefici de Velleya, lo qual los dona que fermança que faça la fembra no val, ne n'es tenguda; exceptats aqueles cases en los quals Dret vol qu'en sien tengudes, si s'i obliguen, dels quals es la vn, si renuncia a Velleya.

IV.

Esdeuense a la vegada que la Cort pren meyns bastant fermança que la demanda no es, per la no conexença de les gents. Empero tota hora que la Cort conega, el començament o el mig o en la fin del pleyt, que meyns bastant la ha presa, per sentencia dels Ciutadans deula demanar, e deula's fer donar bastant. Aylo meteyx es entes si la fermança, el començament del pleyt es bastant, e menant lo pleyt esdeue pobre, que la Cort per juhii que la pot demanar, e que la's faça donar bastant.

V.

Per gran o per poca que sie la demanda, la fermança d'aylo es tenguda e del Quint per justicia, e no de pus. E tota fer-

[1] *hom.*

mança que bastant sia a la demanda e al Quint de la justicia, le [1] Veguer no la pot recusar. E si sera dupte que sia bastant, has' a veure et a conexer per sentencia dels Ciutadans.

VI.

Totes les fermances que a la Cort son donades ne per lo Veguer preses, son tengudes axi com lo principal, e [2] menar lo pleyt per si o per sos Procuradors, e pagar la cosa jutjada, e lo Quint per justicia, s'il principal no es present, o si es present e no vol menar lo pleyt. E si el principal no ha coses mouents, deuense pendre les mouents de la fermança, ans que hom venga al seent del principal. E si lo principal ne la fermança no han coses mouents, deuen pendre et vendre les coses seens del principal, si present es, e si present no es, aqueles de la fermança, atressi si present es; mas si abdosos son absents, deuen anar les coses del principal primeres.

E es a saber, que primerament se prenen e's venen les coses mouents, e apres d'aqueles, sino basten, les coses seents. E si totes aquestes no basten, los deutes que son deguts, e les obligacions. E en apres, que pot anar contra los posseydors qui d'aquels auran bens, o per do o per compra o per altra rao, los quals eren obligats o foren alienats, pus lo pleyt fo començat.

VII.

Tot Ciutada o habitador de Tortosa o de sos termes por [3] anar francament e quitia en tot loch que vulla, ab ses coses et ab ses mercaduries [4] que non es tengut de donar fermança, ne es tengut a null hom, si doncs ban no y era establit, que lá doncs auria hom a enantar contra ell, segons qu'el ban seria establit, o son creedor no'l embarga en axi que ell no agues tantes de coses meyns d'aqueles que porta, que basten al creedor.

Aço saluu que no port a terra de Sarrayns, armes, ne mercaderies vedades en Dret.

---

[1] *lo.* [2] *a.* [3] *pot.* [4] *mercaderies.*

VIII.

Si algu sera accusat a mort o a truncacio o a taylement[1] de membre, o sera demanat que estia a talio, per qualque injuria que aje feyta, nulla fermança d'aquel no deu esser presa ne rebuda; mas que deu esser detengut personalment, e segons que jutjat sera per sentencia, estar en la preso, e en aquella preso que li sera jutjada.

IX.

Si por algun crim bens d'aguna[2] persona venran a la Senyoria o y deuran venir per qualque rao, primerament ans que a ells peruenga, se pac d'aquels bens la muller e tots los creedors d'aquel qui aquel crim aura feyt. E si per auentura los dits bens eren venguts a la Senyoria ans que la muller ne els creedors fossen pagats, ells, ço es saber, la muller et els creedors, han actio contra la Senyoria, axi com la auien contra los dits bens dels criminosos. La qual actio se deu determenar en la Cort de la Ciutat de Tortosa, axi com se determenen les questions que son entr'els Ciutadans, ja sie ço que la Senyoria los tenga e'lls[3] aja preses. Pero la Senyoria null temps en los dits bens no's deu metre ne mesclar en nulla guisa, tro la muller e tots los creedors sien pagats, e la muller e tots los creedors satisfeys[4] e pagats, lo sobrepus en aquel cas depux deuen ells pendre, et tro la muller e tots los creedors sien pagats, dos ó tres Ciutadans deuen tenir tots aquels bens. E tot aço se deu fer e determenar per juhii e per sentencia dels Ciutadans e del Veguer. Car la Senyoria aquestes coses ne altres que d'altre sien, no poden auer ne reebre, sens sentencia dels Ciutadans e del Veguer de Tortosa, ne senyoria non guanyen.

Aylo meteyx es entes, que la muller e'ls creedors poden auer actio o demanda, si la Senyoria ven bens estrayns, axi com a seus, o com a estrayns, contra aquels qui los dits bens tenran e posseyran, o per engan o[5] lexaran a posseyr, o contra la Senyoria, qual'que ells, la muller et els creedors, se vullen. E tot

---

[1] *taylament.* [2] *alguna.* [3] *e'ls.* [4] *satisfeyts.* [5] *ho.*

aço se deu fer e determanar per juhii et per sentencia dels Ciutadans et del Veguer de Tortosa, si questio ne demanda null temps per aquesta rao sera moguda, que la Senyoria n'els altres no s'en poden defendre ne escusar; car la Senyoria quan pren aytals bens per sa propria auctoritat, no pot ne deu esser senyor, si donchs no o[1] ha per sentencia dels Ciutadans et del Veguer. E si contra aço, desus dit, era feyt, los creedors e'ls clamadors han actio real o personal contra los tenidors e'ls posseydors dels dits bens, leuats crims d'eretgia o de lesa Magestat.

X.

En hoy d'aquels qui no volen comparer al juhii e s'amaguen, e algu que d'aquels se clam sera mes en possessio per sentencia dels bens demanats, o en possessio dels seus bens, *causa rei seruande vel pro mensura debiti vel maleficii declarati*, si dins vn an apres qu'el demanador sera mes en possessio de la cosa demandada, *causa rei seruande vel pro mensura debiti vel maleficii declarati*, venra lo demanat, e volra estar a dret et enantar en son dret, e demanara que la possessio li sia liurada, oyt non deu esser ne escoltat, ne la possessio de les dites coses no li deu esser retuda, tro aja donada fermança soficient que estia tro en la fin del pleyt a dies et a hores e ell assignades, segons que en la Cort a ell seran jutjades, et dada la fermança deu cobrar la possessio; car en tal cosa com aquesta, no ferma hom sobre bens, ne ab sagrament.

E si perauentura l'an passara, que aquel qui's amaga no aparra, e que do la fermança sobredita, lá doncs lo demanador es feyt ver posseydor, com per sentencia lo demanador es mes en la possessio, axi com dit es.

Aquesta possessio sobredita se liura tota hora e's jutja ans del pleyt començat, o depuyx; car apres del pleyt començat, si es clar al Jutge o per confessio de la part o per testimonis o per cartes, pot hi donar sentencia e menar la sentencia a exequcio.

E si perauentura sera l'actor present e'l demanat absent,

---

[1] *ho.*

en axi que sentencia donar no s'i puxa, lo dit clamador deu esser mes en possessio dels bens, axi com dit es desus; et en qualque guisa o manera sera mes en possessio e sera feyt ver posseydor, axi com dit es, si l'altra part ve, ço es saber lo demanat, no deu esser oyt sobre la possessio, mas sobre la proprietat tan solament.

XI.

Fermances se donen de demanda que sia feyta en juhii per tot dia que sia donat, axi com ja es dit en la Rubrica **de la Usança de la Cort**, e del coltell treyt, e d'enjuries feytes que clams sien feyts al Veguer, e del coltell treyt ab clams e meyns de clams, axi com es contengut en la Rubrica **de la Usança de la Cort.**

Car de coltell treyt e de tot feyt criminal o injuria, de mantinent, pusque clams ne son feytes al Veguer, on que trop lo malfeytor, aqui metex li pot demanar fermança, e la li deu donar, e no's deu partir del Veguer tro li aje dada fermança soficient, e per persona, e no sobre bens, ne per sagrament. E si diu que no ha fermança, lo Veguer deulo amenar en la plaça dins [1] la Ciutat, deuant los Ciutadans, e deu ne fer lo Veguer d'aquel, segons que los Ciutadans que ell en aquel loch elegera a Jutges, li diran per sentencia.

Aquesta plaça es entesa dels Archs del Bisbe tro al canto primer d'En Tomas Garidel.

XII.

Si algun defen altre en juhii sens manament, que no l'en sia feyt, ço es que aquel de qui es lo pleyt no'l aja feyt procurador ab carta o deuant lo Veguer, deu donar fermança, si li sera demanada. La qual fermança conten tres coses en si, ço es a saber: que defena lo demanat; la segona cosa que pac o faça pagar ço que jutjat li sera per sentencia; la terça cosa que null engan no y faça. Exceptat que si algu sera manat per lo Veguer, a clams d'algu, que sia en la Cort, que sens manament a defen-

---

[1] *de.*

dre, pot hom esser en la Cort per lo demanat, e oyr lo juhii de tot dia, o dementre la Cort se te que no es tengut de donar la fermança sobredita. Per ço, com hi ha pena de LX sous que auria a pagar aquel demanat que auria agut lo manament que fos a la Cort, si no auia per ferm ço que, aquel qui per ell se sera ofert en la Cort, aura feyt.

XIII.

Tudor testamentari, ne tutor qu'els seus bens valen gran re més qu'els bens del pubill, no es tengut de donar fermança, *rem pupilli saluam fore*. Tots los altres tutors, exceptats pare o aui, e tots aquels qui son en la linea ascendent o pujant, deuen dar fermances couinents, *rem pupilli saluam fore*. Aylo meteyx es entes de les mares e de les auies que deuen dar fermances couinents, *rem pupilli saluam fore*, per ço, com no han lurs fills en lur poder; com sia regla de Dret que nulla fembra, mare ne auia no han lurs fills en lur poder, si donchs los pares o'ls auis d'aquels que en lur poder son, no les auran establides totrius, car lá donchs no son tengudes de satisdar, ne de donar fermança.

XIV.

Null hom que estia e vs en la Cort offici de Jutge o d'auocat, lo Veguer no'l deu n'el pot pendre en fermança, per null pleyt, ne per nulla cosa, si doncs lo dit Prohom no diu especialment al Veguer qu'el prena en aquela fermança, e que sia bena [1] vist al Veguer que ell la vol fer, que lá doncs no'l pot recusar.

---

[1] *ben*.

RÚBRICA VII.

DE QUERIMONIA NON MUTANDA ÇO ES QUE HOM NO PUXA MUDAR SON PLEYT.

I.

Qui primerament se clamara a la Cort, primerament deu esser menat son pleyt, si doncs reconuencio senpre contra ell no era feyta, ans de pleyt començat, o apres del pleyt començat, sempre enans qu'el Iutge en re enante; e la demanda e la reconuencio, tot ensems se deuen menar e determenar.

II.

Si algu se clamara a son aduersari e aura donada sa demanda, pot añadir a son libell, o traure o emenar, tro al començament del pleyt, ço es, enans que reposta sia feyta, car apres pleyt començat null anadiment ni miruament, ne corregiment el dit libell no's deu ne y pot esser feyt. Mas lo libell donat, axi l'actor com lo demanat pot e deu esser forçat de menar lo pleyt, tro sia difinit per sentencia.

Lo Jutge del principal pleyt deu conexer de la reconuencio, si feyta hi sera.

III.

Quan pleyt es començat sobre real actio, l'actor ne el defenedor, lo dret que han en la dita cosa o cuyden auer, no'l poden vendre ne alienar, tro sentencia hi sia donada, e si appeylat sera, tro tot lo pleyt sia definit e determenat. E si per auentura contra aço es feyt, la venda ne la alienacio no val; e es axi com si venda ne alienacio no y era feyta, e aquel qui contra aço fara, es tengut a la part de donar aquela pena que Dret hi dona, ço es a saber, que pert lo dret que en la cosa auia o cuydaua auer.

IV.

Si algu se clama denant Jutge, no es tengut de nomenar la actio, per la qual demana, mas deu hi posar lo feyt e la quantitat de ço que demana, o altres coses mobles o seents que demana; e si es seent, deu hi posar les afrontacions, e el loc on es, per ço qu'el Jutge certa sentencia pusque donar, e pusque forçar lo demanat de respondre sobre certa cosa.

RÚBRICA VIII.

QUALS PERSONES E QUALS COSES POT HOM PENDRE PER SA PROPRIA AUCTORITAT E SENS JUHII.

I.

Tot ladre o robador, heretge, sodomita, robador d'orts o de vinyes o de camps o de bestiars o d'altres coses, feen aquel crim, pot hom pendre francament e quitia ab armes e sens armes per sa propria auctoritat, de nit et de dia, e cobrar la sua cosa. E si per auentura s'esdeuenia que aquests desus dits a la preso se defenien, o nafres o homicidi d'aquels se faya o prenien en la preso a fer, lo prenedor o'ls prenedors de nulla pena ciuil ne criminal non son tenguts.

Pero si ladre es, cobrada la sua cosa, deu lo redre a la Cort, segons que en la Carta de la Poblacio es contengut.

II.

Atressi; pot hom pendre per sa propia auctoritat cauall, e tota caualcadura, e tota bestia grossa e menuda, et tota au de caça que vaja exarrada, et que la tinga manifesta, per ço que son senyor la pusca cobrar, e no la deu vendre ne alienar, ne condre, ne amagar, ne tolre re que ab si port. E si per auentura la venia ne la alienaua, o la tenie, o la amagaua, o li tollia re que ab si portas, lo senyor d'aquestes coses pot lo'n demanar si's vol per ladronici.

III.

Si algun hom ha feyta alguna mala feyta en la ciutat de Tortosa o en sos termes, e per reguart de la Senyoria e d'aquels a qui aura feyta la mala feyta lexara la Ciutat, et depuyx volra entrar en la Ciutat ab cor e ab volentat qu'es pos ab la part a qui aura forfeyt, vn ciutada de la Ciutat lo pot assegurar tres dies en la Ciutat o en sos termes, vna vegada l'an; si doncs no es bandejat, o no ha feyta cosa per que deja fermar en la Çuda. E pus vn ciutada l'aura guiat vna vegada l'an, no pot esser guiat dins aquel an per negun altre. E dins aquels tres dies poden e deuen tractat [1] de posa; e pot estar en la Ciutat o en sos termes sens reguart de la Senyoria, que no'l ne deu destreyner ne embargar ne péndre, ne retenir en coses ne en persona; ne la part aduersa d'ell no's pot clamar, ne deu ne pot pendre venjança ne en re embargar dins aquels tres dies; en axi empero que aquel, qui aquel asegurament fara ne dira, deu dir e denunciar, ans que aquel malfeytor sia en la Ciutat, al Veguer e als Batles de la Senyoria e a la part aduersa, com ell l'a [2] assegurat e quan [3] tractara posa; e si dins aquests tres dies se poran posar, si no, sens tot embargament, segurament s'en pot e s'en deu tornar e anar, e atressi venir, e sens tota forfaytura qui no li sia feyta, en persona ne en ses coses.

RÚBRICA IX.

QUE JUEU NE SARRAY NO AJA SERUU CRESTIA.

I.

Iueu ne sarray no aja seruu crestia ne crestiana, n'el poden n'el deuen comprar, ne per null titol ne per nulla rao auer no'l poden.

II.

Iueu ne sarray no poden ne deuen auer nodrices crestianes; ne deuen obrar publicament en la Ciutat ne en lo terme de

---

[1] *tractar.* [2] *ha.* [3] *qu'en.*

Tortosa, a dies de festes, ne a diumenges; ne deuen tenir lurs obradors vberts, ne lurs tenes parades; e si faran contra, deuen perdre totes lurs coses, que seran trobades en aquels obradors ne tenes. La qual pena o coses deuen esser partides e's partexen, segons qu'es partexen los altres bans; ço es a saber, que la Senyoria n'age lo terç, el Comu l'altre terç, e'l acusador l'altre terç romanent.

III.

Los jueus, la sobirana vestidura deuen portar tal que cobra totes les altres vestidures, e deu esser feyta axi com capa de clergues que porten en Cor, redona tota e closa ab capero, e no deu esser listada, ne vert, ne vermella, mas d'altre drap ab que sia pla, car nulla altra vestedura que sia sobirana sobre totes les altres no deuen portar, si no aytal com desus es dit.

Les Juyes deuen portar aldifara sobre totes les altres vestidures, axi com fan les sarraynes, e no deuen ligar sauena, ne vestir vestidures crestianesques.

Aylo meteyx s'es de sarrains.

IV.

Los sarrayns deuen portar los cabells tolts en redon, e deuen portar barba larga, et dels cabells no's deuen tolre a vs ne a costum de crestia, e la sobirana vestedura lur deu esser aljuba o almexia, si doncs no anauen laurar o obrar.

D'els [1] jueus n'els sarrains no deuen portar en lur ma anell d'aur, ne neguna pera preciosa.

V.

Sarrains e jueus en la Cort de Tortosa deuen siure als peus dels crestians, e no en altre loc; ço es saber, als peus dels Prohomens qui seen els bancs sobirans.

---

[1] *Nels.*

RÚBRICA X.

DELS JUEUS O CATIUS SARRAINS E DELS SERUUS QUI FUGEN E VAN A LES ESGLEYES.

I.

Si algun sarray catiu ira a la Esgleya qual dia's volra del an, e dira qu'es vol batejar, deu estar en l'Esgleya per tres dies, e si esta en aquela volentat de reebre lo baptisme, deu esser batejat, sens que no li pot negu fer algun contrast [1] ans li deu esser donat lo babtisme; e tantost com es batejat, deu esser liurat e redut a son senyor. E son senyor no'l deu ne pot tenir en major preso, sino axi com dabans faya, com era sarray, ne en re no li deu esser pijorada sa condicio con que mellorada per rao del crestianisme, ja sia ço que mal grat de son senyor se sia batejat, si doncs lo dit batejat no o [2] faya de tal guisa depuyx e que fos cert, que la condicio li agues a pejorar.

E si qu'es faça crestia ab volentat de son senyor o sens sa volentat, tota hora es entes que roman seruu e catiu de son senyor; si doncs lo senyor de grat e de volentat al batejar o abans o depuyx, no li dara franquea ab carta o meyns de carta, car lá doncs es entes que es franc, e ha conseguida franquea.

Exceptats los catius sarrayns e les catiues dels jueus, que tantost com son feyts crestians son francs e deliures de tota seruitut, e james no deuen tornar en poder dels jueus ne d'altres, pero son tenguts de pagar o de donar á lur senyor, tantost com lo babtisme han reebut, XII sous e de mig tan solament, e no pus.

RÚBRICA XI.

DE CONSTITUCIONS.

I.

Constitucions que sien feytes de nouell, tota hora s'entenen e's deuen entendre als feyts esdeuenidors, e no als passats; si

---

[1] Debe decir: *sens algun contrast que no li pot negu fer.* [2] *ho.*

doncs en ells no era contengut, que algu o alguns dels feyts passats s'i entenessen.

II.

Si algun hom aportara letres de Princep o d'altra persona, no deu en als ne es creegut, sino de ço que les letres contendran.

III.

Una costum, vna moneda de lig de pes e de figura, una cana, et vna goa, vn quarter, vn canter de mesurar oli, vn cadaf, vna maquila, e mija maquila, vna quartera de calç e d'algepç a mesurar, una barcela, vn almut, vn cafiç de blat, vna quartera de sal a mesurar, vna vnça, vn marc, vna liura, vna arroua, vn quintal, vn pes, vna mesura, es en la ciutat de Tortosa et per tot lo terme de Tortosa. Exceptat qu'el mesurar e'l pesar se fa segons que a enant, dins aquest Libre, es espressat.

RÚBRICA XII.

DE IGNORANCIA DE FEYT E DE DRET ET DE FALSA DEMOSTRATIONE.

I.

Error de feyt ans qu'el pleyt sia fenit per sentencia o per sagrament o per transactio, a nuyl hom no nou, ne deu noure, prouada la error. E si per auentura lo dit pleyt era finit axi com dit es, james per aquesta error no's pot retractar.

II.

Error de Dret a persona menor de XX e V ans no nou, ne restitucio no li cal demanar; per ço com estant en la menor edat, lur dret roman sens naframent.

III.

Falsa demonstracio a nuyl hom no nou; ço es que si vn hom contra altre mou pleyt, e d'algunes coses ell respondra qu'es

cuydara que sien d'aqueles qui li demanen e no o [1] son, e sera cert o prouara per testimonis soficientment que no o [2] son, que que [3] en axi atorgat aja, no li nou re.

IV.

A tot hom major de XX e V ans nou error de dret, sino en aquels casos que en Dret son espressats.

RÚBRICA XIII.

QUE PENDENT E DURANT LO PLEYT QUE NEGUNA COSA NO Y SIA ENNOUADA.

Mentre qu'el pleyt principal dura, o appeylacio, per nulla rao nulla cosa no y es ne y deu esser ennouada; e si o [4] es, re que feyt sia no val re.

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *qui.* [4] *ho.*

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

INCIPIT

LIBER SECUNDUS.

RÚBRICA I.

DE MOSTRAR EN IUHI ESCRIPTURES PUBLIQUES O COMUNES O PRIUADES.

I.

Escriptures publiques son dites aqueles qu'es fan por Escriua publich ab dos testimonis o plus, o actes de Jutges o d'Arbitres, que sien escrites por Escriua publich o denant dues persones, axi com Dret vol. Escriptures comunes son dites, libres d'obrador, o de leyn, o de barques, o de compte. Priuades son dites aqueles que cascu escriu a prou de si e contra si.

E es a saber; que per les escriptures publiques pot cada vna de les pars prouar son enteniment. Les comunes damunt dites prouen contra aquel qui les te tan solament. Les priuades prouen contra aquel qui les ha escrites de sa ma.

Item es a saber; qu'el demanat no deu esser destret de monstrar al actor ses cartes, ni l'actor al demanat, si doncs no eren comunes, o aquel, qui les ha, no auia d'elles vsat, o no vsaua en aquel pleyt contra aquel qui les demana; car en cascu d'aquests casos deu esser destret de mostrar ells [1] en juhii, e de donar translat a son auersari, e no en negun altre cas.

II.

Si algun deutor aura pagat son creedor, e prouara que pagat l'aja, e son creedor o [2] atorgara, la Cort per sentencia dels ciu-

---

[1] *elles.* [2] *ho.*

tadans deu destreyner lo dit creedor que reta la carta d'aquel deute; et si diu que no la ha, deu fer sagrament que no la ha, ni ha feyta machinacio per que auer no la pusca, ne sap on es, e si auer nulls temps la pot, aquela retra al deutor. E'l sagrament feyt, deu li fer carta d'absolucio d'aquela cosa.

III.

Translat que sia mostrat en juhii no deu esser creegut; jas sia ço que suscripcions hi aja d'Escriuans, si doncs no sera autenticat per la Cort, car lá doncs val aytant com la carta origenal de que sera treyt, ab que sia tresladat per persona publica, e fermat per lo Veguer e dos Jutges. Mas si algun translat de cartes publiques, d'actes, d'escriptures comunes publiques o priuades, de les quals es pleyt, sera donat a la part per juhii e per sentencia dels Jutges d'aquel pleyt, ni val ni es creegut, ans deu hom recorrer als origenals, o a les actes dels Jutges; car lo translat dels origenals qui es en les actes, es creegut axi com escriptura publica.

IV.

Totes cartes prejudicials se deuen reparar per juhii dels ciutadans ab lo Veguer ensems, si son perdudes, destruydes, roses, menjades, cremades. Mas si no son prejudicials, lo Notari publich, qui feytes les aura, les pot reparar per sa propria auctoritat; no empero mudada forma de la primera que sera perduda. E les prejudicials e les altres de que los Escriuans, qui feytes les auran, no seran presents o seran morts, se deuen reparar per juhii e per sentencia, segons que desus es dit.

RÚBRICA II.

D'AQUELS QUI SERAN APPELLATS EN JUHII PER SOS FILLS EMANCIPATS O DE LIBERTS E DELS FILLS DELS LIBERTS.

I.

Certa cosa es que si algu dona franquea sens reenço a son seruu, daquel [1] qui la dita franquea aura reebuda o sos fills no deuen appeylar en juhii lo dit padro, ne padrona, ne lurs fills, ne neguns de la linea ascendent, o descendets ne lurs hereus, jas sia ço que sien estrayns, ne la muller del padro, sens venia demanada e obtenguda del Veguer e dels Jutges qui en aylo seran elets, e si o [2] faya deu pagar a aquel daquels [3] sobredits que en juhii appeylara sens venia a si donada e obtenguda, L morabatins; car les obres del liberts son entenses [4] en dues coses; en fer et en no fer. En fer, ço es a saber: que li deuen fer tota honor en seguirlo et en acompanyarlo et en tota cosa que li torn a honrament. En no fer, que no'l deu appeylar en juhii ne contra ell posar actio ne excepcio famosa ne fer nuyla desonor.

II.

Nuyl seruu no pot son senyor appeylar en juhii, per ço, car entre senyor e seruu nulla actio no y nayx. Exceptat que si lo seruu deya que es franc, que lá doncs pot son senyor appeylar en juhii, e deu esser oyt e seguit son dret, e lá doncs ha persona de estar en juhii, sens venja [5] e pena alguna.

Atressi, si lo seruu deya que era franc, e lo senyor demanaua que lo seruu fos tornat en seruitut, que o [6] pot fer, e lo seruu s'en pot defendre e menar son pleyt sens tota pena.

III.

Fill o filla que sia en poder de son pare no'l pot appeylar son pare ne algu que sia en la linea ascendent en juhii per neguna

---

[1] *aquel.* [2] *ho.* [3] *o aquels.* [4] *enteses.* [5] *venia.* [6] *ho.*

rao, si no es de *castrensi pecculio vel quasi;* per ço, car entre pare et fill, o fill e pare, estant en son poder, nuyla actio no nayx ne y pot esser.

IV.

Fill emancipat no pot proposar contra son pare o contra sa mare, o contra algu que sia en la linea ascendent actio famosa, ço es de cualque crim, furt, roberia, e injuries e altres coses semblants a aquestes, ab venia ne sens venia, la qual en aquest cas no li deu esser donada.

En aylo meteyx se deu entendre dels liberts, als quals es donada franquea de grat sens reenço. Mas si per altra rao los volia appeylar en juhii, pot o[1] fer, demanada venia e obtenguda del Veguer et dels Jutges. E si per auentura aço faya sens venia, deu pagar L morabatins a aquel de qui's sera clamat.

RÚBRICA III.

DE COUINENCES FEYTES ENTRE SENYOR E SERUUS SOBRE ALFORRIA.

I.

Costum es de Tortosa que tot hom pot enfranquir son seruu en testament, en cartes, o sens cartes.

Mas si per auentura lo senyor en donar aquela franquea, volra condicio posar o retenir seruii de la persona del catiu de dines o altra cosa qual se uulla, pot o[2] fer e posar lo terme que ab ell se posara o la couinença, e feyta la paga segons que entre ells sera couengut o empres, es franch lo dit catiu, e sera sens tot altre embargament. Mas entretant, ans que les couinences sien complides e'ls enpreniments passats, son dits e appeylats los dits catius o seruus qui son en estat de libertat.

E es a saber, que si li es donada pura franquea sens reenço, et lo dit libert morra sens fills e sens testament, tots quants bens lo dit libert aura son del senyor qui l'aura afranquit, o de sos fills.

---

[1] *ho.* [2] *ho.*

E si per auentura no aura fills e filles e fara testament et en aquel testament mencio no fara de son padro, en axi que li leyx alguna cosa, lo padro deu auer la successio de tot los bens, et es romput lo dit testament.

Mas si alguna cosa li lexa, lo padro pot demanar e deu auer compliment de la legitima de tots los bens del dit libert, et no en diners, mas deu auer lo terç de tots los bens qu'el dit libert aura en temps de sa mort.

Aylo meteyx es et es entes de la padrona que del padro.

II.

Dementre lo catiu o la catiua deja re de la reenço, tota via roman la senyoria deues lo senyor ab qui's sera auengut, en axi que ell et tots los seus bens son e romanen obligats deues lo senyor, qu'el catiu o catiua de si ni de reu que ajen no poden donar ni seruir a nuyl hom, sens volentat d'aquel senyor. E tota via en ell et en tots los seus bens es mils et primer que nuyl hom. E Senyoria de Tortosa no pot destreyner ne forçar los dits catius o seruus que facen re per ells, dementre que re degen al senyor per rao de la franquea qu'els dona. E aço entenem, com la [1] seruu llaguia la paga per pobrea que aja e no per defraudar la Senyoria de Tortosa e'l seu dret.

Atressi, si sera empres entre ells qu'el pac a cert temps, e no u [2] fara, per sa propria auctoritat e sens Veguer e Cort, los pot vendre e alienar et retenir tot lo preu que d'ells aura.

Atressi, s'es de totes altres couinences que entre ells son enpreses, si los catius no les atenen.

Empero si'l dit catiu mor abans que les couinences aja ateses a son senyor, tots los bens del dit catiu son del senyor qui li dona la franquea.

Qualsque couinénces sobre la libertat sien feytes entr'el senyor e'ls catius o seruus, son fermes per tots temps.

---

[1] *lo.* [2] *hu.*

RÚBRICA IV.

DE COUINENCES.

I.

Couinences que sien feytes contra bones costumes e contra Dret, en nuyla guisa no valen; ço es a saber, que si algun hom fara couinença a altre que li donara C o CC sous, o pus o meyns, si li matara vn hom o femna, o li sera alcauot, o fara per ell alguna legea, aytal couinença no val. En axi que aquel qui promet los dines per aytals coses a fer, ja sia ço qu'es facen, no es tengut ni obligat qu'els pac, si dats no'ls li a [1]; ni aquel qui prometra a fer les legees, si ha preses los dines e les legees no fara, no es tengut de retre re que pres n'aja, ne demanda alguna contra ell no deu esser feyta, e si o [2] es no val.

II.

Nuyla rao no val que si algu renuncia a qualque pleyt que aja mogut contra altre, que depuyx se pusca tornar a aquel pleyt ni menar; per ço, car aquela renunciacio es axi com si couinença li auia feyta, que james aquel pleyt no menas, ço es per aquela actio que moguda aura.

III.

Dret et egualtat vol que en qualque feyt se sia o contrast [3], la derrera couinença val.

IV.

Couinença que a bona fe es feyta [4], ja sia ço que escriptura d'aquela no on [5] apparega ne y sia feyta, si per altres proues lo feyt se pot prouar, o per confessio de la part obseruada e obtenguda; exceptat donacions, axi d'onors com de cases com d'al-

---

[1] *ha.* [2] *ho.* [3] *contract.* [4] Para completar esta frase podria añadirse *val.* [5] *non.*

tres coses, que sien donades a senyor o a part, que no valen si escriptures no y son feytes per man publica.

V.

Couinença que fiyl o seruu faça del bens de son pare o de son senyor, no pot noure en res al pare o al senyor, si dones[1] no u[2] auien feyt per manament delys[3].

VI.

Per couinences que sien feytes entr'els deutors, lo dret del creedor no's muda ni's minua en res.

VII.

Nuyla confraria ni nuyls sagraments, ni nuyls conspiracions en la ciutat de Tortosa ni en sos termens no son ni deuen esser en carnicers, pescadors, muntaners, fusters, ferrers, pelicers, çabaters, ni altres menestrals, ni corredors, ni altres homens. E si's fan, ço que Deus no vulle, lo Veguer e'ls Ciutadans les deuen, sens tot alongament, desfer et destruyr. E es a saber que aquels qui venen contra aytals sagraments o enpreniments, non caen en infamia, ni en neguna altra pena, ja sia ço que u[4] facen contra volentat dels altres.

VIII.

Mercaders no poden ni deuen fer couinences ni ligaments alguns entre ells de fer compres o vendes, que s'aonen ni s'enprenen, per que aqueles coses que volen comprar vaylen meyns al venedor, ne aqueles que ells venen vaylen a ells més, e als compradors meyns.

IX.

Aylo meteyx que auem dit dels mercaders, es entes els pescadors et els carnicers et en tots los altres officis de la Ciutat,

---

1 *donce.* 2 *hu.* 3 *deyls.* 4 *hu.*

axi teners com altres et en tots los menestrels, axi ferrers, fusters, picaperes, pelicers com altres, ço es que ortolans o altres homens de lur offici no deuen fer enpreniment ni sagrament on ells se pusquen mellorar, ni aquels qui d'ells han a comprar o ab ells han a obrar, s'en pusquen pijorar. E si o [1] fan, deu se desfer e destruyr, per lo Veguer e per los Ciutadans; e negu no es tengut d'obseruar aytals enpreniments, sagraments ni'n cau en infamia, ni en altra pena.

X.

Si algun hom s'afermara ab altre per estar ab ell, a an o a altre temps cert, per soldada, e ans qu'el temps sia passat, se partira d'aquel senyor sens volentat d'eyl, tot quant ha seruit ha perdut, qu'el senyor no li'n es tengut de donar re. E si per auentura lo dit seruent ha rebut del senyor re de la soldada ni vestirs ni altra cosa, tot o [2] deu tornar a son senyor, sens tota minua. Si ha preses dines deu tornar dines; si ha preses altres coses, deu les li tornar en aquela valor que eren quan les pres, o el preu que lá doncs valien. Empero, sj'l senyor no vol cobrar ço que pagat li ha, ans vol que li seruesca tro al temps que li ha promes, lo Veguer per juhii dels Ciutadans li deu liurar lo dit seruent per complir lo temps que promes li auia.

Mas si seruira lo temps a qu'es sera afermat, lo senyor de continent li deu pagar sens nuyl contrast e sens peynora de X dies que no li'n pot donar, e si li u [3] dara, de continent per juhii del Veguer et dels Ciutadans se deu vendre axi com pusca e deu esser pagat lo seruent.

Aylo meteyx es entes els senyors ab qui estan los seruents, que si abans qu'el an o'l temps empres sia passat, los gitaran d'eyls, tota la soldada de l'an o del temps e tots les vestirs et les altres coses qu'els auran promeses, de continent lo comiat donat o'l gitament feyt, los deuen pagar del tot, sens tota minua.

Mas si ab volentat de cascu se partiran, deuen esser pagats, segons lo temps que auran seruit, sens tot alongament. E si'l

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *li'n.*

seruent ha més pres que, segons los temps, no li tayn, deu o[1] de continent tornar.

Saluant tota hora que si los senyors e'ls seruents han iustes raons o excepcions per que no ajen a atendre, ço que desus es dit, que les pusquen posar et s'en pusquen aydar e valer, si ver es[2] en axi, e que de continent et sens alongament sien posades et determenades.

XI.

Si algun hom se metra ab altre per seruir, o per estar ab ell, o d'anar ab ell en viatge, e del loguer, o de la soldada, o d'altres coses se metra en cosiment, que ell que li'n do, feyt lo seruii per aquel, o reebut per altre, deu esser pagat a conexença de dos o de tres Bons barons esgardada la persona e lo seruii que aura feyt, sens tota trigança et alongament.

E es a saber, que tot seruent o tota seruenta que colga les festes si's aferma a an, deu seruir tot l'an et vn mes oltra per benedictions.

E si per auentura lo seruent o la seruenta dins lo temps a que'es s'afermara, sera malalte, et estant malalte, menjara del seu, cobrada la sanitat, deu seruir a son senyor apres d'aquel temps que ell sera afermat, aytants dels dies o del temps com aura faylit.

Mas si menjara e beura de ço de son senyor o de sa dona, passat lo temps a qu'es sera afermat, deu seruir a son senyor, per ço que aura faylit la dobla, exceptats los mariners, que ja sia ço que sien malaltes et colguen les festes, com ne son, o per auentura morran el viatge, que deuen auer tot lur loguer aytan be com si eren sans, e auien feyt el viatge e tot lur seruii.

XII.

Atressi, dels corsaris que van a part es entes que ja sia ço que sien malaltes e seguiran el viatge o'l volran seguir, o per auentura, pus seran moguts del Grau, per malaltia o per barala morran, que deuen auer lur part entegrament, e sens tota minua de

---

[1] *ho.* [2] Debe leerse, *ver es en axi*; que quiere decir: *si cierto es que tienen tales razones.*

tot ço que el viatge sera guaaynat ne pres. E poden la demanar sos hereus, o sos successors, complit lo viatge.

XIII.

Si lo creedor ret la carta de son deute al deutor, presumpcio es que li sia absolt lo deute, o la peynora que li ere degut et obligat en la carta, et es axi com si li faya couinença que james no li faça demanda d'aquel deute.

XIV.

Com deutors s'obliguen al creedor cascun per lo tot et renuncien a benefici de departida actio, et a Noueyla Constitucio, es en volentat del creedor de clamar de qualseuol de tot lo deute [1] aquel deu li esser condempnat en tot, segons les couinences. Mas si'ls deutors no han renunciat, segons que desus es dit, lo creedor no's pot clamar de negun dels deutors, sino de la sua part, si'ls altres deutors son en Tortosa o en son terme, e han de que pagar; car si son absentes [2] o presents e no han de que pagar, aquel qui es present e ha de que pagar es tengut por lo tot. E ço que es dit en los deutors, ha loc en les fermances, seruada distinctio si han renunciat a Epistola de Diui' Dria [3] o no.

XV.

Item, couinença que es feyta entre hereus o successors del deutor, no prejudica ne tol son dret al creedor, que no pusca demanar a cascu sa part del deute, segons que part ha en la heretat, o si'ls bens son obligats al creedor, lo creedor pot demanar tot lo deute si's vol, a cada u dels posseydors, mentr'els bens que eyl posseeyx basten.

XVI.

Si en cartes de couinences, de vendes, o d'altres contracts se posen paraules escures, deuen esser enterpretades segons l'en-

---

[1] Súplase la conjuncion *e*. [2] *absents*. [3] *Diui Adria*.

teniment d'aquel qui reeb la cosa, e no a enteniment d'aquel qui la cosa liura.

XVII.

Si alguna couinença es feyta entre alguns d'alguna cosa, tota condicio o couinença qu'es faça al liurament d'aquela cosa, deu esser obseruada e ferma tenguda, ab que no sia leja o impossibil.

XVIII.

Aquels qui's afermen a estar ab altre a vn mes, et a fer faenes, deuen seruir V setmanes per vn mes, si que facen faenes o no, pus que no roman per ells, mas roman per fortuna de temps o de fret, o de pluja, o de vents, e el senyor deu los fer tota hora lurs ops e pagar lur loguer, passat lo temps, axi be si fan com si no fan, pus no roman per ells.

XIX.

En la muntayna seruexen los seruents als muntaners XX et IV dies obrers per vn mes, en axi que eyl serueyx XX et IV dies, que personalment cascun dia obre, que si per pluja ni per neu ni per altre cas d'auentura cessaua que no seruis e obras per tots aquels XX et IV dies, ja fos ço que estant en la muntayna, passas vn mes o dos o plus que no obrassen per temps de fret o de neu o de pluja o per altre cas d'auentura, tota via deu complir XXIV dies faeners en los quals per tot cascun dia obre.

Pero si que obre estant en la muntayna o no, lo senyor li deu fer sos obs de menjar e de calçar d'espart, que no li'n es tengut d'enmenar ni de restituyr re, mas tan solament qui li acab de seruir los XX et IV dies apres aquel fret o aquel temps, en que no pogren res fer, es passat. E aço s'enten d'aquels siruents qui seran certificats d'aquesta Costuma el temps qu'es afermen.

XX.

Los muntaners deuen fer la pegunta bona et ben cuyta et leyal, sens mescla de terra et de cendra; e no y deu auer nuyla

sutzura; mas tota via la deuen vendre e liurar que sia sola pegunta sens costeres de terra ni de cendra, ne d'altra mescla, ne craça; e los hostalers son ne tenguts que la pesen, si'ls compradors o[1] volen.

XXI.

L'alquitra, atressi, deuen fer bo e leyal, e'l deu[2] vendre sens tota mescla de terra, ni d'aygua, ni d'altra cosa.

XXII.

La fusta serrada deuen fer bona et leyal, e taylar de luna.

RÚBRICA V.

DE TRANSACTIONS ET DE COMPOSICIONS.

I.

Procurador no pot fer transactio si no ha libera aministracio, o no li sera especialment manat en la procuracio, o no es establit axi com en la sua cosa propria. E si vna d'aquestes coses sobredites ha, pot fer transactio o posa, e no en altra forma. O[3] altres coses leyalment fenides et posades per transactio, per escrit de Rey ne de nuyla persona, no's poden suscitar, ne nuyl temps tornar en primer estament, mas la transactio o[4] força per tots temps.

II.

Si alguna cosa o couinences seran posades en transactio, e hi sera posada pena e promesa per estipulacio, que si negu contra aylo venia ne faya, que pagas aquela pena; la part que contrauendra deu pagar aquela pena, si donchs no y era posada en frau d'usures.

---

[1] *ho.* [2] *deuen.* [3] *E.* [4] *ha.*

III.

Transactio feyta a bona fe, en nuyla manera no's pot trencar, ja sia ço que feyta la transactio depus se troben cartes per que aquel feyt se pogra examinar e determenar.

Aquesta metexa força ha transactio que ha cosa jutjada o fenida.

IV.

Transactio o altra couinença que sia feyta per falses cartes, o testimonis sobre algunes coses, se deu desfer e retractar.

Mas si sobre moltes coses sera feyta transactio o altres couinences, et alguna d'aqueles y aura que sera feyta per falses cartes o per falses testimonis, deu se retractar quant a aquela que ab falses cartes o ab falses testimonis sera feyta, et totes les altres remanen [1] en lur fermetat.

V.

De pleyt o de coses que d'auayl de testament on [2] ysca, ans qu'el testament sia vist ni lest, ne les paraules del testament sien enteses, transactio no's pot fer, e si feyta hi es, no val.

VI.

Transactio no pot esser feyta d'aliments, sens autorictat de Jutges, ço es a saber, d'aliments esdeuenidors, car dels passats ben se pot fer.

VII.

Pare, de bens de fill qui no sia en son poder, transactio neguna no pot fer, et si o [3] fa, no val re, si donchs non auia manament.

VIII.

Si pena sera posada en alguna transactio e promesa per estipulacio, e sera pagada, no roman que la transactio no valgues,

---

1 *romanen.* 2 *en.* 3 *ho.*

si en la transactio no era contengut que pagada la pena la transactio no valgues.

IX.

Transactio en pus no s'esten, ja sia ço que sia possada general, sino en aquela cosa special sobre que sera feyta. Mas si la demanda es general, e [1] la transactio general s'esten a totes coses, exceptades aqueles coses que son en altruy poder, de les quals aquels qui feeren la transactio res no sabien, n'en fayen mencio n'en cogitaren.

RÚBRICA VI.

DE ERRADA DE COMTE.

I.

Errada de comte totes vegades se pot enmenar, e retractar lo comte, et tornar a comte, si donchs aquela errada no era defenida per conuinença expressa, o per transactio, o per sentencia que y sia donada.

II.

Si per auentura per errada de comte sera promesa alguna cosa a algu, la qual no li era deguda, o li sera pagada o liurada, la promessio deu esser reuocada e retractada, axi com si anc no fos feyta, et aquel qui la cosa aura reebuda, deu la tornar e retre, e tornar altra vegada al comte.

Si donchs aquel qui auia feyta la promessio o la cosa donada no sabia la errada; car lá donchs, pus ell o [2] sabia, no par errada, ans par que lo y aja donat, e lá doncs no's pot reuocar.

---

[1] Suprímase la conjuncion *e*. [2] *ho*.

RÚBRICA VII.

DELS AUOCATS.

I.

Postulare siue aduocare est, desiderium suum vel amici sui in iure apud eum, qui iurisdictioni preest, exponere, vel alterius desiderio contradicere [1].

II.

Aqueles coses qu'els Auocats presentment les parts de qui seran Auocats o lurs procuradors, e consentents, en pla et en romanç diran e preposaran en pleyt deuant lo Jutge, axi son preses com si les parts o lurs procuradors o [2] deyen; pero si erraua l'Auocat e mostraua euidentment que agues errat, dins tres dies pot reuocar la sua error.

III.

Los Auocats per lur salari no deuen pendre certa part del pleyt d'aquela cosa qu'es pledeja, ne reebre promessio per si ne per altre que, apres qu'el pleyt fos passat, d'aquela cosa agues ne li fos donada certa part; per ço, car la sua fama s'en poria uafrar. Ne deuen esser testimonis ni Jutges ni Escriuans en aquel feyt o pleyt; per ço, car en juhii Auocat no y deu esser sino vna persona sola.

E deu esser catolich, no vedat, ne apostata, ni heretge, ne infamis, car aytals persones no poden auocar, ne femna, ne menor de XXV ans; e pus auengut se sera ab la part de raonar eyla [3] en tot lo pleyt e per cert salari, d'aqui enant no li'n deu demanar pus, mas ab aylo que el començament ab eyl se sera

---

1 Esta Costumbre es copia literal del pár. 2.º, frag. 1.º, tit. *De postulando*, lib. III del *Digesto*, sin otra diferencia que las palabras *siue aduocare*, puestas 'en sustitucion de *autem* que contiene el texto romano. 2 *ho*. 3 *eyl*.

auengut, li deu menar son pleyt tro sentencia definitiua hi sia donada.

IV.

Item, en la Cort de Tortosa pot hom auocar qui auocar sapia, clergue o lech qualsevol, ja sia ço que sia en sacres ordens et aja benefeyt e cura d'animes, ab que Preuere no sia, o hom religios; car aquels no y son oyts sino en lurs feyts propris, o per lurs Esgleyes, o per lurs Monestirs, e per auctoritat de lur Maior.

RÚBRICA VIII.

DE QUALS COSES EŚ DONADA INFAMIA A HOMENS.

I.

Si algun hom sera mes en Tauega o en ferres o en altra preso per juhii o sens juhii, per alguna mala feyta de que hom lo repte o'l ajen en sospita, infamis no es, ni roman infamis per re d'aço que desus es dit.

II.

Si algu es remogut d'algun offici public per juhii, roman et es infamis d'aqu'enant.

III.

Deutors qui abandonaran lurs bens a lurs creedors, ja sia ço que tots lurs bens se venen per aquela rao, no son ni romanen infamis.

IV.

Si algu s'abste dels bens paternals o maternals que no'ls vulla pendre gens, per aço no es ni roman infamis.

V.

Tot vsurer publich o prouat qui pren vsures d'usures, es infamis.

VI.

Dones viudes que prenen marit dins l'an que lur marit sera mort, no son ni romanen infamis.

VII.

Infamis son, qui son condempnats per sentencia en furt o en ladronici, roberia, homicida, o en ferides, o en altre crim semblant a aquests, o sera açotat, o corregut per la Ciutat, o croat, o debilitat d'algu de sos membres per sentencia; e pus que son condempnats per sentencia, axi com dit es, son e romanen infamis, jas sia ço que á la vegada hom los perdo la pena qu'els es jutjada.

RÚBRICA IX.

DE PROCURADORS.

I.

En dues guises son feyts procuradors; ço es a saber, o a pleyts, o a negocis.

Aquels qui son feyts a pleyts deuen esser establits ab carta publica, o dauant lo Veguer. Si son de part del actor e son establits, axi com desus es dit, no es tengut de donar fermança qu'el senyor aja per ferma la cosa.

O no es establit procurador ab carta o denant lo Veguer, e la doncs no es reebut ab fermança, ne meyns de fermança, jas sia ço que sia conuincta [1] persona d'aquel per qui vol demanar, car nuyla persona, per conuincta [2] que sia, no es reebuda sens vna d'aquestes dues coses sobredites.

Aquela fermetat metexa ha procurador qui es establit en actes, com si'n era feyta carta publica.

---

[1] *coniuncta.* [2] *coniuncta.*

II.

En criminals pleyts que sien demanats per acussacio o deffeses criminalment no y pot esser establit procurador.

III.

Defenedor es dit aquel qui sens manament defen o vol defendre algun en pleyt; e pot tot hom defenedor esser, si no aquels a qui es vedat en Dret; et aquest defenedor no es tengut de donar alguna fermança lo primer dia que son feyts los clams, mas pot oyr lo juhii de tot dia, e deu lo seguir e fer seguir a aquel qui per eyl sera en la Cort, e si no u[1] fa cau en LX sous a aquel a qui el Veguer ha manat que sià en la Cort per clams d'algu, ab que sia primer manament que sia a Cort; lo qual defenedor se deu presentar al Veguer en la Cort, e deu li dir; YO HINC SO PER AYTAL HOM. E si no u[2] diu e cayla, cau aquel a qui sera manat en LX sous; e deu o[3] dir mentre lo Veguer e'ls Prohomens seen en la Cort, e Cort no sia partida: los quals LX sous deu pagar com li sera jutjat per los Ciutadans. E si per auentura lo dit defenedor o altre defenedor, com del pleyt sia fermat dret, volra enantar el pleyt, o's volra posar a defendre, deu donar al Veguer fermança sofficient si li es demanada per la part aduersa; la qual fermança conten tres coses: ço es a saber, que pagara ço en que sera condempnat, e no fara el pleyt falsia ne engan, e continuament menara lo pleyt a acabament.

IV.

Procurador o defenedor no pot establir procurador ans de pleyt començat, e tota hora ans del pleyt començat lo senyor del pleyt pot lo dit procurador defenedor reuocar. Mas si lo dit pleyt es començat, es feyt senyor del pleyt, e pot establir altre procurador, lo qual procurador o defenedor o son substituit[4]

---

[1] *hu.* [2] *hu.* [3] *ho.* [4] *substitut.*

no pot esser reuocat per lo ver senyor del pleyt, si doncs no y consenten e no seran en sospita vera, o menan lo pleyt no eren feyts enemics, o en altre loc no era per sos feyts o per altruys per qu'el pleyt s'en tardas, et eyl esser no y pogues o no volgues, o en altres cases que Dret hi dona; car lá doncs, pot lo ver senyor reuocar lo procurador o defenedor, o lurs substituits [1], e pot menar son pleyt, per si o per altres procuradors quals se vuyla.

V.

Procurador pot esser establit a una hora o a vn dia o a vn temps o a tot lo pleyt. Si a tot lo pleyt es establit, es tengut, pus lo pleyt ha començat, de menar tro a sentencia diffinitiua et encara appeylar, si necessari hi sera.

Lo qual procurador o defenedor pot esser establit en tot pleyt ciuilmente demanat, e pot respondre a libeyl, o a posicions, e a totes altres coses que al pleyt sien necesaries, si lo senyor no es en Tortosa ni en sos termens; car si en Tortosa o en sos termens es, es tengut de respondre al libeyl, e a les posicions.

Pot esser establit a vna cosa o a moltes, si que aja a pledejar ab vna persona o ab moltes.

E si per auentura lo dit procurador sera establit a vna hora o a vn dia, o a un temps, en la finada de cascuns d'aquests, per sentencia del Ciutadans, pot li dir lo Veguer al dit procurador o defenedor; VOS O EL PRINCIPAL SIATS A CORT AYTAL DIA; ço és, lo primer dia que venga de Cort, o el procurador o el principal deuen hi esser, e son ne tenguts que hi sien. E si no y son, pot se enantar el pleyt axi com si eyls hi eren, et es ferm et estable tot quant s'i fa, ne s'i enanta, axi com si ells hi éren presents.

VI.

Si procurador d'algun fara demanda, e la part aduersa lo volra reconuenir per rao d'aquel per qui ell demana, lo procucador es tengut de respondre a la reconuencio, et defendre a

---

[1] *sustituts.*

aquel per qui demana; e si fer no o[1] vol, lo Veguer ne la Cort no deuen destreyer [2] lo demanat que enant el pleyt contra ell començat, ne deuen oyr aquel procurador en sa demanda ans lo demanat deu esser absolt de la instancia del juhii, e la fermança deu esser absolta.

VII.

Si algu es accusat d'algum crim publíc o priuat, e sera establit procurador d'algun, e li sera excepcio posada del dit crim, no deu esser oyt entro aja porgada la sua innocencia. La qual excepcio deu esser prouada dins XV dies; e si dins XV dies no es prouada, no val re, ne li nou, e pot menar son pleyt.

VIII.

Si alguna fembra defendra son marit o altra persona, e sera condempnada en la cosà demanada, res no val et sentencia que hi sia donada no te, n'es pot menar, ni deu auer exequcio. Car fembra no pot ne deu esser procuradora, sino per son pare o per sa mare, si altres persones aquels no han qui per ells demanen o defenen.

IX.

Qualque cosa faça el procurador, oltra el manament que feyt li es, no val ne nou a aquel qui l'a[3] establit en nulla cosa; si doncs no es establit axi com en la sua cosa propria, o aja plen poder de demanar o de defendre, e libera e general aministracio, car en aquests dos cases no val a aquel qui l'a[4] axi establit procurador, ço que per eyl es feyt; pus en lo cas sobira, si a[5] feyt contra e oltra el manament a si feyt, es ne tengut a aquel qui'l aura establit e'n pot esser demanat.

Caualer, per pare ni per mare ni per muller ni per nulla altra persona, no pot ni deu esser procurador ni defenedor.

---

[1] *ho.* [2] *destreyner.* [3] *ha.* [4] *ha.* [5] *ha.*

X.

Tudors o curadors, el pleyt del pubil o del adolescênt enans del pleyt començat, no poden ni deuen establir procuradors. Mas els pubils o els adults ab auctoritat de lur tutor o de lur curador, e ab decret del Veguer e dels Ciutadans qui en aylo seran elets per Jutges, poden establir procurador o procuradors.

Tutor o curador apres del pleyt començat sobr'els bens dels pubils o dels adults, poden establir procurador.

Exceptades les dones que no van a forn, ne a moli de blat, [1] a mercat, que aquestes aytals, com son tutrius de lurs fills, ans de pleyt començat poden establir procurador o procuradors sobr'els bens dels pubils, si pleyt n'es, en demanar et en defendre.

XI.

Si algun hom o alguna dona, per malicia o per altra rao no poden o no volen venir a la Cort, e ý trameten lurs procuradors per demanar o per defendre, e la part aduersa no u [2] creura, e sera en dubte, los procuradors no deuen esser reebuts a demanar, si no prouen lo manament per carta publica, o en altra manera bastant, ni a defendre, si no satisdaua fermança en aquela manera que dit es desus en la costum que comença **Defenedor es dit**, etc. [3]

XII.

Atressi; hom qui perda sa muller, o femna que perda son marit o hom o femna que perda son pare o sa mare, o fill o frare o altre parent que li sia acostat el segon o el terç grau, lo Veguer, per clams de nuyl hom, no li deu manar que sia a Cort enfre IX dies que vna d'aqueles persones sobredites sien mortes, si que y aja pleyt començat o no; ni per manament que li'n sia feyt dins aquels IX dies primers vinents, no es ten-

---

1 Súplase la conjuncion *ne*. 2 *hu*. 3 La Costumbre III de esta Rúbrica.

gut que y venga, ne y trameta procurador. E si manament li'n es feyt, no val et es en totes coses axi com si feyt no era.

XIII.

Mort lo senyor del pleyt, lo procurador pot menar lo pleyt que li es comanat ans del pleyt començat o apres pleyt començat, si'ls hereus del mort no y contradexen, o la part aduersa ans del pleyt començat excepcio no li posauen que la cosa es entegra, et es fenit lo manament per la mort del manador, car ans del pleyt començat es dit que la cosa es entegra; pus eyl es mort lo manament no val, pus pleyt no y ha començat, car si pleyt hi auia començat, sens contrast que neguna de les parts no li pot fer, pot lo pleyt aportar a sentencia definitiua, e si mester sera pora s'appeylar e deu.

XIV.

Si procurador guaaynara o guaayna aquela cosa que demana ne pledeja, o el preu d'aquela, e altres coses que ixen d'aqueles, ço es fruyt, o loguer, o rendes, o moltes d'altres coses que a la vegada ixen d'aquela, tot o[1] deu restituyr et emenar al senyor qu'el ha establit procurador.

XV.

Procurador qui es establit a negocis o a feyts aministrar pot establir e substituir altre procurador o procuradors, quant se vol, e totes hores qu'es vuyla, aquels, atressi, reuocar (totes hores qu'es vuyla); [2] mas res d'aquels bens en que sera establit procurador aministrar, no pot ne deu vendre ne alienar, si doncs especial manament no li es feyt; e si especial manament li'n es feyt, e ven o aliena negun d'aquels, pot obligar per euictio tots los bens d'aquel qui manament li aura feyt.

Mas los seus bens propris no es tengut d'obligar, ne es entes qu'els los oblic, si espressament no u [3] deia.

---

[1] *ho.* [2] Lo incluido en este paréntesis está repetido por error de imprenta ó de copia.
[3] *hu.*

XVI.

Lo Maestre del Temple ne el Comanador ne negun Frare del Temple, ne son loc tinent Batle ni altre, ni En Ramon de Muntcada ni son Batle, ne el Veguer, ne nuyla persona tinent loch de Senyoria, procuradors no poden esser de neguna persona, ni nuyla fauor, patrocini ni ajuda a neguna de les parts no poden ne deuen donar, ne a negu no deuen mostrar per alguna rao menaces ne fauor; et si o [1] fayen, mentre eyls hi parlen, nuyl hom no es tengut que y parle ne y respona si no's vol, n'el ne pot hom destreyner ni forçar.

RÚBRICA X.

QUE NUYL HOM NO PUSCA DONAR LES SUES DEMANDES A PUS PODEROS DE SI EN OFFICIS O EN SENYORIA.

I.

Actions que negu aja, si les dona o les transporta en pus poderos de si d'offici, ço es en Senyor en Batle o en Veguer, o en altra persona que pusca hom agreuiar per rao del poder o del offici que te per qualque rao, ses actions de tot en tot pert aquel qui les dona, e aquel qui les pren.

II.

Con algun dona a Batle o a Veguer la meytat de la cosa que demana o de les actions que ha o alguna part, per ço que nuyls [2] sia defes per eyls e ajudat per eyl en sa demanda, la donacio aquela o venda o altre qualque us vuylats contrayt o machinacio feyta entre eyls sobre la dita cosa no val, ni actio ni demanda per lo dit Senyor Batle o Veguer contra lo donador no pot esser feyta ne actio d'aquen no nayx ni'n pot nexer.

---

[1] *ho.* [2] *miyls.*

RÚBRICA XI.

SEQUITUR DE NEGOCIIS GESTIS.

I.

Si alguna persona, sens manament, demana deute que sia degut a altre e'l reep, et aquel creedor a qui aquel deute era degut o [1] ha per ferm, ha actio e demanda contra el demanador de cobrar e de demanar aquels dines que eyl ha reebuts de son deutor. Mas si per ferm no u [2] ha, no ha accio ni demanda contra eyl, mas contra son deutor qui'l deute li deuia, axi com dabans sauia [3].

II.

Si algu fara los negocis d'altre profitosament, ha actio e demanda contra aquel de qui son les coses, de la messio et de la despesa que feyta aura en aqueles coses. Mas si les coses al senyor d'eyles no eren profitoses, neguna actio ni demanda no ha contra eyl.

III.

Si mare o aui o auia que no aja fills o nets en poder, fa alguns aliments en fills o en nets, sens protestacio que no faça com fa los aliments, los fills o els nets no son tenguts de refer ne d'enmanar [4] a eyls los aliments, per ço, com es semblant qu'els o [5] ajen feyt per pietat e qu'els o [6] volgren donar; exceptat si tutors no eren, car lá doncs quan son tutors o tutrius o curadors s'enten qu'els infants del lur ajen despes e menjat.

IV.

Si fill estant en poder de son pare paga nuyl deute que son pare dega, lo pare no li'n es tengut de re ne actio nuyl temps d'aylo no ha.

---

[1] *ho.* [2] *hu.* [3] *auia.* [4] *d'enmenar.* [5] *ho.* [6] *ho.*

Si es fill emancipat e paga alguna cosa o aministra alguns bens de son pare, si u[1] fa per rao e per enteniment que lo y do, nuyla actio d'aço entr'eyls no nayx ni pot d'aqui enant nexer. Mas si no u[2] fa per rao e ab enteniment de donar, ha actio e demanda contra lo pare et el seus bens, si que aquela cosa aura mesa e despesa en coses que sien profitoses a son pare; car si no u[3] eren, actio ne demanda no pot fer ne deu contra lo pare.

V.

De ço qu'el marit despen en sa muyler tro a la mort d'eyla, nuyla demanda no pot ne deu fer contra'ls hereus o els successors d'eyla.

VI.

Si a paternal amor negu nodrex sos fillastres, o paga per doctrina d'eyls a lurs maestres soldada, o fa algunes messions en eyls, actio ne demanda contra eyls per aquela rao no ha ni pot auer. Si doncs com aqueles messions fa, fa protestacio que les volra cobrar, car lá doncs ha actio e pot demanar aqueles coses que aura despeses, si son estades meses a profit d'aquels fillastres.

VII.

Si algu fa negocis o feyts d'altres per manament o per precs d'eyl, en ço que despes aura els dits negocis, ha dues actions contra aquels per qui los negocis aura feyts; ço es a saber, la vna que ha nom, *negociorum gestorum*, e aquesta s'enten com son feyts profitosament; e l'altra ha nom, *actio mandati*, e aquesta deu seguir les fins del manament e no pus.

VIII.

Si algu fara negocis d'aquel qui sera absent, ja sia ço qu'el absent no u[4] sapia, profitosament los fa, ha obligat lo senyor dels negocis, e ha actio *negociorum gestorum* contra eyl, e deu li

---

[1] *hu.* [2] *hu.* [3] *hu.* [4] *hu.*

retre comte de les coses que despeses aura, e reebudes n'aura. E si alguna cosa li'n sobra, feytes aqueles despeses, tot o [1] deu retre al senyor dels dits negocis, car axi com aquel qui fa los negocis ha obligat lo senyor, e ha actio contra eyl de ço que mes hi ha, atressi lo *negociorum gestorum* es tengut de retre comte al senyor, et de retre tot ço que li sobra, feytes aqueles messions que son profitoses al senyor et es obligat. E d'aquest feyt aytal, ixen dues actions, dreta e contraria; la dreta que pertayn al senyor, la contraria que pertayn al *negociorum gestorum*.

IX.

Si algu despen pus que no deu els negocis altruys, pus no deu cobrar sino solament ço que justament et profitosa hi aura despes.

X.

Si algu paga per altre, eyl no sabent o no volent, de la obligacio lo desliura.

Mas negu, estrayn deute no pot demanar, sens volentat del senyor a qui es degut lo deute.

XI.

Si algu per nom d'altre paga deute que aquel degues, es li tengut e obligat de restituyr tot ço que aura pagat per eyl.

Si doncs aquel deutor no's pot defendre per alguna rao que ell no era tengut d'aquel deute a pagar a son creedor.

XII.

Aquels qui fan negocis d'altres no son tenguts de cas d'auentura, si doncs especial couinença no era entre ells empresa.

---

[1] *ho*.

RÚBRICA XII.

D'AQUELES COSES QUE ALGU FARA PER FORÇA O PER PAOR.

I.

Les coses que son feytes per paor de mort o per turment de cors, no deuen auer ne han nuyla fermetat, e la paor deu esser de tal que pogues caure en fort hom e no temeros. On si per vna d'aquestes coses sobredites sera feyta venda o donacio o nuyl altre contract, nuyla fermetat no deu auer, que demanar no u [1] pusca aquel a qui la força, o la paor sera feyta, e reuocar e tornar el primer estament, si doncs apres d'aquesta força o d'aquesta paor, com sera en sa franquea et en sa natural libertat, no u [2] confermaua, e que u [3] agues per ferm, ço que feyt auia, com la força o la paor li faya hom.

II.

Si algu per paor de morir o per turment de cors, o per temor de menaces capitals, ço es que si per auentura de [4] cartes de sa alforria, e li menaça que les li destruyra, et que tornara en seruitut el qui franc es e ja fo seruu, e per paor de qualseuol d'una d'aquestes tres coses sobredites li fara carta de donacio, transactio, stipulacio, o d'altre contract d'obligacio, re no val tot ço que feyt aura. E com aja prouat que axi sia feyt, deu ne esser absolt per sentencia, si demanda n'es feyta e u [5] vol reuocar.

III.

Actio *quod metus causa* es personal, ja sia ço que la cosa deman hom. Vendes, donacions ni transactions ni nuyls altres contrayts que son feyts per força, nuyla valor no deuen auer ni han.

---

1 *hu.* 2 *hu.* 3 *hu.* 4 *te.* 5 *hu.*

IV.

Si algu per força o per paor prometra alguna cosa, e depuyx de grat et per sa propria volentat o[1] pagara, ço que aura promes o partida, actio ni demanda no ha per que cobrar o[2] pusca, si doncs com o[3] faya aquela força metexa e aquela paor no li fayen que dabans li auien feyta.

V.

L'ereu d'aquel qui aylena cosa aura auda per força o per paor que aja feyta a altre, no es tengut sino d'aytant com a eyl ne peruendra, de ço que d'altre aura aut per força o per paor.

VI.

Si algu es pres per força o per paor, [4] prometra donar alguna cosa a algu, e per ço que miyls o[5] atena, ne dara fermança, ni eyl ni la fermança no son tenguts en re que u [6] atenen, ne actio que contra eyls per aquesta rao se puxa posar no val. E si sagrament ni vot ne altra seguretat n'an [7] feyta que atenen, ço que auran promes no val, ans de tot deuen esser absolts, lo prometedor et la fermança.

RÚBRICA XIII.

DEL MAL ENGAN.

I.

Engan es estimat en la qualitat del feyt, e no en quantitat del preu.

II.

Si algu s'en ira a alguna persona, e li dira que prest a altre alguna cosa, e li diga que, aquel qui'l prest reebra, sia ric e

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *ho.* [4] Súplase la preposicion *e.* [5] *ho.* [6] *hu.* [7] *han.*

manent, e li prestara alguna cosa, com eyl en altra guisa lo prest no fees; ja sia ço que aquel qui aquesta sugestio aura feyta, no y aja profit ni dan, es tengut lo suggestor d'enmenar et de restituyr al creedor per l'engan e per lo fals consell, tot ço que per aquela rao lo creedor aura prestat.

III.

Si algu se clama d'algu et diu, qu'el ha enganat, deu espacificar l'engan et dir la cosa en qu'el ha enganat, per ço, car si'l demanador no espacificaua l'engan et la cosa en qu'el auia enganat no par que sia enganat en res ne li'n deu esser tengut lo demanat.

IV.

Actio d'engan es personal, e nuyl hom proposar no la pot qui altra actio aja, et deu esser prouada clarament; e aquesta actio no's dona contra nuyl hom per nuyla cosa que vayla meyns de dos morabatins.

RÚBRICA XIV.

DE RESTITUCIO DELS MENORS.

I.

Los menors se restituexen com son enganats per engan de lur aduersari o per leugeria o feblea de sen de si meteys: e aquesta restitucio per offici se dona, lá doncs com eyl vulla [1] demanda en manera d'actio non pot fer, ne moure contra son aduersari. E donas per offici de Jutge axi en contrasts [2] com en sentencies, en appeylacions et en tots altres casos en que menor es enganat.

Aquesta restitucio se fa axi per la persona del menor com de son tutor, o de son curador, o de son procurador, si sentencia sera donada contra eyls, o faran eyls altres contrasts [3] en

---

1 *nulla.* 2 *contracts.* 3 *contracts.*

que sien enganats. E aquesta restitucio se fa e's pot fer tro a XX et IX ans d'aqueles coses qu'el menor es enganat dintre la edat de XX et V ans; ço es a saber, dins la edat de XX et V ans li deu esser feyta e's fa, e apres la etat passada de XX et V ans dins IIII ans, axi com son enteses los XX et IX ans.

Etat complida es tro a XX et V ans complits. E com hom parla de etat, e non es empresa de qual, es entesa com XX et V ans son complits, e no d'altra.

II.

Fill familias estant dintre la menor edat, si fa fermança simplament, fermança per negu non es n'en roman obligat.

Si la fa per son pare estant en son poder, e no es hereu d'aquel pare seu, no es ni'n roman obligat.

III.

Menors no tan solament en aqueles coses que per si meteys fan, ans en aqueles que fan lurs tudors o curadors presents, si enganats son ni dampnificats, deuen esser restituyts.

IV.

Tots los contracts qui son feyts per los adults, si que ajen curador o no, si ab sagrament los fan o'ls fermen, valen e son ferms axi com si'ls auien feyts, que fossen majors de XX et V ans; et en aquest cas, ja sia ço que sien enganats, no poden demanar restitucio contra lur sagrament. Mas si feeren lo contract, ab conseyl e ab volentat de lur curador, lo lur curador e tots los seus bens son obligats als adults, axi com per mala aministracio, o per mala auctoritat.

V.

Si lo pare fa donacio als fills seus emancipats, e en apres aquesta donacio feyta fara donacio a altre de ço que dat aura a sos fills, no val aquesta donacio, ans los fills poden demanar e cobrar aquela cosa de tot hom que la aja ne la tenga.

VI.

Si algu maior de X ans e mig fa algun malefici, la menor edat no'l escusen ne'l defenen que no sia tengut de respondre et de fer esmena axi com deu; et deu menar son pleyt si demanda contra eyl n'es feyta, ab son tudor o ab son curador, o ab son pare si'l ha, et es en son poder; e si'l pare es despoderat, do poder a algu que sia ab eyl el dret juhii [1] et es ferm ço que s'i faça.

VII.

Prescripcio neguna no corre contra menor, eyl estant en la pupillar edat; ja sia ço que la prescripcio corregues e no fos acabada a aquels qui los popils son hereus o successors.

VIII.

Aquels qui son enganats en la menor edat per leugeria o per feblea de sen de si meteys o per engan de lur aduersari, com auran XX et V ans, aquela cosa en que seran enganats confermaran o auran per ferm ab certa sciencia d'aqui enant la confirmacio feyta, la restitucio no poden ni deuen demanar qu'els sia feyta, ni sien restituyts.

IX.

Tot feyt de restitucio se pot demanar per aquel qui aura lo dan pres o per son procurador.

X.

Si major de XX et V ans prestara o creura a altre menor de XX et V ans son auer, en nuyla guisa lo menor qui'l auer aura reebut, non es tengut ni'n roman obligat, sino en tres cases. Lo primer es: si d'aquel auer sera feyt pus ric. Lo segon es: si tenra encara áquel auer que no sia despes. Lo terç

---

[1] En estas palabras *el dret juhii* existe alguna omision ó error. Debiera leerse *a fer dret en juhii.*

es: si alguna cosa ab aquel aura comprada. Car en lo primer cas es tengut a restituyr aytant com s'en sera milorat e feyt pus ric, et no en als, ne en pus. En lo segon cas es tengut de tot aquel auer a restituyr, pus no es despes ne gastat. En lo terç cas es tengut de restituyr aquela cosa que aura comprada ab aquel auer, que del altre aura reebut, o el preu que aquela cosa costara. E aço es en aquest terç cas, en electio d'aquel qui deu fer la restitucio.

XI.

Menor enganat en venda que aja feyta a altre si per juhii o per sentencia sera manada restituyr la cosa que sera venuda per lo menor, e al menor atressi sera manat e jutjat per sentencia que eyl que restituesca aquel preu qu'en aura reebut, e lo dit preu redre no volra, ne aquela cosa recobrar, d'aqui enant nuyla restitucio no deu ni pot auer d'aquela cosa; per ço, car si enganat era, lo Jutge lo volc restituyr, et eyl no o [1] volc pendre la restitucio, com volc pagar lo preu.

Restitucio sobre vna cosa nuyl temps no pot esser demanada sino vna vegada. Exceptat que pot esser demanada restitucio e [2] apeylar, si lo temps de la appeylacio era passat.

XII.

Si algun hom mascle que aja XX ans o alguna femna que aja XVIII ans volran ministrar lurs bens sens curador, que qualque cosa per eyls sia feyta en quals qu'els placia negocis, juhiis o feyts, sia ferma o [3] estable; ladoncs com venia auran demanada e obtenguda per juhii e per sentencia, que pusquen ministrar lurs bens sens curadors. Ja sia ço, que no aministren tan be lurs coses com deurien, si's vol en aquels contrasts [4] o juhiis sagrament no y sia feyt, o que y sia feyt, per benefici de restitucio negun d'aquests contrasts [5] o juhiis no's pot ni's deu retractar ni reuocar.

---

[1] *ho.* [2] *de.* [3] *e.* [4] *contracts.* [5] *contracts.*

RÚBRICA XV.

SI TUTOR O CURADOR SERA ELS FEYTS DELS MENORS.

I.

No tan solament en aqueles coses que menors per si meteys fan, ans en aqueles coses que fan lurs tutors o curadors, si enganats hi son, ja sia cosa que lurs tutors o lurs curadors sien a eyls obligats de mala aministracio e ajen actio personal contra eyls, si donchs com leyalment sera prouat l'engan qu'els menors ajen pres, de continent se deu retractar e de tot en tot reuocar l'engan qu'els menors auran pres.

II.

Leer es et poder dels menors en aqueles coses que lurs tudors auran feytes o lurs curadors en que los menors seran enganats de demanar benefici de restitucio contra aquel qui les dites coses te, e recobrar aqueles o demanar, e enantar contra lurs tudors o lurs curadors de mala aministracion[1], en axi que la vna demanda no fa perjuhii a l'altra; pero si eyl cobra la cosa, no ha actio contra son tudor o son curador, sino aytant com la cosa se sera pijorada en poder d'aquel qui la cosa auria comprada, o per altre titol la tenia o la posseya.

III.

Per ço, car menor retracta totes cotes [2] coses en que es dampnificat, com lo dampnificament leyalment ha prouat per benefici de restitucio, totes les coses o demandes o actions de la part aduersa tornen en lo primer estament que hanc foren, ço es que si menor aura feyta transactio o altra cosa en que

---

[1] *aministracio.* [2] Esta palabra es otra errata de imprenta debida á la colocacion de la misma en la edicion de 1589.

sia enganat, deu esser restituÿt del engan, e son aduersari ha tota sa actio o demanda o defensio, axi com d'abans sauia [1], ans que aquesta (transactio demanda o defensio axi com d'abans sauia ans que aquesta) [2] transactio cambi, o altra cosa agues feyta, que atressi com lo menor se restitueyx en l'engan l'altre torna en tot aquel dret que dabans auia.

E si neguna cosa per aquesta rao lo menor del altre presa auia, deu la restituyr, ja sia ço que ell no s'en fos enrequit ne millorat o u [3] agues despes o gastat.

RÚBRICA XVI.

D'ARBITRES.

I.

Si compromes es feyt entre algunes persones et en certes persones sots certa pena, et la vna de les parts a instancia e a demanda de son aduersari per los Arbitres sera citat per tres vegades, e comparer dauant los Arbitres no volra al dia assignat e a la hora e al loc per los Arbitres o Arbitre, es tengut e obligat de pagar la pena entre eyls establida, et en aquela es caut; per ço, car no volc obeir lo manament del Arbitre, o dels Arbitres. E los dits tres manaments o citacions s'entenen en aquesta forma; que les tres citacions, o manaments sien feyts vna apres d'altra et sobre aquela que seran assignades.

II.

Compromes se fa e's deu fer en poder d'om mascle e no de femna, ja sia ço que la femna sia posada en gran dignitat, e aia Senyoria, o no Senyoria d'aquels qui's comprometen o's volen comprometre; et ja sia ço que aia Senyoria d'aqueles coses en qu'es comprometeren, per aquesta rao, car a femna no pot esser Jutge, Arbitre, Auocada, ni procuradora en nuyls feyts, si no en certes cases, que pot esser procuradora, axi com

---

[1] *auia.* [2] Las palabras comprendidas en este paréntesis están repetidas por error de imprenta.
[3] *hu.*

es contengut en lo capitol **Dels Procuradors**; e's sentencia que per eyla sia donada no val, ne re que denant eyla sia feyt ne pledeiat.

III.

Sentencia d'Arbitres on pena es possada, tota hora pot esser retractada e reuocada, e tornar tot lo feyt en lo primer estament; en axi, empero, que aquel qui la sentencia no volra seguir e la volra reuocar, pac primerament la pena a la part que la sentencia volra seguir.

IV.

Compromes que es feyt sens pena, si sentencia per los Arbitres hi es donada, e dintre deu dies la vna part al altra o a aquels Arbitres no demostrara o no denunciara que aquela sentencia no vol seguir, ans la reuoca e la retracta, pastats [1] e fenits los X dies apres que sera donada, passa en cosa jutiada e no's pot reuocar ni retractar, e d'aytal sentencia naix accio demanda excepcio o defensio.

Mas si dins deu dies, la vna part dira a l'altra o als Arbitres, que eyl no vol seguir aquela sentencia, ans la retracta e vol que no vayla ni aia valor ne nuyla fermetat, la dita sentencia no ha ni pot auer, ne accio ni excepcio d'eyla nuyl temps no nayx ne pot nexer.

Mas si per auentura lo pleyt aquel vendra deuant Jutge ordenari, qualque cosa en tot lo proces del pleyt, axi de confessions testimonis e excepcions, com de totes altres coses, denant los Arbitres sera feyta, val e es ferma, axi com si era feyta en la Cort e deuant Jutge ordinari, e no's pot reuocar.

V.

Arbittes [2] poden assignar a les parts dia hora e loc en qualque loc eyls se vulen ni'ls placia dins la Ciutat, e poden menar e entendre sobre'ls pleyts, et pronunciar e fer totes coses que a pleyt ni a proces de pleyt pertayn, axi ben a dia que hom no

---

[1] *passats.* [2] *Arbitres.*

tenga Cort, com a dia que hom tenga Cort, si doncs no es día feriat; car re que en dia feriat se faça en Cort ni de fora Cort re no val, ni les parts no son tengudes que u [1] seguesquen.

E poden assignar a les parts qual hora del dia a eyls placia assignar.

VI.

Menor de XX et V ans ans, Jútge ni Arbitre no pot ni deu esser. E si reebra juhii ni Arbitre, re que en poder d'ell sia feyt no val.

VII.

Pot hom fer compromes e's pot hom comprometre en vna persona, o en dues, o en tres, o en pus; pero si mor la vna d'aqueles persones, ans que sentencia sia donada, en que seran compromeses, lo compromes es fenit: pero tot quant s'es feyt ni enantat el pleyt, val aytant com si era feyt dauant Jutge ordenari. Feneyx encara compromis si cert dia es posat qu'el pleyt sia deffinit per sentencia, e si no u [2] es, que sia finit lo compromis; pero val tot quant per eyls s'es enantat ne feyt, e axi com si era feyt denant Jutge ordinari.

VIII.

Si cert dia en compromes no sera posat, la instancia ni la jurisdictio dels Arbitres e Compromissaris per trespassament de nuyl temps no es fenida, tro sentencia hi es donada, si doncs los Arbitres o Compromissaris no eren reuocats per enemistat capital, o per altres cases.

IX.

Si dos o tres Arbitres o pus seran elets en alguns pleyts o feyts, per tots ensems deuen esser presents al pronunciar de la sentencia, car si tots no y son presents, la sentencia que y fos donada no val ne pot ne deu valer, si doncs en lo compromis no era contengut, que si tots no eren presents o no's acordauen

---

[1] *hu.* [2] *hu.*

ensems en la sentencia, que ço que la major part s'acordaria, que valgues la sentencia, car la doncs val. Ja sia ço que no sien tots los Arbitres presents, o no s'acorden, pus la maior part s'acorda e donen lur sentencia.

X.

Con los Arbitres sien d'estret dret, negun Arbitre no pot donar son loc a son coarbitre en re, ni en proces del pleyt, si doncs en lo proces no era contengut.

XI.

Si per auentura alguns dels Arbitres, com en lo compromis no sera empres que la major part pusca pronunciar, no s'acordara ab los altres o no volra esser present, com los Arbitres volran enantar el pleyt o volran pronunciar la sentencia a demanda e a clams d'aquela part que volra menar son pleyt, lo Veguer per sentencia e per juhii dels Ciutadans pot e deu peynorar e destreyner aquel Arbitre qui no volra enantar el pleyt que sia al pleyt et enant et sia present a la sentencia a pronunciar, e d'aytant peynorar com sia la demanda, denant eyls feyta, axi com fan los Jutges qui per eyls [1] son elets els pleyts de la Cort; los quals pot peynorar e destreyner, pus son elets per eyl en la Cort, si doncs lo Jutge o els Jutges per eyl elets justa e raonable escusa no han, car si justa escusa han, no deuen esser Jutges.

RÚBRICA XVII.

DE NAUXERS, DE TAUERNES [2] ET D'OSTALERS.

I.

Nauxers, ço es a saber, senyors de leyns, si alguna cosa reeben dins lur leyn, mercaderies o altres coses, deuenla guar-

[1] *eyl*. [2] TAUERNERS.

dar e fer salua al senyor de la cosa, e deuen la y retre e restituyr, e si's pert ne si's afoyla per son feyt o per sa colpa d'eyl o de sos mariners o de son leyn deu restituir lo preu al mercader, et esmenar axi com valria aquela cosa lá on eyl la porta, o retre la cosa si'l mercader se vol, et emenàr tot lo meyns capte, e la meyns falença de la cosa que valra meyns que no feera[1] si fos aytal com lo mercader la mes en lo leyn. Encara per aquela manera metexa son tenguts de restituir e d'enmenar totes aqueles coses que posen en les riberes de les aygues o de la mar, si per eyls o lur Escriua, Naucher o procurador lur seran reebudes, si doncs cas d'auentura no y venia, al qual eyls no poguessen contrastar. Los quals IIII cases son; ço es a saber, naufrag, ruina, foch, e corriment d'enemichs que aqui venguessen correr, car en aquests IIII cases, pus eyls no y poguessen contrastar, non son tenguts.

Leyn es dit e entes tot vexeyl gran o poc que vaja per mar, o per aygua dolça o salada.

II.

Nauxer, ço es senyor de leyn, si dira als mercaders, GARDATS VOSTRES COSES BE E GUIT, et eyls responen que si faran, e alguna d'aqueles coses o totes se perden o s'afoylaran, non es tengut lo dit senyor del leyn, ni contra eyl per aquela rao no s'en pot fer demanda.

III.

Si algun mal se fa en leyn, ço es en les mercaderies o en les auers que hi son, les quals aja reebudes lo senyor del leyn o son Escriua o son procurador, e son dos o tres o pus lo senyors del leyn, cascun es tengut de restituir aquela cosa perduda o afoylada, segons que part ha o aura el leyn.

IV.

Hostalers o tauerners, si alguna cosa sera mesa en lur hostal, o en lur tauerna o de fora a la porta, et eyls la reebran en

---

[1] *se era.*

lur garda, si's pert, o per colpa d'eyls o de lurs missatges se destroeyx e's afoyla, son ne tenguts al senyor de la cosa de restituir e d'enmenar.

Si per auentura algun hoste qui pos ab l'ostaler e y jaga e y sia vengut per rao de posar aqui, si alguna cosa hi pert per ladronici o per altra rao, ja sia ço que l'ostaler no u [1] aja pres en sa comanda ne en sa garda, com leyalment sia prouat que l'oste mes aquela cosa en l'ostal, deu esser enmenada aquela cosa a aquel hoste, o'l preu que valra, per lo dauant dit hostaler, ja sia ço que l'ostaler sia present o no present.

Pero si l'ostaler pot prouar, que eyl digues a aquela persona que la cosa aja perduda, ans que la perdes, que si tenia alguna cosa que fees [2] a gardar, que la li liuras, que eyl la guardaria, et eyl, aço dit, no la li volc liurar, e la cosa depuyx se pert, l'ostaler de re no li'n es tengut de fer emena ni restitucio.

V.

Pare o senyor, si manara a son fill o a son seruu que li men leyn o tinga hostaleria o tauerna, si nuyl hom hi pert re, axi com desus en los altres capitols es dit, es tengut lo pare et el senyor d'emenar e de fer restitucio.

VI.

Si algu posa o estableyx alguna persona franca o serua a vsar et a fer ses mercaderies, ço es en comprar draps o en vendre, o en forment, ordi, vi, o oli o qualsque altres coses, o en tenir obrador de draperia, cambi, o altra mercaderia, o altre obrador de çabateria, corregeria, pelliceria, hostaleria o tauerna, o li liurara leyn a nauegar, si null contrayt sera feyt ab ells en aquestes coses, aquel qui'l aura establit n'es obligat et totes les sues coses, a aquels ab qui los contrayts seran feyts.

En aylo meteyx s'es si en aquestes coses perdoa si faia o que no valguessen lo preu, que aytambe son obligats et tenguts aquels qui aqueles persones auran establides en aqueles coses sobredites a vsar et a fer, axi com en lo sobiran capitol es contengut.

---

[1] *hu.* [2] *se es.*

Aquesta actio qu'es dona, axi com dit es, contra nauxers, tauerners, hostalers, no's dona contra lurs hereus.

VII.

Nuyl hom qui vena son vi de sa cuylita, o de venema que compre, no es dit tauerner.

VIII.

Nuyl hom qui alberc sos amics o sos priuats en son alberc, no es dit hostaler; car aquel es dit hostaler qui axi be albergue no priuats com priuats, e per diners qu'en espera a auer.

RÚBRICA XVIII.

DE SAGRAMENTS.

I.

En la ciutat de Tortosa se deu fer sagrament de calumpnia en tot pleyt ciuil o criminal.

II.

Com alguns pledejen d'alguna cosa et el demanador no vol prouar son enteniment, pus qu'el pleyt es començat, lo demanador pot dir si's vol; NO Y VUYL RE PROUAR, VAJA ENANT, ET ESCONDESCAMO PER SAGRAMENT, e lo demanat deu jurar et escondir la demanda que no es vera, segons qu'el Jurge [1] li o [2] escarira.

Empero si'l demanat, ans que jur, vol tornar o referre lo sagrament al demanador et que li pagara la demanda, es tengut de fer lo sagrament, si la paga vol, en axi que la demanda es vera, axi com la ha posada, lo qual sagrament feyt, lo demanat es tengut dins X dies de fer la paga; et en aquest

---

[1] *Jutge.* [2] *ho.*

sagrament de Part a Part donat, no ha ni pot esser appeylacio, ja sia ço que en aquel que donat es per Jutge, se pusca hom appeylar.

E aylo meteyx es e deu esser com lo demanat dona sagrament al actor, que l'actor lo y pot referre, segons que es contengut denant en lo paragraf del actor.

III.

Si sagrament es jutjat per sentencia a algu, o es donat de Part a Part, e aquel a qui hom deu jurar e fer lo sagrament lo y lexa o lo y perdona, tot aytant val com si jurat auia, e james d'aquela cosa no pot ni deu esser moguda demanda.

Empero si lo dit sagrament sera jutjat per Jutge o donat de Part a Part, si la part que deu fer lo sagrament demana acort a aquel sagrament a fer, deu li esser atorgat e consentit tro al primer dia de Cort qui venga, al qual dia deu venir e fer lo sagrament, o pagar si de paga es, o absolure la demanda, si absolutoria es, sino lo Jutge deu enantar contra eyl segons que Dret vol e requer.

IV.

Si sagrament es donat de Part a Part, e aquel a qui es donat no vol fer, o no vol tornar o refer a l'altra part, o sera donat per Jutge, e aquel a qui sera donat o jutjat no'l volra fer, es haut e tengut per confes, et lo Jutge pot enantar contra eyl, axi com contra confes.

V.

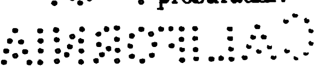
Si algu moura demanda contra altre, o posara alguna excepcio peremptoria, e per lo demanat sera negat, et si li sera jutjat que prou, e sobr'aço aquel volra prouar son enteniment, et aquel contra [1] volra los testimonis dira; NO VUYL QUE U [2] PROU, MAS VAJA AUANT E JUR QUE LA DEMANDA O LA EXCEPCIO ES VERA, AXI COM ELL LA HA POSADA, et ell diu que prouara que no vol jurar; pus que la part vol que ell jur ha a jurar e a fer lo sagrament, e no li deuen esser reebuts testimonis.

---

[1] Suplíse el relativo *qui*. [2] *su*.

VI.

Si dos creedors son, e la vn dara lo sagrament al deutor seu, nou aquel sagrament a aquel creedor qui sagrament li aura donat, e no nou re al altre creedor, si doncs eyl no'l auia feyt procurador.

VII.

Si dos deutors son d'una cosa, e a la un sera donat sagrament, de tot no li val sino aytant com la sua part es, car ell no deliura los altres sino tan solament si meteyx e d'aquela part que li'n tayn.

VIII.

Tota ajuda qu'el deutor principal ha ni pot auer contra son creedor, tota aquela ha e deu auer la fermança, si contra eyl es moguda ne feyta demanda, si doncs lo deutor per qui es feyta fermança no era persona priuilegiada.

IX.

Nuyl hom no es punit per sagrament fals, ni per perjuri, car aquela pena a Deu se guarda, e no a homens. En aquesta costuma no entenem aquels qui fans fals testimoni, ne aquels qui juren a la Senyoria per algun feyt, car aquests aytals deuen esser punits com sera cert que ajen feyt fals sagrament, o qu'es sien perjurats.

X.

Si algun hom se clamara d'altre per alguna cosa, et el pleyt començat, lo demanat negara la demanda contra el feyta, e lo demanador dira denant lo Jutge; VAJE ENANT E JUR; et lo demanat se moura de son loc, e sera al loc, e agenoylat per fer lo sagrament, ans qu'el Jutge esclaresca ne diga al demanat que faça aquel sagrament, pot retractar lo demanador e dir que no vol aquel sagrament pendre e que prouara son enteniment, et sobr'aço deu se leuar lo demanat que no

faça lo sagrament ni n'es tengut qu'el faça; mas lo demanador pot e deu prouar son enteniment si's vol; e prouat son enteniment o no prouat, los Jutges deuen per sentencia comdempnar o absolure lo demanat, segons que a ells sera vist; et si que prou o no prou lo demanador o mig prou, lo demanat no es tengut que d'aqui enant per aquela demanda faça sagrament, car bastali pus se leua, e'l volc fer, e lo demanador lo rebuia, que d'aqui auant no'l faça.

Empero pus lo Jutge aura reebut en si l'esclariment del sagrament e diu; AGENOLAT VOS E JURATS, lo demanador no pot recusar ne retractar qu'el sagrament no's faça, si donchs ell no'l volia iaquir; que d'aqui enant lo demanador en aquela cosa no pot dar testimonis, ni reprouar, et el demanat deu fer sagrament o deu esser absolt per sentencia. E si per auentura lo demanador no volra pendre lo sagrament e'l jaquira, no per ço meyns deu esser lo demanat per sentencia del Jutge absolt.

XI.

Procurador no es tengut d'escondir ni de fer sagrament d'aquela cosa en que sera procurador; per ço, car en qualque cas se sia deu jurar la Part et no lo procurador.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

INCIPIT

LIBER TERTIUS.

RÚBRICA I.

DE IUDICIIS.

I.

Apres qu'els clams son feyts al Veguer de quals que coses sien de pleyts ciuils o de criminals, lo Veguer reebuda ferma de Dret del demanat, assigne li dia a comparer; e si no ve, sie citat a sa casa per lo Sag [1], lo qual sobre aço sia creegut car es jurat. E si no venra al dia e a la hora a eyl assignada per lo Veguer o per lo Sayg, sie condempnat per cascuna citacio o assignacio de dia o de hora en les despeses a son aduersari, exceptada la primera citacio en la qual ja es establida certa pena, ço es saber de LX sous. E si, pus que peremptoriament per lo Veguer e per lo Sayg sera citat a sa casa per manament dels Jutges, no comparra, enant hom contra eyl segons Dret.

El Veguer deu eleger en aquel pleyt dos Jutges dels ciutadans de Tortosa qui aquel dia sien en la Cort. E aquels Jutges deuen examinar tot lo pleyt, e fer respondre al libeyl, et a les posicions, e a les excepcions dilatories e peremptories, si per les parts son posades, e a enterrogacions, si alguna cosa mou lo Jutge esclarir los sagraments dels testimonis, qui els pleyts per les parts seran amenats o protestats, dien als testimónis que axi be per la vna part com per l'altra dira veritat, e que per amor ne per desamor, per temor, per hoy ne mala volentat, ne per seruii que pres n'age n'en espera auer, ni li'n sia promes,

---

[1] *Sayg.*

no celara veritat, ne y mesclara falsia, ans per sol Deu diran veritat e reebre el dit d'eyls, e fer escriure al Escriua de la Cort, e fer publicar los testimonis, e dir al Veguer, pronuncian algunes citacions si a fer s'i han peremptories, e examinar los tro e[1] la conclusio de les pars, e colir tot lo feyt, present tota hora lo Veguer sens que[2] no y deu parlar, ne pronunciar la sentencia, no segons lur consciencia ne vista ne saber, mas segons que les parts allegaran dauant eyls e prouaran. E es entes qu'el primer manament se deu fer al demanat personalment, si doncs maliciosament no's amagaua; el manament pot li esser feyt al mati, ço es que sia aquel dia a la Cort, o al vespre que y sia l'endema, e no cau en pena de LX sous, si dins aquel dia ve a la Cort, qualque hora, ab que venga tal hora que conuinentment pusca hom enantar en ço per que es citat.

II.

Les sentencies deffinitiues o enterloquutories, presents ab dues les parts se deuen donar, si donchs la vna peremptoriament citada no era contumaç, que lá doncs, present lo Veguer, deuen la sentencia donar e pronunciar en contumacia de la part absent que sera citada peremptoriament, e no volra comparer. De la qual sentencia aquel qui sera absent no's pot appeylar, e pasa en cosa jutjada; car la absencia del contumaç compleyx la presencia de Deu, e aço fa, si clar es, per que sentencia si pusca donar.

III.

Es certa cosa com l'actor o son procurador, o altre hom qui clamar se pusca, ço es tutor o curador se clama d'altre, si's vol que la demanda sia justa en lo primer clam, e de continent se dona aquest juhii, per vn dels ciutadans qui en aço sera elet per lo Veguer; PER HUY TOT DIA VOS EN POSAT[3] AB EYL, O'N FERMATS DRET O US EN PUJATS EN LA ÇUDA. E en continent aquest juhii se deu escriure el Libre de la Cort, car si escrit no era, no val re lo juhii. Lo qual juhii per nuyla guisa no's deu

---

[1] *a.* [2] *qu'el.* [3] POSATS.

retardar, si doncs la part de que hom se clama, no diu si's clama ab carta o meyns de carta, la qual cosa lo demanador ha a dir que ab carta o meyns de carta. E si diu que meyns de carta, lo dit juhii no's deu retardar, que no sia donat. E si diu ab carta, ha la a mostrar ans que lo juhii se do. E ja nuyl temps, pus diu ab carta, aquest juhii no's deu donar tro aie mostrada la carta, e que sia lesta denant la part aduersa o son procurador. E si ans que la carta sia mostrada ne lesta s'i dona juhii, re no val, ne porta pena neguna, et es axi com si dat no era. E si ha dit que ab carta, e no la ha mostrada, e s'en va et puyx torna altra vegada e's clama, no deu la part esser citada tro al Veguer aje la carta mostrada en la Cort.

IV.

Los Jutges son creeguts de tots los proces dels pleyts que denant eyls seran menats ne pledejats, sens escrit, per lur plana paraula, axi com si actes hi auia feytes per ma publica, si la questio no es oltra II morabatins, que si es oltra II morabatins non son creeguts sens publica escriptura de re que feyt ajen.

V.

Aylo meteyx es de totes les sentencies que son donades meyns d'escriptura. E si appeylacio n'es feyta et els Jutges de la appeylacio volen saber lo proces del principal han a recontar la sentencia per paraula als Jutges de la appeylacio, e son ne creeguts per plana paraula, e sens tot sagrament.

VI.

Atressi, si altra appeylacio o appeylacions seran feytes, los Jutges de la appeylacio deuen retre la sentencia e tot lo proces del pleyt als altres Jutges, e son-ne creeguts per planá paraula e sens sagrament.

VII.

E si'n sera feyta escriptura, e alguna cosa o coses, pus sera enantat el proces del pleyt, o en les sèntencies que no sera escrit,

atressi ne son creeguts los Jutges per plana paraula e sens sagrament.

VIII.

Tots aquels a qui no es vedat poden esser Jutges.

IX.

Vedat es a mut, a sort de tot en tot, a orat o a furios, a menor de XX et V ans, a infamis que contra eyl sia pronunciat per sentencia d'algun malefici que aie feyt, a seruu e a fembra, e a pare que no sia Jutge el pleyt de son fill, e a fill que no sia Jutge el pleyt de son pare, ne nuyl hom no pot esser Jutge en la sua cosa, ne negu que per rao justa e posada en Dret ne pora hom gitar, ne en aquela cosa de que espera auer profit o don, e re que per eyls sia enantat ne sentenciat no val.

X.

Sentencia que sia donada en persona d'algu seruu no val, ço es que eyl personalment en pleyt no pot estar ne deu esser reebut a demanar ne a defendre, per ço, car no ha persona d'estar en juhii, exceptats en aquests cases deius escrits, que pot estar en juhii.

Lo primer es, si eyl esta en seruitut, e's vol clamar que no deu esser detengut en seruitut com eyl sia e deya esser franc.

Lo segon cas es, si eyl es [1] estat de franquea et altre lo demana a seruitut que sia son seruu. Car en aquests dos cases pot e deu estar en juhii, e demanar o defendre sa franquea, et es ferm ço que fa.

Item, pot estar en juhii en demanar aliments si per auentura per algun li seran lexats en testament o en codicilis, o en altra manera.

Item, si eyl poseyx alguna cosa per son senyor, e algu li torba sa possesio, que eyl en juhii que la pot e deu defendre, e si'n sera gitat que la pot e deu demanar e cobrar en juhii. En

1 Súplase la preposicion *en*.

nuyl altre cas seruu no pot estar en juhii, sino en aquests desus dits, si donchs no era per malefici que agues feyt.

XI.

Fill familias sens acutoritat de son pare en juhii no pot estar, si doncs en pleyt no era de *castrense peculii vel quasi*, que volgues demanar, que lá doncs sens auctoritat de son pare pot estar en juhii, ab que sia de perfecta edat.

XII.

Si lo fill familias vol pledejar de son peculii aduenticii, ço es de bens que li sien lexats o donats, o venguts per alguna altra rao, et el pare vol menar lo pleyt, pot o[1] fer, ab que o[2] faça ab volentat del fill.

XIII.

E si el fill familias vol pledejar per son pecculi aduenticii, e son pare no o[3] vol, ne li vol donar auctoritat, ne eyl no vol menar lo pleyt, lo Veguer a demanda del fill familias per juhii dels Ciutadans deu e pot forçar lo pare que li do auctoritat e que sia ab eyl el pleyt et el juhii.

XIV.

Mas si algu se clamara d'aytal fill per crim que aura feyt, es tengut de respondre.

XV.

Furios, mut, ne orat, ne sort de tot en tot, ne *mente captus*, ne menor de XX et V ans meyns de tudor o son curador, si doncs aquest menor no hauia empetrada, axi com ja es dit, venia, en juhii no deuen ne poden estar.

XVI.

Atressi, monge o altra persona reglar, sens consentiment de son Prior o de son Abat, o de son Maior.

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *ho.*

XVII.

Tudor o curador acusats de sospita de mala aministracio de tudoria, en juhii no poden ne deuen estar.

XVIII.

Item, excomunicat en juhii no pot estar, si doncs no defenia. Totes les altres persones poden estar en juhii, e y deuen esser reebuts.

XIX.

Dues maneres son de excepcions, ço es saber, dilatories e peremptories.

XX.

Les dilatories se partexen en dues guises, ço es saber, que les vnes son declinatories de juhiis, e les altres son dilatories de paga, ço es que alonguen pleyt o paga; les quals dues se posen ans de pleyt començat, car depus pleyt es començat no's poden posar.

XXI.

Les peremptories se posen totes apres de pleyt començat, exceptades tres qu'es posen ans de pleyt començat e apres pleyt començat e son dites anormales, que no seguexen la regla de les altres: les quals tres excepcions son aquestes; *res finita, transacta, siue iudicata.*

XXII.

Clara cosa es e manifestada [1], que tot hom pot recusar Jutge, si sospitos li es, per qualque rao, sopte el començament del pleyt ans qu'el Jutge sobr'el pleyt començ a enantar ne a pronunciar alguna cosa; car depus eyl enant ab consentiment de les parts o el pleyt eyl pronuncie re, per paciencia de les pars qu'els o [2] soferen, d'aqui enant no'l poden ne deuen recusar, si noueylament no sabia cosa per que recusar la pogues.

---

[1] *manifesta.* [2] *ho.*

XXIII.

Aylo meteyx s'es de la vna part al altra, si per auentura alguna rao hi auia per que pogues la vna part al altra recusar.

XXIV.

Pus qu'el Jutge, Arbitre o assessor sera reebut per les parts, no pot esser recusat per eyls, si doncs algunes certes coses d'enemistances o d'altres raons no y venien depuyx, per que recusat degues esser per Dret.

XXV.

Offici de Jutge es ample, en axi que deu totes coses que al pleyt pertaynen diligentment encercar, e la orde del pleyt be e diligentment fer e determenar, et loc segur e couinent a les parts assignar, e les excepcions dilatories et peremptories per enterloqutoria diffinir, e tot lo negoci per deffinitiua sentencia determenar e diffinir.

XXVI.

Jutge delegat de Jutge ordinari, no pot subdelegar a altre.

XXVII.

Mas si es delegat de Princep, pot altre subdelegar a tot lo pleyt, et a partida. E si per auentura a tot lo pleyt li subdelegara, et el dit pleyt dara sentencia deffinitiua e d'aquela sera feyta appeylacio, deu se hom appeylar al Princep e no al delegat. Mas si alguna cosa lo delegat se retendra en la delegacio deu se hom appeylar al delegat et no al Princep.

XXVIII.

Si algun hom estrayn a clams d'altre sera appeylat o citat per lo Veguer o per son Sayg deu venir denant lo Veguer, e si

allega son priuilegi que fara dret en poder de son Jutge, per sentencia deu esser determenat aquel priuilegi si'l deu auer o no; car en alguns cases certs es hom tengut de pledejar denant et en poder d'altruy Jutge, ço es saber per rao de contrayt si'l a [1] feyt en aquest loc o per rao de malefici que faça en aquest loch, e si promes a son creedor qu'el pagaria a Tortosa, si es hom que vage vagant per lo segle que no li sapia hom cert loch on estia ne faça son major estatge; car en tot altre cas hom estrayn fa dret en poder de son Jutge, donant seguritat primerament al Veguer per fermança, si la ha, e sino sobre coses, e si no ha coses, per sagrament, e qu'es n'ira per fer dret en poder de son Jutge segons lo temps que per sentencia li sera assignat, que ell que sera lá e fara dret: exceptat de coses mouents o que per si matexes se mouen que en Tortosa seran trobades, que aqui es tengut de fer dret.

XXIX.

Si algun clergue o hom altre religios o hom estrayn o sarrai se clamara d'altre al Veguer, e aquel de qui's clamara lo vol o'l recouendra atressi en poder del Veguer, es tengut de respondre de la reconuencio en poder dels Jutges que en aquel pleyt seran elets per lo Veguer, et de fermar dret e de seguir tot lo pleyt tro sia acabat. E si no o [2] vol fer, no deu ne pot de la sua demanda esser escoltat ne reebut a demanar.

XXX.

Negu no consent en nuyl hom que sia son Jutge, ja sia aço que deman translat de libell ne deman que libell li sia declarat, que ell no pusca posar contra aquel Jutge tot ço que hom contra Jutge sospitos pusca posar.

XXXI.

Si algun hom estrayn se clamara de veyn de la Ciutat, ans que sia reebut a demanar, deu donar fermança que prena dret, e que estia a dies e a hores, e seguira ço que jutjat li sera, segons que Dret vol e requer, e si hom lo reconue, qu'es

---

[1] *ha.* [2] *ho.*

clam d'ell, que fara dret, e si no ha fermança sobre coses, si les ha, e si fermances ne coses no ha, deu jurar que no ha fermança que pusca donar en aquel pleyt, ne coses aci sobre que pusca fermar, e que pendra dret e'l fara si hom lo reconuen, e que estara a dies e a hores, e que seguira ço qui li sera jutjat, segons que Dret vol. E aquest sagrament feyt o ferma, axi com desus es dit, deu fer per sentencia.

XXXII.

Si algun se defen per son procurador en la Cort en poder d'Arbitres o en altre loc de clams que d'ell sien feyts per alguna persona, la sentencia, si que sia absolutoria o condemnatoria, deu esser donada sobr'el procurador e sobr'el senyor del pleyt, en axi; NOS AYTALS JUTGES CONDEMPNAM VOS AYTAL, PROCURATORIO NOMINE, E AYTAL DE QUI VOS SOTS PROCURADOR.

XXXIII.

En qualque pleyt se sia eleg e deu eleger dos ciutadans e no meys [1] lo Veguer; e lo pleyt començat, si per auentura s'esdeuenia que la vn dels Jutges o per malea, o per altra cosa no volgues esset [2] al pleyt, ne enantar, o's desara, lo Veguer per sentencia lo'n deu forçar e destreyner, peynoran ell o ells per peynores tinents que vaylen aytant com fa la demanda. Mas si per auentura ell aço no faia per malea, mas sera enbargat per los seus feyts o per altruys, en tal manera que esser no y pusca; e aço que sia manifest a la Cort o sera malaute de longa malaltia, o sera en algun lonc viatge, o peregrinacio longa, lo Veguer per sentencia deu e pot n'i eleger altre, lo qual ab lo primer qui roman el juhii deu e pot determenar et difinir tot lo pleyt.

XXXIV.

Nuyl hom no deu ne pot auer en Jutge aquel que ell demanara que sia Jutge, ne aquel a qui sera donat o promes algun seruii, ne que a ell ne sia fauorable en re.

---

[1] *meyns.* [2] *esser.*

XXXV.

Conue qu'els Jutges diligentment enquiren la qualitat del feyt, e cascuna de les parts sobre aço que al pleyt pertayn souen demanar si vol re dir, e qualque hora lo Jutge per alguna egualtat se moura, si a ell no es clar lo pleyt, per que clarament pusca sentenciar pot per si meteyx e per son mouiment demanar les parts, per ço que veritat ne pusca trer et certa sentencia pusca donar en lo dit pleyt.

XXXVI.

Ans del pleyt començat e apres pleyt començat pot hom enantar ab la vn dels Jutges qui sia ab lo Veguer en tot lo proces del pleyt, a testimonis a pendre, et en totes altres coses exceptades sentencies, si que sien interloqutories o definitiues, o resposta del pleyt; en les quals coue que sien abdosos los Jutges, car si tots no y eren no valrien re, e serien axi com si donades no eren.

RÚRRICA II.

QUE NEGU PER FORÇA NO SIA TENGUT DE DEMANAR NE D'ACCUSAR ALTRE ANTE LITEM CONTESTATAM.

Negu no pot ne deu esser forçat que faça demanda contra altre n'el acus ans de pleyt començat; mas apres pleyt començat deu esser forçat, si la part aduersa o [1] vol, e deu venir a sentencia.

RÚBRICA III.

DE COMENÇAMENT DE PLEYT.

I.

Lo pleyt es començat quan lo demanat respon per manament del Jutge per negatiua o per afirmatiua.

---

1 *ho.*

II.

Si algu ha paor que la cosa que eyl te, li sia demanada per algun hom, et ell, per frau et per engan que a ell no sie demanada aquela cosa ne pleyt contra ell no sia menat, la vendra o la alienara a altre, per ço qu'el demanador la perdes o no la pogues auer, sens major trebayl que d'eyl no auria, si lo senyor d'aquela cosa o son procurador la demana e proua l'engan desus dit, lo dit fraudulos deu esser condempnat en aytant de preu, com lo Jutge taxara e lo demanador jurara que la cosa valia.

RÚBRICA IV.

DE DILACIONS.

I.

Si dilacions son donades sobre algun pleyt per alguna de les parts en donar testimonis o cartes, si diu que son en Oltramar ha IX meses d'espay, e oltra sobre aquela cosa pus dilacions no pot auer. Si les demana en altre loc on mar aje a passar, son li donades al torn o al sabut del primer leyn que y vaja, e pus dilacions sobre aquel feyt auer no deu.

Si seran demanades en altre loc on mar no ajen a passar, son li donades a albiri de Jutge, ço es a saber, qu'el Jutge deu contar les jornades d'anar e de venir, e aqueles li deu donar, e deu li assignar III o IIII dies d'estar en aquel loc on los testimonis deu donar, si doncs festes no y deuien venir, que lá doncs les deu donar lo Jutge a son albir, e que l'albir sia couinent.

II.

Si algum hom ha pleyt ab la Senyoria, e per si no pot auer Auocat qu'el raon contra la Senyoria, la Senyoria deu pregar vn d'aquels qui son e vsen en la Cort, qual que la part vulla diligentment, et en axi que li prometen a aquel Auocat

que per aquel raonar nuyl desgrat ne mala volentat no l'en ajen, ans lo'n amaran mes.

III.

Nuyl hom que no aja Auocat, n'el trobara en Tortosa o lo y trobara, e de continent no'l pora auer, deu auer dilacions a albiri del Jutge, segons qu'els Auocats son luyn o prop, si jura que no o [1] fa per malea, a demanda de la part.

E si per auentura aura Auocat, mas sera en viatge breu, o aura malaltia breu de VIII dies tro a XV dies, deu li esser assignada aquela dilacio d'aquels VIII o XV dies, mas d'aquesta assignacio aenant si be l'Auocat venia d'aquel viatge o tornaua en altre, o per la malaltia que cregues e s'alongas, o el viatge s'alongas, d'aqui enant altra dilacio no li deu esser donada, mas ab aquel o ab altre o meyns d'Auocat deu enantar.

IV.

Tot hom qui aja breu malaltia no es tengut de venir a Cort tro sia guarit, car si longa malaltia auia, deu hi trametre procurador ab que sia enantat lo pleyt.

Aquel, empero, qui aura breu malaltia, si li sera manat que sia a Cort, deu hi trametre algun hom qui'l escus que eyl no y pot venit [2], o fembra, si hom no pot auer.

En qualque forma dilacio sia dada, nuyl enantament no's pot n'es deu fer el pleyt.

Apres que sentencia diffinitiua es donada de que hom no's apeyl, o no pusca appeylar, ha X dies d'alongament, que no es tengut, n'el ne pot hom destreyner de fer paga alguna, tro los X dies son passats.

V.

Si algun hom estrayn ha pleyt ab algun ciutada, e no ha Auocat n'el pot trobar, la Cort et los Prohomens l'en donen e l'en fan donar, ab que ell los pac.

---

[1] *ho.* [2] *venir.*

VI.

Veguer, per sa propria auctoritat, nuyl alongament no pot fer ne donar, ne nuyla dilacio.

RÚBRICA V.

DE FERIES QUE HOM NON TE CORT.

I.

Feries son en la ciutat de Tortosa e en sos termens tot lo mes de Juyn et de Setembre.

Pero en aquestes feries enante hom en aquels cases en los quals Dret vol que puxa hom enantar.

II.

En Tortosa ne en sos termens no's te Cort en negun diumenge del an, ne de la vigilia de Nadal tro l'endema de la Circuncisio, ne el dia d'Apparici, ne el dia de Sent Vicent, ne en les IIII festes de Senta Maria, ne en la festa de la Kadira de Sent Pere, ne el dia de Sent Mathia, ne el dia de Rams tro passat lo diumenge de les huitaues de Pascha, ne el dia de Sent Jordi, ne de Sent March Euangelista, ne el dia dels Apostols Philippi et Jacobi, ne de Senta Creu de Mayg, ne el dia de la Ascensio, ne de la vespra de Quinquagesima tro al dimecres primer vinent, ne el dia de Sent Bernabeu, ne de Sent Joan Babtista, ne de Sent Pere et de Sent Pau, ne de Senta Margarita, ne de Senta Maria Magdalena, ne de Sent Jacme, ne de Sent Saluador, ne de Sent Lorenç, ne de Sent Agosti, ne de Sent Bertolomeu, ne de Senta Creu de Setembre, ne de Sent Matheu, ne de Sent Miquel, ne de Sent Francesc, ne de Sent Luch, ne de Simonis et Jude, ne el dia de *Omnium Sanctorum*, ne l'endema en que hom fa honrament als morts, ne de Sent Marti, ne de Sent Breç, ne de Sent Climent, ne de Senta Caterina, ne de

Sent Andreu, ne de Sent Nicholau, ne de Senta Lucia, ne de Sent Thomas.

Tots aquests dies son feriats que no te hom Cort, per honor de Deu e dels Sants.

Item, en les Letanies de Mayg ne altre dia que processo se faça en la Ciutat o de fora la Seu de Senta Maria, Cort no's te en Tortosa, per ço car los Prohomens van a la processo.

RÚBRICA VI.

DE PODER E DE IURISDICTIO DELS JUTGES, ET DE LA ON SE DEUEN PLEDEJAR LOS PLEYTS, ET EL LOCH ON DEU ESSER LA CORT, AXI EN CRIMINALS FEYTS COM EN CIUILS.

I.

Quan algu per son engan o per sa maestria fa pledejar aquel de qu'is clama, e no denant lo seu Jutge mas denant altre Iutge que no es Jutge del demanat, e li fa pleyt començar, et enantar en son pleyt, si excepcio li sera posada per lo demanat, l'actor o demanador deu perdre sa demanda per sentencia.

Aylo meteyx se's el demanat, si ell per sa maestria o per son engan, fa pledejar lo demanador denant Jutge qui no sia seu; exceptat d'usures que'es deuen demanar en poder del Bisbe.

II.

Les compaynes legues e homens lecs qui estan ab los clergues e ab homens religiosos o ab caualers, en Tortosa o en sos termens, son tenguts de fer dret en la Cort de Tortosa; salues les composicions, et saluu que en les compaynes del Bisbe et dels Canonges sia obseruada la sententia del Rey En Pere [1].

III.

Tot caualler qui estia en Tortosa ne en sos termens, es tengut de pledejar e de fer dret en la Cort de la ciutat de Tortosa, si nuyl hom se clama d'ells, salues les composicions.

---

[1] Esta sentencia se publicó por primera vez en el tomo II de la *Historia del Derecho en Cataluña Mallorca y Valencia*, pág. 55.

IV.

Iueus de demandes que faca la vn contra l'altre, o contra crestia, o crestians contra ells, fan e deuen fer dret en la Cort de Tortosa; leuats los pleyts que la Senyoria mou contra ells.

V.

Consentiment de priuades persones no poden donar iurisdictio ne fer Jutge aquel qui no ha jurisdictio. E si re per aquel era jutjat no val re.

RÚBRICA VII.

DE PETITIONE HEREDITATIS.

I.

Leja cosa es e sens rao, que negu sia forçat de nomenar ne de dir per quin titol posseesca cosa que ell te ne posseex; e per aquesta rao nuyl hom no es tengut ne pot esser forçat qu'el nomen ne diga son titol per que poseeyx. Exceptats dos cases; co es a saber, que si negu poseeyx bens de defunt com a hereu que o [1] ha a dir qu'els posseeyx axi com a hereu o com a posseydor o successor.

II.

Quan hom parla de heretat es entes tos [2] los bens del defunt.

III.

Si algu posseeyx heretat d'algun defunt a bona fe, e la heretat aquela aura a altre a redre et a restituyr per sentencia per clams que d'ell aura feyts, la dita heretat no es tengut n'el ne deu hom destreyner que la reda ne la restituesca a aquel a

[1] *ho.* [2] *tots.*

qui li sera jutjat, tro aquel li aja restituit e pagat tots los deutes et les lexes que per aquela heretat aura pagats, ne les messions ne les altres coses que ell hac a donar ne a despendre raonablement per la dita o en la dauant dita honor.

IV.

Successor o posseydor es dit aquel qui posseeyx tots los bens del defunt sens testament; on si aytal posseydor paga nuyla cosa per los dits bens et, a clams d'algu, ell ha a restituir aquels bens per sentencia, enans que ell aquels bens restituesca, li deu esser pagat e restituyt tot ço que ell aura pagat ne donat raonablement per aquels bens, per aquel qui los dits bens deu recobrar.

V.

Posseydor qui posseeyx los bens del defunt a bona fe, si algun hom li demanara aquels bens dien que millor dret hi ha que ell, o pleyt sera contestat entr'ells, ço qu'el demanador fara demanda, e sentencia sera donada contra aquell posseydor que restituesca la heretat, qualque cosa o qualsque bens en poder del dit posseydor seran venguts ne venran ne aura reebuts depuyx lo pleyt sera començat tro en la fi del pleyt, tots los deu restituir e deliurar a aquel qui aura vençut et li seran jutjats per sentencia; car aquesta natura es de *petitione hereditatis,* que axi be deu restituir aquestes com aqueles que seran contenguts e demanats el libell e jutjats.

VI.

Si algu axi com a posseydor o a successor d'algun defunt demanara los deutes del defunt, o alguns bens que altre tenga o posseesca, los deutors ne aquels contra qui vol fer demanda, no li'n son tenguts de respondre tro qu'els aja mostrat lo titol com posseeyx ell ne es successor, si aço li sera posat per excepcio.

RÚBRICA VIII.

DE REI VINDICATIONE, ÇO ES, COM POT HOM COBRAR LA SUA COSA QUE ALTRE TE.

I.

Ordenaria cosa es e dreturera que si coses mouents son demanades, primerament deuen esser demanades que sien mostrades en public e en apres que hom se clam de la possessio, e si no la pot guanyar deu se clamar de la proprietat.

Aylo meteyx s'es, que si es cosa seent, que primerament se deu hom clamar de la possessio, e si no la pot guaaynar que deman la proprietat.

II.

Si algu ven o dona o aliena son camp o sa vinya a algu, e no li liura n'el ne met en possessio, e depuys aquel camp meteyx o vinya o altra cosa vendra o dara o alienara a altre e'l ne metra en possesio, o lo y liurara, aquel a qui primerament aquela cosa sera venuda o donada o alienada no la pot cobrar ne demanar ne l'en es tengut de respondre, leuada donacio que sia feyta de pare a fill.

III.

Certa cosa es e manifesta [1] tot posseydor de mala fe que tots los fruyts que d'aquela cosa aura auts ne reebuts ne altre pogues d'aquela cosa reebre, si diligentment ne pensaua[2] ols recolia, deu restituir e retre ab la cosa que li sera demanada quan per sentencia li sera jutjat que reta la cosa aquela; car en la sentencia, quan se dona, s'entenen tots aquels fruyts, ja sia ço que per aquel qui'ls aura reebuts, o'ls pogra auer reebuts sien gastats.

IV.

Posseydor de bona fe no ret los fruyts preses ne despeses, ne n'es tengut de restituir, mas es tengut de restituir aquels que

---

[1] Súplase el relativo *que*. [2] *despensaua*.

no son despeses et estan encara. Apres·qu'el pleyt sera començat en actio de *rei vindicatione*, es tengut de restituir aquels qui no son despeses, e qu'es despendran pus qu'el pleyt fo començat et que porien esser reebuts, car per contestacio de pleyt d'aqui enant es feyt tot hom posseydor de mala fe, e si pert la cosa tot axi deu perdre tots aquests fruyts.

V.

Senyoria nuyl hom d'alguna cosa no pot auer, ja sia ço que la poseesca, si just titol no ha.

VI.

Car [1] algu posseyx alguna cosa e dins XXX ans d'aquela cosa contra ell sera mogut pleyt e duran lo pleyt passaran pus de XXX ans poc o molt, et aquel qui posseyra la cosa allegara prescripcio de XXX ans, de la dita prescripcio deu hom leuar aytant de temps com sera aquel que sera del dia que comença lo pleyt per citacio que vengues a la Cort tro als dits XXX anys; car lo temps que durant lo pleyt passa, no ajuda en re a la prescripcio, ans la torna a enrere que del dia enant qu'el pleyt se comense ha noueylament a començar, si'l pleyt no's mena ni ve a sentencia; que d'aquel dia a enant comença lo primer an e ha anar tro a XXX ans d'aquel dia enant, car la prescripcio es rota a la primera, et no val re.

VII.

Prescripcio, axi en personal com en real, es en Tortosa per espay de XXX ans. E no tan solament li ajuda lo temps que algu ha posseyt, ans o [2] fa lo temps d'aquels de qui eyl o [3] ha agut, aytant com eyls auran posseyt abans que ell.

VIII.

Jas sie ço que aquel qui posseeyx coses estanyes [4] les tenga sens justa rao, no les deu perdre sino per sentencia, lá doncs com lo demanador o [5] aja prouat leyalment que a ell pertanyen.

---

[1] *Con.* [2] *ho.* [3] *ho.* [4] *estraynes.* [5] *ho.*

RÚBRICA IX.

DE USUFRUCTU, ÇO ES, D'AQUELS QUI HAN DRET EN REEBRE FRUYTS D'AQUELA COSA ET NO HAN DRET EN LA PROPRIETAT.

I.

Qui sembra a bona fe estrayn camp, los fruyts que d'aquel reep durant la bona fe, son del sembrador. Mas sempre que ell sap qu'el dit camp no sia seu et es d'altre, tots los fruyts qu'en te ne qu'en reebra deu restituir al senyor del camp, leuades primerament les despeses necessaries que seran feytes en aquel camp. Car en tres maneres son dites despeses, ço es a saber; necessaries e vtils e volentaries.

Les necessaries son aqueles, que, si feytes no y eren, la cosa periria e's n'afoylaria.

Les vtils son aqueles per que la cosa es feyta meylor; ja sia ço que si feytes no y eren, la cosa no seria perdidora, n'en venria a perill.

Les volentaries son aqueles que son feytes a delit et no a profit.

II.

Si algu demana alguna cosa e sera cert de la cosa que ell demana, ja sia ço que erre el nom, aquela error no nou.

III.

Quan algu demana alguna cosa, deu assignar e posar en sa demanda, AYTAL COSA DEMAN, o tota o partida.

E si demanara cosa que estia en pes, deu dir senyaladament lo pes et lo semblant de la cosa e sos senyals.

Si demana aqueles coses que en si contenen mesura, deu significar la cosa que demane, e la mesura d'on es.

Qui demana vestedures, deu dir lo nom de les vestedures, et la color e sos senyals. E si demana hom o fembra; deu dir lo nom e la edat, si es infant, o adolescent, o joue, o veyl. E si no sap lo nom, deu dir; AYTAL HOM QUE AYTAL HOM POSSEEYX: O AYTAL QUI FO NAT D'AYTAL FEMBRA.

E si demana cosa seent, deu dir en sa demanda les afrontacions ab qui's te.

Quan restitucio se fa de qualque cosa, aquel qui la poseeyx no la deu retre pejorada, ans mentre la posseesca la deu laurar axi com hom laurador deu fer. E si no la ret meylorada, no la deu retre pejorada, mas deu la retre et restituir en aquela valor que era quan la reebe, car si pejorada la y retia es tengut al senyor de restituir aquel pejorament et de refer. E aço s'enten en aquels a qui es donat o lexat o venut vsufruyt d'onors.

IV.

Estrayna fusta que hom meta en obra de ses cases de leyns o de barques, o d'altres obres, lo senyor de la fusta no pot demanar aquela fusta que li sia restituida, mas pot demanar lo preu que valia, o si's vol la pot demanar per furt.

V.

Los fruyts que son en los camps, o en les vinyes o en altres lochs, enans que sien tolts dels arbres cavts ne segats ne taylats, part son dels camps o de les vinyes o dels altres lochs.

VI.

Laurador qui tenga alguna cosa a laurar per altre, si per auentura algu demana la propietat a aquel per qui lo laurador la te, e la guaanyara per sentencia o per altra rao, los drets del laurador quant als fruyts que y son, axi com era couinença entre eyl e aquel qui lo y dona a laurar, no's poden perdre al laurador, ans li son saluus tota via.

VII.

Si algu pren per sa propria auctoritat casa o cases d'altre que aja per successio o per altra rao, can aço leyalment sera prouat, deu retre a aquel, de qui la cosa es, tot lo loguer qu'en ha pres o que pendre'n pogra, si logar lo volgues, ab tot lo don e pejorament que les cases auran pres en parets o en altres coses.

VIII.

Si algu alguna cosa seent o mouent comprara a bona fe, o aura per altre just titol d'aquel qui no es ver senyor, crehent que ell sia ver senyor, e si per auentura pert la possessio per alguna rao, pot la demanar e cobrar de tot hom que la posseesca exceptat del ver senyor, de qui no la pot cobrar sino en V cases; los quals son en Dret posats.

IX.

Homens, ço es sarrai o sarraina o altre seruu o serua no son enteses que sien en fruyts, ne ells ne re que de lur cors isca.

X.

Fruyts son dits totes aqueles coses que ixen de bebiar [1] de cascu, gros o menut; on si lo cauall o guaran, tor mardans, o bocs, o verres o [2] algu enprenyen les egues, vaques, ouelles, cabres, o truges d'altre; ço que d'aquests enprenyaments ix, es tot del senyor qui es senyor de les coses feminines, sens alguna part que no y ha aquel qui es senyor de les coses mascolines.

XI.

Vsus de fruyts s'estableyx en camps, en cases, oliuars, o vinyes o altres honors en seruus et en bestiar et en totes

---

[1] *bestiar.* [2] *de.*

altres coses, exceptades aqueles que vsan se consumen, o's poden consumar, ells vsan, ço es saber; vi, oli, forment, peccunia, vestedures, e draps de lit o d'altres que d'aquels vsan per si meteyx se consumen, e's gasten, e's destroexen.

Pero si en aquestes coses era establit vsus de fruyt aquel a qui aquels vsus de fruyts serien lexats en testament, o en codicil, o serien establits, deu assegurar a aquel a qui deu tornar la proprietat, tot aytant de preu com valen aquestes coses que eyls vsen [1] se poden consumar, tantost com l'usufruyt sia fenit, que eyl aquel preu que les coses seran estimades torn e reta al senyor de la proprietat.

Estableyxse vs de fruyts en testaments codicilis o en derrera volentat, o per estipulacions, o promessions.

XII.

Quan vs de fruyt es establit en alguna cosa, enans que al vsufructuari sia liurada aquela cosa, deu donar bona fermança, que eyl laure be aquela cosa a arbitracio de bons homens, e que no la pejor ne la afol en re, et si o [2] faya que o [3] restituys al senyor de la proprietat.

XIII.

Si be vsufructuari posseeyx la cosa en que l'usufruyt sera establit, no per ço meyns lo senyor de la proprietat pot obligar aquela cosa; aço saluu, que la condicio del vsufructuari no s'en pejor en re ne s'en pot ne deu pejorar.

XIV.

Lo vsufructuari es tengut que si algun cep, figuera, oliuera, o altre arbre se morra en aquel loc on a eyl sera establit usus de fruyts, que eyl en loch d'aquels, que n'i meta e n'i plant d'altres; pero les feses o els morts o arrencats per cas d'auentura son seus, e'n pot fer sa volentat, mas eyl es tengut que en loc d'aquels ne plante e n'i meta d'altres.

---

[1] usen. [2] *ho*. [3] *ho*.

XV.

Lo vsufructuari pot e deu fer meylor la condicio de la proprietat e no pejor, ne la deu afoylar.

XVI.

Quan algu fa son testament e sa derrera volentat, e lexa los vsus dels fruyts a alguna persona et eyl mor ans qu'els fruyts sien coylits, ja sia ço qu'els fruyts sien madurs o coylidors, al dit fructuari pertanyen, si's tenen en les vinyes, camps o arbres.

Si l'usufructuari mor ans qu'els fruyts aje recolits en son alberc o en altre loc on eyl los aja volguts posar defora les honors, pertanyen al senyor de la proprietat, o a sos hereus, e no als hereus del vsufructuari.

XVII.

Feneyx vsu de fruyts per mort del vsufructuari, e per moltes altres maneres que en Dret son contengudes.

RUBRICA X.

DE CLAUEGUERES E D'ALBEYLONS ET D'ESTREMERES ET D'AYGUES DE CANALS.

I.

Tot hom pot fer claueguera o estremera en son albec [1], en qualque loc se vuyla, a sa propria volentat; et encara fer albeylo ab sa propria messio, per la carrera publica de sots terra, tro al Rech o a la Barbacana o al Vayl, qualque li placia, ab que prejudici no faça en albercs ne en cases de sos veyns, a d'aquels a qui pertanyen los albercs, o les cases.

---

[1] *albere.*

II.

Mondar se deuen les estremeres et los albeylons e les claueguerea; car per les legees solen venir moltes vegades pestilencies et molts mals.

III.

Si per auentura algu volra girar sa estremera o son albeylo, o sa claueguera, a aquel albeylo o claueguera que sera feyta en la carrera, francament e deliura que o[1] pot fer sens tot embargament, en axi empero que pac la part de la messio a aquel qui la dita claueguera aura feyta fer et enans que res s'i faça, ne la y gir e pusca meylorar e no pejorar.

IV.

Les aygues dels terrats que del cel hi venen, pot cascu a sa propria volentat girar que vinguen a caure en la carrera, ab que per lo seu o[2] faça, e no per re de negu; per ço, car cascu pot fer a sa propria volentat, ço qu'es vol en les carreres, ab qu'es guart que no faça prejudici a negu, ne atressi que les carreres non vaylen meyns.

RÚBRICA XI.

DE SERUITUTS D'AYGUES E DE PARETS, ET D'ALTRES COSES.

I.

Seruituts s'establexen en derreres volentats, et per couinences.

On si algu edifica prop d'algunes cases, e les puja tan alt que la lum tolga a les altres cases, ço es a saber, d'alguns forats o fenestres que sien en les parets que son entre les vnes

[1] *ho.* [2] *ho.*

cases et les altres, demanda alguna contra aquel qui edifica de noueyl no's deu n'es pot moure per altre, e si o [1] fa no val; si doncs no prouaua leyalment que la seruitut hi fos establida, axi com desus es dit, en derreres volentats o per couinences; per ço, car finestres ne forats no deu nuyl hom fer en prejudici d'altre, si doncs no o [2] fa en carreres, perque no y ha lum, o deues lo cel en son terrat.

II.

Si forats son feyts o finestres en los enuans que son sobre les carreres, en los costats dels enuans, si los veyns d'aquels enuans volen atressi obrar et exir ab enuan sobre les carreres, aquel o aquels qui aquels forats o finestres hi auran feyts deuen les tancar et cloure, sens tot contrast et enbargament, tantost com lo vey volra obrar: que asi no val nuyl temps per lonc ne per gran que sia que hic do prescripcio, car no es cosa couinent que nuyl hom per aytals forats ne finestres vege les priuadees [3] de son vey.

III.

Aygua que nasca o venga en camp ne en honor d'algu, negu en aquel camp ne en aquela honor no deu entrar ne exir per vsar ne per pendre d'aquela aygua, sens volentat e consentiment d'aquel de qui es lo camp o la honor on aquela aygua es.

Mas tantost com aquela aygua es fora del camp o d'aquela honor, tot hom ne pot pendre e vsar d'aquela aygua ab que no faça prejudici a altre camp o a honor d'altre, al entrar ne al exir, sens contrast ne embargament d'altra persona, si [4] qu'el senyor del camp o de la honor on l'aygua nayx o ve no y pot ne y deu fer contrast ne embargament.

IV.

Si algunes cases deuen seruitut a altres o plaça, en axi que pus alt no deuen pujar, sino aytant com aqueles que pri-

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *priuades.* [4] *sens.*

meres hi son feytes, la noueyla obra, ço es aytant com pus alt aura obrat e bastit contra la seruitut, aquel qui la obra noueyla aura feyta, ab ses propries messions la deu desfer et destruyr: e ayli no pot aturar aquela obra que contra la seruitut aqui establida sera feyta.

Mas a nuyl hom no es vedat que les sues cases o plaça no puyg si's vol tro al cel, sens contrast de nuyl hom, si doncs seruitut no deuien, axi com desus es dit.

V.

Per camp, vinya o oliuar o per altra honor que seruitut no deja, nuyl hom contra volentat de son senyor e sens consentiment d'eyl, no deu anar ne passar ne entrar ne exir ne fer aqui neguna cosa que al senyor torn ne sia enuyg.

Per carrera publica pot hom anar e venir ab ses besties et ab ses coses, totes hores qu'es vuyla, e fer tot ço que li placia, ab que la carrera no vayla meyns, ne contrari sia a anadors ne venidors ne embarc, sens tot contrast e embargament de nuyla persona.

Ja sia ço que molts homens meten lurs blats e lurs fruyts ab altre et a secar en estranyes eres e en estranyes honors, e portar aqui, entren ne isquen e que y estien e que y facen lur volentat e lurs delits, jens per tot aylo seruitut no y ha, ne y guaayna.

Aylo meteyx s'es si algu fa versar aygues de son alberc o de son terrat en plaça d'altre, o y obra portal e y faça portes, ja sia ço que per lonc temps aço vs ne faça, no y ha ne y pot auer possessio, ne la'n guaayna, ne uulla [1] seruitut. Car seruitut en null loc no es, si doncs establida no y es, axi com desus es dit.

VI.

Plaça que sia de dos o de pus, si la vn dels companyons hi vol edificar cases e'l altre li veda que no o [2] faça, edificar no y pot ne y deu fer re; car en cosa comuna a força del

[1] *nulla.* [2] *ho.*

companyo l'altre edificar no y pot, ne y deu fer neguna cosa.

Item, ne seruitut la vn contra volentat del altre no y pot posar ne deu, e si o [1] fa, ja no val re, ne nou al altre.

VII.

Si algun hom dona seruitut a altre per son camp o per sa vinya o per sa honor, que li don carrera on pusca entrar o exir o qu'en pusca passar aygua e no li assignara per qual loc, tot lo camp vinya o altra honor li es obligat, tro que ell li do e li assigne couinent carrera per on pusca entrar et exir o passar aquela aygua; que no pot vedar que no pas o faça passar aquela aygua per qual loc el se vulle.

VIII.

Quan seruitut es establida en aquela cosa, e aquel no la vsara o no la volra vsar o no pora, tota via qualque temps ell ne vulla vsar o [2] pot fer, sens tot contrast: que nuyl temps per lonc que sia ne vulla [3] prescripcio no li nou ne li pot noure.

IX.

Tota part [4] que es entre les cases de dos veyns o de pus, per natural rao es comuna; et enaxi que deu seruitut a les vnes cases et a les altres, e cascu pot hi metre ses jacenes e sos cabirons o sos permodols e carregar sens vedament que la vn no pot fer al altre; si doncs la vn aqueles parets no auia feytes, el o son ancessor [5] del seu propri, car la doncs ne jacenes metre ne carregar ne cabirons ne permodols metre tro aja pagada la meytat a [6] sa part, no pot. Mas si vol pagar o paga la meytat, o sa part de les despeses o messions que costaran, sens contrast e vedament qu'el altre no li'n pot fer ne deu, pot cargar o bastir et edificar, e ses jacenes e cabirons o permodols metre, e altres coses raonables fer.

Pero si alguns dels veyns de qui sera la part [7] comuna volia afoylar derrocar o destruir, o adobar la dita paret, sens volen-

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *nulla.* [4] *paret.* [5] *antecessor.* [6] *o.* [7] *paret.*

tat d'aquel vey que y aura part en la paret, no o[1] pot fer ne deu.

Mas si la adoba o la vol adobar o reparar, feyta la fadiga en la part si hi vol metre sa part, e si diu que no, pot la adobar e reparar sens don de la part. Mas l'altre, si no's vol, no es tengut que y pac ne y meta part ne re, si doncs la paret no era tant avol e tan freuol, que sens aquel adop[2] o reparament no's pogues sofrir, car lá donchs en aquest cas hi deu metre sa part, e'l ne deu hom et pot forçar.

X.

Si algunes parets seran mijanes entre cases d'alguns, e la vn volra obrar sobre aqueles parets que volra pus alt pujar o volra fer soler o altra obra, e li sera semblant que si ell obraua sobre aqueles parets que aqui seran et edificaua, que les parets aquela obra que ell vol fer sobre aqueles, no la porien sofrir per lo carrec que seria major; si les parets son tals e tan forts que be e gint poden sofrir lo carrec que tenen desus, si aquel vol obrar o la vn d'ells, e'l altre en aquela obra no volra re metre, ans dira que no vol obrar o no ha de que, guart se aquel qui obrara que, si carrega sobre aqueles parets, que o[3] faça en guisa que les parets non valen meyns, ne al altre ne venga don; car si ell, altre contrastant, aqui obraua sobre aqueles parets, auria a refer et a restituir tot lo dan et el mal al altre. Mas si les parets son tals, que no pusquen sofrir desus obra noueyla ne aquel bastiment que eyl hi faça o y vol fer; mas be sofferien aquel que ja tenen e soferen, aquel qui vol obrar pot derrocar et destruir aqueles parets mijanes, sens contrast et embargament del altre. En axi empero que ell sens don e naframent de les altres cases o[4] faça, et encara que ab sa propria messio piyg[5] et estalon les cases de son vey, e la obra feyta, que les cases de son vey torn en aquel cargament e d'aquell alt, e en aquel estament que debans eren, sens tot miruament de seruitut e sens tot afoylament e sens tota messio del altre. Les parets e tot aço que desus es dit, deu fer

---

[1] *ho.* [2] *adob.* [3] *ho.* [4] *ho.* [5] *puyg.*

qu'el altre si no's vol, no li'n es tengut de re a restituir, et encara deuli tornar la cuberta o cubertes ab sa propria messio, que sien fermes e segures, et en aquel estat que d'abans eren, ans que ell les dites parets derrocas ne destruys. E si obra pus alt que dabans no eren, et aquel qui les parets mijanes aura ab ell aenant volra obrar o carregar, en aylo que sera pus alt obrat que dabans no era, en aytant com pus alt sera, si obrar ne carregar hi vol, ans que y carrec, deu pagar sa part a aquel qui la obra aura feyta; o a aquel de qui seran les cases; et entro que pagada aje sa part no y pot ne y deu carregar. E feyta la paga, si ell la vol pendre, e si no la volia pendre, que la li posas en loc segur Taula o altre on per eyl estigues e la pogues pendre, tota via que ell volgues, sens tot contrast d'altre, mal grat d'ell pot aqui carregar, bastir, jacenes permodels o cabirons metre, que no lo y pot hom ne deu vedar.

XI.

Si les parets que son entre les vnes cases e les altres, son tals que la cuberta et el carrec que desus los esta, be no pusquen sofrir, ans la coneguda dels veyns son reguardoses et estan en paor qu'es cuyg hom que degen caure, e la vn volra aqueles calçar e adobar o refer, si mester es, o derrocar e puyx refer, e'l altre no u [1] vol o no y vol re metre, pot e deu esser forçat que y meta sa part, vulla o no, si la part ne fa demanda.

XII.

Si les parets o cases d'algu o cuberta de cases o murs de la Ciutat volen caure o estan en reec de caure, a coneguda d'uns e d'altres, aquel qui ha temor que caya, deu venir a la Cort, e aqui mostrar com aqueles parets cases o cuberta o murs *minantur ruinam*, e que seria gran don d'ell e d'altres; e sobr'aquesta mostra, lo Veguer o III o IIII dels Ciutadans o pus deuen anar lá, e veer e gardar aquela cosa; e vista aquela cosa, si conexen que faça a derrocar o a destruyr o a refer o

[1] hu.

a calçar, aquel de qui la cosa es, ab sa propria messio, deu aquela derrocar, o refer calçar o adobar per juhii, e dins aquell temps que ells li assignaran, que no s'en pot appeylar ni en aquest cas no ve appeylacio; e no perço meyns, pus aquel lo y aura demanat qu'els derroc, si ver es, que facen a derrocar e no o [1] vulla fer, es tengut de tot lo mal que farien si cayen.

Si es mur de la Ciutat qu'en sia vist al Veguer et als Ciutadans qui seran en la Cort, et yran aquela cosa veer, quan ells o [2] ajen vist que par que degen caer, per sentencia dels Ciutadans, aquel qui fa la demanda que sien derrocats, deu ne fer derrocar aytant com ells li jutjaran qu'en sia derrocat e no pus, e deulos derrocar ab sa propria messio, mas non es tengut de refer.

XIII.

Si vinyes o camps o altres honors seran auironades d'altres honors, et el senyor d'aqueles vinyes camps o altres honors no pora exir ne entrar a aqueles, sino per honors d'altres, e aquels li contrastaran que no'l lexen entrar ne exir aqui per les lurs honors, a demanda d'aquel a qui sera vedat l'entrar o l'exir, lo Veguer ab dos o ab tres dels Ciutadans o ab pus deuen anar lá, e la cosa vista e guardada, per juhii d'ells, deuen li assignar carrera e loc couinent per on pusque entrar et exir; empero lá on meyns de don et de mal sia d'aquels de qui son les honors, per que deu esser aquela carrera e aquel entrador et aquel exidor.

Mas si per auentura aquel qui aura aquela honor a la qual no pusca entrar ne exir sino per honor d'altre, e ell per auentura o son antecessor en aquel loch, auia honor, e la aura venuda, e aura retengut aquel loc, e no's aura retenguda carrera per on pusca entrar ne exir a aquela honor, jamas [3] per honor dels altres veyns ne d'aquel a qui aura venut no pusca entrar ne exir, si doncs ab eyl no's n'aue per compra o per altra rao.

Atressi, si algu volra arabaçar laurar o fer vinya o altra honor en algun loc, com moltes vegades s'esdeue en les

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *james.*

muntanyes et en les garrigues, al qual arrabaçar o laurar, ell no pusca entrar ne exir sino per honor o per garriga d'altre, james aqui no pusca entrar ne exir, si doncs no s'en posa o no's n'aue per compra o per altra rao ab lo senyor de la honor o de la garriga.

XIV.

Quan algu ha seruitut de menar aygua per camp o honor d'altre a regar lo seu camp o sa honor, deu auer carrera prop de la riba d'aquel ayguaduyt tro a aquel loc d'on aquela aygua ix. E si per auentura aquela cequia o aquel ayguaduyt couendra a escurar o a escombrar, deu posar ço que d'aquela cequia o ayguaduyt traura o escurara per les hores [1] d'aquela cequia o ayguaduyt, e fer tot millorament en aquela cequia o ayguaduyt que fer hi volra, e totes hores que fer o [2] vulla, que o [3] pusca mellorar e fer.

E si ha seruitut tan solament de puar aygua en pou o en font de son vey, deu auer carrera prop aquela aygua on pusca entrar et exir al aygua o puar. E si per auentura li era contrastat, lo Veguer ab dos o ab tres Prohomens deu lá anar, e per sentencia d'aquels ciutadans que lá iran, deuen la y assignar lá on eyls conexeran que myls sia a les parts; e que james no li sia contrastada, que en qualque manera contrast sia d'aytals seruituts, per sentencia dels Ciutadans ab lo Veguer ensemps se deuen determenar destruir e reparar adobar e millorar.

XV.

Quan carreres publiques son afoylades per força de pluges o d'aygues de rius o de flums, en axi qu'els anadors n'els venidors sens perill o don no poden passar anar ne venir, los veyns de qui es aquela frontera afoylada deuen aquela carrera adobar e reparar en tal manera qu'els anadors e'ls venidors sens don e perill lur o de lurs coses pusquen passar anar o venir, e sino o [4] fan, los venidors e'ls anadors o viandants per lur propria auctoritat e sens tot contrast que hom no'ls hi pot fer, poden

---

[1] *bores.* [2] *ho.* [3] *ho.* [4] *ho.*

anar e venir per la honor d'aquels de qui aquela frontera sera, lá on myls e pus segurament pusquen passar anar ne venir, pero deuen guardar que o [1] facen con meyns de don sia, pus ells poden segurament e sens perill anar ne venir ne passar.

XVI.

Ja sia ço que seruitut nuyl hom no pusca auer ne dege esser, si doncs establides no son, es a saber, que si algu passa per XXX ans per camp o per honor d'algu o'n men sa aygua per regar son camp o sa honor, ell o sa companya pacificament e sens contrast d'altre, lo senyor d'aquel camp o honor, sabent consintent e no contrastant ne embargant, apres de XXX ans passats, no li pot vedar ne contrastar que no y aja seruitut, e d'aqui enant que sens contrast que non pusca vsar.

XVII.

Qui edifica o basteyx o constroeyx cases lats a lats de les cases, o de plaça de son vey d'aquela part ves les cases de son vey, no y deu fer ne obrir finestres ne forats per que en les cases de son vey se pusca re veer ne guardar.

XVIII.

Com sia desus dit que si cases d'algun vey volen cauren e que sien en reec de caure, e que sia ver en axi que a les cases de son vey, si aqueles cases cayen, poguessen don donar e a les coses que son láins, es electio d'aquell qui espera aquest don a pendre et a auer, que li deman fermança, que si per caure d'aqueles cases a ell ne venia don, que lo y emenas tot, e si dar no la y volia, que anas al Veguer, e que s'en clam, e per sentencia conue qu'el demanat do fermança, mal son grat, al demanador que si don venia al demanador que lo y emen e lo y refaça o que derroc la paret o cuberta, e aylo que volra caure deu e pot demanar, e aço es electio del demanador,

---

[1] *ho.*

qualqu'en vulla demanar, o la fermança o el derrocar o'l adobar, si adobar se pot, e lo demanat ha de que o [1] pusca adobar: que sobr'aço qu'el demanador deman s'a [2] a donar la sentencia de continent la cosa vista e gardada per lo Veguer e'ls Jutges sens alongament e contrast, e la deuen fer seguir sens tota malea que no s'i pusca fer.

XIX.

Quan algu fa o basteyx cases, e fa les parets dins lo seu solar, los veyns que li son entorn no poden ne deuen dir que pusquen cargar nuyl temps en aqueles parets, ne re bastir ne en aqueles re no poden vsar sens volentatt [3] et sens consentiment d'aquel qui les ha feytes, car aqueles parets no son ne poden dir que sien mijanes, per ço, car aqueles parets son dites mijanes que mig per mig son assegudes bastides e construydes el solar d'abdosos los veyns.

XX.

Quan algu edifica ses cases e ses parets dauant son vey, e passa carrera entre aqueles cases que ell edifica e les cases de son vey, sens vedament e contrast, que negu no l'en deu n'en pot fer, pot bastir edificar et construir ses cases e ses parets aytant alt com se vol, ves lo cel; et en aqueles parets fer finestres pot, aytantes com se vol e quantes vegades se vol que obren deues la carrera, pero no y pot fer forats.

XXI.

Arbres que son plantats en les honors d'alguns e fan ombra en honor de son vey, per la qual ombra, los arbres e'l esplet de la honor de son vey, valen meyns e li es dampnosa; o aquels arbres hi han estat pacificament XXX ans o pus, o no y han estat XXX ans.

Si han estat XXX ans complidamant [4] o pus; d'aquels arbres,

---

[1] *ho.* [2] *ha.* [3] *volentat.* [4] *complidament.*

rames ne rayus [1] ne altres coses, ne deuen esser ne poden remogudes ne toltes ne tallades per los veyns d'aquel loc ne per altres, e cascu pot cuylir d'aquels arbres sens pena et tot contrast dels altres veyns de qui son les honors; e poden entrar et exir en la honor de son vey totes hores que aquels fruyts son colidors e fan a coylir, mas no en altra sao, sens volentat de son senyor; e no tan solament los senyors d'aquels arbres per cuylir los fruyts hi poden entrar et exir et cuylir aquels fruyts, ans aquels a qui'ls auran venuts e lurs compaynes.

Mas los arbres que no auran aqui estat per XXX ans, los veyns d'aquels arbres, les rames que pengen deues la sua honor e les rails que dins la sua honor entren, per sentencia poden si's volen taylar et arrencar sens contrast d'aquels de qui son los arbres, e quan aquels arbres se planten, pot contrastar lo vey que no'ls planten sino VIII palms dins lo seu e luyn de la honor de son vey; e si'ls hi planten, eyls contrastants o no, per sentencia poden los taylar et arrencar; exceptats los orts en que poden plantar lurs arbres on se vuylen dins l'ort.

Empero si algu fa cases en son alou, prop de la honor de son vey, et el solament et el fonament, on les parets se deuen aseer, ha rayls d'alguns arbres de la honor de son vey, aqueles rayls poden arrencar et taylar, que no facen embarc a aquels fonaments.

Aylo meteyx s'es si les cases eren ja feytes, e les rails del arbres de son vey crexien tant que les cases li foradassen o li volguessen traucar, aqueles rayls pot lo senyor de les cases tallar et trencar, aytant com dins lo seu ne trop, que nosa ni don li facen.

Empero si'ls arbres de son vey, per antics que sien, crexen tant o son creguts ves la honor de son vey, que contrasten que la honor de son vey, aquela que dejus aquels arbres es, no pusca laurar ab bous aquela que ab bous se laura, o ab homens aquela que ab homens se laura, poden e deuen totes aqueles rames et les rails tallar, qu'els bous e'ls homens pusquen aqui entrar anar e laurar sens embarc; et aço s'enten en la terra del pa, e no en les altres honors.

---

[1] *rayls.*

XXII.

Les canals dels terrats per que l'aygua de les pluges ve a les carreres, pot cascu fer tan grans si's vol, que l'aygua de les pluges que per elles vendra o caura, fira el mig de la carrera, e no pus aenant, et en guisa que no faça mal ne don als veyns d'aquela carrera.

XXIII.

Si algu ha cases sobre carreres o sobre valls, pagan la part en la messio de les parets de sos veyns, ha carrech en aqueles parets, et negu no's pot escusar per la Costum sobirana en aquest titol posada; que si fa en lo seu propri parets, que son vey, pagañ sa part en la messio que costaran, no y carrec e no y pusca carregar; per ço, car aquest es especial cas de ço que es obrat en l'aer.

XXIV.

Tota hora es presumpcio que les parets mijanes que son entre vey et vey sien mijanes, et que cascu que y pot cargar totes hores qu'es vulle, si doncs aquel qui contrastarie no prouaua leyalment que fossen el seu sol, o que ell o sos ancessors [1] les aguessen obrades.

XXV.

Si font o pou es en honor d'algu, et aquela font o pou camps o honors d'altres s'es reguen, e s'esdeue per auentura que la font o'l pou seca et esta en axi sec por XXX ans o pus, si d'aqui enant, aquel temps passat, lo pou o la font torna en aquel estament que dabans era, que y nasca aygua, aquel qui aquesta seruitut auia de regar son camp o sa honor torna et es en aquel primer estament, com era quan l'aygua torna a secar, que non pert possessio ne en re no's mirua son dret, per lo temps d'aquel sacament d'aquela aygua; car ja fos ço que ell pendre

---

[1] *antecessors.*

ne regar volgues d'aquela aygua, et dins son cor tingues qu'en prenguera, si n'i agues, no o [1] podia fer, per ço, car gens non exia e no era colpa sua.

Aylo meteyx s'es en totes altres seruituts que axi son perdudes, e depuyx son restaurades et tornades.

XXVI.

En cosa comuna que sia de dos o de pus, a força de sos companyons negun dels altres no pot ne deu metre ne posar alguna seruitut.

XXVII.

Si les cases de mon vey deuen seruitut a les mies, et yo compre aqueles cases que deuen aquela seruitut, axi de continent son franques d'aquela seruitut, com si anc no deguessen ne aguessen seruitut deguda tantost com a mi son liurades.

E si per auentura yo aqueles cases dauant dites, que dabans aquela seruitut deuien, a altre ven ne alien, no feyta mencio d'aquela seruitut, que yo aqui la'm retem, es entes et es ver que yo aqueles ven franques e quities e sens tota seruitut que d'aqui enant yo en aqueles no he ne puyx demanar.

Aylo meteyx s'es et es entes de totes altres honors et possessions.

XXVIII.

Si les mies cases o les mies honors deuen seruitut a les cases o honors de mon vey, et yo, d'ell d'aqueles cases o honors compre vna partida gran o poca, o ell compre de mi, mas no toc la seruitut que dabans hi era, roman entegra e sancera, e's deu axi com dabans se deuia.

XXIX.

Si yo faç couinença a mon vey que no faça pou en les mies cases o en les mies honors, per ço que el meu pou que faria no

---

[1] *ho.*

sec les venes del pou de mon vey, val aquesta couinença e aquesta paccio e aquesta seruitut axi feyta e posada.

XXX.

Aygua que dauall de riu o de font o de flum public, deu esser partida segons les honors e la quantitat d'elles a regar, si doncs algu no mostraua que ell hi agues millor dret qu'els altres.

Pero aquela aygua deuen menar e deu esser menada sens enjuria de sos veyns.

XXXI.

Si en alguna partina de la paret que es mijana entre les mies cases e de mon vey, son meses ne ficades jacenes ni cabirons o files, o alguna cobertura que parega perpetual de la mia part o de la sua, en egual d'alqueles [1] bigues jacenes o files o cabirons o cuberta o permodols de lonc en lonc de la paret, es presumpcio que es mijana, e cascu que y pot carregar.

RÚBRICA XII.

DE DAMNO DATO, ET DE FURTIS RAPINIS ET INJURIIS, ET SERUO CORRUPTO.

I.

Largament es dita enjuria totes aqueles coses que no son feytes justament. On si algu per injuria dona don a altre e lo y atorga o confesa en juhii, deu esser condempnat tan solament en lo don que dat li aura, ne aura feyt.

Mas si en juhii aquesta cosa negara, apres del pleyt començat e lo don donat li sera prouat que eyl o [2] ha feyt o feyt fer, deu esser condempnat el doble.

Aylo meteyx s'es si algu per injuria enclou bestiar d'altre, e'l fa morir de fam.

---

[1] *aqueles.* [2] *ho.*

II.

Qui para piges cepons laços o altres giyns per pendre besties o aus feres, en honors on les gens solen passar ab bestiar, e aquel bestiar o besties masedes que sien de domestica natura, caen e y moren, es tengut d'aqueles a emenar a lur senyor.

E si per auentura no y morien, mas s'i afoylaran, deu emenar al senyor tot ço que meyns ne valran. Aquestes emenes deu fer, si doncs no u [1] aura feyt cridar per la Ciutat publicament, que tot hom qu'es guart d'aytal loc, que piges hi ha parades, o altres giyns que aqui sien parats.

III.

Colomers negu no trenc, ne abeylars atressi, ne prenguen los coloms ab rets ne ab laces ne ab negun altre giyn, ne les abeles dels abeylars d'algu encloure en carabaçes ne en negun altre vexel, en son loch propri ne en estrayn, ja sia ço que fera natura sien, e qui contra aço fa, es tengut del don a refer al senyor del colomer o del abeylar, e sobre aço sie punit segons Dret.

IV.

Don que es donat per injuria o per colpa en qualque cosa, deu esser restituyt al senyor, de qui aquela cosa es, per lo malfeytor.

V.

Negu no pot dir que aquel sie tengut de colpa, qu'is defen.

VI.

Ladre pres en ladronici, tot hom lo pot matar sens pena, si ell se defen ab armes, quan hom lo vol pendre, o ab altres coses.

---

[1] *hu.*

VII.

Tot hom es escusat de colpa qui per força que altri li faça, o per força deuent fa don a altre.

VIII.

Qui fa alguna fouea en loc public o si fa parets de peres mal composades o mal fermades o páyla o espines hi posara per rao de cremar o y metra foc, e d'aquel foc sortira altre foc o espires, per qu'es cremaran blats vinyes o arbres d'altres o d'altra cosa, es tengut de restituyr e d'esmenar lo dan que dat aura al senyor d'aquela cosa en qu'el don sera donat.

Aylo meteyx s'es si metra foc en loch que no sia publich e dara don a altre; per ço car eyl en aquests cases no's pot escusar que no sia en colpa ampla, la qual es comparada a engan.

IX.

Si catiu o seruu d'algu fa don a algu en persona o en coses, lo senyor no sabent, o si u [1] sabia e vedar no o [2] podia, lo senyor del catiu o del seruu no es tengut de pus sino de liurar lo catiu o el seruu qui don aura donat, o emenar lo mal que aura feyt qualseuol a aquel qui'l don aura pres; jas sia ço que més sia lo don, que no val aquel catiu o seruu.

Si [3] catiu desus dit dara don, segons que dit es, lo senyor sabent e u [4] podia vedar e no o [5] veda, en tot lo don qu'el catiu del seruu aura feyt es tengut de restituir a aquel qui don aura pres, e d'aço no's pot escusar, si be's vol donar lo catiu o el seruu, per lo don.

Mas si'l catiu o seruu sera alienat ans qu'el pleyt sia començat, e sera passat en poder del senyor noucyl, lo dit senyor noucyl no es tengut de pus del dan qu'el catiu o seruu dat aura, sino tan solament que do e liure lo catiu o el seruu per lo don.

---

[1] *hu*. [2] *ho*. [3] *si'l*. [4] *hu*. [5] *ho*.

Item, no per ço meyns aquel qui lo seruu o catiu aura venut, es tengut de tot aytant de don com lo catiu o el seruu qui lo don aura donat o feyt valra meyns, que no fara lo don que aura donat, que per ço, car eyl l'aura venut, eyl sabent lo malefici que aura feyt et no'l aura vedat, com eyl fer o [1] pogues, es tengut de restituir lo don, e d'emanar [2] a aquel qui aura pres d'aytant com sera pus qu'el catiu o el seruu no val; car la venda aquela o la alienacio pot e es presuncio que per engan la ha feyta.

X.

Duues [3] natures son de besties, ço es saber; domestica e fera. Les domestiques son aqueles, ço es saber; cauayls, egues, o rocins, bous e vaques, muls e mules, oueyles e moltons, cabres e bocs, asens e someres, porcs e truges. De les quals es axi, que si fan nunl [4] mal o donen don, que el senyor d'eyles deu emenar e restituir lo don que auran feyt, a aquel qui'l aura pres o deu eyles donar per la mala feyta que auran feyta; e aço es en electio del senyor d'aquestes besties, que d'als no es tengut.

Natura fera es, ço es a saber, ceruos, leons, orses, porcs, saluatges e asens e bocs saluatges e guineus e totes altres besties de que hom no pot fer folc que hom pusca guardar. E aquestes, si hom les nodreyx en locs publics estants ligades aqui, si nuyl mal fan en pressones, lo senyor d'aqueles besties deu esser condempnat a albiri de Jutge, segons lo mal que auran feyt.

Si faran mal en coses, lo senyor d'aqueles besties deu esser condempnat en doble a restituir et emenar, de ço que les coses valran, al senyor d'aqueles coses.

Mas si per auentura dels lochs besties escaparan d'aquela preso e fugiran, et en aquel fugent faran mal, lo senyor de les besties de mal que facen no son tenguts, ne de re que facen en aquela fuyta, per ço, car tantost com fugen, los senyors d'aqueles perden la senyoria.

---

[1] *lo.* [2] *d'enmenar.* [3] *Dues.* [4] *nuyl.*

RÚBRICA XIII.

DE PARTICIO DE HEREUS E D'ALTRES PERSONES, ET FINIUM REGUNDORUM.

I.

Tot hom pot demanar en juhii sa part de la heretat en que es establit hereu a son cohereu, si doncs sobre la paticio [1] no es ja donada sentencia, o entr'ells transactio no es feyta.

II.

Los beus que son comuns entre tu e tou frare per successorio d'eretat de pare o de mare, o d'altres persones sens embargament e contrast que la vn contra l'altre no y pot fer ne deu, deuen esser partits entre tu et eyl.

III.

Certa cosa es qu'els bens del pare e de la mare morts entestats, los fills e les filles d'ells los se deuen partir per egual part; si doncs algu d'aquels fills o filles no auia ja tant pres, e aguts dels bens del pare e de la mare, que valguessen la part a ell pertaynent, car lá doncs auria la sua part a tornar en comu, si part volia d'aquels bens, car si no la y volia tornar, no li deu hom donar d'aquels bens part, ne la y pot demanar.

Pero si compliment de part no auia, pot demanar lo compliment de la sua part, que li pertayn.

IV.

Particio que sia feyta entre alguns, aytant val ab cartes com meyns de cartes, si's pot prouar leyalment que feyta sia.

---

[1] *particio.*

V.

Quan algu o alguns hereus son feyts ab testament o ab entestat, e la vn d'aquests hereus o successors o pus tenran o posseyran tota la heretat o la mejor partida o alguna part, o sera algu o alguns d'aquels hereus o successors, que non tenran gens, o'n tenran partida mas non tenran tanta com a ells ne pertayn, e demanaran la part a ells pertanyent a lurs cohereus, e obtendran o guaaynaran lur part, aytant com los en pertayn de lurs cohereus, e los dits cohereus, auran reebuts fruyts d'aquela heretat pocs o molts, e la sentencia no sera donada sino sobre la part de la heretat; no per ço meyns deuen auer lur part dels fruyts aytal com los tayn de la heretat, ja sia ço que dels fruyts no sia estat pleyt ne demanda.

VI.

Parcio o particio que sie feyta entre cohereus, la vn al altre no son tenguts de euictio ne de guarencia; si doncs no es feyta couinença entr'ells, o aquela cosa altre [1] juhii no li tollia, car lá doncs ne son tenguts per lur part.

VII.

Quan es contesa entre cohereus o successors de les cartes de la heretat, qui les deu tenir, costum es, que aquel qui major part ha en la heretat les deu tenir, mas deu ne dar translats als altres si'ls ne volen autenticats o altres. E deulos assegurar, que si les originals nuyl temps auien obs en demanar o en defendre, que ell que les traga, e qu'en pusqueu vsar en demanar et en defendre lur dret.

Mas si les cartes son de lochs triats, e d'aquels lochs venran a part dels altres, totes aqueles cartes que aquels lochs pertaynen deuen esser liurades al posseydor d'aquels lochs triats.

Pero si tots son establits hereus, o son successors de la heretat per egual part, e no's poden auenir qui d'eyls les tenga,

[1] Súplase la preposicion *en*.

deuen gitar sorts entr'ells qui les deu tenir, o les deuen comanar a vn Prohom qui per ells tots les tenga; e no per ço meyns cascun d'ells n'aja translat si'l ne vol, e pot vsar de les originals en juhii, si mester li sera.

Aylo meteyx s'es d'altres cartes que sien cominals entre altres persones.

VIII.

Feyta vna vegada particio entre cohereus o altres persones retractar no's pot, si donchs entr'ells no's n'auenien qu'es retractas, o tan manifest engan no y auia, per qu'es degues retractar, al qual no aguessen renunciat.

Pero si per auentura algunes coses romanien a partir de la heretat, no per ço meyns valgues la particio de ço que partit fos que no's pogues retractar, axi com dit es. Mas sobre ço que es ne roman a partir, sia entr'ells feyta particio, la qual feyta, no's pot retractar, si no axi com desus es dit.

IX.

En companyia, ne neguna cosa comuna, axi en heretat com en altres coses, nuyl hom no y pot ne y deu esser detengut a força, n'en pot esser forçat que sia en companyia ab los altres, ne en comunitat; mas si simplament entr'ells no volen partir, per sentencia deuen partir, e deuen esser forçats de fer participacio [1] entr'ells.

X.

Algunes coses que son comunes entre alguns, si profitosament partir no's poden, axi com es, forn, bayns, moli de nau e de terra, leyns, barques, catiu, o catiua, honor poca, casa o cases, e moltes d'altres coses que partir no's poden meyns de dampnatge de la cosa, o de la vna part o d'abdues les parts a la vegada, deuen se encantar entr'ells, et aquel qui pus hi dara aquel deu auer la cosa, donant e pagant a cascu la part del preu que li pertayn.

---

1 *particio.*

[1] Vestedures feytes, anaps d'argent o d'altres arneses, peres precioses o altres seruituts, carreres, muls, caualls, aus, casteyls; botes, cups, camps e vinyes que a la vegada no's poden partir profitosament sens don e corrupcio de la cosa o qualque altra cosa que partir no's pusca sens corrumpiment de la cosa.

XI.

Couinença que sia feyta entre alguns sobre coses que ajen comunes, ço es saber, que facen couinença que nuyl temps d'aqueles coses no facen parcio, e que tots temps o [2] ajen e o [3] tenguen en comu, aytal couinença no val.

Mas si sera feyta couinença entro a cert temps que no partesquen aqueles coses comunes, aquela couinença val tro a aquel cert temps, que no's pot partir si doncs entr'ells no's n'auenien.

Pero en aquest de mig, cascu pot vendre a altre la sua part, mas lo comprador ha a obseruar la couinença qu'es ne feyta de no partir tro a aquel cert temps, que non pot forçar l'altre.

XII.

Cosa que sia comuna entre alguns, la vn dels parçoners o pus, poden forçar los altres que venguen ab ells a parcio sens contrast que no y poden fer.

XIII.

Tot hom qui falsament ne enganablement sens volentat e consentiment de son vey, arrencara fites ne altres termens que sien ficats posats ne establits, assignats ne atorgats entr'ells en honors ne en altres lochs, deu pagar a la part altra L morabatins alfonsins, e la terra que por sa propria auctoritat aura presa, deu restituir e emenar sens tota minua e alongament a aquel de qui la terra aura presa ne emblada.

---

1 Para completar el sentido de este párrafo deberia empezar diciendo: *Aylo meteyx se es en.*
2 *ho.* 3 *ho.*

XIV.

Termens ne fites no deuen esser posats ne ficats entre honors d'alguns veyns, ne si son posats ne ficats, non deuen esser remoguts sens presencia e volentat d'aquels de qui son les honors, car negu, absent l'altre ne per sa propria volentat, no deu posar ne ficar remoure ne arrencar termens ne fites ne marges ne altres senyals. E qui contra neguna d'aquestes coses fara, pac a l'altra part L morabatins.

XV.

Les sobredites actions o demandes se prescriuen per espay de XXX ans; on si alguna cosa es comuna e per XXX ans estara en comu pacificament, de XXX ans aenant los vns no poden forçar los altres que venguen d'aquela cosa a parcio, ans ha a estar en comu, si donchs entr'ells no's nanauen [1] que venguessen a parcio.

RÚBRICA XIV.

D'AQUELS QUI SERAN COMPAYNONS D'AQUEL METEYX PLEYT.

Negoci o pleyt que sia comu, ço es que sien dos demanadors de u [2] cosa o pus, si sobre la demanda d'aquela cosa tots ensemps los demanadors auran començat pleyt, e depuyx la una partida dels demanadors sera absent, e l'altra present, la partida que sera present pot menar lo pleyt, e menar a acabament, jas sia ço que no aja manament de la partida absent, empero ell donant, quan volra enantar, fermança suficient que la partida absent o [3] aura per ferm.

E si los defenedors son dos o pus, et tots ensems auran

1 *n'auenen.* 2 *una.* 3 *ho.*

començat o contestat lo pleyt et e [1] en apres quan lo pleyt sia començat la vna partida sera absent, l'altra partida que sera present, sens manament, pot menar lo pleyt, e portar a acabament, empero ella donant fermança soficient quan volra enantar de pagar ço que jutjat li sera.

RÚBRICA XV.

AD EXHIBENDUM, ÇO ES D'AQUELES COSES MOBLES QUE SON DEMANADES QUE SIEN MOSTRADES.

I.

Accio o demanda de coses que sien mostrades, se dona tan solament contra aquel qui posseeyx aquela cosa o contra aquel qui ha feyt frau o engan per que no posseesca aquela cosa que es demanada, o ha feyt per que no pusca esser mostrada.

II.

Accio o demanda qu'es fa de coses que sien mostrades, no es donada sino a aquel qui diu que la cosa es sua, et en coses mouents o que per si metexes se mouen, e no en coses seent [2].

On si algu demana que alguna cosa li sia mostrada denant Jutge, deu preposar que aquela cosa no demana, sino per ço car es sua e mils ne pusca conseguir son dret, e jas sia ço que sia e deja esser mostrada al Jutge, no deu esser mostrada a la part del demanador.

E pot demanar per Procurador.

---

[1] Esta e debe suprimirse. [2] seents.

RÚBRICA XVI.

DE IUGADORS ET D'AQUELS QUI PRESTEN A JOCH SOBRE PENYORES E SENS PENYORES.

I.

Per ço, car a las vegades molts mals se seguexen e sien seguits per jocs de daus e d'altres jocs, axi en persones com en despuylament de bens, es costum en la ciutat de Tortosa que nuyl jugador que guayn alguna cosa sobre peynores, les peynores deuen esser restituides a la part si s'en clamara per juhii, en axi que neguna demanda d'aqui enant no pot fer.

Item; si el dit jugador guaaynara alguns diners en fe del altre qu'es cuyg qu'el dege pagar, nuyla actio ne nuyla obligacio entr'ells no es ne pusca esser.

II.

Dels prestadors qui als sobredits jocs prestaran, es entes aylo meteyx que dit es desus dels jugadors, en axi que deu retre les peynores a aquel a qui aura prestat o a tot hom qui per ell o [1] deman, sens diner que no li'n sia hom tengut de retre, ne peynora ne actio o demanda deues lo prestador no romanga, e que no y pusca fer maestria o machinacio que la peynora o peynores no reta, ni sagrament, si feyt n'era ne pena promesa per aquel qui metra la peynora que non faça demanda, que no vayla. E aço meteyx es al jugador qui aura guaynat; les quals totes coses desus dites se determenen e's jutgen per los Ciutadans de Tortosa.

III.

Fermança que sera donada per aquel que perdra a joc al jugador qui guaaynara, de ço que sobre sa fe li creura, de ço

---

[1] *ho.*

que li guaaynara, ne atressi al prestador qui al joc prestara, no vayla, ne de re en qu'es oblig la fermança al jugador ne al prestador no l'en sia tengut de pagar ne de donar.

E si hom pot prouar que al prestador de ço que prestara li sie peynora mesa, jas sia ço que ell, o per venda o per peynora o per altra manera, la dita peynora en altre transportara, per ço, car ell aço fa per frau o per engan que aquel de qui es la peynora o la y aura mesa no la pusca cobrar, o si la podia cobrar, aurian a auer major trebayl, no per ço meyns lo dit prestador deu esser forçat de retre la peynora o el preu que valra o valia, sens tota paga que no li deu esser feyta de ço que y aura prestat, ne composicio neguna no l'en deu esser feyta ne presa per lo demanador.

IV.

De jugador a jugador no es feyta restitucio ne emena.

Aquels son dits e enteses jugadors qui més vsen de joc que d'altres coses.

V.

Fill familias ne seruu, pubil ne adolescent qui sien en poder de tutor ne de curador, si perden diners o altres coses a joc, lo pare o el senyor, lo tutor o el curador poden e deuen tot ço que perdut hi auran demanar e cobrar sens tot contrast e excepcio que no'ls hi pot esser posada.

VI.

Diners que son prestats a joch, nuyla actio ne demanda no es ne roman deues lo prestador, ne james demanda ne pot fer ne moure.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

INCIPIT

LIBER QUARTUS.

RÚBRICA I.

SI CERTUM PETATUR, ÇO ES SI ALGUNA COSA CERTA SERA DEMANADA, ET DE CAUSA INSERENDA IN LIBELLO ET QUOD IN CONTRACTU HABITO CUM IUDEO CHRISTIANUS NON IURET ILLUM SERUARE NEC NOTARIUS PATIATUR.

I.

Hereus de pare o de mare, o d'altres persones, o succesors, deuen pagar tot lo deute d'aquels de qui son hereus o successors per sou o per liura, segons que part auran o deuen auer de la heretat.

II.

Negun deutor no's pot escusar del deute que deu a algu qui no li pac, jas sia ço que sos enemichs o ladres o altres mals homens, a ruina o a naufrag o altre cas d'auentura li ajen tolts los seus bens ne'ls n'ajan despulats.

III.

Certa cosa demana qui fa demanda contra altre de diners o de forment, o d'altres coses, o de certa cosa qui li sera deguda, e deu posar per que rao demana; en altra rao la demanda no val.

IV.

Los Escriuans a instancia dels jueus ne sarrains nuyl sagrament no facen fer als crestians, n'el reeben n'el meten en

les cartes dels deutes; jas sia ço qu'els crestians aquel sagrament vullen fer e y venguen de grat e de volentat.

RÚBRICA II.

DE CONDITIONE INDEBITI, ÇO ES SI ALGUN DEUTE SERA PAGAT E NO ERA DEGUT O JA'L AUIA PAGAT.

I.

Condicio *indebiti* a [1] aquel qui paga o liura alguna cosa o altra que no li deuia, o creya que la y degues, o si la y auia deguda e la y auia pagada e creya que la y deuia, et ell lo paga altra vegada; e per aquesta condicio, que es personal, pot cobrar aquela cosa que aura pagada, la qual ell no deuia.

Mas si la cosa ell no deuia, et scientment la paga, par qu'u [2] aja volgut donar, e james per aquesta condicio ne per altra no la pot demanar ne cobrar.

II.

Si algu es obligat a altre a donar o pagar forment, ordi o altre blat, vi, oli o altres coses en cert loc o a cert temps, e no'l paga axi com promes li ha, en tant deu esser condempnat a la part a que deu aquela cosa, si en aquel loc o en aquel temps lo creedor s'en sera clamat, com valra aquela cosa en aquel loc e'n aquel temps.

Mas si en aquela obligacio, cert loc o cert temps no es posat ne assignat, en tant deu esser condempnat com la cosa val en aquel loc o temps en qu'es clama, e'n pot auer compliment de dret.

Empero si sera posat en aquela obligacio cert loc o cert temps o no y sera posat, e el creedor se clamara del deutor et pagar no volra, lo deutor deu esser condempnat de pagar al creedor en aytant con la cosa més valra, del dia en qu'es sera clamat tro a la sentencia.

---

[1] *ha*. [2] *hu*.

III.

Si algu fa messions necessaries en fill que es en poder de pare, les quals lo pare no podria denegar per nulla guisa que no les fees per la patrenal pietat, si present era lo dit pare, deu esser condempnat de restituir et de refer aqueles messions a aquel qui les dites messions aura feytes.

IV.

Certa cosa es que tot hom pot cobrar lexes o de fideicomis, que per error de feyt aura donat e pagat, com ell aqueles lexes o fideicomis aquel no degues ne li fossen lexades.

V.

Qualque cosa es pagada per rao de testament o liurada a altre, si aquel testament appareyx fals o rot, *irritum,* tot ço que seguit s'es donat ne pagat per aquel testament o per rao d'ell pot esser demanat et recobrat per lo demanador qui aço aura donat o pagat, o per son hereu.

VI.

Com algu fa a altre carta d'alguna obligacio creent que ell degues aquela cosa en qu'es obliga, com en veritat ell no la y deja [1], per aquesta actio o condicio sobredita la pot cobrar sens alguna paga que no li'n es tengut de fer per aquela rao.

Mas si per auentura scientment la carta li feu, per aquesta actio cobrar no la pot.

VII.

Si algu deura alguna cosa a altre [2] pagar a cert temps, e ell, ans que aquell temps sia vengut pagara son creedor, ell, aquesta cosa cobrar no deu, jas sia ço que ans del terme la aja pagada.

---

[1] *dega.* [2] Súplase la preposicion *a*.

VIII.

Con pubil sens auctoritat de son tudor reeb d'altre prestec, e d'aquela cosa sera feyt pus ric, e apres que sera exit de poder del tudor e sera adolescent, el curador pagara aquel deute, no'l pot demanar, jas sia ço que ell ciuilment no fos obligat en aquesta cosa e u [1] fos naturalment.

IX.

Con deute es degut a alguna persona, e aquel qui'l pagara per son nom propri e no per lo deutor, com ell fos ab lo deutor ensems quan lo prestec se feu, mas no s'i obliga [2] creec que y fos obligat can ell no u [3] fos; pot aquela cosa que aura pagada demanar e cobrar per aquesta actio.

X.

Com pubil e furios sens auctoritat de son tudor, o adolescent, qui ha curador, sens auctoritat de son curador, o aqueles altres persones a qui es vedada aministracio, pagaran a algu alguna cosa, pot demanar e cobrar aquela per aquesta actio.

XI.

Esdeuense a vegades que hom compra d'altre la sua cosa metexa; on es rao que si ja lo preu he pagat a altre per la mia cosa metexa qu'els deyg cobrar, e si li'n e [4] feyta carta de deute, que la deyg cobrar sens tot contrast per aquesta actio, jas sia ço que aquel qui m'o [5] venia sabes que fos mia o no.

XII.

Moltes vegades s'esdeue que alguns demanen deutes que son pagats, o ab cartes o sens cartes, et la part demanada posa

---

[1] *hu.* [2] Súplase la preposicion *e.* [3] *hu.* [4] *he.* [5] *ho.*

contra lo demanador excepcio que n'es pagat o que li'n ha feyta absolucio, com aquesta excepcio leyalment es prouada e demanda'n sera feyta per la part, los Jutges deuen condempnar lo demanador qui aquel frau fa al demanat el doble de la quantitat per ell demanada; com engan e frau deuen noure a aquel qui'l fa, e no valer ne aydar en re.

XIII.

Fill, qui es en poder de pare e reeb prestec d'algun e ell aquel deute paga dels bens del pare, lo dit pare pot aquesta cosa pagada demanar e cobrar. Pero si'l pare no fa demanda mentre que viu, e aquel fill es feyt hereu d'aquel pare, james no deu ne pot fer demanda d'aquela cosa.

RÚBRICA III.

DE CONDITIONE OB TURPEM CAUSAM.

Si hom promet a altre que li dara alguna quantitat de diners que li mat o ocia vna persona, o la y aonte, o li trenc Monestirs o altres coses, o faça algun mal, jas sia ço que aquel seguesca et atena la promessa del mal a fer e qu'el aja feyt, no ha actio ne demanda contra aquel qui la promessa li ha feyta dels diners o de les altres coses.

Mas si per auentura aquels diners o aqueles coses que per aquel mal a fer seran promeses, seran pagats, atressi, aquel qui'ls aura pagats o feyts pagar no'ls pot demanar ne cobrar, ne demanda contra ell non pot fer.

Aylo meteyx s'es si algu prometra a Jutge re per que do falsa sentencia, o si alcu prometra re a alguna femna que jaga ab ell o ab altre o qui li sia alcauota o que faça alguna legea o sutzura o altra mala feyta; tota hora que dels vns sia feyta demanda contra los altres, poden s'en defendre per excepcio que per mal o per leja cosa fos promes o donar [1]; et la vn con-

---

1 *donat.*

tra l'altre non pot fer demanda contra aquel qui la cosa tenga [1] aja millor condicio que aquel qui demana.

RÚBRICA IV.

DE CONDITIONE OB CAUSAM DATORUM, ÇO ES D'ALGUNA COUINENÇA SI ES FEYTA EN AXI, SI TU FAS AÇO, YO'T DARE AÇO O FARE AÇO.

I.

Con algu promet a altre de fer alguna cosa justa o honesta e compleyx de fer, pot demanar per aquesta actio o condicio ço tot que promes li'n es.

E si per auentura el, aquela cosa que auria promesa de fer no complia, e demanaua que la promessa a ell feyta que li fos atesa e complida, lo prometedor s'en pot defendre per excepcio de la promesa o de la cosa no secuta ne complida; si doncs no romas per ell o per defalliment d'ell, que no's compli ne venc a acabament, car lá doncs pus per ell romas e no per aquel qui u [2] auia promes de fer e de complir, es tengut de tot aço que per aquela cosa auia promes de donar et de pagar, et el prometedor de la cosa a fer ha dèmanda tota entrega [3] et actio que u [4] pot demanar e deuli esser donat e pagat.

II.

Aquesta condicio *ob causam*, ha loc en IIII contrayts tan solament, que no han nom. Lo primer es, *do ut des. Secundus, do vt facias. Tertius, facio vt facias. Quartus, facio vt des.*

---

[1] Súplase la conjuncion *ne*. [2] *hu*. [3] *entegra*. [4] *hu*.

RÚBRICA V.

DE CONDITIONE FURTIUA ET EX LEGE.

I.

Con molts han emblada vna cosa, cascu per lo tot es obligat a aquela cosa a retre et es electio d'aquel a qui la cosa sera emblada, que la deman a qualseuol. Mas per ço, com de la vn la ha cobrada, tots los altres son deliurats d'aquela cosa [1] contra ells non pot esser feyta demanda, e si u [2] es, no val.

Mas la actio del ladronici, jas sia ço que la cosa sia cobrada, reman contra cascun dels ladres, si hom los en vol fer demanda; e aquesta es personal, e la sobirana de la cosa emblada a cobrar, es real.

II.

Qui contracta nulla cosa estrayna contra volentat del senyor, de qui la cosa es, furt fa e ladronici; pero ab aquest temprament si u [3] fa ab cor e ab volentat d'emblar o de retenir la cosa; e per aquesta actio se pot cobrar aquela cosa, o per reivindicacio.

III.

Pagada la quantitat deguda ab carta al creedor, si la carta reman deues los [4] creedor, no val re, e ha perduda tota sa força, et el deutor per aquesta condicio la pot demanar al creedor e deu li esser retuda, empero si la ha, o no es en loc que redre la pusca; car si no la ha, deu jurar sobre IIII Euangelis que no la ha, ne sap on s'es, ne ha feyt ne machinat per que no la aja, ne frau a profit de si ne a dan d'ell; e deuli prometre qui si nul temps ve a man d'ell ne en poder, que la y retra, e deuli fer carta d'absolucio, e deu la ell pagar.

---

[1] Súplase la conjuncion *e*. [2] *hu*. [3] *hu*. [4] *lo*.

IV.

Si algu deu a altre vi, oli o forment o altre blat o coses semblants o diners o aur o argent o altre metall, draps, venema o altres coses mouents o que per si metexes se mouen, e li aura promes que a cert temps les don o les pac, e fer no u [1] volia e lo creedor s'en clamaua, depus que clamat s'en sera, si lo demanador o [2] posara en son libell, deu esser condempnat en aytant com valia la cosa en aquel temps, e si temps no y ha posat, sia condempnat en aytant com val aquela cosa lo dia qu'en fara clams.

Pero si estimacio de la cosa es feyta entr'ells, deu esser condempnat en aquela estimacio.

RÚBRICA VI.

DE OBLIGACIONS E D'ACTIONS.

I.

Penyores que son obligades a algu o's venen per propria auctoritat del creedor, ço es, si en la carta sera dit o contengut que lo deutor o els deutors diran en la carta al creedor, que dels bens per ell o per ells obligats l'aja a ell pleneramént pagat, e en axi venda sera feyta d'aquels bens per lo creedor, val e ha establiment aquela venda que no's pot reuocar, feyta fadiga per lo creedor al deutor, si hi vol acorrer, et ell no y vol acorrer ne vol pagar.

O's venen per auctoritat de Cort ab aquela sollemnitat que, ja denant dita es, el Titol de los penyores qu'es donen en la Cort [3], la qual sollempnitat, si qu'es faça per la Cort en les vendes totes, deu esser obseruada et en axi la venda val et es ferma. E si per auentura lo creedor per sa propria auctoritat la venda, o la fa ab la Cort, e aquels bens venuts, lo preu no basta a la suma del deute, no per ço meyns de ço

---

[1] *hu*. [2] *ho*. [3] Se refiere á la Rúb. *De la Usança de les fermances*. Lib. I.

que reman a pagar reman actio o demanda al creedor contra son deutor personal tro sia pagat de tot son deute. E si per auentura la venda d'aquels bens que seran venuts se sera feyta per pus que no es lo deute, tot lo sobreplus deu esser donat e pagat e restituit al deutor, sens tot contrast.

II.

Si algun priuat o priuats a altre priuat obliga si meteyx, e no fa mencio que oblic sos bens; no es entes qu'els seus bens sien obligats, si doncs especial mencio no fa en la obligacio que ell obliga sos bens.

Priuats son dits tots aquels qui nuyla senyoria no han sobre homens.

III.

Tutor o curador qui sera o es donat en testament o per Jutge, los seus bens, per mala aministracio, calladament son obligats als pubils, o als adolescents, jas sia ço que carta no faça qu'els oblic, ne mencio neguna meyns de carta; jas sia ço que ministre o no ministre los dits bens, si doncs lo tudor o el curador dins L dies justa e raonable escusacio no auia posada, e que li fos reebuda per Jutge que ell se pogues excusar que no fos tutor o curador.

IV.

Tot hom qu'es oblic a senyor per qualque contrayt, o per qualque rao, ell e tots los seus bens, li son obligats *tacite*, jas sie ço que el dit contrayt mencio de la obligacio del bens no sia feyta. En tota obligacio que senyor aja en bens d'algu que muller aja, la muller e'l senyor o els fills son en la obligacio sens cartes que d'aquen no sien feytes a la muller ne al senyor, que van per eguals passes e son primers que tots los altres creedors que son meyns de cartes.

Mas si cartes son d'aquen feytes, aquel es primer e ha mellor dret qui primer es de temps, et et [1] en les cartes es

[1] Está repetida por error la conjuncion *et*.

feyta e nomenada la obligacio dels bens axi als altres creedors com la muller o'l senyor.

V.

Axi com en començament, com algu s'obliga, ans de la obligacio, ha franch poder e franca volentat qu'es pot obligar si's vol o no, ço es que aytant leu e aytant be se pot estar que no's oblic com se pot e's vol obligar, e'n axi pus obligat s'es a algu no's pot desobligar sens volentat e consentiment d'aquell a qui s'es obligat.

VI.

Primerament se deu hom clamar de les principals e de les fermances o dels manadors, o dels prometedors d'alguna cosa a pagar, ans que hom pusca venir ne demanar als posseydors o tenidors dels bens d'aquell deutor, qui principalment deura aquel deute.

VII.

Obligats son *tacite* als marits los bens d'aquels qui prometen a donar o a pagar los exouars.

Aylo meteyx s'es qu'els bens dels marits, son obligats a les mulles [1] *tacite* per lurs exouar e per lo creyx, e per tots los bens parafernals que d'ella o per ella prenguen o ajen preses.

VIII.

Los bens dels defunt son tacitament obligats als legataris, o als fideicomissaris per les lexes, o per lo fideicomis que per lo defunt lexat li sera.

IX.

Les cases e totes les honors qu'es tenen a loguer o a sens o a part per algun, totes aqueles coses sues que eyl met alli per lo loguer o per lo sens, o per la part del senyor d'aquestes cases o honors, deu pendre, son al senyor obligades tacitament

---

[1] *mullers.*

e y es myls lo senyor que nuyl altre, dementre aqueles coses son en les sues cases, o en les honors, o els Mases; mas si'n son treytes ans que per lo senyor sien emparades o detengudes, es primer aquel en aqueles, que primer hi es de temps.

Aylo meteyx s'es en leyn o en barca, per rao del nolit, e per lo dit loguer, sens, part o nolit, lo senyor per sa propria auctoritat pot pendre o peynorar o retenir tants d'aquels bens que son dins, que complidament basten al loguer, sens, part e nolit, sens Veguer et altre hom.

X.

Lo pare o la mare que passa a segones nupcies per restituir als fills tots los bens que a ells son peruenguts o deuen peruenir per raon del pare o de la mare mort, tots los bens del viu son obligats als fills tacitament, per rao d'aquels bens dels fills, per fer a ells restitucio e paga.

XI.

Si algun per son deutor, apres que la obligacio sera feyta, reebra a altra persona en fermança o en principal deutor o donador, o'n pendra penyora per lo dit deute, o la quantitat deguda crexera o miruara, ço es que si deu C sous, li pagara la meytat o pus o meyns, o condicio o dia de paga s'i mudara, o altre temps hi posara, o si'n ha presa carta per aquel deute de puyx altra carta de deute ne pendra d'aquel deute, o del creyx ensems, o de la mirua, o altres deutors, o donadors pagadors de fermançes ne pendra; gens per tot aço no's toyl, n'es muda la obligacio primera, ans reman ferma et estable, tro tot aquel deute sia pagat.

E atressi, les segones obligacions o terces o més son fermes axi com la primera, et estables, si donchs entr'el creedor e'l deutor no era dit e empres que fos solta la primera.

RÚBRICA VII.

QUE LA MULLER PER LO MARIT, NI'L MARIT PER LA MULLER, NE LA MARE PER LO FILL NO SIEN DEMANATS.

I.

Com los marits s'obliguen meyns de lurs mullers, los creedors contra les mullers no han demanda.

Pero si el marit fa algun contrait en lo qual s'oblig la muller ensems ab lo marit ab carta, e cascu per lo tot e abduy que sien principals, lo creedor com sera passat primerament per lo marit e per tots los seus bens, pot tornar sobre la muller, et sobre tots los seus bens, venuts e alienats tots los bens del marit, jas sia ço que ella no faça sagrament en la obligacio; ne aja renunciat a benifeyt de Velleya, en axi que ella de nuyl dret no's pot aydar que no aja a pagar, si doncs menor no es de XX et V ans, e que no aja jurada la carta; car lá doncs si menor es, et no ha jurada la carta, se pot escusar que no es tenguda de pagar re, jas sia ço que aja fermada la carta, e que s'i sia obligada deutora principal, que restituir se pot *in integrum*.

Mas si jura la carta, com fa aquela obligacio, val la obligacio, e no's pot reuocar ne venir contra son sagrament, n'en pot demanar restitucio.

Aço damunt dit, es entes de les dones que han exouar triat ab lurs marits.

Les dones no son tengudes de venir a Cort, n'els deu n'els pot esser feyt manament que venguen a la Cort, per nuyl contrayt que ensems ab los marits ajen feyts, si qu'els marits sien presents e ajen de que pagar, o si que sien absents en lurs viatges; ja sia ço que ajen fermades les cartes.

Tota obligacio que dona que aja marit s'oblic deutora principal, e que aja bens parafernals o no aja marit, ab que sia major de XX e V ans, val la obligacio, et es tenguda de pagar. Mas si ha marit et no ha bens parafernals, no la pot hom des-

treyner ne forçar, ne ella ne son marit, que de ço que el marit ten d'ella, de son exouar o de son creyx, sia james pagat lo creedor, tro que ella o son marit sien morts, car lá doncs lo creedor pot cobrar d'ella o de sos hereus tot son deute.

E si per auentura la dona ans que prena marit s'obligara deutora principal per si o per altre a altre que demanara son deute, ella ne son marit no's poden escusar que no ajen a pagar aquel deute de ço que ella aura aportat e donat a son marit; si doncs ella menor de XX et V ans no es, e que no aja jurada la carta.

II.

Totes las dones que per si metexes tenen mercaderies, o vsen de comprar ne de vendre, axi com teneres, flaqueres o reuenedores o altres, son tengudes de complir e d'atendre ço que faran, axi com si eren homens.

III.

Les dones si fan males feytes ne enjuries a altres, son tengudes de venir a la Cort per si o per lurs procuradors e de fer dret e de complir a la part.

IV.

De nuyla obligacio qu'el fill sia tengut, de la mare no s'en pot hom clamar, ne ella en re no es tenguda ne obligada.

V.

Si los marits ço que han ab lurs mullers, ço que han mig per mig, si lo marit s'obliga per si meteyx o ab la muller e no per altre, de comu de tots los bens que han se deuen pagar los creedors. Mas si lo marit per altre s'obliga, de ren de la part de la dona no s'en deu pagar, mas tot se deu pagar de la part del marit.

VI.

Fermança que femna faça, nuyla valor no ha, n'en pot n'en deu esser forçada ne destreta de re a pagar ni n'es tenguda en re, si doncs alguns d'aqueles cases, en los quals Dret vol qu'es puxen obligar per altre, no y auia.

VII.

Per colpa ne per mal ne per enjuria que el marit faça, la muller ne els seus bens no son tenguts ne obligats, en nuyla manera.

VIII.

Lo marit no es tengut ne obligat per re que la muller faça; si doncs no era fermança per ella, o no era feyt son hereu o son successor.

IX.

La muller, viuent lo marit, no es tenguda de respondre per los bens del marit a nuyl hom, si doncs no u[1] faya per sa propria volentat, e lá doncs re que ella faça no fa nuyl perjudici al marit.

RÚBRICA VIII.

QU'EL FILL PER LO PARE, NE LO PARE PER LO FILL EMANCIPAT, NE LIBERT PER LO PADRO NO SIA DEMANAT.

I.

Fill emancipat, si fa contrayt ab[2] algun malefici, o neguna altra cosa, lo pare per aço en nuyla cosa no es obligat ne tengut, si doncs per ell fermança o deutor principal no's obligaua.

---

[1] hu. [2] o.

Item, si fill familias fa nuyl contrayt sens volentat del pare, lo pare en re non es tengut ne obligat.

II.

Si fill familias o emancipats fan negun contrayt en nom del pare, lo pare en re non es tengut ne obligat, si donchs ell consentit no y ha.

III.

Item, de contrayt de senyor o de patro, los seruus ne els liberts non poden n'en deuen esser conuenguts, ne d'ells no s'en poden clamar.

IV.

Tot hom e tota femna es emancipat de son pare tantost com ab consentiment del pare lo fill pren muller, o la filla pren marit; o si el pare ans que facen matrimoni o depuyx, si l'an [1] feyt, mas no ab sa volentat, los fa carta de emancipacio e de franquea.

V.

Si algun hom es deutor a altre, et altre hom es deutor a aquel deutor, e aquel deutor primer dona en paga a son creedor aquel seu deutor d'aquela quantitat que li deuia; lo creedor no ha actio ne demanda contra aquel segon deutor per aquel donament o atorgament; si doncs aquel deutor a son creedor no dona tot son dret e tota sa actio e sa demanda que ha contra son deutor.

VI.

Si a fill familias seran prestats dines, lo dit fill familias d'aquel prestec a pagar no es tengut ne obligat, ne ans de la mort de son pare ne apres la mort, nuyl temps no'l ne deu hom ne pot forçar; e aquesta excepcio se pot posar ans de pleyt començat e apres de pleyt començat e apres sentencia e tota

---

[1] *han.*

hora ans que la paga sia feyta. E d'aytal contrayt com es aquest, lo fill familias nuyl temps non es tengut, sino en aquestes cases dauall escrits. Ço es a saber; primerament si el dix e aferma al creedor que ell era fora de poder de son pare, e aço no sabia lo creedor que fos en poder de son pare.

Item, lo segon cas; si ell en aquest prestec lo pare consent.

Lo terç cas; si aquel prestec mes en profit de son pare o dels bens del pare, jas sia ço que ell aquest prestec per aquesta rao no agues reebut, o si paga d'aquest prestec deutes de son pare, o si en maridar de sa filla be, son pare aquest prestec auia mes, la qual filla, lo pare no's pogues escusar que no la agues a maridar;

Lo quart cas es; si com lo fill familias es exit de son pare, et comença aquel prestec a pagar, que depuys es tengut de tot lo romanent a pagar.

Lo quint cas es; si lo pare per aquel prestec obliga penyora sua, mas no es depuyx tengut sino aytant com la penyora val.

Lo VI cas es; si depus que sera exit de poder de son pare, sens malea e sens error referma aquel prestec ab carta al creedor.

Lo VII cas es; si fill familias se fa caualler e reebra prestec qu'en es tengut de pagar e'l ne deu hom e pot forçar.

Lo VIII cas es: si fill familias reebra prestec, et el pare aura aquel prestec per ferm.

RÚBRICA IX.

DE PECCUNIA CONSTITUTA, ÇO ES D'AQUELS QU'ES OBLIGUEN PER ALTRE.

I.

Si per alguna persona es deute degut, e sens manament algu per sa propria auctoritat se volra obligar en aquest deute a pagar, lo creedor pot demanar lo deute en lo qual aquel, per sa propria auctoritat, s'es obligat, et aquesta demanda et actio passa als hereus del creedor, et contra los hereus del deutor, qui s'es obligat.

II.

Tot hom se pot establir deutor o pagador per altre, si's vol sia present aquel per qui s'estableyx, si's vol absent, o'n sia pagat o forçat aquel per qui s'estableyx; e pot pagar lo deute a força d'aquel per qui'l deu, e no per ço meyns lo ver deutor, ja sia ço que l'altre s'oblic per ell, roman obligat e tengut tro lo deute sia pagat per si o per aquel qui s'i sera obligat, o entro qu'en sia absolt per lo creedor.

III.

Camps, vinyes, oliuars, e totes altres coses seents e mouents poden esser conuertides e tornades en peccunia constituta, o en aqueles renunciacions qu'els Escriuans posen et meten en les cartes, renuncians *omni exceptioni non numerate peccunie et doli,* se poden et deuen metre en les cartes, en aquesta forma, qualsque coses o qualque contrayts sien, si que sien coses seents e mouents, que poden metre aquesta renunciacio sobredita; en axi empero que la part a demanda del Escriua, responda e diga que y renuncia.

Aylo meteyx s'es en totes altres renunciacions qu'es posen e's meten en les cartes que les parts hi deuen renunciar a demanda del Escriua; e si les parts no y renuncien, los Escriuans aqueles renunciacions no y deuen ne y poden metre.

IV.

Vs e costuma general es que tot hom se pot obligar ab carta publica deutor a altre, ja sia ço qu'el creedor sia present o absent, per ço, com l'Escriua en qui poder se fa la carta, tota via te loc del creedor.

Aylo meteyx es en vendes et en donacions et en altres contrayts, exceptades estipulacions que requeren e demanen presencia de les parts; car en aquestes estipulacions o couinences, si les parts no son presents, re que s'i prometa no val re.

RÚBRICA X.

DE PROUES, SEU DE PROBATIONIBUS.

I.

En la ciutat de Tortosa proua hom tots feyts e tots contrayts, per tres coses: per confessio de son aduersari, o per testimonis, o per cartes publiques. Per testimonis; ço es a saber, per dos o per plus.

Per cartes: ço es a saber, publiques, o per testaments o codicils, o altres derreres volentats, en que aja dos testimonis o plus e'l Escriua.

Els testaments poden esser testimonis los marmessors, o els executors dels testaments, si presents son com los testaments se fan, e no per ço meyns si ben son testimonis, poden esser marmessors; et encara poden esser legataris, o fideicomissaris singulars.

II.

Les possesions que algun diu que a ell pertanyen e les demana en juhii, si negat li sera per la part aduersa, aquel qui demana se deu esforçar que prou son enteniment, car si no o [1] podia prouar, la senyoria de la cosa roman ab aquel qui la posseyx; que negu no deu desiyar ne pot que sia donada necessitat de prouar al defenedor; car natural cosa es que negacio dretament prouar no's pot.

III.

Remembrança de deutes que sie en poder d'algu, si per auentura fan per aquel en qui poder son, nuyla formetat per si metexa no pot auer.

Aylo meteyx s'es si sera feyta contra aquel en qui poder sera

[1] *ho.*

trobada, si douchs ell ab sa propria ma no la auia feyta; car lá doncs val, si doncs no prouaua qu'el deute fos pagat.

Empero si sera trobat escrit per propria man d'algu que ell deja ren a aquel en qui poder sera la membrança, aquela membrança es creeguda, si donchs no proua que pagat o [1] aja;

IV.

Si algu en son testament o en sa derrera volentat diu et fa mencio que algun hom li deu alguna quantitat de diners, o tendra en comanda d'ell algunes coses, si la part aduersa o [2] nega, ab aquel testament o derrera volentat prouar no's pot.

Item, si per auentura en testament o derrera volentat algu fa confessio, e diu que hom li deu alguna soma de diners o d'altres coses, o que u [3] tenen d'ell en comanda, et en veritat li deura hom més o tendra en comanda plus o meyns que ell no diu ne nomena en son testament o derrera volentat, no nou aquela confessio a son hereu, que no pusca demanar aquel plus o meyns, si doncs lo testador en aquel testament o derrera volentat, no juraua que aquel deute o aquela comanda no era plus, car lá doncs si juraua auras'a seguir la volentat del testador que no es plus, n'en pot hom plus demanar.

Mas si lo testador en son testament o derrera volentat, o en codicilis dira e confessara si deu re a algu o tenir en comanda alguna quantitat de diners o d'altres coses, val aytal confessio et es ferma, si doncs no podia prouar que ell per error o per don de sos hereus o [4] auia dit e confessat.

V.

Totes hores son dades prouacions o proucs, a aquels qui afermen o dien alguna cosa que pertayn a ells, o deu pertayner; o dien qu'els es deguda, com aquel qui nega no li deu esser donat ne cargat que prou, si donchs ell per sa propria volentat no volia prouar, o no's cargaua la carga de prouar.

---

[1] *ho*. [2] *ho*. [3] *hu*. [4] *ho*.

VI.

Certa cosa es que deuen saber los acusadors que tals coses deuèn adur en acusacio, que clarament se pusquen prouar per bons testimonis o per bones cartes, et els testimonis que en acusacio son amenats per fer testimoni deuen esser majors de XX ans et no menors e d'entegra fama deuen esser.

RÚBRICA XI.

DE TESTIBUS.

I.

Con negu deu fer testimoni en algun feyt, primerament deu jurar a manament del Jutge, tocats los Sents Euangelis ab sa propria ma, presents les parts o la vna absent per contumacia, que dira veritat de ço que ha vist ne oyt e de fama, si mester es, et que no per amor ne per desamor, ne per seruii no celara veritat, ne y aleuara mençongia, e que seruii no li'n es dat ne promes, n'el n'espera auer per aquel testimoni a fer, e que per sol Deu dira veritat, si Deus li ajut e aquests Sents IIII Euangelis denant ell posats e tocats ab sa propria ma.

II.

Nuyl hom no pot ne deu fer testimuni [1] en la sua cosa propria, ne en re de que sia parçoner, ne en re, atressi, de que pogues auer profit.

III.

A prou del seu senyor ne a don, no pot fer testimoni seruu ne libert; mas pot esser demanat lo seruu en son feyt propri, si alguna mala feyta ha feyta, o enjuria a algu tan solament.

IV.

Testimonis, apartadament denant los Jutges deuen dir lur testimoni, et no denant ne presents les parts, ne en public; e

---

1 *testimoni.*

deulos esser manat per les Jutges com han dit lur testimoni, que sia secret, et que a nuyl hom non parlen.

V.

Con los testimonis se prenen, los Jutges deuen demanar a la part, qui'ls testimonis dona o amena si'n vol plus donar, et si diu que hoc, deuen li assignar dia; e a la derrera productio, los Jutges deuen demanar a la part si'n vol plus donar; e si diu que no, deu renunciar a testimonis; la qual renunciacio se deu escriure el Libre de la Cort. E feyta la renunciacio, los Jutges deuen manar al Escriua que public los dits dels testimonis, et aquels publicats, deuen manar al Escriua qu'en do translat a les parts si'l ne volen: e deuen los assignar dia a disputar. La qual publicacio dels testimonis se deu fer en la Cort, e presents tots aquels qui en la Cort son, e presents les parts, o la vna present e l'altra per contumacia absent. E si volra dir contra los dits dels testimonis o contra les persones et els dits, que u[1] pot fer, et per los Jutges deuen li esser assignades ses productions a prouar ço que diu, e afermar, e segons los feyts de que encolpa les persones dels testimonis; e les raons de que encolpa los testimonis, deuen esser tals que elles prouades a ell puxen valer et aydar, e que les persones per ço que ell prouara contra elles pusquen esser gitades d'aquel testimoni, car si les raons o ço que ell posara contra les persones dels testimonis no eren tals que, elles prouades, fossen gitades del testimoni, no'ls deuen esser reebudes ne sobre aqueles preses testimonis: car Dret ne Rao no vol que hom prou ço que aylo prouat no valgues re.

VI.

Los Jutges que reeben los testimonis, deuen los demanar sobre aquel feyt en que seran treyts per testimonis, e no sobr'altre; car si lo testimoni diu si, no sobre ço en que es treyt, no val ne deu esser escrit, ne ren que diga oltra ço que

---

[1] *hu.*

ell lo demana, no nou al demanat, ne val ne profita al demanador.

Deuen demanar los Jutges encara los testimonis de temps, de loc, de vista, de oyda, de sciencia, e que facen redre rao de la sua sciencia, de fama, et de creença, car si simplament era demanat que non reta rao es semblant que sia mal demanat; e ha hom a estar al dit del testimoni, car no s'esten a als, sino tan solament a aço qu'el testimoni ha dit.

Empero si'l testimoni, leuat denant lo Jutge, sobte de continent com d'ells se sera partit, ans que parle ab les parts ne ab altres persones que poguessen sobornar ne altres feyts, se meta d'anar ne de fer sobre algunes coses qui li fossen oblidades que no agues dites en son testimoni, tornara denant lo Jutge, per dir ço que aura oblidat e per lo sagrament que ha feyt, diga que oblidat li era, deu esser reebut aylo que dira, e val aytant com ço que ja auia dit.

Mas si als Jutges sera dat enterrogatori per lo defenedor, et articles seran donats per lo demanador, et els Jutges sobre algu o alguns dels articles o del enterrogatori no demanara los testimonis; apres publicacio dels testimonis si la part o [1] demana, deuen demanar los testimonis sobre aquel capitol dels articles o del enterrogatori en que no foren demanats; e ço que diran val aytant com ço que dabans auien dit, et es aytant ferm que no's pot reuocar, sino axi com dabans auia dit.

VII.

Veguer, Jutges, ne Escriuans, de la publicacio dels testimonis no deuen donar copia a les parts; de les atestacions o dels dits dels testimonis ne deuen mostrar lo Libre a les parts per volentat que en ells sia, tro sien publicats, o son hauts per publicats per les parts, que diguen denant los Jutges et el Veguer et que renuncien que no volen plus testimonis donar, e aquels volen que vajen per publicats; et en aquest cas per manament dels Jutges poden veer lo dit dels testimonis e'n poden auer copia si la'n volen.

---

[1] *ho.*

VIII.

A totes coses a prouar basten dos testimonis o plus, ab que no sien de mala fama, o carta publica, o testament, o tota altra derrera volentat, en que aja dos testimonis o plus.

IX.

Si sobre algun feyt o feyts couen que ab dues les parts ajen a prouar, et es semblant als Jutges qu'els testimonis sien contraris los vns als altres, la sentencia se deu donar per aquels que plus honests son e mils dien la veritat

X.

A testimonis a rebre et a productions a donar, e a totes altres coses a dir e a pronunciar e de posicions e de citacions et totes altres coses que a pleyt se pertaynen, pot enantar la vn dels Jutges ab lo Veguer ensems; exceptades tan solament sentencies interloqutories e deffinitiues, et resposta de pleyt, a les quals tots los Jutges que el pleyt son elets, deuen esser presents, com se donen e's pronuncien.

XI.

En tots pleyts o contrayts son reebuts testimonis, axi be aquels que y son o y sobrevenen, com aquels que y son appelats o pregats, aço tota hora es entes que testimoni d'oyda re no val; jas sia ço que faça alguna presumpcio. Atressi; I testimoni, ja sia ço que comte tot lo feyt e hi sia estat present no val, ne sentencia per aquel tan solament no pot esser donada, si doncs lo feyt o pleyt no era de L sous o de meyns, e que testimoni fos honest e no de mala fama, car lá doncs ab sagrament de la part, ço es del principal que atressi fos honest e no de mala fama, mas no ab sagrament de procurador, val lo dit del testimoni d'un sol, et los Jutges poden e deuen condempnar lo demanat tro a L sous, e no plus.

XII.

Testimonis no deuen esser reebuts, e si son reebuts, no deuen valer ne aydar a aquel qui'ls dara o'ls amenara, qui son de sa casa propria, ne mengen son pa, ne heretges, ne ladres, ne robadors manifests, ne infamis, ne vil persona, ne criminos, ne aquel qui espera auer profit o dõn, si la sentencia se donaua per aquel qui trau ne amena los testimonis, ne nuyl hom qui don ni preste ne liure sos diners a vsures, ne atressi aquel qui reeb vsures d'usures, ne sos Aduocats, ne sos cosins dintre quart grau, si doncs en aquel grau o pus pruyxme lo demanat no ere ab lo testimoni.

XIII.

Pare contra fill, muller contra marit, sogre contra son gendre o sa nora, o sogra contra son gendre o nora, no poden ne deuen fer testimoni, n'els ne pot hom forçar, ne destreyner qu'el facen, e si'l fan no val. Atressi, et *e conuerso* no val.

XIV.

Enemic capital no deu ne pot fer testimoni contra son enemich, ne y deu esser reebut, e si o [1] fa no val.

XV.

Amic especial per son amic especial ne a profit d'ell no pot fer testimoni, e si u [2] fa no val; si doncs no u [3] fa en testament o derreres volentats o cartes publiques, car la doncs val lur testimoni, e deuen esser reebuts.

XVI.

Los testimonis se poden pendre tots dies que feriats no sien, et totes hores.

---

[1] *ho*. [2] *hu*. [3] *hu*.

XVII.

Los Jutges o Jutge deuen diligentment demanar los testimonis, et no sobornar.

XVIII.

Los testimonis qui son en derreres volentats, o en cartes, o en pleyts o en altres contrayts, si lá doncs com fan lo testimoni o son escrits en les cartes o derreres volentats, no son de mala fama, deuen esser creeguts axi com a bons e a leyals; ja sia ço que depuyx se sien feyts infamis o de mala vida.

XIX.

Menor de XIIII ans complits no es reebut ne deu esser en testimoni et reebut en feyts ciuils.

De menor atressi de XIIII ans complits en pleyt criminal no deu esser reebut en testimoni; mas si son majors de XX ans complits, son e deuen esser reebuts, ab que no sien de mala fama en los criminals pleyts.

XX.

Per sa boca propria deu hom fer et dir son testimoni, e no per letres, ne escrit algu.

XXI.

Si algu vol prouar feyt ciuil per testimonis qui no son de la jurisdictio de Tortosa, e son et estan en altre loc, o son de la jurisdictio, et son en altre jurisdictio per lurs afers a fer, la Cort deu trametre letres al Jutge d'aquel loch, e la demanda escrita et articles et enterrogatoris, si hi son donats, sobre que prenga los testimonis. E reebuts los dits, sots son segel o de la Cort encloses, qu'els trameta a la Cort de Tortosa: la qual escriptura no requer hom ni demana si la ha feyta Escriua public o no; que tan solament ha hom fe al segel d'aquel Jutge o de la Cort d'aquel loc.

En los feyts criminals nuyl hom per altre Jutge no es ne deu ne pot esser reebut a testimoni a fer ni a dir: si no tan solament per aquels Jutges qui son elets el principal pleyt del crim, car aquels deuen reebre tots los testimonis, e no altres.

XXII.

Si alguns son parçoners d'algun crim public que per ell ensems sia feyt, la vn contra l'altre ne per ell, no pot ne deu fer testimoni, o si o [1] fa no val.

E la vn [2] l'altre d'aquel feyt meteyx no pot accusar.

XXIII.

Si algu per diners o per qualque altra rao fa fals testimoni, et aço leyalment li sera prouat, lo seu testimoni nuyla valor no ha.

XXIV.

Si algu sera prouat que aja feyt fals testimoni a demanda de la part contra qui'l aura feyt, deu esser ponit e comdempnat a la part com leyalment li sia prouat en aytant com la part ha perdut per aquel fals testimoni, et roman infamis, et james no deu ne pot esser reebut en testimoni, ne testimoni que faça no val, et deu ésser punit segons Dret; et si jura a senyor, si en altres feyts, exceptats aquests, a negu sera prouat de perjuri, non cau en pena.

XXV.

Con testimonis son jutjats a algu, lo primer dia que hom li assigna que prou es dia de vanar et aquel dia deu dir, si prouara o no, et apres aquel dia de vanar, deu auer tres dies, si auer los vol, ço es a saber de terç en terç dia, en que amen tots los testimonis qui son en la Ciutat o el terme; per assignacio qu'els Jutges li deuen fer, que en altra manera no valria, et si vol donar testimonis que sien de fora la jurisdictio de

---

[1] *ho.* [2] Súplase la preposicion *a*.

Tortosa, dins les primeres assignacions feytes per lo Jutge en que deja prouar, deu dir que ha testimonis defora la jurisdictio de Tortosa, et el loc en que son, et als Jutges secretament que l'altra part no u [1] sapia deu nomenar e dir los testimonis qui son. E si vol auer la quarta productio, deu la auer, e deu li esser donada e assignada ab aquela sollempnitat que Dret hi dona, ço es que ell deu jurar sobre IIII Euangelis que ell aquela quarta productio no demana per malea ne per alongament, mas per son dret a conseruar, e que aquels testimonis ell no poc auer, e que y dona obra que ell qu'els pogues auer, e no'ls pot auer. E si lo demanador faylira en plena probacio e demanara que son aduersari prou, no deu esser oyt, ans son aduersari deu esser absolt, feent sagrament que la demanda contra eyl feyta no es vera; axi com los Jutges li jutjaran.

XXVI.

En feyts e pleyts criminals e ciuils, deuen esser forçats tots los testimonis que el pleyt per la part son nomenats ne dits.

E si per auentura no y volen venir a la primera vegada que manat los sera, ne a la segona, com moltes vegada [2] s'esdeue ab que aquel qui'ls trau a testimoni, nomen los testimonis o'ls do escrits als Jutges, no li corren productions: mas totes hores qu'es pusca auer que deuen esser preses et reebuts, que no li corre nuyla productio.

XXVII.

Crestia proua contra jueu ab dos jueus, o ab vn crestia e I jueu o plus.

XXVIII.

Atressi; el jueu proua contra'l crestia ab dos crestians, o ab vn crestia et vn jueu o plus.

XXIX.

Crestia contra sarrai deu prouar ab dos sarrains o plus: e sarrai contra crestia ab dos crestians o plus.

---

[1] *hu*. [2] *vegades*.

XXX.

Tot testimoni [1] de crim o de feyts ciuils deuen esser forçats que facen testimoni, la qual força deu esser feyta en aquesta manera: que si per auentura no volran fer lo testimoni, qu'el Veguer per juhii e per sentencia dels ciutadans qui seran en la Cort o d'aquels qui seran Jutges en aquel pleyt, manualment qu'els deu pendre et pujar en la Çuda, e aqui tant tener preses en la Çuda, ço es, per tota la Çuda, tro que facen e vullen fer aquel testimoni.

XXXI.

Testimoni ne nuyla altra persona no pot esser tornat per nuyl hom a batayla, ne a ferre calt ne fret, ne aygua calda ne freda; per ço, com en Tortosa no ha batayla, ne pot, ne deu esser.

XXXII.

Si en algun capitol, o algun pleyt se donen testimonis, en la appeylacio sobre aquel pleyt meteyx o capitol, testimonis no's poden donar; si doncs algun feyt noueyl del veyl deualant, que dabans no fos ne pot esser sabut per la part que dar los deuia, no y venia, car lá doncs sobre aquel noueyl en la appeylacio se poden dar testimonis.

Cartes pot hom trer totes hores a prouar son enteniment tro a sentencia, e apres la sentencia tro a la sentencia de la derrera appeylacio.

XXXIII.

A prouar totes coses, aquela força fan les cartes, com los testimonis.

XXXIV.

Jas sia ço qu'el defenedor contra qui es feyta demanda no deja prouar, si per auentura ell posa alguna excepcio li es negada per l'actor o demanador del principal, ell es tengut de

[1] *Tots testimonis.*

prouar aquela excepcio que posada ha en defeniment de si, per ço, com tot demanat, eyl posant excepcio, es feyt demanador e[1] actor o demanador, en aytant com aquelaexc epcio es posada contra eyl, es feyt demanat.

XXXV.

Si algun demana per la Universitát de Tortosa o la defen, pot traure e donar testimonis aquels de la Uniuersitat de Tortosa, no contrastant excepcio que diguen que aquels testimonis son d'aquela Uniuersitat, e que no'ls hi deu traure.

XXXVI.

Si algu vol donar en testimoni Aduocat o procurador de son aduersari, o algun de la familia de son aduersari, liurament e sens contrast pot aquels donar en testimonis; si donchs aquels d'aquela familia no son d'aqueles persones, les quals, ja segons aquestes Costumes, de testimoni a fer son exceptades, et deuen esser gitades.

XXXVII.

Si algun priuat se clama de la Uniuersitat de Tortosa, pot dar e traure en ajuda de si en testimoni dels homens de la Uniuersitat de Tortosa.

XXXVIII.

Con testimoni deuen fer jueus contra crestians o per crestians, juren sobre la Lig de Moysen, qu'els posa hom denant axi com fan los crestians sobre IIII Euangelis.

Mas si jueu ha a fer escondiment a crestia o a sarrai, juren los jueus, de V sous o de V sous a auayl, sobre la Lig de Moysen; et de V sous a amunt, juren sobre les Maledictions. E lig les hom les Maledictions sobr'el cap; e lá on diu que juren, responen que JURA, et aenant lá on deuen respondre AMEN, que han a dir AMEN.

---

[1] Súplase el artículo 'l.

XXXIX.

No deu esser testimoni, femna, furios, orat, ne catiu, ne menor de XIIII ans, n'el hereu d'aquel testament, no fideicomissari general, ne fills que sien en poder del testador ne aquels que Dret ne gita.

XL.

Los Jutges assignen tres productions a prouar. E les tres productions passades, si aquel que aferma et dona los testimonis demana la quarta productio, deu la hi hom donar, ab sagrament que faça que aquela quarta productio no demana per malea ne per alongament del pleyt, et que aquels testimonis, que vol donar en la quarta productio, no poc auer en les altres productions, o que no sabia que sabessen re el feyt. E si per auentura los testimonis no son en la Ciutat, deuen los assignar dia a prouar segons lo loc en que son los testimonis, luyn o prop.

E si per auentura son femnes los testimonis et son tals que vagen al forn o al mercat per comprar ne per vendre, o a moli que molga blat, deuen venir a la Cort e aqui jurar axi com los homens.

Mas si son tals, que no vagen a forn ne a mercat ne a moli de blat, lo Veguer et els Jutges deuen anar a aqueles dones o femnes a lurs albercs, et aqui que les facen jurar, et que prenguen lurs dits.

Atressi; si sont altres persones que sien homens o femnes, mas que sien malaltes, o veyls que no pusquen venir a la Cort, lo Veguer et els Jutges deuen lá anar, et pendre lur sagrament et lurs dits; et aquests testimonis a pendre atressi los assigna hom dia de Cort, com als altres. Mas apres que Cort es tenguda per tot aquel dia, qualque hora al Veguer et als Jutges placia, los poden pendre et deuen, et a la part aduersa assignar la hora, per ço qu'els veja jurar, si's vol, et pus li han la hora assignada, et ell hi es o no y es, deuen e poden pendre los testimonis e lurs dits, e val aytant com si dins en la Cort aquel dia jurauen, et la aduersa part hi era present, et per la

absencia d'ell no's pot n'es deu retardar, et es ferm et estable tot quant s'i fa.

Atressi, ha y d'altres femnes que venen a les cases dels veyns de la Cort, et aqui ixen lo Veguer et els Jutjes et prenen lur sagrament e lurs dits, et dien a la part que vaja ab ell ensems e qu'els veja jurar, et si que y vaja o no y vaja deuen et poden pendre lur sagrament e lurs dits; e atressi, aço poden fer dementre la Cort se te, o de continent que la Cort es partida et val et es ferm et estable ço que s'i fa, si que y sia present si que no y sia present, pus hom lo y ha feyt a saber que y sia.

A les altres femnes es volentat del Veguer e dels Jutges et en lur electio, si hi volen anar o no. Mas si ells hi volen anar, no u[1] pot contrastar la aduersa part, et pus li han assignat que ell que y sia e no y vol anar ne esser, no contrastan la sua absencia, deuen e poden pendre lur sagrament e lurs dits, e val et es ferm; e per tot aquel dia que Cort se tenga, qual hora se vuylen, los Jutges hi poden anar e pendre assignada la hora a la part que y sia, si esser hi vol.

Atressi; es electio e volentat dels Jutges si exiran a pendre aqueles femnes que venen per fer testimoni a les cases dels veyns de la Cort, e si ells hi volen exir, la aduersa part hi deu exir; e si no y vol esser, val aytant com si hi era present, e si els Jutges no y volen exir deuen esser forçades e destretes que intren en la Cort, mentre la Cort se te, et aqui en la Cort que juren; per ço, com es rao qu'els testimonis deuen venir denant los Jutges, e no els Jutges denant eyls. E de tots aquests testimonis poden pendre lo sagrament, axi com desus es dit, e pres e feyt lo sagrament dels testimonis, depuys quan se volen los Jutges o de continent, poden pendre los dits, segons que a eyls sera auinent.

XLI.

Si algun sarray o juheu sera trobat jaent ab crestiana, cascun del poble lo pot accusar sens pena, et pot se prouar lo feyt aquel per crestians tan solament.

---

[1] *hu.*

RÚBRICA XII.

MES VAL ÇO QUE EN VERITAT ES FEYT, QUE ÇO QUE FENTAMENT ES FEYT.

I.

Esguardament deu esser de tot hom e de veritat que en los contrayts plus hi deu esser guardada la veritat del contrayt, que nó ço que es feyt fentament e contra veritat.

II.

Un hom enpeynora a altre vna sua honor, o altres coses, et el creedor volc que ja fos ço que fos peynora, que la carta que d'aquen se faja [1] que digues de venda, e axi mudaua la veritat del feyt qu'el feyt era vn, e la carta deya altre feyt: on es costum que si hom pot prouar la veritat, que la veritat que vayla, e la cosa fenta o fentament feyta que no vala re.

Aylo meteyx es entes en tots altres contrayts.

III.

Qui reprouar vol carta en manera que la vula desfer o destruyr couen que u [2] aja a fer ab V testimonis que sien leyals persones, axi leyals o plus leyals que aquels de la carta, et *omni exceptione majores*. Si en la carta empero no ha mas dos testimonis e'l Escriua, com si en la carta ha més de dos testimonis meyns del Escriua, couen que segons que més testimonis ha en la carta, qu'en do més aquel qui reprouar la vol aquela carta.

---

1 *faça.* 2 *hu.*

RÚBRICA XIII.

PER QUAL RAO POT HOM DEMANAR PEYNORA QUE AJA MESA A ALTRE.

I.

Creedor que te alguna cosa de son deutor en peynora, los fruyts qu'en reeb o reebre pot, deu pendre en comte de son deute, leuades les messions necessaries o vtils, e aqueles que en carreres o en ponts a melorar per que hom vaja a la honor, seran feytes, et aqueles que en aquela peynora o per rao d'aquels fruyts aura feytes, o per rao de la peynora; et com sera pagat del tot, deu retre et deliurar la dita peynora a son deutor sens minua e pejorament de la cosa. E si la cosa per colpa del credor era pejorada, aquel pejorament li deu retre et refer axi com la cosa; que atressi es tengut e obligat d'aquel pejorament a restituir al deutor, com es de la cosa a retre.

II.

Couinenca que'es feyta entre deutor et el creedor, que si el deute no li es pagat tro a aquel temps que entr'ells sera empres, qu'el creedor que pusca vendre o alienar aqueles peynores que per rao d'aquel deute li seran meses en peynores obligades, jas sia ço qu'el terme sia passat, lo creedor es tengut et obligat d'aqueles peynores a redre et a restituir a son deutor: ab que lo deutor li pac aquel deute per que les auia obligades, si doncs lo creedor, apres lo terme, aqueles peynores no auia venudes o alienades, car lá doncs no li'n es tengut de refer et de restituir.

III.

Si'l creedor pert les peynores que li seran meses sens colpa sua, no es tengut de restituit [1] ne d'esmenar aqueles peynores

[1] *restituir.*

a son deutor. Mas si lo creedor en colpa'n sera, es tengut de refer et de restituir aqueles peynores; car lo creedor es tengut aqueles peynores de guardar e de conseruar axi com les sues coses guarda e conserua. Mas si per cas d'auentura les perdra non es tengut ne obligat en re; lá doncs com eyl leyalment aja prouat que eyl per cas d'auentura les aja perdudes.

IV.

Natural rao es e dreta, que pagat lo deute al creedor, que es solt e deliure lo vincle de la obligacio, et les peynores per lo creedor que sien restituides e retudes al creedor.

RÚBRICA XIV.

DE NON NUMERATA PECCUNIA.

I.

Si algu fa carta de deute a altre per esperança qui li liure aquel deute èn que s'es obligat en aquela carta, et el creedor aquel deute liurar no li volra, lo deutor pot demanar aquela carta que li sia retuda e restituida per lo creedor dintre dos ans apres que la carta sera feyta.

Mas si lo creedor qui te la carta, dins dos ans se vol clamar del deutor d'aquel deute que nombrat ne liurat no aura, lo deutor li pot posar excepcio de *non numerata peccunia et doli*.

En qualque cas d'aquests aja feyta lo deutor aquesta renunciacio *non numerata peccunia et doli*, la dita carta es ferma et estable, sens tot contrast que no li pot esser feyt per aquesta excepcio, ne per altra rao ne excepcio.

Si la dita renunciacio en la carta no es, lo creedor deu prouar que aja liurats los diners qui son contenguts en la carta al deutor, et si no u [1] proua, per sentencia deu esser restituida la carta al deutor.

---

[1] *ho.*

[1] Si dins dos ans d'aquesta cosa sera feyta questio ne demanda per neguna de les parts, car de dos ans aenant, la carta es ferma e estable, si que y aja renunciacio, si que non i aja.

II.

Si algun hom prometra a altre a prestar diners o altra cosa, e sera empres que d'aquel deute lo deutor faça carta al creedor, et lo deutor aura manada [2] ab consentiment del creedor fer la carta al Escriua, segons que entr'ells empres sera, lo creedor no's pot escusar que no faça aquel prestec; e si'n fa demanda lo deutor, deu ne esser forçat lo creedor d'aquel prestec a fer.

Allo meteyx es entes de tot altre hom qui promet metre et liurar cabal a altre, o de restituir lo don, et es en electio del prometedor qui promet a liurar lo cabal.

III.

Confessio que sia feyta per lo creedor si auer aut et cobrar [3] lo deute, o part d'aquel o d'altres coses e feyta la confessio per auentua [4], ja sia que eyl aja la confessio feyta per fe que la cosa li fos liurada com no u [5] fos, dins XXX dies apres que aura feyta la confessio, pot posar e demanar aquela cosa o aquel deute, no contrastan la confessio sobredita, si doncs l'altre no prouaua qu'el agues pagat.

Passats son los dits XXX dies, la dita confessio es tenguda per vera, et no s'i pot posar la excepcio de *non numerata peccunia,* ne altra.

RÚBRICA XV.

DE COMPENSATIONIBUS, ÇO ES D'AQUELES [6] COSES E ENTRE QUALS SE DEU FER COMPENSACIO.

I.

Compensacions se fan de diners a diners, et de deute clar a clar: no de diners a coses, ne de coses a coses, ne de no clar a

---

[1] Este párrafo debia empezar diciendo: *Aço s'enten si...* [2] *manat.* [3] *si a ver aut et cobrat.* [4] *auentura.* [5] *hu.* [6] DE QUALES.

clar. On si son dues persones o plus, e la vn deu al altre deutes, ço es que cascu enfre ells se dejen deutes, poden e deuen fer compensacio entr'ells de ço que l'un al altre deu, si per la vn o per l'altre es demanada compensacio.

II.

Si alguna quantitat de diners o de mazmudines o d'altre auer sera degut a algu per rao de vendes o d'altres contrayts, e aquel a qui sera degut aquel auer deura a aquel qu'il preu d'aquela cosa li deura per alguna rao alguna quantitat d'auer, compensacio entr'ells pòt e deu esser feyta.

Es a saber que compensacio no pot ne deu esser feyta, si doncs la vna part contra l'altre no la demana o no la allega.

III.

En Joan deu a'N Arnau C sous, o pus o meyns; e'N Joan vas'en a vn seu amich, al qual lo dit Arnau deu C sous, per ço que pusca fer compensacio ab Arnau; es costum que d'altruy deute non pot n'en deu esser feyta compensacio, ja sia ço qu'el amich d'En Joan o [1] vulla.

IV.

Compensacio no es reebuda ne deu esser ne pot de deute ne de neguna cosa acomanada, ne de comanda a comanda.

V.

Compensacio pot esser entre companynons, ço es de comcompayno a compayno; et encara compensacio pot esser feyta de procurador a part, pus que la vulla fer en nom d'aquel qui es procurador. E si per auentura la part volia compensar al procurador et el procurador no u [2] volia fer qu'el procurador ne pot e'n deu esser forçat que la faça; e aço no s'enten que

---

[1] *ho.* [2] *hu.*

eyl sia tengut que dels seus deutes faça compensacio, mas d'aquels per qui demana, ne en allo es feyt procurador.

VI.

En Guillem deuia a'N Berenguer X sous o plus o meyns, e's deuese que per inquitat del Jutge que En Guillem fo absolt d'aquela demanda. A cap de temps lo dit Berenguer fo feyt deutor del dit Guillem, et el dit Guillem demana son deute, et En Berenguer sobredit allega compensacio e demana d'aquel deute de que lo Jutge l'auia absolt Guillem, es costum que la compensacio qu'es pot fer e deu; com la sentencia de dues rails que ha obligacio non trenca mas la vna, ço es a saber la ciuil, et en axi remas la natural entegra e sancera.

VII.

Compensacio si s'esdeue que la vn deute sia clar el altre no, deu auer dos meses d'espay tan solament aquel de qui es lo deute no clar, dins los quals II meses deu auer prouat leyalment e auer feyt aquel deute no clar, clar: d'aqui enant si no u [1] ha feyt deu esser condempnat.

VIII.

Si algu es feyt deutor al senyor, et el senyor deu re a aquel deutor seu, ha y compensacio loc, axi com en priuades persones.

RÚBRICA. XVI.

DE VSURIS, ÇO ES QUE NUYLES VSURES LA CORT NO FORÇA QUE SIEN PAGADES.

I.

Crestians en Tortosa ne en sos termens no deuen prestar a logre ne a vsura, ne fer neguna barata en que aja ne sia con-

---

[1] *hu.*

tenguda neguna vsura, ne fer alguna altra machinacio, per qu'els contrayts ne degen meyns valer, on si prouat es contra alguns qu'els contrayts sien vsuraris, la Cort no pot ne deu forçar lo deutor, si no d'aytan solament a pagar e a retre, com lo ver cabal es; car sobre les vsures ne sobre ço que es oltra lo cabal, que prestat verament fo, o la cosa valia com lo prestec o la barata fo feyta valia, los Jutges sentencia no y poden ne y deuen donar; e si donada hi es, no val ne deu valer; ne la Cort nuyla exsecucio contra lo deutor no pot fer: n'el creedor no pot ne deu retenir les cartes per aquela rao, pus lo cabal li sia pagat; et si demanda li'n sera feyta de les cartes, deu esser per sentencia condempnat d'eyles a retre, e deu ne esser forçat e destret de retre.

Fermança que sia donada o [1] deutor, en aytant com son les vsures ne el logre, non es tenguda ne en re obligada ciuilment ne naturalment.

II.

Si algu es obligat per altre deutor, o fermança, et el ver deutor aquel deute, en lo terme establit o assigat [2] no [3] pagat, e axi coue a aquel qui per altre se sera obligat que per aquel deute aja a donar ne a pagar vsures, lo ver deutor es tengut a aquel qui per ell s'obliga, que li refaça e li restituesca tot lo don que sofert n'aura, axi vsures com altre don.

RÚBRICA XVII.

DE DEPOSITO, ÇO ES DE COMANDA E DE COSES DE LES QUALS NO DEU ESSER FEYTA COMANDA.

I.

Si algu reeb en comanda diners o altres coses, et retre no u [4] volra a aquel qui comanades les li aura, de continent ne deu esser forçat de retre per sentencia, si que nulla excepcio ni compensacio posar no pot.

---

[1] *a*. [2] *assignat*. [3] Súplase el verbo *ha*. [4] *hu*.

II.

Aquel qui comanda reeb d'altre, et com li sera demanada no la volra redre, et dira o allegara que no la pot redre ne ha de que la reda, per juhii deu esser pres e mes en preso, dins clau sobre la Tauega, sens cadenes e altres liams, et deu aqui tant estar tro tota la comanda aja reduda, si doncs no podia mostrar per cas d'auentura la auia perduda.

III.

Differentia est inter mutuum, depositum et comodatum. Mutuum est quod consistit in pondere, numero et mensura et fit accipientis.

Depositum est, quod non fit accipientis, nec debet vti eo signatum est.

Comodatum est, quod non fit accipientis sed potest vti eo.

IV.

Qui reeb en comanda, ço es deposit, d'altre algunes coses mouents, et sens colpa d'ell se cremaran o s'afoylaran, o altre cas d'auentura en aqueles coses esdeuendra, non es tengut de restituir, sino de ço que deues ell ne romandra, que allo deu restituir. Mas si per colpa sua les coses desus dites eren perdudes o afollades, es tengut de restituir e d'enmenar aqueles. Mas si per negligencia les dites coses se perdien, o qualque comanda, ço es deposit, se perdia, aquel qui aqueles coses reeb en deposit non es tengut en re; si doncs ell aqueles coses no reebra a son reec e a sa ventura, car la doncs n'es tengut e obligat.

V.

Aquel es dit depositari que reeb les coses en comanda; on si lo depositari pert les coses que a el son meses en deposit per cas d'auentura, tengut de restituir aqueles no es, ne en re obligat nou roman.

VI.

Si diners o altre auer son comanats a algu en sac o en cuyraça o en altra cosa que sia segelada o consignada, lo depositari d'aquels no deu vsar, n'els deu aemprar en nulla manera, et si o [1] fa es tengut en actio de furt a aquel qui'ls hi ha comanats o meses en deposit.

Si doncs con reeb lo deposit, aquel qui lo deposit fa, no li diu qu'en pusca vsar.

Mas si los diners son comanats nombran, o altre auer, o en pes, et no ligats segelats ne consignats, axi con desus es dit, lo depositari los pot vsar e aemprar sens nulla infamia, ab que tantost com li sien demanats los restituesca d'aquela metexa moneda et d'aquela valor o d'aquel pes.

VII.

Lo depositari si no vol restituir lo deposit ans que sentencia li sia donada d'aquel a restituir, si condempnat ne sera per sentencia, deu restituir de continent lo deposit et ell roman infamis.

VIII.

En Francesc comana a'N Bernat diners o coses o auer, et apres que la comanda o deposit fo feyta aenant, lo dit Bernat comana al dit Francesc dines o auer o altres coses, et com En Francesc demana son deposit, En Bernat dix qu'en fos feyta compensacio entr'ells, es costum qu'el dit Francesc deu cobrar sa cosa, que primer comana, et en apres deu redre lo deposit al dit Bernat; per ço, com en deposit no ve nulla compensacio.

IX.

Los beus dels depositari tacitament no son obligats.

X.

Si aquel qui fa deposit a alguna persona enans qu'el deposit li sia restituit mor, e aquel fa molts hereus, e cascu d'aquels

---

[1] *ho.*

hereus diu que es hereu en tot et en axi vulla auer tot lo deposit; tengut de restituir no es a la vn sol, si no a tots justats.

XI.

Si dos o plus reeben deposit d'altre et el senyor del deposit se clama de la un, l'altre per allo no's desobliga, ans pot anar e demanar contra aquel com faya contra'l primer. Mas si la vn ret lo deposit, l'altre es sobre deliurat.

XII.

Con algu per nom d'altre comana alguna cosa a altre, et aquel qui aquel deposit o comanda fa es mort, lo depositari, ço es aquel qui te lo deposit, no deu retre als hereus d'aquel lo deposit, mas deu lo retre a aquel per quin nom s'es feyt lo deposit o a sos hereus.

XIII.

Con algu reeb en deposit o en comanda diners o auer o altres coses que sien en nombre o en pes o en mesura d'altre, e d'aquel deposit compra camps, cases, honors o altres coses, aquel qui aquel deposit feu en aquels camps, vinyes, cases, honors o altres coses, no ha part alguna, ne la y pot demanar; mas lo depositari es tengut de continent de retre lo deposit o comanda.

XIV.

Quan algu per qualque contrayt demana diners o altres coses mobles o per si metexes mouents contra altre, et diu en començament del pleyt que aqueles coses que ell demana sien sequestrades, ço es que sien meses o comanades en poder d'algun Prohom, lo Jutge no deu oyr tro aja menat son pleyt, e'l aja vençut per sentencia, et apres la sentencia donada, deu li esser liurada, e l'altre deu esser forçat e destret que la y liure.

Empero si la cosa aquela es mouent o que per si metexa's moua, et quan la demanda's fa que aquela cosa sia sequestrada, lo Jutge deu gardar e conexer, et aquel qui aquela cosa te

de que es demanat, si es persona sospitosa que s'en anas o s'en pogues anar ab la cosa, e aquel qui demana ne perdria son dret si la cosa aquela era dexada, et si veu ne coneyx que aquel s'en anas, o s'en pogues anar ab la cosa en dan et en prejudici del demanador; lo Jutge deu dir per sentencia que lo demanat do bona fermança o bona seguritat que la cosa sia segura al demanador, si dret hi ha, e que la tenga manifesta. E si la fermança o seguritat, axi com dit es, no pot o no vol donar, deu dir e jutjar per sentencia que sia mesa o comanada a algun Prohom qui la tenga a feeltat d'amdues les parts, tro lo pleyt sia fenit e acabat, et el Jutge aja sentenciat a qui la do o la liure, e de continent deu la liurar a aquel per qui sera jutjat o sentenciat que li sia liurada.

XV.

Si algun se clama d'altre d'algunes coses seents o mouents de que isca o pusca exir algun fruyt o esplet, et penjant lo pleyt principal o aquell de la apellacio, lo demanador se tem que si aquel esplet o fruyt ve en poder del demanat que sia despes e guastat per ell o consumat et a ell perdut, e demana que aquel esplet sia sequestrat, e lo Jutge coneyx o pot conexer qu'el demanat sia aytal com diu lo demanador, deu dir e jutjar per sentencia qu'el dit esplet o fruyt sia sequestrat, ço es mes o comanat en poder d'un Prohom qui'l tenga a feeltat d'amdues les parts, tro lo pleyt sia fenit e acabat, et sentenciat a qui deu esser donat e liurat, et la sentencia donada que o [1] liure a aquel per qui sera sentenciat que li sia donat et liurat.

E si per auentura algun demanaua a altre alguna vinya o camp o oliuar o altra honor en que abans qu'el pleyt sia acabat o fenit aja esplet, e aquel esplet couenga a recolir, a demanda del demanador, lo Veguer ab los Jutges d'aquel pleyt couen que vagen a aquela honor, et que guarden aquel esplet quiyn es, et qu'el estimen que val, o'l facen estimar, en axi que si lo demanador guaayna aquel pleyt, que atressi d'aquels esplets li sia feyta restitucio e satisfactio.

[1] *ho.*

RÚBRICA XVIII.

DE COMODATO.

I.

En coses que son prestades, aytal diligencia deu auer aquel qui reeb la cosa en prestec, com nuyl diligent hom ha en les sues coses. Mas si per cas d'auentura, al qual hom contrastar no pot, en les coses prestades esdeuenia, ço es a saber de mort sens colpa, e en engan que no y faça ne y aja feyt aquel qui aquel prestec aura reebut, o de robadors o de enemichs o de foch, naufrag o roina, o de fuyta de seruus que son seynor no guarda ne fa guardar, aquel qui'l prestec aura reebut, en aquests cases sobredits, si hi esdeuenie, non es tengut ne obligat de fer restitucio neguna, ne emena.

II.

Comodatum est, en ço, que sens loguer e sens seruii, e de grat se fa, et qu'es fa a profit major d'aquel qui'l preu que no fa a profit d'aquel qui'l fa.

III.

Si algu trames son seruu o son missatge a algun hom qui li prest alguna cosa, et aquel hom liura aquela cosa a aquel seruu o missatge, et ans que aquela cosa venga en poder d'aquel qui'l seruu o el missatge aura trames, aquela cosa se perdra, lo senyor del seruu o del missatge es tengut de restituir e d'enmenar aquela cosa al senyor d'eyla, ço es a aquel qui la aura prestada, si doncs aquela no es perduda per cas d'auentura.

Aylo meteyx s'es si la cosa ve en poder d'aquel qui hi aura trames, e's pert en son poder.

IV.

Si algun hom presta a altre cauall, roci, mul o mula o altra bestia, et en poder d'aquel qui la manleua mor sens colpa o negligencia sua, si el contrari per lo senyor de la cosa no era leyalment prouat, ab vn sagrament qu'en faça, que per colpa o negligencia sua no es mort, deu esser absolt, e non es tengut de fer alguna restitucio o enmena.

Mas si per colpa o negligencia sua mor, es tengut de restituir aquela bestia e d'enmenar.

V.

Qui ferra estrayna bestia, en axi que aquela sia debilitada o morta, o catiu d'altre, aquel qui aquela ferida aura feyta es tengut d'enmenar e de restituir aquela bestia o catiu al senyor de qui es; ço es que li'n deu emmenar o restituir altra o altre aytan bo, o el preu que valra con la ferida pres, et aquela ferida o ferit sia d'aquel qui la ferida aura feyta.

VI.

Com algu presta a altre vna bestia o catiu o altra cosa, et en poder d'aquel qui reebe lo prestec perdes, en axi que couenc qu'en fo emena al senyor de la cosa, et en apres lo senyor de la cosa cobra aquela cosa o li venc en son poder, es costum que deu retre aquel preu o estimacio que reebut n'aura, a aquel qui la emena li aura feyta o que li reda aquela cosa.

Empero es en albiri del senyor, de qui la cosa era, de redre la estimacio que reebuda n'auia o la cosa aquela a aquel qui la auia presa en prestec e perduda.

VII.

Qui reeb d'altre en prestec alguna bestia o altra cosa tro a cert loc, que la pusca vsar o menar, si algun don pren sens colpa o negligencia d'eyl non es tengut ne obligat qu'en faça emena ne restitucio alguna.

Mas si oltra aquel loc la mena, et axi fa contra la volentat del senyor de qui es aquela cosa, si pereyx o's pert, o algun mal li ve per qualque cas d'auentura, es tengut de restituir e d'enmenar al senyor d'aquela cosa, ço es que li'n do aytan bona o el preu que valia com la pres en prestec.

VIII.

En Paschal deuia a'N Guillem vna quantitat de diners per algun contrayt o quax, o per algun malefici o quax, et el dit Paschal presta vna bestia o altres coses al dit Guillem, et el sobredit Guillem vol retenir aquela bestia o aqueles coses a si prestades per raon d'aquel deute, es costum que retenir no les pot, ans les li deu tornar sens tot contrast.

Aylo meteyx s'es en deposit o en comanda.

IX.

Si alguna bestia o altres coses son prestades, et per colpa o negligencia son afollades o pijorades d'aquel qui les reebe en prestec, et ell les ret axi afollades o pijorades, axi com son, no es semblant que aqueles coses sien retudes entegrament tro el dan afoylament o pijorament sia restituit et emenat.

X.

Lo hereu d'aquel qui comanda, deposit o prestec reebe, per la part que ha de la heretat, se pot hom clamar d'ell que restituesca al depositari o prestador o a sos hereus.

Pero si ell tenia tota aquela cosa prestada o comanada, de tot se pot hom clamar d'ell et de tot es tengut a restitucio e'n es obligat.

XI.

La proprietat e la possessio reten en si tot hom qui presta o comana a altre besties o altres coses, en axi que deues aquel qui reeb lo prestec o la comanda nuyl dret ne nulla senyoria ne possessio non es transportat.

XII.

Si algun hom presta a altre bestia o altres coses, tro a cert temps, o a cert loc, e les li auia liurades, reuocar lo prestec no pot ne cobrar aqueles coses tro sia complit lo seruii d'aqueles coses d'aquel temps o d'aquel loch.

Mas si liurades no les li aura, pot s'en penedir, et retenir les coses que no les li liurara si no's vol.

XIII.

Quan algu tramet a altre per son missatge meteyx enap d'argent o altres coses, de qu'el aura aemprat que li prest, et aquel missatge jugara o perdra aqueles coses ans que les aja trameses en poder d'aquel qui aura l'altre aemprat del prestec; aquel qui l'aemprament auia feyt non es tengut, per ço, com lo missatge era d'aquel qui'l prestec faya, e deuia saber si era bon ni leyal o altre, et deu saber e guardar a qui liura la sua cosa.

RÚBRICA XIX.

DE MANDATO, ÇO ES DE MANAMENTS DITS E PRECS QUE SON FEYTS A ALGUNS DE FER ALGUNES COSES.

I.

Quan algu pledeja per son procurador, e la cosa aquela de que pledegen sera nafrada pel procurador, lo senyor del pleyt o de la demanda ha actio o demanda contra lo procurador.

II.

Manament, la cosa entegra per mort del demanador, feneyx; cosa entegra entro el pleyt es començat en pleyts es aquesta cosa entegra; pero si algunes messions auia feytes lo procurador per lo pleyt o per rao del pleyt enans que sabes la

mort del demanador, los hereus d'aquel li son tengut[1] de refer e de restituir.

III.

Diligentment e ab gran diligencia deu hom guardar los manaments que feyts li son; car si oltra lo manament fa, al senyor no nou re.

IV.

Fermança que sia donada en pleyt, si alguna cosa per aquela fermança paga, aquel per qui la fermança ha feyta, lo y deu tot enmenar e restituir.

V.

En volentat de cascu es que reeba manament d'altre o que no'l reeba, si no's vol. Mas si'l reeb apres del pleyt començat, de necessitat es tengut qu'el acab, e'l aport a acabament; et encara qu'es apell si lo senyor no es present, o dins X dies no lo y ha feyt saber, e que sia en guisa et en manera qu'el senyor se pusca apellar, e aço feyt, lo manament es fenit, e la procuracio.

VI.

Si lo demanador o el defenedor estableyx son procurador, e passat algun temps n'estableyx altre, lo primer es revocat per l'establiment del derrer.

VII.

Si pleyt es entr'En Francesc e En Pere et la sentencia es donada per En Francesc e contenga en aquela que la cosa es sua, es entes que no es d'En Pere.

VIII.

Quan lo procurador es absolt de la demanda que hom li fa, axi com a procurador, es absolt lo senyor d'aquela demanda.

---

[1] *tenguts.*

IX.

Procurador qui es establit a pleyt no pot tolre lo poder al senyor de la cosa que no y sia, si esser hi vol, et ab ell ensemps lo pleyt menar si's vol, o per si meteyx, si per justa excusa o rao gitar lo'n pot.

Menor de XX et V ans en pleyts no pot esser procurador.

X.

Si dos o plus procuradors son ensemps establits, si la vn comença lo pleyt meylor es la sua condicio, que no es d'aquel qui no'l ha començat, car aquel qui no'l ha començat no es procurador e aquel qui'l pleyt ha començat es procurador e senyor del pleyt; si doncs no era dit en lo manament que no fos mellor la condicio d'aquell qui'l començara, car lá doncs aytanben es procurador aquel qui no comença lo pleyt com aquel qui'l comença, e aytant val ço que hom enanta ab la vn, com ab l'altre, o ab amdos ensemps.

XI.

En criminals pleyts, procurador no y pot esser, ne lo y pot hom establir sino aqueles persones certes que en Dret son establides.

RÚBRICA XX.

DE SOCIETATE, ÇO ES DE COMPANYA.

I.

Aytant dura la companya com lo consentiment entegre de les parts perseuera.

II.

Compaynia feyta entre alguns dura o deu durar tro a aquel temps que la han feyta, si doncs entr'ells no la reuoquen.

III.

Compaynia que sia estada entre compaynons feyta, que tots los guaayns que eyl facen en qualque manera, sien partits per aqueles parts de que ells se seran auenguts o enpreses, si algu dels compaynons guaayna alguna cosa per ladronici, per roberia, per omicidi, per alcauoteria, o per nulla cosa que sia leja e avol de guaaynar, aquela cosa no ve en particio ne y deu venir n'en es tengut qu'en do part a negu, ne demanda no li'n pot esser feyta ne deu.

IV.

Compaynons se poden fer a temps e a hores, e a ans, e a meses, et axi com a aquels qui fan la compaynia plau; e poden assignar, leuat lo cabal, a cascu quiyna part aja del guayn.

Pot se fer encara que la vn meta tot lo cabal, e'l altre que no n'i meta gens; mas meta la persona qui per caç [1] e guaayn ab aquel cabal. E si mencio no y es feyta del don ne del guaayn, mig per mig se deu partir entr'ells leuat lo cabal, tot lo guaayn. E atressi deuen auer la perdoa mig per mig.

Qualsque couinences entr'ells son feytes, ab que justes sien, totes se deuen seguir entr'ells e son fermes; et son tenguts e obligats que les seguesquen.

V.

Cascu dels compaynons deu auer aquela diligencia en les coses de la compaynia, qual sol auer en les sues coses propries, car la vn compayno no es tengut al altre, sino d'engan o colpa, car de negligencia no es tengut.

VI.

Si II o III o IIII o més fan compaynia a temps cert o no cert, et la vn d'aquels compaynons morra, tantost com la un

---

[1] *mercaç.*

es mort, la compaynia es fenida e solta. E si volen los altres qui romanen vius que la compaynia sia e dur d'aqui enant o entro a cert temps, axi com dabans era, la compaynia entr'ells se deu renouar e confermar, e si nouelament no la confermen, no es compaynia entr'ells.

RÚBRICA XXI.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE ET VENDICIONE.

I.

Contrayt de compra e de venda es feyt tantost com lo comprador et el venedor se son auenguts del preu.

II.

Venda e compra es acabada tantost e perfecta, com lo diner deu es donat e reebut; e en axi que si la vn de les parts penedir s'en vol sens volentat del altra, la part que s'en penit, com clams sien feyts d'eyla, e pleyt s'en es començat deu pagar LX sous. E no per ço meyns la venda es ferma et estable, que no's pot desfer; dels quals LX sous deu auer la Cort XX sous e aquel qui consent a la venda e la ha per ferma, altres XX sous, et el Comu de la Ciutat los altres XX sous.

III.

Diner deu se dona de part a part; e es ferm et estable, o per persona mijancera, si's vol corredor o altra persona, e si negat sera per la vna de les parts, com leyalment es prouat, la venda es ferma.

IV.

Les vendes o les compres se poden fer en tots lochs; on si per auentura venda o compra se faya, no en aquels lochs on

son les possessions, honors o altres coses, no per ço meyns la venda es ferma.

V.

Vendes o compres qu'es fan en encant axi d'oli, de catius, o de totes altres coses, pus que la verga, lá on verga's dona, es liurada, o la cosa, lá on cosa se liura, es liurada, es ferma et estable, axi com si diner deu hi era donat; jas sia ço que diner deu no s'i do, ne y sia la pena dels LX sous.

VI.

Tutor, curador, procurador, marmessor, ni negu qui alens feyts ministre ni procur, dels bens aquels que aministre ne deu aministrar, per si ne per altra persona, a obs de si, no pot comprar.

Allo meteyx s'es de les mullers d'aquests sobredits aministradors, e de lurs fills, que son en poder d'aquests aministradors.

VII.

En los bens que el pare ha los vsusfruyts, lo fill aquel bens no pot vendre ne alienar, si doncs al pare no plau, y que y do son consentiment.

Allo meteyx s'es qu'el pare aquels bens no pot vendre ne alienar, ço es la proprietat, sens consentiment e volentat del fill.

VIII.

Con lo deutor dona a son creedor cosa seent o mouent o que per si metexa es mouent en paga del deute que li deu, es lo dit deutor tengut de euictio aytanbe con si li'n faya venda o alienacio planament; que donacio en paga, semblant es a compra e a venda.

IX.

Tot hom pot vendre la sua cosa a qui's vol, et fer d'aquela sa propria volentat, si donchs no son sensals, o aqueles coses que hom te per altre a part o a sens.

X.

En continent que la venda es feyta, e el diner deu es donat o es feyta en encant, axi com dit es, lo venedor no ha actio ne demanda de la cosa a cobrar, sino actio de demanar los diners o el preu que aqui sera establit.

XI.

Si algu compra d'altri catiu o catiua o caual o mul o tota altra cosa que per si metexa's moua, et meyns de colpa o de triga del venedor, estant en son poder mor, tot lo perill e el reec et la auentura es del comprador, e pot demanar lo venedor lo preu.

Pero si la cosa aquela mor per algun vici o malaltia que agues ans que la venda fos feyta, lo comprador no sabent lo peril, el reech e la auentura es tot del venedor, e lo comprador no es tengut ne obligat al preu a pagar.

XII.

Si algu ven a altre camps o altres honors que sien riba mar, et en riba de flum o d'algun torrent, no es entes que li ven a lo vs que les gents en anar, estar e venir o posar lurs coses, han o deuen auer, ni d'aylo sia lo venedor tengut de guarentia.

XIII.

Si algun hom ven a altre coses que no sien sues, et apres de la venda vendran a aquel venedor, per qualque rao qu'en sia senyor, deu esser forçat e destret, a demanda del comprador, que la cosa aquela li sia liurada al dit comprador, com dabans, a aquela cosa a liurar, dementre ell non era senyor, no'l ne pogues hom destreyner ne forçar que la liuras; jas sia ço que sia tengut de refer tot l'interesse al comprador.

XIV.

Apres que la venda es feyta ab lo diner deu que y sia donat e pres axi com desus es dit et escrit, et el liurament d'aquela cosa no sia feyt, no per ço meyns tot perill, tot cas d'auentura, e tot reech que y esdeuenga, es del comprador, e no pot contrastar la paga del preu que no la faça; si doncs lo venedor no era en colpa o en triga d'aquela cosa a liurar; car si lo venedor era en colpa o en triga d'aquela cosa a liurar al comprador dementre que el es en colpa o en triga d'aquela cosa a liurar, tot lo peril, cas d'auentura, e tot lo reech es seu, et no li es lo comprador tengut del preu.

XV.

Con algu ven camps o vinyes, o altres honors, o en son testament o derrera volentat les lexa, o en altra manera les aliena, los fruyts que en los dits camps, vinyes, o altres honors son, que no son segats o colits, o arrencats, tantost com la alienacio o venda es feyta, o el testador es mort, son del comprador o del legatari o d'aquel a qui aytals coses son donades; si donchs entr'els altres couinences no auia feytes o empreses.

XVI.

Venda que sia feyta entre algunes persones, si com fan lo contrayt no es demanada la fermança de euictio o garentia [1], d'aqui enant lo venedor no li'n es tengut de donar fermança, ne altra seguritat al comprador, si donchs el començament del contrayt no apparia alguna cosa per que fermança d'aquela cosa fos donada.

XVII.

Començament de contrayt es entes totes hores tro qu'els diners o el preu sia pagat.

---

[1] *guarentia.*

XVIII.

Qui ven besties deu dir al comprador lo vici o la malaltia que es en la bestia, especialment, e no y deu altres vicis mesclar; per ço, que aquel que aura ensems ab aquels, no pusca passar.

XIX.

Negu qui scientment ven a altre jacenes, bigues vicioses, o besties malaltes vicioses o morboses, o altres coses e d'aço no certificara al comprador e que el comprador aquesta malaltia o vicis no sapia, tot lo don que per aquela cosa lo comprador sostendra o sofferra, de tot li es tengut lo venedor de restituir.

Mas si per auentura les cases per algun d'aquests vicis, no nomenats al comprador ne no sabuts per ell, cauran, lo venedor es tengut al comprador de retre lo preu, si's vol lo comprador, e deu les cases cobrar lo venedor axi cautes com se seran.

Si bestiar pereyx per colpa de malaltia, o vici, o morb de la bestia o besties malaltes, lo comprador deu cobrar lo preu de les besties mortes del venedor, si'l venedor sabia la malaltia e no la dix al comprador, et el comprador empero no la sabia.

XX.

Si per auentura lo venedor no sabia la malaltia o els vicis de les coses sobredites e les vendra, no es tengut en plus lo venedor al comprador, sino tan solament que reda el preu d'aqueles que son viues, e que ell que cobre ses besties malaltes viues, et les mortes van e son a perill d'aquel en qui poder son mortes; e aquesta demanda deu se posar e demanar dintre VI meses, car d'aqui enant no val ni's pot posar.

XXI.

Compra ne venda sens cert preu que no y sia posat no val re, n'en son tenguts que la seguesquen: jas sia ço que les coses sien liurades al comprador.

XXII.

Si algu scientment o no scientment compra o loga d'altra persona les sues cases metexes, aquela venda ne aquela logacio no ha fermetat neguna, ne val re.

XXIII.

Com dos o plus han alguna cosa comuna que no es partida entr'ells, seent o mouent o que per si metexa's mou, la vn d'aquels, sens demanda e requeriment que non es tengut ne obligat qu'en faça al altre o als altres si no's vol, pot vendre donar e alienar et fer totes ses volentats de la sua part, sens contrast et embarch dels altres que no y poden fer.

XXIV.

En Guillem vene a'N Ramon alguna cosa sots aquesta condicio o couinença: que aytant de preu com En Joan dixes entre eyls que la cosa fos venuda, es rao que si En Joan nomena e diu lo preu, que En Guillem deu liurar la cosa a'N Ramon; e atressi En Ramon es tengut de pagar lo preu a'N Guillem; e la venda en axi feyta es ferma et estable per tots temps, e no's pot reuocar.

Mas si En Joan aquel preu no defenex o estableyx, o no nomena certa quantitat entre les parts, per ço com no's vol o no pot per mort o altres embargaments que aura, la venda no val ne pot valer ne la vn contra l'altre per aquela rao o[1] aytal venda o compra no ha actio ne demanda.

XXV.

Entre pare e fill, qui sia en son poder, nulla venda que entre els sia feyta, no val.

XXVI.

Forment e tot altre blat, o vi o oli o totes altres coses semblants a aquestes especies, pegunta et fusta et alquitra e

---

1 d'.

totes altres coses seents e mouents, o per si metexes mouents, si algu les ven a altres, e liurar no les li volra, pero que la venda sia feyta segons la forma desus dita, tots meloraments o creximent del preu que les dites coses, estant en poder del venedor faran, tot es del comprador, e li deu esser donat, deliurat e refeyt per lo venedor, sens tot contrast; car atressi lo dan, si s'i esdeuenia, es a perill del comprador, pus la compra ha feyta; axi tot lo guaayn et el meylorament pertayn a eyl, e'n pot fer demanda, et li'n es obligat lo venedor.

XXVII.

Con algu ven los fruyts presents o esdeuenidors de les sues honors et possessions a altra persona, no es entes que vena la delma ne la primicia, ne censal, si gens n'i auia, ans lo comprador es tengut de pagar la delma e la primicia, et eyl & tots los seus bens son obligats per la delma e la primicia a pagar, et el comprador deu pagar al venedor tot lo preu sens tot minuament e contrast.

Los venedors se guarden en aço, que a tals persones venen los dits fruyts, que sien segures, que ben pusquen pagar lo preu dels fruyts, e la delma e la primicia, si no eyl e les honors e possessions remanen e son obligats a la Esglea, feyt primerament sagrament per los compradors que no han de que pagar; e aquest sagrament feyt, los senyors de les heretats de continent deuen pagar a la Esglea, la delma e la primicia, sens tot contrast.

XXVIII.

Si mare tua, o padrastre, o altra persona vendra la tua cosa, tu forçat o per auentura no sabent, la tua cosa pots cobrar del comprador sens tota restitucio que tu no li es tengut de fer del preu ne part d'aquel.

Pero si sera feyta la venda en nom teu o d'eyls, e tu auras per ferm aquela venda o la fermaras, pots auer o demanar lo preu al comprador, si pagat no'l ha, o si eyl l'a [1] pagat pots

[1] *ha.*

demanar e cobrar lo preu d'aquels venedors, et en axi es la venda ferma et estable.

XXIX.

Con algu ven a altre catiu o catiua, caual o egua, mul o mula, o alguna altra cosa en que sia algun vici o malaltia apparexent, que quayx tot hom o [1] pot veer e conexer euidentment, si veer o guardar o [2] vol, jas sia ço qu'el venedor diga que aquel vici no ha, o si'l ha, que non val meyns; on si per auentura lo catiu aura los vyls affolats, o sera orb, o aura los vyls blancs, et dira lo venedor que bons vyls e bels ha e que ben se veu, et el comprador aço pot veer e conexer: e no u [3] guardara ne u [4] volra guardar, lo venedor de re no li'n es tengut, ne que çobre lo catiu n'en tolga ren del preu n'en leyx; et en axi es de tots los altres membres, com dels vlls.

XXX.

Si algun hom vendra algun sensal que hom tenga per eyl, tot lo sens del temps trespassat, es entes en la venda, axi be com del temps esdeuenidor, que dins aquel an se dega donar tro al terme qu'el sens se deu pagar; ço es, si algun hom ven vna mazmodina sensal o diners et altre sensal et el [5] la vespra de Nadal en que aquel sens se deuria pagar, lo dia de Nadal, ço es a saber l'endema d'aquela vespra [6] lo sens se deuria pagar, jas sia ço que mencio non sia feyta entr'ells, tot lo sens d'aquel an passat, pus ans del dia que pagar se deu es feyta la venda, es entes et es del comprador, si qu'el venedor no y pot ren demanar ne alguna part non deu pendre ne auer de tot aquel an, enfr'el qual lo sens se deu pagar, es feyta la venda; jas sia ço que no romanga mas vn dia o meyns del temps en que el sens se deu pagar, pus lo dia no es vengut en que pagar se deu.

Mas lo sens dels altres ans passats, jas sia ço que no sia

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *hu.* [4] *hu.* [5] Para que este período tuviese sentido deberian suprimirse las palabras *et* y *el*, diciendo asi: *ço es si algun hom ven una mazmodina sensal o diners o altre sensal la vespra de Nadal en que aquel sens*, etc. [6] Súplanse las palabras *en que*.

pagat, no es entes en la venda del sens. Atressi; loguer que algu dega de cases o d'altres coses que aja logades no es entes en venda que de la proprietat se faça, sino tansolament del dia enant que la compra aura feyta, que d'aço que es passat, roman deues lo venedor.

RÚBRICA XXII.

QUALS COSES NO DEUEN ESSER ALIENADES O DEUEN ESSER ALIENADES.

I.

Alienacio de bens dotals o de coses obligades per lo dot o per l'espoalici, si seran venudes per lo marit, e per la muller de qui foren aqueles coses dotals, o que li son obligades per son exouar e'l excreyx, val la alienacio que no's pot desfer ni reuocar, si la muller es major de XX et V ans, sens sagrament e reuocacio d'ella, que no y cal fer. Mas si es menor de XX et V ans et ella no jura aquela alienacio sobre sants IIII Euangelis, pot reuocar la alienacio per benefeyt de *restitutionis in integrum*. Mas si ella jura, feyt lo sagrament, la alienacio es ferma et estable, que no's pot reuocar ne desfer per ella, ne per rao d'ella.

II.

Compayno o aquel qui aura cosa comuna ab altre, no pot alienar sa part de son compayno, o d'aquel ab qui la cosa aura comuna, sens volentat et consentiment d'aquel.

III.

Si dos compaynons o plus o altres persones auran o han catiu o catiua en comu o ensems, et la vn d'aquels lo volra batejar o li volra donar franquea, donant la part a son compayno, o a aquels qui'l catiu o catiua han ensems o en comu ab eyl del preu que valra aquel dia qu'el batejara o li dara la franquea, no li poden vedar ne contrastar que no's bateg, o no sia franc;

la qual arbitracio del preu deu esser feyta, si entr'ells no's n'auenen a albiri de dos Prohomens o plus cominals a les parts.

IV.

Dos companyons o plus, o altres persones que ajen alguna cosa comuna, et la un alienara aquela cosa comuna, los altres presents e no contradients et lur part del preu prenents, aquela alienacio val et es ferma, e no's pot reuocar et cascu es tengut de fer euictio de la sua part, axi com si ell auia feyta la alienacio.

V.

Honors dotals o altres possessions, lo marit a força de la muller, no les pot alienar, jas sia ço que a ell sien donades en dot; ne val alienacio que d'aquen sia feyta.

VI.

Lo creedor pot alienar la peynora de son deutor, segons que la condicio sera feyta en la carta de la peynora, jas sia ço qu'el senyor no sia de la cosa, et val la alienacio, et es ferma.

VII.

Pubils qui han tutors, o adolescents qui han curadors, sens auctoritat dels tutors o del curadors, nulla cosa de lurs bens alienar no poden, ne val la alienacio. E si per auentura aytals pubils o adults presten a negu diners ne altres coses sens auctoritat de lurs tutors o lurs curadors, recobrar les poden: per ço, car nulla obligacio entr'ells no ha, ne aquels qui aytals dines o aytals coses reeben en prestec, en re d'aqueles no son feyts senyors, n'en guaynen senyoria neguna.

RÚBRICA XXIII.

PER QUAL RAO SE DEU VENDA DESFER O TRENCAR.

I.

Si ton pare vene cases o altres possessions, per força o per paor, poden se trencar e desfer e reuocar per sentencia aqueles vendes, si tu demanes que sien reuocades o desfeytes, per ço, car no valen ne son fermes.

II.

Tota cosa venuda, es vist que es venuda meyns de son preu, e's pot desfer e retractar, si s'es venuda meyns de la meytat del just preu.

Atressi's pot retractar e desfer si es venuda, per més o oltra la meytat més del just preu.

Electio es, tota hora, del comprador de restituir la cosa o de complir lo just preu, si doncs especialment per ells no sera renunciat a engan, oltra meytat del just preu.

III.

Meyns de la meytat del just preu es dit, si la cosa valra XX sous e s'es venuda meyns de X poc o molt.

Més de la meytat del just preu es dit, si la cosa valia XX sous e s'es venuda per més de XXX poc o molt; pero la valor de la cosa deu esser guardada e'l temps que la venda fo feyta e la sao.

IV.

Tot hom qui engana altri o oltra la meytat del just preu, qualque venda sia, se deu retractar si sera demanat. Mas si la venda sera feyta oltra la meytat del just preu, e les parts o [1] saben e u [2] consenten, d'aqui enant aquela venda val e no's pot retractar.

---

[1] *ho.* [2] *hu.*

RÚBRICA XXIV.

DE FIRES ET DE MERCAT.

I.

Tot ciutada o habitador de Tortosa e de sos termens pot anar francament e quitia, ab ses coses et ab ses mercaderies, en tot loc a fires e a mercat, sen [1] contradiment de nuyla persona.

II.

Ten se mercat en la ciutat de Tortosa, lo diuendres en cascuna setmana, si doncs festa no es colent, que quan festa es, tense lo dijous que es abans del diuendres, e tense de la porta del Açoch tro a la Carniceria dels sarrains. En lo qual mercat poden los homens de Tortosa e de sos termens vendre totes lurs coses et lurs mercaderies et comprar atressi francament e sens tota exactio, que aqui no son tenguts de donar a pes ne a mesura, ne a leuder, ne a nuyl hom, leuda, ne nuyl seruii, ne nulla cosa que no'ls deu esser demanat ne pres; n'en son tenguts de re a donar, ans en totes coses son francs e liures e quitis; et encara, en qualque loc s'asiguen [2] o posen lurs mercaderies, nuyl hom no'ls ne pot ne deu leuar, ne ells ne lurs coses, tro lo mercat es tengut e passat, per ço, quan [3] en lo mercat nuyl hom no ha loch sabut ne cert.

RÚBRICA XXV.

DE LOCATO ET CONDUCTO, ÇO ES DE CASES LOGADES E D'AQUELES QUE SERAN PRESES A LOGUER.

I.

Loguerium siue locatum est, ço es quan algu loga la sua casa a algu, e y es cert preu, o cert loguer establit.

---

[1] *sens.* [2] *s'asiuen,* del verbo *asiure.* [3] *car* ó *qu'en.*

II.

Aquel es logador de qui es la cosa, et aquel conductor qui dona lo loguer.

III.

Nuyl hom no pot vedar al conductor que aquela cosa que eyl te o ha logada, no pusca loguar a altri, si doncs entre eyls algunes couinences contraries a aço no eren feytes.

IV.

Los hereus en les coses conductes han axi loc de retenir eyles e de pagar lo loguer, com auia aquel de qui eyls son hereus.

V.

Qui la cosa sua metexa pren en conductio d'altre, lo contrayt aquel no val re, ne pot ne deu valer, n'en es tengut al loguer d'aquen promes a [1] pagar.

VI.

Qui la casa sua o cases loga a algu tro a cert temps, lo logador non pot gitar al conductor sino per certs cases dejus escrits et per sentencia; ço es, si les cases han obs a adobar o a reparar, o si per auentura lo conductor en aqueles cases faya coses que no fossen honestes; ço es que tengues aqui puteria o tricxeria o enemichs d'aquell de qui son les cases, o no volia pagar lo loguer axi com promes aura, o si per auentura les cases on ell esta cayen o's cremauen o per aygua o per altre cas se destruyen, o eyl no auent muller et esta ab altre en poder d'altre, e pren muller, o dona a sa filla marit e que estia aqui ella; o esdeue depus aura logades les cases en tanta de riquea que aqueles on esta no li poden bastar: et en aquestes

[1] *ha.*

cases sobredits pot lo logador al conductor dir e destreyner qu'el pac, d'aytant com ha estat en les cases, et que isca defora, que no y pot ne y deu aturar, et si u [1] fa es tengut de tot l'interesse, ço es si'l ne gita, si no en aquests cases sobredits.

VII.

Cases que loga algu d'altre, si per auentura dins lo temps que logades les aura les lexa, es tengut de pagar tot lo loguer d'aquel temps, en que o [2] entro a quan les aura logades al senyor de les cases, o a aquel qui les li auia logades.

Pero si les vol logar lo conductor a altre tro al temps que eyl les auia logades, pot o [3] fer sens tot contrast: ab que les loc a persones que sien honestes, que y estien o les tenguen que y tenguen lurs coses.

Aço obseruat, que fenit lo temps que les aura logades, que deu retre les cases al logador.

E si per auentura les cases seran pijorades per colpa del conductor o d'aquel a qui eyl les aura logades, deu refer et emenar tot lo pijorament al logador, a albiri de Jutge o de Prohomens.

Atressi; si lo logador ans del temps acomiadara o gitara son conductor de les cases ans d'aquel temps que les aura logades, sino romania mas un dia del temps, lo conductor no li es tengut del temps passat, ni del esdeuenidor que li'n do ne li'n pac re, ans si re li'n ha donat o pagat, lo logador es tengut que tot o [4] reta e lo y restituesca; et lo conductor ha actio e demanda contra lo logador de tot ço que pagat li ha, que lo y restituesca; que no s'en pot defendre, et ha excepcio de ço que roman a pagar, que non es tengut de re a pagar en neguna manera, exceptats los cases sobredits nomenats et escrits en la sobirana pruyxma Titol.

VIII.

Si algu loga bestia a altre, lo logador es tengut al conductor que li liure aquela bestia, et que la y faça tenir e auer tro

---

[1] *hu*. [2] *ho*, y súplase el verbo *ha*. [3] *ho*. [4] *ho*.

aja acabat lo viatge en que la auia logada, et lo conductor es tengut de pagar al logador tot lo loguer del viatge, axi del tornar com del anar et de fer sos obs de la bestia e del troter en anant et en vinent, axi be si ell personalment no y torna caualgan, com si hi torna caualgan, jas sia ço que cert preu sia posat per cascun dia, et tot lo retorn es e deu esser del conductor. Empero, si lo conductor aura logada la bestia tro a Lerida o a Barcelona, o en altres lochs, o més aenant o meyns, et ans que sia a jornada o a jornades volra altra bestia menar e lexar aquela, pot o [1] fer: mas es tengut de pagar aquela d'aytant com la aura tenguda e del tornar per jornades, e de fer sos obs a la bestia e al home o troter d'anar et de venir d'aytant com la aura tenguda; ço es de menjar e de beure, e de ferradures e d'ostalatge a la bestia, et al troter de menjar e de beure e d'ostalatge.

Atressi; deu pagar lo conductor lo loguer de la bestia, et el menjar d'ella e del troter, si ben no la caualga, mas aura la logada e no la caualcara ne volra caualcar o no podra, et la bestia aquel dia o dies vagara per colpa del conductor. Aço entenem en colpa, pus no roman per lo logador et roman per lo conductor, qui no vol o no pot caualcar, o no la ha obs.

IX.

Totes les coses que el conductor met en la casa que ha logada, pero que sien sues, o en camp, o en honor, o en Mas que aja logat, es obligat tacitament al logador; et en axi qui mils e pus primer hi es que nuyl altre logador ne creedor, en aytant com lo seu loguer es, dementre les coses son en les cases logades, o en les possessions sobredites, et lo logador per sa propria auctoritat pot entrar en les dites cases o possessions e peynorar les coses del conductor, et pendre e trer d'aquen et metre en altre loch qualque li placia, per aytant com sera lo loguer en aquel temps que entre ells sera empres de pagar, o abans, si lo conductor se volra exir de les cases o dels locs sobredits, o li sera cargat de deutes et els crehedos [2]

1 *ho.* 2 *crehedors.*

se clamaran dell, o si vendra en tanta de pobrea que aqueles coses d'aquen treytes el logador ne pogues perdre son dret.

X.

Los logadors o bracers, axi caualcadors com altres et axi femnes com homens, qui loguen les lurs obres a dies o a temps cert, deuen auer tot lo loguer per qu'es loguen sens tota minua, si fan lo seruii a qu'es son logats, o son apparelats qu'el facen, et no roman per ells ne per colpa d'ells.

Empero si per auentura esdeuen que vagen los bracers, axi homens com femnes, a les honors o a la obra, que ans que'es prenguen a faena a fer ploura, o per tempestat de vent o de fret, o d'altre cas d'auentura s'en auran a tornar, lo conductor no'ls es tengut de re a donar. Mas si començaran a fer lur obra, e feent lur obra ploura o fara d'aqueles tempestats qu'es n'agen a tornar, deu los donar lo conductor lo loguer, segons lo temps que auran serûit, o la part del dia que auran obrat.

Atressi; es costuma en la muntayna et en la ribera del terme de Tortosa dels pescadors e de lurs missatges.

XI.

Los veyns de la carrera se poden clamar del logador de cases si'l conductor es de mala vida, o baralos, o tal persona qu'els veyns per los seus capteniments ne sien torbats ne agreuiats, et per sentencia deu esser forçat et destret qu'el ne git; e'l conductor deu pagar e deu esser condempnat de pagar lo loguer, d'aytant com hi ha estat; et encara se poden clamar del conductor, si eyl aytal es, et d'aquen fer gitar per sentencia, e no per ço meyns pagara lo loguer d'aytant com les cases aura tengudes.

XII.

Si algun hom loga catiu o catiua d'altre, a ses obres a fer, e l'emblara, es tengut al senyor del catiu o del seruu que li reta per actio del loguer; atressi, li es tengut per actio de

furt; et aquestes actions amdues poden moure contra lo conductor.

XIII.

Qui loga catiu o bestia d'altre o alguna cosasemouent, ço es que per si metexa se moua, et no la torna a aquel de qui la ha logada, deu esser condempnat lo conductor en aquela cosa a restituir e a redre, si redre la pot; si no deu esser condempnat en la estimacio de la cosa aquela, d'aytant com volra jurar aquel qui la aura logada, feyta couinent tatxacio per lo Jutge.

XIV.

Qui cosa logada o prestada a si ven o aliena contra volentat del senyor de la cosa, deu pagar en doble al senyor de la cosa lo ver preu que la cosa valia.

XV.

Si algun guardia o altre hom reep en comanda d'algu a guardar besties groses o menudes, o altres coses et per colpa d'eyl s'afolen, o's perexen, o's destroexen, o's perden, deu retre et restituir al senyor d'aquela cosa que reeb en garda lo ver preu que la cosa valia quan se pert o's afoyla; pero lo guardia tota hora deu auer lo loguer a si promes, si que la cosa no's perda o's perda.

RÚBRICA XXVI.

DE EMPHITEOTICO IURE, ÇO ES D'AQUELES COSES QUE SON DONADES A SENS O A PART.

I.

Tot ciutada o habitador de Tortosa e de son terme pot la sua cosa donar et establir a sens a qui's vol; et els emphiteots, ço es aquels qui reeben d'altres algunes coses a sens, poden ho donar o establir a altres sens fadiga que non son tenguts de

fer al senyor. Pero si diners n'ixen d'entrada o per altra rao, deuen s'en posar ab lo ver senyor del loysme; car si ab lo ver senyor no s'en auen d'aquel loysme et negun frau hi fahia que eyl n'agues re per entrada ne per altra rao que ab lo ver senyor no s'en posas, deu perdre tota la cosa que per eyl te que d'aquel sensal sia.

II.

Les condicions o couinences que en les cartes son posades entr'els senyors e'ls emphiteots, en totes guises deuen esser fermes e tengudes et obseruades sen [1] tot contrast.

III.

Qui's retendra los sens per tres ans complits, sens volentat del senyor qui aquel sens pren, deu pagar lo sens dels tres ans passats, et deu perdre la cosa que te a sens per sentencia; et depuyx, lo senyor pot los retenir o donar o establir a altre, sens tot contrast que nuyl temps no y pot esser mogut.

IV.

Per loysme deu auer lo ver senyor sa part, segons qu'el emphiteot s'en posa ab lo ver senyor, del preu de les vendes o de les peynores que per aqueles coses vendran o metran peynora los emphiteots.

Mas si ab eyl no s'en posa, per costuma deu donar per loysme del deen tro al terç, qual qu'el senyor se vulla.

V.

Si algun sens es donat a mazmodines, o a morabatins sensals, plus no deu esser pres ne donat per mazmodina ne per morabati sensal, sino aytant com mazmodina o morabati val per les Taules dels cambiadors. Empero es electio del senyor

---

1 *sens.*

qu'en prenga mazmodines o morabatins en or, si's vol, o en diners.

VI.

Tot emphiteota o sensaler si ha pleyt ab lo senyor per qui te la cosa, o lo senyor contra eyl, o altre moua questio o demanda contra lo sensaler d'aquela cosa que eyl te a sens, deu esser jutjat per les Costumes que en la Cort se jutgen; per ço, com en poder del senyor major, ço es del Jutge que eyl hi deu establir o y estableyx, se deu examinar tot lo feyt et defenir, axi les apellacions com lo principal, tro tot sia acabat, et deu pledejar en qual que loch dintre Tortosa, on lo senyor se vulla.

VII.

Lo senyor del sens no deu recusar de son emphiteota o sensaler la paga del sens que no la prenga, totes hores que l'emphiteota dins tres ans la y aport ne la y vulla fer, jas sia ço que aja cessat de pagar lo sens per tres ans, mas no qu'els tres ans sien complits; car si dins los tres ans lo enphiteota aporta e paga e vol pagar lo sens que aura cessat de pagar, nuyl prejudici ne nuyl encorriment no es feyt al emphiteota que perdra ne dega perdre la cosa que te a sens, pus eyl dins tres ans ve apparelat de pagar.

Com son passats los tres ans, si per tots los tres ans complits aura cessat del sens a pagar, que no'l aura pagat, deu perdre la cosa que te a sens: e no per ço meyns deu pagar lo sens dels tres ans passats.

Pero si dins los tres ans, qualque hora l'emphiteota per ferra la paga dels sens al senyor, et eyl no la volra pendre, tot aytant val al emphiteota com si pres la auia, quant a la cosa que no la deu perdre; com la paga no roman per eyl et roman per lo senyor que no la vol pendre.

Paga o perferta de sens es aquela, con lo senyor no la vol pendre que l'emphiteota que la deu posar e consignar en vna Taula que estia per nom d'ell, en axi que totes hores qu'el senyor la vula pendre ab eyl o meyns d'eyl la pusca pendre. E l'emphiteota d'aquel sens non deu gens pendre, n'en deu

vsar pus l'aura consignat ni posat en la Taula, car si u [1] faya no val re la proferta, ne es compte de paga, pus eyl ne pren n'en vsa, et val aytant com si posada ne assinada [2] no la auia.

VIII.

Axi com per loguer, o per pyiorament de la cosa logada, totes les coses que son en la honor o en les cases, que sien del conductor, son obligades tacitament al logador per lo loguer, atressi, los fruyts et les rendes e'ls esplets penjants o estants en la cosa sensal, et totes les altres coses que dins lo sensal son, mentre que de dins son, son obligats al senyor del sens, et per sa propria auctoritat los pot peynorar e retenir, per satisfactio de son sens, e per lo pyiorament o el dan donat per colpa d'eyl en la proprietat.

IX.

Qui te a sens per altre alguna cosa et aquest emphiteota volra donar o donara a altre o a altres aquela metexa cosa, tota o partida, et lo derrer emphiteota la ven o la empeynora, deu o [3] fer saber al emphiteota per qui la cosa te, et en eyl fadigar, si la'n vol retenir, segons que les couinences son empreses entre eyls; mas tot lo fermament et el loysme es del senyor major, si que las retenga l'emphiteota per aytant com altre hi don, si que la compre altre, com eyl no la vol retenir. E'l venedor o'l empeynorador d'aquest loysme o fermament deu s'en posar ab lo senyor major tota via.

X.

Si senyor d'alguna honor o de cases emparara a son emphiteota la cosa que te per eyl a sens o a part, l'emphiteota deu tenir l'emparament tro li aja donada fermança que li'n faça dret de ço que s'en clama en son poder, si qu'es clam del sens o de la part, o del pyiorament de la cosa, o d'alguna de les couinences que entre eyls son empreses; et tota hora deu tenir

---

[1] *hu.* [2] *assignada.* [3] *ho.*

l'emparament tro aja donada fermança couinent al senyor, qu'en faça dret en son poder, de ço que s'en clama; et per aytantes vegades com li emparara la cosa, deu tenir l'emparament tro aja donada la fermança sobredita, et si no u [1] fa, e fa contra l'emparament, per cascuna vegada que emparat li sera et eyl fa contra, deu pagar al senyor V sous, quan leyalment sia prouat contra eyl, que ha feyt contra los emparaments.

XI.

Tot senyor de la cosa que es donada a sens o es logada, si l'emphiteota o el conductor cessaran de pagar lo sens o el loguer el temps entre els establit, lo senyor o el logador per sa propria auctoritat sens Cort et sens Veguer pot peynorar et destreyner de pagar l'emphiteota o el conductor, e tancar les portes, et emparar les honors et els fruyts et els esplets que en ellcs son tro aja compliment de paga de son sens o de son loguer. E no tan solament pot tancar les portes on esta l'emphiteota o el conductor, ans totes les altres portes qu'els emphiteots altres, a qui eyl aura donat tanent per ell d'aquell sensal o d'aquel loguer. E james les portes no's deuen obrir per neguns, tro lo sens o el loguer sia pagat, o ajen donada bona fermança al senyor qu'en facen dret en son poder, et si caen del pleyt deuen donar e pagar V sous per pena al senyor.

XII.

Lo senyor de la cosa si fa n'i mou demanda contra son emphiteota, axi en appellacions com el principal, deu metre et posar lo Jutge per tota via tal persona que sia honesta e meyns de sospita a la part; et deu pagar e fer totes les messions del principal pleyt que couen a fer en lo Jutge et en l'Escriua, et en les actes del pleyt, tro la primera sentencia deffinitiua sia donada.

La sentencia donada, les altres messions que d'aqui enant se faran, deu pagar aquel qui's apella.

---

[1] *hu*.

XIII.

Moltes vegades s'esdeue que es pleyt entr'el senyor e'l emphiteota, o entre emphiteota o altres o altre emphiteota o altres persones *vel e conuerso*, de cosa sensal o d'algunes coses que pertaynen o deuen pertayner a aquela cosa sensal, e en qualque manera lo pleyt sia, tota hora e tota via se deu menar en poder del senyor, et eyl deu hi establir e metre Jutges axi el principal com en les appellacions, et per aquels se deu examinar e defenir et acabar; per ço, com aquesta jurisdictio es salua e roman deues lo senyor major axi com lo loysme, e feyta appellacio per eyl o per los emphiteotes o per los altres, lo senyor deu assignar e metre los Jutges persones honestes et no sospitoses.

XIV.

Tota hora qu'el emphiteota se vulla, pot lexar la cosa que te a sens, reten la carta al senyor e pagan lo sens que deu del temps passat e d'aquel que es a uenir, si l'an aquel no era acabat, com eyl ret la carta; car si no ret la carta e no paga lo sens et passa de l'an vinent vn dia o més, axi be es tengut de pagar de l'an qui ve, si be s'o [1] lexa com del an passat; e tota via es semblant que eyl te lo sensal tro ha retuda la carta del sensal.

XV.

En testament o en altra derrera volentat pot hom lexar francament, et deliura a sos fills o a altres persones quals se vulla totes aqueles coses que per altre te a sens o a part; pero tota via es entes, jas sia ço qu'el testament non parle, que la cosa aquela passa e va ab son carrec en aquela persona en que trespassa: et aquels qui aquesta cosa reebe [2] per testament o derrera volentat, si son dos o plus, que cascu es obligat per lo tot de tot aquel sens o aquela part a pagar, o a donar; et si vns paguen la part a eyls esdeuenent d'aquel sens o d'aquela

[1] *ho.* [2] *reeben.*

part, et els altres no paguen, e aquels qui no pagassen, cessen per tres ans d'aquela lur part a pagar, que no tan solament aquels qui no paguen perden et deuen perdre la lur part, ans aquels qui tota via han pagat la lur part dels sens o de la part, perden et deuen perdre tota lur part d'aquela cosa, axi com si re per aquels tres ans no auien pagat; car, jas sia ço que els hereus o els legataris partesquen o entr'ells s'auenguen, que cascu sapia la sua part, no per ço meyns lo senyor tot lo seu sens o part ha comunament sobre tot justat, et en prejudici d'eyl la cosa no's parteyx n'es pot partir, si doncs eyl no y dona al partir son consentiment e sa auctoritat.

E si al partir, si per encant o per tornes n'ixen diners, lo senyor deu auer son loysme d'aqueles tornes que fan los vns als altres d'aquela cosa.

Atressi; lo senyor pot emparar e tancar les portes a tots, si la vn o més no'l paguen son sens o sa part, per poc que li fayla de son sens o de la part que li deuen donar dels fruyts.

Pero si la vn pague tot lo sens, los altres descarrega et escusa sens embargament qu'el senyor no'ls pot fer.

XVI.

En axi com fills o altres persones han e poden auer les coses sensals per testaments o derreres volentats, atressi aquels a qui pertayn la successio ab intestat poden e deuen auer les coses sensals o altres.

XVII.

Totes hores es tengut l'emphiteot de mostrar les cartes del sensal o de part al senyor que les vuulla veer, et d'aqueles donar translat si'l ne vol, ab qu'el se pac.

XVIII.

Atressi; si l'emphiteot pert la carta, lo senyor li'n deu fer vna sots aqueles condicions que la primera es feyta.

XIX.

Lo senyor de la cosa donada a sens, jas sia ço que en la carta de la donacio del sens o de la part no aja feyta mencio que s'i retenga fadiga de XXX dies, no per ço meyns es entes que es costuma que lo senyor deu auer fadiga en la cosa donada de XXX dies apres que l'emphiteota li ha denunciat que la cosa vol vendre et que ja es preu feyt entre eyl e lo comprador; enfr'els quals XXX dies apres que li es denunciat, deu auer lo senyor acort si retendra aquela cosa per lo preu aqui feyt o consentra que pas en altre la venda. Et dins aquels XXX dies eyl deu dir si's retendra o no; e si reten, deu pagar tot lo preu que non pot ne deu retenir loisme ne fermament, car per lo fermament que eyl fa, com altre compra, ha lo senyor loisme; e si no vol retenir la cosa, deu ho dir, et si no u [1] vol dir, la venda feyta, passa al comprador ab qui lo venedor se sera posat del preu, et la venda val e te [2], saluu empero al senyor son sens e sa senyoria e son loysme e sa fadiga; et deu fermar la carta de la venda e pendre son loysme.

E, com desus sia dit, que tota via es entes qu'el senyor ha en la cosa e reten fadiga de XXX dies quan la dona, jas sia ço que mencio non sia feyta en la carta de la donacio et es entes et es costuma qué la reten, si doncs entre eyls no es feyta couinença et emprenimient de menor fadiga o que u [3] dona sens tota fadiga. Pero totes les couinences que son entr'els senyors e'ls emphiteots deuen esser en les cartes de les donacions, car quals que couinences son empreses o feytes o compreses en les cartes de emphiteosim, aqueles valen e no altres, et aqueles deuen esser obseruades et tengudes per eyls que no's poden ne deuen reuocar; car aquest contrayt es d'aytal natura qu'es deu fer ab cartes publiques, et si en altra manera's fa, no val ne pot ne deu valer, ans es axi com si feyt no era.

Atressi es entes, que si en les cartes no fa mencio que s'i reten lo senyor fadiga, fermament ne loysme en cosa que es donada a sens o a part, totauia es entes que u [4] reten, si

---

[1] *hu.* [2] Falta el régimen del verbo *te*, v. gr.: *fermetat.* [3] *hu.* [4] *hu.*

donchs en la carta no es feyta mencio que lo y dona sens fadiga et sens fermament e sens loysme, car lá doncs no y ha fadiga, fermament ne loisme.

XX.

Qui alguna cosa te a sens o a part per algu et en aquela eleg altre senyor sens volentat e consentiment d'aquel senyor per qui la te, l'emphiteot pert e deu perdre aquela cosa, et torna de tot en tot a aquel senyor per qui la tenia o la ten sens contrast, et deu e pot tornar.

XXI.

Emphiteota, si ven o empeynora la cosa que per altre te a sens o a part sens consentiment d'aquel senyor per qui la te et sens sabuda, la venda o l'empeynorament no val res, ans lo senyor pot e deu cobrar aquela cosa et la pot donar o establir a altre o a si retenir.

XXII.

Allo meteyx s'es et es entes que si l'emphiteota dona a altre aquela cosa que ten per altra [1] tot o partida, e'n pren entrada, que s'en deu posar ab lo senyor per qui la te, ans que meta en possessio aquel a qui u [2] dona ne la y liure.

Mas si pren entrada et liura la cosa sens consentiment d'aquel senyor per qui u [3] te, eyl e aquel a qui u [4] dona perdeu aquela cosa et tot l'altre que sots aquel sens o part tenen, e deu et pot tornar al senyor per qui la tenien.

Tot lo loysme qu'es dona ó's deu donar de vendes o de peynoraments o d'entrades, son e deuen esser del senyor major, sens tot contrast, si doncs altres couinences no eren feytes e posades entr'els senyors e'ls emphiteots que aguessen part els luismes et els fermaments.

XXIII.

Emphiteota, pus la fadiga ha feyta al senyor per qui te a sens o a part alguna cosa que vol vendre o empenyorar, et ab

---

[1] *altre.* [2] *hu.* [3] *hu.* [4] *hu.*

lo comprador o ab aquel qui u [1] pren en penyora se sera possat del preu, et li aura dit e denunciat lo ver preu per qui la cosa ven o empenyora, et els XXX dies de la fadiga seran passats o meyns de XXX dies, si en les cartes meyns son de XXX dies, pus aquel temps de la fadiga es passat, si no la vol retenir o per auentura no vol dir si la's retendra o no, dins aquel temps de la fadiga, la venda o penyora passa sens tota pena e contrast en lo comprador o en l'empeynorador, que no y pot ne deu fer lo senyor qui deu pendre lo loisme o l'altre per auentura emphiteota per qui la te aquela cosa, pus en aquel qui deu auer la fadiga no la vol retenir o no vol dir si la's retendra o no, pus lo temps de la fadiga es passat, saluu empero al senyor son loysme et son fermament e son dret d'aytant en fora que passa la venda o la penyora a tota posada, et deu e pot passar sens contrast.

XXIV.

Empero dins lo temps de la fadiga, aquel qui fa la fadiga ha o deu auer e's pot retenir la cosa per aytant com altre y doña et deu pagar lo preu al venedor, et d'aqui enant pot la retenir a sos obs, o donar o establir a altre.

XXV.

Com desus sia dit qu'el senyor major deu auer tot lo loysme, si doncs altres couinences no eren feytes entre els e'ls emphiteots, es costuma que si algun hom dona a altre a sens o a part alguna cosa, et aquel qui la pren, qui es dit emphiteota, aquela cosa tota o partida dara o dona a altre e retendra aqui fadiga, et aquest segon o terç emphiteota aquela cosa vendra o empenyorara aquela cosa que te, e feyta la fadiga, aquel, ço es lo primer emphiteota, la's retendra o no la's retendra, tot lo loysme es del senyor major; jas sia ço que la fadiga sia dels altres, et ab lo senyor major s'en deu hom posar del loysme, sens alguna part qu'els emphiteots no deuen aüer, si doncs entr'ells altres couinences no son feytes.

---

[1] *hu.*

XXVI.

Usufructuari, o aquel qui te algunes coses a violari, pot aqueles coses que ha o deu auer per tots sos dies o a temps cert a uiolari, o d'aquen deu auer los ususfruyts mentre que viua o per temps cert, donar aqueles coses a sens o a part, en axi que aquela donacio val e deu valer de tots sos dies; mas, eyl mort, de continent es l'usufruyt fenit o el violari, e les pot e les deu cobrar aquel de qui es la proprietat ab tots los fruyts que en aqueles son coses [1] pendents o estants; no contrastant donacio ne atorgament qu'en aja feyt l'usufructuari o aquel qui u [2] pren lo violari; ne couinences que sien feytes entre eyls en prejudici del proprietari no valen ne poden ne deuen valer, que de continent que es mort es fenit l'usufruyt sens tot contrast, si donchs lo proprietari no consentia o no auia consentit en la donacio, que lá doncs passaria la donacio segons que eyl auria consentit; per ço, com en qualque manera lo vsufructuari pert los vsusfruyts, e'ls deu perdre, tot atressi los pert e'ls deu perdre aquel qui per eyl o [3] te o o [4] deu tenir, car en aço no ha nuyl departiment que aquel dret que ha l'usufructuari, ha aquel qui per ell o [5] te, o d'eyl o [6] ha pres a sens o a part, e no plus en re.

XXVII.

Si cosa sensal es donada en dot o en donacio per nupcies, si es donada estimada, deu auer lo senyor segons aquel estimament lo loisme, mas no li es hom tengut que s'en fadig en lo senyor per fauor del matrimoni, e per ço quan més vegades la met hom per més que no val que no fa per meyns, et ab lo fermament que li donen segons la estimacio basta al senyor que no y pot als demanar; et encara per altra rao, que moltes vegades romandrien los matrimonis, que no vendrien a acabament, si los senyors en aquel cas auien fadiga.

Mas si la cosa sera donada no estimada, lo senyor d'aquen

---

[1] Debe decir: *que en aqueles coses son pendents.* [2] *hu.* [3] *ho.* [4] *ho.* [5] *ho.* [6] *ho.*

loisme no deu pendre, ne lo y qual [1] fermar, ne fadiga en ell non deu esser feyta.

XXVIII.

Emphiteota qui ven la cosa sensal a altre et no ha pagat lo sens, lo senyor es primer e miyls en aquel preu per que aquela cosa es venuda, que nuyl altre hom, et deu esser primer pagat que nuyl altre, per primer que y sia de temps ne de dret; et aço lo senyor pot tota via demanar et es mils que tots los altres tro ha fermada la carta de la venda, car, pus fermada ha la carta, tacitament ha renunciat a son dret, que non pot fer demanda contra lo comprador, mas roman la sua actio contra lo venedor, si donchs entr'el senyor y el comprador altres couinences no eren empreses.

Allo meteyx s'es del succeydor del [2] emphiteotes et dels senyors per qui u [3] tenen.

XXIX.

Totes coses sensals poden vendre les emphiteots a tot hom a qui's vulen, exceptats caualers et homens religioses [4] et Esgleyes e clerges.

XXX.

Los XXX dies de la fadiga comencen a correr al senyor d'aquela hora aenant que l'emphiteota li denunciara que la cosa vol vendre e que li'n dona hom aytant de preu, et li diu si la'n vol eyl retenir.

XXXI.

Lo terme del sens a pagar contengut et establit en les cartes, aquel dia tot que en les cartes es contengut, es del emphiteota, e per tot aquel dia lo senyor no pot destreyner ne agreuiar l'emphiteota, ne u [5] deu fer.

---

[1] Debe leerse *cal*, del verbo *caler*, importar. [2] *dels.* [3] *hu.* [4] *religiosos.* [5] *hu.*

XXXII.

Tot allo que es contengut et empres en les coses sensals, allo meteyx es entes et es costuma en totes les altres coses, que en neguna manera son donades ne establides a certa part de fruyts, o de seruiis, o d'altres tributs o guaayns.

XXXIII.

Exarics veyls, ço es aquels qui eyls o lurs antecessors romangueren en la ciutat de Tortosa quan se pres, ne tots aquels qui d'aqueles heretats tenen, que aquels exarics veyls retengueren en la preso de la Ciutat, no son tenguts que mostren les cartes de les honors, ni com hi son ni com no: ne les honors no'ls poden esser emparades per aquel qui part hi pren per rao d'exarequia; ne si emparament hi es feyt no val n'en es tengut qu'el tenga n'en cau en pena. E si per auentura entr'el senyor e son exaric sera pleyt ne demanda, qu'el senyor la demanda deu fer termenar et examinar et acabar en poder del Alcayt dels sarrains axi el principal com en les appellacions, e totes demandes que per rao de la exarequia veyla sien mogudes ne feyta [1] entre ells qu'el senyor moua contra son exarich.

Mas si lő exarich mou demanda contra lo senyor, deu se examinar e determenar en la Cort dels crestians, et portar a acabament.

---

[1] *feytes.*

EXPLICIT LIBER QUARTUS.

INCIPIT
LIBER QUINTUS.

RÚBRICA I.

DE ARRES ET D'ESPONSALICIS.

I.

Matrimoni qu'es fa per paraules de present, si el marit pren ab sa muller C sous o C mazmodines o més o meyns, lo marit li deu fer escreyx o donacio per nupcies a la muller, la meytat de la quantitat desus dita, ço es que si pren C mazmodines o C sous deuli fer escreyx e donacio per nupcies de L mazmodines o de L sous, segons que prena dels seus bens. Si li fa excreyx tota via del terç mes [1].

E si pren cases o honor ab la muller en exouar, si n'es feyta vera estimacio del preu que valen, lo marit li fa son excreyx o donacio per nupcies segons la estimacio axi com si hi prenia diners o mazmodines o morabatins.

Mas si estimacio no sera feyta de les cases ne de les honors, en aquest cas excreyx o donacio per nupcies se fa entr'ells, segons qu'es n'auenen. E aço desus dit, es entes en les fembres vergens, e no en les viudes; car en les viudes no es lo marit tengut de fer excreyx a la muller ne la muller al marit, sino segons qu'es n'auenen entr'eyls.

II.

Dot es, aquel que la muller aporta o dona al marit en temps de nupcies. Escreyx o donacio per nupcies es, aquel qu'el

---

[1] Este último período se halla sin duda alguna incompleto ó puesto por error de copia.

marit fa a la muller, o dona del seu propri en temps de nupcies o depuys lo matrimoni estant entr'ells. On si per auentura lo marit fa algun crim, o alguna altra cosa per que los bens del marit s'an [1] a miruar ne a afeblir, lo dot e'l excreyx o donacio per nupcies ne altres coses de la muller parafernals, o altres que oltra l'exouar e'l excreyx ha, no l'en deu hom ne pot miruar ne tolre.

III.

Si lo marit obliga en temps de les nupcies a la muller per lo dot e per lo creyx certa cosa que vayla en aquel temps aytant com fa lo dot e'l excreyx, los altres bens del marit per aquel dot e per l'escreyx no son obligats a la muller; si doncs aquela cosa assignada e obligada no's pejoraua, car lá doncs en aytant com aquel pejorament sera, son e romanen obligats a la muller los altres bens del marit.

IV.

Si la muller aporta o dona al marit en temps de nupcies coses seents per son exouar, aqueles deuen esser salues a la muller per son exouar qu'els altres bens del marit non son obligats, si doncs aqueles coses no s'eren pejorades per colpa o per negligencia del marit, car lá doncs per aquel pejorament e per l'escreyx son e romanen tots los bens del marit obligats a la muller.

Atressi; si lo marit ab consentiment de la muller o ab volentat o no ab consentiment ni ab volentat ven aqueles coses ne aliena, que la muller li aura aportades, son los bens del marit obligats a la muller per lo dot.

V.

Si lo marit oltra lo dot e'l excreyx que a aquel dot se deu fer, dona nulla cosa poca o gran a la muller en temps de nupcies, et al creyx o als que li do met o fa metre en les cartes de

[1] s'en.

les nupcies, en aquel temps qu'el matrimoni se fa, val et es ferma aquela donacio axi com fa lo creyx acostumat, et els bens del marit son ne axi be obligats a la muller com son per lo dot et per altre creyx que li deu fer, segons que es costum.

VI.

Coses donades en dot que son en pes o en nombre o en mesura, tota hora d'aqui enant son e estan a reec e a perill del marit, que per aquesta rao li son donades que eyl les pusca vsar a sa volentat, e quan qu'el matrimoni se partesca o per mort o per diuorci, lo marit es tengut de restituir a la muller o a sos hereus la cosa aquela que presa n'aura, ço es con semblant cosa d'aquela, d'aquel liynatge et d'aquela valor, et d'aquela qualitat e d'aquela natura.

VII.

Coses que sien donades al marit en dot, estimades, solt lo matrimoni es electio del marit o de sos hereus de restituir aqueles coses a la muller o a sos hereus, o el preu estimat per que les aura preses les dites coses. E atressi, deuli pagar l'escreyx, sens aqueles coses, dels seus bens propris.

Mas si les coses son donades al marit, no estimades, en exouar, solt e partit lo matrimoni, la muller o sos hereus deuen cobrar aqueles coses de son marit o de sos hereus ab l'escreyx a ella feyt per lo marit.

E qualque cas se sia d'aquests si les dites coses se son pejorades per colpa o per negligencia del marit, lo marit o sos hereus deuen restituir aquel pejorament o meyns falença a la muller o a sos hereus, oltra les coses sobredites, e son axi be obligats los bens del marit a la muller per lo pejorament com son per les coses a restituir, com de tot sia ell tengut e obligat de restituir.

VIII.

Muller, nulla cosa no pot conseguir en los bens del marit ne en guaayn, ne en mellorament qu'el marit aja feyt si no tan

solament son exouar et son escreyx; si doncs en les cartes de les nupcies no es contengut e empres; car lá donchs segons les couinences de les cartes se deu seguir entr'ells.

On per ço si s'esdeue que ella ensems ab lo marit fa nuyl contrayt de compres o de vendes o d'altres contrayts, et el nom de la muller en les compres o els altres contrayts sia posat e entitolat, tota via es entes que tot es feyt dels bens del marit e comprat, e que la muller no y ha re donat ne pagat ne mes del seu propri, si no tot dels bens del marit, si doncs ella o sos hereus no prouauen leyalment que ella del seu propri hi agues pagat. Exceptat açò, que pot venir a successio els bens del marit mort entestat, dasfallentes [1] els dauallants los ascendents et els collaterals, ans que nuyl altre Fisc o altre.

IX.

Feyt leyalment contrayt de matrimoni, si lo marit o la muller o amduy se moren ans que carnalment se sien coneguts o auistats nuyl escreyx o donacio per nupcies per lo marit ne per sos hereus no deu esser donat ne pagat a la muller ne a sos hereus.

Allo meteyx s'es si'l matrimoni se parteyx per qualque rao ans qu'es sieu coneguts carnalment.

X.

Despeses necessaries e vtils feytes per lo marit en les coses dotals o per les coses dotals a cobrar, solt o partit lo matrimoni per mort o per diuorci, lo marit o sos hereus deuen e poden aqueles cobrar e retenir de les coses dotals.

XI.

Punceyla neguna, ne viuda, ne altra fembra, contra sa volentat, no deu esser forçada per nuyla persona de pendre marit.

---

[1] *desfallents.*

XII.

Si muller per pobrea que aja no dona, o no pot donar exonar al marit en temps de nupcies et el marit la pendra per muller que no li fara carta d'espoalici ne de donacio per nupcies, e mor lo marit enans que ella, auent alguns successors, la muller deu auer la quarta part de tots los bens qu'el marit aura e tenra en temps de la sua mort. Mas si li fara carta a la muller en temps de nupcies de poc o de molt, la muller no pot re demanar els bens del marit, sino tan solament ço que en aquela carta es contengut.

XIII.

Matrimoni que sia feyt entre algunes persones, si mor lo marit o la muller ans que carnal ajustament sia feyt entr'ells, si lo marit ha pres tot l'exouar o partida d'aquel, deu aquel restituir e pagar al hereus de la muller; sens escreyx o donacio per nupcies que no'ls es tengut de donar ne de pagar, sino tan solament l'exouar que aura reebut, e per l'exouar aquel son tots los bens del marit obligats, e han e poden auer contra eyl actio et demanda.

Mas si'l ajustament es feyt entre eyls carnalment, los hereus de la muller, si ella mor enans qu'el marit, poden demanar auer et conseguir la meytat de tot lo creyx qu'el marit auia feyt a la muller, axi be com l'exouar que aura o ha reebut; jas sia ço que eyl l'exouar no aja reebut ne pres ne partida d'aquel.

E si per auentura lo marit mor enans que la muller, la muller pot demanar et auer et conseguir tot lo creyx sens alguna mirua dels bens dels hereus del marit; lo qual creyx tot deu auer et tenir de tots los dies de sa vida. E apres la mort d'eyla la meytat del dit creyx deu tornar als hereus del marit, o a aquel o a aquels a qui eyl la volra jaquir, e de l'altra meytat pot fer la muller tota sa volentat, axi com del exouar.

E de la meytat del creyx que deu tornar als hereus del ma-

rit, o a aquels a qui eyl o [1] lexara, deu be assegurar qu'els dits hereus o aquels a qui lo marit la lexara, la ajen et la pusquen cobrar.

E aço s'enten lá on fills no ha d'aquel marit ó de la muller. Mas si fills hi ha, aquela meytat que deuria esser dels hereus, si fills no y auia, es tota d'aquels fills, qu'el pare no la pot lexar a nulla persona. Car tantost com lo matrimoni's fa, lo marit ne fa donacio en les cartes de les nupcies als fills d'eyl, en ella procreats, de la dita meytat del creyx. E atressi deu be assegurar als fills aquela meytat lur del creyx quan eyla'l reeb, com faria als hereus si fills no y auia. La qual seguritat, si qu'es do als fils o qu'els do als hereus o a aquels a qui eyl o [2] lexara, deu esser bona et bastant.

E no tan solament la muller deu assegurar a sos fils d'eyla e d'eyl aquela meytat qu'els dona el temps del matrimoni, ans si passara a segones nupcies, tantost com hi pas, deu assegurar a sos fills l'altra meytat del creyx, qu'el marit li auia donat a totes ses volentats. E tot ço qu'el marit li aura donat en temps de nupcies o dabans o depuyx o lexat [3] testament tot o [4] deu assegurar a sos fills que o [5] cobren, e u [6] pusquen cobrar tantost com eyla sia morta, no contrastan ço que diu en les cartes, o els testaments, quan diu qu'el marit lo y dona o lo y lexa a totes ses volentats.

Allo meteyx es entes et es del marit qui passa a segones nupcies, de tot ço que la muller li do en temps de nupcies o en altres donacions o en testaments o derreres volentats, que tot sens alguna mirua deu tornar als fills del marit en la muller procreats, sobte apres de la mort del marit [7], e'n son als fills tots sos bens obligats, mas no es tengut qu'en do altra seguritat ne fermança: que aytal dret et aytal costum es en lo marit com es en la muller en aquest cas, en fora de la seguritat.

Com desus sia dit del creyx, coue que parlem aci que o com [8] del exouar, segons que es costum. Es costum que si la dona aporta exouar al marit e lo y prometra a donar, et ans qu'el exouar sia pagat o tot o partida morra lo marit: jas sia ço que

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] Súplase la preposicion *en.* [4] *ho.* [5] *ho.* [6] *hu.* [7] *de la muller.* [8] Las palabras *que ó com* no tienen sentido y deben suprimirse.

pusca la muller demanar l'escreyx tot no pot demanar l'exouar sino aytant com n'aura pagat, car d'açọ que aura pagat, los hereus del marit l'en poden fer compensacio, et ella es tenguda que o [1] reeba en compensacio.

Allo meteyx s'es si la muller mor ans qu'el marit qu'els hereus d'ella no poden pus demanar, sino ço que ella pot demanar, si ella fos viua et el marit mort.

Mas si per auentura los amics de la dona pare o frares, o altres persones maridaran lur filla o lur sor o lur parenta, et tot lo feyt e les couinences del exouar e de la quantitat sera o es entr'el marit e los parents o amics de la dona de donar l'exouar e de pagar, segons que entr'ells sera empres, si lo marit mor ans que la muller, la muller pot demanar tot son exouar als hereus del marit, axi com fa l'escreyx, que neguna excepcio no li poden posar com l'exouar no es pagat ne que ella l'aja a demanar a aquels qui'l promeseren, et per l'exouar e per lo creyx son a la muller tots los bens del marit obligats. E si per auentura mor la muller enans qu'el marit, los hereus d'ella han tots los bens del marit obligats, axi com ella auia, e tota actio et demanda que ella auia. Aço exceptat que, si los hereus d'ella son aquells que promeseren lo dot o'l deuen pagar, qu'el marit e sos hereus poden ab eyls fer compensacio d'aytant com roman a pagar del exouar, sens tot contrast.

XIV.

Lo dot que es donat en possessions, solt lo matrimoni, les coses aqueles o possessions de continent deuen esser restituides e rebudes a la muller o a sos hereus.

Si dot sera donat en coses que estan en pes o en nombre o en mesura, la muller ne sos hereus no poden demanar ne destreyner lo marit ne sos hereus que paguen lo dot ne l'escreyx dins vn an e vn dia; pero en qualque cas d'aquests dos sobredits, si que sia en possessions, o en coses que estan en pes o en nombre o en mesura, et los hereus no paguen o no vullen pagar la muller, dementre re del dot ne del creyx romanga deues ells, deuen fer sos obs a la muller de menjar e de beure et de vestir

---

[1] *ho.*

et de calçar a la muyler, e a vn missatge, si en vida de son marit tenien missatge o seruenta que fees lurs faenes, couinentment e temprada, et pagar la soldada de la siruenta. Mas si no tenen siruenta o altre missatge, no li'n son tenguts que eyls li tinguen siruenta ne que facen sos obs a siruenta que ella tenga, per esters son l'en tenguts los hereus, que ab eyls ensems o en alberc de son marit li facen sos obs, et axi be de lit com d'altres coses axi com a ella pertayn segons les riquees del marit, et segons qu'el marit la tenia en sa vida.

Mas si per auentura ella no's volia aturar ab eyls e's exia del alberc, si doncs no o [1] faya per mal solaç que els li aguessen, no li son tenguts del menjar ne del beure, ne del jaute que li'n donen gens dementre ella estia defora l'alberc; e no tan solament li deuen fer sos obs dins l'an et el dia, axi com dit es, ans d'aquela a auant tota via mentre que re romanga a pagar del exouar ne del escreyx.

Pero es electio dels hereus que dins l'an la poden pagar si's volen, e la paga feyta, d'aqu'enant no li son tenguts de fer sos obs en re, ans reebuda tota sa paga sens tot contrast deu exir de lur alberch e de lur estatge.

Les vestedures de lana, axi com es capa o manteyl et goneyla e cot et saluacors li son tenguts de fer, dins tres dies qu'el marit es mort, de daniel et no d'altre drap si no's volen, dins tot l'an e dia; e les altres vestedures, ço es saber camises, sauanes et çabates et calces, segons que a ella pertayn, et a la siruenta segons altres siruentes o axi com ab la siruenta s'en posaran. De les vestedures de daniel, si es d'estiu, deu auer cot ab pena, et d'iuern deu auer saluacors ab pena. E l'an et el dia aquel passat, qui es dit an de plor, los hereus del marit de continent, si dins l'an et dia no la han pagada, deuen li fer vestedures, pero que sien de drap negre, segons que a ella tayn, ne les riquees habunden [2] del marit. Et per tot aço son a la muller tots los bens del marit obligats.

Mas si per auentura los bens del marit no abunden als deutes e al dot e al excreyx, que eyl deura pagar, que pagats los deutes re no y sobra, no li es hom tengut de fer sos obs ne de

---

[1] *ho.* [2] *abunden.*

re a donar per rao de sos obs ne de la siruenta a fer, mas si re hi sobra, d'allo li deu hom fer sos obs, mentre bast, tro ella sia pagada.

Los bens del marit quan axi son carregats de deutes, lo marit mort, se deuen vendre, et la muller deu esser primerament que tots los altres pagada de tot son dot e del escreyx, si doncs ella no auia fermades les cartes del deute, et era vist euidentment al Veguer et a la Cort qu'els bens no basten; car lá doncs quan axi es vist, los bens se deuen vendre, et el preu deu esser posat en una Taula segura, qu'es paguen los deutes en que ella ha fermat e aquels deutes que y foren abans que ella ab cartes, si negu n'i ha primer que ella. E aquels deutes pagats, del romanent deu ella primerament esser pagada, en axi que com les coses se vendran, do hom e pac a ella lo preu, sens tot alongament e contrast.

XV.

Los bens del marit son obligats a la muller per lo dot e per lo creyx, en tal guisa e tan forment [1], que dels dits bens no la pot hom gitar ne desexir, si doncs primerament no la paguen, et dementre ella no es pagada, tota via te et posseeyx ella tots los bens per rao de sa obligacio que re non pot hom vendre, alienar, ne empeynorar ne liurar, si doncs lo preu per qu'es vendran o s'alienaran no fa hom dir e pagar a ella, et tota via pot eyla contrastar lo liurar si donchs no fan dir lo preu a eyla.

XVI.

Lo dot dementre qu'el matrimoni es et apres del matrimoni solt per vn an e vn dia, deu e pot tenir et posseyr lo marit, et tots los fruyts que d'aquen n'exiran ne seran d'aquels reebuts ne aguts, es egualtat e rao que sien del marit per la carrega del matrimoni a sostenir, car aquel deu auer lo profit qui la carrega del matrimoni sosten, et aquels fruyts son seus axi com cosa sua propria, que de re non es tengut a nulla persona.

E no tan solament lo marit fa aquels fruyts sobredits seus,

---

[1] *fortment.*

ans si per auentura algunes coses seran liurades al marit per lo dot en axi qu'el marit les tenga tro lo dot sia pagat, si que sien seents o mouents, los fruyts d'aqueles coses son del marit tro que l'agen pagat, si que nuyl temps no'ls li poden metre en paga, n'en poden fer ab ell compensacio en nulla guisa, si doncs entr'ells, d'altra guisa no era empres o posat, ne lo y poden metre en vsura.

XVII.

Quan algunes coses de que fruyts isquen son liurades al espos ans que pren a sa muller en la faç de la Esglea, jas sia ço que matrimoni sia feyt entr'ells per paraules de present, los fruyts que d'aquen ixen, deuen esser contats el dot et anadits; si doncs la esposa o els parents d'eyla enans que eyl la prena en faç d'Esglea no li en fayen donacio; per ço, car tota donacio qu'es faça entre l'espos et la esposa, ans qu'el matrimoni sia feyt en faç de Esglea, val.

XVIII.

Totes les vestedures que les muylers auran en temps de la mort dels marits, ne sauenes ne altres joyes, si que los marits les los ajen feytes o altres persones, son de les mullers, sens tot contrast dels hereus del marit, si los marits moren enans que les mullers.

Mas si les mullers moren enans que lurs marit [1], totes les vestedures e les sauenes et totes les joyes qu'els marits auran feytes ne donades, ne feytes fer a les muylers, totes son et deuen esser dels marits.

E si per auentura en temps de nupcies lo marit metra alguna part en les vestedures nupciales et la muller morra ans qu'el marit, los hereus de la muller son tenguts de restituir al marit o a sos hereus per sou e per liura de ço que y aura mes en les vestedures d'aytant com valran les vestedures, et segons que auran costat, car ço que auran costat entre ço qu'el marit hi aura mes e ço que ella o sos parents hi auran mes, se deu tot assumar, et lo preu que valran les vestedures, deu se partit [2] entr'ells per sou e per liura.

---

[1] *marits.* [2] *partir.*

XIX.

Totes les coses que la muller aport al marit en temps de nupcies oltra lo dot et apres les nupcies, axi draps de lit com altres coses, son e romanen deues la muller, et eyla'n pot fer sa volentat, e la possessio e la proprietat es e roman deues la muller, si aqueles coses son ne estan el temps del matrimoni solt, que no's sien, usah, gastades e consumades; et ella pot les e deu cobrar sens tot contrast aytals com son; que hom de negun consumament que agen pres, en tot o en partida, no li'n deu hom re refer, ne emenar, si doncs no eren consumades o gastades, o venudes, o despeses per lo marit, o per colpa del marit; car lá doncs los marits o lurs hereus ne son tenguts e obligats de restituir e d'esmenar.

XX.

Dit es desus de matrimoni qu'es fa ab exouar. En aquest titol es contengut d'aquel matrimoni qu'es fa sens cert dot e's fa mig per mig, lo qual matrimoni es comparat a companya, e a agermanament. On si aytal matrimoni's fa han lo marit et la muller tot quant han ne nuyl temps esperen auer ne guanyar mig per mig durant lo matrimoni entr'ells; e cascu pot fer sa volentat de la sua meytat, axi com de cosa sua propria, sens contrast e embarch de nuyla persona, solt empero lo matrimoni per mort o per altra rao.

Les coses aqueles que son entr'eyls e deuen esser mig per mig son aqueles que pagats tots los deutes que amduy ensemps auran manleuats ne en que amduy se seran obligats o qu'el marit per si meteyx aura manleuats o que la muller en necessaries de si, o de son alberc aura manleuats qu'el marit no yc sia, o si yc es o y era, e no volra fer les necessaries a ella ne a son alberc, o si ella sera mercadera o tenera consentent son marit aura re manleuat o comprat, remandran ne seran en comu, o a eyls pertaynen o deuen pertayner per alguna rao, et han et deuen auer, pagats tots aquests deutes sobredits mig per mig.

Mas si per auentura lo marit s'obligara per altre, la part de la muller no deu metre ne pagar re en aytant com eyl per altre s'obliga; et totes hores que eyl pac re per altre, ne pot e'n deu sa muller atrestant leuar; en lo qual atrestant lo marit no ha part alguna, ne re que eyl deja d'aquel atretant no's deu pagar ne n'es obligat en re, si doncs ella no'l ha fermat.

Atressi; si la muller per altre s'obligara ne manleuara re sino en aqueles coses sobredites, la part del marit non es en re obligada, ans la leuara lo marit o sos hereus quan lo matrimoni sia solt per mort o per altra rao entr'ells; ne dementre lo matrimoni dur lo marit ne la muller no poden esser forçats ni destrets, ne o [1] deuen esser que ren paguen de re en que la muller se sia obligada per altre, ni de re que manleu, sino en los cases desus nomenats; mas, solt lo matrimoni, ella es tenguda de pagar et obligada de la sua part tan solament o de la sua meytat.

E si per auentura lo marit fara donacio de dot o altra donacio a fill o a filla o altra persona, la muller ne deu atretant leuar de comu dels bens que abduy auran mig per mig, can lo matrimoni sia solt entr'eyls per mort o per altra rao, o si el marit abandona sos bens a sos creedors per deutes, en los quals per altres persones se fos obligat, en que sa muller no agues fermat ne fos obligada; et aquel atretant deu ella auer e leuar primera que nuyl altre, et el marit ne sos hereus en aquel atretant no han part, ne la'n poden auer ne demanar.

Solt empero lo matrimoni sobredit per mort o per altra rao, cascu ha la sua meytat a tota la sua volentat, que la vn, si que l'altre sia mort o que abduy sien vius, mas lo matrimoni sia solt, no pot ne deu menjar ne vestir, ne vsar la part de l'altre. E si lo marit morra ans que la muller, de IX dies enant deu viure la muyler de la sua part propria et el marit atressi tempradament e couinent.

E si la muller se volra vestir o's vestra de negre o d'altra guisa, deu se vestir de la sua part o meytat sens alguna part

[1] *ho.*

que la meytat del marit ne sos hereus no y deuen metre, n'els ne deu hom ne pot forçar.

Totes les vestedures qu'el marit o la muller en aytal matrimoni auran, son de cascu, ço es saber, les vestedures qu'el marit aura en temps de la solucio a particio del matrimoni per mort o per altra rao, son del marit o de sos hereus. Atressi; totes les vestedures et sauenes que la muller aura, son sues o de sos hereus, en axi que los vns contra los altres non poden fer demanda que venguen en comu ne y agen part alguna.

XXI.

En aquest matrimoni de mig per mig no es esguardat qui aporte més ni meyns, en temps de nupcies ne depuys, al altre en aquesta compaynia o agermanament; ne la vn contra l'altre no's pot defendre ne guardar que, solt lo matrimoni, tot, segons que desus es dit, quant han en qualque manera no partesquen mig per mig per molt o per poc, que aport la vn ne l'altre ne excepcio la un contra l'altre no pot posar que no's partescan mig per mig; pus la compaynia o agermanament es feyt en temps de les nupcies, et cascu ne pot fer francament tota sa volentat sens embarc et contrast del altre et de tota altra persona per tots temps.

RÚBRICA II.

SI LA MUYLER A QUI LO MARIT LEXA VSUSFRUYTS E PENDRA ALTRE MARIT.

I.

Marit qui lexa vs de fruyts a sa muyler en les sues coses et la muyler passa a segones nupcies, de continent pert aquel vs de fruyts; jas sia ço que diga qu'els li lexa de tots sos dies et torn a [1] als hereus del marit; jas sia ço que aquels que aura reebuts sien seus.

Allo meteyx se's si fa [2] drut.

---

[1] Debe suprimirse esta *a*. [2] *sera*.

II.

Muyler que sens sentencia d'Esglea se parteyx de son marit per rao que sia aultra o fornicadriu, deu perdre tot l'escreyx qu'el marit li aura feyt dabans ne depuys et totes les altres coses que del marit te né posseyx, si doncs lo marit depuys no las [1] reconciliaua a si, car lá doncs guaayna ella ço que perdu [2] auia. E no tan solament pert ço qu'el primer cas es dit, que l'exouar lo marit no li es tengut de redre duran lo matrimoni, jas sia ço que eyl no estia ab ella ne la vulla cobrar, ne nuyl temps eyla ne sos hereus lo marit no poden destreyner ne forçar, ne sos hereus; si doncs ells d'aquel vici duran lo matrimoni no vsa o no ha vsat, car lá doncs quan leyalment sia prouat que eyl d'aquel vici vs o aja vsat duran lo matrimoni, es tengut de restituir l'exouar tan solament.

III.

Fembra que pren marit dins vn an et vn dia apres que son marit sera mort, pert tot lo creyx qu'el marit mort li aura feyt ne donat, et totes les altres coses qu'el marit mort li aura donat ne jaquit en testament o altra derrera volentat, et torna als hereus o successors del marit mort, sens tot contrast.

IV.

Fembra que apres vn an de la mort de son marit quan que quan fa fornicacio o adulteri, deu perdre los vs dels fruyts o el violari que ha sobr'els bens del marit mort, si que li sien lexats o donats per lo marit; et encara pert tots los altres beneficis qu'el marit mort li ha feyts ne donats, o per rao d'eyl ha, los quals eyla te ne posseyx, exceptat lo creyx, lo qual deu tenir de sos dies, et apres de la mort d'eyla deu tornar als fills del marit en ella procreats, si n'i ha; e sobte que eyla consent ne fa aquel adulteri o fornicacio, deu assegurar als fills aquels tot

---

[1] *la.* [2] *perdut.*

lo creyx, per fermances couinents e bastants. Et si fills no y auia d'aquel matrimoni, deu assegurar la meytat del escreyx als hereus del marit o a aquels a qui lo marit la lexara aquela meytat; mas a ella no deu romanir ne pot per lexa que l'en sia feyta ne donacio, aquesta meytat.

V.

Quan algun hom mor e roman la muller ab fills o fill d'ell en ella procreats, et ella sera tutriu d'aquels fills o en qualque altra manera tenra los bens d'aquels fills, et ella apres de vn an e vn dia passa a segones nupcies, totes les coses que te ne ha o posseeyx dels fills, de continent les deu retre als fills, e d'aqui enant los fills no deu tenir. E encara aqueles coses qu'el marit a la muller dita dona en temps de nupcies o en donacio entre vius o li lexa en testament o en altra derrera volentat, apres de la mort d'ella deuen tornar al fills del marit en la muller procreats sens tota excepcio et contrast. Empero ella totes aquestes coses sobredites deu tenir e auer et posseyr de tots sos dies, o segons que eyl lo y aura donat o jaquit, sens contrast o embarc d'altre, donant ella sufficient seguritat als fills que apres la sua mort o d'aquel temps tro a quant li sera donat o jaquit, sens mirua o pejorament, torn als fills d'eyl en ella procreats; pero tots los fruyts que d'aquen exiran ne seran percebuts son de la muller, a totes ses volentats sens contrast et embarc.

VI.

Donacio feyta per nupcies, si fill no y ha, si lo marit mor entestat o que no la leyx a neguna persona certa, deu tornar als pus pruyxmes del marit, segons que en les cartes feytes entr'el marit et la muller es contengut, d'aytant com lo marit se rete en aqueles donacions, que torn a sos pruyxmes o a aquel a qui eyl o [1] lexara per paraula o per escrit.

Si la muller mor, e roman lo marit viu, et ha fills d'aquela muller, totes aqueles coses que desus son dites de la muller,

[1] *ho.*

deuen esser tengudes e obseruades en lo marit, si passa a segones nupcies; car aquela costum es en lo marit que es en la muller, exceptat qu'els fills et totes les lurs coses romanen e son en poder del marit, per ço car eyl es leyal aministrador, no contrastant com eyl passa a segones nupcies.

RÚBRICA III.

DE DOTIS PROMISSIONE ET IURIS DOTIUM.

I.

Nuyl dret ne nuyla costuma no veda que la muyler no puxa donar tots sos bens en exouar a son marit.

II.

Mare no deu esser forçada de donar exouar a sa filla; ne el pare, a força de la muller, no pot ne deu donar exouar a sa filla.

III.

Filla a qui lo pare o la mare aura donat exouar en son matrimoni, depuys no pot demanar pus a son pare ne a sa mare, ne a sos hereus, sino apres de la mort del pare o de la mare, si faran testament et alguna cosa li lexaran a compliment de legitima, sino basta entre la lexa et el dot a compliment de legitima; mas pot demanar lexa, si per eyls li sera feyta en testament o en derrera volentat.

Si lo pare o la mare moren ab intestato, lá doncs la dita filla pot venir a successio ab los germans o ab los fills dels germans, si los germans son morts, contat primerament a la part d'ella, lo dot e les vestedures, ço es lo preu que costaren les vestedures nupciales que ella aura audes en temps que li foren donades; a la qual successio deu venir, leuats e pagats tots los deutes que el pare o la mare deuien en temps de lur mort.

IV.

Les mullers de tots los bens parafernals que son oltra l'exouar, poden fer tota lur volentat, axi com de lur cosa propria sens consentiment e volentat del marit.

V.

Si lo pare o la mare donen marit a lur filla et es contengut en la carta dotal que amduy li donen aquel exouar, que en la carta es contengut, tota hora es entes que dels bens del marit es exit aquel exouar, si doncs especialment no era contengut en la carta, o's prouaua leyalment per testimonis que la mare dels seus propris bens li dona o tot o partida, car en allo valria; o si lo pare o la mare no auien mig per mig quant han, car lá doncs, pus amduy son en la carta, amduy fan la donacio cominalment, et es entes que amduy o [1] donen egualment.

Mas si lo pare tot sol es en la carta dotal, no es entes que la mare hi do re del seu, et fenit lo matrimoni d'ell o d'ella, pot ne ella leuar et deu atretant com lo marit n'aura donat a sa filla.

VI.

A força del marit, et el marit viuent, la muller no pot donar a sos fills ne a ses filles lo dot seu o creyx, en dot ne en donacio per nupcies ne en altra donacio, et si o [2] fa, no val ne pot valer.

RÚBRICA IV.

DE DONACIONS QUE SERAN FEYTES ENTRE MARIT E MULLER ESTANT LO MATRIMONI ET DE BONIS PARAFERNIS.

I.

Donacio que sia feyta entre marit e muller depus lo matrimoni es feyt o acabat en faç d'Esglea, estant lo matrimoni, no

[1] *ho.* [2] *ho.*

val, mas confermas per testament o altra derrera volentat. Encara's conferma per la mort del donador, si la donacio en la mort o dabans no la aura reuocada, o altra volentat del donador contraria a aquela no aparra que parega, que volc reuocar la dita donacio.

II.

Donacio que es feyta entre marit e muller, estant lo matrimoni et durant, si lo donador sobreuin a aquel a qui la aura donada e la vol reuocar, pot o [1] fer, e no val.

III.

Si muller d'algu per sa art o per ses obres o per treballs honests, o ab los bens del marit estant en son matrimoni, guaaynara alguna cosa, tot o [2] guaayna a son marit, exceptat aquel matrimoni en que es feyta compaynia o agermanament, car lá donchs quisque guaayn alguna cosa en qualque manera o [3] guaayn que honesta sia, amduy o [4] guaayna.

IV.

Si a la muller d'algu estant en matrimoni alguna heretat peruendra per testament o abintestat o alguna cosa a ella per justa et honesta rao entre vius sera donada, lo marit en aytals donacions neguna cosa no guaayna, si donchs mig per mig no auien, axi com dit es.

Si empero lo marit durant lo matrimoni peruendra a inopia, ço es a freytura, per algun cas d'auentura sens colpa d'eyl, lá doncs la muller d'aquel deu, lo marit et els fills e les filles, de les rendes o fruyts d'aqueles coses et de son exouar sustentar e proueyr ensems ab ella, la sustancia e la proprietat d'aqueles coses e del dot e del excreyx romanent a ella salua e entegra. Mas si la muller, veent et sabent e no contradicent lo marit, se metra o's mesclara o pendra aquels bens et aqueles coses que la muller oltra son exouar ha o aura pres del matrimoni contrayt

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *ho.* [4] *ho.*

entr'ells, axi com es dit desus, o dabans, dels quals bens tots o alguns d'aquels ella no aura donats ne establits a son marit en exouar, o si la muller aquela cosa per sa propria volentat aquels bens a son marit liurara; los fruyts d'aquels bens axi naturals com endustrials et el sens e les rendes o loguer que lo marit pendra ne reebra o aura pres ne reebut, lo marit non es tengut a la muller ne a sos hereus, ne obligat de re a restituir ne a emenar.

RÚBRICA V.

EN QUALQUE MANERA SIA DEMANAT L'EXOUAR FENIT LO MATRIMONI O FEYT DIUORCI O DEPARTIMENT ET DE ALENDIS LIBERIS A PARENTIBUS ET E CONTRA ET PENESQUEM.

I.

Sens dubte es que aqueles coses que son donades estimades al marit per l'exouar, si hi son, et el marit o els hereus del marit se volen, que la muller o sos hereus que les han a cobrar per la estimacio que foren meses et en les cartes de les nupcies es contengut; o si's vol lo marit o sos hereus poden li donar la estimacio per que les reeberen. Pero si les coses li reten, son li tenguts de restituir lo pejorament que les coses auran pres, si lo marit o sos hereus d'aquel pejorament son en colpa o en negligencia.

II.

Mort lo marit, la muller dins vn an et vn dia, qui es dit an de plor, no pot demanar lo dot ne l'escreyx si los hereus o los succesors del marit li fan tots sos necessaris couinentment, et segons qu'el marit los li faya mentre que era viu, en fora de les vestedures que li deuen fer, segons que ja aenant es contengut en la Costum; pero ella, tro lo dot e'l escreyx li es pagat, de tot roman et es en possessio dels bens del marit.

E passat l'an e dia la muller pot demanar son dot e son escreyx, et no per ço meyns jas sie ço que ella deman son dot

e son excreyx los hereus o succesors del marit li deuen fer totes les necessaries couinentment, axi com dit es desus, mentre que re del dot ne del escreyx roman a pagar; et encara ella roman et es tota via en possessio dels bens tro del tot sia pagada.

Atressi; morta la muller, los hereus o successors d'ella no poden demanar l'exouar ne l'escreyx de la muller tro vn an e vn dia sia passat apres de la mort d'ella, si doncs possessions no estimades eren donades en dot; car lá doncs quan possessions no estimades son dades en dot, de continent, fenit lo matrimoni, los hereus o successors de la muller les poden demanar e cobrar.

Atressi; la muller, si lo marit mort ans que ella e li aura dades al marit coses no estimades, fenit lo matrimoni, les pot ella e les deu cobrar sens tot contrast.

III.

Durant lo matrimoni la muller no pot demanar ne cobrar lo dot n'el escrey [1] o donacio per nupcies, ne les coses que seran dades en dot; si doncs lo marit no venia a pobreà, o faya o esdeuenia orat, o no començaua a mal vsar e a degastar la sua substancia, o el marit fugia a la muller sens colpa de la muller, e no li faya ses necessaries segons son poder couinentment, car lá doncs la muller pot demanar e cobrar lo dot e la donacio feyta a ella per nupcies o les coses donades per lo dot.

Pero la muller dels fruyts del dot e del creyx deu fer sos necessaris a si e a sos fills e a son marit mentre que basten, saluant pero a ella la proprietat o substancia del dot e del escreyx.

IV.

Si alguna fembra mor hauent fills o filles comunes d'ella e de son marit, lo marit deu tenir los fills e les filles e tot ço que eyls auran per successio de lur mare o per altra rao ne d'altres persones, si doncs los fills o les filles emancipats no son. E son

[1] *escreyx.*

tots los fruyts del pare, axi com cosa sua propria, e deu fer a ells totes lurs necessaries couinentment, segons son poder, del seu propri sens mirua de la proprietat o substancia dels fills e de les filles; per ço, car lo pare es tengut als fills e a les filles, que emancipats no sieu, de donar e de fer totes lurs necessaries e aliments dels [1] seu propri, si qu'els fills agen re o no agen re.

Pero si'ls filles o les fills son emancipats, lo pare no deu tenir los bens dels fills ne de les filles ne fa los fruyts seus.

V.

En qualque cas se sia si el pare ve o [2] pobrea o la mare, los fills emancipats los deuen fer lurs necessaris [3], si han de que, exceptades le filles, si son maridades e no han bens parafernals, que lá donchs no li son tengudes de fer lurs necessaries; per ço, car no han mas lo dot, y els marits les tenguen, que elles no y han poder. Mas si bens parafernals han, son tengudes a les pares e a les mares pobres der [4] lurs necessaries.

Allo meteyx es entes dels pares e de les mares que son tenguts als fills e a les filles emancipats, si son pobres, de fer lurs necessaries, si doncs los fills o les filles no son tals persones qu'es poguessen afanar e guaaynar, e per auolea e per flaquea de lurs persones no's volguessen afanar ne trebaylar.

VI.

Lo pare no pot demanar ne cobrar nuyl meylorament que faça o aja feyts els bens dels fills qui no son emancipats ne de les filles; per ço, car par que lo y aja volgut donar y ell d'aquen aja preses e pren los vsus dels fruyts.

VII.

Totes couinences que sien feytes en cartes nupcials, que leyals sien, se deuen obseruar y tenir.

---

[1] *del.* [2] *a.* [3] *necessaries.* [4] *de.*

VIII.

Solt e fenit lo matrimoni per mort de la muller, lo marit als hereus o successors de la muyler no deu esser condempnat, sino en aytant com fer pot, aguda rao qu'el marit no freytur o en ço que per sa mala aministracio o per sa colpa de mal vsar o de gastar auria perdut.

Aquel marit es entes que no deu esser condempnat sino en aytant com fer pot, quan lo marit es tal persona que afanar ne trebaylar no's pot o ha tant d'onrament qu'el afanar personalment li tornas a desonor o no a [1] vsat de fer faena de sa persona manues, car lá doncs, si d'aquestes persones no es, deu esser condempnat de pagar lo dot tot e l'escreyx, si ha de que pagar. E si no ha de que pagar roman obligat, e totes hores que aja de que pagar deu pagar e'l ne pot hom conuenir e forçar.

IX.

Fembra que sia cargada de deutes, si tot quant ha dona en exouar a son marit, es tengut lo marit de respondre als creedors, e de pagar tot ço que eyla dege ab cartes publiques o qu'es puxa prouar per testimonis couinents, mentre que aqueles coses basten, no contrastant si'l marit no o [2] sabia, o u [3] sabia que eyla fos axi cargada de deutes.

En aquest cas la muller ne sos hereus no poden al marit ne a sos hereus demanar del dot sino aytant com deues lo marit ne romandra d'aqueles coses, pagats tots los deutes sobredits, ne del escreyx no poden demanar sino d'aytant com del dot roman deues lo marit.

X.

Si al marit seran liurats alguns bens per l'exouar de sa muller en aquesta forma: que eyl que tenga los dits bens honors o altres possessions obligats y en peynora per lo dit dot, e prenga e reeba tots los fruyts que d'aquen exiran tro tot

[1] *ha*. [2] *ho*. [3] *hu*.

l'exouar sia pagat al marit, no feyta entre eyls mencio qu'els prenga en paga de son exouar, es entes y es costum que no van en paga, ne los y poden metre en paga del exouar, mas lo marit fa tots los fruyts seus per rao de la carga del matrimoni, si donchs altres couinences no seran feytes entre eyls.

XI.

Si alguna fembra ha en comu ab algun hom o fembra cases o honors o possessions o altres coses, y ella la sua part dara a son marit en exouar, no estimades, e lo marit vendra a particio ab aquel ab qui la fembra o [1] auia en comu, deu pendre la part de sa muyler e aquela tenir e auer, e fa tots los fruyts seus dementre qu'el matrimoni dur, si son tals los bens que partir se pusquen e's partesquen, y en re aquela part partida, per colpa ne per negligencia del marit no's deu pejorar ne destruir.

Mas si les coses son tals que no's poden partir sens don de les parts e coue aqueles enfre eyls a encantar, per ço car partir no's poden, e'l encant feyt a bona fe e sens engan, e romandra la part de la fembra a aquela persona que les coses auia comunes, y el marit pendra los diners d'aquela part de sa muyler, segons que les coses seran estimades entre eyls, lo marit no es tengut ne obligat, eyl ne sos bens, a la muyler sino d'aytanta quantitat com l'encant sera e'n vendra a la sua part, e segons aquesta quantitat dels diners qu'el marit pendra, li deu fer l'escreyx.

XII.

Matrimoni que per colpa o per engan del marit se partesca per sentencia, partit lo matrimoni e feyt diuorci entr'eyls, la muyler de continent pot demanar e cobrar l'exouar e tot lo creyx, y el marit deu esse [2] condempnat en tot, no contrastant si ve s'es pobre, e allega pobrea qu'el marit no deu vsar de priuilegi.

---

1 *ho.* 2 *esser.*

XIII.

Si per auentura lo dot es donat en coses seents sens nuyl reteniment, si estimades no son, de continent aqueles coses deuen esser restituides a la muyler, solt e fenit lo matrimoni, o a sos hereus.

XIV.

Si lo marit ha alguna art o alguna sciencia on se pusca proueir e fer sos obs, retenir no's pot alguna cosa del dot ne del escreyx, y es tengut qu'el reda e'l restituesca als hereus de la muyler; que no pot allegar aquella excepcio quel [1] el marit no es tengut sino en aytant com fer pot, aguda rao que no freytur ne nulla altra excepcio.

XV.

Si coses no estimades son dades en dot al marit, de continent la donacio feyta, tots los fruyts o els explets son del marit e tots los meloraments que per eyl o per rao d'eyl hi seràn feyts, ço es la estimacio dels meyloraments per eyl o per rao d'eyl feyts.

XVI.

Si algun creximent se fa a les coses seents que son donades al marit en dot no estimades per alluuio d'aygues, tot lo creximent aquel pertayn et es de les coses y es tot de la muller o de sos hereus.

Atressi; si miruament ve a les coses, aquel miruament tot e ço qu'es seran pejorades pertayn a la muller que per alluuio d'aygua hi venga.

XVII.

Catiues o serues que son dades al marit en dot no estimades, si per auentura auran fills o filles estant lo matrimòni, son e crexen a la muller o a sos hereus y no al marit; per ço,

---

[1] *que.*

car lo perill de les catiues o les serues donades en dot no estimades pertayn y es de la muller, e per ço, car lo part no es ne pot esser dit fruyt.

XVIII.

Mas si bestiar o besties grans o poques seran donades en dot, no estimades, los fills o filles y tots los altres fruyts que d'aqueles venguen o isquen son del marit.

Pero si alguna d'aqueles besties donades en dot no estimades morran, los caps de les mortes deuen esser refeytes e restituides d'aquels fills o filles que y naxeran, que no's deuen miruar a la muller si d'aquels fills ne filles hi ha, e lo sobrepus deu esser del marit; jas sia ço que tot lo perill d'aqueles besties sia de la muller.

XIX.

Appellacio de dot no pot esser dita entre aqueles persones que matrimoni no pot ne deu esser, ço es aquest nom de dot; car dot no pot esser sens matrimoni, ne donacio per nupcies no pot ne deu esser sens dot; si donchs lo marit non volia fer a la muller donacio especial.

XX.

Fembra que do en exouar proprietat d'algunes coses nua a son marit e lo vs dels fruyts d'aquela proprietat nua son d'altre, e per algun cas aquel vs dels fruyts sera fenit e sera consolidat a la proprietat aquela, tantost com lo vs dels fruyts es fenit e es consolidat a la proprietat, es del marit; jas sia ço que d'aquel vs del fruyts no fos feyta mencio quan la donacio se feu al marit.

XXI.

Succurriment es al pare e a la mare que, quan la filla mor entestada no auent fills ne altres deuallants, que tot lo dot e'l escreyx e altres bens tots que aja son e tornen al pare e a la mare, si amduy son vius quan la filla mor; e si la vn es viu e l'altre mort, atressi son e tornen a aquel qui es viu.

XXII.

Enans de matrimoni feyt, si algunes coses son donades en dot al marit estimades, acabat lo matrimoni, ço es en faç d'Esglea, es axi com si comprat o [1] auia y es vera venda e vera compra. Pero si ans del matrimoni acabat les coses aqueles o part d'aqueles periran o's destruiran per algun cas, lo perill pertayn y es de la fembra (si les coses son mouents de tot en tot es lo perill del marit, e si son seents lo perill atressi es del marit, si per colpa o per negligencia d'ell se perden o's destroexen) [2] per aquesta rao, que si venda condicional se fa o es feyta, e penjan la condicio la cosa pereyx o's destroeyx o's pert, la venda no val.

XXIII.

Coses no estimades dades en exouar apres qu'el matrimoni es acabat, ço es que les nupcies son feytes en faç d'Esglea, estimacio que d'aqui enant ne sia feyta entr'el marit e la muyler no val; per ço car es semblant que fos donacio.

XXIV.

En qualque manera sia feyta estimacio de les coses donades o promeses en exouar ans qu'el matrimoni sia acabat, axi com

---

[1] *ho.* [2] El texto comprendido dentro del paréntesis parece intercalado ó incompleto. Léase la costumbre prescindiendo de él, y se hallará el sentido de la misma, claro y congruente; es más, resulta concordante con los párrafos 4.° y 5.° del frag. 10. *De jure dotium* del Digesto, de donde está tomada literalmente. Con esta supresion, la doctrina de la costumbre se reduce á declarar que: que la dacion en dote, hecha con estimacion ántes del matrimonio, se perfecciona y adquiere el carácter de venta por la celebracion del mismo, y, en su consecuencia, el *periculum* (perill), es decir, el daño que sufren las cosas estimadas es para la mujer, con estricta sujecion al Derecho romano, cuyo fundamento aceptan las *Costums* en las palabras *per aquesta rao,* etc.

Ahora bien; el texto que suponemos intercalado resulta incompleto, y reconstruyéndolo por nuestra cuenta, podemos considerarlo como declaratorio de algunas excepciones de la doctrina contenida en dicha costumbre. En efecto, si ésta dispone que por regla general el peligro de las cosas estimadas ántes de célebrarse el matrimonio corresponde á la mujer, las excepciones que consigna el párrafo intercalado son: 1.° en las cosas muebles, que siempre *(en tot cas)* corresponde al marido: 2.° cuando el daño ó pérdida tiene lugar por culpa ó negligencia del mismo.

Creemos que añadiendo las palabras «*Exceptats que*» ántes de la frase *si les coses son mouents,* queda resuelta la dificultad y el sentido completamente claro, bien se deje el resto del texto como se halla, bien se coloque el que creemos intercalado al final de la costumbre.

dit es entre l'espos e l'esposa o lurs amics, val aquela estimacio sens tota excepcio en axi que mes ualença o meyns valença que en aquela estimacio sie feyta no nou a aquela estimacio, ne el contrayt o la estimacio de les coses nuyl temps no's pot ne's deu reuocar si que vayla més o meyns.

RÚBRICA VI.

DE TUDORIA QUE SERA DADA PER LO DEFUNT EN TESTAMENT O EN CODICIL Y DE TOTS ALTRES TUDORS.

I.

Tres tuteles son; la primera es testamentaria, la segona es legitima, la terçera es datiua. On quan la testamentaria es, neguna de las altres no han loch; defallent aquesta testamentaria, ve la legitima, la qual han e deuen auer egualment los pus pruxmes parents qu'els pubils han, si's vol que sien de part de pare, si's vol que sien de part de mare, ab que sien sufficients, pero que al pus sufficient deu esser confermada; et aquesta estant, no ha loch la datiua. Mas deffallent la tutela legitima ve la tutela datiua, la qual se dona per juhii. Pero lá on ha mare o Auia e deffal la tutela testamentaria, no contrastant la legitima tutela ne la datiua, si elles volen auer la tutela, primerament y enans que la tutela legitima ne la datiua venguen ne pusquen esser, deu a elles esser confermada sens tot contrast; ço es a saber, si mare hi ha, a la mare, e si mare no hi ha, a la Auia, pero elles, si pus es en los bens dels pubils que no son los bens d'elles, deuen donar fermança couinent e bastant *rem pupilli saluam fore*.

E a la vegada, jas sia ço qu'els bens de la mare o de la Auia sien més que no son los bens dels pubils, en la confirmacio, si als Ciutadans qui seran en la Cort sera vist que deuen dar la fermança si volen que la tutoria los sia confermada, deuen dar la fermança bastant e couinent.

II.

Los tutors legitims deuen dar fermança *rem pubilli saluam fore*, totes hores que les tutories los sien dades o confermades, e obligar lurs bens.

III.

Los tudors datius es en conexença dels Ciutadans qui seran en la Cort si deuen dar fermança o no, e lá donchs, segons la conexença d'ells, han a dar la fermança, e obligar lurs bens, o no donar fermança mas obligar lurs bens.

IV.

Tutor testamentari o legitim o datiu, si es donat a molts pubils, e la vn d'aquels ve a edat de XIIII ans, si mascle es, e si fembra es de XII ans, en aquests qui en esta edat venen es fenida la tutela: e jas sia ço que la tutela sia fenida en aquests, no per ço meyns, es e roman tudor dels altres qui son menors de les edats sobredites tro venen aqueles edats.

V.

Pare en son testament o en sa derrera volentat pot donar y establir a sos fills, si qu'els faça hereus, si qu'els faça legataris, tutors e curadors, ço es si son de edat menor, si's vol los pot donar y establir a aquels tutors o curadors ensems, o tutors tan solament, et als majors de XII ans, si son fembres, o de XIIII ans, si son mascles, pot donar y establir curadors sens confermacio del Veguer e dels Ciutadans, que en negu d'aquests cases no y es requesta ne demanada ne y es necessaria.

VI.

Persona neguna menor de XXV ans tutor ne curador esser no pot; car tot hom qui deu estar en aministracio o en curacio d'altre et per altre s'a [1] a gouernar, ne aministrar, ne tutela ne cura d'altres no li deu ne pot esser donada ne confermada.

---

[1] *ha.*

VII.

Tot tutor o curador, tantost com la tutela o la cura li es donada, deu fer enuentari de totes les coses dels pubils o dels adults o adolescents ab Escriua public et ab dos o ab tres testimonis, e presents los parents o amics dels pubils qui sapien o degen saber les coses dels pubils o adults, y encara més, si la heretat del defunt es cargada de deutes, deu appellar los creedors e'ls legataris, et assignar dia o dies, e dir e denunciar que eyl vol fer enuentari, y que y sien, si esser hi volen, et presents eyls deu fer l'enuentari. Pero pus assignat e dit los aura lo dia o els dies que eyl vol fer enuentari, e y seran presents eyls faça l'enuentari, mas si no y seran o no y volen esser eyls, no ces ne deu cessar, que no faça l'enuentari e vage aenant et faça'l, que bastali a eyl, pus los o [1] ha feyt a saber, e que y sien, si esser hi volen.

VIII.

Mare ne Auia ne nuyla fembra, no pot ne deu assignar ne donar en testament ne en altra derrera volentat tutor ne curador a sos fills ne a sos nets.

IX.

Quan tutors en testaments o en altres derreres volentats no son donats ne establits als pubils, per juhii la Cort deu forçar e destreyner los pus pruxmes dels pubils ab que sien sufficients e bastants que sien tudors dels pubills. E si per auentura los pus pruxmes no seran sufficients ne bastants, deu forçar e stestreyner [2] les altres parents dels pubills que sien sufficients e bastants; car, mentre que parents ajen los pubils que sien sufficients que la Cort pusca forçar ne destreyner, negun altre no deu esser forçat ne destret que reeba la tutoria. Mas si parents sufficients no auran, la Cort en aquest defalliment deu forçar vn Prohom o dos de la Ciutat, segons que eyls cone-

---

[1] *ho.* [2] *destreyner.*

xeran si n'i ha obs més de vn, que a la tutela e als pubils sien pus vtils, e pus profitables que sia tutor dels pubils, et vuula [1] o no, que la ha a reebre, si donchs justa e raonable escusa no ha, segons que Dret vol.

X.

Tutor o curador per si meteyx neguna cosa seent dels pubils ne dels adults no pot donar ne establir a sens ne a parts per tots temps, jas sia ço que pusca donar y establir mentre que la tutela o la cura dura.

XI.

Pubils ne adults sens lurs tudors o curadors no poden estar en juhii, e si o [2] fan, re que ab eyls sia feyt no val.

XII.

Demanda que sia feyta contra algun pubill, axi be de coses seents com de deutes o de coses mouents, lo tutor de continent deu respondre per eyl en juhii, et menar lo pleyt, axi com faria lo pubill si era de perfeyta edat, y ço que ab eyl se faça, val y es ferm.

XIII.

E si demanda sera feyta contra adult o adolescent de neguna cosa seent o mouent, o de deutes o d'alguna cosa, lo adult, present son curador, deu respondre al pleyt, e menar son pleyt, e tot ço que ab eyl es o sera feyt, val e es ferm.

E si per auentura lo adult, curador no aura o no volra auer, et per algun, contra eyl, sera feyta ne moguda demanda o questio, eyl forçat, deu li esser donat curador tan solament a aquel pleyt; ab lo qual curador eyl deu respondre y menar son pleyt, e ço que ab eyl es feyt, val y es ferm. Car en altres coses lo adult no pot ne deu esser forçat, que aje curador, pus

---

[1] *vulla.* [2] *ho.*

no'l vol sino als pleyts et a les demandes que contra eyl son mogudes ne feytes.

XIV.

Fenida tutela o cura per la persona del pubill o del adult, no poden aquels tutors o curadors ne deuen en pleyt ne en als respondre per los dits pubils ne adults, n'els ne pot hom conuenir en re ne fer contra eyls demanda, ans los adults deuen respondre et defendre et demanar lurs actions e lurs demandes.

XV.

De mala aministracio. no tan solament ne son tenguts e obligats los tutors et els curadors ans o [1] son lurs hereus atressi tenguts e obligats.

XVI.

Dos tudors o pus donats a algu pubill, si la vn d'aquests tudors ha pleyt contra aquel pubill, lo dit tudor pot se clamar de sos contutors o contutor et aquels deuen e poden defendre lo dit pubill.

Pero si lo dit pubill no ha altres tutors sino aquel qui ha clams del pubill, deu esser donat curador per juhii'a aquel pubill tan solament a aquel pleyt; lo qual curador deu respondre a aquel pleyt, et menar et defendre lo pubill en aquel pleyt tan solament.

XVII.

Curadors e tutors, axi fembres com homens, son tenguts, fenida la tutela o la cura, de redre comte de totes les coses e de la aministracio dels pubills.

XVIII.

Los pubils sens auctoritat de son tutor no pot [2] obligar ne empenyorar sos bens.

---

[1] *ho.* [2] *poden.*

XIX.

Mut ne sort de tot en tot, no pot esser tutor ne curador.

XX.

Los fills o els hereus dels tudors o dels curadors per rao de successio de lur pare per ço, car ells eren tutors o curadors, no poden esser tutors ne curadors d'aquels pubills o adults de qui lur pare era tutor o curador.

XXI.

Si algun hom dona o estableyx tudor o curador a sos fills et dira en axiu [1]: DO A MOS FILLS AYTAL HOM TUTOR O CURADOR, en aquest mot, MOS FILLS, en axi be hi son enteses les filles com los fills, et en axi be es tutor o curador de les filles com dels fills, car en aquesta paraula MOS FILLS s'enten fills e filles et els postumus; que la appeylacio del masculi concep lo femini *sed non e conuerso.*

XXII.

Testador qui estableyx tutor a son fill e nomena lo nom del fill, es entes que a tots los altres fills lo fa tutor, e no tan solament a aquels fills es entes que l'estableyx tutor que ha en son poder, ans si alguns, per auentura, de sos fills son catius et ixen e tornen del catiu, aquels son en aquela tutela e y son enteses.

XXIII.

Les [2] tutors deuen demanar les deutes e tots los altres bens e profits dels pubills, e no'ls deuen miruar ne donar ne alienar ne fer transactio neguna, per que los bens del pubill pusquen miruar, car si o [3] fa no prejudica al pubill.

---

[1] *axi.* [2] *Los.* [3] *ho.*

RÚBRICA VII.

DE EXCUSATIONE TUTORUM VEL CURATORUM ET DE CURATORE FURIOSI ET PRODIGI.

I.

Veguer e Batle se poden escusar de tudoria o de curacio si's volen.

II.

Atressi, se poden escusar aquels qui han LX ans o pus.

III.

Qui gouerna o aministra tres tuteles o tres curacions leyalment se pot escusar que non es tengut de reebre pus, si no's vol n'el ne pot hom forçar ne destreyner.

IV.

Item; tot hom qui aja V infans o pus se pot escusar de tutela e de cura que non es tengut qu'en reeba gens si no's vol n'el ne pot hom forçar.

V.

Item; pobrea escusa tot hom que no sera si no's vol tudor ne curador, ço es aquela pobrea quan hom no pot viure sens trebayl de sa persona, en axi que feent aministrant tuteles o curacions perdria que no's poria trebaylar en sos feyts et venria a pobrea; e mal acorre ne ajuda a altre qui tot son trebayl l'aja obs necessari.

VI.

Molts son dits e nomenats, dos o pus; on si per auentura dos tutors o curadors o pus seran en vna tutela o en vna cura

et la vn d'aquels marra [1] ans que la tutela o cura sia fenida, en loc del mort non i deu hom ne pot metre altre, ans la tutela o la cura roman a aquels qui pus e [2] sobre viuen.

VII.

Pubills ne adults no poden fer ne moure questio alguna ne demanda contra lurs tutors o lurs curadors, tro que la tutela o la cura sia fenida, si doncs los tutors o els curadors non eren remoguts de la tutela o de la cura per sospitosos; car lá doncs de continent poden moure demanda contra eyls.

VIII.

Les coses mobles del pubill o del adult que si hom les estojaua estojan s'affoylarien, axi com es vi, blat, oli e totes altres coses que affoylar o destruir se poden e s'affoylen e perexen mouents, se poden vendre et alienar per los tutors o curadors a bona fe et sens engan, et es ferm, e ço qu'en aura, deu o [3] metre e posar en vtilitat et en profit dels pubills o dels adults.

IX.

Pubill es dit, mascle del dia de la sua natiuitat tro a XIIII ans complits, e fembra tro que ha XII ans complits.

Adult es dit de XIIII ans complits en sus tro que ha XXV ans, quan es mascle; et fembra de XII ans complits en sus tro ha XXV ans.

X.

Axi com hom dona als adults curador quan lo demanen, atressi dona hom curador als furiosos e als orats et als prodigos, ço [4] son deguastadors de lurs bens, jas sia ço que no'l demanen, et eyls forçats, los pot hom e deu donar curadors mal lur grat per juhii, los quals curadors se deuen obligar e lurs bens de be e leyalment aministrar la cura sobredita.

---

[1] *morra.* [2] *en.* [3] *ho.* [4] *con.*

XI.

Aquells defalexen esser tutors o curadors qui de la tutela o de la cura son remoguts axi com a sospitosos, o poden escusar per justa e raonáble escusa que sien remoguts de la tutela o de la cura.

XII.

Vendes o alienacions no póden esser feytes per los tutors ne per los curadors de coses seents o rendes o sensals dels pubills ne dels adults, si doncs no u [1] fan per deutes que degen o per fam dels pubills e dels adults que en altra manera no's pusquen sustentar, o si les coses aqueles no eren tals, et tant dampnoses als pubills e als adults que més o quayx més hi agues hom a metre e a despendre en les coses que no es la renda, o si doncs no eren cases que fossen apparelades de caure e'ls pubils e'ls adults no auien altres coses ab que sens gran dampnatge d'eyls se poguessen adobar, o si l'adob era tan gran que mes costas l'adob que no valguessen les cases quan fossen adobades; car lá doncs en aquests cases valen les vendes e les alienacions que son feytes a bona fe et sens engan, e per juhii que per los tutors o curadors son feytes o alienades.

---

[1] *hu.*

EXPLICIT LIBER QUINTUS.

INCIPIT

LIBER SEXTUS.

RÚBRICA I.

DE SÉRUUS QUI FUGEN ET DE FURTS.

I.

La furta dels seruus o dels catius, per qual rao se sia, a lurs senyors no deu esser dampnosa.

II.

Si algu catiu fug a son senyor, et el senyor ha sospita que sia en algun alberc de la Ciutat ne de son terme, e demana qu'en sia feyt encercament per les cases on ha sospita, lo Veguer deu anar a aqueles cases, et deu aqui entrar ab alguns dels veyns crestians o dels Ciutadans, qui en aquel loc seran presents. E si per auentura eyls no y volran entrar, lo Veguer, feyta en eyls vna fadiga, pot aqui entrar ab quals se vol, e cercar l'alberc be e diligentment, e si hi troben lo catiu, deuen lo'n trer e liurar a son senyor. E aço entenen sia que les cases sien de crestians, sia que sien de jueus. Mas si les cases son de sarrains deu hi entrar lo Veguer ab dos crestians, e ab dos sarrains, los quals li deu liurar l'Alcayt; e si l'Alcayt no'ls li volia de mantinent liurar, lo Veguer, feyta en ell vna fadiga, pot aqui entrar ab quals se vol, et fer tot ço que damunt es dit, com les cases son de crestians o de jeus.

III.

Seruu o cautiu que sia emblat a negu, en qualque loc lo trop son senyor, lo pot cobrar d'aquel qui'l posseeyx, sens lo

preu del catiu, que non es tengut de pagar ni de donar a aquel qui'l te ni'l posseeyx; ne nuyla altra cosa no li'n es tengut de donar, si doncs aquel qui'l te no deya qu'el agues trobat, e fos ver; car lá doncs li deu donar mig morabati, del flum d'Ebre tro al riu d'Vldecona per trobes, et del riu d'Vldecona tro al riu de Xuquer II morabatins.

IV.

Lo senyor de qualque cosa sia emblada ha contra lo ladre tres actions; ço es a saber: *rei vindicatio et conductio* [1] *furtiua*, et actio de furt manifest, o no manifest. La pena de la actio del furt manifest es en IIII dobles, sens la cosa; e la pena del furt no manifest, es en dues dobles, sens la cosa.

V.

Deutor qui embla la cosa que aura liurada en penyora a son creedor, deu esser condempnat a son creedor, en restitucio d'aquela cosa, et encara es tengut de actio de furt manifest, o no manifest segons qu'el fa; mas no es tengut qu'en sostenga pena corporal.

Ladronici o furt o roberia no's pot fer sino de coses mobles, o que per si metexes se mouen.

VI.

Senyor de coses que li son emblades les pot e deu cobrar de tot posseydor, sens preu o altra cosa que no li'n es tengut de donar ne de pagar; jas sia ço qu'el posseydor o [2] aja comprat o per altre titol li sia vengut.

VII.

Per auentura, si algu d'algun ladre, o d'altra persona que no sia ver senyor d'alguna cosa, publicament aquela cosa a [3]

---

[1] *condictio.* [2] *ho.* [3] *ha.*

comprada e a bona fe, si en apres ve lo ver senyor et prouara aquela cosa esser sua leyalment, sens tot preu la deu e la pot cobrar; no contrastant la compra que aquel n'a [1] feyta, ni nuyla alienacio que d'aquen sia feyta, sens volentat del ver senyor, o a sabuda; jas sia ço que el comprador pusca mostrar o no mostrar aquel qui la cosa aquela li aja venuda.

VIII.

Furts o ladronicis et roberies o enjuries domestiques, ço es qu'es fan per muylers o per fills o per filles, catius o catiues, o seruentes d'algu o per altra compayna o per nets o netes, o per nebots o per nebodes, escolans o altres dexebles, axi mascles com femnes, que sien de la compayna d'algu o en sa disciplina; deuen esser castigats e represes per lo senyor d'aquels, o per lurs maestres o per lurs pares o per lurs mares o lurs auis o auies, e no per nuyles altres persones, Senyor, Cort, ne altres, si donchs los lurs senyors o lurs maestres que eyls an [2] no'ls volguessen castigar, e s'en volguessen clamar a la Cort e aqui pendre lur dret, car en aquest cas ha loc la Cort, pus eyls s'en clamen, et eyls no'ls volen castigar.

Lo castigament qu'els senyors o'ls maestres deuen fer, es que deu esser temprat e sens naframent de les persones; exceptats los catius o catiues, en les quals lurs senyors poden regeament castigar, açotar, o cremar ab sagi et a la vegada ab naframent de les persones, sens mort e sens mutilament de membre.

IX.

Lo senyor pot cobrar son seruu fugitiu o altra cosa per si metexa mouent d'aquel qui per rao de furt lo y celara, o en altra manera maliciosament la celara o la amagara, et el celador aytant e'l amagador deu donar e esser condempnat al senyor del catiu o de l'altra cosa en lo catiu aquel o altre cosa a restituir et en altre aytan bo, o aytan bona cosa; o el preu qu'el catiu o la cosa valria, per pena del malefici, sens contrast, quan prouat li sia leyalment.

---

[1] *ha.* [2] *han.*

X.

Fill que sia en poder de pare, ço es que no sia emancipat, si pren nuyla cosa dels bens del pare, sens volentat d'ell, et aylo dara a alguna putana o a sa enamorada, o a altra persona, lo pare o [1] pot cobrar sens tot preu e seruii, que non es tengut de fer ne de donar.

XI.

Catius o catiues qu'es bategen ab volentat o sens volentat de lurs senyors, per aquel baptisme no son francs, ans romanen e son en poder de lurs senyors o de lurs hereus, axi com dabans eren, e'ls poden vendre et alienar a qui's volen, exceptats jueus e sarrains.

XII.

Si crestia ha fill o filla de sarraina sua o d'altra, aquel fill o filla a força del senyor de la sarraina deu esser batejar [2].

Mas si'l crestia sera senyor d'aquela sarraina, la criatura aquela deu esser franca e alforra de tot en tot. Mas si no sera senyor de la sarraina aquela, jas sia ço que l'infant a força de son senyor deu esser batejar [3], l'enfant aquel roman en aquela seruitut de son senyor, que la sarraina era aquel temps qu'el pari et l'enfant nasque.

XIII.

Catiu o catiua de jueu o de juya, qu'es bateg ab volentat, o sens volentat de son senyor, aytantost com es batejat, es franc e quiti e alforre de son senyor; pero deu donar a aquel qui son senyor es estat, XII sous moneda currible en Tortosa.

XIV.

Si alguna catiua de jueu s'enpreynara de crestia, la creatura aquela deu esser batejada, et esser franca et alforra et qui-

---

[1] *ho.* [2] *batejat.* [3] *batejat.*

tia apres del babtisme, sens tot contrast; e aquela criatura ne hom per ella no es tengut de donar nuyl preu.

XV.

Seruu o serua d'algu si fa matrimoni, roman et es sots poder e senyoria e seruitut de son senyor, axi com dabans s'era.

XVI.

Si algu emprenyara la sua sarraina, la creatura aquela deu esser de continent batejada, e apres del babtisme es franca quitia e alforra, e la mare roman serua catiua, axi com dabans s'era, enans del part.

XVII.

Empero si algu ha de sa serua batejada enfant, l'enfant en continent deu esser batejat; e l'enfant e la mare son francs e alforres e deliures de tota seruitut, e son de lur dret.

XVIII.

Sarraina prenyada de crestia, enans que aja parit, no deu esser venuda ne alienada a juheu ni a sarrai, mas tantost com l'infant sia nat, deu esser batejat et roman l'infant en poder de son senyor, et es seruu, et poden vendre e alienar la sarraina a qui's volen, mas no l'infant si no a crestia.

XIX.

Tot ladre qui sia pres en ladronici pot lo senyor de la cosa emblada tenir en son poder pres, tro aja cobrada tota la cosa qu'el ladre en aquela sao o en altra li aura emblada, si prouar lo li pot, o ell o [1] atorga, e la sua cosa cobrada, deu lo retre e liurar a la justicia de la Cort; del qual ladre la Cort deu auer la quinta part per justicia, de ço qu'el ladronici valra, e de la pena segons qu'el clam ne sera feyt.

---

[1] *ho.*

RÚBRICA II.

EN QUAL GUISA GERMANS DEUEN TORNAR EN PARTICIO LOS BENS QUE AJEN AUTS DEL PARE NI DE LA MARE, ELLS ESTANTS VIUS, APRES DE LA MORT DEL PARE O DE LA MARE.

I.

Si la vn dels germans guaanyara alguna cosa ab los bens paternals o maternals, ans que venguen a partio, apres de la mort del pare o de la mare, tot lo guaayn qu'en fara es tengut e obligat qu'en torn e'n meta en comu ab los bens paternals o maternals, e que sia partit egualment per frayresca, axi com los altres bens: e axi be cascu ne deu e pot auer sa part et sa frayresca axi com eyl.

Mas si per sa art o per lexa o per sa sciencia, o per donacions que li sieu feytes, o per neguna altra rao, sens los bens del pare o de la mare guaaynara o conquerra o aura nuyla cosa, tot es seu propri e a sa volentat, que non es tengut ne obligat qu'en torn re ni'n meta en comu n'en do alguna part a sos germans, ni'ls germans no poden ni deuen fer contra eyl alguna demanda ne actio.

II.

Con algunes coses seents o moucnts, o que per si metexes se mouen, per testament o derrera volentat o per qualque altra rao, a fill familias, o a filla sera lexat, lo pare d'aquels los deu reseruar et saluar la proprietat sens alguna minuança, en axi que re no pot ni'n deu alienar ni rendre [1]. Empero los vs dels fruyts d'aqueles coses, tots son del pare de tota sa vida, et a eyl pertaynen mentre qu'els fills o les filles aura o tendra en son poder.

Mas si lo parc, lo fill o la filla que en son poder es, emanci-

---

[1] *vendre.*

cipara o la dara en matrimoni, de continent totes les dites coses, sens reteniment dels vs dels fruyts, deu restituir e deliurar al fill o a la filla per qui los te; en axi que, d'aquel dia enant, lo pare, los vs dels fruyts, no ha ni deu ni pot auer ni retenir en les coses sobredites [1], neguna altra cosa d'aquen pendre no deu, ni auer.

III.

Pare no pot reebre vs de fruyts ni nuyla altra cosá en aqueles coses que Reg o Regina dona a fill familias, o a filla; ni en re que fill familias guaayn en osts, ni en caualcades, ni en feyt d'armes, nè en offici d'auocacio, ni en offici de metgia, ni en re que guaayn tinent escola per mostrar a altres.

IV.

Us de fruyts, lo pare no pot auer en aqueles coses que a fill familias es lexat o donat sots condicio qu'el pare en aqueles coses vs de fruyts no aja.

V.

Ne encara pare no pot auer vs de fruyts en aquels vs de fruyts qu'el pare prenia o deuia pendre, e'ls ha lexats o donats a son fill familias, dien que sien seus e que eyl d'aqui enant no'ls vol pendre.

VI.

Pare no deu ni pot auer vs de fruyts en alguna heretat que sia lexada o donada a fill familias, si el fill familias pren la heretat et el pare li o [2] enbargue e li contrasta que no la prenga, e li'n ve contra.

VII.

Fills familias son exits e deliurats de poder de lurs pares, quan son emancipats per lo pare, o el pare es mort, o com lo fill o la filla, ço es a saber com lo fill pren muller, o la filla

[1] Debe añadirse *se*. [2] *ho*.

marit ab volentat e ab gracia de lur pare, que si contra volentat del pare, lo fill fa matrimoni, no tan solament eyl es e roman en poder del pare ans sos fills e sos nets romanen en poder del pare e tots los altres d'aquel fill descendents; mas la filla es e roman en poder de son pare, ella tan solament, que sens volentat del pare fa matrimoni.

RÚBRICA III.

QUALS PERSONES DEUEN FER TESTAMENT O NO, O QUALS LO DEGEN TENIR AQUEL TESTAMENT O NO.

I.

Aquests aci nomenats e contenguts son qui no poden fer testament, ço es a saber; mascle menor de XIIII ans complits; femna menor de XII ans complits. Item, fill familias no pot fer testament per molts ans que aja sens volentat de son pare, ni encara ab volentat ne ab consentiment de son pare, *nisi de castrense pecculio, vel quasi,* car d'aquel, contra volentat del pare, pot fer testament o derrera volentat.

Item, furios, ne orat, *prodigus,* ço es aquel prodigo a qui es vedat d'aministrar sos bens, ni mut ne sort naturalment de tot en tot, si doncs la sordea o la mudea accidentalment no'ls sera venguda e sabien letres, et eyls de lur ma l'escreuien, car lá doncs pot fer testament. Hom dampnat o condempnat a mort per tal crim qu'els bens degen esser confiscats, no pot fer testament. Item, ne aquels qui dubten de lur estament, ço es que no saben si's son francs o seruus, o si son pares familias, o fills familias: ne monge, ne canonge reglar. Totes les altres persones, aquestes sobredites exceptades, poden fer testament.

II.

Si algun hom fa son testament o derrera volentat, et en aquela estableyx hereu Rey o altre senyor o Esglea o Religio o altre qual que us placia, tota hora qu'es vulla, pot fer testa-

ment, et establir altre hereu o hereus, et el derrer val e reuoca lo primer. Ja sia ço qu'es contenga en eyls que no pusquen fer altre testament, ne mudar altra volentat, ne encara si diu que si altr'en fa, que no vayla, lo derrer val e reuoca tots los primers, jas sia ço que no faça mencio del primer o dels primers, ni de nuyles condicions o paraules que el primer o primers sien. E aço entenen, quan lo primer no es feyt ab sagrament.

III.

Can es contesa entr'els hereus, qual d'ells deu tenir lo testament en son poder, aquel, qui pus feel e meylor sera, deu tenir lo testament.

Empero si son hereus femna e hom, tota hora es entes qu'el mascle, si es discreta persona, que aquel lo deu tenir, en axi que tota hora ne do, o'n faça copia a sos cohereus e als legataris, com la volran, autenticada o no autenticada, ab que la paguen aquels qui la volran auer, de ço que costara de fer.

Atressi; lo testament los deu mostrar e trer en pleyt, si obs l'an [1] e d'aquel ajudar e valer.

IV.

Fill o filla que nasca apres qu'el testament es feyt, et en aquel testament no sia feyta mencio d'aquel fill o d'aquela filla, romp aquel testament, e ve a successio ab los altres germans que ja eren nats; et jas sia ço qu'el testament sia rot, quant a la institucio, que per eguals parts ha ab sos germans, totes les altres coses que el testament son escrites, fermes et estables son e romanen per tots temps.

V.

Testament que sia feyt per algu, estant en captiuitat, no val ni pot valer nuyl temps.

---

[1] *han.*

RÚBRICA IV.

DE ORDINACIO DE TESTAMENTS.

I.

En tots testaments o codicils o altres derreres volentats, basten II testimonis, meyns del Escriua. Si més n'i vol hom metre, sia electio lur, dels més a metre.

II.

En tot testament pot lo testador establir hereu o hereus, quals qu'es vulla, ab que sien persones que de testament puxen pendre.

Encara si en son testament departira sos bens, pot o [1] fer e departir que no y fara ne y establira hereu ni hereus, si no's vol, et val aquel testament e es ferm et estable per tots temps, que no's pot rompre ni reuocar; per ço, car es costuma que testament sens establiment o institucio d'ereu, que val y es ferm, sens contrast y embarc de nuyla persona.

Item, encara es costuma, que tot hom o tota femna pot establir Deu, hereu en son testament, e val aytal testament, y es ferm.

III.

Si el testament es feyt segons la costuma, e'l hereu sia tal persona, que pusca esser hereu, per rescrit de Princep ni de nuyla altra persona, trencar ni rompre no's deu, ni pot.

IV.

Tot hom pot donar en son testament o codicil o derrera volentat a son catiu o catiua libertat o franqueą. E aço entenen,

---

[1] *ho.*

en los catius crestians; car si no son crestians ni's volen fer crestians, romanen en seruitut, ço es no poden ni deuen vsar de la libertat tro que sien batejats.

V.

Si algun testament es feyt leyalment, segons la costuma, et apres qu'el testament sera feyt, lo testador es deuenut o orat o sort o altra malaltia de la qual o per la qual a vegades pert son sen, lo testament es e roman ferm y estable.

VI.

Testimonis qui son meses en testaments o en derreres volentats, deuen esser homens e no femnes.

VII.

Testament o derrera volentat qu'el testador faça on Escriua public no sia present, dauant II testimonis mascles o pus, apres de la mort d'aquel testador, dintre VI meses, aquels testimonis deuen venir denant los Jutges y el Veguer present y encara vn Escriua public de la Ciutat, qual se vula, deuen dir e manifestar la volentat e'l ordenament del defunt, et el dia en lo qual lo testador ordena la sua volentat, et el dia en que mori; e'l Escriua deu tot aço escriure, e tot l'ordenament e la manifestacio, axi com eyls la faran, y el dia que aquesta manifestacio se fara. La qual volentat o ordenacio deuen jurar aquels Marmessors o testimonis, en axi esser ver com eyls o [1] dien e u [2] manifesten: y el sagrament d'aquests testimonis, deu atressi escriure l'Escriua. E aquest testament o derrera volentat pot fer et escriure tot Escriua public de la Ciutat, aquel qu'els Marmessors vulen; e val aytal testament volentat o ordenacio en axi feyta, y es ferm y estable per tots temps, que no's pot reuocar ni desfer.

VIII.

Testament que sia feyt en escrit per Escriua public, al terç dia apres de la mort del testador se deu publicar.

---

[1] *ho.* [2] *hu.*

IX.

Marmessors, nuyla cosa del defunt, no poden ni deuen auer, si donchs lo testador no'ls o [1] ha lexat.

X.

Los Marmessors establits per lo testador, poden esser Marmessors e testimonis, si lo testador los eleg, e per Marmessors.

Item, l'Escriua del testament o derrera volentat pot esser Escriua e Marmessor, si'l testador lo y eleg.

Mas los Marmessors no poden re del defunt retenir, ne comprar per si ne per neguna altra persona, per si entreposada; e si o [2] fan no val re.

XI.

Cascu pot fer en sa derrera volentat e ordenar de totes les sues possesions e de tots los seus bens tota sa volentat, sens contrast, si's vol que u [3] leyx a sos fills o a altres persones, ab escriptura e sens escriptura, o en qualque manera eyl se volra; et es ferm y estable per tots temps ab que no u [4] faça en prejudici d'altri.

Pot encara ses cases e ses estatges e ses possessions milorar e aptar y examplar, et en alt leuar aytant com se vuula, et fer merlets e torres e voltes, y en qualque manera a eyl placie obrar, e fer molins, si's vol d'aygua, si's vol de sanc, si's vol de vent; e fer forns a son pa a coure; e fer alcapç a sos catius o d'altres a tenir; e pous, e çafaregs, e cenies, e cequies; y encara tot ço que a cascu plaura fer ne bastir, o feyt e bastit, derrocar e desfer, segons que li plaura, ne li sera sera [5] semblant que fer o [6] deja ne o [7] vula; y tenir cadenes o altres presons en que pusca, si's vol, tenir sos catius o sos seruus de si e d'altres tenir encadenats e preses.

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *hu.* [4] *hu.* [5] Repetido el verbo *sera.* [6] *ho.* [7] *ho.*

XII.

Qui vol fer testament, en la ordenacio o quan l'aura ordenat deu hi appellar II testimonis e'l Escriua public; y val y es ferm y estable per tots temps.

XIII.

Si testador estableyx algun hereu, pot fer substitut a aquel, en aquesta forma: ESTABLESC JOAN HEREU MEU; E SI NO PREN LA HERETAT O NO LA POT PENDRE O NO LA VOL PENDRE, ÇO ES QUE DIGA QUE NO VOL ESSER HEREU, SUBSTITUESCLI BERNAT. En aquest cas, si Joan no pren la heretat, o no la podia pendre, o no là volra pendre, val y es ferma la substitucio de Bernat.

XIV.

Si algu fa son testament, y en aquel estableyx fill qui sia en son poder hereu, e sia lo fill, si es mascle menor de XIIII ans complits, y si es femna, menor de XII ans, pot li substituir altra persona sots aquesta forma: ESTABLESC RAMON, FILL MEU, HEREU; E SI ELL PER AUENTURA MORRA ENFRE LA PUPILAR EDAT, SUBSTITUESCLI GUILLEM. Si lo fill aquest pren la heretat et mor dintre la pupilar etat, la heretat ve al substitut, y esclou o gita fora la mare e tots los altres parents, que no poden en aquels bens nulla part demanar. Mas si no mor dintre la pupillar etat e passa aenant, la substitucio es nulla, e no val re. E aquesta pupilar substitucio pot fer lo pare y no la mare, per ço, car lo pare ha sos fills en poder, e no la mare. E con diguem de fill, si negu lo fa hereu, aylo meteyx es entes de la filla, e aytambe es substituit en la legitima del fill o de la filla, com es en los altres bens del pare; e per aquesta rao, com lo fill o la filla es en tal etat, que no pot fer testament, ni hereu establir.

XV.

Encara pot en altra manera testador fer substitucio, ço es a saber, en aquesta forma; ESTABLEYX FERRER, FILL MEU,

HEREU, E QUANT QUE QUANT EYL MUYRA SENS INFANT DE LEYAL CONJUTGE (o qualque altra condicio eyl hi volra posar el testament) SUSTITUESCLI PASCUAL. E aytal substitucio dura tota hora, tro qu'el fill sia mort, meyns de fills o fill, o aquela condicio que eyl posara sia complida.

XVI.

Lo testador no pot agreuiar son legatari, sino en aytant com li lexa en son testament.

XVII.

Femna que aja auts II marits o pus, pot donar o lexar en sa derrera volentat a qual se vol dels fills, si que sien del primer matrimoni, si que sien del segon, ço qu'es vol, de son dot o dels bens parafernals, si'n ha, ab que los altres fills ajen lur legitima.

XVIII.

Donacio que a la femna sia feyta per nupcies, o donat en altra guisa o lexat per lo marit, deu esser e tornar tot als fills d'aquel marit, qui'l li aura donat o lexat.

XIX.

Subscripcions que sien feytes en testaments o en altres cartes, axi com a testimoni o a Marmessor o a Jutge, per sa ma propria, o per ma d'Escriua public; e aquest, que aquesta subscripcio aura feyta o en nom de qui per l'Escriua sera feyta, algun dret ha o auia o deuia auer en aqueles coses, que el testament ne en les cartes seran contengudes, o per rao d'aqueles coses aquela subscripcio a aquel qui la y aura feyta, o per nom de qui sera feyta, prejudicar en re no li pot ni deu, si doncs eyl ab certa sciencia no faya aquela subscripcio, o la fa fer, sots aquesta forma: SIGNUM Talis QUI HOC LAUDO ET FIRMO. Car aytal subscripcio no es feyta en forma de testimoni, ans es feyta axi com d'aquel qui li dona sa auctoritat a aquel

contract o testament; y en aquest cas prejudica a aquel qui la fa.

XX.

Pare e mare, leuats primerament e pagats lurs deutes et lurs injuries restituides, tots lurs bens, en testaments o en derreres volentats, poden partir e lexar a lurs fills de leyal matrimoni, o a altres persones, quals qu'el placien, que de testament pusquen pendre, per eguals parts o com se volen; salua empero la legitima dels fills, e si fills no y ha, dels ascendents, si hi son.

XXI.

Cascu testador deu esser creegut dels deutes e dels torts que te, ne deu, ne confessa en son testament o en sa derrera volentat; y els hereus aquesta cosa no deuen ni poden escrutar ni contrastar, ne u [1] poden fer, si doncs no apparia euidentment o quax euidentment que lo pare aylo confessaua o atorgaua en frau o en engan d'eyls, o per errada.

XXII.

Pare o mare no pot defraudar sos fills legitims de la legitima. Legitima es dita la terça part dels bens del pare o de la mare, pagats primerament tots los deutes que deuen, e restituides les injuries que tenen; la qual lo pare o la mare obligar no poden ni deuen, ni negun greuge en aquela no'ls poden fer, ni posar. De les dues parts remanents poden fer tota lur propria volentat, e donar e lexar a qui's volen n'els placia, fills o altres. La qual terça part tota entegrament deuen, auen IIII fills o meyns, e [2] partir per eguals partides o parts, o vn la deu auer tota, si pus non i ha. De IIII fills a amunt, quants qu'es sien, deuen auer la meytat de tots los bens del pare o de la mare, per dret e deute de natura, e aquela deuen auer per eguals parts; e de l'altra meytat, pot lo pare e la mare fer tota lur propria volentat sens contrast.

---

[1] *hu*. [2] Suprímase esta *e*.

XXIII.

Fill o filla, a qui lo pare o la mare aura lexat o donat compliment de legitima en coses seents o en mouents o en alguna cosa certa e triada, los altres germans o hereus o successors, en nulla manera no deuen esser trebaylats per eyl, ni contra eyls no pot fer demanda ni moure per rao dels bens remanents, ni en los altres bens no pot venir en comu, ni re demanar; car electio es del pare o de la mare, que tota hora qu'es vulla, a son fill o a sa filla qu'els pot donar o lexar lur legitima, ab que complidament la'ls do o la'ls leyx, en diners o en altra peccunia, o en vna cosa certa o determenada, o en dues o en pus, ab que basten a la legitima; que no pot dir lo fill o la filla: NO VUL ÇO QUE MON PARE M'A [1] LEXAT O DONAT, MAS VUL LA AUER PER TOT, E DE CASCUNA COSA VUL MA PART, POCA O GRAN, AXI COM ME PERTANGA.

XXIV.

Mas si per auentura li lexa cosa certa per legitima a son fill o a sa filla, e aquela cosa certa, si que sia en diners o en altres coses seents o mouents, no basta a la sua legitima, deu auer compliment de legitima dels bens del pare o de la mare; ço es a saber, en la proprietat dels bens que son y estan el temps de la mort del pare o de la mare, mas no dels esplets de la mort aenant vinents. E aquel compliment de legitima deu auer e pot lo fill o la filla els bens del pare o de la mare, si's vol per tots los lochs de tots los bens del pare o de la mare; jas sia ço que si complidament o compliment de legitima li lexa, en aylo en que lo y lexa o [2] deu pendre e no en als; e d'aylo se deu tenir per pagat, que no la deu demanar per tots locs.

En la legitima deu esser contat dot o donacio feyta per nupcies, o donacio feyta per mort, o altres lexes que son feytes en derreres volentats.

---

[1] HA. [2] *ho*.

XXV.

Testadors lexen certa quantitat d'auer o de diners per sos torts a desfer; e si apres de la mort apparexeran plus de torts o d'injuries que no son aquels diners o aquela quantitat, qu'els testadors hi auran lexada, ço es que aquela quantitat no basta a aquels torts o a aqueles injuries a restituir, los hereus d'aquels testadors, apres de la mort dels testadors, deuen pagar e restituir als clamants, aquel plus quan sia prouat leyalment per los demanants aquel plus.

XXVI.

Si secretament vol fer negu son testament que neguna persona no u [1] sapia que sia escrit, pot lo escriure de sa ma propria, si sap escriure, o'l pot fer escriure a vn Escriua public; e pot lo ligar y embolcar en drap, e segelar ab son segel, o sens drap segelar, en axi que en la jusana part del testament que romanga espay, en lo qual espay pusquen fer II testimonis lurs subscripcions o plus, si plus n'i vol auer de testimonis; y deu dir a aquels testimonis, que eyls [2] los prega que sien testimonis d'aquel testament seu o derrera volentat que es feyt, axi com desus es dit. La subscripcio dels testimonis deu dir axi: EGO Talis ROGATUS A Tali ME SUBSCRIBO PRO TESTE, ET SIGNUM MEUM APPONO: e aço deu fer lo testimoni ab la sua propria ma. E aytal testament feyt en axi com desus es dit, es ferm per tots temps, ja sia ço qu'els testimonis no ajen res vist ne oyt de ço que de dins es escrit. E aquest testament o derrera volentat, en axi feyt, deu esser feyt ab dia e ab an e ab calenar.

XXVII.

Testador, si lexa la sua cosa propria a algu, e apres qu'el testament aura feyt, lo testador aquela cosa vendra o alienara, o en qualque manera la seynoria d'aquela cosa transportara en

---

[1] *hu.* [2] *eyl.*

altra persona, a [1] tolta e desfeyta aquela lexa que ja més no la pot demanar aquel legatari, ne al detenidor ni al hereu; y no per ço meyns en les altres coses, val lo testament, et es ferm.

XXVIII.

Si algu fa son testament no auent fills ne filles de leyal matrimoni, ne algu dels deuaylants, ni pare ni mare ni algu de la regla dels descendents [2] o pujants, pot en son testament o en sa derrera volentat ordenar e fer tota sa propria volentat de tots los seus bens o de partida, en qualque manera o en qualque condicio a eyl plaura ni volra, sens tot embarc e contrast; per ço, car cascu ha plen poder e plena licencia e franca de ordenar les sues coses a sa propria volentat, segons que a eyl plaura, sens contradiment et embarch de germans et de germanes e de totes altres persones.

XXIX.

Qui sens fill de leyal matrimoni o altres deuaylants mor, auent pare o mare o altres ascendents, pagats los deutes y les injuries sues restituydes, en la ordenacio de son testament o derrera volentat, al meyns deu lexar als ascendents sobredits la terça part de tots los seus bens.

Mas si lo testador, fills de leyal matrimoni auia, no es tengut de lexar alguna cosa als ascendents, si no's vol; pero lá on no ha fills ne filles, los nets e les netes e'ls besnets e axi dels altres tenen loc de fills o de filles.

XXX.

Testador qui fa son testament o derrera volentat, et en aquel estableyx hereus fills o altres, o substituts, e en aquel testament o derrera volentat lexara que sa muller sia dona e poderosa dels seus bens, es entes que ella qu'els deu procurar e aministrar, salua la substancia; en axi qu'el seu dot e'l escreyx, o la sua part, si persona es que tot ensems estia, que ella re del dot ni del escrex [3] no'n leu ni'n traga, et dels

[1] *ha.* [2] *ascendents.* [3] *excreyx.*

fruyts o esplelts[1] o rendes que de tot exiran, que ella que aja son menjar e son beure e son vestir e ses necessaries o obs, ensems ab sos fills, e el sobrepus deu saluar, y es tenguda qu'en reta comte.

XXXI.

Aliments, quan son lexats a alguna persona en testament o altra derrera volentat, es entes que li lexa menjar e beure e vestir e calçar y estatge couinentment, segons que a la persona pertayn.

XXXII.

Apres que la heretat sia presa per los hereus, los dits hereus deuen tenir lo testament y donar als Marmessors translat si'l ne volen; per ço, que mils e sens dubte sia seguida la volentat del defunt.

XXXIII.

Si dos o plus Marmessors o exsecutors son en un testament o derrera volentat, e la vn d'aquels mor, en loc del mort, Cort ni altri, altre non i poden metre. Pero si tots son vius e presents, la vn sens volentat del altre o dels altres no pot enantar en la exsequcio del testament, ab que eyls esser hi vulen. Mas si alguns son presents, e'ls altres son absents, si'ls absents, citats per lurs comarmessors, no y poden venir, o no y volen venir, per los presents deu esser la volentat del defunt menada a exsecucio, y es ferm ço que per eyls es feyt.

Si tots son presents, e'ls vns volen complir la volentat del defunt, e'ls altres no, aquels qui complir la volen, jas sia ço que no sia mas vn, ha o han poder complit de complir la volentat del defunt; y es ferm ço que fa. Car la volentat del testador es aytal, que tot lo poder dona a aquels qui volen seguir la sua volentat, e no a aquels qui seguir no la volen, ne complir ço que eyl mana.

XXXIV.

Femna no pot vsar d'offici de marmessoria, ni pot esser Marmessor.

---

[1] *esplets.*

RÚBRICA V.

EN QUAL MANERA SIEN FEYTS HEREUS.

I.

Tot hom pot establir son hereu qui's vol, axi persona que no conega, com persona que conega, si's vol estrayn, si's vol priuat, ab que sia catolich e tal persona que pusca pendre de testament.

II.

Quan algu estableyx hereu en son testament en certa cosa, ço es a saber, en vnes cases, o en vn camp, o en altra cosa certa, o quantitat de peccunia, e d'altres bens mencio no faça o altre hereu no y establesca, o fara mencio d'alguna partida dels bens, mas no de tots, es entes que aquel [1] en aquela certa cosa estableyx hereu, es e deu esser hereu de tots los bens seus que romanen, que no aura partits ni assignats ni feyta mencio.

III.

Si dos hereus o pus son establits en vn testament, e la vn mor ans que prenga la heretat, o la heretat no pot o no deu pendre, o no la vol pendre, la part que a eyl deuia pertayner es de sos cohereus, ço es a saber, d'aquels qui en aquel testament o derrera volentat, ensems ab eyl, son establits hereus. Mas si lo testador diu axi: QUAL QUE QUAL D'EN PERE O D'EN RAMON MORRA ANS QUE LA HERETAT AJEN PRESA, LO SOBREUINENT, ÇO ES AQUEL QUI VIURA, SIA MON HEREU; si amdos viuen e prenen la heretat, amduy son hereus, o plus, si plus n'i auia establits.

---

[1] Súplase el relativo *que*.

IV.

Si algu en son testament estableyx hereu fill seu, qui sia de adulteri o de incestus o nefandissim, ço es qu'el aja haut de filla o de neta o de besneta, o de qualque us placia del deuaylant grau, o del pujant, axi com es mare o auia, etc., o del costat grau, axi com germana, neboda, cosina germana, e prima, o altra parenta tro al quint grau, ço es del grau collateral, o a algu d'aquests aytals sobredits fara alguna lexa; aytal substitucio o legat no val, ans los pus pruyxmes del defunt li u [1] poden tot tolre, axi com a persona no digna, e han actio contra eyl e demanda.

V.

Si pare o mare en son testament estableyx fill o filla hereu, y en aquel testament manara, que si lo dit fill o la filla morra sens fills de leyal matrimoni, que aquels bens on aquel fa hereu, tornen a vn de sos germans o de ses germanes o a altra persona estrayna o priuada, tantost com aquel hereu, si es mascle e ha XIIII ans, e si es femna e ha XII ans complits, euaneyx aquela substitucio, y es vana e no neguna, quant a la legitima, mas quant als altres bens o coses dura la substitucio tota via, si aquel hereu mor meyns de fills de leyal matrimoni.

Pero si aquest fill, qui axi es agreuiat per aquela substitucio o restitucio, pren muller leyalment, e fa a aquela, donacio per nupcies d'aqueles coses que son en la substitucio, segons la honestat e la qualitat de les persones, quant en aquela donacio, es rot lo vincle de la substitucio. Alo [2] meteyx s'es de la filla, si d'aquels bens vinclats dona al marit en dot, segons la honestat ne la qualitat de les persones.

Mas si lo testador estableyx altra persona hereu, que no sia fill o filla, y en aquel testament manara que, si eyl morra sens fill o fills de leyal matrimoni, que torn la heretat a altra

---

[1] *hu.* [2] *Allo.*

persona certa, lo vincle aquel o substitucio val tota hora, tro la condicio sia complida, sino tan solament en la quarta part, la qual ha e pot retenir e fer tota la sua volentat; per rao, car es establit hereu. Tots aquels son hereus estrayns, qui no son en poder del testador.

La sobredita costum es de compendiosa substitucio.

VI.

Si algun hereu ha substituit [1], apres de la mort del testador, deu fer l'ereu enuentari de tots los bens del defunt, e cascuna de les coses que son en la heretat, deu escriure nomenadament; per ço, que si la substitucio auia loc, qualque temps que eüidentment fos cert e manifest quals coses deu auer lo substitut; y encara que l'ereu no pogues degastar ne consumar, a tort e sens rao, aqueles coses que son obligades e vinclades de restituir al substitut.

Pero si apres la mort del testador, enans que aja loc la substitucio, l'ereu consuma ni degasta malament e sens rao les coses sobredites, o les ven o les aliena, lo substitut o [2] pot cobrar sobre la condicio complida que sera posada el testament, sens preu e alguna re, que non es tengut de donar ni de pagar als tenidors o posseydors d'aqueles coses, tot aytant com l'ereu n'aura venut ni alienat o consumat, oltra la legitima que a eyl pertayn. E a aquel comprador o detenidor d'aqueles coses, deu esser refeyt e restituit per l'ereu lo preu per que aqueles coses aura comprades, e tot aylo que per rao d'aqueles aura donat ni pagat.

RÚBRICA VI.

DE IURE DELIBERANDI, ÇO ES DEL TEMPS QUE AJEN DELIBERACIO SI SERAN HEREUS O NO.

I.

No es dubte que si el fill apres de la mort del pare paga alguna part dels deutes que son pare deuia, y es hereu esta-

---

[1] *substitut.* [2] *ho.*

blit, no pot dir ni auer deliberacio sobre la heretat d'aqui enant, si la reebra o no; que tantost com los deutes comença a pagar, s'establi hereu en aquela part que son pare l'auia establit hereu en son testament.

E aquel dret meteyx es en l'ereu estrayn, que es el fill.

II.

Axi com nuyl hom no deu esser forçat per altre de comprar ni de vendre, ni de donar, ni de reebre donacio que altre li vula fer, si no's vol, ni de fer negun contrayt, atressi no deu esser forçat que prenga ni reeba heretat d'altre, ni que sia hereu d'altres, si no's vol.

III.

Hereu, tantost com pren la heretat del defunt, ni's mescla en la heretat, si inuentari no fa, s'obliga y es obligat, eyl e tots sos bens, de pagar e de satisfer tots los deutes e les lexes del defunt.

Mas si fa enuentari, no es obligat ni tengut, sino en aytant solament com basten los bens del defunt.

IV.

Legatari de defunt no es obligat als deutes ne a les lexes del defunt a pagar. Mas si la heretat del defunt no basta als deutes a pagar, los creedors del defunt poden fer demanda contra lo legatari, per rao d'aqueles coses que el testament li seran lexades, si les aura preses ni reebudes, ni les ha ni les embarga, ni les contrasta als creedors; per aquesta rao, que millor e primera es la condicio dels creedors qui pledegen de don a esquiuar, que dels legataris qui pledegen per lurs lexes a guaaynar.

V.

Inuentari deu començar l'ereu o successor, apres de la mort del testador, dins XXX dies, e qu'el acab oltra aquels XXX dies

dins LX dies, y en axi son XC dies, dins los quals l'enuentari deu esser acabat; e d'aqui auant deu pagar los deutes e les lexes e'ls torts e les injuries del defunt, que no s'en pot defendre, ni escusar que no sia tengut e obligat, si demanda ni questio n'es feyta contra eyl ne moguda, ne d'aqui auant no pot dir ni posar que altre alongament li sia donat; e aço es entes com l'ereu o el successor son presents.

VI.

Mas si'l hereu o'l successor son absents, tantost com a eyl ve a saber la mort del defunt, e son presents el loc on son les coses, deu començar son enuentari dins XXX dies e acabar dins LX dies, oltra los XXX dies sobredits; e no es questio si en la fi dels XXX dies lo comença, o el començament, que basta que dins los XXX lo començ.

Mas si per auentura, apres que l'enuentari aura començat, qualque hora ans que eyl l'aja acabat, eyl se mesclara en les coses a aministrar, venen o alienan o despenen aqueles, tantost com eyl comença en axi vsar de les coses del defunt, es tengut de respondre als creedors e als legataris del defunt, e pert lo benifeyt del enuentari, quant al benifeyt dels XC dies, que no pot posar ni allegar que compliment d'aqueles inducies de XC dies li sia donat, ne d'aqui enant sia alongat.

VII.

E deuse començar l'enuentari denant los legataris e denant los creedors, e si esser no y volen o no poden, deuse començar e acabar denant Prohomens. Y en començament de la carta deu fer l'Escriua l'onrat senyal de la Creu, e en apres lo nom del hereu, e puyx totes les coses, poques e grans, que son en la heretat, seents e mouents, e tots los deutes e les lexes qu'el defunt deu, y els deutes que son deguts al defunt.

VIII.

Tutor o curador, si que sia testamentari, si que sia datiu, de continent, ço es dins XXX dies apres aquela tudoria o cura

aura reebuda, deu començar de fer inuentari, et dins LX dies passats aquels XXX dies, deu auer feyt e acabat l'enuentari; e axi son XC dies, que fan tres meses. E dins aquests tres meses que l'enuentari comença e'l feneyx, no es tengut de respondre a nuyl hom qui per rao d'aquela tutela o cura se clam d'eyl, ni'l ne poden forçar ni destreyner.

RÚBRICA VII.

D'AQUELS QUI NO VOLEN ESSER HEREUS.

I.

Si es certa cosa que algun se sia abstengut que no's sia mesclat en la heretat paternal o maternal, los creedores ni'ls legataris del defunt no's poden ni deuen clamar d'eyl, ja sia ço que eyl estia en les cases o en les coses del defunt, axi com a logador o guarda, o per qualque us placia altra rao justa.

II.

Si menor, que no aja tutor o curador, pren la heretat que li sia lexada en testament, o que li deja venir per successio, renunciar no pot d'aqui auant que no sia hereu, y que no sia tengut de respondre, axi com a hereu.

Atressi, si renuncia a la heretat, ço es que diga que no la vol, d'aqui auant no pot dir que eyl vol la heretat, axi com a hereu o successor, ne la pot demanar. E aço entenen, si doncs no demanaua benefici de restitucio, la qual cosa pot fer en cascu d'aquests cases.

III.

Hereu que sia establit en tota la heretat o en partida, d'aquela cosa en que es establit hereu, no pot dir ni rebujar que eyl sia hereu en partida; mas coue que tota la rebug, o tota la retenga.

IV.

Menor qui aja tutor o curador, si per si meteyx, ço es, sens auctoritat de son tutor e de son curador, rebuja heretat que li sia lexada en testament, o que a eyl deja venir per successio, aquel rebujament a eyl no nou re.

Atressi, si la reeb, que sia dampnosa, sens auctoritat de son tutor o de son curador, no li nou re.

RÚBRICA VIII.

D'AQUELS A QUI LES HERETATS SON TOLTES AXI COM NO DIGNES PERSONES.

I.

Algun hereu o successor, jas sia ço que no venja la mort d'aquel de qui es hereu o successor, la heretat no pert ne li deu esser tolta ni pot, axi com a no digna persona, si ben s'es la mort manifesta o no manifesta.

II.

Pare ne mare ne negu dels ascendents no poden deseretar lurs fills ne lurs filles, ni negu dels deuallants, axi com no dignes persones, sino en aquests cases de sots escrits; los quals cases son XIIII [1].

Lo primer cas es; si algun fill e filla o alguns dels deuallants, pren son pare o son mare, o alguns dels ascendents per los cabells, o met la ma en ells iradament, o'ls desmenta denant altres persones.

Lo segon cas es; si li fa greu injuria, o greu desonor.

Lo tercer cas es; si'l accusara de feyts criminals, exceptat de crim de lesa Magestat o de eretgia, o si'l accusara d'alguna greu offensa que faça contra la Ciutat, on eyl abita; que per

---

[1] XII.

aquesta rao no poden esser deseretats los fills ne les filles, ne algu dels deuaylants.

Lo quart cas es; si's fan sorters ni deuins ni metziners, ne si's acompaynen n'es fan compaynons d'aytals persones.

Lo quint cas es; si maxinara o dara obra, per qu'el pare o la mare o algun dels descendets muyra.

Lo VI cas es; si, a tort, mou ni met en pleyt son pare ni sa mare, ni algu dels ascendents, y el pleyt sia tal que gran dampnatge per aquel pleyt sofiren.

Lo VII cas es; que si per auentura algu dels ascendents es pres per deute que deja, e prega algu dels deuallants que li facen fermança, e's obliguen per eyl, e no u [1] vol fer; e aço entense en los deuallants qui sien mascles, e no en les fembres.

Lo VIII cas es; si algu dels deuallants veda o dona obra, per fet o per dit, a algu dels ascendents, que no faça testament, ne pusca ordenar les sues coses.

Lo IX cas es; si algu dels deuallants se fa juglar o batayler ab besties, contra volentat del pare, o d'aquel ascendent de qui eyl deuia auer la heretat; si donchs lo pare o algu dels ascendents, a qui eyl deuia succeyr, no son o nó vsen d'aquela art metexa, que lá doncs no'l pot deseretar per aquela rao.

Lo X cas es; si la filla menor de XXV ans no vol consentir al pare que la vol maridar e li vol donar dot, segons son poder, ans ama ella més luxuriar y estar ab homens luxuriosos.

Lo XI cas es; que si algu dels deuallants jau, e ha a fer ab la muller o marit o drut o druda dels ascendents, a qui deuria succeir, que aquel lo'n pot deseretar.

Lo XII cas es; que si algu dels ascendents es catiu, y els pus pruxmes deuallants, a qui pertayn la successio, no'l ne volen trer e'l lexen aqui morir, eyls no feen lur poder, *ipso iure* son deseretats, e ve la successio als altres apres d'aquests pus pruxmes.

III.

Los fills o les filles, o altres deuallants poden deseretar lurs pares e lurs mares, y els altres ascendents, a qui pertangues successio, si eyls morien entestats, en VII cases.

---

[1] *hu.*

Dels quals es lo primer; si'l pare o algu dels ascendents accusen alguns dels deuallants d'algun crim; exceptats aquels cases que damunt son dits, ço es a saber en crim de lesa Magestat o de eretgia, e si fan re contra la Ciutat on estan, de que a la Ciutat pogues venir gran dampnatge.

Lo segon; si pare o algu dels ascendents maxinen la mort dels deuaylants per veri o per altra manera.

Lo tercer; si los ascendents jaen ab la muller o ab la druda dels deuallants.

Lo quart; si los ascendents veden als deuallants que no facen testament d'aqueles coses de que poden fer testament.

Lo quint; si algu dels deuallants es orat o furios, e'l pare'l pot fer garir, e non a [1] cura, o algu dels descendents.

Lo VI cas es; si'l fill es catiu, e'ls ascendents lo'n poden trer, e no'l ne volen trer.

Lo VII es; si'l fill es catholic, y els ascendents son eretges o renegats o jueus o sarrains, *ipso iure* son deseretats.

IV.

Los fills qui no deuen succeir a lur pare ni a lur mare, jas sia ço que sien establits hereus en testaments, e la heretat los deja esser tolta, e deja esser dels pus pruyxmes del testador, si son aquests, adulterins e incestuoses e nefandins, deu los esser tolta, sens tot contrast, axi com a persones no dignes, e que no poden auer ni pendre per lexa ni per heretat de lur pare ni de lur mare.

Adulteri es dit aquel, qui es nat o nada de muylerat o de maridada, e'l aura d'altra femna, o ella d'altre hom, meyns de son marit o de sa muller; jas sia ço que aquela de qui l'aura, sia solta, o eyl sia solt y ell'aja marit, o si l'om ha muyler e la femna ha marit, e d'eyl sera nat algun fill o fills.

Encestuos o nefandis, es aquel qui es nat o feyt de pare e de sa filla, et *e conuerso*, e de tot ascendent ab deuaylant et *e conuerso*, e de tot collateral tro al quint grau; la qual successio o lexa a aquests aytals, tolta de continent sens tot contrast, deu peruenir als pus pruyxmes del defunt.

---

[1] *ha*.

V.

Fill natural es dit aquel, qui es nat de solt e de solta y entr'eyls poria esser matrimoni, y aytal fill, quan no y ha descendents o ascendents, ni collaterals ni muyler, quan lo pare mor entestat, be en succesio dels bens del pare en la sesta part; e aquela no li pot hom tolre, axi com a no digna persona. La qual sesta part deu partir ab sa mare egualment per mig, si viua es.

E aquest fill aytal pot fer establir lo pare hereu, o en altra manera donar tots los seus bens en testament o donacions; e atressi, si no's vol, e fa testament, no li lexara re ni li dara. Ne aytal fill no pot venir contra lo testament de son pare, jas sia ço que pusca venir a successio dels bens tots de la mare, morta entestata, si que sia aytal fiyl o altre, *qui esset vulgo conceptus*.

Fills naturals se poden legitimar e son legitims, si'l pare e la mare volen pendre la vn al altre en marit o en muller, y es feyt entr'ells matrimo [1] per *verba de presenti*; jas sia ço que no la aja presa en faç d'Esglea.

Encara son legitims e poden ven venir a successio, si'l pare, quan dona muller a son fill natural o marit a sa filla natural, e en les cartes de les nupcies l'apellara fill, e no dira fill natural o filla natural.

Allo meteyx es si, en son testament, o en pleyt denant Jutge, l'appella fill, e no y enadeyx natural.

VI.

Fill natural e legitim es dit, aquel qui es de marit e de muller: on si aytal fill nayx, estant lo pare en casa o dins X meses qu'el marit sera partit de son alberc, on es la muller, es presumpcio que es d'aquel matrimoni, ço es d'aquel marit. Mas si apres de X meses nayx, qu'el marit sera partit de son alberc, no es presumpcio, ni es d'aquel marit.

Pero si la muyler ha fill o filla, e pot esser prouat leyalment

---

[1] *matrimoni*.

qu'el marit no pogues engenrar, ço es que fos castrat, o espado, ço es que no ha los companynons, que hom los li a [1] tolts, o es de freda natura que no pot jaure ab fembra, o sera maleficiat, ço es ligat que ab la muller no pot jaure, o sera detengut de tan gran malaltia que no pot jaure ab sa muller, e per tant de temps que X meses e pus seran passats: aytal fill no es presumpcio que sia d'aquel matrimoni, ço es d'aquel marit. E en aquest cas la successio del marit, si mor, deu esser dels pus pruyxmants parents.

VII.

Fill adoptiu o arrogat [2], los quals son dits legitims, poden venir a successio ensems ab los altres fills de matrimoni; e aquela successio no'ls pot esser tolta, axi como [3] a no digna persona, si donchs lo testador no'l auia emancipat, o no'l auia deseretat per alguna justa rao. Mas si fills o fill del matrimoni no y auia, o no'l auia emancipat o deseretat per justa rao, pot venir a la successio, axi com si era son fill de matrimoni.

RÚBRICA IX.

DE LES LEXES QUE SERAN FEYTES PER LO TESTADOR.
DE LEGATIS.

I.

Aquel qui apres que aura feyt son testament, les coses lexades metra en peynora o les obligara a altre, sa volentat no ha mudada, e l'ereu deu les remebre e liurar als legataris, apres de la mort del testador.

II.

Clara cosa es e certa en los fideicomissos, esser pus fermes les derreres volentats que les primeres.

---

1 *ha.* 2 *Fills adoptius o arrogats.* 3 *com.*

III.

Algu qui leyx en son testament axi; SI ALGUNA FILLA NAYX DE MA MUYLER, QUE ES PREYNS, LO MEU HEREU LI DO C SOUS. Si per auentura, pus filles naxen d'aquel preynat, es entes que a cascuna lexa C sous, e'l hereu deu donar a cascuna filla aquels C sous.

IV.

Si lo testador, la cosa de son hereu lexa a alguna persona, si lo dit hereu pren la heretat d'aquel testador apres la mor [1] d'aquel, lo dit hereu, aquela cosa sua lexada a altre per lo testador, deu donar e deliurar sens tota excepcio al legatari a qui sera lexada.

Allo meteyx s'es si lo testador lexara a algu alguna cosa que no sera sua, l'ereu es tengut e obligat que compre aquela cosa, e que la do e que la liure al legatari, si vendre la y volen, per ço que valra n'en trobaria hom, si la cosa volien vendre. Mas si la cosa no li volran vendre, o eyl en altra manera, per qualque rao sia, no la pot auer, deu donar e pagar al legatari aytant de preu com la cosa valria, si vendre la volia.

V.

Testador que ha molts seruus o catius d'un nom, e I d'aquels, nomenan per son nom, lexa a algu, e no seynala qual d'eyls lexa, es electio del hereu que dara qualseuula d'aquel nom.

Mas si l'ereu, aquel seruu o catiu no volrá donar al legatari ni liurar, e sera comdempnat l'ereu per sentencia de la Cort, que eyl qu'el do e'l liure, y ell aquel contradeyx de liurar e de donar, es la electio d'aqui enant del legatari que pendra qualseuula d'aquel nom.

Pero si lo testador ha molts seruus o catius, e lexa vn d'aquels a alguna persona, no nomenan aquel ne assignan lo dit catiu en altra manera, lá doncs es electio del legatari que

---

[1] *mort.*

prenga dels mijans qualseuol, mas no dels millors ni dels menors, si no's vol d'aquels menors.

VI.

Alguna cosa que sia lexada a dos o a plus conjunctament, ço es a saber, en aquesta manera: A PERE E A RAMON LEYX UN CATIU O CAUALL, o altra cosa assignada; los legataris deuen aquela cosa reebre. Mas si la vn d'aquels legataris la sua part pendre no u [1] vol, aquela part se creyx a altre collegatari seu.

Allo meteyx s'ès en totes coses que conjunctament son lexades a alguns.

VII.

Lexa que sia feyta a algu ab aquesta conjunctiua, *vel* o *aut*, es electio del hereu de donar qualseuula d'aqueles coses que son lexades al legatari; ço es en aquesta forma: LEYX A'N PERE UNUM CAUALLUM VEL MULUM VEL VNUM CAPTIUUM, AUT ASINUM.

Pero si enans que la electio sia feyta, vna d'aqueles coses mor, l'ereu deu donar al legatari aquela cosa que sera viua d'aqueles lexades; e aço es entes de totes coses que sien lexades ab aquesta disjunctiua, *vel* o *aut*.

VIII.

Si'l testador diu en son testament axi; LEYX A'N GUILLEM VNES CASES; e no assignara quals, et aquel testador ha moltes cases, es electio del hereu que do al legatari aqueles cases que eyl se vula, ab que sien d'aqueles qu'el testador auia, si doncs lo legatari no podia prouar lo contrari, car lá donchs segons que prouaria deu auer.

Mas si lo testador lexa camp e no specifica qual, la lexa no val, per ço, car seria escarn, que l'ereu poria donar al legatari vn camp que no auria mas vn palm.

---

[1] *hu.*

Mas si lo testador assigna cert camp, o vna caffiçada o quarterada o altra mesura de terra, val la lexa e'l hereu es tengut que la liure al legatari.

IX.

Si algu lexa en son testament a alguna persona folc d'oueyles o d'altre bestiar gros o menut, si apres del testament feyt, aquel folc, per mort o per altre cas, minua de tot en tot o en alguna partida, l'ereu es tengut e obligat al legatari de donar o de liurar aytant com d'aquel folch y sera romas viu, e no de plus.

Atressi, si apres aquel testament feyt aquel folc creyx, ço es per nexença de fills que ajen, l'ereu es tengut al legatari de donar e de liurar aquel folc de bestiar, e tot lo creximent que aquel aura feyt, sens tot contrast; per aquesta rao, que qualque cosa creyx o descreyx a la cosa lexada, tot lo profit e creximent, o tota la minua o don d'aquela cosa pertayn al legatari.

X.

Testador qui creu lexar cosa astrayna a l'altre, y es sua, val la lexa, e deu esser donada e deliurada al legatari. Mas si algun testador lexa estrayna cosa, creent que sia sua, no val aquela lexa, ne l'ereu no es tengut ne obligat d'aquela cosa a donar ne a liurar al legatari; que per auentura, si el testador sabes que fos estrayna, no la li lexara.

Empero si'l legatari pot prouar qu'el testador sabia que aquela cosa era estrayna e no sua, l'ereu es tengut e obligat al legatari de donar e de liurar aquela cosa, si vendre la y volen, sino lo preu que la cosa aquela a bona fe valra.

XI.

Si algun testador en son testament fa lexa a altre en aquesta forma que; DO O LEYX A'N PERE TOTS LOS MEUS SERUUS E TOTS LOS MEUS CATIUS: no tan solament en aytal lexa son enteses los seruus o los catius, ans totes les serues o les catiues,

que eyl ha, son enteses en aytal lexa o donacio; per aquesta rao, car sots liynatge masculi es entes lo femeni, e no *e conuerso*.

XII.

Quan lo testador no ha fills, e lexa a alguna persona que sia preyns, los seus bens sots, aquesta condicio; ESTABLESC AYTAL FEMBRA, QUE ES PREYNS, HEREU MEU, EN AXI, QUE SI ELLA HA FILL MASCLE AJA AQUEL FILL LES DUES PARTS DE TOTA LA MIA HERETAT, E LA MARE LA REMANENT TERÇA PART.

Mas si la femna aquela ha dos fills d'aquel preynat, es entes que cascu d'aquels fills ha e deu auer la terça part de tota la heretat, e lur mare la remanent terça part. Pero si d'aquel prenyat ix fill e filla, d'aquela heretat se fan VII parts, de les quals VII parts, ha lo fill mascle les IIII parts, e lur mare les II parts, e la filla la terça part; y en axi, segons la volentat del testador, lo fill ha lo doble més que la mare, e la mare més que la filla.

XIII.

Si algu estableyx altre en son testament hereu sots condicio, la qual es impossibil, que esser no pot, o sots leja condicio, la qual es contra *bonos mores*, val la institucio del hereu, e la condicio es axi com si no y fos posada.

Allo meteyx es en les lexes y en los fideicomissos.

Mas si la condicio es tal que esser pusca, e que sie honesta atressi, e algu, sots aquesta condicio, es establit hereu, o li sera feyta lexa o fideicomis, l'ereu aquel o el legatari o'l fideicomissari, deuen complir la condicio, segons que el testament es contengut, si la heretat volen auer o la lexa o'l fideicomis.

XIV.

Lexa o fideicomis feyta sots condicio o dia cert o no cert, l'ereu o aquel qui la lexa o'l fideicomis deu pagar, deu donar bona fermança al legatari o al fideicomissari, que vinent la condicio o'l dia cert o no cert, que do al legatari la lexa o al fideicomissari lo fideicomis.

XV.

E si per auentura la fermança donar no volra, deu esser la lexa o'l fideicomis al legatari o al fideicomissari, donat e deliurat, empero, donant bona fermança per eyls al hereu o a aquel qui la lexa o el fideicomis deu donar, que si la condicio no venia o el dia cert o no cert, que ell en pau e sens contrast reta e torn aquela lexa, o aquel fideicomis.

XVI.

Si l'ereu es tengut de donar catiu o catiua, o altra cosa qu'es pusca perir o's pusca destroir, si's mor, o's pert aquela cosa, o's destroeyx, l'ereu no es tengut de fer neguna emena ni restitucio, si doncs eyl no era en colpa de la mort, o del periment o destruiment d'aquela cosa, o la cosa li era demanada per lo legatari o fideicomis [1] y ell no la'ls volia donar ni liurar; car lá doncs per cascu d'aquests cases l'ereu es tengut e obligat de donar lo preu que la cosa valia.

XVII.

Quan lo testador lexa a algu coses mouents o seents, sots aquesta condicio; que quan qu'el legatari muyra, restituesca aquela cosa a altra persona, lo primer legatari en sa vida es senyor d'aquela cosa, e aquela cosa pot cobrar e auer de tot hom qui la tenga ni la poseesca, jas sia ço que eyl no u [2] pusca vendre ne alienar, ans apres la mort d'aquel, lo segon legatari la pot cobrar e auer, sens tot preu ne estimacio, de tot hom qui la tenga ne la posseesca; no contrastant venda ni alienacio que d'aquen sia feyta, si doncs no's faya ab çonsentiment e volentat de son legatari.

XVIII.

Testador qui tots los seus bens dona o partex en lexes, e feytes totes aqueles lexes en son testament estableyx son hereu,

---

[1] *fideicomissari.* [2] *hu.*

lo dauant dit hereu deu reebre e defalcar la quarta part de cascuna lexa.

Mas si lo testador, no feent hereu, fa pus de lexes que les sues facultats no basten, per sou e per liura, deu esser defalcat a cascu dels legataris de les lurs lexes, aytant com son més les lexes, que no son les facultats; pero si en lo testament ha establit hereu, primerament deu leuar l'ereu la quarta part sua, e tot lo remanant [1] deu se partir per les lexes per son e per liua [2], segons qu'els bens a [3] facultats basten, axi com dit es desus.

XIX.

Si alcu lexa a altre cosa que no sia sua, e aquel a qui es lexada aquela cosa, la compra, viu lo testador, l'ereu, apres la mort del testador, es tengut al legatari de pagar e de restituir lo preu, que aquela cosa a bona fe e sens engan li aura costat.

Mas si per auentura aquela cosa peruenc al legatari sens preu, ço es que li fos donada o per altre lexada, l'ereu del testador sobredit, no li es tengut del preu que la cosa valra a pagar ne a restituir, ni de nulla re a donar per aquela cosa.

RÚBRICA X.

DE INTESTATIS, ÇO ES D'AQUELS QUI MOREN SENS TESTAMENT QUE NO AURAN FEYT.

I.

Quan algu mor abintestat, la successio de tots sos bens, pagats los deutes, e les injuries del defunt restituides, pertayn als fills seus; e si fills no y ha, als nets; e si aquests no y son, d'aqui enant ve dretament als decendents.

Mas si negu de regla dels deuallants no y ha, pertayn la successio als ascendents; primerament ve al pare e a la mare, e si d'aquels no y ha, ve als altres ascendents qui pus pruxmes sien; saluant, pero, que si aquest defunt ha germa o ger-

---

[1] *remanent.* [2] *liura.* [3] *o.*

mana o germans, la successio aquesta se deu partir entr'el pare e la mare e'ls germans del defunt per eguals parts, si son tots aquests germans fills d'aquel pare e d'aquela mare, que es lo defunt.

Defallents aquests ascendents, pertayn la successio als collaterals, ço es a germans e als fills dels germans morts, qui son fills d'un pare e d'una mare.

Defallents aquels germans e fills d'aquels, pertayn la successio als germans qui sien d'un pare e d'una mare que sien de leal matrimoni; e aquests defallents, pertayn als altres collaterals que son pus pruxmes en grau.

Defallents tots aquests, pertayn la successio a la muller del defunt, si abans que ella prena marit, ella pendra la heretat.

Allo metex es obseruat de la heretat de la muller que pertayn al marit, axi com fa la heretat del marit a la muller. E en totes coses, en aquesta successio, es obseruat al marit, ço que es obseruat en la muller, si la muller mor entestada.

Defallents tots aquests sobredits, ve e pertayn la successio del mort abintestat a la Senyoria.

II.

En la regla dels descendents pertayn la successio al pus pruxme, en qualque grau sia, luyn o prop.

En la regla dels collaterals ve la successio tro a X graus complits. E entenem qu'els graus en aquests cas se comten segons Dret ciuil. D'aqui enant, si d'aquests no troba hom, ve la muller o el marit; e aquests defallents, la Senyoria, axi com desus es dit.

III.

Mort lo pare o la mare abintestat, si lexen fill o filla, lo qual tan solament viua vna hora apres de la mort del pare o de la mare, aquel fill o filla succeeyx els bens del pare o de la mare, morts abintestats. E si'l pare o la mare sobreuiu a aquel fill, e aquel fill mor entestat, no auent fills ne filles ne germans, pertayn a aquel pare o a aquela mare tota la successio, sens tot contrast.

RÚBRICA XI.

DE COSES DUBTOSES, ÇO ES, QUAN COUINENCES SON FEYTES ENTRE MARIT E MULLER EN TEMPS DE NUPCIES QU'ES DEUEN COMPLIR APRES LA MORT.

I.

Marit e muller, si en naufrag o en altre cas d'auentura, perexen o moren amdosos, es presumpcio que la muller mori primera qu'el marit, e'ls hereus o successors de la muller poden demanar al hereus o successors del marit, lo dot e'l exouar, e les couinences que en les cartes dotals foren feytes en temps de lurs nupcies.

II.

Si lo pare, ab lo fill major de XIIII ans, perexen o moren per naufrag o per ruina o per altre cas d'auentura, sens testament qu'el pare no aura feyt, es presumpcio qu'el pare, axi com a pus feble, mori enans qu'el fill; on axi, la heretat del pare com la heretat del fill, deu tornar als successors del fill, sens tot contrast.

Pero si'l fill menor de XIIII ans perex ab lo pare en naufrag o en altre cas d'auentura, axi com dit es, es presumpcio qu'el fill, axi com pus feble, mori enans qu'el pare; on axi, la heretat del fill com la heretat del pare, deu tornar als successors del pare.

III.

Si testador fa lexa sots aquesta forma: A VN DE MOS COSINS, QUI PRIMER PUJARA EN LA COSTA DEL ALMATRAC, C MORABATINS LI LEYX O LI DO; e amduy emsems pugen en aquel loc, no val la lexa, ne la vn ni l'altre no la pot demanar; per ço, car la vn ja embarga al alte [1]. Pero si la vn puja enans que l'altre, val aytal lexa, en aquest cas jusa pruxma dit.

[1] *altre.*

EXPLICIT LIBER SEXTUS.

INCIPIT

LIBER SEPTIMUS.

RÚBRICA I.

DE PRESCRIPCIONS.

I.

Si algun tenra e posseira per just titol, e a bona fe, y sens demanda que algu no li'n faça, per tres ans continuament complits, present aquel qui li fa la demanda, alguna cosa moble, guaayna'n seynoria, e pot ne posar excepcio de prescripcio contra lo demanador, si lo demanador es major de XXV ans.

II.

Contra pubill o adolescent o altra persona major de XXV ans, si present no es, prescripcio de tres ans no li nou, que no pusca demanar cosa moble a ell pertaynent, que altre tenga o posseesca.

III.

Sens sentencia negu no deu perdre sa possessio o teneo de cosa moble o de seent, n'en deu esser gitat [1] forçat per altre.

Si es cosa moble o que per si metexa's moua, aquela que en juhii es demanada, y el posseydor es persona sospitosa, per ço que engan ne frau no s'i pusca fer, aquela cosa deu esser mesa en poder d'un Prohom de la Ciutat qui la tenga a feeltat del posseydor e del demanador, tro li sia jutjat a qui la do. E el

---

[1] Súplase la part. *ne*.

demanador, enans que la cosa sia mostrada al Veguer ne als Jutges, deu dir los senyals de la cosa; e los senyals dits y escrits, el Veguer deu la fer aportar denant si, y els Jutges amagadament qu'el demanador no la veja ne la pusca veer; e la cosa vista per lo Veguer e per los Jutges, e guardats los senyals, deuen fer escriure tots los senyals que la cosa ha. E aço feyt si lo defenedor vol cobrar la cosa, deuen la li retre, en axi que do bona fermança que la cosa tenga, en axi que totes hores qu'el Veguer y els Jutges la vulen veer, que la pusquen veer, e mostrar als testimonis, qu'el demanador donara a son enteniment a prouar, e que no la traura de la Ciutat, ne y fara neguna maestria en desar ne en als, e que si contra eyl sera dada la sentencia, que la tornara en poder del Veguer, qu'en pusca fer execucio. Pero lo Veguer y els Jutges, ans que la cosa aquela mostren als testimonis, deuen reebre tots los dits dels testimonis, e reebuts tots los dits, d'un en vn dels testimonis, deuen li mostrar aquela cosa mesclada ab d'altres de son semblant, y eyl que veja e guart si la conexera ne la assignara; e, denant la vn testimoni, no deuen mostrar al altre testimoni la cosa aquela, que la vn pendria manera del altre.

IV.

Si algu se met per sa propria auctoritat en cases o en honors o en possessions d'altre, lo senyor d'aquela cosa absent o ignorant, jas sia ço que la cosa aquela aja tenguda e posseida per XXX ans o pus, no val aquela possessio, si sens algun just titol la ha tenguda ne posseida.

V.

Si algu sera mes en possessio de cosa seent, *causa rei seruande*, si aquel a qui es tolta la possessio ve dins vn an, es oyt sobre la possessio. Mas si per auentura dins vn an no ve, aquest qui mes es en la possesio, es feyt ver posseydor, e lo demanat, quan que venga, nuyl temps no deu esser oyt sobre la possessio, sino tan solament sobre la proprietat.

VI.

En la ciutat de Tortosa ne en son terme, nuyl hom no pot allegar prescripcio en negunes coses seents, sino ha posseit per espay de XXX ans, e ab just titol.

VII.

Atressi s'es en actio personal, que nuyl hom no s'en pot defendre, si doncs lo demanador no ha callat per espay de XXX ans continuament, que no ha demanat. Mas los XXX ans passats, pot s'en defendre.

VIII.

Enfiteota ne parçoner ne logader ni nulla altra persona que en nom d'altre posseyx, nuyl temps contra lo ver senyor no poden posar ne allegar prescripcio, ne al ver senyor no nou ne pot noure.

IX.

Hom, qui a bona fe compra d'alguna persona o per altre titol la ha e la reeb, si per donacio com per testament o altra rao o qualque us placia titol, cosa que sia emblada robada o per força posseida, no pot posar ne allegar nuyl temps prescripcio.

X.

Marit, si durant lo matrimoni, ven o aliena les coses que li son donades en dot no estimades, e apres d'aquela alienacio feyta, durara lo matrimoni per XXX ans o pus, e solt lo matrimoni, la muller demana aquela cosa al posseidor, e el posseidor posa contra la muller prescripcio de XXX ans; aquela prescripcio no val.

Allo meteyx es obseruat en tots aquels que si volien demanar, no poden demanar, penjant la condicio o dia cert o no cert, los quals poden demanar apres que la condicio es passada o el dia cert o no cert.

RÚBRICA II.

DE SENTENCIES Y DE INTERLOQUTORIES DADES E DE ACTES E DE CITACIONS.

I.

Feyts los clams al Veguer, axi de pleyts ciuils com de criminals, lo dit Veguer per sa propria auctoritat, per si o per son Sag [1], pot citar lo demanat una vegada, dues, e tres. Mas la quarta citacio peremptoria e totes les altres que depuys se seguexen el pleyt, deu fer per si o per son Sag [2] jurat, axi com dit es, per sentencia dels Jutges, qui en aquel pleyt seran elets. E el Veguer o el Sayg son ne creeguts per lur plana paraula, per ço, car son jurats.

II.

Totes les sentencies definitiues e interloqutories, juhiis e tot lo coneximent del pleyt, axi en appellacions com en los principals, e tots los examinaments dels pleyts, e totes les pronunciacions fan e's dien pels ciutadans de Tortosa, lo Veguer estant present ab ells, mas no pronunciant. E es ver qu'el Veguer eleg los Jutges el pleyt, qualque sia, o els pleyts.

III.

Manament que sien a la Cort, fa lo Veguer personalment o el Sag per manament d'eyl, os fan per letres, obseruada tota hora la distancia o la luynança del loc.

IV.

Sentencia en que no es contenguda condempnacio o absolucio, no val re.

---

[1] *Sayg.* [2] *Sayg.*

V.

Si algu sera citat per tres vegades, e la quarta peremptoria, que venga a la Cort per fer compliment de dret al demanador, e lo demanat no venra per si ne per procurador sufficient, lo demanador deu esser mes en possessio, *causa rei seruande*, de la cosa demandada, si la actio es real.

Mas si sera personal, deu esser mes en possessio dels bens del demanat, *causa rei seruande*, segons qu'es là quantitat de la demanda; los quals bens en la actio real demanats, deu tenir per vn an; e aquels, en que seran meses en possessio, de la actio personal, deu tenir per tres meses. E si per auentura lo demanat venra dins un an o dins aquests tres meses, e volra menar son pleyt, pot o [1] fer; mas de la possessio no cobra gens, tro'l pleyt sia passat; e si'l guaayna, ret li hom sa possessio, e sino, roman deues aquel qui posseex, e aço en la actio real.

En la actio personal atressi, si'l demanat aporta dins los tres meses e vol menar son pleyt, pot o [2] fer, mas no cobra la possessio tro lo pleyt sia acabat; e si guaayna el pleyt, es li reduda la possessio; e si no'l guaayna, deuen se vendre aqueles coses, e del preu pagar lo demanador; e si aquels no basten, deuen vendre del [3] altres bens tants, tro aquel demanador sia pagat de tot en tot.

E si per auentura lo demanat en actio real, dins l'an, no apparra ne menara son pleyt, lo demanador es feyt ver posseydor, e d'aqui enant lo demanat no es oyt sobre la possessio, mas sobre la proprietat.

De la actio personal, si dins tres meses no appareyx, deuen se vendre aqueles coses de que sera mes en possessio, e del preu deu esser pagat lo demanador; e si aqueles coses no basten a la paga, deuen esser venuts tants dels altres bens del demanat, tro lo demanador sia pagat complidament; car lo demanat, pus no appareyx per si ne per procurador sufficiént, es contumaç, y es aut, en aquest cas, axi com si era confes, e auia atorgada la demanda.

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *dels.*

VI.

Totes les sentencies, axi enterloqutories com deffinitiues, e tots los determenaments dels pleyts, se deuen pronunciar y enantar, e totes les exequcions fer, sens cost e messio de les parts, en axi que nuyl seruii no deu esser donat ne promes a Veguer ne a Jutges ne a altres, per per [1] rao d'ells. E si res los n'es donat, ne eyls o [2] han reebut o feyt reebre, fan ço que no deuen, e pot los ne hom reptar. E si res los n'es promes, non poden forçar ne destreyner lo prometedor, ne accio ne demanda no han contra eyl.

VII.

Totes les sentencies deffinitiues o interloqutories se deuen donar e pronunciar dins la Cort e a dia de Cort, car si no son axi pronunciades, no valen re; si doncs ab volentat de les parts no's faya. Exceptades sentencies interloqutories de que hom s'es appellat, que de fora Cort se poden donar e pronunciar, e valen e son fermes sens contrast.

VIII.

En les demandes que no son majors de dos morabatins, poden los Jutges enantar e pronunciar sentencies deffinitiues e interloqutories sens escrit, e son fermes.

Mas si les demandes son majors de II morabatins, deuen tot los proces metre en actes e donar sentencies en escrit; e si la part vol auer la sentencia en forma publica, deula auer, y es tenguda de donar a cascu dels Jutges per son fermament XII diners, e al Veguer altres XII diners. Mas la part que no la vol en forma publica, no'ls es tenguda de re a donar.

IX.

Tot ço que es escrit el Libre de la Cort, o en les notes dels Escriuans publics, axi deu esser pres per ver, com si era carta publica.

---

[1] Se repite por error la preposicion *per*. [2] *ho.*

X.

En la Cort de Tortosa no's paguen n'es refan despeses, el pleyt principal, de part a part; mas el pleyt de les appellacions, la part vençuda deu refer les despeses a la part que aura vençut.

XI.

En tots contrayts on pena es posada, se deu pagar, sino atenen ço que promes han, si la pena es posada segons que Dret vol, e no en frau d'usures.

XII.

Si sentencia sera acordada per los Ciutadans, y el Veguer per auentura no y volra esser al donar de la sentencia, o si hi es present, no y vol consentir, los Ciutadans, no per ço meyns, poden donar e pronunciar la sentencia, y es ferma sens tots contrast, axi com si y era present o y consentia; pero totavia que eyl hi vuula esser, hi deu esser, e no's deu donar si eyl no es present, e ab eyls ensems.

XIII.

Si aquel de qui hom se clama es absent, y es en loch sabut, si lo demanador o [1] vol e u [2] demana, lo Veguer li deu fer letres, en les quals li deu manar que venga, e que li assigne dia, que no sia feriat, tal e tan couinent, segons que sera lo loch prop o luyn, que eyl hi pusca esser, si venir pot sens perill de sa persona; y en les letres deu esser contengut que, eyl aquel dia y sia, sots pena dels LX sous; e aço s'enten quan aquest manament se fa als veyns de la Ciutat, e que les letres, que li sien denant lestes e deuant II testimonis. E si no ve al dia assignat, cau en pena de LX sous, axi com si era en la Ciutat e li era feyt lo manament, y eyl no apparia, o per si o per son procura-

[1] *ho.* [2] *hu.*

dor sufficient, per fer compliment de dret al demanador. E si feyts tres manaments, axi com aquest que desus es contengut, ell no vol venir e apparer, lo demanador deu esser mes en possesio de la cosa demanada, o en possessio dels seus bens, segons que la demanda sera gran o poca. E no per ço meyns, lo demanat es tengut e obligat de pagar LX sous de cascu manament, axi feyt. Pero en les terçes letres, en que sera lo terç manament, deu esser contengut e declarat que si no ve, que metra hom lo demanador en possessio dels seus bens, *causa rei seruande*, segons que desus es contengut.

Mas si lo demanat es estrayn, ço es que faça son estatge en altra tierra [1], e lo demanador se clamara d'alguna possessio o algqua [2] cosa que sia en Tortosa, tal que la Cort de Tortosa ne deja fer dret, el estrayn citat tres vegades, axi com dit es, no volra venir ne comparer per si o per procurador sufficient, ne fer dret de la demanda que contra eyl mouen, jas sia ço que eyl no caya per aço en pena de LX sous, lo demanador deu esser mes en possessio, *causa rei seruande*, segons que sera la demanda, e segons que desus es dit e declarat. E tots aquests manaments, e tot ço que desus es dit, se deu fer per juhii, e per sentencia dels Ciutadans.

RÚBRICA III.

DE EXEQUTIONE REI IUDICATE, ÇO ES EN QUAL GUISA DEU ESSER MENADA EXEQUCIO DE SENTENCIES.

I.

Sentencia deffinitiua donada, de la qual hom no s'es appellat, passats los X dies apres que la sentencia sera donada, deu esser menada a exequcio, sens tot contrast; en los quals X dies, se deu contar lo dia en que la sentencia es donada, e puyx d'aqui enant tro los X dies sien passats.

---

[1] *terra.* [2] *alguna.*

II.

Sentencia deffinitiua si es donada entre alguns, si la cosa jutjada no es renouellada per algun contrayt, passats los X dies, lo condempnat deu esser peynorat, si es donada en peccunia o en coses mouents que sien absentades per la part, qu'el Veguer ne la part no les pusquen trobar, e de peynores bastants que del preu pusca esser satisfeyt al demanador; e aqueles peynores de continent deuen esser venudes e alienadés, y el preu tot donat al demanador, tro que sia pagat e satisfeyt.

III.

Si sentencia es donada en coses seents o en coses mouents qu'es pusquen trobar, passats los X dies, lo demanador deu esser mes en possessio de la cosa demanada, e si es altra cosa mouent, deu esser liurada al demanador.

E si lo condempnàt no ha bens seents ne mouents, e li seran deutes deguts, lo Veguer, per sentencia dels Ciutadans, deu fer liurar tantes de cartes al demanador d'aquel demanat, e forçar e destreyner tots aquels qui re deuen al condempnat, e fer liurar e pagar tant tro que sia pagat lo demanador; e aço es lá on fermança personalment no es donada de fer compliment de dret.

Car lá on fermança ha, si lo demanat no ha coses mouents, sobte pren hom les coses mouents de la fermança, e les ven hom tro lo demanador es pagat de tota sa demanda; e atressi de les seents, lá on no ha mouents.

IV.

Sentencia que no te [1] e es nulla, ne deu esser menada a exequcio, ne deu auer nom de sentencia.

Aquela sentencia es nulla, que es donada contra Costum o Usatge en aquest Libre escrit, o contra Dret. E aço es, quan la errada es espressada en la sentencia; axi com si era jutjat per per [2] algu, que major de XXV ans generalment deu esser res-

[1] Falta el régimen del verbo *tenir* e. g. *força*. [2] Se repite por error la preposicion *per*.

tituit en totes coses; o menor de XIIII ans pusca fer testament; o en tot feyt a prouar, que bast vn testimoni.

Atressi, es nulla, aquela sentencia, en la qual error de comte es contenguda; anaxi [1], que si diu el Jutge: COM SIA CERT QUE BERENGUER ES TENGUT A'N JOAN DE PAGAR X SOUS D'UNA PART, E D'ALTRA XX SOUS, YO'L CONDEMNE EN LX SOUS.

Atressi, es nulla, si es donada ans de pleyt començat, o contra algu qui no sia citat leyalment, o si sesa [2] donada contra les coses jutjades en altra sentencia, de la qual hom no's sia appellat, o sia passada en cosa jutjada.

V.

En cosa jutjada es passada sentencia per trespassament de X dies, si dins aquels X dies, no's n'es hom appellat; o encara si dins aquels X dies, per les parts la dita sentencia sera confermada espressament, o encara si a la appeyllacio feyta, sera renunciat per aquel qui's n'es appellat.

O encara si, dins vn an apres qu'es sera appellat, no portara la sentencia a acabament aquel qui's sera apellat; si doncs no roman per colpa del Jutge que no'l pusca hom auer, aquel qui's s'es appellat, tenent lo Veguer a prop que lo y aja, e deu se a tal appellar, que hom lo pusca auer e forçar e destreyner.

VI.

Si algu demana a altre alguna cosa, la qual diu a si pertayner per alguna rao certa y espressada, e no pot prouar la rao per que demana esser vera, y per aço lo demanat sera absolt per sentencia, si en apres, aquel meteyx demana aquela cosa metexa per altra rao, deu esser oyt, e no li pot esser contrastat per excepcio, qu'el demanat pos per rao de l'altra demanda en que sentencia fo donada, ne per aquela sentencia, per ço, car eyl demana per nouella actio, e no per la primera.

VII.

Quan algu demana a altre alguna cosa dient que pertayn a eyl, e aço no pot prouar, e lo demanat sera absolt, y en apres

[1] *en axi.* [2] *sera.*

que la sentencia sera donada, lo demanador guaayna la senyoria d'aquela d'aquel qui era ver posseidor, lo demanat no li pot posar excepcio de cosa jutjada.

Lá doncs pot esser posada excepcio de cosa jutjada, quan la demanda fa [1] y es entre aqueles metexes persones. e d'aquela cosa metexa, e per aquela rao metexa. On si vna d'aquestes tres coses n'era meyns, no auria loch la deuant dita excepcio.

VIII.

Si algu demana a altre C sous per rao de comanda, e per ço, car lo demanador aço prouar no pot, lo aduersari es absolt, si apres aquel demanador demana a aquel meteyx demanat C sous, per rao de prestec o per altra rao, no li contrasta excepcio de cosa jutjada; per ço, car eyl no demana per aqũela rao sobre que la sentencia fo donada, mas per altra rao nouella.

IX.

Hom no pot vedar a negu que no pos e no vs de moltes excepcions o defensions, jas sia ço que sien diuerses, e sobre vna demanda posades.

X.

Qui excepcio posa, no es semblant que atorc l'enteniment del aduersari.

RÚBRICA IV.

DE RE INTER ALIOS IUDICATA, ÇO ES, A AQUELES [2] PERSONES NO NOU LA COSA QUE ENTRE ALTRES PERSONES SERA JUTJADA.

I.

D'aqueles coses que son jutjades entre alguns, a aqueles persones qu'el juhii no foren, profit ne don no'ls ne pot ne deu venir.

---

[1] s'era. [2] QUALES.

II.

Jutges qui son elets en vna cosa, d'altres coses no poden conexer, sino d'aquela e d'aqueles coses que aquela cosa pertaynen, principalment o incidentment.

III.

Aquesta forma deu esser obseruada en los pleyts de les persones priuades; que sentencia que sia donada d'aquel qui no sia Jutge, no'l liga n'el costreyn ne deu esser menada a exequcio, si donchs les parts no consenten en lo dit Jutge, *tacite vel expresse.*

IV.

Si son dos o tres Jutges o pus, et cascu dona sa sentencia, e son diuerses, neguna d'aqueles sentencies no val. Mas si son II Jutges, e la vn ab lo Veguer dara vna sentencia, e l'altre atressi dara sa sentencia, val aquela que dara aquel Jutge ab qui lo Veguer sera e consentra, e'l altra no val; e totavia qu'els Jutges sien de par nombre, val la sentencia en que lo Veguer sera e consentra.

Mas si los Jutges seran tres o de nombre no par, val la sentencia que sera donada per los més Jutges, e aci no fa re lo consentir del Veguer, ne y val re; ço es, que si los Jutges seran tres e los dos s'acordaran en vna sentencia, e lo terç Jutge s'acordara en altra, y el Veguer consentra ab eyl, val la sentencia dada e pronunciada per los dos Jutges, e l'altra donada per lo terç Jutge, jas sia ço qu'el Veguer consenta ab eyl, no val.

V.

Si los drets dels pledejants son escurs, la sentencia deu esser donada contra lo demanador; per ço, car pus fauorables son los demanats que els demanadors, y els Jutges deuen esser pus enclins a absolure, que a comdempnar.

VI.

Si dos Jutges seran elets en I pleyt, e la vn, enans qu'el pleyt sia acabat, se morra, o's mudara en altra terra per estar, o sera en loch que hom no'l pot auer, ço es en lonch viatge, o malalte de longa malaltia, lo Veguer, a demanda de la part o de les parts, per juhii n'i pot eleger altre.

VII.

En Arbitres se segueyx en altra manera, que si la vn dels Arbitres mor, la jurisdictio del vn es morta, e'l arbitri es fenit.

RÚBRICA V.

SI PER FALSES CARTES O PER FALSES TESTIMONIS SERA PROUAT.

No es vedat a nuyl hom de reprouar falses testimonis o falses cartes, los quals son aduersari amena o trau en juhii. Pero si la sentencia es donada, e les dites falses cartes o falses testimonis no son reprouats, la sentencia val e es ferma. Mas si d'aquela sentencia sera appellat, y en la appellacio sera prouat, que la dita sentencia fo donada per rao de falses testimonis o de falses cartes, la sentencia primera no val.

Allo meteyx s'es, si appellat no's sera d'aquela sentencia, mas ans que la sentencia sie menada a exequcio, la part contra qui sera donada prouara que la dita sentencia fo donada per rao de falses testimonis o de falses cartes, la sentencia aquela no val, ne deu esser menada a exequcio. E quan diu, o per falses testimonis, es entes qu'el testimoni en aquel pleyt fo corromput, e dix falsia, e ço que ver no era; car lo testimoni poria esser fals, y en son dit dira veritat, e no seria subornat ne corromput, y en axi la sentencia no seria donada per rao de falses testimonis.

Mas qui vol prouar que la sentencia sia donada per falses

testimonis o per falses cartes, coue que dins vn mes que aço dira, que o [1] aja prouat, car d'aqui enant, la sentencia es ferma per tots temps.

E no tan solament si's n'es appellat, o si la sentencia encara no es menadá a execucio, pot prouar, ans encara si la sentencia era menada a execucio, pot reprouar los dits dels testimonis e les falses cartes. E aço reprouat, deu e pot cobrar la cosa aquela sobre que la sentencia fo donada, del tenidor o posseydor d'aquela, no contrastant la sentencia donada ne menada a exequcio; e aquest reprouament deu esser feyt dins vn mes, axi com desus ja es dit.

E aquel qui aço vol recobrar [2], coue que, dins tres ans apres que la sentencia sera donada, venga a la Cort, e començ lo dit pleyt a menar, y depus l'aura començat, que dins vn mes aja reprouat, sino, d'aqui enant, los tres ans passats, no deu esser oyt ne escoltat, y es ferm tot ço qu'el dit pleyt es estat feyt e sentenciat.

RÚBRICA VI.

DE CONFESSIS.

I.

Si confessio es feyta en juhii, lo Jutge alre [3] no pot fer ne deu, sino que do la sentencia, e prejudica a aquel qui fa la confessio ab aquesta distinctio; pero que la faça en juhii, e denant son aduersari o son procurador, e que sia aquel qui la fa major de XXV ans, car si menor era, la confessio no valria re, meyns de la auctoritát de son tutor o de son curador; e la cosa que confessa que sia certa, e no dubtosa ni no certa.

E encara que sia contra si, e no per si.

E encara que la faça ab franca volentat e no per paor.

E encara que sia tal la confessio que no sia contraria a Dret o a Natura, ço es, que si algu que sia franc, confessa en juhii que sia seruu; o menor de XIIII ans, o que no aja genitalia, e confessa que aja feyt adulteri.

---

[1] *ho.* [2] *reprouar.* *als re ó altre.*

O encara si confessa que aja l'om mort, qui es viu.

O que es mort per mort natural e per malaltia, y eyl confessa que la eyl mort.

E en[1] encara que no sia prodig o orat.

E encara que aquela confessio que no contenga error de feyt; que si la error de feyt era prouada, no valria la confessio.

La qual confessio si enaxi es feyta, com desus es dit, prejudica a aquel qui la fa, si que la faça a demanda del Jutge, si que la faça sens demanda del Jutge, e per demanda de la part aduersa.

II.

Si algu confessa en juhii cosa no certa, deu esser forçat per los Jutges que confes cosa certa e clara.

III.

Altra confessio hi ha que es feyta fora de juhii, e val si raonable es, e no pot ne deu esser reuocada; ço es a saber, confessio que es feyta denant Escriua public, y es mesa en carta publica.

Item, confessio que es feyta de fora juhii, val y es ferma, si es feyta denant dos testimonis o pus, que sien elets o pregats per la part que fa la confessio, qu'en sien testimonis.

RÚBRICA VII.

DE APPELLATIONIBUS ET TEMPORIBUS APPELLATIONIS ET DE PROCESSU APPELLATIONIS.

I.

Apres que la sentencia es donada deffinitiua, se deu hom appellar dins espay de X dies primers vinents, e aquel qui's appella deu se appellar a dos ciutadans de Tortesa o a pus, los

---

1 Suprímase esta preposicion *en*.

quals deu nomenar per lur propri nom; car si no o [1] faya, axi com desus es dit, que re no fayla, seria tot en axi com si appellat no s'era.

Pero si de continent dira, quan la sentencia es donada: APELL ME, e no nomenara a qui, son aduersari pot dir e fer forçar al Veguer e als Jutges, que nomen a qui's appella, e fer assignar dia que men sa appellacio, que no aura l'espay de X dies.

Allo meteyx s'es en la segona appellacio; les quals appellacions se deuen menar ab aqueles solempnitats qu'es mena lo pleyt principal. E tota appellacio de sentencia dèffinitiua deu esser acabada e determenada dins vn an per la part qui's appella; e si no o [2] fa, passa en cosa jutjada, si doncs no romania en colpa dels Jutges, qui no y volguessen o no y poguessen enantar. Pero que aquel qui's appella sia diligent, e no romanga per eyl ne per allongament d'ell, que la sentencia de la appellacio no sia fenida e acabada.

Aquella metexa rao s'es en la segona appellacio, que es en la primera. E qualque part se vulla, fara menar la primera e la segona appellacio, tots dies que Cort tenguen, tro la sentencia sia donada, que nuyl allongament no y deu esser donat ne assignat.

II.

Certa cosa es e manifesta que pus hom s'es appellat, los Jutges del principal pleyt, jas sia ço que la appellacio no reeben, negun prejudici no deu esser feyt per eyls a la appellacio, ans totes aqueles coses que eren quan la sentencia fo donada, son en aquel estament que dabans eren, quan la sentencia fo donada.

III.

Appellacio que no sia feyta en escrit no val, si la cosa en que hom es condempnat val més de dos morabatins.

Empero si'l condemnat de mantinent, quan ha oyda la sentencia, diu qu'es appella, val aytal appellacio, jas sia ço que [3] sia feyta en escrit; e'ls Jutges deuen fer escriure en les

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] Súplase el adverbio *no*.

actes en qual manera la part aquela s'appella de paraula en continent, oyda la sentencia. E es a saber que no solament se pot hom appellar en los pleyts ciuils, ans encara en los criminals, en los quals l'acusador s'a [1] a obligar a pena de talio.

IV.

De tot feyt on enquisicio se fa, se pot hom appellar axi com fan els pleyts ciuils o els criminals.

V.

Sentencies que sien donades per dines, ço es qu'els Jutges sien corromputs per dines, qu'els sien dats o promeses, son nulles, e aquels contra qui seran donades no son tenguts qu'es n'appellen, si prouar poden la corrupcio.

VI.

Aquel qui es absent por contumacia no's pot appellar de sentencia que sie donada contra eyl, si doncs no venia apres la sentencia, lo Jutge seent encara en aquel loc on seya quan jutja, car lá doncs se pot appellar. E aço entenen d'aquel qui per presumpcio de Dret es dit contumaç, ço es que citat no comparec, car aquel de qui es cert que verament es contumaç, ço es, que citat, respos que no yria, en nuyl cas no's pot appellar.

VII.

No tan solament aquel qui's appella deu menar la appellacio a acabament, ans si aquel appellat se morra, los hereus seus o successors deuen menar la dita appellacio a acabament, o deuen pagar ço en que fo condempnat aquel qu'es appella.

VIII.

Si sentencia es donada contra dos o pus, e la vn d'aquels s'apella, e la appellacio es pronunciada justa, no tan solament

---

[1] *ha.*

ajuda a aquel qui s'es appellat, ans ajuda a tots aquels qui en aquela sentencia foren condempnats, jas sia ço que no fos per eyls appellat.

IX.

Cascuna part en vn feyt que sentencia sia donada, se pot appellar dues vegades, e no pus.

X.

Atressi, cascun emfiteot o parçoner se pot appellar dues vegades al senyor de qui te a sens o a part, de tota sentencia que contra eyl sia donada. E el senyor, atressi, se pot appellar dues vegades, si contra eyl sera donada; pero lo senyor, jas sia ço que hom a eyl s'apell, hi deu metre Jutge sufficient e no sospitos ne tengut de si de parentesc ne d'amistat, que per Dret ne pusquen esset [1] gitats.

XI.

Tot hom es dit contumaç qui per tres vegades sera citat, o per vna qui per tres sia terme peremptori, e no vol venir a la Cort ne menar son pleyt, e'ls Jutges d'aqui enant poden pronunciar lur sentencia en contumacia d'eyl; o si per auentura vendra a la Cort e no volra respondre al Jutge, o si y venra e s'en yra, que no volra fer dret, lá doncs lo Jutge pot donar la sentencia en contumacia d'eyl. E de sentencia que per aytal contumacia sia donada, no's pot hom appellar, car major meynspreu es dels Jutges e de la Cort, si negu ve a la Cort e no vol respondre, o si y ve, e s'en va que no vol fer dret a la part, que no es quan es citat e no ve.

XII.

Appellar no's pot hom de sentencia que per Arbitres sia donada.

---

1 *esser.*

XIII.

Totes les appellacions que sien feytes, se deuen menar e deffenir dins en la Cort, e no en altre loc, si doncs les parts no's n'acordauen ensems ab lo Veguer e ab los Jutges, car lá donchs se poden menar e determenar de fora la Cort.

XIV.

De sentencia que sia donada contra algu, si simplament s'en appella, no especifican los capitols o els cases en que sera condempnat, es entes que s'apella de tots aquels capitols en que sera condempnat.

Pero la part que no s'apella, ha aquest meylorament per benefici d'aquella appellacio, que pot demanar aquel plus que demanaua, en lo qual lo Jutge no auia condempnat son aduersari, jas sia ço qu'el aduersari s'apellas e no eyl.

XV.

Nuyl hom no's pot appellar de la exsequcio ne del exsequtor de la sentencia, si doncs lo exsequtor en la exsequcio no faya contra la Costuma escrita, o contra lo Usatge, si lo Usatge hi ha loc, o contra Dret, lá on no agues Costum ne los Usatges que Nos usam.

XVI.

Manifestament atorga la sentencia donada contra eyl, aquel qui demana dilacio o alongament a fer la paga, de ço que sera condepmnat [1], o a liurar la cosa en que sera condempnat a restituir, e per ço no's pot appellar quan aquela dilacio o alongament demana. E si s'en sera appellat d'aquela sentencia, pus la dilacio ha demanada, no val aquela appellacio.

XVII.

Procurador establit a pleyt a menar, es tengut e obligat de tot lo pleyt a menar tro a la sentencia deffinitiua; e si per

---

[1] *condempnat.*

auentura la sentencia sera donada contra ell, es tengut e obligat qu'es deu appellar. Mas la appellacio feyta, no es tengut ne obligat de menar la appellacio, si no's vol.

Pero siempre [1] que la appellacio aura feyta, es tengut e obligat que o [2] deu denunciar al senyor del pleyt, si's vol que men la appellacio, o s'en leyx, que ell d'als no es tengut.

XVIII.

Aquel qui s'es appellat, pot renunciar a la appellacio, si's vol, per ço, car cascu pot renunciar a son dret.

XIX.

De tota interloqutoria se pot hom appellar, si's sent agreuiat d'aquela. Pero la appellacio feyta, deu la menar continuament, e de continent deu nomenar aquels a qui's appella, e dins tres dies la appellacio deu esser determenada. E pot se menar e determenar de fora Cort e dins Cort. E aquel qui's appella, tots dies deu estar denant lo Veguer, e amonestar lo Veguer que li aja los Jutges e la part; e deu estar apparellat que si'ls Jutges venen, que men sa appellacio en guisa e en manera que no romanga per eyl, ne per re que ell hi aja a fer ne a dir, que no's do.

E si per auentura los Jutges no auran ple conseyl que la pusquen dir, o no la volran dir o s'absentaran, o auran tals afers que no y poran esser, e per rao dels Jutges couenra que's alonc, aquel qui s'es appellat, deu esser denant lo Veguer tots dies, tro que la interloqutoria sia pronunciada, apparellat de menar aquela e de oyr la pronunciacio; que no romanga per eyl, ne per re que eyl deja fer ne dir, que no's do. Car si roman per eyl que no faça ço que damunt es dit, passats los tres dies, la interloqutoria passa en cosa jutjada e deu enantar sobr'el principal.

Los Jutges han poder d'alongar la interloqutoria per rao a la vegada quan no han ple conseyl. O si eren eyls de tals affers

[1] *sempre*. [2] *ho*.

embargats, aqui no poguessen deueure [1] sens gran don d'ells. E quan axi son afaenats los Jutges, en loc d'aquel o d'aquells deu se appellar a altre, e deu ne esser forçat quan sia cert del afaenament a la Cort. E si no o [2] vol fer, deu hom enantar sobr'el principal.

Pero si per auentura los Jutges no y volran esser, deuen ne esser forçats e destrets e peynorats d'aytant com val la demanda del pleyt principal.

En aquest cas, quan no y volen venir ne esser los Jutges, pero que sien tals qu'el Veguer los pusca auer e forçar, no corren aquels tres dies al appellant; mas d'aquel dia enant qu'els pora auer, corren aquels tres dies, e dins aquels se deu determenar, si donchs no y venien los cases sobredits.

E el Veguer deu auer los Jutges e la part aduersa, sens tota messio d'aquel qui s'es appellat.

XX.

De totes les sentencies que son donades en la Cort de Tortosa, s'appella hom als ciutadans de Tortosa, a dos o a tres, si que sien donades entre ciutada e ciutada, si que sien donades entre ciutada o habitador de Tortosa o de son terme, e hom estrayn.

RÚBRICA VIII.

D'AQUELS QUI ABANDONEN LURS BENS O PODEN ABANDONAR O LEXAR.

I.

Aquels qui lurs bens abandonen a lurs creedors, per aquel abandonament no son deliurats ne desobligats dels deutes que no'ls agen a pagar totes hores que o [3] agen, ne hom los o [4] pusca trobar. Mas val a aço, que pus abandonat han, que hom per aquel deute, en aquela sao que abandonara, no'l pot hom ne

[1] *¿demeure?* [2] *ho.* [3] *ho.* [4] *ho.*

deu metre en preso, ne pujar en la Çuda; e feyt l'abandonament en la Cort, tots quants bens li pusca hom trobar, tro sus a la camisa, deuen esser liurats al creedor. E si'l creedor se vol, de continent deu jurar que no ha de que pagar, e totes hores que o [1] aja, ne Deus lo y do a guaaynar, leuat son vestir e son menjar, que o [2] pagara al creedor, y depus aquest sagrament aura feyt, tots meses ne pot lo creedor auer d'eyl vn sagrament, segons que desus es dit; e aquest sagrament deu se fer, per sentencia dels Ciutadans, en mig de la Cort, denant tuyt.

II.

Deutor, qui per engan o per falsia, dien e feynen que no ha de que pagar, aporta son creedor a composicio, o per deutes que dege, fuge e ix de la Ciutat, sia que abandon los seus bens, o no'ls abandon, e apres que la composicio o transactio aura feyta ab son creedor, apparra euidentment que eyl pot pagar aquel deute, no contrastant aytal composicio o transactio o couinença, deu esser forçat e destret de pagar lo deute tot que deuia a son creedor, ans que la composicio, transactio o couinença fos feyta. E encara, si renunciat auia a aquesta Costum, que no li tenga prou ne pusca valer al deutor, ne noure al creedor.

RÚBRICA IX.

DELS BENS QUE SON POSSEYTS PER AUCTORITAT DELS JUTGES.

I.

Contra tota rao es, que vn dels creedors sia forçat de reebre la possessio dels bens de son doutor [3], e que d'aquels bens age a pagar los altres creedors.

II.

Quan la muyler o els creedors o altres persones son meses en possessio dels bens del marit o de lurs deutors, per aquesta possessio no s'en guaayna la seynoria dels dits bens.

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *deutor.*

III.

Si algu per sentencia es mes en possessio dels bens de son aduersa [1], *causa rei seruande*, o per lexes o legats o per altra rao, nuyl hom, nuyla força no li deu fer ne nuyl contrast, ans la Cort e'ls Prohomens lo deuen defendre en la possessio, e mantenir e vedar poderosament que força ne contrast no li sia feyt.

IV.

Si algun hom, qui sia obligat a deutes, fa son testament, y en aquel testament estableyx son hereu, e aquel hereu atressi es obligat a deutes, los creedors del testament poden demanar qu'els bens del testador no sien mesclats ne meses ab los bens del hereu.

E si y son mesclats ne meses, poden demanar qu'en sien separats e departits e triats e assignats, per ço, que cascun dels creedors, sapia los bens de son deutor, e els creedors de la vn deutor no sien pagats dels bens del altre.

La qual separacio o departiment se pot demanar que sia feyta dins V ans apres de la mort del testador; e's deu fer si es demanat, e no d'aqui enant.

RÚBRICA X.

DEL PRIUILEGI DE LA SENYORIA.

I.

Si algu es deutor a la Senyoria, e per aquel deute li dona en paga ço que altres li deuen, la Senyoria no pot demanar aquels deutes sino al terme que aquels deutors auien empres ab lo deutor de la Senyoria; car negu no pot transportar en altre pus de dret que eyl no ha.

---

[1] *aduersari.*

II.

La Seynoria no pot ne deu pendre ne emparar bens de nuyl hom, per mal que feyt age, seus juhii dels ciutadans de Tortosa, si doncs no era heretge o no auia feyt crim del qual degues esser jutjat en la Çuda, segons la sentencia de Flix.

III.

Syi [1] algun hom obligara a altre tots sos bens presents y esdeuenidors, et en apres per alguna rao obligara atressi tots sos bens a la Senyoria, primerament deu esser pagat lo creedor que la Senyoria.

---

[1] *Si.*

EXPLICIT LIBER SEPTIMUS.

INCIPIT
LIBER OCTAVUS.

RÚBRICA I.

DE FORÇA E DE VIOLENCIA QUE SERA FEYTA A ALGU.

I.

Leer e poder es a tot hom de defendre sa possessio, la qual leyalment te e posseyx, en totes maneres que eyl defendre la puxa.

II.

Certa cosa es, [1] aquels qui per força son gitats de lur possessio, que deuen esser restituits. Los hereus empero d'aquel qui la força a [2] feyta non son tenguts sino d'aytant com d'aquela cosa a ells es peruenguda; e aquesta demanda o enterdit pot hom posar dins vn an que la força es feyta, quant a la pena, car quant a la cosa, demanar pot tro a XXX ans.

III.

Si algu mou pleyt contra altre, e aquel qui fa la demanda aura despuylat o forçat aquel contra qui fa la demanda d'alguna possessio o d'alguna altra cosa, lo despuylat no es tengut de respondre al demanador tro qu'el aja restituit d'aquela cosa on lo tenia despuylat.

IV.

Si algu se clama d'altre que li aja feyta roberia o força, o donat algun don, o li aja feyta injuria alguna, quan aquel dema-

---

[1] Súplase el relativo *que*. [2] *ha*.

nador de la roberia o de la força o del don o de la injuria aura prouat aquela cosa asi esser feyta, jas sia ço que no o [1] prou tot, mas proua la violencia, feyta primerament tatxacio, esta hom a sagrament d'aquel qui les coses auie perdudes sobre aqueles coses perdudes.

V.

Es tengut aquel qui de possessio gita altre per força, de restituir tots los fruyts que ell d'aquela cosa pren o fa pendre; e encara tots aquels fruyts que, aquel qui gitat es de la possessio, pogra pendre, si ell aquela possessio tengues.

VI.

Comprador qui per força es gitat d'aquela cosa que compra, contra lo venedor d'aquela força, que altre li faça, non pot fer demanda, si doncs lo venedor especial couinença no l'en ha feyta.

VII.

Si algun hom mana a nuyl hom de la sua compayna que gitas per força algun hom de la sua possessio, o aquel per sa propria auctoritat l'on gitara, e son senyor per ferm o [2] aura, axi n'es tengut lo senyor com si eyl o [3] auia feyt personalment, per ço, car o [4] ha manat o agut per ferm.

VIII.

Aquest enterdit ha loc, quan algu es gitat per força de sa possessio, e aquel qui gitat n'es, deu prouar dues coses, ço es a saber, la possessio que ell que la tingues, e que per força l'on age hom gitat; que nuyl hom no pot esser gitat de la possessio, si el temps de la eiectio eyl no posseya.

Encara ha loc aquest enterdit, si ix de la possessio, no ab cor ne ab volentat que la vula lexar, ans vol [5] en sos bens, e

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *ho.* [4] *ho.* [5] Falta el régimen del verbo *voler* e. g. *tornar*.

ve altre e entra en aquela possessio, y el senyor tornan e volen entrar en sa possessio, e no'l vol reebre.

IX.

Encara ha loc aquest enterdit *Vnde vi,* si algu es en sa possessio, y veu venir homens armats contra eyl e fug, e aquels entren en aquela possessio, e la's retenen.

X.

Per dues guises pot hom cobrar sa possessio, si algu ne gita altre per força, y eyl de continent torna e'n gita aquel qui'l n'a [1] gitat e la cobra per força.

Aquest de continent es entes, quan aquel qui era en la possessio e'l n'an [2] gitat per força, y eyl no hauen cura d'altres feyts ne d'altres negocis, e ajusta amics e parents e armes, qu'el ne puxa regitar, e feent en aço, jurcaua vn mes e pus.

O la pot cobrar en juhii e per sentencia.

XI.

Aquest enterdit *Vnde vi,* quan es demanat en juhii, nulla pena no dona, ne nulla infamia no aporta.

XII.

Quan algu per sa follia gita altre de possessio d'alguna cosa, e la possessio sera demanada, que aquela cosa li sia restituida, e la pena que Dret hi dona, si aquel qui fa la força, auia dret en aquela cosa, deulo perdre, e deu restituir la cosa a aquel a qui l'auia tolta, e'l deu tornar en sa possessio.

Mas si dret en aquela cosa no auia, deu restituir a aquel a qui la cosa auia tolta, e tornar en sa possessio, e deu esser condemnat, oltra la cosa, en altra aytan bona, o en la estimacio d'aytant de preu com aquela cosa valia, quan fo la força. E

---

[1] *ha.* [2] *han.*

aquesta pena nayx de la constitucio de la lig [1]; *Si quis in tantam furoris peruenit* [2] *audaciam*.

XIII.

Si algu es gitat de possessio per altre per força publica o priuada, aquel qui de la possessio sera gitat per força, si's vol pot acusar aquel qui'l n'a [3] gitat per força publica o priuada.

Força publica es dita quan se fa ab armes. Priuada es dita quan se fa sens armes.

XIV.

Aquest enterdit *Vnde vi*, es dret e vtil; dret es donat al senyor; el enterdit vtil es donat a aquel qui posseyx, axi com a quayx senyor.

RÚBRICA II.

DE INTERDICTO VTI POSSIDETIS ET VTROBI.

I.

Interdit *Vti possidetis*, es e ha loch en coses seents. Enterdit *Vtrobi*, en coses mouents. E cascu d'aquests se dona a retenir possessio.

E lo dret enterdit es donat al ver senyor de la cosa.

Lo vtil enterdit es donat al quayx senyor de la cosa; e donas contra aquels que embarguen a algu d'usar sa possessio. E aquest enterdit s'enten en dues guises; que aquel qui veda vsar a algu sa possessio, o la veda espressament, a [4] la veda tacitament.

Espressament es, quan ell diu que ell posseyx e veda al altre que no posseesca.

Tacitament es dit, quan callan e no dien re, li veda a algu que no cau, ne sembre, ne plant ne laure ne obre en sa possessio, ne y edific re.

---

[1] La ley 7.ª, tít. IV, lib. VIII, del *Cod. Rep. Præl.* [2] *peruenerit.* [3] *ha.* [4] *o.*

Encara aquest enterdit *Vti possidetis* se dona en altra manera; ço es, que si alguna cosa es feyta en parets o en cases d'altres, pot hom demanar que aqueles coses, en axi obrades e feytes, sien remogudes e desfeytes e toltes.

La condempnacio d'aquest enterdit se fa en aytal manera que no's fa en la proprietat de la cosa, mas fa a retenir la possessio, e'l Jutge diga: TROP QUE AYTAL HOM POSSEYX, E DIC QUE POSSEESCA, SI DONCS NO POSSEJA [1] PER FORÇA O AMAGADAMENT O PER PRECS.

II.

Interdictum Vtrobi, es en les coses mobles, e donas en aquela forma que fa lo sobira enterdit *Vti possidetis*.

Aquests dos interdits *Vti possidetis et Vtrobi* han diferencia ab lo interdit *Vnde vi*, en tres guises.

La primera, que lo interdit *Vnde vi* demana restitucio de la possessio, e per aquests dos interdits es demanat que sia defesa la possessio.

Item; *Vnde vi* repugna contra lo posseidor qu'en sia gitat, e per aquests es demanat que y sia defes e retengut en la possessio.

Item; *interdictum Vnde vi* venia e demana que sia feyta venjança de la cosa passada, e aquests defenen la força present e esdeuenidora que no sia feyta.

E deu esser certa cosa a tot hom que aquest interdit *Vti possidetis et Vtrobi* es doble, que axi'l pot demanar la vna part com l'altra, y es encarà annal, ço es que, dins vn an que aquesta cosa començ negu vedar a altre la possessio, que deu començar lo pleyt, que d'aqui enant no ha loc, y es prohibitori et retentori.

RÚBRICA III.

DE PRECARIO INTERDICTO.

Precarium est, quod precibus impetratum conceditur vtendum: [2] ço es que si algu prega a altre que en nom d'aquel tenga

---

[1] POSSEIA. [2] Esta definicion está tomada de la ley 1.ª, tít. XXVI. lib. XLIII, Dig.

alguna cosa que pusca vsar, e aytal possessio com aquesta, quisque la tenga, tantost com es demanada per aquel qui les pregaries obeex, o per son hereu, deu esser restituida. E aquesta diferencia es entre *comodatum* et *precarium; quod comodatum* no deu esser redut ne restituit a aquel qui fa lo *comodatum* tro ha feyt lo seruii, al qual fo feyt lo *comodatum,* e lo *precarium* de continent que es demanat deu esser restituit. E donas aquest enterdit de precario, contra aquel qui reeb la possessio de precario, e contra son hereu, y es perpetual e restitutori.

Encara's dona no tan solament en les coses propris, ans atressi's dona per les coses estraynes; ço es a saber, que si algu te peynora d'altre, e son deutor venra e'l pregara que. li liure aquela peynora, e la liura, lo creedor per aquest enterdit la pot cobrar.

Item, si prega algu son amich que li manleu alguna cosa d'altre, e aquest qui la manleuara la liura a aquest qu'el n'a [1] pregat, aquest manleuador pot demanar la possessio d'aquela cosa manleuada, e no el seynor.

Mas aquel seynor d'aquela cosa pot demanar la possessio, per aquest enterdit, contra aquel qui la cosa manleua d'eyl, e contra son hereu.

E pot atressi demanar *reivindicatione.*

Encara aquest enterdit se dona contra aquels qui la cosa reeberen, e contra los hereus, e feeren algun engan per que la cosa no posseesquen e no agen, e aquesta cosa deu esser restituida aytal e aytan bona com era el temps que fo manleuada, o'n deu esser restituit lo preu que en aquel temps valia, si la cosa era afollada ne pejorada.

RÚBRICA IV.

DE SALUIANO INTERDICTO.

Inquilinus dicitur de possessionibus ciuitatis. Colonus dicitur de possessionibus agrorum.

---

[1] *ha.*

Saluian enterdit es annal e de guaaynar possessio, e donas al logador e a son hereu dretament contra aquel qui reeb la cosa en loguer. E aytal logador [1]; com aquel es dit *colonus* e entense d'aqueles coses e possessions que son de fora la Ciutat.

Vtil enterdit Saluian se dona al logador e a son hereu, contra l'inquilli e son hereu. E es dit enquilli, aquel qui reeb a loguer cases e altres possessions que son dins la Ciutat.

Encara es donada al logador actio Saluiana, e no es donada a altre creedor.

Per aquest enterdit Saluia son demanades totes les peynores que son obligades espressament o tacita; ço es, la possessio d'aqueles coses que son meses ne aportades en la honor, sabent lo logador, jas sie ço que sien treytes, y encara d'aqueles que son en les honors que son de fora la Ciutat.

RÚBRICA V.

DE PEYNORES QUE SERAN MESES A ALGU.

I.

Certa cosa es qu'el deutor no pot minuar ne afollar la condicio del creedor.

II.

Axi com lo creedor no es tengut d'esmenar ne de restituir les peynores que per cas d'auentura pert, en axi es tengut si per engan seu o per colpa o per mala guarda, se perden o s'afolles [2] o's gasten.

III.

Tot hom qui vol fer paga a altre, y el creedor pendre no la vol, lo deutor s'en deu anar a la Cort, y denant tota la Cort, deu posar son feyt e dir al Veguer e als Prohomens qui seran

---

[1] *conductor.* [2] *s'afollen.*

en la Cort, que eyl es apparellat e vol pagar son creedor, e que eyl no o [1] vol péndre; e per juhii deuen se comanar aquels diners o aquel deute en vn loc segur, e conssignat [2], e d'aqui enant qu'el deutor aquels diners o aquel deute no meta ne torn en son vs; e si en axi o [3] fa, lo deutor es solt de la obligacio de tot lo deute e de les vsures, si vsures hi ha, axi be de les passades, si les consigna, com de les esdeuenidores.

Pero si recobra aquels diners ne aquel deute, es semblant que no vol fer la paga, e roman y es obligat axi com dabans era, ans de la consignacio.

IV.

Si a algu, son algunes coses obligades de son deutor, e apres que lo deutor aquela obligacio aja feyta, per qualque cas es feyt deutor a la Senyoria, tots los seus bens son obligats per qualque rao a la dita Senyoria, lo primer creedor o creedors son primers en la obligacio, e deuen esser primers pagats.

V.

Cases o altres possessions o coses que sien a algu obligades, si el creedor pren tots los fruyts d'aqueles coses, qu'el preu d'aquels fruyts o el loguer basten a la paga d'aquel deute, los deutors son absolts e deliurats de la obligacio d'aquel deute, e poden demanar e cobrar la carta del deute, si gens n'i ha, e la peynora qu'el creedor tenga per aquel deute. E el creedor, d'aqui enant, no ha actio ni demanda contra aquel deutor o deutors, e no pot vendre ne alienar les peynores que per aquel deute tenga.

VI.

Si tot lo deute no es pagat al creedor, per poc qu'en romanga, pot retenir la carta lo creedor, e pot vendre les peynores, si gens ne te ne li son obligades.

---

[1] *ho.* [2] *consignar.* [3] *ho.*

VII.

Nuyl hom, per sa propria auctoritat, no pot peynorar altre per deute que li deja, exceptat a caualler; que si caualler es deutor a altre ne obligat, e no vol pagar son creedor, qu'el dit creedor apres qu'es sera fadigat vna vegada el Veguer, e no'l fara pagar o no pora, qu'el dit creedor per sa propria auctoritat que pot peynorar lo caualler de qualsque coses li puxa trobar, e encara de son cauayl o de son mul, o de sa caualgadura, on que la trob, sens embarch e contrast de tota persona.

VIII.

Creedor, si lexa la carta del deute a son deutor en testament o en codicils o en sa derrera volentat, es entes que li lexa tot lo deute que en aquela carta es contengut e la peynora, si peynora y ha, e tota la obligacio que es en la carta, jas sia ço qu'el testament o el codicil o en la derrera volentat no sia contengut sino tan solament la carta.

Allo meteyx es entes si'l creedor ret la carta del deute a son deutor, es entes qu'el absoluu de tota la obligacio d'aquella.

IX.

Tots los creedors qui son enans del matrimoni que algu faça e han espresses obligacions, son primers e abans els bens dels marits que les muylers.

Espressa obligacio es dita, si lo deutor diu en carta que faça; OBLIG VOS TOTS LOS MEUS BENS ESPECIALMENT Y GENERALMENT.

Tacita obligacio es dita, quan aquel qui's obliga no diu ni especifica, OBLIG VOS LOS MEUS BENS ESPRESSAMENT NE GENERALMENT, axi com es aquel qui promet a donar dot per alguna fembra, que jas sia ço qu'els seus bens no oblig, per ço, car promet a donar lo dot, es entes que obliga tots los seus bens tacitament per lo dit dot a pagar.

Atressi; aquel qui reeb lo dot, jas sia ço que en la carta, o

meyns de carta no oblig los seus bens per lo dot a restituir, es entes que tacitament obliga tots los seus bens per lo dot e per lo creyx d'aquel a restituir, e la muyler, apres del matrimoni contrayt, es primera e mils els bens del marit; jas sia ço que la obligacio sia tacita, que nuyl altre creedor que y sia apres del matrimoni per espressa obligacio que y aja. E encara es mils e primera, que negun creedor qu'el marit ans del matrimoni agues, de que lo marit no aja feyta carta.

Exceptat que si per auentura algu vendra mul o mula, camp o vinya, o altra honor, o altra cosa qualque sia, e romandra tot lo preu a pagar o partida, y el marit d'aquel preu, de tot o de partida, fara carta al venedor, e aquela cosa per aquel preu li obligara especialment, aquel venedor o creedor sera mils e primer en aquela cosa que la muyler ne nuyl altre creedor, per primer que sia de temps.

Allo meteyx s'es, si algu de sos bens propris, en refectio de cases, de leyns, o de barques, o en meylorament de les honors del marit, metra sos diners ne son auer, o en la sepultura del marit, ne en ço que pertayn a la sepultura, que y es mylls e primer que la muyler ne nuyl altre creedor.

X.

Deutor que no paga son creedor al terme entr'ells empres ne establit, y el dit deutor dona al dit creedor, ab carta o meyns de carta, leer e plen poder que, si eyl no paga al dit terme, que eyl que pusca vendre o empeynorar o alienar per sa propria auctoritat tants del seus bens tro que sia pagat de tot son deute lo dit creedor, segons la couinença entr'ells empresa, pot enantar en la venda, peynora o alienacio, sens contrast y embarch de tota persona, feyta fadiga el deutor si vol pagar, y es ferm per tots temps.

Mas si per auentura la dita couinença entr'ells no es empresa ne feyta, y el creedor vol enantar en les peynores que sien venúdes, en la Cort coue que la venda qu'es faça per juhii. Atressi; si's vol lo creedor, jas sia ço que li sia donada per lo deutor auctoritat, pot o [1] vendre ab la Cort.

---

[1] lo.

XI.

Creedors qui son els bens del marit derrers que la muller, poden e deuen se pagar dels bens del marit, en axi que tots los bens del marit se venen, e del preu do hom tant a la muyler tro que sia pagada del dot e del escreyx, y el sobrepus que prenguen ells. O si's volen los creedors que paguen la muller del lur propri de son dot e de son excreyx, y eyla qu'els absolua e'ls deliure tots los bens del marit que eyla'n te, e la obligacio, e'ls do loch.

XII.

Coses que son obligades ab cartes a molts creedors y en diuerses temps, qui primer d'aquels sera de temps, aquel es primer en la obligacio, e's deu primer pagar; pero totes les coses se deuen vendre y el preu posar en vna Taula segura, sens contrast del primer o primers creedors e embarç de tota persona, e per juhii deuen se pagar axi com primers seran, mentre bast lo preu de les dites coses.

Tot hom es primer els bens d'altre, que sia creedor ab carta, e'l altre sia meyns de carta; en axi que si no auia mas vn dia que la carta fos feyta del deute, e del altre deute sens carta auia XX ans o pus, ans e primer es aquell de la carta, que no es aquell meyns de carta, per molt de temps que aja qu'el prest sia feyt.

Mas si tots los creedors son meyns de carta, en aquests meyns de carta no es esguardat primeria de temps, mas les coses venudes y el preu reebut per juhii, qu'es deuen pagar tots los creedors, per sou e per liura, cascu segons son deute.

XIII.

Tot creedor pot obligar a altre les peynores que a eyl son obligades per son deutor, per aytant com a ell es degut, jas sia ço que aço entr'elle no sia empres ne conuengut; en axi empero qu'el dit creedor se deu guardar que a tals meta aque-

les peynores e liure, que totes hores que son deutor lo pac e vulla cobrar ses peynores, que les pusca cobrar e auer.

E si per auentura entretant se perdien, lo dit creedor es tengut de restituir e d'esmenar tot lo preu que les dites peynores valien, si doncs no's perdien per cas d'auentura, al qual cas hom contrastar no pot.

XIV.

Si algu empeynora a altre alguna cosa, y es empres entr'ells, que si lo deutor no paga a son creedor lo dit deute, per que les peynores ha meses, al dia entr'ells empres e assignat, que la peynora sie encorreguda, e que james no la pusca reebre; si lo deutor apres del terme paga son creedor, o li consigna e comana en loc segur la paga, si eyl no la vol pendre, la couinença n'el emprenimentt entr'ells empres no val, ne deu ne pot valer; e no contrastant la dita couinença, lo dit deutor pot e deu cobrar la sua cosa, mal grat de son creedor.

XV.

Peynora que sia obligada a algu, si lo deutor la vol reembre ans del temps establit entr'ells, pagan lo deute a son creedor, pot cobrar la sua peynora totes hores qu'es vulla ans del terme, no contrastant aquel dia assignat a la paga entr'ells empres.

XVI.

Couinença que sia feyta entr'el deutor e'l creedor, qu'el creedor se pac de son deute de les rendes e dels fruyts d'aqueles peynores que te, es entes que si algunes messions eyl fa en aqueles peynores o per rao d'aqueles, ne per rao dels fruyts, que aqueles primeres se deuen leuar, et el sobrepus qu'en sobrara, deu reebre y auer en paga; jas sia ço que de les messions e despeses entr'ells no sia feyta mencio, ne null emprenimentt.

XVII.

Lo deutor quan no ha de que pagar sos deutes, e mor, dels bens seus li deuen esser feyts tots obs en la sepultura, no contrastant creedors que eyl aja, ne la minua que eyl ha, quan los seus bens no basten als deutes a pagar; per ço, car la sepultura es primera els bens que nuyl creedor.

XVIII.

Los morts e'ls osses dels morts deuen esser soterrats sens contrast de deute que degues, o d'osures que agues preses, o algu malefici que agues feyt, de que no agues estat condempnat en aquel temps a mort, esceptat crim d'eretgia e'ls altres cases establits en Dret Canonic.

XIX.

Un deutor deu a molts creedors de diuerses temps deutes; si los segons creedors se volen, poden pagar al primer creedor ço que li es degut, y ell es tengut a ells, totes aqueles peynores que te de son deutor, liurar, e totes les obligacions e les actions e'ls drets que ell ha contra lo deutor ne els seus bens, es tengut de donar e de liurar als dits segons creedors, e fer d'aquen cartes, si les ne volen, e no pot ne deu rebujar la paga, ne pot contrastar les penyores que no les reta a aquels creedors, e que encara que no'ls do tot son loc, e son dret, e sa actio.

XX.

Qui moltes peynores te en peynora de son deutor, per vn deute, lo creedor no es tengut de retre neguna de les peynores a son deutor, per molta quantitat que li sia pagada de son deute, si doncs la paga de tot son deute no li es feyta complidament.

XXI.

Lo creedor ans del terme empres ab son deutor, no pot vendre les peynores a si assignades. Empero, apres del terme empres, les pot vendre o empeynorar o alienar.

XXII.

Quan sobre deutes e altres coses seran feytes tres monicions, per clams que algu ciutada o veyn de Tortosa aja d'algun hom estrayn, a la Cort d'aquel Loc on l'om estrayn es Ciutada o habitador, e compliment de dret fer no li volran, aguda la fadiga de dret, per juhii es donada licencia e solta de peynorar al dit Ciutada o veyn de Tortosa les coses d'aquell Loc on sera aquel hom estrayn, sens contrast y embac [1] de tota persona, Senyor ne altre, que no poden fer en la licencia o solta a donar, ne en les penyores que no sien feytes.

Les quals penyores, quan les ha feytes, deu presentar al Veguer e als Ciutadans, e totes demostrar e tenir de manifest, aytant de temps com la Cort conexera, e depus deuen esser venudes per juhii, y el preu deu esser donat e deliurat al clamador e peynorador, aytant com es la sua demanda, e la messio que ha feyta feen les tres fadigues, e les messions que fara en les penyores a fer ne a tenir couinents, a coneguda de la Cort. Pero no deu ne pot penyorar sino aytant com es la demanda e aqueles despeses sobredites. E no deu peynorar bestiar menut, mentre que altres peynores trop ne pusca peynorar.

Exceptat que null hom no pot peynorar ne deu nuyl Prohom ne re que el men ne port ab si, que vaja en missatgeria de la Uniuersitat o del Loch on eyl es Ciutada o habitador, mentre que la missatgeria dura, anan ne vinen.

RÚBRICA VI.

DE FIDEIUSSORIBUS, ÇO ES SABER, DE FERMANCES.

I.

Si algu es demanat denant lo Veguer d'alguna cosa qu'el defenedor s'en pogues menar, o portar, e li sera jutjat que d'aquela cosa do fermança de dret, y eyl no la dona, o no la vol

[1] embarc.

o no la pot donar, per ço, que dret s'en seguesca, aquela cosa deu esser de continent per sentencia mesa en poder d'un Prohom, qui aquela feelment tenga per les parts e per lo Veguer, en tal manera que dret s'en seguesca, e no peresca a neguna de les parts.

II.

La fermança no tan solament es obligat, si los seus bens ha obligats per aquela fermança que fa, ans son hereu e tots los seus bens es obligat e roman; e si no obliga los seus bens, los seus bens ne son hereu ne els seus bens no romanen obligats.

III.

No pot demanar alguna cosa la fermança ne aquel qui's obliga per altre deutor, a aquell qui'ls [1] ha mes en fermança per deute o per principal deutor, si doncs primerament lo creedor a qui s'es obligat no s'es clamat d'ell, o peynora a clams del creedor ne li ha donada, o el deute per clams que d'eyl sien feyts no ha pagat, o no aura estat per V ans en la obligacio, o per sentencia no sera condempnat, o lo deutor no començara a destruir e gastar los seus bens, o no's exira de la terra per rao d'abitar en altre loch.

Car si aquestes coses hi seran, o la vna d'aquestes qualseuol, lá donchs poden demanar e clamar del deutor, que pac aquel deute, o'ls git d'aquela fermança o d'aquela obligacio, e'l ne poden forçar e destreyner, e si s'en clamen, deu ne esser condempnat.

IV.

Quan lo deutor se absenta o deffug qu'el creedor no pot auer auinentea qu'es clam d'ell, lá doncs se pot clamar de la fermança, y destreyner e forçar qu'el pac; pero la fermança, si's vol, pot demanar enducies que li sien donades per cercar e per amenar lo deutor que pac aquel deute, e qu'es pac denant eyl, e qu'el guart de don; e deuli esser otorgat, e donades enducies couinents, segons lo loch on sera lo deutor, luyn o prop.

---

[1] *qui'l.*

E aquestes enducies deuen esser donades ans que la demanda sia fermat de dret, car pus dret ha fermat, ha per ferm lo clam, e tacitament ha renunciat a aqueles enducies. E aço s'enten tan solament d'aqueles fermances qu'es obliguen los vns per los altres.

E dementre lo deutor pusquen trobar en la Ciutat ne en sos termens, los creedors no's poden n'es deuen clamar de les fermances, n'els en son tenguts de respondre, si doncs no auien renunciat al benefici de Nouella Constitucio, car lá doncs la fermança no's poria escusar.

De les fermançes qu'es fan en la Cort, es entes en altra manera, e segons que ja es escrit en la Rubrica De feyt de la Cort [1].

V.

Totes hores qu'el creedor se clam de son deutor de tot lo deute, o de partida, si qu'el deman tot o deman partida, que diga ja li'n es pagada partida, e'l deutor dira qu'el n'a [2] pagat de tot o de partida, e diu que no o [3] vol prouar e que u [4] posa en fe del creedor, lo creedor deu jurar segons qu'el deutor posara, que l'en ha pagat o de tot o de partida, no contrastant si tot lo creedor ha carta del deute, e demana tot lo deute.

VI.

Fembra, ne vil persona, ne menor de XXV ans, fermança que facen no val ne es ferma, n'els ne pot hom forçar ne destreyner qu'en paguen re, si doncs la fembra no era mercadera, o no auia renunciat a Velleya, o d'aquels altres cases no y auia que son contenguts en Dret, car lá doncs quant a ella val.

VII.

Usufructuari es tengut de donar fermança que torn e restituesca la proprietat de la cosa al senyor d'aquela cosa, fenit lo vsufruyt.

---

[1] Es la Rúb. del lib. I, que se titula: *De la usança de les fermances.* [2] *ha.* [3] *ho.* [4] *hu.*

VIII.

Passat lo terme que deja esser feyta la paga, la fermança si pague aquel deute en que s'es obligat fermança al creedor, pot demanar e clamar d'aquel deute per qui s'obliga fermança, jas sia ço que eyl no fees la paga per manament ne per pregaries del deutor.

IX.

Dos homens o pus qui fan fermança per algu o alguns, cascu tan solament es tengut e obligat de pagar sa part tan solament e no pus, si doncs cascu no's obligaua per tot en la carta, o no era estat empres entr'ells sens carta, que cascu fos tengut per lo tot, o no renunciauen a les Pistoles [1] *Diui Adriani.*

X.

Totes les excepcions e les deffensions que pertaynen al principal deutor, pertaynen a la fermança que per eyl s'es obligada, e a totes altres persones que per lo deutor principal se sien obligades.

Excepcions, empero, que pertaynen al deutor principal per rao de priuilegi de sa persona, no pertaynen a la fermança, ne a aquells qui per aquel principal se son obligats; ço es saber, que si'l menor de XXV ans fa algun contrayt ab alguna persona contra costum o forma de Dret, el menor se deffen, e's pot deffendre per la menor edat; la qual cosa, la fermança o aquell qui per eyl s'es obligat, no pot fer, per ço, car aquell qui fa lo contrayt ab lo menor, e'n pren fermança, pus o [2] fa per esguardament de la fermança o d'aquell qui per ell s'obliga, e que a ell ne sia conseruat son dret, que no faça per rao del menor, qui's pot deffendre per son priuilegi.

Aquel metex dret deu esser obseruat en tota fermança qui's obliga per persona priuilegiada, que no's pot obligar, que la obligacio vayla.

---

[1] *Epistoles.* [2] *ho.*

Encara son altres persones priuilegiades les quals no deuen esser condempnades sino en aytant com fer poden, agut esguardament per lo Jutge que no agen freytura segons lur valor, ço es saber, marit e muller, pare e fill, gendre e sogre e sogra, sogre e sogra e nora, padro e liberts, companyons de tots lurs bens, e encara aquel que per sa propria franquea s'obliga de donar alguna cosa a algu.

RÚBRICA VII.

DE PAGUES COM DEUEN ESSER FEYTES, SIUE DE SOLUTIONIBUS.

I.

Tollitur autem omnis obligacio, solutione ejus quod debetur.

II.

En electio y en poder es el deutor, quan deu molts deutes per diuerses temps manleuats a vn creedor, que si paga alguna quantitat a son creedor, que pot dir e eleger de qual deute sera la paga aquela.

Mas si lo deutor aço no diu quan fa la paga, la electio que era del deutor es del creedor.

E si per auentura quan aquela paga se fa, la vn n'el altre lur volentat no espressen, es entes que aquela paga es feyta del pus perillos deute e del pus fexuc que aquel deutor deu, ab sagrament o ab pena, o del qual pus degues esser agreuiat.

III.

Manifesta cosa es, lo deutor esser absolt de la obligacio quan sollempnament ha comanat e consignat tot lo deute que deu, si'l creedor pendre no'l vol; en axi que la consignacio aquella sia feyta en tal loc y en tan segur, que totes hores qu'el creedor vulle pendre la sua paga que la pusca auer.

IV.

Deutor qui paga a altra persona a força de son creedor, o no sabent lo deute que a ell deu, no es absolt ne deliure de la obligacio del deute.

Empero si'l creedor mana a son deutor que pac aquel deute a altra persona, e la paga fa lo deutor, o sens manament de son creedor fara la paga, c'l creedor la aura per ferma, lo deutor es absolt e deliure de la obligacio del deute.

V.

Deutor qui fa paga al procurador de son creedor a aquella paga a pendre, lo dit deutor, la paga feyta, es absolt e deliure de la obligacio d'aquel deute, axi com si al creedor personalment la agues feyta e pagada.

VI.

Si algu fa paga per algun deutor al creedor, jas sia ço qu'el deutor no o [1] sapia e'n sia forçat, es absolt e deliure lo deutor, e tot altre que per eyl en aquel deute fos obligat.

Allo meteyx s'es, si la fermança fa la paga del deute al creedor, que eyl o el deutor o deutors son absolts e deliures de la obligacio d'aquel deute. Pero la fermança, qui aquesta paga aura feyta, ha actio e demanda contra lo deutor o deutors, per *actionem negociorum gestorum, vel per actionem mandati.*

VII.

Obligacio es tolta e absolta per innouacio, en aquesta forma; que sia dit quen [2] la innouacio se fa, que la primera obligacio sia tolta e no tenga [3].

VIII.

Venda o donacio de deute pot esser feyta a força del deutor, o no sabent lo deutor. On si per auentura lo creedor ven o dona

[1] *ho.* [2] *quan.* [3] Falta el régimen del v. *tenir* e g. *força.*

a algu son deute, e li dona totes ses actions, lo deutor del deute no es tengut de donar ne de pagar al comprador, sino aytant com eyl hi ha donat per compra; en axi empero, si pot prouar que la donacio o la venda sie fenta, o feyta en frau.

IX.

Si lo deutor paga son creedor ans que denunciat li sia per aquel creedor, que eyl n'age feyta donacio o venda a altre, o enans qu'el comprador o donatari fo [1] aquel a qui la donacio sia feyta, l'aja feyt citar al Veguer nomenadament per aquel deute, es absolt de la obligacio d'aquel deute, e de re no es tengut ne obligat al comprador o al donatari; pero lo comprador o el donatari han actio e demanda contra aquell creedor, d'aytant com pres n'a [2], ne reebut per aquela venda o per aquela donacio.

Mas si la denunciacio li sera feyta per lo creedor, que eyl ha venut o donat aquel deute, o el comprador o el donatari l'auran feyt citar al Veguer per aquel deute nomenadament, y ell depuyx paga aquel creedor sobredit, lo dit deutor no es solt ne desobligat d'aquel deute, ans es e roman obligat al comprador o al donatari, y es tengut de donar e de pagar a ells aytant com a ells coste, no contrastan aquella paga qu'el dit deutor ha feyta al creedor.

X.

Si moltes persones son obligades en vn deute o en altres coses, y entre aqueles persones son, marit e muyler, obligats o deutors, lo marit e la muller ensems abduy son contats per vna persona, e entre abduy no deuen pagar sino per vna persona. Posan, En Marti, y En Pere, y En Joan, y En Ramon e sa muyler, tots emsems deuen C sous; d'aquests C sous, si'ls altres han de que pagar, En Ramon e sa muyler no son tenguts de pagar sino XXV sous.

---

[1] *o.* [2] *ha.*

RÚBRICA VIII.

DE EUICTIONS.

I.

Certa cosa es e sens dubte, qu'el venedor es tengut e obligat al comprador de euictio e de guarencia; jas sia ço que re no l'en age promes el contrayt de la venda, dabans ne depuyx, si donchs lo comprador no sabia que la cosa a eyl venuda fos d'altre, que lá doncs lo venedor no li es tengut de guarencia, si doncs no la li'n [1] promes especialment.

II.

En venda, nuyl hom no es tengut de donar fermança, si doncs dementre qu'el contrayt se fa, o dabans qu'el contrayt se faça, no la ha promesa de donar, car lá doncs, si promes o [2] ha, es tengut e obligat que do la fermança que sia couinent, si doncs eyl lá doncs no ha assignada la persona, car si eyl ha assignada la persona, y el comprador ha dit que la reebra, es tengut que la reebe, e si aquela no pot auer, deu la donar sufficient.

Mas si per auentura, si que la age assignada o no assignada, e la cujaua auer e no la pot auer, ab que per malea no o [3] faça o no o [4] diga, feyt sagrament per lo venedor que ell no o [5] fa per malea ne per machinacio de més preu a auer, o per seruii, ne per plaer que a altre ne vulla fer, lo sagrament feyt, deu cobrar sa cosa.

Empero es electio del comprador que la retenga si's vol, o que reta la cosa, que a als no es obligat; e si ret la cosa, e y ha feyta messio de menjar e de beure, deu la cobrar ans que reta la cosa.

---

[1] Súplase el verbo *ha*. [2] *ho*. [3] *ho*. [4] *ho*. [5] *ho*.

III.

Seus dubte es, que si'l comprador denuncia al venedor, que d'aquela cosa que eyl li a [1] venuda, lo vol hom metre en pleyt, o ja lo y met, ans qu'el pleyt sia començat, y el dit venedor no'l ne vol deffendre, es li tengut de euictio, e de totes les despeses que faça el pleyt o per rao del pleyt couinents, e axi per la euictio com per les despeses, son obligats tots los bens del venedor al comprador.

E no tan solament se pot hom clamar del dit venedor per aquesta rao, ans axi e aytambe se pot clamar de la fermança, e l'en es tenguda e obligada; jas sia ço que a la fermança no sia feyta denunciacio del dit pleyt.

IV.

Comprador, si no denuncia al venedor o a son hereu lo pleyt que hom li mou o li vol moure de la cosa comprada, si sera vençut d'aquel pleyt, nulla actio ne demanda no ha contra lo venedor ne sos hereus, ne contra la fermança, per rao de euictio ne per rao de les despeses que feytes aura el dit pleyt.

Atressi; si lo comprador sera contumax que no sera o no volra esser el juhii de la cosa comprada, o sera present e sera vençut del pleyt per injuria del Jutge, jas sia ço qu'el venedor e la fermança sien absolts, lo comprador nuyl recors ne nulla demanda ne actio no ha contra lo venedor ne la fermança.

Atressi; lo venedor ne la fermança no son tenguts ne obligats de euictio al comprador, de nulla força que per rao de la cosa comprada li sia feyta.

V.

Si algun ven alguna cosa en nom d'altre, axi com es tutor o curador o procurdor [2], aquell no es tengut de euictio, si donca eyl espressament no la prometia, o no s'en obligaua.

---

[1] *ha.* [2] *procurador.*

VI.

Tot comprador deu esser deffes per lo venedor sots aquel Jutge, on es aquela cosa, de que es pleyt.

VII.

Creedor, si ven les peynores que li son obligades, *jure creditoris*, no es tengut ne obligat al comprador de euictio, si eyl es primer e miyls en aqueles peynores, e ha meylor dret que nuyl altre creedor, o altre hom que aqui mogues demanda, si doncs eyl en la venda no sera obligat, o no auia promes de fer euictio, o si eyl sabia que aqueles peynores eren d'altre e no d'aquel qui les obliga, car lá doncs n'es tengut e obligat, e'l ne pot hom demanar.

VIII.

Cosa que sia venuda e liurada al comprador, si enans qu'el preu sia pagar [1], hix demanador que deman aquela cosa a si restituir, e aparra manifestament que aquell que vene la cosa es tan cargat de deutes, qu'els seus bens no basten a aquels deutes a pagar, lo comprador no es tengut de pagar aquel preu al venedor, si doncs lo venedor no li dona fermança sufficient d'aytant com val aquela cosa que aura comprada, qu'el ne guarden de don.

Pero lo venedor se pot clamar d'aquell qui aquel embarc fa al comprador, que vage a enant, e que diga e mostre quin dret ha en aquela cosa, e si mostrar no o [2] vol, la Cort per juhii deu lo forçar, o si es vençut, o dins X dies en son pleyt no vol enantar, que defenesca aquel embarc e aquela cosa al comprador, o ferm la carta de la venda, e si fer no o [3] vol, deu esser pres e detengut en la Çuda tant tro aje fermada la carta de la venda.

E es a ententendre [4] qu'els margens e'ls parats que son

---

[1] *pagat.* [2] *ho.* [3] *ho.* [4] *entendre.*

entre honors d'alguns o en mig d'onors d'alguns, tota hora son e deuen esser de les honors sobiranes, o d'aquelles que son pus altes que les altres.

IX.

Creedor qui ven algunes coses a si obligades a algu, *jure creditoris*, per ço, que del preu d'aqueles coses a ell sia satisfeyt e pagat, el temps que la paga deu pendre, deu donar e liurar al comprador tots sos drets e totes ses actions, que a ells pertaynen en aqueles coses e contra lo deutor e tots los seus bens.

X.

Si la Cort per juhii, a clams d'algu creedor, e en contumacia del deutor, y en defalliment de comprador, dara alguna cosa al dit creedor en paga de son deute, taxat lo preu y estimat segons arbitre de Jutge, la donacio aquela es ferma per tots temps, que no's pot reuocar, pus vn an e vn dia es passat, per o deutor ne per sos hereus, ne per nuyl altre hom, per tot allo no's obliguen ne son obligats ne tenguts de guarencia a fer. Pero nuyl creedor per primer que sia, ne per mellor dret que aja, no pot retractar ne desfer la venda, que tots temps val y es ferma. Si aquell creedor o sos hereus, o aquell qui aquella cosa tenra o posseyra, pus aquel creedor es mils e primer que no es aquel a qui la cosa fo donada en paga, volra donar ne pagar lo preu per que aquela cosa que [1] li sera donada en paga, e feyta la paga, o restituida la cosa al primer creedor, aquell derrer creedor, qui aquest preu aura pagat o la cosa aura restituida a aquel primer creedor, ha tot son dret e totes ses actions complidament contra son deutor, y tots sos bens axi com dabans auia, ans que la cosa li fos donada en paga; pero electio es d'aquel creedor derrer que reda e restituesca la cosa que li fo donada en paga, o pac lo preu per qui li fo donada en paga, pus l'altre ha mellor dret que eyl y es primer.

Allo metex es entes en totes vendes que per juhii se fan en la Cort, que la venda no's pot retractar per nuyl creedor, per primer que sia, pus lo comprador o el creedor qui venut o [2]

[1] Debe suprimirse el relativo *que*. [2] *ho*.

aura, volen pagar e redre aquel preu per que la cosa fo venuda, que nulls temps no's pot reuocar, ans es ferma per tots temps.

Exceptat aço, que si lo deutor de qui la cosa sera donada en paga a son creedor, o el creedor, la aura feyta comprar a altre de son auer, si que sia de son deute o d'altre auer, que pot cobrar la cosa aquela si's vol, ab que pac primerament lo deute per que la cosa es venuda.

Pero lo comprador fa seus los fruyts que d'aquen aura reebuts, e si fruyts no aura reebuts, e aura feytes messions en la cosa, axi com de laurar, o de reparar, o de adobar, deu cobrar aqueles ensems ab lo preu.

E com dit sia desus qu'el Veguer ne els Jutges no's obliguen ne son obligats de euictio, es cert e ver qu'el creedor qui aytal venda fa, *iure creditoris,* e pren lo preu, jas sia ço que do tot son dret e son loc al comprador, si'l comprador o [1] demana, deuli assegurar al comprador, que si nuyl altre y era miyls ne primer que eyl, que eyl li reda e li restituesca aquel preu, que d'eyl per aquela cosa aura reebut, sens contrast e dilacio e excepcio alguna, e aço que li deu assegurar sufficientment.

XI.

Infant, ans que sia nat, segueyx la condicio de la mare. On si la mare es venuda ne liurada al comprador, e depuyx altre met lo comprador en pleyt d'aquela, e'n es vençut lo comprador, l'enfant encara no nat, axi be es vençut d'aquel infant qui encara no es nat, com es de la mare. Mas si enans qu'el pleyt sia començat, l'infant nayx, jas sia ço que sia vençut de la mare, no es vençut del fill, si doncs l'infant no demana axi com la mare, la qual cosa pot demanar, ne es entes qu'el dege auer, n'el age guaaynat.

Pero si depus lo pleyt sera començat l'enfant nayx, si guaayna la mare, atressi guaayna aquel infant.

E el comprador, si aura denunciat al venedor lo pleyt que hom li vol moure d'aquela mare, pot conuenir e demanar con-

[1] *ho.*

tra'l venedor, axi be del fill com de la mare, e'n es tengut e obligat lo venedor al comprador de euictio e de guarencia.

XII.

Actio *ex empto,* pertayn al comprador e a sos hereus, contra'l venedor e sos hereus.

Actio *ex vendito,* pertayn al venedor e a sos hereus, contra'l comprador e sos hereus.

On si alguna cosa es comprada, e d'aquela cosa altre lo'n met en pleyt, e d'aquel pleyt sera vençut lo comprado [1] no tan solament pot demanar lo preu per que compra la cosa, ans tot allo que la cosa valra més, el temps que li sera euicta, e'ls seus bens son ne tenguts e obligats.

E aço que desus es dit que, si'l comprador era vençut en tota la cosa comprada, que pct demanar e deu cobrar lo preu que li costa aquela cosa e tot allo que més valra el temps que li sera euicta, axi meteyx sia entes si ere vençut en partida d'aquela cosa, e no en tota, ço es que pot demanar lo preu d'aquela partida, e aço que més valra, agut esguardament de la valor d'aquela partida. E a aço es tengut e obligat lo venedor e sos hereus.

XIII.

Pare qui dona a sa filla algunes possessions en dot, si aqueles per auentura en algun temps per pleyt seran vençudes al gendre, lo dit gendre pot demanar e cobrar de son sogre, no tan solament del preu per que li fos mes, ans o [2] pot fer d'aytant com la cosa val en aquel temps que li es vençuda.

Atressi; si la muller dona a son marit en dot algunes coses e possessions, e aquelles per pleyt seran toltes e vençudes al marit, la muller li'n es tenguda e obligada de euictio, si oltra lo dot ha bens parafarnals [3], mas si bens parafarnals no ha, la euictio euaneyx y es vana, y el marit en axi no pot demanar re a la muller.

Pero si aqueles possessions li son dades y estimades al

---

[1] comprador. [2] ho. [3] parafernales

marit, lo marit es absolt e desobligat d'aquela estimacio del creyx que per aquela estimacio feu a la muller.

XIV.

Pleyt que es entre alguna persona, e'l comprador d'alguna cosa, sobre aquela cosa comprada, e'l dit comprador dira al demanador que en sa fe o [1] posa, que o [2] jur, si lo demanador jura, e feyt lo sagrament per sentencia o meyns de sentencia ha a deliurar aquela cosa al demanador, lo venedor qui fo d'aquela cosa no es tengut ne obligat al comprador de euictio, ne de re.

XV.

Sens dubte es qu'el venedor d'alguna cosa, si la vol cobrar apres que la venda aura feyta de que eyl es tengut e obligat de euictio, o atressi la fermança, que eyl aura donada de saluetat que la deu saluar o defendre, aquela cosa volra cobrar per qualque rao, lo comprador, per excepcio *doli mali*, los pot remoure de lur enteniment, e no'ls n'es tengut ne obligat de retre la cosa ne de restituir.

XVI.

Si algu per sa gran benignea, o per sa gran franquea o per esguardament de pietat, donara alguna cosa en dot a alguna fembra, a la qual eyl no es tengut de donar, si no's volia, e aquela cosa en algun temps sera vençuda e guaaynada per alguna rao a aquel qui la aura presa o sera donada, lo donador no es tengut en re ne obligat de euictio.

XVII.

Donador de neguna euictio no es tengut de la cosa que dona, si doncs eyl espressament no s'i obliga.

---

[1] *ho*. [2] *ho*.

XVIII.

Tota defensio que ha lo venedor, deu e pot auer lo comprador.

XIX.

Si per error del Jutge o per peguea, ço es que no sia saui, es vençut en pleyt lo comprador d'alguna cosa que aja comprada, lo venedor de re no li es tengut ne obligat de euictio; car la injuria que per lo Jutge es feyta al comprador, no deu tornar en don del venedor.

RÚBRICA IX.

DELS AFFILLAMENTS E DE EMANCIPACIONS.

I.

Tot hom qui pusca engenrar o ha fills o filles, o n'aja auts, pot fer fill adoptiu o filla, en presencia de la Cort, sens carta, o sens presencia de la Cort, ab carta; e si's vol, en son testament pot li lexar tot quant ha e fer hereu, ab que leyx la legitima als fills seus, si'n ha. Si fills no ha o alguns dels deuallants, ha a lexar la legitima al pare e a la mare, s'ils ha, o als ascendents.

Si aquest pare, qui aquest fill adoptiu aura, mor en estat que no aja descendents o ascendents, pagades les sues injuries e'ls seus deutes, aquest fill o filla adoptiu succeyx en tots los seus bens y es son hereu.

Mas si ha descendents, ve ab eyls en successio per eguals parts; e si descendents no ha, ve en successio ab los ascendents per eguals parts.

E aquest pare aytal pot desaffillar al fill o filla adoptiu, per justa rao, en son testament, e encara'l pot desafillar denant la Cort sens justa rao; ab que li saluu en sa mort la sua legitima.

Pot lo emancipar, si's vol, denant la Cort, y encara sens presencia de la Cort, ab carta; o donant a aquell muller, o si es filla, marit.

II.

Pus qu'els fills son emancipats, no poden ne deuen esser forçats ne destrets que tornen en poder de lur pare.

III.

Si'l pare malament contra tota pietat contracta sos fills, deu esser forçat e destret qu'els emancip.

IV.

Nuyl hom no pot adoptar altre en fill, que sia major de dies que eyl meteyx, per ço, car adopcio deu semblar natura; car gran maraueyla seria e contra rao que, nuyl fill sie major de dies que el pare; mas qui altre vol adoptar en fill, coues que aquel qui vol auer fill adoptiu, que sia de VIII ans major.

Fembra no pot adoptar altre en fill ne en filla, per ço, car fembra fill ne filla no ha en son poder.

V.

Tots aquels que son en poder de lur pare, mort lo pare, son feyts de lur poder, e son de lur dret.

RÚBRICA X.

D'AQUELS QUI SON REEMUTS O ESCAPATS DE PODER DE LURS ENEMICS.

I.

Si algu reem altre ab son auer de poder de catiu, e aquel qui sera reemut de catiu, vol pagar lo preu o la quantitat, per que l'auran treyt de catiu, a aquell qui'l n'aura treyt o a sos hereus, de continent la paga feyta deu esser absolt e quiti de poder

d'aquel qu'el n'aura treyt; e si no vol pendre la paga, deula posar e consignar en vna Taula que sia segura, en tal manera que totes hores que aquel vula pendre sa paga, en pau e sens contrast la pusca pendre; e aço feyt, deu esser forçat e destret aquel qui'l aura treyt de catiu qu'el absolua e'l deliure.

II.

Tota fembra franca que sia presa per sos enemichs, si alguna persona la trau o la reem d'aquel catiu, e apres que l'aura reemuda encaura d'algun infant, jas sia ço que pusca retenir la mare tro que la reenço li sia pagada, no pot ne deu retenir l'infant per aquela reenço, n'el dit infant de re no li es tengut ne obligat.

III.

Alguna persona que sia presa per sos enemics, e per qualque rao sera exida e deliurada d'aquela preso, deu cobrar tots los seus bens en aquell estament que eren los bens quan aquela persona fo presa, no contrastant nulla prescripcio que sia correguda ne pasada depus eyla fo presa, tro que fo deliurada e solta d'aquela preso.

RÚBRICA XI.

DE DONACIONS.

I.

Si algu dona a altre, e li liura, les cartes de les compres o dels seruus o de catius, es entes que li dona los catius o els seruus qui son contenguts en aqueles cartes, y en axi ha actio e demanda en aquels contra lo donador o el posseydor d'aquels per *actionem en* [1] *rem.*

II.

Nuyl hom, no sabent o forçat, no es entes que do res. On si per auentura algu fa carta a algu de donacio, en la qual sia

---

[1] *in.*

contengut que eyl dona alguna cosa, de la qual eyl no cogita en son cor null temps, n'en fo en enteniment que aquela cosa donas, jas sia ço que eyl aja feyta subscripcio de sa ma propria en la dita carta, la donacio aquela no val re; per ço que més val ço que es veritat, que no fa ço que fentament o sens veritat es en escriptura.

III.

Tota dona pot, estant en son matrimoni, fer donacio entre vius de son dot[1] de son creyx a tot hom, pero no'l li pot liurar, per ço, car lo marit n'es senyor del dot e del escreyx mentre qu'el matrimoni dura.

IV.

Donacio que es feyta en frau, lo donador, si de la donacio se vol penedir ne la vol reuocar, no se'n pot pedir[2], ne la pot reuocar.

V.

Franca cosa e deliura es a tot hom, a qui Dret no o[3] vet, que pot donar los seus bens a qui's vol, sens embarc e contrast de tota persona, sens ensinuacio que no es tengut de fer a Cort ne a nulla persona, jas sia ço que aquels bens pugen més de V morabatins quant se vol; en axi, empero, qu'els descendents si'n ha, o ascendents en defalliment de descendents, no y sien defraudats de lur legitima.

VI.

Cosa que sia donada o escambiada o per altre titol sie alienada, per lo contrayt feyt, si la tradicio de la cosa no es feyta, no passa la senyoria en lo prenent lo contrayt.

VII.

Neguna cosa que sia en pleyt o sia letigiosa, no pot ne deu esser venuda, ne donada ne en altra manera alienada, car si o[4] era, re que feyt ne sia no val re, ne pot ne deu valer, ans

---

[1] Súplase la conjuncion *e*. [2] *penedir*. [3] *ho*. [4] *ho*.

es axi com si re feyt no y auia, e aquel qui la cosa vendra donara o alienara deu donar al demanador per pena, aytant com la cosa val, e deu menar lo pleyt de la cosa contra eyl mogut mentre que dur a [1] portar a acabament, si qu'el perda, si qu'el guaayn.

E si'l reebedor de la cosa sabia o sap, quan lo contrayt se fa, que la cosa aquela es en pleyt o era letigiosa, deu donar per pena al demanador, aytant com la cosa val, e la cosa deu tornar y estar en aquel estament que era enans qu'el contrayt fos feyt.

Pero si no sap que la cosa fos en pleyt ne letigiosa el temps del contrayt, e no ha pagat lo preu, no li deu esser demanat, ne ell no es tengut de pagar aquel preu, e si lo preu auia pagat, ha actio e demanda del preu, e'l pot demanar e cobrar d'aquel ab qui feu lo contrayt ab lo terç; e'ncara que li pot demanar d'aytant com aquel preu es, per pena, per ço, car la cosa que era en pleyt e letigiosa li auia venuda. Mas senyor ne altre hom per aquesta rao no pot ne deu fer demanda, sino aquestes persones sobredites.

VIII.

Donacio que sia feyta d'alguna cosa e no sia liurada, si en apres aquel donador d'aquela metexa cosa fa donacio a altre, y eyl li liura la cosa, lo derrer donatari, ço es aquel, a qui la cosa es liurada, es feyt e es senyor de la cosa.

IX.

Donacio que es feyta per algu de cosa moble o seent o mouent, o de qualque us placia cosa o dret, en la qual sia contengut donacio *causa mortis*, que diga; COM YO AYTAL, DO A VOS N'AYTAL, APRES DE LA MIA MORT, AYTAL COSA; aquesta donacio aytal, apres de la mort del donador, comença a auer força e vigo [2].

Pero lo donador pot aytal donacio reuocar e desfer totes

[1] *e*. [2] *vigor*.

hores qu'es vula ne li placie, y encara per sola volentat o per simples paraules, o que diga: PINETM'EN D'AYTAL DONACIO, e en axi es no neguna.

E encara aytal donacio no val, si la persona a qui es feyta la donacio mor enans e primer qu'el donador de la cosa.

X.

Contenço que sia sobre proprietat d'alguna cosa, si vedat los es a aquels qui contenen per juhii, que aqui no lauren ne facen re, negu no y deu entrar ne laurar ne fer re, tro que la contenço sia fenida entr'ells per juhii e per posa qu'en sia entr'ells feyta.

XI.

Tot ciutada o habitador de Tortosa e de sos termens, pot en la [1] casa [2], o on se vol, teynir draps de li o de lana o de seda, o lana o li o seda, o filat de lana o de li o de seda, ab tota tinta que ell se vulla ne li placia, sens contrast ne embargament de tota persona.

XII.

Si drut e druda se prometen entr'ells alguna cosa a donar, ab cartes o sens cartes, aytal promessio feyta entr'ells no val. Mas si la cosa promesa li sera donada, lo donador ne el liurador no la poden cobrar nuyl temps.

XIII.

Pare, si dona a son fill estant en la patria potestat, francament e absoluta alguna cosa, aytal donacio no val, si doncs per la mort del pare no es confermada tacitament o espressa.

XIV.

Negu qui dona a altre alguna cosa, o la li ven, o la li aliena, y en aquela cosa se rete vs dels fruyts, jas sia ço que no la li

---

[1] *sa.* [2] Puede tambien leerse *en la Casa*, es decir en la destinada al tinte.

liure ne li faça estipulacio de liurar la cosa, es entes, que la li a [1] liurada, e'l n'a [2] mes en possessio.

XV.

Major de XXV ans, e tots aquels a qui no es entredita aministracio o alienacio dels seus bens, poden fer donacio purament o *ob causam,* o simplement o *ob conditionem,* o *sub modo, vel causa mortis.* E encara menor de XXV ans pot fer donacio per nupcies, e donar exouar.

XVI.

Donacio pot esser feyta e vendicio e alienacio e tot altre contrayt, exceptada estipulacio, si's vol sien les persones presents, si's vol sien absents, e si's vol que sien conegudes o no conegudes. Pot se fer encara entre absents per cartes e per letres, e per missatges, ab que les parts hi consinten [3].

XVII.

Donador es obligat e tengut a liurar la cosa per eyl donada, o justa estimacio per aquella.

XVIII.

Donacio que sie feyta sots condicio *vel causa, vel modo,* si aquel, a qui's fa la donacio, no compleyx la condicio o la causa *vel modo,* pot cobrar e deu la cosa per eyl donada sens contrast y excepcio.

---

[1] *ha.* [2] *ha.* [3] *consenten.*

EXPLICIT LIBER OCTAUUS.

INCIPIT

LIBER NONUS.

RÚBRICA I.

QUALS PERSONES PODEN ACCUSAR O NO ACCUSAR.

I.

Pus que hom ha renunciat a la accusacio, altra vegada no pot vsar d'aqui auant d'aquela accusacio.

II.

Nuyl hom no pot accusar altre per procurador.

III.

Qui vol acusar altre, deu se escriure, ço es, obligar ab escrit e personalment que estia en persona a pena de talio, e no deu esser criminos, mas hom de bona fama. E aquela scripcio o obligacio es entesa en axi; que si eyl no proua ço de que accusa l'altre, que deu pendre e sustenir aquela pena qu'el accusat deuria pendre e sustenir, si prouat li era lo crim de que es estat accusat e'n era condempnat per sentencia.

IV.

Senyor ne Batle ne Veguer ne nuyl altre hom, qui offici aja ne tenga de Senyoria, accusacio criminalment ne ciuilment ne poden fer per si meteyx, ne per neguna persona altra entre-

posada per eyls, si doncs no volien demanar e perseguir enjuria que fos feytá a ells o als lurs; que lá doncs poden o [1] fer.

V.

Accusador deu esser vn tan solament e no molts, car molts vna persona no poden accusar d'un crim. Mas vn pot accusar molts, si molts son estats a vn malefici a fer.

Item, poden vna accusacio de accusat [2], no per ço meyns altrés lo poden accusar d'altres crims.

VI.

A accusacio o a denunciacio o a inquisicio d'omei, primerament hi deuen esser reebuts los pruxmes parents, si presents son, qu'els estrayns, si la accusacio o denunciacio o inquisicio fer volen.

E si son en vn grau, deuen hi esser reebuts, si fer la volen, los pus honests e millors.

E si neguns parents non son, deu hi esser tota altra persona reebuda, si donchs no es persona vil, e aço, si es vil, deu esser en coneguda dels Jutges, si lo crim es publich.

VII.

Les accusacions se deuen fer e's fan, les parts presents, e no absents.

VIII.

Si ans que la sentencia sia donada mor l'acusat, tota la accusacio, quant al crim e quant als seus bens, es morta, en axi que els hereus o successors d'aquels no son tenguts en re, si doncs alguna cosa d'aquel crim en poder d'eyls no venia o'l pleyt no era contestat, exceptats crims d'eretgia, o de lesa magestat, que no son fenits per la mort.

---

[1] *ho.* [2] Parece que debe leerse: *Item, acusat vn de una acusacio, no per ço..... etc.*

IX.

Si algu es absolt d'alguna actio de crim per sentencia de son Jutge, d'aqui enant per aquel crim no'l pot nuyl hom accusar, ne denunciacio ne enquisicio no y deu esser feyta, per ço, quan [1] d'un crim moltes accusaccions no deuen esser feytes ne denunciacions ne enquisicions, sobre aquela persona metexa, si donchs no's prouaua que y agues auda [2] collusio.

X.

Hereus ne succesors no son tenguts de venjar la mort d'aquels de qui son hereus o successors, ne deuen perdre la successio, n'en caen en pena neguna. Empero si venjar la volen, deuen o [3] fer per accusacio o per denunciacio, o per inquisicio, e no d'altra manera; per ço, quan [4] no pertayn a nuyl hom que prenga venjança d'altre, sino per les maneres sobredites.

XI.

Denunciacio es entes, quan lo Veguer ab los Ciutadans, sens altra persona, fan la inquisicio per sola la denunciacio que al Veguer es feyta.

Inquisicio es entesa, com aquel a qui fa la denunciacio, vol esser a menar la inquisicio, e donar testimonis, e fer totes altres coses qui [5] a la inquisicio pertaynen.

XII.

Dels crims, los vns son publichs, e los altres priuats. Priuats son aquests; ço es a saber, ladronicis, furts, roberies, e dans e injuries. Publics son de que pot fer accusacio o demanda tot hom de poble.

Item, dels publics crims, los vns son capitals, ço es aquels qui deuen esser condempnats a pena de sanc; los altres son no

---

[1] *car* [2] *aguda.* [3] *ho.* [4] *com.* [5] *que.*

capitals, per los quals los accusats deuen esser punits a pena de diners.

Los quals crims publics se deuen prouar clarament.

XIII.

Tot hom pot accusar en crim public a qui no es vedat. Vedat es a les femnes, si doncs no accusen la injuria de lurs fills o de lurs pares, o de lurs mares, o de germans, o de cosins germans, car en aquests cases hi poden e y deuen esser reebudes, si elles se volen.

Menor de XIIII ans no pot accusar.

Item, ne mut no pot accusar, ne persona que sia infamis.

Ne encara no pot accusar aquel, qui ha preses diners per falsa accusacio, o que no faça accusacio.

Ne aquel qui sera estat sobornat de fer fals testimoni.

Item, los liberts no poden accusar lurs padrons o lurs padrones.

Item, ne aquels qui han meyns de L morabatins en sos bens, no poden accusar.

XIV.

Pero aquests desus dits, jas sia ço qu'els sia vedat d'acusar crims publics, si volen perseguir lur injuria propria o mort de lur pruyxmes, poden o [1] fer, e no'ls es vedat, ab que si es menor de XIIII ans que u [2] faça ab auctoritat de son tutor.

Item; companyo no pot accusar son companyo, ne aquel qui es participant ne parçoner d'aquel crim, ni qui sera accusat d'altre crim.

Item, germa o germana no pot accusar son germa o sa germana per leu crim, si donchs greu crim no era.

Seruu ne catiu no pot accusar nuyl hom, per ço, com no ha persona d'estar en juhii, sino en aquests tres cases qu'es seguexen. Lo primer, si algu amaga o tuda [3] testament o codicils en que li fos lexada libertat; lo segons es d'aquel qui fa

---

[1] *ho.* [2] *hu.* [3] *ruda ó cela.*

falsa moneda; lo terc es d'aquel qui pot accusar aquel qui mata son senyor.

XV.

Accusats poden esser regularment homens e femnes, e maior de XIIII ans; e majors de X ans poden esser accusats, si han enteniment que coneguen quan fan mal o quan fan be.

XVI.

L'accussat pot posar ses excepcions dilatories ans del pleyt començat, e peremptories apres del pleyt començat, si neguna n'a [1], e fer totes coses que pusca a son dret a conseruar.

XVII.

Tot crim, en que certa pena no hą posada en aquest Libre o en Dret Comu, deu esser punit e determenat a albiri e a conexença dels Jutges.

XVIII.

Si algu sera accusat d'algun crim, e sera pujat en la Çuda e mes en preso, e'l accusador cessara que nomenara el pleyt n'el volra menar, lo Veguer deu aquel menar en la Cort, dient e protestant si aquel qui l'a [2] accusat ne altres volen menar aquela accusacio; e aço deu fer per tres dies que hom tenga Cort; e si aquell accusador o altre vol menar la accusacio, pot o [3] fer e portar a acabament.

Mas si dins aquels dies, aquel accusador ne altre no volran menar aquela accusacio, los tres dias passats, per juhii, aquel accusat deu esser absolt de tot ço que era accusat, exceptat de colteyl treyt, si treyt l'aura, de que Senyoria pot demanar LX sous. Saluu empero, ço que es en la Composicio, aqui on diu **Encara consentiren** [4], car de totes les altres coses deu esser absolt, e de tota pena e altres coses deliurat, sens tot contrast.

---

[1] *ha.* [2] *ha.* [3] *ho.* [4] Se refiere al párrafo 3.º de la composicion *d'En Gallart de Josa*, que empieza con las palabras: *Item encara consentiren que els maleficis.*

Pero si el Veguer no'l amenara per aquels tres dies a la Cort, o no u [1] volia fer a instancia d'algu, los Ciutadans de continent lo deuen fer auallar, sens tot alongament e contrast. E si per auentura no u [2] volia fer, ren no deu esser enantat en la Cort, ne y deu hom enantar, en aquel dia ne en altres, tro que aquel sia amenat en la Cort, e sia seguit son dret; e Veguer ne Batles no poden ne deuen embargar ne contrastar que no venga a la Cort, e si o [3] fan no val ne deu valer, e ren en la Cort no's deu enantar en altres feyts tro aquel sia auallat e amenat en la Cort.

RÚBRICA II.

DE FORÇA FEYTA A FEMNES, DE FORNICACIO O DE AULTERIS [4] O ESPUNCELADES O ESUERGENADES.

I.

Qui forçara femna verge o la desflorara, y ella o sos amics d'aquela força y esuaiment se clamaran, aquel qui la força ha feyta, si es de sa valor, deula pendre per muyler, o donar tam bo, com eyl es, en marit.

Pero si eyl val molt més que eyla, deuli donar tant del seu, que ella pusca auer aytam bon marit com ella pogra auer, ans qúe aquela força agues presa; e si aço no faya, o no u [5] volia fer, o no u [6] pot fer, l'om qui aquesta força aura feyta, deu perdre lo cap.

E no tan solament n'es tengut aquel qui la força ha feyta, e obligat a aço, ans tots aquels qui aquesta força li auran aydada a fer, e y seran ab ell, ne son tenguts e obligats, axi be com aquel quí la aura desflorada. Pero complen aquel qui la força aura feyta, o altre per ell, o la vn d'aquels qui estats hi seran, los altres deuen esser absolts e deliures.

---

[1] *hu*. [2] *hu*. [3] *ho*. [4] ADULTERIS. [5] *hu*. [6] *hu*.

II.

Femna que aja marit, si algu la força, ella clamant e prouant la força, aquel qui la aura feyta, deu esser penjat en tal manera que muyra.

III.

Qui forçara femna que no sia maridada ne sia verge, per la força que aura feyta, li deu donar tant del seu qu'en pusca auer e pendre marit de la valor d'ella, si doncs ella no era putana publica; e aço deu esser feyt per sentencia. Empero, si no aura que li do per la dita força feyta, estia tant pres dins la Tauega, tro aja pagat ço que li sera jutjat.

IV.

Si algu esta ab senyor, e menge son pa, e pren soldada d'ell, o esta en cosiment del senyor, o pren benifeyt d'algu de menjar, que estia en son alberc d'aquel qui fa lo benifeyt, e ajustament carnal aura ab la muller d'aquel senyor, o ab sa filla, o ab sa neta, o ab sa germana, o ab sa parenta que sia en lo quart grau ab lo senyor, o la s'en menara per rao que la prenga per muyler, deu esser penjat, o deu perdre lo cap.

Aquela metexa pena deu sostenir, si dins vn an apres que sera partit d'aquel senyor, fa aquests crims desus dits o vn d'aquests.

V.

Si algu es pres en adulteri ab muller d'altre, jas sia ço que ell aja muller o no', nulla pena no mereyx, si doncs lo marit d'ella no'l accusaua, car lá doncs si'l marit de la dita femna ab qui sera pres en adulteri l'acusa, deu esser corregut per la Ciutat, tot despullat sens tota vestedura, e açotat, del Coyl de Sent Johan tro fora la porta de Vinpeçol; mas no deu soferir altra pena en sa persona ne en ses coses. E aquest corriment per la Ciutat, en qualque cas sie feyt, e totes altres justicies, se deuen fer de dia, e no de nit.

Allo meteyx s'es de la femna, si sera accusada per lo marit, qu'en sia feyta aquela metexa justicia com sera feyta del hom, quan es pres e'n es accusat per lo marit.

VI.

Lá doncs es dit que es feyt aulteri, si abduy son trobats jaents el lit, o'l hom sera vist qu'es leu del lit, ella romanent en aquel lit, o leuant atressi del lit ab ell ensems o ans d'ell.

VII.

Si jueus o sarrains seran trobats jaen ab crestiana, lo jueu o el sarrai deuen esser tiraçats e rocegats, e la crestiana deu esser cremada, en guisa y en manera que muyren. E aquesta accusacio pot fer tot hom de poble, senes [1] pena de talio ne d'altra.

Exceptat que si la femna era forçada, o eyl anaua vestit axi com a crestia, on ella fos enganada, que lá doncs eyla no deu sofrir pena, y eyl deu esser tiraçat.

VIII.

Si algu accusa alguna femna o algun hom, dient e posant contra eyla o contra eyl que es estat alcauot de sa muller, o de sa filla, o de neguna altra persona que sia conuincta [2] del accusador tro al quart grau, quan leyalment sia prouat contra eyl o eyla, que en axi sien estats alcauots, tota nua o nuu, caualgant en vn ase, e açotan, deuen esser correguts per la Ciutat, tenent vn ferre per la lengua que li pas de part a part, e cridan lo Sayg: QUI AYTAL FARA, AYTAL PENDRA.

IX.

Nuyl hom no pert ne deu perdre vestedures ne altres coses per nuyl crim de que sia accusat ne condempnat, si doncs no es condempnat a mort e que muyra; car lá doncs, com es con-

---

[1] *sens.* [2] *coniuncta.*

dempnat a mort, e mor penjan o tiraçan, o en altra manera, les vestedures totes, el colteyl, e la correja, e les sabates, e tot ço que porta, exceptats diners, son e deuen esser dels Saygs.

RÚBRICA III.

DE CRIMINE FALSI.

I.

Certa cosa es e manifesta, que fa public crim aquel, qui cela ne embla testaments o cartes publiques.

II.

Negun pintor no pos argent per aur, ne nulla color per altra, e si o [1] fa, deu perdre tota la messio que feyta y aura en aquela obra.

E allo meteyx se deu obseruar en tots los altres officis, que no deu hom metre vn per als, ne vendre vna cosa per altra, e si o [2] fan, deuen perdre tota la obra.

III.

Argenters o altres menestrals, si de les coses a eyls liurades, emblaran o retendran o y mesclaran re, sens volentat del senyor, deuen esser preses e punits axi com a ladres.

IV.

Nuyl hom no pot ne deu fer segell ne bolla, sino per manament d'aquel qui la fa fer, e si u [3] fa, axi com a falsari deu esser punit.

V.

En vi, pus que cridat s'es per la Ciutat, no deu esser cregut lo preu dementre que gens de vi aja en aquela bota; lo preu

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *hu.*

be'l pot minuar mas no crexer; ne neguna mescla, pus que cridat es, no y deu fer, ne metre aygua, ne y deu mesclar altre vi, si doncs no es d'aquela sabor e d'aquela color; ne deuen fer cridar vn vi e vendre altre. E qui contra aço fara, deu pagar per pena XXX sous per cascuna d'aqueles, e attressi sots aquela pena, deu tenir les mesures dretes e leyals, dels quals XXX sous, deu auer la Cort lo terç, y el Comu l'altre terç, e l'acusador l'altre romanent, si n'i aura, sino aquel terç sia de la Cort.

Allo meteyx es en la farina; e poden e deuen esser forçats que la venen segons lo preu que primer hi posaran. E la exequcio d'aquestes coses se face per lo Veguer e'ls Ciutadans ensems, e si'ls Ciutadans, requests vna vegada en la Cort per lo Veguer, no y volran esser, faça o [1] lo Veguer per si, e si'l Veguer, request vna vegada, no y vol esser, facen o [2] los Ciutadans per si.

VI.

Qui, sens volentat del Rey, fa neguna moneda, o la fa fer, o la [3] falsa, deu esser penjat sens tot remey.

VII.

Creedor qui fa algun frau ab son deutor, en axi qu'el deutor, apres d'aquell frau feyt, ven la cosa a aquel creedor obligada, al comprador no nou re; mas aquels qui fan aquela falsia deuen esser punits e condempnats, si clams ne son feyts.

VIII.

Pena de falsari es aquesta, que deuen donar a la part a qui fan la falsia, la dobla, ço es, dos tant que la cosa no val, de que sera feyta la falsia; exceptades aqueles coses en que ja es certa e determenada la pena, que en aquela tan solament deuen esser condempnats, e no en plus.

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] Súplase el verbo *fa.*

RÚBRICA IV.

DE INIURIES.

I.

Enjuria es e deu esser punida peccunialment o criminalment en aquela pena que es establida segons l'Usatge del Comte de Barcelona, o per Dret Comu, [1] a albiri de Jutge per sentencia, segons la dignitat e la qualitat de les persones, y el loc en que aquela injuria es dita o feyta.

II.

Enjuria es, qui a altre crida traydor, o bare, cuguç, ladre, perjur, putana, corregut, aultre, renegat, o altres coses semblants a aquestes; jas sia ço que sia ver o no. Si aquell qui la injuria ha dita, no vol jurar que ell aqueles paraules ha dites per mal cor e per mala volentat o ha dit, e no per veritat qu'en sapia, deu esser condempnat segons albiri e conexença dels Prohomens de la Cort, per sentencia dels Ciutadans, si clams per la part ne seran feyts; e aquela pena deu esser de la part contra qui sera dita.

III.

Enjuria que sia feyta a muller d'algu o dita, no tan solament la muyler ha actio e demanda contra aquell qui la injuria a [2] feyta o dita, ans lo marit y el pare de la muyler han actio e demanda contra eyl, e'ls n'es tengut e obligat a cascu.

IV.

Si a seruu o catiu sera feyta injuria, ço es saber, que li sacudira sanc, o li trencara os, o li fara nafra o blauura, [3] o li tolra

[1] Súplase la conjuncion o. [2] *ha.* [3] *blaura.*

o li affollara membre, o'l ferra en onta del senyor o de sa dona, lo senyor o la dona ha actio o demanda contra lo malfeytor, e li'n es tengut e obligat.

Mas si al seruu o catiu seran dites paraules injurioses o feyta leu injuria, ab que no sia feyta en onta de son senyor, o de sa dona, neguna actio no pot nexer al senyor ne a la dona ne al seruu o catiu.

V.

Accio d'injuria se dona dins vn an que es feyta, car l'an passat, no ha loch, que d'aqui enant ne pos demanda.

VI.

Senyor o maestre qui fera tempradament sos seruents o sos dexebles, corrigen, o'ls dira paraules injurioses, nulla actio ne nulla demanda no nayx als seruents ne als dexebles, n'els en son obligats.

VII.

Si a infamia d'algu es feyt libell famos o descnest, ço es saber, cobles o altres auols dictats, per infamia d'algu, si es ja feyt, y eyl lo recitara, o per auentura per ço que hom no s'albir qui l'a [1] feyt, o aquell feyt, en loch public lo gitara, per ço, que aquela infamia venga a les orelles del poble, e aquell per lo poble sera cantat e recitat, deu esser condempnat pecunialment a aquel de qui la dita infamia es dita ne feyta.

VIII.

Enjuria que esta en feyt, de la qual no es certa pena establida en aquest Libre o en Dret, deu esser punida per arbitri e per sentencia dels Jutges.

IX.

Enjuria que sia dita o feyta al marit, la muller non pot fer demanda, ne actio a ella no nayx.

---

1 *ha.*

X.

Furios, orat, menor de XIIII ans, qui no sia *doli capax*, enjuria no poden fer, car aquests aytals injuria poden sostenir, mas no fer.

XI.

Si per manament d'algu sera feyta ne dita injuria a algu, aquel qui la diu e la fa, e aquel qui u [1] ha manat, amduy ne son tenguts, e cascu ne deu esser punit e condempnat.

XII.

Accio d'injuria no passa en hereu del demanador ne del demanat, jas sia ço que pleyt ne sia començat.

RÚBRICA V.

DE QUESTIONIBUS, ÇO ES, DE TURMENTS.

I.

En la ciutat de Tortosa ne en sos termens no's fa negun turment per nuyl crim poc ne gran, si doncs los Prohomens de la Ciutat, ensems ab la Senyoria, no's acorden que s'i faça per algum crim perpetrat o feyt; car eyls, tots ensems acordats, lá doncs, se fa lo turment, empero primerament que y sien tals endicis que aporten certes presumpcions e violents.

II.

Negu no pot ne deu esser posat a turment, qui sia de bona fama; mas homens de mala fama e que sien vils persones, axi com son bastays, o beuedors enbriacs en tauernes, o seruus, o

---

[1] *hu.*

homens tritxadors, jugadors, e prestadors de joc qui continuament estan sobre joc e presten vns a altres XI per XII a joc, e alcauots, e altres semblantt [1] a aquests; car aquests aytals son posats a turment, quan son enculpats d'algun crim, e los indicis son tals que aporten certes presumpcions e violents.

III.

Qualque cosa aquel qui es el turment diga, estant el turment, no val, ne li nou re, si doncs apres que es deuallat del turment e ha estat, que o [2] com meyns del turment, allo meteyx no deya e confermaua.

IV.

Plus de VI vegades negu no deu esser posat en turment; e deuen lo y pujar en tal forma que no li destruesquen sos membres, ne per aquel turment que sofferra pusca morir; y en cascuna vegada, deu hi estar a albiri dels Jutges, e segons que a eyls sera vist de la qualitat de la persona. E deu hi pujar per tres dies; e lo primer dia vna vegada tan solament, y el segon dia dues vegades, y el terç dia tres vegades; e deuen li posar els peus o en les espatles aquel pes qu'els Jutges conexeran, segons la qualitat de la persona.

V.

Per testimoni a fer, negu no deu esser posat a turment.

VI.

Menor de XV ans no pot ne deu esser posat a turment.

VII.

En nuyl cas inquisicio ne turment no's fa en Tortosa ne en son terme, sino en aquels X capitols, que son contenguts en la

---

[1] *semblants.* [2] *ho.*

Carta de la Composicio feyta entre En Guallart de Josa, Comanador de Tortosa, procurador de frare Arnau de Casteylnou Maestre en Arago y en Catalunya, e dels frares del Temple, e dels Ciutadans de Tortosa, anno dominice Incarnationis MCCLXX secundo.

VIII.

Tot hom pot pendre son parent, que sia furios o orat, per sa propria auctoritat, e aquel retenir pres en ferres o en altra preso, tro aja cobrat lo sen o sia mort, per ço, que no do mal ne don a nulla persona ne a coses; e per mal que faça, no deu esser punit l'orat o furios, ne pujar a turment.

RÚBRICA VI.

DE DENUNCIATIO DE NOUEYLA OBRA.

I.

Denunciacio de nouella obra se fa per gitament de tres pedretes poques; y en gitament de cascuna pedra que deu dir; DENUNCIU VOS NOUELLA OBRA; e deu les gitar cascuna per si, e's fa per sentencia. Qual se uulla pot eleger lo denunciador, que el Veguer per sentencia dels Ciutadans que diga: YO US MAN, QUE VOS AQUESTA OBRA NO FAÇATS TRO SIA VIST ENTRE VOS E'L DENUNCIADOR QUI MILLOR DRET HI AJA; y en continent aquel qui fa la obra pot donar fermança de desfer e de destruyr aquela obra, que eyl ha qui [1] ha feyta ne fara, si sentenciat sera contra eyl, e tornar en aquell estament que dabans era, ans que eyl hi obras; e en axi pot obrar e edificar aqui e bastir; e deu la desfer e tornar el primer estament ab ses propries messions e despeses, si sentenciat sera contra eyl.

Pero si fermança donar no volra, deu cessar aquela obra, que ren no y faça per tres meses, apres que denunciat li sera,

---

[1] Deben leerse unidas estas dos palabras suprimiendo la *h* y formando el adv. *aqui*.

enfr'els quals, lo denunciador deu començar sa demanda, e si dintre aquests tres meses no la comença, d'aqui enant no ha loc la denunciacio, e aquel qui obraua pot obrar sa obra, si's vol, no contrastant la denunciacio sobredita.

Pero si lo demanador volra donar fermança, dien que eyl posseeyx, o que el seu se fa aquella obra, y que eyl ne fara dret, y el denunciat, atressi, volra donar fermança, dient que eyl posseeyx, e que seu es, y que eyl ne fara dret, e que obrara lo Veguer per juhii e per sentencia deu pendre la fermança de cascu, e presa la fermança, deu manar a cascu que aqui no toc ne obre, ne cau, ne y arrabaç, ne y faça nulla obra tro sia vist de qui deu esser aquela cosa, o qui deu aqui obrar; e aço feyt, lo Veguer de continent ab dos o ab tres dels Prohomens deu anar lá, sobre ço de que contenen, e deuen veer la cosa, e tot ço per que contenen, e lo dret de cascuna part. E tot aço vist e guardat, deu sè seguir ço que per sentencia d'aquels Prohomens sera jutjat e pronunciat, e menat a exsequcio, sens tot contrast e enbarc de les parts e de nuyl hom.

II.

Si algu fa obra noua en loc public, qui's vol o qualque us placia dels Ciutadans o dels habitadors de Tortosa, li pot denunciar, segons que desus es dit, que ell aqui no faça obra noua; que rao es que la cosa publica aja molts defenedors.

III.

Qui edifici antic refa, no es entes que faça obra noua; y en axi, denunciacio en aytals edificis loc no ha.

RÚBRICA VII.

DE NAUFRAG E D'ENCANT.

I.

Si per occasio de tempestat de mar o de vent, dins los termens de la ciutat de Tortosa, arriben naus, leyns ne barques o altre

nauili, e perexen n'es trenquen, ne han a gitar lurs auers ne lurs mercaderies, o perexen o trenquen, les naus, galees, leyns e les barques ne altre nauili, la fusta ne la exarcia ne les mercaderies, o los altres auers o coses per mar o per tierra [1] s'escampen ne venen a terra, o van per la mar, son e deuen esser a lurs senyors salues e segures, e sens tot preu e loguer los deuen esser restituides entegrament e sens tota minua; saluant tota hora son trebayl; per ço, quan [2] en Tortosa ne en sos termens naufrag no ha, per que senyor ne altre ne pusca ne deja ren auer ne demanar ne pendre. E qui ren del naufrag se retendra ne amagara, en dan ne en minua dels perillats o naufragats, deu esser comdempnat axi com a ladre.

II.

Nauxer, en neguna cosa no es tengut, si per força de mar o de vent o de corsaris e de mals homens, son leyn pereyx ne es robat, ne les coses que aqui son, son robades, son e perdudes.

III.

Galea, ne nuyl altre leyn armat que intra en cors contra sarrains, de qualque terra sia, no dona neguna cosa per ribatge ne per encant, que y tenga, si que sia de Tortosa o d'altra tierra, [3] jas sia ço que no aja armat en Tortosa ne en sos termens. Aquesta Costuma es sospesa, e neguna de les parts no's deu crexer ne miruar per ella en sa possessio ne en sa proprietat; mas cascu aja aquel vs e aquel dret que auia lo dia qu'es feu lo Compromes de les Costumes.

IV.

La paga del encant dels corsaris tota via conten en si X dies. Los X dies passats del encant, poden peynorar los corsaris sens Veguer e Cort als compradors de lurs catius e de lurs coses; ço es a saber, aqueles que d'eyls auran comprades totes

[1] *terra.* [2] *qu'en.* [3] *terra.*

hores que les troben defora los albercs d'aquels qui les han comprades, sens pena neguna, y vendre e alienar, y es ferma tota venda qu'en facen, axi com si la fayen ab auctoritat de la Cort.

E si aqueles que auran comprades no basten a la paga o son dins los albercs d'aquells qui les han comprades, lo Veguer, no esperant dia de Cort, per sentencia deu les trer dels albercs ab los Ciutadans ensems, e si'ls Ciutadans, requests vna vegada per lo Veguer, no y volran entrar ab eyl, entre y lo Veguer per si. E si'l Veguer, request per los Ciutadans vna vegada, no y volra entrar ab eyls, entren hi los Ciutadans per si, e liuren als corsaris tantes de les coses dels compradors que basten a la paga complidament, sens tot seruii, que no li'n deu esser donat ne per eyl demanat.

V.

Si algu, en encant, ven sarrai o sarraina, no es entes que y vena l'aljubar ab qu'es ven en l'encant, o diners o auer, si'l te amagat.

VI.

Sarrai o sarraina que sens encant se vena, es entes que totes les vestedures que ab si porte y els ferres, e les sauenes, y encara totes vestedures, capa, o altres coses que sien a vs e a seruii del sarrai e de la sarraina, jas sia ço que ab si no les pot [1] e sien romases en casa, y encara calçes, e çabates, e correja, si les ha, es entes e son en la venda; jas sia ço que mencio non i aja feyta, si doncs lo venedor el contrayt de la venda non o [2] exceptaua, car lá doncs no s'i entendrien.

VII.

Item, de les besties de sella, fre e cabestre, e sella ab que va a caualgar, e ab albarda, e sa exarcia de la albarda, y estrigol, e manill, si'l ha, si doncs non o [3] excepten.

---

[1] *port.* [2] *ho.* [3] *ho.*

VIII.

Catiu, catiua, cauall o roci, egua, mul o mula, ase, o somera, bou o vaca, o tot altre bestiar qu'es vena sens encant, que no'l ajen amenat de terra de sarrains, o amenats, mas no corsaris ne de caualgada, que s'en tenga encant, lo venedor non es tengut al comprador de la malaltia ne de uici apparexent, o que tot saui comprador pogues e sabes veer quan la compra.

Mas si lo vici o malaltia no es apparexent, n'es pot veer, y el venedor ne el comprador no u [1] saben el temps de la venda, pus que prouat sera que aquel vici o malaltia hi era ans de la venda, lo venedor es tengut al comprador de tot aytant a restituir al comprador com la cosa aquela val meyns per lo vici o per la malaltia.

Pero si'l venedor lo vici o la malaltia sabra el temps de la venda, e no u [2] dix al comprador nomenadament aquel vici o malaltia, sens altres ajustaments d'altres malalties o vicis, com eyl sia tengut de dir lo vici o la malaltia, es tengut e obligat al comprador de refer e de restituir tot lo preu que eyl n'auia reebut sens contrast. E deu cobrar sa cosa, y encara esmenar al comprador lo dan e la messio, que en la cosa o per la cosa aura feyta.

Mas si lo comprador sabia lo vici o la malaltia, jas sia ço qu'el venedor no lo y dixes, lo venedor al comprador no li es tengut ne obligat de redibicio ne de nulla altra cosa, e val la venda y es ferma.

Los sarrains que amenen o aporten los corsaris, e venen en encant, o els caualcadors, son tenguts d'aquesta redibicio o d'aquest tornar, si enans que sien pagats del encant, los pot esser prouat, que en lur poder dels corsaris o dels caualgadors aguessen aquest vici o aquesta malaltia.

Tots los altres ne son tenguts e obligats, si dins VI meses apres de la compra començaran lur pleyt de menar, quant a la redibicio; e d'aqui enant no. Quant a allo qu'el venedor es tengut al comprador en aytant com la cosa val meyns per lo vici

[1] *hu.* [2] *hu.*

o malaltia a restituir, ha loc, si dins vn an lo comprador començara son pleyt a menar apres que la compra aura feyta.

IX.

Vici apparexent es; geperut denant o detras, e senyal de nafres, orbetat, rancaylos, lagaynos, ernios, peu o ma o altre membre tolt, o dens perdudes, lebrosia o meselleria, e tinya, e totes altres coses semblants a aquestes, apparexents.

Malaltia o vici no apparexent es; repropri, *morbum caducum*, corrença de ventre o de sanc, mut, sort, o altres coses no apparexents semblants a aquestes.

X.

De tot encant es entes que ha espay de X dies a pagar, sino d'oli d'oliuar, de figueral, e de la delma, qu'es pague del oli a Nadal, e dels figuerals a Sent Michel, e de les altres coses, axi com entr'ells es empres; si doncs, quan tenen l'encant, no deyen ades a pagar.

XI.

Tota cosa que en encant sia venuda, e la cosa liurada o la verga, ab volentat d'aquel qui la fa vendre, jas sia ço que diner deu no s'i do, la venda es ferma y estable axi com si diner deu hi era donat, car venda deu quan [1] no requer diner deu.

RÚBRICA VIII.

DELS BATLES E DEL VEGUER.

Veguer e Batles deuen esser catolics, e no heretges ne jueus ne sarrains, e deuen esser d'entegra fama, e deuen cobeejar justicia e lealtat, e deuen viure honestament, e no deuen nulla

[1] Las palabras *deu quan*, resultan sin sentido y debieran leerse *en encant*.

persona nafrar de feyt ne de paraula. Nafrar de feyt es entes, quan lo aonta en persona, ne li fa perdre les sues coses, a tort e sens rao. Nafrar de dit es entes, quan dien a tort e sens rao o [1] altres paraules enjurioses ne menaces.

Deuen redre a cascu son dret. On si algu Veguer ne Batle, corrumput per diners o per precs, o per amistat o per parentesc o per promessa, que sia feyta a eyl o a altre per eyl en nom d'eyl, fa neguna cosa que sia contra Costuma ne contra Dret ne contra justicia, deu esser punit segons que Dret vol, e gitat del offici; car dura cosa es e leja que d'eylá on deu exir justicia isqua injusticia; e atressi es dura cosa e sol ne esdeuenir molt mal, e molt mal esdeueniment, pledejar sots enic [2] e corromput ne sospitos Veguer ne Batle. E si cas s'esdeue, que Batle ne Veguer ne altra persona, loch de Senyor tenent, raona ne dona patrocini ne ajuda a neguns dels pledejants, que la part contra qui raona o dara patrocini, que li pot dir que s'en cayl, e que no'l ne raon; e dementre que eyl hi parle ne y raon res, no es tengut n'el pot hom forçar que respona al pleyt, n'el men, ne y enante en re.

RÚBRICA IX.

DELS NOTARIS E DE LUR OFFICI.

I.

Offici de Notari public es e deu esser leyal e secret en totes coses, que eyl publicament escriua. Deu fer testaments, e cartes de tots contrayts, e oltra son maltreyt e trebayl, per loguer e per salari de les cartes e actes que hom vulla que faça; e non deu rebujar neguna, ne fer ne dir per que aqueles aja a rebujar, n'en deu murmurar. On si eyl no vol fer ço que al offici pertayn, deu esser priuat e gitat del offici. Car Notari es dit seruu publich, no que sia seruu, mas per ço, car serueyx e deu seruir a tot lo poble, que a eyl vullen aemprar per rao de son offici.

---

[1] Suprímase esta conj. o. [2] *enemic*.

II.

Tot vey o ciutada de Tortosa e de son terme, qui volra esser Escriua en Tortosa, venga a la Cort, e sia examinat pel Veguer e per los Ciutadans, qui seràn a aquela ora en la Cort, e si's trobe que sie couinent, jur ayli en presencia del Veguer e d'aquels Ciutadans, que be e leyalment vsara l'ofici d'Escriuania, y encontinent sens algun seruii, lo Veguer y els dits Ciutadans donen li auctoritat d'usar l'offici damunt dit; e aço tot sie escrit el Libre de la Cort; e aquest, qui aquesta auctoritat reebra, sia tengut de donar al Escriua de la Cort, XII diners per aquesta escriptura. E aço s'entena, no tan solament als esdeuenidors, ans encara a aquels qui ara aquest offici vsen en la ciutat de Tortosa; en altra manera, les cartes feytes per eyls, d'aqui enant no agen neguna valor.

III.

Notaris o Escriuans no deuen posar ne metre en les cartes anys de la Encarnacio' de Nostre Senyor ne dia, sino aquel tan solament en que los contraents fan lurs contrayts, testaments o actes, car si altre dia ne altre an passat hi posauen, deuen esser punits e condempnats axi com a falsaris.

IV.

Tot Escriua e tot altre hom pot tenir escola francament e quitia, e mostrar de qual sciencia eyl sapia, ne vula mostrar, sens tot contrast.

V.

En totes les cartes, testaments o actes, deuen posar e metre los Escriuans, y en totes les notes, que d'aqui enant se faran, o els Notaris, lo nom del testador e dels marmessors, y el nom dels contraents e dels pledejants, e la cosa sobre que lo contrayt o'el pleyt es feyt, e la quantitat o preu, e les renunciacions

que son mester e necessaries en la carta, segons lo contrayt. E si eyls hi volen renunciar, deu hi metre la renunciacio, si no, non i deu gens metre; car negu, si no's vol, no deu esser forçat a renunciar a ren que son dret sia.

Deu hi metre e posar l'an de la Incarnacio, ço es, lo dia de Sancta Maria del mes de Març, y el dia on aquel contrayt se fa, o el testament o les actes, e dos testimonis o plus qui sien presents, y el nom dels testimonis escriure, y el nom de la Ciutat, lá on diu: QUOD EST ACTUM IM CIUITATE DERTUSE: ANNO DOMINICE INCARNATIONIS, etc. E deu escriure en los testaments y en les cartes publiques, son senyal, e son nom, y el loc d'on es Notari. E si alguna interlineadura o rasura o emenadura hi aura, deula escriure apres que son nom aja escrit, ço es a saber, en axi: SIGNUM Talis QUI HOC SCRIPSIT CUM LITTERIS VEL DICTIONIBUS SUPRAPOSITIS VEL RASIS ET EMENDATIS, VEL CUM RASO IN Tali LINEA VBI DICITUR, sic ET sic, DIE ET ANNO QUO SUPRA, VEL PRENOTATIS.

Empero si'l Escriua fa escriure les cartes o els testaments a altra persona, l'Escriua o Notari deu escriure en la dita carta la sua subscripcio entre l'espay que es entre el senyal d'aquel qui la escriu, e la tenor de la carta, en axi: SIGNUM Talis NOTARI PUBLICI DERTUSE QUI HOC ESCRIBI IUSSI VEL FECI. E aquel qui per manament del Notari la escriu, deu fer son senyal, en aquesta forma: SIGNUM Talis. QUI HOC SCRIPSI, MANDATO Talis, NOTARI PUBLICI DERTUSE, DIE ET ANNO PRENOTATIS VEL QUO SUPRA; e aytals cartes, e testaments, o codicils, o enuentaris, e totes altres cartes, e escriptures, en axi feytes, han valor e fermetat axi e aytambe com si l'Escriua propriament ab la sua ma les auia escrites.

VI.

Public Notari deu esser maior de XX e V ans e no menor; e pot fer cartes per tot lo terme de Tortosa, axi com dins la Ciutat, e totes coses que al offici de la Escriuania pertaynen, reebre y escriure.

VII.

Los Escriuans, quan moren o ixen de la Ciutat per fer en altre loc son estatge o sa residencia personal, deuen lexar lurs notes, e lurs memorials, e lurs cartes, closes a altre Escriua o Notari public de la Ciutat, qui en loch d'aquel Notari absent pusca fer les cartes e metre en forma publica; e deu ne fer, aquel qui reebra les notes, mencio en son seynal, sots aquesta forma: SIGNUM **Talis**, NOTARI DERTUSE, QUI HOC SCRIPSI PRO UT IN NOTULIS **Talis** NOTARI, QUONDAM MORTUI VEL ABSENTIS, INUENI, DIE ET ANNO PRENOTATIS. E aytals cartes han valor e fermetat, aytambe com si lo primer Notari les agues feytes, e meses en publica forma.

VIII.

Los Notaris, nuyl temps ne en nuyl loc ne per nuyla rao [1] ocasio, aqueles notes que eyls noten o escriptures, que eyls fan en secret, no son tenguts ne deuen esser forçats que les mostren ne les manifesten a nulla persona, sino a aqueles persones que lo secret han feyt. E los contraents deuen saber com fan fer les cartes; que es Costuma que no poden de les coses que tenen per altre a sens o a part, vendre, donar, alienar ne lexar nulla cosa seent a cauallers, ne a Sents, ne a nuyl hom d'orde, clergue ne altre; que aytal venda donacio o alienacio o lexa qu'es façа, no val, ne deu ne pot valer nuyl temps.

E si per auentura, algu los vendra o'ls donara o'ls alienara o'ls lexara alguna cosa seent de les damunt dites, no val ne es ferm ne estable quant a aço, que ells o [2] puxen retenir; mas si'ls e [3] donat o lexat, deuen o [4] vendre a persones no vedades, saluu lo dret del senyor en fadiga y en altres coses, e poden retenir lo preu.

IX.

Lexa que sia feyta o donacio en testament o en codicil als Notaris, qui aquels testaments o codicils reebran o faran, val e es ferma e la poden pendre e auer e retenir, sens tota pena.

---

[1] Súplase la conj *o*. [2] *ho*. [3] *es*. [4] *ho*.

X.

Notaris qui facen falsia en lurs officis o en lurs escriptures, deuen esser punits e condempnats axi com a falsaris; y encara deuen esser priuats e gitats del offici de la Escriuania, per tots temps, sens tot remey y esperança, que james no y tornen ne y pusquen tornar.

Los Notaris personalment deuen pendre los fermaments de les dones, per ço, que frau ne engan no s'i puxa fer ne machinar, ne fermar la seruenta en loc de la dona, ne vna persona per altra.

XI.

Si pleyt sera contra lo Notari, per rao de son offici, deu ne fer dret en la Cort de la ciutat de Tortosa a aquel qui d'ell se clamara, e aqui pledejar e respondre e oyr sentencia o sentencies; e si allega algun priuilegi, en continent deu esser gitat e priuat del offici, per juhii e per sentencia, que més no y torn, exceptat ne clergue qui no y pot renunciar.

RÚBRICA X.

DELS CORREDORS E DE LUR OFFICI, E DE ÇO QUE DEUEN PENDRE DE LES COSES QUE VENDRAN O CRIDARAN.

I.

Tots los officis son leyals en si meteys e bons; on per ço, com per tals persones e molts guaayns que per occasio dels officis, eyls fan e donen obra qu'es facen, los officis que son justs e bons, son tenguts en dubte e'n venen a meyns preu. On deuen saber los Corredors que lur offici es public, e'n son persones publiques, axi com a persones publiques, deuen seruir a tot hom qui per rao d'aquel offici los aja obs ne mester; e no deuen dir de no, ne deuen rebujar en re per que aquel qui mester ne obs

l'a [1] per rao de son offici, no'l pusca auer a son seruii, de tot ço que pertayn al offici de la Corredura, de que aquel Corredor vsa. E si contra aquestes coses o vna d'aquestes fa ne diu, de continent, sens tot remey, deu esser priuat e gitat per tots temps d'aquel offici, que no vs ne james no pusca vsar; la qual accusacio pot fer tot hom del poble.

Empero, si per auentura algun Corredor, en alguna cosa de son offici, falsia alguna o engan fara, o mes de preu que no es tatxat per alguna cosa a vendre ne cridar, pendra ne demanara, axi com a falsari sia condempnat e gitat de son offici, que nuyl temps no y pusca tornar, ne d'aquel d'aqui enant no pusca vsar.

II.

Fermances deuen donar los Corredors que d'aqueles coses qu'els son liurades a vedre [2] que sien salues, en axi que les coses o el preu d'aqueles pusquen auer e cobrar lurs senyors, e que eyls no les pusquen perdre, ne eyls no s'en pusquen anar ne fogir ab les coses, ne ab lo preu.

III.

Los Corredors deuen cridar publicament, aquels qui han offici de cridar, totes les coses que hom los dara, n'els comanara a cridar; e si fer no u [3] volen, per tots temps deuen esser priuats e gitats del offici de Corredura.

IV.

Los Corredors deuen tenir, cridar e vendre tots los encants, que hom te o vol tenir en Tortosa, axi de catius, com de robes, com de fruyts, com de totes altres coses de que vula tenir ne vendre encant; e axi a dies de festes com d'altres dies, que no y deuen dir de no, ne u [4] deuen rebujar ne contradir, ne deuen trobar occasio per que no u [5] facen. E si contra aço faran, deuen esser priuats e gitats del offici de la Corredura.

---

[1] *ha.* [2] *vendre.* [3] *hu.* [4] *hu.* [5] *hu.*

V.

Tot ciutada o habitador de Tortosa e de son terme, e no altre, pot esser Corredor. Mas deu venir a la Cort, y en presencia del Veguer e dels Ciutadans qui aqui seran, si conexeran que y sie couinent, jur que be e leaylment [1] vs d'aquel offici; lo qual sagrament feyt, sie li donada auctoritat, sens algun seruii. E aço tot sie escrit en lo Libre de la Cort; per la qual escriptura, aquel qui jurara, do al Escriua de la Cort dos diners. E aço s'esten e no tan solament a aquels qui han a venir, ans encara als presents.

VI.

Pero deuen cridar tots los bans e'ls establiments e totes altres coses que la Senyoria, ensems ab los Prohomens de la Ciutat, vulen cridar ne fer cridar publicament, sens tot preu e seruii, que no'ls n'es hom tengut de donar ne de fer, ne eyls no u [2] deuen demanar ne pendre. E si contra aço fan, deuen esser preses e detenguts preses en la Çuda, aytant com als Prohomens de la Ciutat placia, e depuxs deuen esser priuats e gitats del offici per tots temps.

Atressi; deuen cridar tot conseyl qu'els Ciutadans vullen fer ne tenir, sens tot preu e seruii, que hom no'ls n'es tengut de fer ne de donar, sots la pena sobredita. E tota via sia entes dels Corredors qui han offici de cridar.

VII.

Tot Corredor deu cridar honors, cases, leyns, barques e totes altres coses, que hom vulla vendre o no vendre, que hom vulla fer cridar a dies, aytants de dies com a hom placia, que les vulla fer cridar, e tot dia, per tota la Ciutat, ab que hom li do per cascun dia, vn diner; e no deu plus demanar ne pendre.

Atressi; deu cridar per tota la Ciutat vi, e totes coses que degen cridar, be y lealment, en axi que no deu cessar, tro que per tota la Ciutat les aje cridades. E si contra aço fan, deuen esser priuats e gitats del offici sens tot remey.

---

[1] *leyalment.* [2] *hu.*

VIII.

Tot Corredor qui vena robes, les deu emparar de tot hom qui les li vulla donar a vendre, e les deu portar a vendre per la Ciutat; e si les ven, deu lo'n hom pagar, segons que la roba val, e segons la tatxacio de la sisa de la Corredura.

E si no la ven, no li'n deu hom re donar, per molt que la tenga, ne eyl non deu re pendre ne demanar, e si u [1] fa, es tengut per fals, e deu esser condempnat axi com a falsari.

IX.

Mercader, durant l'offici de la Corredura, negun Corredor esser no pot ne deu; ne machinacio no deu fer ne dir, que eyl aja part, ne prenga per si ne per altra [2] neguna part de neguna mercaderia que eyl vena ne sia corredor, ne de que altre sia Corredor, ne perçoner en nuyl feyt de mercaderia, no pot ne deu esser, quan per aytals feyts com aquests, los mercaders e tot venedor e comprador, si los Corredors en ren eren parçoners, podrien esser e son enganats e defraudats; com voracitat cobea de mal guaayn, deu esser refrenada e luynada de totes.

Per esters, los Corredors deuen esser leyals e feels en lur offici, que per amor ne per seruii, ne per promissio qu'els en sia feyta, ço que esser no deu, no deuen pus declinar a la vna part que al altra. E per tots e sengles, axi estrayns com priuats, deuen esser leyals e feels. Pero tota ora primerament, e sobre totes coses, deuen encercar lo profit e la vtilitat dels mercaders de Tortosa e de tots los Ciutadans e habitadors de Tortosa sens dan d'altre, e fadigar en eyls primerament de ren que ajen a vendre ne a comprar, si u [3] volen vendre ne retenir ne comprar; car si leyals e feels no eren, o no son en lur offici, axi com desus es dit, deuen esser punits e condempnats axi com a falsaris. E nuyl hom no deu vsar de dos officis, en los quals se faça e's pot seguir gran falsia e gran engan, axi com es, que Corredor sia mercader e Corredor, ne mercader, atressi, que sia mercader e Corredor.

---

[1] *hu.* [2] *altre.*

X.

AQUESTA ES LA SISA DEL PREU QU'ELS CORREDORS DEUEN PENDRE DE TOTES LES COSES QUE CORREN E VENEN.

Carga de pebre, dona de corredura, VI diners.

Carga de comi, IV diners.

Carga de batafalua, IV diners.

Carga de citoual, VI diners.

Carga de cera, VI diners.

Carga d'alum cuquereyn, IV diners.

Carga de tot alum, IV diners.

Carga de ginebre [1], VI diners.

Carga de caneyla, VI diners; e si's vena liures, mealla mealla la liura.

Carga de girofle, VI diners; e si's ven a liures, mealla mealla la liura.

Carga de breil, VI diners.

Carga de paper, VI diners.

Carga d'espic, e de nous noscades, e de nous d'exarc, VI diners; e s'is venen a liures, mealla mealla la liura.

Carga d'argent viu, VI diners.

Carga de vermeylo, VI diners.

Carga de gala, IV diners.

Carga de galangal, VI diners.

Carga de pebre lonc, VI diners.

Carga d'indi, VI diners.

Carga d'orpiment, VI diners.

Carga de corayl, VI diners.

Carga de grana, VI diners.

De C canes de drap de li, de canem, e de canabaç, VI diners.

Carga de coto, VI diners; e es la arroua de XXX liures.

Carga de li, III meales, o meala meala del quintar.

Carga d'ensens, VI diners.

Carga de mosquet, VI diners.

---

[1] *gingebre.*

Carga de goma, III diners.
Carga de suquer, VI diners.
Carga de roses e de violes, IV diners.
Dotzena de cordoans, vn diner.
Carga de safra, XII diners.
Tota peça de drap de color, leuat presset vermeyl, VI diners.
Presset vermeyl, XII diners.
Tot drap de França, III diners la peça.
Valenxines, II diners.
Bruydes, II diners.
Xartres, II diners.
Aumonechs, II diners.
Berregans, II diners.
Blanc de Narbona, II diners.
C canes des[1] terliç, VI diners.
Bala de totes teles de Burguyna, VI diners.
C d'aynines, III diners.
C de cabrits, II diners.
C de conills, un diner. E bala, VI diners.
Peça de drap de Leyda, II diners.
Cauayl, XII diners.
Roci o mul o palafre, VI diners.
Egua, III diners. Puyli cauayli, VI diners.
Ase e bou, cascu, II diners.
Carga de classa fistola, IV diners.
Carga de classa, III diners.
Kafiç de roudor, I diner.
C de boquines, IV diners.
Traca de cuyrs de bous, II diners.
Quintar de lana, una mealla.
Carga de cleda, un diner; e sia la arroua ab cara de XXXIV liures.
C de moltonines, IV diners.
Miller de enaps[2], V diners.
Miller de boys, I mealla.
Carga de regalicia, III diners.

[1] *de.* [2] *naps?*

Carga d'ametles, IV diners; e sia la arroua de XXXII liures.

Bala de fustanis, VI diners.

Carga d'arroç, III diners.

Sach d'auellanes, I diner.

Carga de roja, VI dines; e sia la arroua de XXX liures.

Carga d'orxica, II dines; e sia la arroua de XXX liures.

Carga de sabo, II dines.

Carga de blanc, III dines.

Catiu o catiua, VI dines.

Miller d'anguiles, un diner.

Carga de peyx salat, I diner.

Carga d'uruga, II dines.

Carga d'oli de linos, II dines.

D'oli d'oliues, IV canters per I diner.

Cafiç de forment, d'ordi, o d'auena, o de mill, o de tota vianda qu'es mesura, I diner.

Carga de ros de botes, III dines.

Caxa de vidre, IV dines.

Quintar de ploma, una mealla.

Quintar de tot metall, una mealla.

Quintar de ferre, de plom, d'estayn, d'acer e d'almartech, una mealla.

Quintar de borra, una mealla.

Quintar d'estopa, una mealla.

Quintar de carn salada, de formatge, de sagi, de seu, de datills, una mealla.

Carga de corns, II dines.

Quintar de canem obrat o a obrar, una mealla.

De IV sportes de figues, un diner.

De IV sportes de pegunta, un diner.

De IV sportes [1], un diner.

De IV gerres de toynina, un diner.

Quintar de mel, una mealla.

Carga de fustet, un diner.

De IV quintars d'atzebib, un diner.

Quintar d'erba colera, una mealla.

---

[1] Aqui existe un claro en la edicion auténtica de 1539.

Carga de cofoyl, una mealla.

Carga de pel de boc, un diner.

De IV sportes de sardina, una mealla.

Carga de sofre, III mealles.

C de besties menudes, XII dines.

De X quintars de tea, un diner.

De XII de fusta, una mealla.

De heretat qu'es vena, de C Mazmodines, XII.

De tot leyn qui's vena, de C liures, II sous.

De C quarters de vi, un diner.

De robes qu'es venen en encant tro a C sous, II dines per liura. E de C sous en amunt, ço es oltra C sous, puja l'encant, de la primera liura tro a la derrera, I diner per liura.

Caxa de cendat, VI diners.

Quintar de cadars, IV dines.

Quintar de seda VI diners; e si's ven a liures, mealla mealla per liura.

C de cabaçs, II dines.

Centenar d'escudeyles, I dines.

Fayx de lances, e son VI dotzenes, III dines.

Fayx d'açcones, e son XII dotzenes, II dines.

C de carabaces seques, I diner.

C de canades, II dines.

C de congres, III dines.

Dotzena de galotxes, una mealla.

Dotzena grossa de galotxes, II dines.

Dotzena de gerres, I diner.

March d'argent, I dines.

C torneses groses, un diner.

C liures de moneda, IV dines.

Dotzena de pargens, una mealla.

C arroues de farina, III dines.

Dotzena de flaçades, III dines.

Dotzena d'açtores, vn diner.

Dotzena de sachs o de saques, I diner.

Corredor de vi no prena de dues ampolles de vi que crit, sino un dines.

Reua no sia presa de nuyl comprador, estrayn o priuat.

Lo venedor do aytant de reua com de corredura, segons la forma sobredita.

XI.

Per leyn a noliejar; ço es de leyn, qu'el senyor del leyn aja C liures de nolit d'aquela moneda on fara cap, don lo senyor del leyn de corredura, dos sous, e el mercader altres dos sous.

RÚBRICA XI.

DE GUIATGES E DE TREUES DONADES DE PART A PART.

I.

Tot ciutada pot guiar tota persona, que algu malefici o mala feyta aja feyta en Tortosa ne en son terme, segons que es contengut en aquela Rubrica que conten e diu: **Quals persones e quals coses pot hom pendre per sa propria auctoritat e sens juhii**[1]; e aquesta Costum deu se entendre segons aquela.

II.

Si algun caualler o altra persona volra entrar en Tortosa, ne en son terme, e sera en reguart d'algun Ciutada o habitador de Tortosa ne de son terme, ans que assegurat l'aja a conexença dels Ciutadans e de la Cort de Tortosa, que no li faça mal en persona ne en coses, per si ne per altre, per negun engan, ne per neguna art, ne per neguna occasio, en Tortosa ne en son terme no deu entrar, ne hom no lo y deu lexar entrar, ans li deu esser vedat, lo ciutada qu'es tembra del caualler, assegurant primerament que faça dret al caualler.

III.

Treues o pau perpetual que sien feytes o feyta entre alguns, tota hora es entes que son feytes a bona fe e sens engan e sens

[1] Es la Rúb. VIII del lib. I.

tot mal engiyn. Qui contra fa, es tengut de treues trencades, ço es, que es e roman traydor a la part. E tota pena que y sia mesa ne posada per les parts, pot se demanar e pendre per la part a que ha hom forfeyt ne es vengut contra; e aquel o aquels qui fan o han feyt contra, son tenguts e obligats a la pena a pagar a la part aduersa; e no per ço meyns, la pena pagada, roman traydor per tots temps a la part a qui les treues hauia donades o auia feyta la pau perpetual; e aço es entes, si li donc dan de persona a persona. E si clamar s'en volra de treues trencades, o de pau trencada, pot demanar e conseguir tot lo dampnatge que pres ne soffert n'aura. Empero, si dan es donat en coses, deuen esser en doble condempnats.

RÚBRICA XII.

DE BATAYLES, ÇO ES, QUE NO S'IC DEUEN FER.

Batayles en la Ciutat de Tortosa, no ha, ne y deuen esser, ne s'i fan, ne s'i deuen fer.

RÚBRICA XIII.

DE FORNS, E MOLINS, E DE BAYNS, E DE TORRES, E DE MASES, QUE CASCUN CIUTADA POT FER DINS LO SEU E AYTAN GRAN E AYTAN ALT COM SE VOLRA.

I.

Tot hom pot fer o fer fer el flum d'Ebre, e en les altres aygues, e en ses honors, e en ses possessions, francament e quitia, molins, forns, e bayns, a son propri vs e no a als, quant als forns e bayns, sens tota seruitut e contrarietat de neguna persona. Poden encara fer nores, çuts, e cequies e pexeres, on pusquen pendre les aygues per tots locs regar lurs honors e lurs possessions, e defendre, atressi, lurs honors e lurs possessions, qu'el flum de Ebre ne les altres aygues no les pusquen destruyr, ne les s'en pusquen menar ne affoylar ne pejorar.

II.

Tot blat deuen molre los moliners a la XX, ço es, que de X arroues que deuen pendre vna.

III.

Los forners deuen coure lo pa, ço es a saber, XXX pans per vn; ço es qu'el senyor del pa deu cobrar los XXX pans quitis, e si'n cremen n'en affoylen negu, ne panada, ne caçola, ne re que hom los liure que meten el forn per coure, deuen ho tot emenar. Mas per caçola, o per panada ren non deuen pendre.

IV.

Moliners qui reeben blat a pes, d'aquel pes meteyx que es lo blat, deuen retre la farina que d'aquel blat sera exida, e no'l deuen cambiar, ne fer nuyla mescla, ne fer nulla machinacio ne frau en pesar, ne en als no deuen fer, per que la farina ne el blat a son senyor valla meyns, n'en sia defraudat. E qui contra aço fara, deuen esser punits e condempnats axi com a falsaris, ço es que o [1] emenen en doble.

V.

Nuyl hom, de bayns que faça en sa honor ne en ses cases, no deu pendre loguer de nuyl hom que en aquels se bayn, ne eyls vullen que s'i bayn, ne loguer negun no li'n deuen ne poden donar. Per ço, quan los bayns, en que loguer se deu donar ne pendre per baynar, son de la Vniversitat de Tortosa, e tots los ciutadans e habitadors de Tortosa e de son terme qui per baynar ajen a donar ne a pagar loguer, se deuen baynar als bayns de la Vniversitat, e aqui pagar e no en altres bayns. E aqui els bayns de la Vniversitat deuen baynar tot hom, ab son missatge, per vna mealla, y entre el senyor e son missatge no deuen dar

---

[1] *ho.*

sino vna mealla; e si va tot sol, atressi deu dar vna mealla. E tota dona ab siruenta o missatge que men, que sia seu o no seu, pus que ab eyla va per seruir eyla, e ab son infant, si'l ha, que sia de VII ans en auall, no deu dar mas mealla, ço es, que quan la dona ab son missatge e ab l'infant, si'l ha, quan tots tres sien baynats, deu donar vna mealla. Atressi, si tota sola hi va e's bayna, deu pagar vna mealla. E els dits bayns deuen tenir tants de cubs que los vinents aqui, que no facen portar lurs conques o no les han, ajen bastament d'aquels cubs a lur baynar; e deuen eser nedeus e temprats a baynar; e bastament d'aygua calda e freda, que complidament n'ajen bastament a lur volentat. E tots dies deuen esser apparellats per baynar tot hom e tota femna, que aqui's vulla baynar, de nit e de dia.

RÚBRICA XIV.

DE PA DE LES FLEQUERES QUI ES DE PES MENOR, E DE LES MESURES QUE SON PUS MINUES QUE NO DEUEN.

I.

Les flequeres deuen fer lo pa que fan a vendre, bo e leyal, e de dret pes, e deuen comprar bona farina e bella, e no juylosa ne terrosa ne cruxent. E aquel preu [1] que compren, deuen guaaynar II dines en la arroua, e no plus, quan lo pa n'es cuyt; en axi que si val'arroua de farina XIIII dines, dona'ls hi hom dos dines de guaayn; e conta'ls hom a XVI dines, e en axi ven ne per cascuna dinerada, II liures de pan cuyt. E d'aqui enant, a qual preu compren, juyn los hom a cascuna arroua de farina dos dines; on si compre a XII dines la arroua de la farina, pesa'ls hom lo pa cuyt de la arroua a rao de XIIII dines, e axi de cascuna arroua per moltes o per poques qu'en pasten. E si falsia en lo pes del pa es trobada, la flequera deu pagar per pena, V sous a la Senyoria, e pert la fogaça que es naquiça ne de

---

[1] *pa*

meyns pes tan solament. E si no ha de que pac los V sous, deu estar el costeyl qui es el cap del ma el vel [1] tinent ab los archs d'En Borraç deç Puyg, de hora de tercia tro a hora de miyg dia, tota nua sens camisa, exceptat que pot tenir la camisa en torn de les anques e de les cuxes; per ço que hom no li puxa veer ses vergoynes o ses natures.

II.

Lo pa de les flequeres deu regonexer lo Veguer ab dos o tres Prohomens de la Ciutat; e aquels Prohomens deuen lo pesar, present lo Veguer tan solament, que nuyl altre hom de la Senyoria, Batle ni Batles, ne nuyl altre no y deu esser; e'l Veguer no deu pesar, mas los Ciutadans. E si troben lo pa naquiç, deuen condempnar en los V sous la flequera. E lo Veguer pot entrar ab los Ciutadans, el forn o en l'alberc on es lo pa que volen pesar; e si'ls Ciutadans no y volen anar o no y volen pesar, lo Veguer, pus los n'aura requests vna vegada aquels Ciutadans, qui aqui seran presens, pot fer totes aquestes coses sobredites per si tan solament o ab sa companya; pero si la flequera lo vol veer pesar, deuen lo y denant pesar e mostrar ans que sia destreta de pagar ne forçada. E per mija onça o per meyns que la fogaça sia trobada de meyns pes, nou deu esser condempnada en los V sous, mas oltra mija onça de meyns pes, deu esser condempnada e ponida; e tots los V sous de la pena, son de la Cort, per rao de la Composicio de Fliyx. E aquest regoneximent e pesar del pa, se deu axi ben fer quan son feries de meses e de venemes, com en altre temps.

III.

Qualque hora sera vist al Veguer e als Ciutadans que degen regonexer les mesures del vi e del oli e del blat, e les onces e les liures e'ls marchs, ni les arroues ni'ls quintars, regonexen o [2] lo Veguer e'ls Ciutadans ensems; e si'ls Ciutadans, requests

[1] Debe haber error en las palabras, *del ma el vel*, pues tal como se hallan escritas no tienen sentido. [2] *ho.*

vna vegada en la Cort per lo Veguer, no y volra anar ni esser, lo Veguer per si o [1] reconega, e si'l Veguer, request vna vegada per los Ciutadans, no y volra anar ni esser, los Ciutadans per si o [2] reconeguen; y en tot cas que sera trobat fals pes, o falses mesures tenir, pac per pena XX sous, dels quals los Ciutadans ajen lo terç, el accusador lo terç, e la Senyoria lo terç; e si no y ha accusador, la Senyoria aja les dues parts.

Pero quan les han totes reconegudes, si los senyors d'aqueles volen e demanen que, denant eyls, sien reconegudes, deu les hom regonexer, denant ells, ans qu'en sien forçats e destrets de pagar tro que sien reconegudes denant ells. E totes les mesures falses ne naquices de fust, deuen esser cremades en la Plaça, denant tuyt, e totes les altres trencades; e les liures, onces, marchs, arroues, e quintars, trencats e pecejats e gitats el Rech.

IV.

Los teners e les teneres deuen guaaynar el cafiç del ordi e de la auena, y el canter del oli, en cascu, XII dines e no pus. E si hom demana que li sia mesurada barcella entegra, deuen la y liurar ab barcella, e no ab almut. E si contra aquestes coses fan, o contra vna d'aquestes, deuen pagar e donar per cascuna vegada per pena, V sous, e deuen ne esser condempnats per juhii en pagar los V sous; dels quals V sous, ha la Cort lo terç, e lo Comu de la Ciutat l'altre terç, e'l trobador o'l accusador l'altre terç romanent.

V.

Ab ambut de coure o de lauto deuen les teners mesurar l'oli als compradors e no ab altres ambuts; e si contra fan, tots los altres ambuts d'oli deuen esser cremats e pecejats.

VI.

Los fariners, e tots aquels qui venen farina, deuen fer e vendre als compradors vna arroua e plus, e mija arroua, e VIII

---

[1] *ho.* [2] *ho.*

liures, si's vólen los compradors. E deuen ne esser forçats los venedors, pus auran cridada o oberta la farina, a vendre a aquel preu al qual la auran cridada o vberta.

RÚBRICA XV.

DE OFFICI DE PES E DE MESURES, E DE QUIYNA QUANTITAT DEUEN ESSER, E DE LA GOA DELS LEYNS.

I.

Lo quarter del vi de Tortosa, es e deu esser de XXIIII liures.

La liura ha en si XII onces.

March ha en si VIII onces.

La arroua de la pedra o de ferre, o qualque sia que arroua sia, ha XXXII liures.

II.

Lo quintar ha CXXVIII liures, e son IIII arroues.

III.

Canter d'oli de Tortosa ha XLIII liurades meyns quarta.

IV.

En lo canter ha VIII cadafs; y en lo cadaf ha VIII maquiles; y en la maquila ha VIII onces.

V.

La cana de Tortosa es e deu esser de VIII palms e de vna pollegada, segons que es senyalada el primer pilar, com hom entra en la Seu de ma Dona Sancta Maria, a man dreta, segons que es senyalada en la paret per lo portal Major de Sancta Maria, a man dreta, com hom entra de fora deues lo Fossar.

VI.

La goa dels leyns de Tortosa es e deu esser de tres palms e terç de cana. Caffiç de Tortosa es de XXV barcelles.

VII.

La qual barcella deu auer dintre la taula en alt ab les ferradures desus posades, vn palm e mig e de terç de quarto de palm en totes les IIII taules de la barcella, que son per los costats de la barcella.

Lo sol de la barcella, dintre en la barcella, e de taula a taula es e deu esser a totes parts de si, vn palm e mig meyns vn quarto de quarto de palm.

La boca de la barcella deu esser, dintre la barcella de taula, a taula, en la hora [1] de la barcella I palm de quarto e de quarto de palm, la qual barcella deu esser fassida per totes les ores [2] de la barcella de lates de ferre, e vna lata de ferre deu passar per mig de la barcella, que tenga e sia fermada de la vna ora [3] de la barcella tro en l'altra.

E el mig del sol de la barcella deu esser vna verga de ferre redona ficada que pug entegra tro a la lata del ferre, que va en traues a la barcella, que sostenga la lata trauessada que no pusca enclinar ne baxar.

De la qual barcella se deuen fer VI parts, que son dits VI almuts, e ha en comte en si VI almuts, y en guisa que cascu dels VI almuts contenga en si, sisena part de la barcella.

D'altra part la barcella deu contenir en si, tres cutxols que cascu tenga en si, quan sera corrent, la terça part de la barcella, e no meyns ne més.

Atressi, a [4] y mig almut, que deu conteuir en si la dotzena part de la barcella, e no meyns ne més, e deu esser corrent.

VIII.

La quartera de la calç e del algebs [5] ha en si tres barcelles corrents; e VIII quarteres fan cafiç.

---

1 *bora.* 2 *hores.* 3 *hora.* 4 *ha.* 5 *algeps.*

La quartera de la sal ha e conte en si, tres barcelles corrent [1], e XI quarteres fan caffiç.

IX.

Les peses, balances e calastons de la Ciutat de Tortosa e de son terme, deuen esser leyals e affinats.

X.

Tot ciutada o habitador de Tortosa e de son terme pot fer e fer fer, e tenir en son alberc e de fora, totes mesures de vi, d'oli, de forment, d'ordi, d'auena, de mil, de tot legun e de totes fruytes, e de totes altres mesures e peses, balances, arroues, e miges arroues, e calastons, e liures, marchs, onces e miges onces, e huytaues, e quarterons, e arges [2] e quintars, e tots altres pesals, en que hom pusca o deja re pesar per si meteyx o per sa propria auctoritat. E en aqueles [3] e aqueles, pesar, e mesurar a si o a altre, e axi be a estrayns com a priuats, e aqueles peses o mesures logar, y el loguer pendre, e aquel fer seu. E tots aytants, e aytantes com ne vulla fer, ne fer fer, ne tenir ab obs de si e d'altres estrayns, ne priuats, e totes hores qu'es vulla ne li placia, sens embargament e contrast de nulla persona, Senyor ni altre, no es tengut qu'en faça deguna [4] denunciacio a nulla persona. E pot pendre e fer aquela mesura o mesures, o pes, o liures, o arroues, onces, marchs, canes, e totes altres mesures, o peses, calastons, e balances de qualque a ells més placia, qu'en vulla pendre, sens seruii, que no es tengut de fer a Senyor ne a altre, en nulla guisa, e sens tota seruitut, que aqui nuyl hom no pot auer.

XI.

La liura de la carn fresca o salada, deu auer XXXVI onces.
La liura de tot peyx, fresc o salat, deu auer XVI onces.
La liura de seda crua, XIIII onces.
La liura de grana fresca tro sia ben secca, XIIII onces.

---

[1] *correnls.* [2] *argens.* [3] *aquels.* [4] *neguna.*

XII.

Totes les altres liures, de ques [1] que sien, deuen esser e son de XII onces.

Lo march es e deu esser de VIII onces.

La onça es de XVI argençs.

L'argenç es e deu esser de pes de CCCXL y IX [2] grans de nuyl [3] sec o blanc, e no pus ni de meyns.

XIII.

Caffiç de forment deu esser de XXV barcelles rases, de ferre a ferre; pero de tot Juyn, de forment nouell se mesura a barcelles corrents; e dona hom de forment e d'ordi, XXIIIl barcelles de blat noueyl per caffiç. Passat Juyn, dona'n hom tota via XXV barcelles rases. Pero lo conte del caffiç a diners se compta del preu, qualque sia, a rao de XXIIII barcelles, per ço, car la XXV barcella se dona per tornes al caffiç; y en axi val la barcella aytantes mealles com lo caffiç se ven a sous; on si'l caffiç val XVI sous, la barcella val XVI mealles: y en axi ha tot lo compte.

XIV.

Caffiç d'ordi atressi's mesura, com lo forment, a XXV barcelles, e liura's cascuna barcella vn dit a traues sobre les lates del ferre, que son sobre les barcelles. Per tot Juyn, d'ordi nouell, donen XXIIII barcelles corrents per caffiç; d'aqui enant, XXV barcelles axi com dit es desus.

XV.

Caffiç d'auena, se mesura e's dona XXV barcelles corrents per caffiç, ab vna recalcada per cascuna barcella, qu'es fa ab abdosos los puyns.

---

[1] *quals.* [2] Debe haber error en esta cifra. [3] *miyl.*

XVI.

Los almuts del ordi e de la auena, en cascu, deu auer e comte en si, la VI part de la barcella, e no més ni meyns.

XVII.

Caffiç de mill e de paniç, se mesura e's dona a XXIIII barcella corrents per caffiç.

XVIII.

Caffiç de ciurons e de tot altre legum, se mesura e's dona a XXIIII bárcelles corrents per caffiç.

XIX.

Caffiç de nous e d'auellanes e de castanyes e de tota altra fruyta seca ques [1] mesura requer, se mesura e's donen XXIIII barcelles corrents per caffiç.

XX.

Aquesta es la ordenacio de les arroues de la Ciutat de Tortosa de quantes liures son, segons los auers; e deuen esser de moltes coses, axi con son auers de Leuant, e d'altres coses moltes, que son les arroues de XXX liures, e de moltes altres de XXXII e de més.

XXI.

La arroua d'aquests auers, qu'es seguexen, deu esser de XXX liures, tro al senyal dejus escrit.

XXII.

Primerament grana porgada es la arroua de XXX liures, e dona la una sarpallera.

---

[1] que

Pebre porgat de XXX liures.
Indi porgat, e dona la vna sarpallera.
Gingebre porgat.
Comi porgat.
Gala porgada.
Encens gros porgat.
Mastec porgat.
Claueyl de girofle.
Nous noscades e d'exarc.
Safra, de VI liures en amunt, dona sarpallera.
Caneyla.
Galangal.
Citoual.
Pebre lonc.
Cera.
Alum, ço es, tot alum.
Locca.
Breyl.
Espic.
Vermeylo.
Argent viu, dona sarpellera
Orpiment.
Coto.
Mosquet.
Tota goma.
Sucre.
Roses.
Violes.
Regalecia.
Roja.
Ortxica.
Datils.
Erba colera.
Soffre.
Cadarç.
Seda tinta.
Tota seda cuyta.
Cacia fistola.

Clasa.

Fustet.

Tro aci son les arroues de XXX liures; e aquestes qu'es seguexen son de XXXII liures.

XXIII.

Primerament, batafalua XXX e II liures.

Sabo.
Blanc.
Oli de linos.
Oruga.
Congres.
Tot peyx fresc e salat.
Arroç.
Faua.
Forment.
Figues.
Panses.
Amenles.

XXIV.

A l'esporta, oltra aço, si palmes hi ha, donen mija arroua; e si cobertor e no palmes, VIII liures: y en axi deu pesar l'esporta ab palmes VIII arroues e mija, e ab cobertor o meyns de cobertor VIII arroues e VIII liures.

Ros de botes XXX e II liures.

Ploma.
Ferre.
Acer.
Coure.
Lauto.
Tea.
Mantega.
Alcarauya.
Àlquena.
Carbo.
Tota ortaliza.
Estayn e tot altre metal.
Borra.
Carn fresca e salada.
Sagi.
Seu.
Canem obrat.
Pegunta.
Sosa.
Alquitra.
Mel.
Pel de boc.

XXV.

Tro açi es la arroua de XXXII liures. D'aqui enant son les arroues qu'es seguexen, segons que dejus es escrit.

Li, e canem y estopa, son de XXXIII liures.
Lana de XXXVI liures.
Cleda, XXXIV liures, cara comtada.
Formatges, XXXV liures.
Cofoyl, XXXVI.

RÚBRICA XVI.

DE CARNICERS E DE PESCADORS.

I.

En les taules de la carniceria de la Ciutat, que son deues l'Esglea de Sancta Maria, se deuen vendre moltons e vaques, bous, cabrits e anyels, porcs e truges, sanades tan solament.

Tota saluatgina se pot vendre e atressi en aquestes taules sobredites, e en les altres taules, qualsseuol, e quals e quant qu'els placia.

En les altres taules que son del altre lats, e son appellades taules de bocs, se deuen vendre les carns dels bocs e de les cabres, e de les oueyles, e de truja que no sia sanada, e tota altra carn lobada o morteina.

Tota carn mesella e corrumpuda o mal sana, en les taules sobredites, ne en altre loc de la Ciutat, no deu esser posada ne venuda; mas de continent, si y venia, ne deu esser gitada e portada al Rec, e aqui, sens tot allongament, gitada.

II.

En les taules que son prop lo portal de la Ciutat, deues lo Vayl, se poden vendre totes carns, exceptades meselles o corrumpudes o mal sanes, que aqui ne en altre loc no's poden ni's deuen vendre.

Los ventres, e totes altres menuderies que ixen dels ventres de les besties, se deuen vendre e's poden en les taules que son denant les taules dels bocs, y en les taules prop lo portal

de la Ciutat; exceptades les corades y els caps dels moltons, qu'es poden vendre en les taules dels moltons.

En la dita carniceria nulla bestia no deuen degollar ni obrir, ni nulla sutzura gitar.

III.

En les taules dels moltons e dels bocs, si per auentura algun hom estrayn o priuat amenara moltons, o bocs per vendre aqui als carnicers, e no s'en podra ab eyls auenir, y ells volran vendre a menut los moltons e'ls bocs, los carnicers deuen los logar taules aytantes com obs n'agen, e si no u [1] volen fer, lo Veguer ab los Prohomens poden e deuen assignar taules abastants, eyls donant a eyls loguer couinent.

IV.

Negun jueu, carn que en les taules se deja vendre, no deu degoylar, ni la ma dintre les besties metre.

Item; les carns no deuen esser fassides, ni en nulla manera inflar. El carnicer qui contra fara o fara fer, deu perdre la carn inflada o farcida, e donar encara V sous per pena; de la qual carn e dels sobredits V sous, ha la Senyoria lo terç, y el Comu de la Ciutat lo terç, e lo trobador o'l accusador l'altre terç romanent.

V.

Los carnicers deuen dir e nomenar als compradors la carn de quiyna bestia es; e si'ls sera demanat si es primal, si no u [2] es, deuen dir que no, e si es primal, deuen dir que hoc. E no deuen vendre vna carn per altra; e leyalment e sens engan e minua neguna deuen donar als compradors a cascu son dret e sa rao. E deuen esser leyals e feels en lur offici, e fer leyaltat a tots ceyls qui ab eyls han a fer, si que nulla machinacio no y sia feyta, per que eyls puniment ne altra pena poguessen auer ne sostenir. E deuen donar a tot hom de la carn de qual-

[1] *hu.* [2] *hu.*

que loc lo comprador ne vula, e aytanta com ne volra lo comprador.

VI.

Tot ciutada o habitador de Tortosa e de tot son terme, pot vendre carns salades o salpreses, e tota caça, e tota volateria, en qualque loc se vulla, en la Ciutat o de fora la Ciutat.

VII.

Tota carn saluatgina se deu vendre a II diners la liura, e no pus, exceptat porc senglar mascle, que pot hom vendre a tres diners la liura; e aquels qui'l vendran, si contra aço fan, deuen donar per pena V sous, dels quals V sous ha la Senyoria lo terç, el altre terç lo Comu de la Ciutat, e'l altre terç romanent ha lo trobador o'l accusador.

VIII.

Brelladors, caçadors, paradors, ne aquels qui traen nius d'oceyls, de res que prenguen, en qualque loc que sia, a nulla persona non son tenguts de part a donar, ne de fer algun seruii; si doncs lo senyor de la honor no li denunciaua primerament que eyl no vol que d'aqui auant entre en sa honor, que sia laurada, per breylar, ni per caçar, ni per parar, ni per nius a trer, car la denunciacio feyta, tot quant depuyx hi preses, no seria seu, mas del senyor de la honor. E aço s'enten de les honors que son laurades, car de les terres hermes no poden vedar ne contradir, ans francament e sens tot contrast y embargament d'algu poden breylar, e caçar, e parar, e nius trer, sens part e sens tot seruii, que no son tenguts de donar ni de fer; e pot culir grana y espart, e roudor, e tan, e herba, tot hom francament e que sia sens seruii e contrast.

RÚBRICA XVII.

DELS PESCADORS.

I.

Los pescadors, francamemt e quitia, poden pescar en la mar y en totes les aygues, dolces e salades; e qual que cosa hi prenguen es lur propria, sens part e seruii algu, que no son tenguts do donar a nuyl hom, exceptat de ço que prenen en los estayns, o de la sal que fan, de que son tenguts de donar la nouena part. E poden lo peyx vendre en tot loc, on se vullen, en la Ciutat.

Pero son tenguts a tot hom qui del peyx vulla comprar, que li'n venen aytant com ne vulla comprar, poc o molt, e d'aquel qu'el comprador vulla.

Empero, si lo pescador o pescadors auran venut lo peyx en gros a algu o a alguns, e alguns de la Ciutat sobreuendran a la venda, o al liurament del peyx, e'n volen auer part, si hi sobreuenen a la venda, quan se fa lo preu, o'l mercat del peyx, pot ne auer e deu sa part per nombre de persones que aqui seran al comprar, qui part ne vullen, pero que sien persones que parega qu'el vullen e pusquen comprar, e no infans ne femnes, ne hom qui per si meteyx no pusca pagar sa part.

Mas si sobreuendran al liurament del peyx, ço es, quan lo venedor lo liura al comprador, e sobreuendra quan lo mercat se fa del preu, mas no qu'en vulla part per nombre de persones, mas a son menjar, tot ciutada que y sobreuenga, en aquests dos cases, o en la vn d'aquests, ne pot pendre aytant com n'a [1] obs a son menjar o a son alberc, o si es Majordom, aytan com n'an [2] obs aquel [3] de qui es majordom, si'l peyx basta, entro qu'el peyx es pesat e tot liurat al comprador, sens contrast y embargament dels compradors, que no y poden fer. E aço cascun ciutada pot fer per sa propria auctoritat, que de nuyl hom no li deu esser

---

[1] *ha*. [2] *han*. [3] *aquels*.

defes ne contrastat, e'n ha actio e demanda contra tot hom, qui li o [1] contrastas.

II.

Tot ciutada o habitador de Tortosa, qui sia de fora la Ciutat, en qualque loc del terme de la Ciutat, si's encontra ab pescadors o venedors de peyx, si qu'el porten en barca o en bestia, se pot pendre del peyx que porten, per sa propria auctoritat, aytant com n'aja obs a son menjar e d'aquels qui aqui son aquel dia, sens defensio e contrast que nuyl hom no li'n deu fer, pescador ni altre; e son li'n tenguts, feyta estimacio entre ells, quant pot pesar, de donar e de pagar d'aytant com vendra l'altre que li roman en la Ciutat per cascuna liura, esgardada la qualitat del peyx, si val més o meyns. De continent lo comprador, si es hom de qui'l pescador se tema o qui no li vol res creure per sospita de mala paga, deu li lo comprador, si'l peyx vol auer, liurar tants de diners o de peynores, qu'el pescador o'l venedor sia segur que planament aja tot lo preu del peyx que eyl pendra.

III.

Tot ciutada o habitador de Tortosa, per sa propria auctoritat, pot entrar en les barques del peyx, quan son vengudes ab lo peyx, e triar del peyx de qualque li placia aytant com com n'a [2] obs, e aquel triar, e puyx pot lo portar e fer portar a la taula e al pes, on se ven, e aqui fer pesar al pescador.

IV.

Los pescadors e tots los venedors del peyx deuen esser leyals e feels en lur offici, e donar a cascu dels compradors tot lur dret, sens tota machinacio e frau, que aqui no facen en pesar ni en altra cosa.

---

[1] *ho.* [2] *ha.*

RÚBRICA XVIII.

DE LA CISA E DELS DRAPS E DELS DRAPERS.

I.

Los drapers, jas sia ço que no sien demanats per los compradors, totes hores que draps venen o traguen venals, deuen dir e'n son tenguts que diguen la natura dels draps.

Empero si'ls vendran los draps, que sartres no y sien al vendre, e vendran vna natura de draps per altra, e sera vist e conegut per sartres o per altres persones, qu'el drap no es d'aquela natura per que l'an [1] venut, lo draper, sens tot contrast e embarc, deu cobrar lo drap aquel, y es tengut e obligat al comprador de retre los diners que preses n'aura, e si gens non ha preses, lo comprador, reten lo drap al draper, no es tengut ne obligat de pagar los diners, pero que sia cert e ver qu'el drap no es d'aquela natura per que l'an [2] venut. Mas si'l aura venut per bo, e per be fort, e per sancer, e'l drap sera tiynat de la peça, o sera deues lo comprador, lo draper es tengut e obligat al comprador per les sarcidures o per plapes, si y son, o grans malfeytures, de lexar e de retre del preu a coneguda dels sartres o de drapers, e lo drap roman deues lo comprador: y els sartres o els drapers deuen tatxar e minuar del preu, segons lur conexença, e segons la meyns valença del drap comprat per la rao sobredita,

II.

Cana leyal deuen tenir los drapers. E si per auentura los drapers vendran draps qu'els sartres no prenen aquels, e pres lo drap al comprador, no sera ben liurat, de continent, sens tot contrast, deu esser emenat e restituit al comprador per lo draper tot lo defalliment sens minua neguna.

---

[1] *han.* [2] *han.*

III.

Si sartre o altra persona reep drap o vestedures a sarcir o a adobar, e aquels o aquelles s'affollaran en son poder, que rates les menjaran o s'i ensutzearan per oli o per altra liquor, que meyns ne valla, o taylan aqueles vestedures, per colpa de si, affollara, o guastara, o cambiara les vestedures o els draps reebuts aura [1], es tengut de restituir o d'emenar de tot aytant com les vestedures costaren de drap, e los altres draps o vestedures deuen emenar e restituir, segons que valien quan eyl les reebe.

IV.

Son tenguts los mercaders de tot drap de sisa trauessat, e obligats als drapers que facen de longuea del major drap d'aquela metexa draperia, qu'es sia venut, ab aquels ensems.

Atressi; tot drap que mercader ni reebedor no sia, qu'el mercader qu'el deu recobrar sens tot contrast y embarc, no contraštant lo diner deu, si tot s'i es donat, ni el reebiment del drap, qu'el draper auia reebut e feyt.

V.

Si bala entegra de draps es comprada, e'l comprador es al deligar e desensarpellar de la bala, lo mercader es tengut e obligat al comprador de donar lo feltre ab la sarpellera, o V sous, qualque al mercader mils placia. Pero que la bala sia entegra, axi com'es venguda, que no y aja cambiament d'altres draps d'altra bala, que pus d'altres draps d'altra bala cambia lo comprador, que trau d'aquela, e met hi del altra bala, jas sia ço que compliment de la bala compre, no s'i enten lo feltre ne la sarpalera ni'ls V sous.

Es tengut de donar camisa a tot drap de color o altre drap qui camisa aja, o de donar II sous al comprador, qual se vulla lo mercader.

---

[1] *auran.*

VI.

Aquesta es la sisa dels draps qu'es venen en Tortosa.

Primerament; peça de estanfort d'Arraç o de retint, deu auer de lonc, XIX canes e mija.

D'exalons e sentomers, XII canes e mija.

Tot drap de Proins o d'Ipre, XI canes e mija.

Tot drap de Gant o de Doax, XII canes.

Presset vermeyl, XV canes e quarta.

Drap de rom, XII canes.

Drap de Doy, VI canes e mija.

Cubertes d'Ipre.

Blanc de Narbona, VI canes.

Lombardesc, XI canes e quarta.

Florentins, XII canes.

Berregans no han cisa, n'es venen a canes, mas de cap a coa.

Valenxins, XII canes e mija.

Bruydes poques, VII canes.

Bruydes majors, XII canes.

Totes bifes se venen a canes.

Cambrayns, estanforts, peloses, angleses, sayes d'Arraç, e totes teles se venen a canes.

Saya de lua. Saya de Biam.

Tiritaynes. Papalengues.

Drap de Leyda, XX canes.

Fustanis, se venen a caps, e deu auer lo cap, IIII canes e mija.

VII.

Les esmenes dels draps se fan en axi; qu'el mercader deu donar al comprador per trauessadura de presset vermeyl, V sous. Item, de tot altre drap de color, III sous. Item, d'exalo, II sous.

VIII.

De tot altre drap, que no sia de color, e valla la cana aytant de preu com d'exalo, dona II sous.

IX.

De tot altre drap qui no vayla la cana tan com d'exalo, XII diners.

X.

Item, de totes tatxadures, sarcidures o malfeytures, pero qu'el drap sia mercader, fa emena lo venedor al comprador, segons que s'en poden abduy auenir, e si abduy no s'en poden auenir, segons qu'els corredors o altres drapers y tatxaran.

Item; los mercaders son tenguts de nomenar la natura dels drap als compradors, e de fer totes aqueles coses, qu'els drapers son tenguts a aquels, qui d'eyls los compren.

XI.

Lo cano dels drapers deuen fer los Corredors ab los drapers, e no los mercaders, ço es, qu'els Corredors deuen liurar als drapers los draps en loc dels mercaders, sens tocament que no y deuen fer los mercaders, mas tan solament o [1] deuen veer, si esser hi volen, e los drapers personalment deuen reebre o fer reebre, qual qu'els placia.

XII.

Tot draper pot esser cambiador e draper tot ensems, si's vol, o draper o cambiador, si's vol.

XIII.

Tot ciutada o habitador de Tortosa pot esser draper e cambiador, e tot offici auer, qualque li placia, ab aquels ensems o sens aquels, e d'aquels vsar e obrar a sa propria volentat e segons son poder, sens contrast de nulla persona, pero deu d'aquels obrar e vsar leyalment.

---

[1] *ho.*

RÚBRICA XIX.

DE LES LEUDES.

I.

Los Ciutadans e tots los habitadors de Tortosa e de son terme, son francs e quitis e deliures de tota leuda, de tot peatge, e de mesuratge, e pes, e de tota altra exactio de seruitut, que no son tenguts de fer ni de donar a nulla persona.

En aquesta metexa franquea son e deuen esser los genoueses e los pisans, qui sien de Genoua y de Pisa e de lur territori e de tot lur destret. Empero, si dubte es o sera entr'els leuders e a algu o a alguns ciutada o ciutadans o habitadors o habitador de Tortosa o de son terme, per rao de leuda d'algunes mercaderies, o de cabal qu'els leuders diguessen qu'els ciutadans e'ls habitadors de Tortosa portassen o tenguessen d'omens estrayns, de qui deguessen auer leuda, los ciutadans o'ls habitadors de Tortosa o de son terme deuen fer fe d'aquela cosa per sagrament. E si a'algu o a alguns sera prouat lo contrari, ço es, que tenga mercaderies o cabal d'omens estrayns, de que deja esser donada leuda o algun dret a la Senyoria, deuen esser punits e condempnats en la leuda a pagar, axi com a ladres manifests. Tots los altres mercaders, si doncs priuilegi no han, son tenguts de donar e de pagar de lurs coses e de lurs mercaderies aquesta leuda, dejus escrita, e no pus.

Primerament, de carga de pebre, II sous.
Carga de comi, II sous.
Carga de batafalua, II sous.
Carga de citoual, II sous.
Carga de cera, II sous.
Carga de alum suquereyn, II sous.
Carga d'alum de ploma, II sous.
Carga d'alum de Castella, II sous.
Carga de gingebre, II sous.
Carga de caneyla, II sous.

Carga de gerofle, II sous.
Carga de lacca, II sous.
Caxa de paper, II sous.
Carga de breyl, II sous.
Carga d'espic, II sous.
Carga de nou noscada, II sous.
Carga de nous d'exarc, II sous.
Carga d'argent viu, II sous.
Carga de vermeylo, II sous.
Carga de gala, II sous.
Carga de galangal, II sous.
Carga de pebre lonc, II sous.
Carga d'indi, II sous.
Carga d'orpiment, II sous.
Carga de coral, II sous.
Carga de grana, II sous.
Carga de drap de li, II sous.
Carga de coto, II sous.
Carga de li adobat, II sous.
Carga d'encens, II sous.
Carga de mastec, II sous.
Carga de goma, II sous.
Carga de çucre, II sous.
Carga de roses, II sous.
Carga de violes, II sous.
Trosseyl de cordoua, II sous.
Carga de safra, II sous.
Trosseyl de tota draperia, II sous.
Trosseyl de terliç, II sous.
Bala grossa de teles, II sous.
Bala grossa de d'aynins, II sous.
Bala grossa de cabrits, II sous.
Leyn cubert, per estaca, II sous.
Carga de tota mercaderia, II sous.
Bala grossa de conills, II sous.
Cauayl, per leuda, XX sous.
Palafre, VII sous.
Roci, V sous.

Mul o mula, II sous.
Egua, XX diners.
Barca ab timo per estaca, XII diners.
Polli caualli, XII diners.
Carga de cacia fistola, XII diners.
Carga de classa, XII diners.
Muyg de roudor, III sous.
Nau o leyn ab gabia, un mazmodi.
Centenar de boquines, XVIII diners.
Quintar de lana, VI diners.
Faix de moltonines, XVIII diners.
Carga de boyx obrat, XVIII diners.
Miller de naps, XVIII diners.
L boquines, VIII diners.
Carga de lana, XVIII diners.
Carga de regalicia, XII diners.
Carga da [1] menlons, XVIII diners.
Parella de drap de fustanis, XII diners.
Carga de ris, XII diners.
Carga d'auellanes, XII diners.
Carga de roja, XII diners.
Carga de sabo, XII diners.
Carga d'alum d'alap, XII diners.
Carga de blanc de lauar, XII diners.
Dona jueu, XII diners.
Carga d'artheyca, XII diners.
Traca de cuyrs de bous, X diners.
Miller de bayx [2] d'asteyla, VIII diners.
Satria d'anguiles o de peyx salat, VIII diners.
Carga d'uruga, VIII diners.
Sac d'auellanes, VIII diners.
Carga d'oli de linos, XII dines.
Carga de vidre de miralls, que son tres quintars, VI diners.
Mul o mula qu'es vena, XII dines.
Emina de forment, VI dines.
Sester de forment, II dines.

---

[1] *de.* [2] *fayx.*

Emina de ciurons, VI dines.
Quartera de ciurons, II dines.
Emina de linos, VI dines.
Sester de linos, II dines.
Emina d'ordi e de tot legum, IV diners e mealla.
Carga d'arroç, VI dines.
Carga d'alum de bolcam, VI dines.
Quintar de ploma, IIII dines.
Quintar de coure, IIII dines.
Quintar de borra, IIII dines.
Bacco de carn salada, IIII dines.
Barca meyns de timo per estaca, IIII dines.
Quintar de datils, IV dines.
Quintar de sagi, IIII dines.
Quintar de seu, IIII dines.
Carga de corns de bous o de moltons, IIII dines.
Quintar de canem obrat o a obrar, IV dines.
Quintar de formatge, IV dines.
Drap d'Auinyo, IV dines.
Drap de Lerida, IV dines.
Drap de Genoua, IV dines.
Quintar d'estayn, IV dines.
Quintar de metayl, IV dines.
Quintar de lauto, IV dines.
Esporta de figues de Lacant, [1] IV dines.
Esporta de figues de Maleca, IV dines.
Esporta de figues de Denia, IV dines.
Esporta grassa de figues de Tortosa, III dines.
Esporta de figues de Malorca, II dines.
Esporta de pega, III dines.
Odre d'oli, III dines.
Quintar de cleda, III dines.
Gerra d'oli, II dines.
Gerra de toynina, II dines.
Odre d'alquitra, II dines.
Quintar de miyl, II dines.

---

[1] *Alacant.*

Quintar de fustet, II dines.
Quintar de plom, II dines.
Quintar d'atzebib, II dines.
Quintar d'erba cuquera, II dines.
Quintar de craça de cera, II dines.
Quintar d'erba colera, IV dines.
Quintar de ferre obrat, IV dines.
Quintar d'alcofoyl, IV dines.
Quintar de sosa, II dines.
Quintar d'estopa, II dines.
Quintar de pel de boc, II dines.
Miller de sardina salada, I diner.
Quintar de soffre, II dines.
Porc, per passatge, I diner.
Bestia menuda, una mealla per passatge.
Trop de vidre, II enaps, quan hic passa.
Peça de drap de França, quan s'ic ven, IIII dines.
Drap d'Arraç pelos, quan s'ic ven, IV diners la peça, e no deu dar leuda si doncs hom estrayn no l'ic traya de fora.
Quintar de terna de camagon, I diner.
Forcada de ferre, unes ab altres, III dines.
Quintar de cendra clauellada, II dines.
Tot vidre, qui's ven en la Villa, dona lo XX e V.
Centenar d'ampolles, quan passen per la mar, lo XXV.
Gra de carabaça o de cogombres, o de albudeques, lo quintar II diners.
Miller de enaps de bruc cauats, XVIII diners.
Amenles ab clouoll, I diner.
Bala de peliceria obrada, II diners.

II.

Nuyl hom, per aquesta leuda sobredita, no ha retorn, exceptades aquestes coses sobredites; per los homens estrayns null passatge ne nulla leuda no's dona ne deu esser donada ne demanada, exceptats homens de Lerida e de Saragoça, qui no son sotsmeses a aquesta leuda, mas donen altra leuda, e han retorn, segons que es contengut en les lurs Cartes, y en lur Composicio.

RÚBRICA XX.

DELS ESTABLIMENTS E DELS BANDIMENTS E DE LES CRIDES DE LA CIUTAT [1] DEL TERME DE TORTOSA.

I.

Tots los establiments que en Tortosa ne en tot son terme se fan n'es deuen fer, se fan per les ciutadans de Tortosa, e per lo Batle del Temple, e per lo Batle de Monchada [2]; car si lo consentiment dels ciutadans no hi era, o del Batle del Temple o de Monchada, no es establiment n'es pot fer, ne es dit, ne nomenat establiment, e ren que s'i fees no val, n'en cauria hom en pena.

II.

Totes les penes que son posades ne pagades ne lexades per los dits establiments se partexen en aquesta forma; qu'el terç n'a [3] el Comu de la Ciutat, el altre terç la Senyoria, y el terç remanent ha l'accusador o el trobador; exceptats dels establiments e de les penes e dels bans de les honors, que la Senyoria n'a [4] lo terç, e el senyor de la honor l'altre terç, e'l accusador o el trobador lo terç romanent.

III.

Los bandiments qu'es fan en Tortosa ne en sos termens, se fan per juhii e per sentencia dels ciutadans, e present estant ab eyls ensems lo Veguer; e los dits ciutadans dien e esclarexen al Corredor en qual manera crit aquel bandiment o establiment.

IV.

Tota crida que en Tortosa ne en sos termens se fa n'es faça, deu se fer e cridar per manament de la Senyoria e dels Proho-

---

[1] Súplase la conj. E. [2] *Munchada.* [3] *ha.* [4] *ha.*

mens de la Ciutat, que en altra forma no s'i pot fer ni deu; exceptat que si els Prohomens volen fer cridar e appeylar Conseyl, que lá doncs lo Corredor crida per tota la ciutat, VIA TUYT AL CONSEYL. E aço crida lo Corredor per manament dels Prohomens de la Ciutat; les quals totes coses sobredites deuen fer e cridar los Corredors, sens tot seruii e loguer, que no'ls en deu esser donat, ne ells no'l ne deuen pendre. Exceptat, atressi, que si algun ciutada o habitador de Tortosa e de son terme e tota altra persona, per si meteyx e per les sues coses, vol fer correr o cridar per si meteyx, que o [1] pot fer per sa propria auctoritat, sens embarc e contrast, donant e pagant al Corredor la corredura ja assignada.

V.

Si algu es bandit per alguna malafeyta qui aja feyta, o sia encolpat que feyta la aja, e per espay de XXX dies, apres que la crida per la Ciutat l'aura cridat que si ell, dins XXX dies, no apparra apparellat de fer dret de la malfeyta [2] de que l'an [3] encolpat, que sera tengut per aquel malfeytor de ço qu'el encolpen, y eyl, dins aquels XXX dies, no apparra personalment apparellat de dret a fer de tot ço qu'el encolpen, d'aqui enant, los XXX dies passats, es tengut e obligat, axi com si auia confessada planament que ell agues feyta aquela malafeyta, en poder de Jutge que aqui en aquel pleyt fos elet; e d'aqui enant sobre aquela malafeyta no y cal donar testimonis ne altra persona.

RÚBRICA XXI.

DE COMUNI RERUM DIUISIONE ET DE ACQUIRENDO DOMINIO.

I.

Per ço, com totes les coses deuen esser sots senyoria de hom, e la senyoria de les coses deu esser certa; e's a saber, que hom

---

[1] *ho.* [2] *malafeyta.* [3] *han.*

guaayna senyoria de coses sots aquests cases dejus escrits. Primerament, per occupacio. Si algu pren besties feres, o aus feres, o peyx, los quals naxen en terra, e en l'aer e en la mar, les quals son de fera natura, e no en bens de null hom, natural rao es que, aquel qu'els pren, qu'en sia senyor; e no es differencia si'ls pren en loch qui sia seu, o que sia d'altre, si donchs primerament vedat no li era per lo senyor del loch, que no y entras.

Item; *inuentione*, ço es per trobes; que si algu per cas d'auentura trobara tresor en honor estrayna, e a aço no aja donada obra per encantament o per conjuraments, la meytat es del trobador, e l'altra meytat es del senyor de la honor.

Allo meteyx s'es de peyres precioses, si negun les troba. Empero si el tresor o les peyres precioses son trobades en muntaynes o en altres locs que honor no sia de negu, la meytat es del trobador e'l altra meytat es de la Senyoria, e d'aço es creegut lo trobador ab vn sagrament que face, quant es ço que ha trobat. Mas si lo tresor o les peyres precioses algu el seu lo trobarà, tot es seu propri, sens demanda que negu no y pot fer.

Item, per neximent; que si bestiar d'algu, o d'oques, o de paons, o de gallines, o d'altres aus domestiques nexen poylins, jonecs, aynels, cabrits, o poyls, o colins, o anedons, colons o d'altres aus o besties, o de la catiua o serua ixen fills, son d'aquels qui son senyors d'aqueles coses de qui son exits, e'ls han parits.

Item, per amagat creximent; que si força d'aygua a la honor d'algu creyx terra o la y aporta, aquel creximent o aquela terra que axi y es aportada o lexada, poc a poc, que hom no pot conexer d'on s'i es venguda ne d'on es, es del senyor d'aquela honor tot aquel creximent, quant que sia; pero si arbres o ceps o plantes aquel alluuio en honor d'altre aportara, son d'aquel e romanen de qui l'alluuio los ha preses e aportats, tro que rails ajen meses el loc on son venguts, qu'el senyor de qui l'alluuio los pres, los ne pot portar e fer sa volentat. Mas si enans que el senyor de qui foren, los pendra o los vulla pendre, auran meses rails el loc on son venguts, son d'aquel de qui son los locs on auran meses rails.

Insula, ço es, exequina qu'es faça en mig de flum, es d'aquels qui han les honors deça e della del flum, qu'es tenen ab la riba del flum, ço es, que cascu hi ha frontera e guaayna sa part en la insula, segons que ha frontera el flum de lonc en lonc del flum. Mas si la dita insula es pus prop de la una riba del flum que de l'altra, la sobredita insula es d'aquels de qui son les honors, que son prop de la riba, e segons que cascu d'aquels hi ha frontera en la riba del flum, deu auer part d'aquela insula o algezira, o exsequina.

Si força del ayga [1] del flum parteyx honor d'alcu, e la vna part roman lá on s'esta, e l'altra's fa en forma d'insula, o l'aygua's muda que parteyx la honor, ço es, que roman part lá on sera, e part qu'es ten ab la terra qu'el flum ha delenquida, tota via roman e es senyor d'aquela terra aquel qui dabans n'era senyor, e tot creximent que lo flum d'aqui enant faça a aquela honor o llocs partits, atressi es seu.

Item, si alguna insula te lo cap ab vna de les honors que son en aquel loc, e no's te ab neguna de les altres honors, per gran ne per longa ne per ampla que la dita insula sia, e tot lo creximent que fa ne fara, es d'aquel de qui es la honor ab qui te lo cap.

Si alguna cosa pren hom de sos enemics que sia [2] justa guerra, axi com es de sarrains, ab los quals lo Senyor Rey ha guerra, aquel n'es senyor qui aqueles coses o presons pren.

II.

Si algu liura a altre per venda o per donacio o per altre titol alguna cosa, aquel a qui la cosa es liurada es feyt senyor d'aquela cosa; en axi empero, que aquel que la cosa liura sia de perfeta edat, e franca persona, e que no sia orat ne furios, y el contrayt sia tal que sia consonant a Dret, y encara aquel qui la cosa liura sia ver senyor de la cosa; car nuyl hom en altre no pot trespassar ne liurar plus de dret ne de senyoria, sino aytanta com eyl n'a [3].

Item, per edificacio o per plantacio o per sembrament, ço

---

[1] *aygua.* [2] Súplase la preposicion *en.* [3] *ha.*

es, que si algu en la mia plaça o en la mia honor re edifica, o basteyx, o planta, o sembra, tantost com lo edifici es feyt, o la planta o la sement ha meses rayls, de continent pertayn a mi, de qui es lo solament; *unde versus; Quidquid plantatur, seritur vel edificatur, Omne solo cedit, radices si tamen egit.*

Item, *vsucaptione;* ço es, que si algu reeb alguna cosa d'altre moble [1] per just titol e a bona fe, e d'aquela cosa aura continua possessio per tres ans, guaayna'n senyoria; en axi, empero, que la cosa no sia emblada, ne tolta a altre, ne posseyda per força, car lá doncs nulla senyoria d'aquela cosa per aquela vsucapio no guaayna.

III.

Item, encara guaayna hom senyoria de cosa seent, per prescripcio de XXX ans. En axi, empero, que aquel que la cosa aura posseyda per XXX ans, aja just titol, ço es, de compra o de donacio o de cambi o de dot o altre just titol; y encara que el liurador que aja bona fe que creega que eyl sia ver senyor d'aquela cosa, y el reebedor que creega allo meteyx que aquel sia ver senyor; y encara que aja continua possessio per aquels dits XXX ans; y encara que no sia posseydor per força; e la cosa aquela que no sia sacra ne religiosa, ne publica, ne de pubill; car en aquests cases aytals, nulla cosa no pot esser prescripta.

Item, guaayna hom senyoria per arrogacio; ço es, que si algu que sia de son dret e no sia en poder d'altre es dona en fill a altre, los bens d'aquest fill aytal trespassen e's muden en senyoria d'aquel pare que ell ha reebut e elet per pare arrogatiu.

Item, Monestir guaayna senyoria en los bens d'aquel monge o canonge qui en aquel Monestir se met.

Item, guaayna hom senyoria de bens altruys per successio, ço es, per testament o ab intestat.

Item, guaayna hom senyoria de cases [2] o de obligacions qui a son seruu o a son catiu seran liurades o lexades, donades o promeses; car qui ab lo catiu o seruu fa contrayt, en que lo

---

[1] Debe decir *moble d'altre,* en lugar *d'altre moble.* [2] *coses.*

catiu no es obligat, ab lo senyor lo fa, e totes les coses qu'el catiu o el seruu ha, totes son del senyor; car negu que eyl sia posseyt per altre, re no deu posseyr.

IV.

Tot hom guaayna obligacio per son seruu o per fill que aja en son poder o per franca persona, o per estrayn seruu que hom poseeyx a bona fe.

Per seruu propri, ço es saber, si alguna cosa li es promesa a donar, o li es lexada, o la ha comprada, o li'n es feyta donacio, o qualque contrayt fa obligatori, ço es, que nuyl hom s'oblic a seruu per qualque contrayt, lo senyor del seruu o [1] pot demanar, axi com cosa sua propria.

Per lo fill familias guaayna lo pare de qualque cosa li sia donada o lexada o promesa, o la aja comprada o per qualque contrayt al fill familias peruenga, estant en poder del pare, guaayna lo pare lo vs dels fruyts, empero la proprietat es e roman al fill familias.

Per francs homens, e per estrayns seruus, los quals posseeyx algu a bona fe, guaayna lo poseeydor qualque cosa, per lurs obres eyls guaaynen, o ab les coses del dit posseydor, tot o [2] guaaynen al posseydor sobredit.

V.

Item, guaayna hom per procurador, ço es, que si algu procurador compra alguna cosa en nom de mi, o la reeb per qualque contracte en nom de mi, e la cosa li sia liurada, jas sia ço que eyl no la liure a mi, guaayne yo la senyoria e la proprietat o la possessio, *etiam me ignorante*.

VI.

Item, si a algun procurador meu sera alguna cosa estipulada o promesa a dar o a fer, yo'n guaayn accio e excepcio.

[1] *ho*. [2] *ho*.

VII.

Item, si lo meu procurador, o tudor o curador de pubill o adolescent, la sua cosa, axi com a mia, o axi com de son pubill o adolescent, liura a altre en nom de mi, o en nom de son pubill, o de son adolescent, la alienacio aquela no val, n'el dit procurador o tutor o curador, no pert la sua senyoria.

VIII.

Totes les places de la Ciutat dintre e de fora, ço es dintre la Ciutat, e tot son terme, e els murs, e els valls, e les barbacanes, e les carreres, e els senders, e les aygues, e los ayguaduyts, leynes e fustes e pedres, moles, guiyx e calç, carbo, pastures, riberes, e muntaynes, caces e pesqueries, prats e boscs, munts e plans, entrades e exides, erbes, rambles, e arenals, e flums e totes lurs ribes, e ponts de pedra e de fust, e tot lo passatge d'aquels, fonts, basses d'aygues e els ports, e la mar, e totes les ribes o ribatges de la mar, publics son e a comu e public vs e a profit de la cosa publica, per tots temps, son deputats y establits, sens contrast e embargament que nuyl hom no y deu fer. Aquesta costuma deu esser entesa segons que la primera costuma d'aquest Libre es adobada, que comença **Antiga** [1].

E aço es entes que tot hom, qui en sa honor ha ni aura basses o cequies que no exaguen, e s'i podrexen les aygues, e per ço l'aer n'es pejor, e la Ciutat meyns sana, que sia tengut d'escurar tota hora, que obs sia, aqueles basses e aqueles cequies, e'n sia forçat.

---

[1] No existe ninguna costumbre que empiece con esta palabra y tal vez se refiera á la primera de la Rúbrica del *Ordenament de la Ciutat de Tortosa*, en su primitiva redaccion.

RÚBRICA XXII.

DE VERBORUM SIGNIFICATIONE.

I.

Si dominus, rem que [1] sibi furto aberat, ignorans emerit, recte dicitur, res ei abesse, etiam si postea id ita esse scierit: quare videtur res ei ita abesse, cui precium [2] abest, et ideo, licet rem habeat, nihilominus potest agere contra furem, ut ei precium [3] rei et interesse restituat.

II.

Verbum hoc, **si quis**, tam masculos quam feminas [4] comprehendit.

III.

Jus est ars boni et equi [5], cuius merito, iustum ab iniusto, equum [6] ab iniquo, licitum ab illicito, separamus, unicuique quod suum est dando.

IV.

Obligacio [7] est iuris vinculum, quo necessitate astringimur ad aliquid dandum, soluendum vel faciendum, secundum Consuetudinem nostre [8] Ciuitatis.

V.

Actio est, jus prosequendi in judicio quod sibi debetur.

Exceptio est actionis exclusio, vel defensio, per quam reus defenditur ab actore.

---

[1] *quæ.* [2] *pretium.* [3] *pretium.* [4] *fœminas.* [5] *æqui.* [6] *æquum.* [7] *obligatio.* [8] *nostræ.*

VI.

Replicatio est, exceptionis exclusio, per quam actor exceptionem rei excludit.

VII.

Princeps vel aliquis bona concedendo, videtur etiam obligationes siue actiones concedere, quare apellatione **bonorum**, obligationes, actiones siue debitorum nomina, continentur.

VIII.

Verbo **alienationis**, continetur pignoris obligacio [1] vel datio in enphitheosim, licet verum dominium penes dantem remaneat.

IX.

Minus solutum intelligitur, etiam si nichil [2] esset solutum.

X.

Hec [3] aductio plurisve ad minisculam sumam [4] refertur.

XI.

Bona intelliguntur cujusqumque deducto ere [5] alieno supersunt.

XII.

Armorum apellacio [6], non solum scuta et gladios et galeros [7] significat, sed fustes et lapides et omnem materiam qua quis alii nocere potest.

XIII.

Verbo **victus** continentur, esui et potui et cultui quoque corporis necessaria sunt, et vestes et calciamenta et habitatio.

---

[1] *obligatio.* [2] *nihil.* [3] *Hæc.* [4] *summam.* [5] *ære.* [6] *appellatio.* [7] *galeæ.*

XIV.

Peruenisse ad te recte dicitur, quod per te ad alium peruenit.

XV.

Damnum infectum est, quod nondum factum est, sed quod facturum veremur.

XVI.

Deffinitiua sentencia [1] tunc transire in rem iudicatam, videtur, cum infra X dies non appellatur ab ea, vel cum consensu parcium [2] confirmatur, vel cum pars appellantis prosecuta non est appellationem ab ea sentencia [3] factam, infra tempus quo prosequi eam debet, vel cum lata iuste per contumaciam reperit, et ita cum tempus transiuit, si quod est in sentencia [4] comprehensum, quod satisfieri debeat, iudicatis est omnino exequtioni [5] mandanda.

XVII.

Com la appellacio es feyta, e'l appelador alargara de menar sa appellacio, e no la volra menar dintre el temps que menar se deu, ans sera negligent que no volra menar sa appellacio, e en axi enganablament alongara que no volra pagar les coses jutjades de la apellacio, *ad instanciam* [6] de la aduersa part, deuen citar lo apellant leyalment per tres vegades, segons que ja es dit en aquest Libre; e si el citat no volra comparer, ne menar sa appellacio, los Jutges de la apellacio, sens tot alongament, deuen e poden donar lur sentencia, ja sia ço que, denant ells, sobre aquela apellacio pleyt no sia començat, per ço que basta que el pleyt principal per les parts sia pleyt començat.

---

[1] *sententia.* [2] *partium* [3] *sententia.* [4] *sententia.* [5] *executioni.* [6] *instantiam.*

RÚBRICA XXIII.

DE REGULIS JURIS.

I.

In omnibus obligationibus, in quibus dies certa et expressa non ponitur, statim debetur, et statim potest peti peccunia vel res debita.

II.

Nemo, qui comdempnare [1] non potest, absoluere [2] potest.

III.

Nemo plus juris ad alium transferre potest, quam ipse habet.

IV.

Non debet quis melioris conditionis esse, quam actor suus a quo jus meum transit.

V.

Nemo plus comodi [3] heredi suo reliquit, quam ipse habuit.

VI.

Non videntur consentire qui errant; nec etiam est tam contrarium consensui, quam error qui imperitiam detegit.

VII.

Regula est, que [4] rem, que [5] est, breuiter narrat.

VIII.

Velle non creditur, qui obsequitur imperio patris, vel domini.

---

[1] *condemnare.* [2] Súplase el adv. *non.* [3] *commodi.* [4] *quæ.* [5] *quæ.*

IX.

Secundum naturam est, comoda [1], cujusque rei, eum sequi, quem sequuntur incomoda [2].

X.

Quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.

XI.

Quod ab initio viciosum [3] est, non potest tractu temporis conualescere.

XII.

Nemo ex consilio obligatur.

XIII.

Is videtur fecisse, qui mandauit fieri, vel qui nomine sui factum ratum habuit.

XIV.

Non solent, que [4] abundant, viciare [5] scripturas.

XV.

Qui dolo desierit possidere, pro possidente dampnatur [6]; quare dolus pro possesione est.

XVI.

Nemo videtur fraudare eos, qui sciunt et consentiunt.

---

1 *commoda*. 2 *incommoda*. 3 *vitiosum*. 4 *quæ*. 5 *vitiare*. 6 *damnatur*.

XVII.

Quidquid astringet de obligationis causa dictum est, id nisi palam et nominatim verbis appareat, obmissum [1] intelligendum est.

XVIII.

Hoc fructuum nomine continetur, quod justis sumptibus deductis superest.

RÚBRICA XXIV.

DE PUBLICIS IUDICIIS.

I.

Iuis [2] publics, los vns son capitals, e los altres no capitals; ço es, qu'els capitals son de mort, e'ls no capitals son peccuniars. Los quals publics juys son donats a venjança, e no's poden demanar en forma de actio, mas en forma d'accusacio. E en aquests publics juhiis tot hom qui accusar vol a altre ha escriure a pena de talio; e que estia pres axi com l'accusat; e qualque pena peccuniaria d'aquen isca, es Costuma de Tortosa, que es tota del accusador.

E si's vol, l'accusador l'accusacio pot jaquir, e tornar en ciuil actio; o s'en pot partir de tot en tot, si's vol, sens pena neguna, que non deja auer la vna part ne l'altra.

Exceptat que si en forma d'accio se fa la demanda, ço que l'accio sia peccuniaria, tantost com lo clam es feyt, jas sia ço qu'el demanador se leyx de la demanda, la Senyoria pot fer la demanda de la justicia, segons la quantitat de la demanda. E si pleyt no y es començat per lo demanador, la Senyoria pot lo pleyt començar ab lo demanat, e menar lo pleyt, e aportar a sentencia per rao de la justicia. E si sera prouat contra lo demanat leyalment, ço es, segons que Dret vol, los Jutges que y

---

[1] *omissum.* [2] *Iuhiis.*

seran elets el pleyt deuen donar sentencia sobre la justicia, segons que a ells sera vist. Pero es electio de la Senyoria, que si no vol prouar ne menar lo pleyt, que pot demanar qu'el demanat que vaja enant, e que jur per sentencia dels Ciutadans que eyl no ha feyt allo de que era demanat, pus que clams foren feyts d'eyl, o poden demanar lo pleyt, quals qu'els placia, e portar a acabament quant a lur justicia; car si clams non son feyts, nulla demanda la Senyoria d'aquel ne contra aquel no pot fer.

II.

Qui machinara mort de Princep, ço es saber, del Rey o de sos fills, deu morir. E encara apres de la sua mort pot esser accusat, e per sentencia dels Ciutadans deu esser condempnat, y els bens seus deuen esser confiscats e tolts als hereus. La qual *Lex Julia majestatis*, ha e pot auer loc en la Ciutat o el terme de Tortosa, no solament en aquests cases sobredits, ans ha e pot auer loc en tot altre cas expressat e contengut en Dret.

III.

Es altre crim que es contra natura, si algun hom vsa de luxuria ab altre hom, que deu perdre lo cap, en axi que muyra.

IV.

Si algun hom ociu o mata altre, e accusat ne sera, e sera prouat contra eyl, si doncs justa excusacio no ha lo matador, deu esser penjat en tal manera que muyra, per sentencia dels Ciutadans.

Allo meteyx s'es, en [1] aquela pena deu sostenir, qui ab veri o ab metzines, o per altres encantaments ociu ne mata a altre; pero es electio del accusador qu'el pot accusar a mort, o a la pena del homecidi en diners.

V.

Dues forces son: la vna publica, e l'altra priuada.

La publica's fa ab armes, e aquel qui la força fa ab armes,

---

[1] *e.*

deu perdre la meytat dels seus bens; la qual meytat deu esser de la part que la força aura presa, lá doncs com la accusacio aura prouada de la força a si esser feyta.

La priuada força se fa sens armes, e aquel qui la fa deu perdre lo terç de tots los seus bens; lo qual terç deu auer aquel qui la força aura presa, com d'aqueu faça accusacio contra aquel qui la força aura feyta, e aura prouada la força a si esser feyta.

E en aquests dos cases, lo forçat deu cobrar la possessio de la cosa de que li sera feyta la força, no contrastant la pena desus posada; e en axi aura la cosa e la pena, e la deu auer e cobrar.

Pero si aquel qui la força fa no ha res, deu esser punit e condempnat a albiri dels Ciutadans qui vsen la Cort.

VI.

Si algu per engan enbla persona franca, o seruu o catiu o catiua, o per auentura la reebra en sa casa, per ço qu'el cel com sera en fuyta, o sera furtat o enblat per aquela rao, que sos amics de la franca persona o el senyor del seruu o del catiu o de la catiua los perden, com sera prouat contra ell, deu esser rocegat e puys penjat en guisa que muyra. E tot hom del poble pot fer aquesta accusacio sens escripcio de si, e sens pena de talio, e de tota altra pena. E en aquest cas se pot prouar per crestians tan solament, que no y ha mester sarrai ne jueu contra jueus o sarrains, e contra crestians.

VII.

En les accusacions peccuniaries, leuada la condempnacio que deu auer la part, oltra la condempnacio que deu auer la part, deu auer la Senyoria lo Quint per justicia, dels altres bens del condempnat, com sia sentenciat per los Ciutadans.

RÚBRICA XXV.

DE INQUISITIONE.

I.

Per ço, com los mals feyts no deuen passar sens pena, e la pena de vn sia a enfrenament e temor de molts.

Emperaço, en nom de Jhesucrist, sia manifesta cosa a tots e memoria, axi als presents com als esdeuenidors, a esquiuar molts mals que podrien esdeuenir, e molts que ja eren estats feyts, de que plena veritat no podia esser trobada ne sabuda, e fos contra Deu e contra justicia, e s'en seguis mala fama per les terres, jas fos ço qu'els Ciutadans en colpa non fossen, ab consentiment e ab volentat de la Senyoria de Tortosa, primerament appellat lo nom de Jesucrist, feyta composicio entr'els Ciutadans de Tortosa e la dauant dita Senyoria, que fos feyta enquisicio en les coses esdeuenidores amagades, per ço que justicia pogues esser seguida en la dita Ciutat sobre IX capitols dejus escrits e nomenats; en axi que, qualque pena de la dita e per la dita inquisicio exira, la cosa per que la inquisicio sera feyta, ab la pena que dejus sera escrita, a la part qu'el mal aura pres per la part qu'el mal aura feyt o feyt fer, sia jutjada e donada.

II.

Lo primer capitol es aquest de homeys o de homicidis que seran feyts amagadament; que si tan solament son crestians que no ajen nulla dignitat sino tan solament lo babtisme, lo homeyer deu pagar XLII morabatins, e si ha alguna dignitat, LXIII morabatins, e per Ciutada, LXXXIIII morabatins.

III.

Lo segon capitol, forces o violencies de femnes o a femnes; la pena d'aquestes violencies es ja posada en la Rubrica De Força feyta a femnes [1].

---

[1] Es la Rúb. II de este mismo libro IX.

IV.

Lo terç capitol, de foc a metre acordament [1], que deu pagar la dobla del dan que aura feyt e donar a la part, e si no es mes acordadament, deu refer lo dan tan solament. E aquest no acordadament es, com mes foc el seu, o en garriga, no creent que fees mal a negu.

V.

Lo quart capitol es, de tales e malesfeytes en arbres y en vinyes e en blats, segats o a segar, amagadament e acordadament; e la pena es axi com de foc a metre.

VI.

Lo quint capitol es, de furts o de ladronicis e de rapines o roberies; la pena es segons que es contengut en la Rubrica **Dels furts e dels ladronicis** [2].

VII.

Lo sisen capitol, de trencaments o d'esuaiments de cases. Per cascun trencament o esuaiment de cases, C sous; e per esuaiment d'onor, X sous. E es esuaiment, si forciument per mal a fer, e que lo y faça, entrara en casa o en honor d'algu; o y gitara pera ne colteyl ne negun liynatge d'armes, o'n ferra en la porta de les cases.

VIII.

Lo seten capitol, de falsa carta feyta acordadament; la pena es [3].

IX.

Lo huyten capitol, de mort o occiment de bestiar menut o gros, o altres besties, que sie feyt amagadament e acordada-

---

[1] *acordadament.* [2] Debe referirse á la Rúb. *De servus que fugen e de Furts,* del lib. VI. [3] Falta en la edicion de 1539 la continuacion de esta costumbre.

ment; la pena es de la dobla ab la cosa, e si no's fa acordadament, mas per cas d'auentura, deu emenar la cosa simplament aytant com valia.

X.

Lo nouen capitol e el derrer es, de esuaiment de camins. La pena son tres dobles meyns de la cosa, ço es, per tres vegades aytant com valra la cosa que li aura tolta; e no per ço meyns deu emenar e restituir tot l'altre dan que aura donat ne feyt, axi com de nafres e de ferides, com d'altres coses, e homey, si y es feyt.

XI.

Es a saber, que si per alguns dels sobredits IX capitols sera feyta denunciacio al Veguer o no, e si feyta sera, e el denunciador volra prouar la inquisicio, los Jutges no's deuen entremetre ne poden pus testimonis reebre en aquela inquisicio, sino tan solament aytants com lo denunciador dar o menar volra.

XII.

E si per auentura el denunciador prouar no volra, los Jutges per lur offici deuen pendre testimonis sobre aquel feyt, que denunciat los sera dels dits IX capitols, segons que lur conexença e lur arbitri sera, no nomenan als testimonis, la persona qu'el mal aura feyt, mas tan solament lo malefici e la persona que pres l'aura, y els testimonis que diguen si saben la persona que aquel malefici aura feyt; car no es de Jutge que deja preparar o preposar via ne carrera als testimonis que diguen re, si no ço que saben. E per ço, car Dret reproua multitut de testimonis e la refrena, los Jutges dits, de XL testimonis aenant, no poden ne deuen pendre en cascu dels capitols dauant dits, e d'aqueles persones de la encontrada on aquel malefici sia feyt; car no par, ne es semblant, que en altre loc sia trobada veritat sino en aquel on lo malefici es feyt, pero si en altre loc auia testimonis que re hi sabessen, que y deuen esser preses e reebuts.

E lo dit denunciador deu donar son capitol en escrit al Veguer, sobr'el qual vol demanar que sia feyta enquisicio, e encercament, apres qu'els Jutges sien ordenats, per juhii d'aquels Jutges, dintre la Cort, denant tots aquels que y seran a dia de Cort e a hora, deu jurar que eyl ha pres aquel don que en son capitol ha posat, e dir la cosa e la estimacio d'eyla, e que per hoy, desgrat o mala volentat, loguer o promessio, o per força que li sia feyta d'algu que faça la dita denunciacio, eyl a aquest feyt o denunciacio no ve, sino per sa propria volentat, e per ço, quan lo feyt axi es, com el capitol sobredit es posat, si Deus li ajudara e aquests Sants IIII Euangelis, denant eyl posats e tocats corporalment.

XIII.

Item; si algun malefici sera feyt dels IX capitols sobredits, e algu denunciar o [1] volra al Veguer o lo y denunciara que diga al Veguer la malafeyta, la manera y el loc en que sera feyt, com o [2] aura trobat, o vist, o u [3] sap; e aquest no fa sagrament.

XIV.

Los testimonis deuen esser aquels qui sien d'entegra fama e de bona, e no enemics, ne aqueles persones que Dret gita de testimonis, e deuen jurar, axi com desus es escrit, ço es a saber, que per amor ne per desamor, per força, ne per paor e que seruii ne promessio no li'n es feyt n'el n'esperen a auer, mensongia no y diran, mas tan solament diran plena veritat de ço que sapien ne auran vist, ne els Jutges los demanaran, si Deus li ajudara e aquests Sants IIII Euangelis, denant eyl posats e corporalment tocats.

Pero lo testimoni, de qualque cosa eyl dira, no li sia reebuda ne escrita, sino tan solament sobre aquel malefici en que sera treyt per testimoni; car si o [4] fara, no valla re, axi com si escrit o dit no era, sino tan solament sobr'el malefici en que fara testimoni.

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *hu.* [4] *ho.*

XV.

Com la primera denunciacio sera feyta al Veguer, lo dit Veguer, dintre la Cort a dia e a hora de Cort, dauant tots, deu ordenar, sobre aquela denunciacio, II Jutges dels Ciutadans de Tortosa d'aquels que lá doncs en la Cort presents seran, qui facen la inquisicio, eyl present, a bona fe e leyalment. Los dauant dits Veguer e Jutges deuen jurar per juhii dels altres Ciutadans, qui seran aqui presents e declarants lo sagrament, que ells be e feelment facen la dita inquisicio e la jutgen, segons lur scient, ab lo Veguer, segons que dit es.

E los dits Veguer e Jutges, feyt lo sagrament, deuen fer la inquisicio e reebre testimonis. Los testimonis reebuts, o segons lurs vijayres o entro al nombre sobredit, deuen appellar aquel contra qui feyta sera la enquisicio, que venga oyr publicar sos testimonis, e si'n volra traslat dels dits, qu'el ne prena, e que puxa dir contra los dits e contra les persones e contra los Jutges, si sospitosos li seran. E si sentencia condempnatoria sera dada contra ell, en tot o en partida, que s'en pusca appellar als Ciutadans de Tortosa, segons que es acostumat d'apellar d'altres feyts, dues vegades; exceptat que no's apell a pare, ne a fill, ne a frare, ne a nebot, ne a oncle, ne a cosin germa.

XVI.

La condempnacio deuen dir los Jutges en aquesta forma; que primerament sia condempnat en diners o peccuniariament, segons les penes dejus escrites, si pagar los podra, e si no fia'n [1] feyta pena corporal, segons que es Costuma de Tortosa, o en defalliment de la Costuma, segons que als Ciutadans sera vist e conegut.

XVII.

Empero, ans que la sentencia, sia absolutoria o condempnatoria, se don, lo Veguer deu appellar e amenar a la Cort tots quants Ciutadans trobar pora, e aquels venguts a la Cort,

---

[1] *sia'n.*

denant eyls, deu se legir tot lo proces de la inquisicio, y els denant dits Ciutadans examinen tot lo feyt. Los dits Jutges deuen pronunciar la sentencia, segons lo conseyl que auran agut dels dits Ciutadans tan solament.

XVIII.

E es a saber, que si aquels Ciutadans qui en la Cort seran, no volran esser Jutges en la inquisicio damunt dita, lo Veguer los deu amonestar dintre en la Cort, a dia e a hora de Cort, per tres dies que Cort se tenga, que eyls que facen aquela inquisicio que sien Jutges e facen la inquisicio. E si ells per auentura negligents seran que fer no la vuullen, en aquel cas y en aquela inquisicio lo Veguer ab lo Batle del Temple e de Moncada que la pusquen fer aquela inquisicio, e punir los malfeytors, segons que dit y escrit es desus. E si per auentura los Ciutadans qui seen en la Cort de Tortosa amonestaran lo Veguer per tres dies en que Cort sia tenguda, que eyl enant en la inquisicio ab los Ciutadans sobredits, la denunciacio a eyl feyta, y eyl sera negligent que no y enant, o no y vulla enantar, en aquel cas y en aquela denunciacio, los Ciutadans dits, per lur propria auctoritat, pusquen fer la inquisicio e condempnar los malfeytors e punir, segons que damunt es dit; e qualque cosa d'aquen exira sia dels dauant dits Ciutadans, en axi que la Senyoria ne el Veguer de re que n'isca nulla part non ajen.

Tots los Enquisidors, en qualque cas sia, deuen jurar dauant aquels qui seran en la Cort, que eyls be e feelment facen la inquisicio e la jutgen, segons que dit es, per juhii e per sentencia dels Ciutadans de Tortosa; ço es saber, primerament que jutgen per les Costumes escrites de Tortosa, e en defalliment d'aqueles, segons aquels Vsatges que han costumat de Barcelona d'usar [1], e en deffalliment de les Costumes e d'aquels Vsatges sobredits, segons Dret Ciuil e Canonic.

XIX.

E si per auentura començada sera la inquisicio sobre no certa persona, e feent la enquisicio, sera als Enquisidors cert e

---

[1] Debe decir: *segons aquels Vsatges de Barcelona que han acostumat d'usar.*

clar de la persona que aquel mal aura feyt, lo Veguer, per juhii d'aquels Enquisidors, que prena aquela persona, e que la amen en la Plaça, denant los Prohomens, y el Veguer denunciu aquela malafeyta als Prohomens, e per juhii d'aquels Prohomens don fermança d'aquela malafeyta, o pug en la Çuda, y estia en aquela preso, tro qu'els Prohomens jutjaran d'aqueles tres presons que son en la Çuda, e axi com costumat es e ha estat, si clams ne fossen feyts. E si apres de la preso del encolpat volran més testimonis pendre d'aquels de qui preso sera feyta, volran donar, e dels Jutges a remoure, sia seguit segons que dejus es escrit en lo primer paragraf qui comença: **Item; si sobre certa persona e nomenada sera feyta enquisicio** [1], e de totes les altres coses a menar, e a reprouar, e appellar, segons que el dit paragraf son escrites, e contra les persones y els dits dels testimonis, axi com d'aquels qui seran preses contra aquels que depuyx daran.

XX.

Item; si sobre certa persona e nomenada sera feyta enquisicio en los cases sobredits, primerament denunciacio feyta e clamosa insinuacio, lo Veguer, per juhii d'aquels Enquisidors qui elets hi seran a aquela inquisicio a fer, deu dir e diga al denunciador si vol prouar eyl aquela inquisicio, e si dira que hoc, los Enquisidors deuen pendre aquels testimonis qu'el denunciador amenara e no plus; e los Enquisidors sobre els dits d'aquels testimonis donen sentencia absolutoria o condempnatoria, segons que la qualitat del feyt o [2] requer. E si dira que eyl no vol menar la inquisicio ne donar testimonis, lo Veguer per juhii dels Enquisidors faça escriuir [3] la renunciacio d'aquel, e faça citar o cit a aquel qui sera encolpat del crim; e los dits Enquisidors, ab lo Veguer, deuen donar al encolpat los capitols, o dir per paraula a ell sobre que volen fer enquisicio contra eyl; e sempre jur l'encolpat de dir veritat en aquel feyt, de ço que hom lo demanara; e los Enquisidors, ab lo Veguer present reeben la confessio e meten la en escrit; e si l'encolpat, los capitols contra eyl posats, tots o part negara, lo Veguer per

---

[1] La costumbre siguiente. [2] *ho.* [3] *escriure.*

juhii dels Enquisidors cit los testimonis qui sien de bona fama, e no sien enemics seus ne d'altrament sospitosos, segons que Dret vol, y en presencia del encolpat juren aquels testimonis dir veritat, segons que en los altres feyts han costumat de jurar; e reebuts tots los dits, e sien publicats, present lo criminos o son procurador, e sia li'n donat treslat, si's vol, dels noms dels testimonis e dels dits, pagan l'encolpat vn diner al Escriua; per cascun testimoni gran o poc; e aja leer e poder de defendre s'i per si meteyx o per altres persones; e si sentencia deffinitiua sera donada contra eyl o enterlocutoria, qu'es pusca appellar als Ciutadans de Tortosa, e menar ses appellacions, segons que en los altres feyts ciuils han los Ciutadans costumat de menar lurs appellacions.

E allo meteyx y sia entes com sera feyta inquisicio sobre no certes persones, que desus es dit, d'aquel verset auall on es tengut; **E los testimonis que sien de bona fama e no enemichs**, [1] etc., tro aci. On per ço, con trista cosa es e leja, e en los pleyts grans dons ne solen esdeuenir, pledejar sots sospitos Jutge, los encolpats sempre que eyls seran certs que enquisicio se fa contra eyls, en qualque loch del pleyt, entro a sentencia deffinitiua, os ay, ne'n sopte [2] que u [3] sapien e no depuyx, pusquen recusar los Enquisidors o tots o en partida, si li seran sospitosos, donan eyls les raons de les sospites sofficients, segons que Dret vol; les quals prouades, lo Veguer elegeyx altre o altres Jutges no sospitoses en loc d'aquels qui seran remoguts per sospitoses, e aquels menen e ponen [4] e deffenesquen la dita enquisicio per lur sentencia sobr'el proces que sera enantat, e aquel que eyls enantaran, pus hi seran elets.

Atressi; pusca dir contra les persones dels testimonis, e contra lurs dits, e reprouar contra eyl, segons que Dret vol e requer.

XXI.

En tres maneres pot hom anar contra altre, ço es saber; per actio, o per accusacio, o per denunciacio en que deja esser feyta

---

[1] Se refiere á la cost. XIV de esta Rúb. [2] Debe haber algun error en las palabras *o's ay nen sople*, el cual no nos ha sido posible precisar. [3] *hu*. [4] *porten*.

enquisicio. Per actio, com algu demana que alguna cosa li sia donada o feyta. Per accusacio, a venjança. Per denunciacio, per qu'es fa enquisicio per offici de Jutge.

Ço es, que la persona que denuncia es certa, e denuncia contra certa persona, e lá donchs, o eyl vol menar la enquisicio o no; si la vol menar, los Jutges no y poden ni deuen amenar ni pendre plus testimonis, sino aquels qu'el denunciador amenara, y els testimonis en aquest cas deuen jurar en presencia d'amdues les parts.

Si aquel denunciador no vol menar aquela inquisicio, los Jutges, tots los testimonis que pendran, deuen fer jurar, present la part contra qui's fa la inquisicio.

Mas si la enquisicio se fa contra no certa persona, lá doncs los Jutges per lur offici, ab lo Veguer ensems, deuen e poden pendre per lur propria auctoritat e per lur offici, tots quants testimonis pusquen pendre ni trobar tro a nombre sobredit de XL.

XXII.

Tot hom qui sera condempnat per la inquisicio per fer emena de ladronici o de tots los altres capitols de qu'es deu fer enquisicio, si emblara en diners o en coses valents tro a V sous, ab la pena que Dret y dona, per cascu sou deu pendre, si no ha de que faça la emena, sengles açots. E si de V sous a amunt, tro a XV sous, deu correr la Ciutat, tot nuu en bragues, lo Sayg, eyl açotan e cridan: QUI AYTAL FARA, AYTAL PENDRA.

Si de XV sous en amunt, tro a XXX sous, deu esser seynalat el front ab ferre calt, e tot nuu en bragues deu correr la Ciutat lo Sayg, eyl açotan e baten e cridan: QUI AYTAL FARA, AYTAL PENDRA. E si de XXX sous a amunt, tro a LX sous emblara, o coses valents, deuen li esser toltes les oreyles, e tot nuu en bragues deu correr la Ciutat, penjan les oreyles el coll en vna corda, y el Sayg, eyl baten e cridan: QUI AYTAL FARA, AYTAL PENDRA; e deu esser gitat de la Ciutat.

E si de LX sous a amunt, en diners o en coses valents, emblara tro a C sous, deu perdre la ma dreta. De C sous a amunt, si seran emblats en diners o en coses valents, deu esser penjat en guisa que muyra.

E no tan solament en lo capitol de ladronici se deu seguir aquesta pena, si no ha de que pagar, e de restituyr lo mal que feyt aura o donat, o feyt fer, ans en tots los altres capitols, axi de la pena com de la cosa, deuen sofrir les penes sobredites, segons les quantitats sobredites, si no han de que pusquen fer la emena. E si tant es que en partida pusca fer la emena y en partida no, segons que romanra e segons la quantitat, deu sofrir la pena sobredita, e deu li esser minuat de la pena, segons que pagara ne restituyra de la cosa e de la pena.

E aço segueyxse y es entes tan solament en los feyts de que deu esser feyta enquisicio, segons que es contengut en la Carta de la Composicio e de la Paeria. E si en aquest titol auia alguna cosa contra les Cartes de les Composicions o de la Paeria, re no val; mas aqueles Composicions deuen esser seruades.

RÚBRICA XXVI.

AQUESTES SON LES PENES SOBRE CASCU DELS IX CAPITOLS DENANT ESCRITS.

I.

Primerament, si homicidi sera prouat per forma d'inquisicio, si doncs aquel qui feyt l'aura no'l auia feyt en deffensio de si o per altra justa rao, si solament crestia es aquel qui sera mort, e franca persona, pac per homicidi aquel qui'l aura mort XLII morabatins, e oltra aço lo Quint a la Senyoria per justicia.

II.

Si sera ciutada lo mort, pac l'omeyer LXXXIIII morabatins. e oltra aço lo Quint a la Senyoria per justicia; si doncs no'l mataua per deffeniment de son cors o per altra rao justa. E totes aquestes penes sobredites, son dels parents dels morts d'aquels a qui pertayn la successio, o d'aquels a qui eyls donar o [1] volran.

---

[1] *ho.*

RÚBRICA XXVII.

ISTE SUNT CONSUETUDINES ET VSUS MARIS. QUIBUS VTUNTUR HOMINES DERTUSENSES.

I.

Per ço, com pus digna cosa es hom, que nulla cosa que el Mon sia, e deu esser denant totes coses, primerament coue que parle hom dels homens que dels altres coses. On es certa cosa e manifesta que es Costuma de Tortosa, que si nuyl hom s'adobara ab Comit de galea o d'altre leyn armat, e'l hom aquel fugira o volra fugir, que no volra seguir lo viatge, lo senyor de la galea o del leyn armat pot aturar aquel hom o pendre e retenir; mas aquel pres e retengut, deu lo presentar al Veguer, e per juhii e per sentencia dels Ciutadans deu li esser liurat, que eyl qu'el tenga pres e ferrat en tal guisa que fugir no li pusca, e com l'aja en Tortosa, deu lo metre en la galea o el leyn, e aqui tenir ferrat e pres, tro sia exit de fora'l Grau de Tortosa e en loc que no pusca fugir, e exit fora'l Grau, deu lo desferrar, pero que sia ja en tal loc que non pusca exir ne d'aquen fugir. Empero si la galea o el leyn armat sera partit de la Ciutat, ço es, de la riba del Rech de la Ciutat, e algun hom d'aquels adobats li fugira, per sa propria auctoritat lo Comit o senyor de la galea o del leyn lo pot pendre e metre en son leyn, e aqui tenir pres tant tro sia en loc que no li pusca fugir, ab que no'l trop dins la Ciutat, car si dins la Ciutat lo trobaua, pot lo pendre e aturar, mas deulo presentar al Veguer, e fer segons que desus es dit, e aço s'enten al començament del viatge, to [1] que la galea o nau o leyn armat sera exit del Grau de Tortosa. Los armadors on que troben aquel hom qui sera fugit, lo poden pendre e aturar e retenir, e aquel pres e aturat, de continent deuen lo presentar al Veguer, per juhii e per sentencia dels Ciutadans deu pagar la dobla de tot ço que aquel

[1] *tro.*

hom fuyt aura pres del comit e el comit li aura feyt liurar.

Mas si la dobla no volra pagar o no pora pagar, per juhii e per sentencia dels Ciutadans deu esser mes en la Çuda, e aqui estar dins clau, e sobre l'alcapç, tro que la galea o el leyn armat sien venguts e tornats del viatge, d'aqui enant tro que aja pagat, e si lo Comit volra fer altre viatge, e trobara altre Comit qui meta galea o leyn armat contra sarrains, pot lo menar o liurar a aquel o a altre per ço que li deu, tant tro sia pagat d'aquela dobla, car on que trop lo Comit, ha actio e demanda contra lo fuyt, o la fermança si fermança n'i ha, qu'el principal ne la fermança no s'en poden escusar ne deffendre; pero si lo fuyt o la fermança pagaran o volran pagar la dobla, no es tengut lo fuyt qu'el seguesca en altre viatge, n'el pot liurar a altre qu'el men en negun viatge.

Mas si per auentura algun romanra per malaltia o per mort o per minuament de membres que aja perduts o debilitats, o per altra justa rao, deuen retre simplament lo principal o la fermança tot ço que aura reebut al comit, y el comit de tot ço que d'eyl aura reebut, pot demanar e cobrar e conuenir del principal o de la fermança, de qualqu'es vulla, que no s'en poden escusar, ne deffendre la fermança ne el principal, e han actio e demanda contra aquels, axi be contra la fermança com contra lo principal, e axi be pot hom conuenir la fermança con lo principal, qualseuol primer.

E si per auentura lo Comit de la galea o del leyn armat sera en Espayna ab sa galea o ab son leyn armat, e trobara aquel qui li sera fuyt en altre leyn armat o en altre loc, depus que sera en son viatge, on qu'el trop, lo pot pendre e metre en son leyn, per sa propria auctoritat sens tota pena, e no li deu esser deffes, per nuyl hom, e pot lo tenir pres tant tro sia pagat de la dobla.

II.

Lo Comit de la galea o del leyn armat, si dementre eyl sera en son viatge tro sia tornat dins lo Grau de Tortosa, li sera feyt ladronici per alguns de sos mariners o de sos nauchers, pot lo pendre e destreyner tro li aja restituit ço que li aura emblat. Mas no es tengut lo Comit, si no's vol, si que cobre la sua cosa o

no la cobre qu'el liure a la justicia de la Cort, ne la Cort contra lo ladre atressi, no pot moure questio ne demanda, si doncs lo Comit nouellament no's clamaua al Veguer; car lá doncs pot fer demanda de la sua justicia, ço es, del Quint tan solament de ço en que es condemnat lo ladre, per juhii e per sentencia dels Ciutadans.

Mas pus lo mariner s'es adobat ab lo Comit, e'l vol seguir, lo Comit no'l pot lexar, si donques tot son loguer no li paga, ne el mariner no's pot desexir ne partir del comit que no'l aja a seguir el viatge, pus eyl lo vulla menar e pagar son loguer, pus que adobat s'es ab lo Comit.

E com desus sia dit qu'el pot pendre e retenir pres tro aja restitucio de la dobla, es entes si al torn de son viatge lo troba, car si al entrar del viatge lo troba, e'l pren, e'l mena ab si, e seguin lo viatge, al torn, es escapol lo mariner fuyt, que no es tengut de restituir sino tan solament del don, ço es a saber, d'aytant més com aura donat o li couenc a donar a altre mariner que adobas en loc d'aquel.

La dobla s'enten que es tengut de pagar lo mariner fuyt, totes hores que eyl fuya en nuyl loc de terra de crestians [1], lo Comit pot trobar e adobar altre hom en loc d'aquel; d'aqui enant es tengut e obligat al don e al greuge qu'el Comit soferra per aquela fuyta.

Mas la fermança, nuyl temps no es tenguda ne obligada sino tan solament de la dobla, en qualque loc fuya lo mariner, ne d'als contra eyl no pot esser feyta demanda.

III.

Con moltes vegades sie trebayl entre els senyors dels leyns e de les naus, e els mercaders, e els mariners, e els peregrins, e en la mar aja Costumes e Vsances per si metexes, per los quals pleyts que sien entre eyls són a determenar e a defenir; composades en aquest Libre [2] les Costumes de Tortosa de la Vsança de la mar e de la Ribera e de les couinences e auinences feytes entre eyls.

---

[1] Súplase la conj. *e*. [2] Súplase el verbo *son*.

Peregri es dit tot hom qui va sens mercaderia, e dona nolit o loguer de la sua persona, per ço que hom lo port en son leyn, o en sa nau, o en sa barcha lá on eyl ha son proposament d'anar.

Mercader es aquel que no dona loguer o nolit de la sua persona, mas de les mercaderies que porta o fa portar.

Mariner es aquel qui es logat del senyor de la nau o del leyn, y es tengut de fer lo seruii de la nau, o del leyn, o de la barca.

IV.

Com lo senyor vol començar de fer la nau o el leyn o la barca, deu dir als parçoners de quín gran ne quiynes mides, ne de quantes goes lo fara, ne quant aura en pla, ne quant en centina, e quant obrira, ne quant aura de lonc.

E si aço fa entenent [1] als parçoners, son li tenguts de fer aquela part que cascu li aura promesa de fer, sens tota excusacio, que fer no deuen ne poden.

E si los perçoners atendre no volen o no poden la couinença que al senyor del leyn auran feyta de fer e de complir cascu sa part, lo senyor del leyn pot manleuar a usura o en altra forma, segons que podra, a bona fe sobre aquel qui la part li aura promesa de fer, en axi que el prometedor aquel es tengut e obligat al senyor del leyn de tot lo deute, que manleuara per aquela part a complir, e de tot lo logre, o usura, o barata per que aquela quantitat que manleuara dara ne pagara, sens tota excusa e contrast.

V.

Allo meteyx s'es si'l fa menor que no'ls aura dit ne dat a entendre, per ço, com par ver, que qui molt promet a atendre, que atena e complesca lo meyns. Atressi, com par ver e es, que el senyor del leyn no començara a fer aquela obra, sino fos per fe e per esperança d'aquels qui la promesa li feeren de fer part al dit leyn.

---

[1] *entendre.*

Si fara lo senyor del leyn major lo leyn que als perçoners no aura dit, en pus los perçoners no deuen esser forçats ne destrets que meten re del lur, ne y facen part, sino en aqueles mesures qu'els auia dat a entendre, e si re dels perçoners aura pres, de continent los o [1] deu retre e restituir sens tot contrast e allongament, qu'el senyor no y pot fer ne deu, si'ls parçoners o [2] volen cobrar, si doncs lo maestre les mesures no erraua, e per errada del maestre, ab que la errada empero sia vera, lo dit leyn no era major, car ladoncs los perçoners son tenguts e obligats de pagar lur part, sens tot contrast; car en aquest cas no es volentat del senyor, mas errada del maestre, e la errada del maestre no deu comprar lo senyor.

Si'l maestre qui fa lo leyn, major fara lo leyn qu'el senyor del leyn ab eyl no aura empres, si doncs aço no's fa ab consentiment del senyor, deu perdre tot los jornals que ell en sa propria persona aura feyts en aquel creximent, e deu pagar la meytat d'aquel creximent d'aytant com costara mes para qu'el [3] creyx, ço es a saber, la meytat de la messio d'aquel creximent, o'l [4] maestre, si n'es demanat, es tengut de dar a cascu dels parçoners del leyn les mesures que ha empreses de fer ab lo senyor del leyn, y encara deu los dir, si fa fort obra o febla.

VI.

Los parçoners no poden encantar ab lo senyor del leyn, n'el poden aportar a encant, tro lo leyn ha feyt viatge, mas del primer viatge feyt aenant, poden ab eyl encantar, si's volen.

Pero si algu dels perçoners venia la sua part a altre, lo comprador atressi no'l pot aportar a encant tro qu'el leyn age feyt viatge; per aquesta rao, con lo senyor del leyn qui molta fadiga e gran trebayl e gran don aura sofert el leyn a fer, e si eyl no fos, lo leyn no fora feyt, n'isca sens algu profit.

VII.

Allo meteyx s'es del senyor del leyn, que no pot encantar ab sos perçoners, tro que el leyn aja feyt viatge.

---

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *per aquel.* [4] *e'l.*

VIII.

Lo senyor del leyn deu metre l'Escriua bona persona e leyal e verdadera, e que no sia son parent, e deu·lo fer jurar denant los mariners, o els mercaders, o denant testimonis, que ço que en poder li ve que sia saluu, y eyl que deu esser leyal e feel, e vertader al senyor del leyn, e de [1] sos compaynons, e als mercaders, e als mariners, e als pelegrins. Deu tenir l'Escriua lo quartoral, e tot ço qu'el dit quartoral escriua, deu escriure sots aquel sagrament que feyt ha, e que el cartoral re no escriua, si doncs no u [2] fa, presents amdues les parts, o si amdues lo y deyen o no lo y han dit; exceptades les mesions e despesses, les quals couenga a fer en offici del leyn e per lo leyn, e els mariners; car si en falsia era trobat l'Escriua, deu esser punit, axi com a falsari. L'escriptura que sera o es escrita el cartoral del leyn, deu esser escrita tota per ma del Escriua qui aura jurat, e que no sia ab damnadures ne ab entrelinis, ne en altra forma cancellada ne corrumpuda: e aytal escriptura, axi feyta, ha hom fe, e deu esser creeguda axi com a carta publica.

IX.

Al carregar e al descarregar del leyn deu esser l'Escriua present, e deu escriure ço qu'es carrega e's descarrega, car si alguna cosa d'aqueles coses que el cartoral son escrites se perdra, lo senyor del leyn, e el dit leyn son tenguts e obligats d'esmenar e de restituir tot ço que el cartoral sera trobat escrit que perdut sia: pero [3] car per aytal perdoa, com aquesta, si no y basta lo nolit, se deu vendre el leyn, e del preu, pagats primerament los mariners de lurs loguers e de lurs necessaris, se deu restituir e esmenar tot ço que es perdut al senyor de la cosa perduda: y el senyor de la cosa que sera perduda ha actio e demanda contra lo senyor del leyn e contra lo leyn.

---

[1] *a.* [2] *hu.* [3] *per ço.*

X.

L'Escriua pot e deu comprar ferramenta, vianda, e sagoles, e totes çoses que sien necessaries al leyn e als mariners; exceptat la exarcia del leyn.

XI.

Tota la messio de menjar e de beure e les altres messions per que lo [1] leyn o per necessaries del leyn ne dels mariners aura feyta, ni feyta fer, ne li conuenra de fer.

XII.

Al Escriua deu esser donat de nolit del leyn, pergami e paper, e tinta, e çabates, aytantes com mester n'aja, faen e usan l'offici del leyn tro es tornat del viatge, oltra son loguer.

XIII.

Roba, armes, ne altres coses que mariners porten ne meten el leyn, o apparellament de sa persona, e a deffeniment de si e del leyn, jas sia ço que nolit non sia donat ni pres, e tot ço qu'el mariner porta per son pont de que no dona nolit, lo senyor del leyn es tengut de saluar e de guardar e d'esmenar, si re s'en pert, axi con es tengut al mercader, e axi con si'n prenia nolit, ab qu'el mariner puxca prouar qu'el leyn o [2] aja mes, jas sia ço que non prena nolit, ni'l Escriua no y sia estat present, car l'Escriua se deu entremetre de tot ço de que es donat nolit, e y deu estar present. De les coses qu'els mariners donen nolit es entes en axi, com de les coses dels mercaders e de les mercaderies de qu'es dona nolit.

XIV.

Lo senyor del leyn deu pendre per loguer de sa persona, seguen lo leyn, dos loguers; vn loguer, ço es a saber, dels me-

[1] Las palabras *per que lo*, deben leerse *que per lo*. [2] *ho*.

llors que eyl donara a aquels qui ab eyl yran a loguer, e vn loguer dels cominals; e aytant pot portar e deu per son pont com fan aquels dos qui ab eyl van, ço es a saber, vn dels millors, e altre dels cominals.

XV.

L'Escriua del leyn deu retre compte e'n es tengut e obligat de retre comte al senyor del leyn e als parçoners, totes hores qu'el li demanen. E el dit Escriua deu esser de bona fama, car si l'Escriua era encriminat de qualque crim, enans que fos porgat d'aquel crim, lo senyor del leyn no'l deu menar ni pot esser Escriua, si que sia parent o no parent, pero l'Escriua, si es parent del senyor del leyn, no pot ni deu esser Escriua, n'el senyor del leyn no'l pot menar per Escriua, si doncs no u [1] fa ab volentat dels parçoners del leyn e dels mercaders. Lo qual compte deu retre com lo viatge es acabat.

XVI.

L'Escriua deu tenir lo cartoral; e deu retre comte axi als parçoners del leyn, com al senyor del leyn, totes hores que compte'n vullen oyr, sia que sia en l'Escriuania del leyn, si que sia de fora; e dins vn an apres que sera de fora l'Escriua, si'ls perçoners l'on volen pendre e no romanga per eyl, de tot ço que aura reebut de nolit, ni comprat, ne venut, ni donat, ne despes, pero pus vna vegada o dues aura retut comte al senyor del leyn e als perçoners, es absolt e deliure, d'aqui enant que no es tengut de retre comte, ab que leyal comte aja retut, o si's sera fadigat en eyls, e non volran oyr comte.

XVII.

Lo senyor del leyn pot pendre cascun mercader, o pelegrin, o parçoner, o mariner, e retenir peynores per lo nolit e per les aueries, per sa propria auctoritat, tals que sien bastants al nolit

---

[1] *hu.*

e a les aueries, e non es tengut de retre tro sia pagat tot lo nolit e les aueries al Escriua.

XVIII.

Lo senyor del leyn es tengut e obligat de guardar e de saluar lo mercader y el pelegri, e tot hom qui vaja el seu leyn, e d'ajudar e defendre contra tots homens de son poder, e de tenir lo neg contra corsaris e contra tots homens qui mal li volguessen fer.

Allo meteyx se deu fer de totes les coses dels mercaders e dels peregrins, e deu les li saluar e guardar, segons son poder a bona fe e sens engan.

Deu fer jurar los mariners y els nauxers, e'ls peneses, e'ls perçoners qui ab eyl van, de guardar e de saluar e de defendre los mariners e els pelegrins, ab totes lurs coses, segons lur poder, a bona fe e sens engan, e de celar, e de negar a tots lurs enemics ne qui mal los vulla fer; e que diguen veritat en los contrayts que son entr'els mercaders, e'ls pelegrins, e'l senyor del leyn.

XIX.

En lo sagrament que l'Escriua fa al senyor del leyn deu esser contengut, que no leyx la caxa vberta en que esta lo cartoral, ne les claus d'aquella caxa nuyl hom no tenga sino eyl, e que les port ab si, e no les leyx en nuyl loch.

XX.

Lo senyor del leyn e'ls nauxers deuen se be ormejar a saluament dele [1] leyn e de totes les coses o mercaderies que son el leyn, y els nautxers deuen tenir lealtat axi be als mercaders e al peregrins com al senyor del leyn, axi com es dit desus, e fer lo seruii del leyn al pus tost que puxen, sens nulla triganҫa. No deuen estibar ne metre neguns auers en loc qu'es poguessen baynar, ne sien perillosos d'altre dan a pendre, ne auer.

[1] *del ó de lo.*

Encara lo senyor del leyn es tengut de moltes altres coses als mercaders; que si los auers o mercaderies que son meses el leyn se baynen per cuberta, o per murada, o per arbres, e per centina, o per timonera, o per embrunal, o per porta, o per metre en loc que sia dubtant, o per ço que no sia ben estayn per poc crostam, lo senyor del leyn deu emenar e restituir tot lo dampnatge qu'els mercaders prenguen en lurs auers, n'els pelegrins, y es ne tengut lo senyor del leyn y el leyn. E si el nolit no y basta, deu s'en vendre el leyn, e qu'el prouer, leuat lo loguer primerament dels mariners e les necesaries, deu se restituir e emenar tot lo dampnatge, als mercaders e als pelegrins sens tot contrast dels perçoners del leyn, mentre que bast. E si'l nolit ne el preu del leyn no basten a aquel dampnatge a restituir, lo senyor del leyn e tots los seus bens son e romanen obligats als mercaders e als pelegrins de tot lo deffalliment, y els mercaders y els pelegrins han actio e demanda contra ell e contra tots los seus bens.

XXI.

Auer o mercaderies qu'es baynen al cargar o al descargar, de dampnatge que y prenguen, lo senyor del leyn ne el leyn no son tenguts ne obligats en re.

XXII.

Lo senyor del leyn, present l'Escriua, deu reebre l'auer dels mercaders e dels pelegrins a la Riba del Rec de la Ciutat, a la murada del leyn, e deu fer estibar aytant com conega que el leyn ne puxa portar, que segurament e sauia pusca anar e passar lo flum, en tal manera que no's pusca asiure; pero si'ls mercaders volran, oltra ço que al senyor del leyn sera vist que port, los mercaders deuen auer ab lur messio tantes de barques que on qu'el leyn sigues, de continent pogues aleuiar e passar.

Del sobreplus de les mercaderies que el leyn no pusca portar, que segurament pogues passar, los mercaders deuen auer barques en que, ab lur messio, facen portar lurs coses e lurs mer-

caderies tro fora del Grau, dins lá on lo leyn sie ne pusca cargar segurament, que el senyor del leyn ne els perçoners per rao del leyn non son tenguts ne obligats de re a metre; o [1] totes les messions o aueries los mercaders son tenguts, e'ls mariners y el senyor de leyn per les sues mercaderies de pagar lur part per rao de quintarades, e axi de lurs ponts com de les altres mercaderies, que negun d'aço no's pot escusar ni deffendre que no pac sa part per rao de quintarades; si doncs cascu no volia fer ses aueries apartadament per son auer, car lá doncs no es tengut la vn al altre que pac en les aueries del altre. Pero totes les mercaderies qu'el leyn ha portades o treytes de fora'l Grau son germanes d'aqueles qu'el leyn no ha portades ne treytes de fora, quan a les aueries que deuen pagar lur part en axi, ço es a saber, que compta hom les aueries, per rao de quintarades, e feyt comte de totes les aueries, fa hom comte de totes les quintarades, e feyt comte de totes les quintarades, axi d'aqueles qu'el leyn ha portades e treytes de fora, com d'aqueles que les barques hau portades tro al leyn, comta hom qu'en ve per quintar, e axi cascu paga sa part de les aueries per quintarades.

Lo senyor del leyn ab ab sos mariners, com les barques son de fora'l Grau o dins al lats del leyn, deuen les mercaderies pendre e trer de les barques e metre el leyn, y estibar sens alguna messio e despesa dels mercaders; e generalment los mercaders son tenguts de fer totes les aueries que per rao de lurs mercaderies han a fer de la Riba del Rec tro fora'l Grau que sien al lats del leyn, e de la Casa tro a la Riba del Rec, e entro son dins del leyn, e entro son partits del Grau, o de Port Fangos, exceptat lo carregar qu'el senyor del leyn, ab los mariners, que pus l'auer es al lats del leyn, que deu pendre e trer de les barques e metre en son leyn y estibar, sens costa e messio dels mercaders.

XXIII.

Tot leyn que venga al Grau de Tortosa, de quals que parts eyl venga, e sia leyn que sia couinent al intrar del Grau, e aja com moc de lá on carrega, e venc per venir a Tortosa, e per

---

[1] a.

intrar al Grau, e'l leyn no pusca entrar al Grau per lo carrec que te tro sia aleujat, los [1] senyor del leyn o'ls mercaders logaran barca o barques per aleuiar lo leyn per ço que miyls pusca entrar el Grau, e totes les aueries que faran per les mercaderies per rao d'aquel aleujar, deu lo senyor del leyn pagar lo quart, e'ls mercaders, e aquels de qui son les mercaderies deuen pagar les tres parts, les quals tres parts se deuen pagar per quintarades; per ço [2], les aueries se deuen pagar en axi per lo perill, que es axi be al leyn com als mercaders.

Pero com lo leyn es aleuiat y es dintre el Grau en loc segur, si los mercaders volen tornar les coses aqueles dins el leyn, per ço que vinguen en Tortosa mils e pus segures el leyn que no farien en les barques, lo senyor del leyn deu aqueles reebre e metre ab sos homens dins son leyn, e aquels be guardar, e saluar, e ab lo leyn aportar en Tortosa, si tanta d'aygua es que fer o [3] pusca. Mas si l'aygua es seca, qu'el leyn no pusca pujar, deu les pujar mentre pujar pusca, e si'ls mercaders volen esperar tro qu'el leyn pusca pujar, que non volen trer lurs mercaderies, lo senyor del leyn no les ne pot gitar, si doncs ab la sua messio no les ne faya pujar, e deu les guardar e saluar tro qu'els mercaders les han reebudes ab son cost e ab sa messio; pero es leer al senyor del leyn que les ne pot trer e fer puiar tro en Tortosa, ab son cost e ab sa messio, si fer o [4] vol, totes ores qu'es vulla.

Mas les mercaderies tornades el leyn depus es aleuiat e intrat el Grau, o no tornades, e los mercaders les s'en volen pujar, e no volen esperar qu'el leyn les ne pug, pus lo senyor del leyn es apparellat de reebre aqueles, e de tornar el leyn, e de saluar, e de guardar, e de pujar en son leyn, com temps sia ne aja bastament d'aygua que pujar no pusca, de negunes aueries qu'els mercaders facen d'aqui enant, depus lo leyn sera aleujat e intrat dins lo Grau, el senyor del leyn, apparellat de tornar les mercaderies en son leyn e de pujar aqueles, con temps ne sao sia, lo senyor del leyn no es tengut ne obligat de metre alguna part ne re en aqueles aueries que seran feytes depus lo leyn es dintre el Grau en loc saluador e segur.

---

[1] *lo*. [2] Súplase la prep. *com*. [3] *ho*. [4] *ho*.

Mas si per auentura lo leyn es tan gran que, sens perill o semblant de perill, no pot entrar el Grau, e vendra a Port Fangos, o sera couinent al intrar del Grau, e eyl empendra ab sos mercaders que no intraria el Grau que de fora vol estar, lo senyor del leyn es tengut d'estibar e de cargar lo leyn, e de metre les mercaderies en aqueles barques o leyns qu'el mercaders aura apparellades de reebre son auer, les quals los mercaders deuen auer ab lur messio e despesa, qu'el senyor del leyn no es tengut ne obligat que y meta re, que basta al senyor del leyn que desestip son len [1], e'l descarrec, e que carrec les mercaderies en les barques o els leyns qu'els mercaders volran, e les mercaderies cargades en les barques, d'aqui enant del perill ne del dampnatge que y esdeuengues, ne de aueries que fer s'i deguessen ne s'en fan, no es en re, ne hi deu pagar ne metre re, ans es solt quiti e deliure de tot.

E si mercader no aura ab les mercaderies ne missatge, e seran comanades a la fe del senyor del leyn, lo senyor del leyn deu fer d'aqueles ço que faria del seu, que d'als no es tengut ne obligat, e totes aueries que per aqueles mercaderies faça d'aquel mercader, sia tengut de pagar, li deuen esser pagades e restituides per lo mercader, e pot retenir tantes de les mercaderies per aquela rao, per sa propria auctoritat, tro basten a aqueles aueries, que no es tengut de retre tro que sia pagat.

XXIV.

Lo senyor del leyn es tengut al mercader qui li port la [2] persona sens nolit, e son seruicial e seruicials, e sa caxa, e son lit, e sa roba de jaure e de vestir, e compliment de vianda que sia necessaria al viatge e bastant, e tot son merç; mas si'n porta tanta que parega qu'en aja a reuendre, d'aquela del reuendre deu pagar nolit lo mercader.

XXV.

Item, es costuma de Tortosa que si'l senyor del leyn ha noliejat de sos mercaders la meytat del carrec de son leyn o oltra

---

[1] *leyn.* [2] *sa.*

la meytat, e ha adobat sos homens la meytat o la major força, e aura començat a cargar son leyn, e'l mercader volra romanir del viatge e no y volra anar, o no y volra metre son auer, y el leyn no sera mogut de l'estaca de riba del Rec, lo mercader es tengut de donar e de pagar la meytat del nolit que li donaua tro al loc on deuia anar; e pagan la meytat del nolit pot romanir del viatge, e trer son auer del leyn, si lo y hauia mes: que de re als no es tengut lo mercader al senyor del leyn, sino de la meytat del nolit, e axi pot romanir eyl e son auer, e'l pot trer del leyn, si mes lo y ha.

XXVI.

Atressi, lo senyor del leyn es tengut e obligat a sos mariners de donar e de pagar la meytat del loguer que promes los auia a tots quants n'auia adobats; car, pus el pren la meytat del nolit, deu pagar e donar a sos mariners la meytat del loguer tan solament, axi com eyl aconsegueyx e guaayna la meytat del nolit, atressi los mariners aconseguexen e guaynen la meytat del lur loguer. Pero si'l leyn sera mogut de l'estaca, e lo mercader volra romanir del viatge ab son auer, e'l volra trer del leyn, si mes lo y auien, lo senyor del leyn ha guaaynat tot son nolit que promes li era, e'ls mariners tot lur loguer, e en axi es leer e plen poder del mercader que pot romànir ab son auer del viatge, pagan tot lo nolit. Pero es entes dels mariners que guaaynen lur loguer tot, si el leyn roman del viatge per rao d'aquel auer; mas si no roman del viatge, e espera altre mercader lo senyor del leyn, que port en loc d'aquel, los mariners, atressi, deuen auer lur part d'aquel nolit, cascu que pren loguer, e deuen, atressi, auer tot lur loguer sens tota minua, si lo senyor del leyn, en loch d'aquel auer romas del viatge, leua altre auer d'altres [1] mercaderies.

Empero, si aquel mercader qui traura aquel auer del leyn o no li volra metre, de continent, sens tot alongament, en loc d'aquel auer hi volra metre atretant d'altre auer, pot o [2] fer qu'el senyor del leyn no li pot demanar nolit d'aquel que ro-

[1] *o altres.* [2] *ho.*

man, ne els mariuers no poden demar [1] part, e lo mercader deu donar per aquel auer que metra en loc del altre aytant de nolit com donaua del primer, e deu ho en guisa fer qu'el senyor del leyn non aja pus de destric ne de lagui, sino axi com auia o podia auer del altre auer primer.

Mas si lo senyor del leyn o el mercader, per empaxament de senyor de terra, o per vet que sia feyt en la terra, o per temor de leyns armats que sien de enemics o de mals homens, ab que sia ver don, podrien venir en gran dampnatge de pendre l'auer e'l leyn o lurs persones, auran a romanir del viatge, lo mercader no es tengut de donar nuyl nolit ne part d'aquel al senyor del leyn, ne el senyor del leyn es tengut a sos mariners de donar nuyl loguer ne part d'aquel, ne es tengut al mercader qu'el seguesca en aquel viatge ne en altre, si no's vol; e enaxi los vns son solts dels altres, sens pena, si tot s'i es posada, e altre don o intesesse.

Mas si lo senyor del leyn, meyns de la meytat de son carrec, e meyns de la meytat de sos mariners aura adobats, e lo mercader no aura mes son auer el leyn ne part d'aquel, e volra romanir del viatge, ne y volra anar ne metre son auer, noliejat el leyn, pot romanir, e no es tengut que lo y meta, mas es tengut a tot lo dan e'l interesse qu'el senyor del leyn n'aura sofert, e lo senyor del leyn han [2] actio e demanda contra'l mercader de tot lo dampnatge e'l interesse que sofert n'a [3], que el mercader no s'en pot defendre ni escusar, si doncs no y ere vn dels cases sobredits per que s'en poden escusar; y els mariners atressi conseguexen lur part aquels que adobats aura, segons qu'en pren loguer.

XXVII.

Furt o ladroniçi qui sia feyt el leyn, depus les coses o'ls auers son el leyn, lo senyor del leyn, es tengut de restituir e d'enmenar tot ço que emblat ni furtat y sera, a aquel de qui sera la cosa que sera emblada, per ço, com el senyor del leyn deu guardar e saluar totes les coses qui en son leyn son, ne y aura reebudes.

---

[1] *demanar*. [2] *ha*. [3] *ha*.

XXVIII.

Lo mercader deu pagar lo nolit al senyor del leyn segons que ab eyl empendra e les couinences seran empreses entr'ells.

Lo senyor del leyn deu portar al mercader les quintarades que ab eyl aura enpreses que li port sens tota minua, e axi ben d'aquel de qui aura poc nolit com d'aquel de qui aura gran nolit, que no s'en pot escusar ne defendre; e axi be deu posar en bon loc les mercaderies de que aura poc nolit, com aqueles de que ha gran nolit, e si no u [1] fa e prenen dampnatge per rao del loc que no sera bo e segur, lo senyor del leyn es tengut e obligat al mercader de restituir e d'emenar tot lo dampnatge que les coses auran pres en aquel loc, e'n es obligat eyl, e el leyn, e totes les sues coses.

Pero si'l mercader volia pus metre de quintarades que no aura empreses ab lo senyor del leyn, lo senyor del leyn no li'n es tengut ne obligat de reebre ni de portar, si no's vol, o ab eyl no s'en posa noueylament, sino tan solament aqueles de que sera empres e parlat entr'ells.

XXIX.

L'exarcia que promet lo senyor del leyn als mercaders de portar en son leyn, deu auer e portar en son leyn, e no la deu vendre ne alienar, si donchs no u [2] faya per millor, tro qu'el viatge es acabat, ne deu gitar negun dels mariners que aura adobats de son leyn, sens volentat dels mercaders: e deu fer pesar tots los auers que pes demanen e han obs a pesar a sos mariners.

Lo dit senyor del leyn pot fer conseruatge ab altre senyor de leyn gran o poc, si los mercaders lo y volen consentir; e deu esperar los mercaders lá on fan cap o no y fan cap, mas deuen hi entrar segons les couinences entr'ells empreses.

---

[1] *hu.* [2] *hu.*

XXX.

Git qu'es agues a fer per fortuna de mal temps o per paor de corsaris, primerament deu gitar e començar lo mercader, o y deu tenir la ma si'l auer es tal qu'el loc no'l pot gitar, e lá donchs com lo git es acordat, pot se fer d'aytant quant coneguen e a ells sera vist qu'el leyn saluar se pusca; e tota via deuen gitar la pus vil cosa, si fer se pot, y el senyor del leyn deu metre en aqûel git per sou e per liura, aytant com tot lo leyn val, e tots los mercaders atressi dels auers que seran estorts e de les coses, per sou e per liura, d'aytant com valen, deuen metre lur part en aquel git.

XXXI.

Si el leyn per fortuna de temps ve a terra, e rompen, axi que totes les mercaderies se perden o son audes per derenclides o quayx derenclides, lo mercader no es tengut al senyor del leyn de donar null nolit.

Mas si per auentura lo mercader s'entremetra d'aqueles mercaderies a cercar, e per cura e per diligencia d'el, aydant a eyl lo senyor del leyn e sos mariners, lo senyor del leyn deu auer son nolit, per rao de millers d'aytant com ne trobara n'en estorçran, leuat primerament ço qu'en daran per trobar, de ço que romandra, deu auer nolit, per rao de millers.

Empero, si lo senyor del leyn ab sos mariners no hi daran obra ni ajuda a cercar aqueles coses; e'l mercader per cura e per diligencia d'eyl, o per loguer, o per part qu'en dara o'n prometra a altres persones, trobara o cobrara alguna d'aqueles coses, de re que cobre ne estorça, no es tengut ne obligat al senyor del leyn que li'n do nolit, ni per millers, ne per altra rao; car par que, pus ell no y vole aydar ne donar obra, al trobar ne al cercar, que per derenclit o [1] aja que non vol re auer, car si re ne volgues auer en lo trobar y el cercar, donara conseyl e obra e ajuda.

---

[1] *ho.*

XXXII.

Si el leyn estara sobr'els ferres, o sera en via de son viatge, e per fortuna de temps, lo senyor dèl leyn e els mariners s'acordaran qu'en vagen en terra, y entr'ells empendran qu'el leyn e'ls auers sien germans, e sobr'aço vendran en terra, estima hom l'auer que era el leyn, e el leyn que valia, e feyt comte de tot ço que costa l'auer, e feyta estimacio del leyn, parteyx hom tot ço qu'en sera restaurat, axi com de les mercaderies, com del leyn e de les exarcies, e de tot ço que era del leyn, per sou e per liura, sens tot contrast que no y poden fer los vns n'els altres.

Pero es entes qu'el auer comta hom, si es en mija carrera o en meyns de mija carrera de son viatge, per ço que costa; si es oltra mija carrera, comta hom les mercaderies al git, segons qu'es vendran aqueles qu'es vendran e's restauraran lá on faran cap per rao de descarregar. En aquest paragraf, pero ja sia ço que aço sia posat, s'enten tan solament en lo git que fan per fortuna de temps, com van per la mar, e no en altre cas.

XXXIII.

Si lo leyn vendra en terra per fortuna de temps o per algun cas d'auentura, e el leyn se trencara o's rompra, e'l auer se restaurara, es electio del senyor del leyn que pot demanar son nolit, per millers, d'aytant com l'auer aura portat en son leyn, segons lo nombre dels millers que eren en tot lo viatge tro lá on deuien anar, o pot dir e demanar, que eyl vol portar l'auer en altre leyn, pero qu'el leyn sia couinent tro lá on l'auia promes de portar; e quan vol auer tot son nolit, es leer e plen poder al senyor del leyn que o [1] pot fer, e'l pot portar sens contrast e embarc del mercader, ab que no tric molt d'auer aquel altre leyn, ne de moure aquen; e aquel trigar es entes de VIII tro a XV dies que aja aut lo leyn e sia partit d'aquen, si donchs temps no'l li vedaua lo moure, o altre empayment.

---

[1] *ho.*

XXXIV.

Si el leyn algun per fortuna de temps, o per altre cas d'auentura, ab lo carrec que tenrá en si, vendra en terra, e'l auer, e el leyn tot se restaurara, mas si lo leyn se sacudira, o's cascara, o alguna cosa s'i rompra, mas pot se adobar e leuar d'aquen, e el senyor del leyn vol adobar de continent son leyn e seguir e fer son viatge, pot o [1] fer, e els mercaders son li tenguts d'esperar e de seguir lo viatge ab totes les mercaderies, o li deuen pagar tot son nolit, axi com si'ls agues portats lá on volien anar, e auien a fer lur proposit d'anar, ab que de continent e continuament adob son leyn e faça son viatge.

XXXV.

Com leyn esta sobr'els ferres e te poca exarcia, los mercaders poden dir e demanar al senyor del leyn qui li'n do plus, en guisa e en manera que el leyn e el auer sia segur e's pusca saluar, e ell de continent deu o [2] fer; e si per auentura ell no u [3] volia fer, ja sia ço qu'en sia tengut e'n sia en colpa com no u [4] fa, los mercaders poden pendre de la exarcia e de donar tanta tro a eyls sia vist qu'el leyn e'l auer sia segur, qu'el senyor no y deu metre contrast, ni fer nuyl embarch. E si nuyl embarch ni contrast hi fa, o eyl no dona de la exarcia, com los mercaders li u [5] dien, e obs e necessitat y sia, e per defaliment, com lo leyn no sera be ormejat, pus l'exarcia sia el leyn, ni en loch on pendre la pusquen, e'ls mercaders e les coses del leyn pendran nuyl dampnatge, de tot es tengut e obligat lo senyor del leyn, e totes les sues coses, e el leyn, d'esmenar e de restituir als mercaders e als pelegrins, sens tot contrast, tot aytant com ne prenguen ni'n sostenguen de dampnatge.

XXXVI.

Tota couinença qu'el mercader faça al senyor del leyn, ab que sia escrita el cartoral del leyn e [6] en carta publica, val e li

[1] *ho.* [2] *ho.* [3] *hu.* [4] *hu.* [5] *hu.* [6] *o.*

deu esser atesa per lo mercader. Aylo meteyx s'es, sens carta o del cartoral, si complidament sera prouat.

Aylo meteyx s'es, del senyor del leyn al mercader.

XXXVII.

Si'l mercader promet a donar quintarades al senyor del leyn, e per qualque cas compliment no li dara, o no u[1] pora fer, d'aço que promes li aura, es tengut de pagar lo nolit, axi be d'aqueles que no metra, con d'aqueles que metra, al senyor del leyn sens contrast.

XXXVIII.

Los mercaders son tenguts, tantost com lo leyn ha feyta vela fora'l Grau, de dir e de manifestar al senyor del leyn e al Escriua, si neguna cosa ha mes el leyn que no ha en couinença, e d'aquela cosa que aura mesa més, deu donar de nolit aytant con ne dara aquela cosa que sia el leyn que mes ne do.

Car si aquela cosa no manifestaua, axi com dit es, e aquela cosa's perdia o's offollaua[2], lo senyor del leyn non es tengut ne obligat: e si aquela cosa sera trobada lá on faran cap, lo senyor del leyn o'l Escriua poden retenir aquela cosa, e demanar, o pendre nolit, aytant com ne dara aquela que més do de nolit en aquela vegada.

XXXIX.

Mercaderies o robes que no sien escrites el cartoral, o no sien manifestades al senyor del leyn o al Escriua, si git s'i faya, e aqueles en aqueles hi anauen, son perdudes al senyor de qui son, qu'el senyor del leyn ne nuyl hom no li son tenguts de fer emena ne restitucio, ne ell no pot fer demanda que li sia feyta esmena.

XL.

Lo senyor del leyn es tengut de donar aygua al mercader e a son seruicial o seruicials, o als peregrins, dementre que seran ab eyls el viatge.

---

[1] *hu.* [2] *affollaua.*

XLI.

Mercaderies o altres coses que sien carregades en algun leyn, si el senyor d'aqueles mercaderies o coses, abandonara al senyor del leyn aqueles coses o mercaderies per lo nolit, ja sia ço que no basten al nolit, lo mercader n'el senyor de les coses no es tengut al senyor del leyn de re als ni obligat, ans es de tot en tot absolt e quiti.

Empero si'l mercader aura diuerses coses o mercaderies el leyn, e les unes no valran lo nolit e les altres valran mes qu'el nolit, lo mercader ha a pagar tot lo nolit al senyor del leyn, o li ha abandonar totes les mercaderies qu'el leyn aura portades sues, axi be aqueles que valran més del nolit, com aqueles que valran meyns; e'n axi les unes ajuden a les altres.

XLII.

Lo senyor del leyn, com ha reebut son nolit dels mercaders e ha pagats sos mariners, e feytes les aueries o messions, e ha pagat si metex e sos nauxers de lur loguer, tot ço que li roman del nolit ni li sobra en merçar e comprar mercaderies o cambi, segons que a ell sera vist e segons sa conexença; y el viatge feyt, deu donar a cascu sa part d'aqueles mercaderies o cambi, segons que cascu aura part el leyn, de continent e sens tot allongament.

Mas com lo leyn sera lá on aura feyt cap per rao de descarregar; o posem qu'el leyn moura de Tortosa, e ab son carrec yra a Genoua o a Toniç, o en qualque altre loc vos placia, e quan sera aqui, e aja son nolit reebut, ira en altre loc o noliejarà son leyn per fer altre viatge o viatges, ans que torn en Tortosa, pot trametre ço que li sobrara de nolit; e merçat o a emerçar o en cambi per altre leyn, o per hom qui sia o parega leyal e bastant a sos companyons, o a parçoners d'aquel leyn, e va a reec e a fortuna e auentura dels dits parçoners; o u [1] pot portar ab si, si's vol, e merçar, e ab aquel mercadejar a profit

[1] *hu.*

de sos parçoners, segons son sen e sa conexença, a bona fe e sens engan, tro sia tornat a Tortosa a reec e a perill e a auentura de sos parçoners; y ell vengut e tornat en Tortosa, guardan Deus, eyl e lo nolit o mercaderies de cascun viatge de continent deu donar a cascu sa part, segons que part aura el leyn, axi de tot lo nolit que aura reebut, com de tot lo guaayn que ab aquel aura feyt, entegrament e a bona fe, o de les mercaderies o cambi que aportara, sens quart diner, part altra del guaayn, que eyl no deu auer ni pendre, ni leuar de les parts per trebayl de sa persona ni per altra rao.

XLIII.

Los ponts dels mariners, e nauxers, e de si meteyx deu donar e portar, francs e quitis de nolit, en anant e en vinent, segons que ells ab ells s'auendran n'es posaran de quantitat e d'als.

XLIV.

Los mercaders son tenguts de donar e de pagar lur nolit al senyor del leyn d'aquela moneda que correra lá on ells auien louat viatge per fer cap e descarregar lurs mercaderies; si doncs entr'ells d'altra manera no era dit e espresat de donar altra moneda, o si cas d'auentura no y venia, en altre loch on fecssen cap e descargassen, car la donchs aurien a fer segons que entre eyls s'en auendrien.

RÚBRICA XXVIII.

DE SALINES [1] E DE LES SALINES.

I.

Les salines, XV dies part [2] Pascua, deuen esser partides entr'els habitadors de Tortosa per albercs, per oguals parts parten tots los locs per albercs dels saliners qui son el terme de Tortosa;

[1] SALINERS. [2] *passat.*

en axi empero que aquels qui pendran part per alberc, seruesca la sua part, que no la pot donar a altre, ne fer alguna machinacio que a altre la done [1] per altre la prenga, per ço que aja dues parts; car negu no y deu auer sino vna part tan solament e aquella que la seruesca personalment; e si contra aço fan, no val. E si d'aço sera contesa entre dos o tres Prohomens ab lo Veguer ensems per manament dels altres Prohomens de la Ciutat qui son en la Cort van lá a les salines; los quals han plen poder, ab dos o ab tres dels pescadors o saliners, que partesquen totes les obres de les salines, segons que a ells sera vist e conegut, e tot aço que ells ne faran n'en fan per tot aquel an es ferm y estable, e no's pot reuocar.

II.

En bayns, ne en forns, ne en molins d'oliues, ne casals de terra, ni en tauerna, ni en nuyl loc on vi se vena, ni en hostaleria, si per auentura entre aquels qui aqui son o posen sera contesa o baralla, ni ferides, ni enjuries, ni nafres, a negun d'aquests que aqui faran o pendran alguna enjuria o ferides o nafres, per lo senyor o'ls senyors, de qui son aquests locs sobredits, no'ls pot esser demanda feyta, ni questio d'esuayment ne actio ni demanda contra ells no poden auer, e si per ells ne sera moguda demanda, no val. Mas si per auentura algu qui sia de fora aquels lochs sobredits, per sa leugeria o per sa follia, o per sa yra, o per sa volentat entrara en vn d'aquests locs, e aqui ferra negu o nafrara, o alguna injuria fara, per lo senyor o'ls senyors d'aquels locs pot esser feyta questio o demanda d'esuaiment, axi com si auia esuait algun alberc de la Ciutat; ço es saber, de C sous. E si a aquel esuaidor demana [2] sera feyta contra eyl d'aquel esuayment, deu esser condempnat en C sous a donar o a pagar al senyor del loc esuayt; e no per ço meyns deu donar, pus clams ne seran feyts e sera prouat contra eyl leyalment l'esuaiment per eyl feyt, a la Senyoria XX sous per justicia.

---

[1] Súplase *ne*. [2] *demanda*.

III.

Tutor o curador, si jaura ab algunes d'aqueles pubilles o adultes que ell aura en tutela o en sa cura, en axi empero que carnalment la conega e jaga ab ella, si prouat sera contra eyl leyalment, a demanda de la part, roman e es infamis *ipso iure*, e deu donar a la pubilla o a la adulta les dues parts de tot quant ha, y en aqueles deu esser condempnat per juhii e per sentencia dels Ciutadans, e que sia gitat de la Ciutat e de tots sos termens, per tots temps.

IV.

Es Costuma de Tortosa, que si'l Veguer couendra a anar al Grau de Tortosa per escorcollar leyns o barques que vagen en terra de sarrains o en altres parts, que porten algunes coses vedades, o que sien en sospita que les porten, o en altre loc, per alguns affers, lo Veguer couendra a anar, lo Veguer o [1] deu dir als Ciutadans qui a aquel dia seran en la Cort, que elegen dos Prohomens o tres qui vagen ab lo Veguer, e'ls Ciutadans e'l Veguer tots ensems entren en la barca o el leyn, e traguen ne les coses vedades; e si'ls Ciutadans, vna vegada requests per lo Veguer, no volran eleger encontinent dos e tres, o aquels, qui hi seran elets, no y volran anar e alongaran, lo Veguer hi vaja e entre en la barcha o el leyn, e traga'n ço que trer ne deura, e aço no li deu esser vedat per negu.

RÚBRICA XXIX.

ISTI SUNT VSATICI BARCHINONE QUIBUS VTUNTUR HOMINES DERTUSENSES [2].

I.

Si quis interfecerit Vicecomitem vel vulnerauerit siue in aliquo deshonorauerit, emendet eum sicut II Comitores. Et Comitores, sicut duos Valuassores.

---

[1] *ho.* [2] En esta Rúbrica no rectificamos por nota ninguna palabra, como lo hemos hecho en las demas del Código de las *Costums*, en atencion á que los *Usatjes* comprendidos en la misma están redactados con cierta libertad gramatical, que corresponde al lenguaje mixto de latin y vulgar que se usaba en el siglo XII, época en que se escribió la célebre coleccion de los *Usatjes de Barcelona*, limitándonos á copiar el texto literalmente, hasta con los errores que parecen materiales

De Valuassore qui quinque milites habet, pro morte eius emendentur LX vncie auri. Et per plagam, XXX vncie. Et si plus habuerit milites, crescat composicio secundum numerum militum.

Militem vero qui interfecerit, det in compositione XII vncias auri. Qui vero vulnerauerit, tam pro vna plaga quam pro multis, emendet ei vncias sex.

II.

Si quis se miserit en aguayt, et considerata mente requisierit militem et cum fuste cederit eum, et per capillos traxerit eum, quia magnum dedecus est, emendet illum per mortem.

Si autem aliter quis quolibet, ictu indignans, cederit militem cum pugno vel calce, siue cum pedra vel fuste, si sine sanguine erit, dentur tres vncie. Si vero sanguis exierit de corpore IIII vncie dentur. De capite V; de facie VI vncie. Si autem inciderit membris suis, ita ut debilis appareat, emendetur per mortem. Si vero fuerit captus et in ferris vel in escaça missus, per mediam mortem sit emendatus. Requisitus et cesus vel vulneratus, siue in Tauega missus, vel pro redemptione destrictus, sit per mortem emendatus. Si solummodo captus et custoditus et nullam calumpniam vel contumeliam passus, nec longo tempore retentus, emendetur per aliscariam et per hominaticum, aut per talionem, si videtur sibi esse similis. Et si major est ille qui ceperit quam qui captus fuerit, liberet ei militem de suo valore, qui faciat ei aliscariam et hominaticum, aut recipiat talionem.

Miles vero qui habuerit duos milites ad homines locatos de suo honore, et tenuerit vnum de familia sua, tota ista composicio sit ei vel pro eo facta in duplo.

III.

Aguayt e encalç de cauallerio, et assalt de castello, emendetur per hominaticum et per aliscariam; sicut visum fuerit iudicanti qui iudicauerit illam causam. Filius militis emendetur ut pater vsque ad XXX annos; deinde ut rusticus, si non

erit miles factus. Miles vero, si caualleriam dimittit, dum eam tenere possit, nullo modo iudicetur nec emendetur sicut miles. Caualleriam satis dimittit, qui cauallum et arma non habet, nec feuum de milite tenet, et in caualgatas non vadit, nec ad Placitas et Curias, sicut miles, nisi senectus eum detinuerit.

IV.

Ciues autem et burgences, sint inter se placitati atque iudicati et emendati, sicut milites.

V.

Rusticus interfectus vel alius homo qui nullam habeat dignitatem preter quam christianus est, emendetur per VI vncias. Plaga quoque, vncias II. Debilitatio et cedes emendentur per Legem [1] secundum solidos denariorum. Capcio vero postquam habuerit ei quis emendatum malum quod ei fecerit quando illum aprehenderit sic emendata ita illa, vt de suo auere donet ei tantum, ut faciat ei iurare per hominem de suo valore, e deshonorem quem ei fecit, amplius ei emendare non debet, si in ipsa die qua fuerit captus vel in crastinum fuerit dimissus.

Sin autem et plus erit retentus, et in escaça vel in ferris siue in tauega missus, vel in quoqumque vinculo aut in custodia retentus, per singulos dies et noctes, singulos sex solidos accipiat in compositione. Pro ligatis manibus et pedibus, decem solidos ei dentur.

VI.

Si quis aliquem percusserit in faciem, pro alapa, solidos quinque; pro pugno vel calce seu petra vel fuste, solidos X; et si sanguis inde exierit, solidos XX.

Si per capillos quis acceperit aliquem cum vna manu, det ei solidos V. Et si cum duabus, solidos X. Et si ceciderit in terra, solidos XV. Qui vero per barbam, solidos viginti. Per decaluationem, XL solidos.

---

[1] Se refiere á la *Lex Wisigothorum* ó *Forum judicum*.

VII.

Si quis aliquem quolibet ictu indignans in corpore presumpserit percutere, per singulas percussiones que non appareant, singulos solidos. De illis que apparuerint, II solidos pro vnaquaque. Et si sanguis inde exierit, solidos V. Pro osse fracto in corpore, L solidos.

VIII.

Si feriendo aut trahendo aliquem iratus de ore vel naribus fecerit saguinem exire, XX solidos ei donet in compositione.

Si quis impulerit aliquem cum vna manu, solidos vnum. Cum duabus, solidos II. Si ceciderit in terra, solidos IIII ei donet.

Si quis aliquem spuerit in faciem, emendet ei solidos XX aut stet ei ad talionem.

Et si quis alicui criminalem folliam dixerit, et eam illi probare noluerit vel non potuerit, aut iuret illi per sacramentum quod illam folliam per iram dixit et non per veritatem quam inde sciret, aut emendet ei tantum quod per illam folliam perderet, si vera esset.

IX.

Vnaquaque mulier sit emendata secundum valorem viri sui. Sed si virum non habet vel habuit, secundum valorem patris sui vel fratris emendetur.

X.

Statuerunt equidem prelibati Principes, ut si contentio venit aut placitum surrexerit inter iudeos et christianos, sufficiant ex vtraque parte duo testes ad comprobanda eorum negocia, videlicet vnus christianus, et alter iudeus; ita tamen quod si probauerit per christianis, testificentur ambo, et iuret iudeus; et si probauerit per iudeis, similiter ambo testificentur, et iuret christianus.

XI.

Statuerunt etiam iidem Principes et cognouerunt esse bonam fidem, vt omnes homines postquam quemlibet habuit salutatum vel osculatum nullo ingenio aliquid ipsa die forifaciant. Si vero quod absit fecerint sine aliquo interdicto illam forisfacturam cui habuerint factam redigant et emendent.

XII.

Similiter nempe statuerunt ac bonum vsaticum esse laudauerunt, vt si quis cum alio hospitauerit vel comederit septem sequentibus diebus, ab illius dampnose abstineat; vt per aliquod ingenium aliquam forifacturam nullo modo ei faciat, neque per seniorem suum, neque per amicum, neque per se ipsum, quod si euenerit, vbi faciat redigeat cui fecerit, et emendet sine enganno.

XIII.

Constituerunt igitur, vt si quis cum alio ierit vel fuerit siue in via siue in domo, siue in agro, seu in alio quolibet loco, si aliquis eum requisierit, vel aliquid de suo tollere voluerit, adiuuet eum inde prout melius possit, sine engano contra cunctos et contra Seniores suos; et nullam ex hoc pertimescat calumpniam, et senior suus nullo modo possit eum reptare in aliquo de hominaticos neque de sacramento transgresso.

XIV.

Si quis alicui homini iactauerit lanceam vel sagitam, vel petram, seu aliquorum armorum genus, si eum in aliquo leserit; emendet ei malum quod fecerit. Quod si illum consequi non poterit, per solam presumptionem quare iactauerit, aut stet ei ad talionem, sub ipso eodem pauore, aut det ei secundum vnius plagie medietatem. Et si armata manu eum requisierit, si non vulnerauerit, sed tantumdem scutum vel vestimenta inciderit vel in terra descendere vel cadere fecerit, similiter emendetur ei per mediam plagam. E es Costum de Tortosa que la

electio es d'aquel qui fa la emena, si pagara la mija plaga, o estara a talio.

XV.

En aquests Usatges se conte la Costum de Tortosa; en axi, que la Senyoria nulla pena per aquests Usatges demanar no pot, sino la quinta part d'aytant com sera condemnat lo demanat; per ço, car la Senyoria en Tortosa ne en sos termens, de nuyl crim publich o priuat, no ha ne pot ne deu fer contra algu demanda ne accusacio, sino tan solament lo Quint de les condempnacions en que algu sera condempnat de ço on clam seran feyts peccuniarment. E els sous son enteses de la moneda corrible en Tortosa, e no d'altra moneda.

RÚBRICA XXX.

HOC EST SACRAMEMTUM IUDEORUM.

JUEU, jures a mi que no mentiras, ans veritat diras. *Jur.*

Jures per Deu Pare tot poderos, qui feu lo cel, e la terra, e la mar, e totes coses que en aquells son. *Jur.*

Jures per Aquell qui dix; PER MI MATEX JURARETS E NO PERJURARETS LO NOM DEL DEU NOSTRE. *Jur.*

Jures per Aquel qui a la mar terme posa dien; ENTRO ACI VENDRAS. *Jur.*

Jures per Aquel lo qual lo primer archangel del cel gita. *Jur.*

Jures per les ordens del cel, e per la compaynia dels angels e dels archangels que esta dauant nostre Senyor. *Jur.*

Jures per Aquel qui demostra los abis e feu tremolar los puygs. *Jur.*

Jures per los Trons e per les Senyories, e per los Principats del cel, e per les potestats de Cherubin e Seraphin. *Jur.*

Jures per Aquel qui lo primer home Adam en parays establi. *Jur.*

Jures per Aquel qui'l sacrifici d'Abel reebe, e Chaym aquel sacrifici a Abel dreturer maldix. *Jur.*

Jures per Aquel qui Noe ab sa muller e ab tres fills, e ab les tres mullers, e ab les besties, e les volateries, e ab totes les

altres coses, qu'en l'arca, el temps del diluui deyna salvar, per lo qual cascun liynatge fos restaurat. *Jur.*

Jures per Aquel qui de Sem fill de Noe, lo poble de Israel deyna restaurar, e los patriarches elegi. *Jur.*

Jures per Aquel qui luyta ab Jacob, e Aquel tocan la cuxa de Jacob feu lo rancaylar, e dix a aquel; NO SERAS APPELLAT JACOB, MAS ISRAEL. *Jur.*

Jures per Jacob, e per los XII fills d'ell; ço es, Ruben, Judas, Isachar, Gad, Aser, Zabulon, Neptalin, Van, Simeon, Leui, Josep, e Benjamin. *Jur.*

Jures per Aquel, qui Josef deliura de la ma de sos frares, e aquel gran Senyor feu en los ulls de Pharao, per ço, que per ell la casa d'Israel fos salvada de fam. *Jur.*

Jures per l'entrament de Egipte, e per la nunciacio vella, que ja auia dita Jacob als seus fills. *Jur.*

Jures per Aquel lo cual troba la filla de Pharao, lo qual ella nodry, nomenat Moyses. *Jur.*

Jures per Aquel ab qui parla Moyses en l'arbre, e dixli; JO SON. *Jur.*

Jures per lo senyal lo qual dona Deus en la ma de Moysen, ço es a saber, la verga. *Jur.*

Jures per les X marauelles que feu Moyses en Egipte. *Jur.*

Jures per Aquel qui deluira lo poble d'Israel de poder de Pharao, e la mar los obri. *Jur.*

Jures per la manna que menjaren los fills d'Israel XL ans en lo desert, e per l'aygua treyta de la pedra. *Jur.*

Jures per los X manaments que nostre Senyor Deus per Moyses vos mana obseruar. *Jur.*

Jures per Aquel qui dix: YO SO DEUS SENYOR TEU, E NO ES ALTRE SINO MI. *Jur.*

Jures per l'altar que Moyses edifica de les XII pedres del testament, en lo qual altar offeria a Atem [1] sacrifici fill d'Israel. *Jur.*

---

[1] Hemos adoptado caractéres especiales para ciertas palabras raras y de todo punto ininteligibles de la presente Rúbrica, análogas á las que se encuentran en otros Formularios de juramentos hebráicos de la Edad Media, las cuales reproducimos con escrupulosa fidelidad, llamando sobre ellas la atencion de los sabios que cultivan las lenguas semíticas, por parecernos que dichas voces, más ó ménos adulteradas, proceden de alguna de estas lenguas.

Jures per les Taules de la Liyx vella. *Jur.*

Jures per lo Tabernacle en lo qual offeria Aaron lo sacrifici, e per lo sant altar. *Jur.*

Jures per los senyals, e per les X marauelles que feu Deus en Egipte; ço es, les aygues tornar en sanc, e atressi en ranas e en cinifes, e en totes cinomies, e en tota la terra mort, e en tot lo bestiar de Egipte, e foch, lo qual Moyses escampa, e feytes nafres en tots, y estene la ma el seu cel, y el Senyor ploc foch e arbuxo, e vengue lagosta sobre tots los egipcians, e foren feytes escuridats per tres dies en tota la terra d'Egipte, e feu los egipcians d'ome tro a la bestia; e per lo cantic, lo qual canta Mariæ ab los fills d'Israel, ab tempes, per ço com lo Senyor deluira aquels, e cobri los egipcians de mar que aqui era; e per la gloria de nostre Senyor que aqui apparia. *Jur.*

Jures per lo temple, lo qual basti Salamo a seruii de nostre Senyor. *Jur.*

Jures per lo Josue fill de Dun [1]. *Jur.*

Jures per tots los Regs e per les santes dels Ebreus, e per tot lo liynatge e el poble de Israel. *Jur.*

Jures per tots los ordenaments que nostre Senyor guardar e obseruar comana a Moyses. *Jur.*

Jures per aquestes prophetes; Samuel, Isayas, Jheremias, Ezechiel, Daniel, Osee, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Naum, [2] Abacuch, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, Moyses, Josue e Dauid. *Jur.*

Jures per aquestes prophetes e per tots los altres qui l'aueniment del fill de Deu pronunciaren. *Jur.*

Jures per los sants Apostols qui Aquel per tot lo segle preicaren. *Jur.*

Jures per Messias, qui es dit Antecrist, lo qual vosaltres esperats. *Jur.*

Jures per la **thora** e per la **mazula**, per **honoy**, **adonay**, **Loe**, **ara**. *Jur.*

E si mentiras deuall sobre tu **a harul** aquests VII; **malelayud**, e **zisur**, **harahym**, **arabezien**, **beranarben salobee**, **salabelam**. *Amen.*

---

[1] *Nun.* [2] *Nahum.*

Jures per tots aquests sants: **Perari, Agab, Ara, Bimilas, Fillianna, Honager, Celo, Lamech, Azach, Laore, Johas, Boragran, Melat, Tuobe, Trach, Bucisma, Mucrenti, Azdde, Trahibemu, Sigum, Bramatum**, qui interpretant Deus qui feu lo cel e la terra. *Jur.*

Jures per Aquel qui seu sobre cherubin, e els angels, no creents en infern, **pregon acabuza**. *Jur.*

E si d'aço mentiras ab los maluats d'abis sies tormentat per *secula seculorum. Amen.*

Jures per Aquel qui dix; YO SON PRIMER E DERRER, E NEGUN ALTRE NO ES SINO MI. *Jur.*

Conjur te, JUEU, per tots los sants que son el cel y en la mar, e en la terra e sots la terra. E conjur te, per la Sinagoga en la qual tu ores, e per tots los predicaments que has jurat ne oyt, e per tota la tua memoria, que si ver no jures, a [1] d'aço mentiras, los teus cabells sien arrencats del teu cap. *Amen.*

E la lum dels teus vlls perdes. *Amen.*

Ab lo teu nas, alguna cosa no pusques olre. *Amen.*

Unqua mes no torns alen. *Amen.*

Tota la tua memoria perdras. *Amen.*

Ab la tua boca no pusques parlar. *Amen.*

Les tues mans te sequen. *Amen.*

Totes tes entramenes soferesquen tot mal e tota dolor. *Amen.*

Tot lo teu cors de mantinent de vermens sia menjat. *Amen.*

O si alguns fills has, infern los sorbesca. *Amen.*

E aquells fills teus veges sorts, ranchallosos, e mesells muyren. *Amen.*

E si mentiras, totes aquestes coses a tu venguen. *Amen.*

Encara sies estrayn e privat de la lum de la Sinagoga. *Amen.*

E de la lig de Moyses, e de la obseruacio del disapte, e de la Circumcisio, e de la purificacio del segle, e aqueles males ventures venguen sobre tu, axi com veng sobre aquels qui'l vedell en Oreb feeren. *Amen.*

Cremat sies de foch, axi com Sodoma e Gomorra foren cremats. *Amen.*

---

[1] *e.*

Viu te sorbesca la terra, axi com sorbi Dathan e Abiron. *Amen.*

Condempnat sies de tota la lig de Moyses. *Amen.*

Venga sobre tu la maledictio, la qual dona nostre Senyor a la serpent qui Eua engana. *Amen.*

E les maledictions d'Adam e d'Eva e de Chayn venguen sobre tu. *Amen.*

Si as [1] vertut e perjures, no sies parçoner en les benedictions, les quals mana nostre Senyor beneyr sobre lo mont de Harizmo, ans venguen sobre tu les maledictions que dites foren en lo pug de Eual. *Amen.*

Malayt sies en ciutat e en camp e en tot tot loc on sies; malayt sia tot lo que has. *Amen.*

Malayt sies en anan e en tornan. *Amen.*

Malayt sia el dia en que fus nat, e la nyt en que fust engendrat. *Amen.*

Lo dia aquel en lo qual t'enfanta ta mare, sia tenebros. *Amen.*

Trameta nostre Senyor sobre tu fam e set. *Amen.*

Trameta nostre Senyor tot destruyment en tota obra que faces. *Amen.*

Trameta nostre Senyor sobre tu tempesta, e febra, e frets, e foc ardent, e aer corrumput, e tota tempestat te seguesca en tot loch on sies, entro que sies destruyt. *Amen.*

Ferra nostre Senyor la tua pensa e tot ço que has, e vajes palpan en mig del dia, axi con palpa orb en escuredats, e la tua carrera no sia endreçada. *Amen.*

Tots temps sostengues calumpnia, e sies premsut per violencia, ne ajes qui t'en pusca deliurar. *Amen.*

La muller que has o aquela qu'auras, altres homens ajen a fer carnalment ab ella, tu veent tot allo. *Amen.*

Cases basteques, e en aqueles no esties. *Amen.*

Vinyes plantes, e del vi no pusques beure. *Amen.*

Lo teu bou sia sacrificat dauant tu, e no menjaras d'aquell. *Amen.*

Oueyles tues e asens e altres besties que ajes, sien toltes a tu per tos enemichs. *Amen.*

---

[1] *has.*

Tot dia deffalliras, e no sia fortea en la tua ma. *Amen.*

Lo fruyt de la tua terra e'ls trebayls e tots bens men vc poble que tu meyns coneys. *Amen.*

Nostre Senyor fira a tu ab pestilencia, que unca mes no pusques esser guarit de la sola del peu tro al cap. *Amen.*

Sement sembraras en la terra e poc ne cuyliras, e lagostes s'o [1] menjaran. *Amen.*

Oliues auras en tes honors, e cullir no les veuras. *Amen.*

Fills e genres e filles auras, e aquells e aqueles veuras en captiuitat. *Amen.*

Destruyment esdeuendra als arbres o als fruyts de la tua terra. *Amen.*

E si d'aço mentiras, nostre Senyor te confona tu e tota ta natura. *Amen.*

Tos fills sie [2] seruus e adoraran Deus estrayns, los quals tu meyns coneys. *Amen.*

E unca mes tu ne aquels no ajats repos, mas tots temps mal en tots locs. *Amen.*

E ajes temor de dia e de nyt, e no ajes esperança en la tua vida. *Amen.*

Al mati diras, QUI DARA A MI LA NYT, per paor del teu cor; e a la nyt diras, QUI DARA A MI LO DIA, per dolor que auras. *Amen.*

Peresques ab Dathan e Abiron, los quals la terra sorbi vius. *Amen.*

Percsques axi con Sodoma e Gomorra. *Amen.*

Ages maledictio per tots temps en lo cors e en la tua anima, e deualls en infern viu. *Amen.*

Los teus dies sien feyts pocs e mals, e la tua vida sia turmentada en fam e en set e en tota mesquinea. *Amen.*

Tota dolor e tristea e pestilencia e malaltia venga sobre tu. *Amen.*

La tua benedictio e la oracio sia a tu en maledictio. *Amen.*

Malayt sia ton cap e tots los teus membres. *Amen.*

La tua lengua sia feyta muda, e'ls vyls teus sien feyts orbs, e les orelles tues sordes. *Amen.*

---

[1] *ho.* [2] *sien.*

Les tues mans sequen, los peus teus sien ranchaylosos, e detras sien encorbats. *Amen.*

Malayt sies durmen e velen; jaen e estan, seen e menjan. *Amen.*

E sien malayts tots los teus menbres de la vertiç del cap tro a la ungla del peu. *Amen.*

E tota hora sies en poder del diable, qui amen a tu en lo infern pus jusa, on foch més no es apagat, e vermens no y moren. *Amen.*

E ab tota pena e ab tot turment crems en infern, *in secula seculorum. Amen.*

En lo dia del juhii, dauant la cara de Deu, axi com aquesta canela es apagada, axi la tua anima sia confusa, e de aqui auant de tu no sia feyta alguna memoria. *Amen.*

Ve t'en sens pau, e james no ajes be, mas tots temps ajes mal e la yra de Deu. *Amen.*

AÇI FENEYXEN

LES COSTUMS DE TORTOSA.

Lugar del sello imperial,

cuyo facsímile está

reproducido en

la página 2.

EXTRAUAGANTS

DEL REGIMENT DE LA CIUTAT DE TORTOSA.

CONFIRMACIONS

DEL PAPA E REYS DELS DITS **COSTUMS DE LA CIUTAT DE TORTOSA**, Y SENTENCIES E COMPOSICIONS, E ALTRES COSES FAENTS PERA LA ADMINISTRACIO DE JUSTICIA DE DITA CIUTAT.

BULLA

PAPE HONORII, CONFIRMATIONIS LIBERTATUM ET IMMUNITATUM CIUITATIS DERTUSE.

Honorius Episcopus, Seruus seruorum Dei. Dilectis filiis Ciuibus Dertusensis, salutem et Apostolicam benedictionem. Iustis petentium desideriis, dignum est, Nos facilem prebere consensum et vota que a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Ea propter, dilecti in Domino filii, vestris iustis precibus inclinati, libertates et immunitates a clare memorie Raimundo Comite Barchinonensi, qui Ciuitatem vestram de manibus eripuit paganorum, vobis pia et prouida liberalitate concessas, sicut eas pacifice obtinetis, vobis auctoritate Apostolica, confirmamus, et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc pagi-

nam nostre confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Viterbii decimo octauo kalendas Ianuarii, Pontificatus nostri, Anno quarto.

PRACMATICA

DEL REY EN PERE, SOBRE L'ORDE DE LA OBSERUACIO DE DITS COSTUMS.

Nos Petrus Dei gratia Rex Aragonum, Valentie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, Comesque Barchinone, Rosilionis et Ceritanie. Deducto ad Auditum Nostri, quod in ciuitate Dertuse per nonullos indubium reuocatur, an constitutiones Cathalonie generales, Iuri scripto Canonico vel Ciuili debeant preferri vel anteponi ratione statutorum vel consuetudinum scriptarum habentium, quod ipsis Consuetudinibus vel Statutis defficientibus ad ius Canonicum vel Ciuile habeatur recursus nec ne; et attento quod in Cathalonie Principatu, dicte Constitutiones generales pro legibus habentur, dubiis huiusmodi occurrentes, tenore presentis prouidemus, statuimus, ac pracmatice declarando Ordinamus, super his prehabito maturo consilio, quod super dictis iudiciis, defficientibus dictis statutis vel consuetudinibus, primitus obseruentur dicte Constitutiones Catalonie generales, quam ad Ius Canonicum vel Ciuile super ipsis recurratur; ipse enim constitutiones que per Nos vel predecessores nostros de consensu generalis dicti Principatus edite fuerint legibus ac constitutionibus Romanis, quibus obseruandis nisi si et in quantum volumus non tenemur parere minoris auctoritatis, esse non debent. Sic que mandamus charissimo Primogenito et nostro generali Gubernatori, Viccario, Baiulo et Procuratoribus Dertuse, ceterisque officialibus et subditis nostris presentibus et futuris, vel ipsorum officialium locatenentibus, quod nostram huiusmodi Ordinationem et Statutum ratam et firmam habeant, teneant et obseruent, ac obseruari faciant et

non contrauenient, nec aliquem contrauenire permitant quauis causa. In cuius rei testimonium hanc fieri iussimus nostro sigillo munitam. Datum Barchinone XXIII die Februarii anno a Natiuitate Domini MCCCLXXX Castelum de Maioricis.

CORFIRMATIO GENERALIS

OMNIUM PRIUILEGIORUM LIBERTATUM CONCESSIONUM GRATIARUM VSUUM ET CONSUETUDINUM CIUITATI DERTUSE INDULTORUM ET CONCESSORUM, FACTA PER SERENISSIMUM DOMINUM REGEM PETRUM QUARTUM.

In Dei nomine. Pateat vniuersis, quod Nos Petrus Dei gratia Rex Aragonum, Sicilie, Valentie, Maioricarum, Sardinie, Comes Barchinone, etc., de certa scientia, deliberate etiam et consulte per Nos et omnes heredes et successores nostros quosqunque presentes pariter et futuros, tenore presentis laudamus, approbamus, ratificamus, et in omnibus confirmamus vobis fideli nostro Michaeli Boteller Sindico et Procuratori Universitatis Ciuitatis Dertuse, et etiam Procuratoribus Sindicis et Probis hominibus ac Vniversitati dicte Ciuitatis et omnibus habitantibus in eadem et eius terminis, presentibus et futuris, im perpetuum omnes et singulas concessiones, gratias, libertates, priuilegia, et inmunitates dicte Ciuitatis vobis et successoribus vestris ac dicte Vniversitati, et eius et suorum terminorum ciuibus et habitatoribus indulta et concessa per Illustrissimos Principes dominos Reges Iacobum primum, Petrum secundum, Alfonsum secundum, Iacobum secundum, Alfonsum tertium, Petrum tertium, Iohannem primum, Martinum primum, et per quoscumque alios predecessores nostros, memorie gloriose, et alios qui post eos successerunt ac Locatenentes eorumdem, pro ut melius et plenius in instrumentis cartis et priuilegiis inde factis continetur. Item, omnes Vsus et Consuetudines scriptas et non scriptas, pro ut melius et plenius ipsa Ciuitas et ejus et suorum terminorum Ciues et habitatores eis hactenus et ab antiquo vsi fuerunt, et hodie vtuntur,

Volentes, statuentes, et mandantes predicta omnia et singula perpetuo et inuiolabiliter obseruari. Et iubemus huiusmodi serie Gubernatori nostro generali eiusque Vicegerentibus, Vicario et Baiulo, ac alijs officialibus ciuitatis Dertuse, nec non Vicariis, Baiulis, Iusticiis, Curiis, Merinis, Çalmediuis, Supraiunctariis, et aliis vniuersis et singulis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris omnium Ciuitatum, Villarum, et Locorum terre et dominationes nostre, quod dictas concessiones, gratias, libertates, priuilegia, immunitates, vsus et consuetudines teneant, et obseruent ac faciant ab omnibus teneri et obseruari perpetuo. Et vt predicta omnia et singula, maiori gaudeant firmitate, promittimus et iuramos vobis per Deum et Crucem Domini nostri Iesu Christi, et eius Sancta quattuor Euangelia, corporaliter per Nos tacta, quod predicta omnia et singula tenebimus, complebimus et obseruabimus in perpetuum, et in aliquo non contraueniemus tenerique et obseruari ab omnibus faciemus. Quicumque autem de Officialibus nostris aut subditis, contra predicta vel predictorum aliquid venerit, iram et indignationem nostram ac penam mille morabatinorum auri, Nostro applicandorum Erario, absque spe venie alicuius, se nouerit incursurum, damnis illatis in duplo prius et plenarie restitutis. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus Nostro Sigillo minori cum sigilla Maiestatis Nostre nondum facta sint in pendenti munitam. Datum Barchinone XXIIII die Marcii, anno a Natiuitate Domini, MCCCCLXIIII [1] Regnique nostri primo.

CARTA

DE LA POBLACIO DE TORTOSA.

Ad honorem Dei omnipotentis Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ego Raymundus Berengarii gratia Dei Comes Barchinone, Princeps Aragonie, atque Illerde et Tortose Marchio. Dono vobis omnibus habitatoribus Tortose, cunctisque succes-

[1] Aparece añadida por error una *C* en la cifra del año, pues éste debe ser el MCCCLXIIII.

soribus vestris in perpetuum in ciuitate Dertuse, domos et casalles, ortos et ortales, campos et vineas, cultos et heremos, cum omnibus eorum pertinentiis in hereditate propria libera franca et ingenua, sicut unicuique dabo per donaciones meas et cartas quas facturus sum vobis. Dono etiam vobis montes et planos et boscos et lignamina ad omnes vestros vsus proprios, tan domorum quam nauium. Dono etiam vobis prata et pascuas et venationes, et habeatis hec omnia vos et omnes successores vestris post vos libere et ingenue, cum omnibus ingressibus et egressibus, sicut habentur et continentur per terram de Colle Balagerii vsque ad Vldicona, et sicut peruadit de Roca Folletera vsque ad mare. Dono iterum omnes aquas dulces et mare ad piscandum et nauigandum, exceptis stagnis et salinis, in quibus retineo solam meam nouenam. Dono insuper omnibus vobis quod non donetis amodo in Tortosa, leudam neque portaticum neque passaticum, et quod non faciam vobis nec successoribus vestris aliquam forciam vel districtum in personis vestris, vel in possessionibus mobilibus aut inmobilibus, neque per me neque per personas mihi subditas, nisi quod sola justicia mihi dictauerit, quam iusticiam tenebitis et obseruabitis secundum mores bonos et consuetudines quas superius vobis dedi et scribi feci. Omnia quoque supra scripta vobis integriter dono et firmiter laudo, similiter cum ipsis stagnis et salinis in quibus solam meam nouenam retineo.

Primus siquidem modus ciuitatis Dertuse hic est. Quicumque alicui extiterit debitor, et ad terminum noluerit eum paccare postquam alius exactor querimoniam suam super hoc Curie exposuerit, causam suam debitor integre ei restituat et post modum quantum constauerit quinta pars illius debiti quod reddiderit, tantum de proprio suo eidem debitor Curie reddat. Si quis etiam minando, aut irascendo contra allium cultellum vel ensem vel lanceam traxerit, LX solidos Curie donet, aut manum dexteram perdat. Qui autem prendiderit latronem in latrocinio, teneat eum donec sua recuperet, et postea illum ad iusticiam Curie reddat. Pignora vero debitorum coram testibus accipiantur ad terminum, que si tunc non fuerint redempta, conseruentur, inde post terminum decem dierum, que si tunc redempta non fuerit, sit deinceps licitum eis qui tenuerint ea

vendere vel impignorare sine alicuius contrarietatis obstaculo. Et si quis miles alicui homini vel femine Tortose fuerit traditor vel debitor per se vel per alium, et statuto termino noluerit reddere quod debuerit, postquam actor semel fuerit de eo fatigatus ad tertiam, pignoret deinde suum datorem vel debitorem de cauallo suo, aut de mulo, aut de quibuslibet rebus suis quas cum eo vel sine eo inuenire potuerit, et ipse traditor vel debitor pignus, ei non defendat neque contendat. Et si quis appellauit alterum cucurbitam, hoc est *cuguç*, aut renegatum, aut bausatorem et eadem hora percusserit eum, ille qui hoc verbum protulerit nulla de eis vindicta vel justicia requiratur. Contentiones vero et alia malefacta que fuerint infra habitatores Tortose, sit licitum Probis hominibus aptare et pacificare ad inuicem, si voluerint, antequam Curie manifestentur vel ad sacramentum deueniant.

De injuriis et maleficiis que facte fuerint, postquam clamor fuerit factus ad Curiam, firment inde directum, et faciant per iudicium Curie et Proborum hominum Tortose.

Pro inuentione vero fugitiui sarraceni qui inuentus sit de Taracona vsque Iberum flumen, vnum morabatinum accipiatur. Et de Ybero vsque ad Uldicona duos. Supradicta omnia vobis dono franca mente et libera et sine vestro engano modo prescripto, vt ea potenter et firmiter teneatis et habeatis ac jure proprio possideatis; salua in omnibus mea fidelitate et meis directis. Et amodo ero vobis bonus Rector et bonus Dominus, et amabo semper atque honorabo et defensabo personas vestras et omnia vestra, vbicumque per me vel per meos posse habuero, sicut meos proprios et mihi karissimos. Addo iterum vobis quod per clamorem aut per vllum reptir quod vobis facerem non faciatis mecum batallam neque cum vllo Seniore aut Bajulo de Tortosa. Propter hec omnia dona superius comprehensa, Nos omnes habitatores Tortose conuenimus vobis Domino nostro Raymundo Comiti supradicto, vt simus vobis fideles in omnibus. Facta ista carta pridie kalendas Decembris die festo Sancti Andree, Anno Dominice Incarnationis MCXLIX. Sig ✠ num Fratris Berengarii de Auinione, Magistri Milicie Templi, in partibus Aragonie, Cathalonie, et Prouincie. Sig ✠ num Fratris Raymundi de Cubells, Precep-

toris de Mirauet. Sig ✠ num Fratris Joanni de Corbaria, Preceptoris de Monço. Sig ✠ num Raymundi, Comes. Sig ✠ num Bernardi Terraconensis Archiepiscopi. Sig ✠ num Guillelmi Barchinonensi Episcopi. Sig ✠ num Guillelmi Raymundi. Sig ✠ num Petri Bertrandi. Sig ✠ num Petri Sancti Minati. Sig ✠ num Bernardi de Bello loco. Sig ✠ num Pontii de Cervera. Sig ✠ num Guillelmi de Compons Bajuli Comitis. Sig ✠ num Pontii, qui hoc scripsit die et anno prescripto.

COMPOSITIO D'EN GALLART DE JOSA.

Manifesta cosa sie a tots; com pleyts fos estat entr'el Maestre de la Caualleria del Temple en Arago e en Cathalunya, e el noble baro En Ramon de Munchada, e'ls frares de la Caualleria del Temple demanant de la vna part, e'ls Ciutadans de la Ciutat de Tortosa defenent de l'altra, sobre ço, es a saber; que el Maestre e En Ramon de Munchada e'ls frares damunt dits affermauen qu'els Ciutadans de Tortosa vsauen algunes Costums a Dret contraries, e per los quals la juridictio d'aquels Maestre e d'En Ramon de Munchada e dels frares de la Caualleria del Temple ere miruada, e demanauen les Costums, les quals los dits Ciutadans usauen, que fossen a ells donades; e segons aquestes coses e moltes d'altres el Libre del Maestre e d'En Ramon de Munchada e dels frares del Temple ere vist conexer. Empero sobre aquestes coses e les altres contengudes el Libre e que d'aquel pengen, frare Gallard de Josa Comanador de Tortosa e procurador del baro religios frare Arnau de Castellnou Maestre de la Caualleria del Temple en Arago e en Cathalunya, per auctoritat e manament especial del dit Maestre, e'l damunt dit En Ramon de Munchada, de consell e assentiment de frare Bernat Dezpuigalt Comanador de Mirauet e loctinent d'aquel Maestre absent, e de frare Ramon de Vilalba comanador d'Orta, e frare Guillem de Mongri, e de frare Pere de Monpalau, Comanador de Valencia, e de frare Dalmau de Sero, Comanador de Monço, e de frare Arnau de Castellvel, Comanador de Xiuent e de frare Domenech de Fraga Comanador d'Asco

e de frare Arnau Dodeny e de frare Berenguer de Sent Marçal, de la vna part.

E'n Pere Jorda, e En Guillem Carbo, e En Ramon Guardia, Procuradors e Sindichs e actors de la Universitat de la Ciutat de Tortosa, de l'altra; auent manament d'aquella Uniuersitat, a composicio amigable vingueren, ço es a saber, en aquesta manera, que en totes e sengles causes peccuniaris o ciuils, lo Veguer de Tortosa qui per temps sera elege dos homens, Ciutadans de Tortosa, qui determenen ab lo Veguer aquel pleyt o pleyts, axi com ça enrere es estat obseruat, e si d'aquela sentencia donada per ells la una de les parts se volra appellar, apell se a altres dos Ciutadans o més homens d'aquela Ciutat. E si la segona vegada la vna de les parts se volra appellar a altres dos Ciutadans o a més d'aquella Ciutat, s'apel; los quals Ciutadans axi de la primera com de la segona appellacio coneguen e jutgen ensemps ab lo Veguer, axi com ça enrere es estat obseruat.

Item, volgueren e consentiren les dites parts que totes les Costums, les quals los dits Ciutadans han vsades e vsen, meten los dits Ciutadans en escrit, e donen aqueles als frares del Temple e a'N Ramon de Munchada; e aquells a ells donades, sien reprouades totes aquelles Costums que peccat continguen en si, e per les quals justicia puxe esser enbargada.

Item, encara consentiren qu'els notoris e publics delinquents, ço es los malfetors sien preses pel Veguer e per ell als Ciutadans sien presentats e jutjats pels Ciutadans, axi com es acostumat de fer, encara si no aparra negun acusador; e en apres sien comdempnats e punits pel Veguer e pels Ciutadans, axi com es acostumat de fer.

Encara volgueren e consentiren que en los cases qu'es seguexen sie feta inquisicio pel Veguer e pels Ciutadans; ço es a saber, en homeys feyts, en forçes, en violencies feytes a femmes, en foc mes, en tales, e en maleficis d'arbres e de vinyes e de blats, en furts, e en rapines, en trencaments de cases, e en carta falsa, e en besties grosses e en menudes mortes, e en trencament e esuaiment de cami. E la inquisicio feyta, sien jutjats e punits los malfeytors, axi com aquel Veguer e Ciutadans, en la inquisicio meses a enquerir, de consentiments

dels altres Ciutadans, de Dret e Costum vist sera de fer.

Encara volgueren e consentiren que en los cases en los quals sera feyta inquisicio e en altres cases e feyts, en los quals sera enantat sens acusador, sien feytes les condempnacions peccuniaries e no corporals; sino en aquel cas quan lo conuict, ço es lo condempnat, no pusca pagar la pena establida, e en aquel cas sie feta d'aquel, justicia corporal.

Encara volgueren e consentiren que les appellacions no sien fetes a persones sospitoses; enans consentiren les parts que hom no s'apel a pare ne a fill ne a frare ne a nebot ne a oncle ne a cosin germa, ne sia feyta inquisicio per aquels.

Encara volgueren e consentiren qu'els juhiis sien dels Ciutadans de la Ciutat de Tortosa exceptat los juhiis de la Çuda que son contenguts en la Carta que fo feta a Flix; e aço entes qu'el Veguer sie ab ells e jutge ensems ab los Ciutadans, en aquels empero cases en los quals lo Veguer ab aquels Ciutadans esser e jutjar a [1] acostumat.

Encara volgueren e consentiren qu'els inquisidors sien elets pel Veguer d'aquels Ciutadans qui venen a la Cort, e en presencia del Veguer e d'aquels tots qui seran en la Cort juren aquels inquisidors be e feelment fer la inquisicio e iurar ab lo Veguer segons lur scient; e si aquels Ciutadans pel Veguer amonestats tres vegades, en axi que no sien feytes en I dia les amonestacions, mas sien fetes dins III dies, en los quals Cort sia tenguda, e no volran fer la inquisicio, que en aquest cas lo Veguer ab los Batles del Temple e de Munchada pusquen fer la inquisicio e punir los malfeytors. Si empero, lo Veguer tres vegades sera amonestat, pels Ciutadans qui seen en la Cort tres dies, axi com desus es dit, no volen enantar ab aquels Ciutadans en la inquisicio a fer, que en aquest cas, los Ciutadans per els meseys puxen fer la inquisicio e condempnar los malfeytors. E tota la condempnacio d'aqui feyta sie d'aquels Ciutadans, en axi que la Senyoria en aquel cas neguna cosa no agen. Encara volgueren e consentiren que per quals que sie feyta inquisicio, si pels Ciutadans tan solament o pel Veguer e'ls Batles damunt dits, que en tot cas juren los inquisidors en

---

[1] *ha.*

presencia de tots aquels qui seran en la Cort que jutgaran e faran feelment la inquisicio.

Encara volgueren e consentiren que en tots altres feyts e negocis se declare e jutge segons les Costums escrites, e en defaliment de aqueles sie jutjat segons les Usatges de Barcelona, los quals son acostumats de vsar en la ciutat de Tortosa; empero defalent les Costums e'ls Usatges sien jujats segons Dret Comu. Aço empero que dit es de les inquisicions a fer en los cases damunt dits, volgueren les parts e consentiren que al temps passat no s'estenguessen ne y fos entes.

Aço fo feyt XVI kalendas Decembris, en l'any de la Encarnacio de Nostre Senyor MCCLXXII. ✠ Senyal de frare Gallar de Josa, Comanador de Tortosa e procurador damunt dit. Senyal d'En Ramon de Munchada. Senyal de frare Bernat de Puigalt, Comanador de Mirauet, tinen loc del Maestre de la Caualleria del Temple, damunt dit, aquel Maestre absent. Senyal de frare Ramon de Vilalba, Comanador d'Orta. Senyal de frare Guillem de Mongil. Senyal de frare Pere de Monpalau, Comanador de Valencia. Senyal de frare Dalmau de Sero, Comanador de Monço. Senyal de frare Arnau de Castellvell, Comanador de Xiuent. Senyal de frare Domenech de Fraga, Comanador d'Asco. Senyal de frare Arnau Dodeyn. Senyal de frare Berenguer de Sent Marçal, damunt dits. Senyal d'En Pere Jorda. Senyal d'En Guillem Carbo. Senyal d'En Ramon Guardia, procuradors de la Uniuersitat de Tortosa, damunt dits, Nos tots qui aço loam, atorgam, e'ls testimonis fermar pregam. Senyal d'En Pere Delpuig [1], prior de la Seu de Tortosa. Senyal d'En Ramon Desprat. Senyal d'En Gilabert Çanoguera. Senyal d'En Pere Centelles. Senyal d'En Bernat d'En Roçanes. Senyal d'En Bernat d'Ezpareguera. Senyal d'En Ramon d'Espereguera, Cauallers. Senyal d'En Pere Bernat, Oficial de Leyda. Senyal d'En Guillen Giot, Canonge de Tortosa. Senyal d'En Bonafomat de Baillebran, ciutada de Leyda. Senyal d'En Guillen Calbet, Saui en Dret. Senyal d'En Johan Ferrer, Saui en Dret. Senyal d'En Arnau Gartio, clergue de Tortosa. Señal d'En Ramon Gallech. Senyal d'En Pere

[1] *Despuig.*

Lopiç, testimonis damunt dits. Senyal d'En Arnàu, Elet de Tortosa qui a aquestes coses damunt dites present fo. Senyal d'En Pere Dezpuig, Prior de la Seu de Tortosa, qui a totes estes coses present fo. Senyal d'En Ramon Gallech, qui a totes estes coses present fo. Senyal d'En Pere Jorda, Procurador desus dit. Senyal d'En Ramon Guardia, Procurador damunt dit. Senyal d'En Sebastia Dezmas, Notari public de Tortosa, qui aquesta cosa escriui, e a totes les desus dites coses present fo en lo dia e en l'any desus nomenat.

LA SENTENCIA DE FLIX.

Les [1] parts empero en la Nostra presencia establides; aportades per la part de la Uniuersitat de Tortosa algunes cartes e altres documents, axi d'escriptures de raonable costuma, segons que deyen, com d'altres coses per les quals fermament aferma, com per donacions de Princeps, segons que en les cartes d'aquella contenir era vist, la entencio lur en la defensio prop fundada, com encara per altres coses; esguardades encara les raons e les allegacions e altres documents, per los quals la part del Maestre, e dels frares, e del dit Guillem de Munchada, la sua intencio fundada, semblantment afermaua [2] sobre totes coses vniuerses e sengles de cascuna part demandes [3], axi de dret com de feyt; diligentment examinat lo negoci apres plena renunciacio de les parts, de volentat d'aquelles e de expres consentiment, sobre les coses damunt dites dugen arbitrador, e la Nostra volentat sobre aqueles articles declarada; lo qual arbitre fo per les parts en continent atorgat e confermat expressament, segons que sobr'els vniuerses e sengles capitols dauall expressats ferm e no reuocable's aut; lo qual empe-

[1] Este documento contiene la traduccion catalana de la sentencia arbitral pronunciada en latin, cuyo texto original vió la luz pública en el tomo IV de la *Coleccion de documentos inéditos de la Corona de Aragon*; la traduccion parece hecha en la misma época en que se redactó el original, ó sea á mediados del siglo XIII, y adolece de bastantes defectos y errores, algunos de los cuales anotamos, conservando, por lo demas, el texto catalan, tal y como se insertó en la edicion oficial de las COSTUMS de 1539. [2] *afermauen*. [3] *demanades*.

ro arbitre sobre aquells capitols Nos pronunciam sots pena de MM morabatins en haur desus contenguda; la qual pagada, per ço no meyns ferm romanga lo compromes. E aço mateyx la volentat de les parts conferma.

Primerament, empero arbitran, pronunciam, qu'els homens de Tortosa, tan vniuerses com segles [1], al Maestre e als Frares qui per aquell seran establits en Tortosa e a'N Guillem de Munchada o al Veguer d'aquells per nom d'ells e de tots lurs successors, en per tots temps fermen de dret en la Çuda, o en la ciutat de Tortosa, en qualque loch aquells Senyors volran, qualque hora e quantes que vegades d'aquells vullen reebre fermament, ço es saber de tots clams e demandes criminals, sias que del crim ciuilment sian fetes, les quals aquells Senyors contra los vniuerses e sengles de la Uniuersitat de Tortosa per persones propries, si es Maestre o Comanador o per los frares, sias En Guillem de Munchada per per [2] propria persona, sias per sos cauallers o fills de cauallers, qui sien fills de cauallers e de dones, sias per los escuders, axi del temple com d'En Guillem de Munchada, los quals continuament menaran caualcant, sias per los Donats d'aquells Temples [3] meteyx en la lur Taula continuament menjants e vsants draps dels frares a vestir, sias per mort o per greu nafra de la lur companya, axi be aquells Maestre, Frares, Comanadors o alguns tinent lochs d'aquells, contra los vniuerses e sengles de Tortosa, sias criminalment, sias ciuilment de crim duran [4] proposadors. D'aquest nom empero de companya, exceptam los troters, de la mort dels quals, arbitram, qu'en sia feyt axi com del altra companya o nafra. Empero si seran nafrats o en qualque altra manera injurjats [5], si an [6] fermat dret en la Cort de la Ciutat dejus, e aqui se men lo pleyt. Encara que fermen a ells dret en aquell loc mateix, ço es a saber de la Çuda, si [7] de les leudes o d'emparaments fets per rao de leudes; los quals emparaments los homens de Tortosa trencats, sias de les rendes a aquells Senyors tant solament pertanyents, vullen contra los vniuerses e sengles proposar questio. De totes les altres questions, empero,

[1] *sengles.* [2] Està repetida la preposicion *per.* [3] *Templers.* [4] *aduran.* [5] *injuriats.* [6] *sia'n.* [7] *sia.*

ciuilment proposades per aquells Senyors o per los lurs Veguers, fermen dret los homens en poder de la Cort de Tortosa, no en la Çuda, mas en la Ciutat dejuș, axi como es tro açi acostumat, e aqui lo plet se men sots l'examinament de la Cort de la Ciutat. Sobre les questions, empero, de les quals se ferma dret en la Çuda, axi com desus es escrit, sia menat lo plet dins los primers murs de la barbacana de la Çuda de Tortosa, dins la primera porta y prop d'aquella, axi com hom hi ue de la Ciutat a la Çuda, si es [1] examinament del Jutge, lo qual los Senyors de Tortosa establiran en aquells matexes. Lo qual Jutge per lo Senyor de Tortosa sobre les questions damunt dites establit, per just dret e feel juhii, primerament segons los Usatges de Barçelona, apres segons raonables Costums de la ciutat de Tortosa, o en altra, segons que costumat es estat en tro axi, departesca entre aquells Ciutadans e els Senyors de Tortosa, les desus dites criminals questions, sias de crim [2] sia demanat ciuilment.

Altra vegada arbitran deym, que los homens de Tortosa ajen barques de passatge, ab lo passatge franques e liures, axi qu'els Senyors de Tortosa algun dret no y demanen en aqueles coses, a ells perpetual calança posan, ne altres no puguen construyr barques ne auer, per ocasio de les quals o a rao, la renda de les barques de la Uniuersitat e dels homens de Tortosa o lo dret d'aquells, en alguna cosa se naffras.

Ajen empero los Senyors de Tortosa e les lurs companyes passatge en les barques de la Ciutat e de Xerta franques e sens preu e sens despesa alguna, aytant loc en les coses com per les persones. E ajen e prenguen X mazmodines cascun any per depertiment de les dites barques; les quals mazmodines la Uniuersitat de Tortosa a ells assigne en loch segur e couinent on la recepcio d'aquells perir no pusca. Los bayns empero a construir e a refer los murs de la Ciutat pertanguen, als quals foren deputats; les rendes de les quals e les exides sien despeses en la fabrega d'aquells, segons arbitre de II Prohomens de la Ciutat qui aquells reeben, la negligencia e la colpa dels quals sia correcta per la Cort e per los Prohomens de la Ciutat; posans

[1] *sots l'.* [2] Súplase *que.*

callança a aquells Senyors sobre els manaments d'aquells.

Item, arbitran, pronunciam qu'els homens de Tortosa vniuerses e sengles qui per especial donacio de Reys e de Senyors de [1] terres en les muntanyes posseexen, aquelles franques e liures agen e posseesquen, per lur dret, en pau e quitiament, e aquells pusquen als colons o quals qui's vullen dar, o ab qualque titol les laurades e no laurades per arbitre de lur volentat o logar aquelles; semblantment e [2] les terres no laurades en aquelles muntanyes [3] per lur cura o per lur despeses a noua cultura les han duytes, aquelles semblantment ajen e poseesquen franques e liures e quities; e aquells aytambe pusquen donar o per volentat de lur arbitre a logar. En axi empero qu'els colons, qui aquelles reebran a laurar, fermen, si a [4] questio, en poder dels senyors qui aquelles terres donaran a laurar, fermen dret e dauant els pledejen. Si empero sobre altres coses entre els colons e els senyors, o entre aquells colons o entre colons e cascuns altres, questio naxera, sia fermat dret en la Cort de Tortosa, e aqui men se lo pleyt. A aquells, empero, qui ne per especial donacio ne per lur cura a cultura nouella, terres aduran mas quaix per auctoritat propria a si dret prenien, no ajen res en aquelles; e a aquells homens sobre aquelles terres callança perdurable posam, si doncs per auentura aquells no volien de nouell laurar e adur a cultiuament.

Item; arbitran, deym que com per manament de la Cort de Tortosa de les [5] deutors, penyores seran preses, aquella cosa sia obseruada de XIII dies, segons que entro açi a [6] costuma, en axi que los Senyors o lurs Veguers no pusquen altra part demanar, per ço com los deutors atorgans los deutes a la paga costrenyen, jas sia ço que sia notoria, apres XIII dies, judicial compulsio o exsequcio faedora. Item; arbitran, deym qu'els homens de Tortosa justes e dretes ajen les mesures y pesos, axi en donar com en reebre.

Les flequeres, pan dret e de just pes façen, en les quals coses totes, si algu o alguns sera trobada falsia, per la Cort e per los Prohomens de la Ciutat sia castigat; los quals, si negli-

---

[1] Suprímase la preposicion *de*. [2] Suprímase la *e*. [3] Añádase el relativo *que*. [4] *ha*. [5] *los*. [6] *ha*.

gens hi seran, la lur negligencia e la colpa los Senyors de Tortosa castiguen e esmenen, e prenguen d'aquelles flequeres que preses seran en la falsia sens tot aminuament, ço que n'es costumat d'obseruar.

Ajutgam encara, que la crida per nom dels Senyors e dels Prohomens de la Ciutat en les crides e en los bans e en les altres coses que pertanyen al offici de la crida publicament crit; com per aquestes coses no parega que als Senyors sia prejudici.

Item, arbitran deym qu'el Quarante, lo qual los Senyors han acostumat de pendre en farina e en blat, d'aqui auant no puguen [1] ni algun dret hi demanen en aquella.

E els homens de Tortosa, pronunciam, que per Dret no sien tenguts, com parega que sia introduit en perill d'animes. Axi matex en la actio [2] que *tolta* vulgarment es nomenada o *leuda*, la qual los Senyors de Tortosa assi per rao de bestiar no justament e sens rao prenien. Semblantment arbitrans en les quals, ço es a saber, Quarente e tolta, a aquells Senyors perpetual calança posam, als homens de Tortosa sobir [3] los manaments del Quarente e tolta dels Senyors, perpetual callança posants.

Item; diguen [4], arbitran, que per troba de sarrains fugitius que son o han estat dels ciutadans de Tortosa, los Senyors d'aqui auant res no prenguen per trobes sobre ço que reebr'an [5] acostumat, a ells callança posants.

Item, arbitran, pronunciam e declaram la volentat nostra que totes les injuries e les demandes e encara les questions sien jaquides de la una part e de l'altre, les quals los Senyors de Tortosa contra los universes e sengles de la Universitat contra ells entro en aquest present dia moure per alguna rao podien, e aquells sobir aquells coses perpetual callança posam, los universes e sengles de la Universitat de Tortosa e los damunt dits Senyors de les damunt dites injuries, questions e demandes de tot en tot absoluens.

Item; car per les damunt dites questions e demandes, los Senyors de Tortosa en lo pleyt asseguir [6] moltes, segons que

---

[1] *prenguen.* [2] *exactio.* [3] *sobre.* [4] *diguem.* [5] *reebre han.* [6] *a seguir.*

hom diu, feren despeses, la Universitat de Tortosa a aquells en DCC mazmodines sentencialment [1] condempnam.

Item; arbitran, deym qu'els Senyors de Tortosa confermen, loen, e aprouen als homens de Tortosa totes lurs franqueses, Costums e donacions, les quals per donacio de Princep, o per prescripcio longa entro açi han aut e tengut; saluens les coses vniuerses e sengles que de si [2] son expressades. Quod est actum VIII Idus Madii anno Domini MCCXL primo.

CARTA

DE LA PAERIA DE TORTOSA.

A honor de Deu Tot poderos, e de la Sancta no departida Trinitat del Pare, e del Fill, e del Sant Esperit. Frare Guillem de Bell loch, per la misericordia de Deu de tota la Caualleria del Temple Maestre dela mar e deça mar, de consell e de consentiment dels frares Comanadors del Temple dejus escrits, e del noble En Ramon de Munchada; e En Pere Jorda, e En Guillem Carbo, e En Ramon Guardia, e en Ramon Garidell, e En Ramon Calderer, e En Berenguer d'Alcarraç, e En Ramon Gallech, e En Pere Macip, e En Pere Gill Sindichs e procuradors de tota la Vniuersitat de Tortosa, en nom propri de tota la Vniuersitat sabentment e consellada; volen e atorguen que aquesta Vniuersitat, per cascum any, per tots temps en la festa de la Assencio de Nostre Senyor, elege XVI Prohomens bons e leals de cascuna parroquia de la Ciutat; ço es saber, IIII, e aço feyt apel a si lo Veguer, qui per temps sera, e aquel Veguer en continent d'aquels XVI nomenats per los Ciutadans elege IIII, ço es a saber de cascuna parroquia vn. E'l Veguer abans que elege los damunt dits IIII jur als Sants Euangelis de Deu en poder del Batle del noble En Ramon de Munchada e en presencia del Batle del Temple e dels Ciutadans daual [3] en la Ciutat alli hon [4] seran ajustats, que axi en eleger aquels IIII, com encara en les

[1] *semblantment.* [2] *asi.* [3] *davall.* [4] *on.*

enquisicions a fer, be e feelment s'agen e's menen per aquell any, e'ls damunt dits IIII ciutadans elets per lo Veguer, juren en presencia del Veguer e dels altres que seran en les enquisicions e en totes les altres coses que a lur offici pertanyen, be e feelment se menen e s'ayden; e d'aqui enant sien nomenats **Paers**.

Offici empero dels Paers esta e s'esten en aquestes coses qu'es seguexen; ço es a saber, que en aquels cases en los quals deu esser feyta inquisicio en la Ciutat de Tortosa, segons la forma de la Composicio feyta entre la Senyoria e la Vniuersitat de Tortosa, la qual Composicio comença, **Com pleyt fos estat longament**, etc. [1] aquels Paers ensemps ab lo Veguer facen les inquisicions be e feelment, e inquiren encara contra tots aquels qui seran dits que agen treyts coltells contra algu o alguns en la Ciutat de Tortosa, e en los termens d'aquela Ciutat; e feyta la inquisicio sobre els coltels treyts, no sien publicats lo dit dels testimonis, mas aquels Paers per els metexes examinen diligentment lo dit dels testimonis, demanan als testimonis, si aquell o aquells qui seran auer dits coltels auer treyts, si o [2] auran feyt en defeniment lur o no, e segons aço condempnen o absoluen, axi com a ells mil [3] sera vist, e en la inquisicio dels coltels e en les altres inquisicions, de la sentencia dels Paers negu no's pusquen apellar.

Encara volgueren que de les condempnacions dels coltels treyts la Senyoria n'age les II parts e'ls Paers la terça part per lur treball.

Encara volgueren e atorgaren que de les condempnacions de les altres enquisicions que seran feytes, algu promouent o procurant la inquisicio, que tota la condepnacio aje aquel al qual lo don sera donat o la injuria feyta; e no per ço meyns, oltra la dita condempnacio, pac aquel qui condempnat sera la Quinta, de la qual Quinta age la Senyoria la terça part, e'ls Paers agen la IIII part per lur treball.

Encara volen e atorguen que de les condemnacions d'aqueles inquisicions que seran feytes negu no promouent ne procurant

---

[1] Tal vez se refiera á la que se indica en la Rúbrica *De inquisitione* Lib. IX del *Libre de les Costums*. [2] *ho.* [3] *myl.*

la inquisicio, neguna cosa no age aquel al qual lo don sera feyt, o la enjuria feyta, mas tota la condempnacio sera de la Senyoria e dels Paers, de la qual condempnacio la Senyoria age les dues parts, e els Paers agen la terça part per lur treball.

Encara volen e atorguen, que si per auentura algu sera condempnat per ço com no pora pagar la pena peccuniària, segons que en la Carta de la Composicio es contengut, lá doncs sie jutjat e condempnat per aquels Paers e pels altres Ciutadans, segons qu'el juhii de la sanch es costumat de fer.

Encara volgueren e atorgaren que tots los cituadans [1] e habitadors de Tortosa e del terme juren al Veguer e als Paers, que saluu lo dret e la feeltat de la Senyoria, be e feelment ajuden a els Veguer e Paers que en lur offici com per els ne seran requests, e demanats, e defenen aquels per tots temps, si algu volra els offendre per nul temps per rao de la Paeria e del ofici que menaran.

Encara volen que si alguna inquisicio per ells sera començada, e dins l'any seu no sera produida a effecte, que los succesors Paers la agen a acabar. Encara volen e atorguen que les despeses necessaries, les quals los Paers e Veguer faran per rao de son offici a els comanat, sien deduides primer d'aquelles condempnacions que a la Senyoria e als Paers se agen de aplicar. La captura empero de malfactors e execucions de maleficis se facen per lo Veguer, com fins açï s'es acostumat de fer.

Encara volen e atorguen qu'els juheus non sien condempnats, si contra ells no sera prouat per jueus o per crestians ab jueus ensemps, no [2] sien posats a turments sino per presumpcions de jueus tan solament e per crestians e jueus ensemps. Encara volen e atorguen, que si algu merce blat de la Ciutat de Tortosa o de sos termens o altres mercaderies, les quals digue que sien sues, faça fe per sagrament qu'el blat o les mercaderies no trau ne merce, dels quals dege donar leude; si empero los leuders no volran en continent reebre sagrament, lo mercader deliurament tingue sa carrera, e atretal si los leuders no son diligents a encercar e a demanar, si a [3] aqui mercaderies, de les quals leude dege esser donada, lo mercader

---

[1] *Ciutadans.* [2] *ne.* [3] *ha.*

no sie tengut a ells de fer saber, mas deliurament vage on se vulle. Mas quant que torn, si'ls leuders diran que aquel mercader los aje emblada leuda, puxe o [1] demanar, segons la Carta de Flix, sino en aquest cas quan lo mercader aura jurat, o fo appellat de jurar, e'ls leuders no volran reebre lo sagrament.

Encara volgueren qu'els damunt dits facen enquisicio de tots maleficis que fosen feyts dels temps a ença que la Composicio fo feyta, de la qual desus es feyta mencio.

Encara volen e atorguen qu'els Paers enanten en les enquisicions continuament de tots dies, sino sera festa colent, o en altra manera temps feriat. E volen encara e atorguen, que ja sia ço qu'els damunt dits IIII Ciutadans sien Paers e nomenats Paers, l'offici d'els [2] no s'esten sino aqueles coses tan solament que desus son espressades.

Encara volen e atorguen qu'els cauallers del Temple e del noble En Ramon de Munchada, e'ls fills dels cauallers qui sien de lur companya no sien jutjats pel Veguer ne pels Paers damunt dits; mas si apar per les inquisicions feytes per aquells Veguer e Paers damunt dits, los cauallers o'ls fills dels cauallers esser cayguts en aqueles coses sobre les quals deu esser feyta inquisicio, sien punits segons lo proces del Veguer e dels Paers pel Comanador de Tortosa, si seran de la companya del Temple o per En Ramon de Munchada si sera de sa companya; e aço lo Comanador de Tortosa e'l noble En Ramon de Munchada sien tenguts de fer.

Los altres empero de la companya del Temple e d'En Ramon de Munchada sien jutjats e punits pel Veguer e pels Pars [3], segons qu'els altres de la Ciutat son depunits e dejutjats. Encara volen e atorguen qu'els sarrayns de Tortosa no sien jutjats ni punits pel Veguer ne Paers, damunt dits.

Aço fo feyt IIII Idus de Mayg en l'any de la Encarnacio de Nostre Senyor de Mill e CCLXXVI. ✠ Senyal de frare Guillem de Bel loch, per misericordia de Deu de tota la Caualleria del Temple Maestre dela mar e deça mar. ✠ Senyal del noble En Ramon de Munchada. ✠ Senyal de frare Bernat de Puig alt, Comanador de Mirauet, e tinent loch del Maestre de la

---

[1] *ho.* [2] *d'ells.* [3] *Paers.*

Caualleria del Temple en les parts d'Arago e de Cathalunya. ✠ Senyal de frare Arnau de Sero, Comanador de Tortosa. ✠ Senyal de frare Gayllard de Josa, Comanador de Monço. ✠ Senyal de frare Arnau de Timor, Comanador de Barbera. ✠ Senyal de frare Ramon de Vilalba, Comanador d'Orta. ✠ Senyal de frare de la Bastida, Comanador de Cantaueylla. ✠ Senyal de frare Pere de Monpalau, Comanador de Valencia. ✠ Senyal de frare Domenech de Fraga, Comanador d'Asco. ✠ Senyal d'En Pere Jorda. ✠ Senyal d'En Guillen Causo [1]. ✠ Senyal d'En Ramon Garidell. ✠ Senyal d'En Berenguer d'Alcarraç. ✠ Senyal d'En Ramon Calderer. ✠ Senyal d'En Ramon Gallarch. ✠ Senyal d'En Pere Macip. ✠ Senyal d'En Pere Gill, Sindichs e Procuradors de la Uniuersitat de Tortosa. Nos tots damunt dits, qui totes aquestes coses e sengles loam e atorgam e fermam, e els testimonis fermar pregam. ✠ Senyal d'En Arnau per la gracia de Deu Bisbe de Tortosa. ✠ Senyal del noble En Guillem de Munchada. ✠ Senyal del noble En Bernat de Monleo. ✠ Senyal de frare Arnau de Ribelles tiuent loch de Maestre del Espital en la Castellania d'Amposta. ✠ Senyal d'En Pere del Puig, prior de Tortosa. ✠ Senyal d'En Ponç Çelom, Sagrista de la Seu de Tortosa. ✠ Senyal d'En Guillem de Semanat, Veguer de Tortosa. ✠ Senyal d'En Gilanbert Çanoguera, Caualler. ✠ Senyal d'En Guillem de Pax, Caualler. ✠ Senyal de Maestre Ramon de Busaldo, Canonge de Leyda. ✠ Senyal d'En Domenech de Beil tayl, Saui en dret. ✠ Senyal d'En Berenguer Pinyol. ✠ Senyal d'En Pascual de Solsona. ✠ Senyal d'En Bernat Dezpuig. ✠ Senyal d'En Macia Carbo. ✠ Senyal d'En Guillem Pelegri. ✠ Senyal d'En Ramon Ripol. ✠ Senyal d'En Guillem Loriga. ✠ Senyal d'En Geraldo de Piera. ✠ Senyal d'En Bernat Guasch. ✠ Senyal d'En Ramon Desmas. ✠ Senyal d'En Johan de Marensa. ✠ Senyal d'En Pere de Comenge. ✠ Senyal d'En Francesch de Mora. ✠ Senyal d'En Guillem de Peundes, Testimonis de frare Gil de Beauiue, Maestre del Temple, lou est'scrit. ✠ Senyal d'En Sabastia Desmas Notari publich qui aço escrich, e a totes les damunt dites coses present fuy en lo dia en l'any desus dit.

---

[1] *Carbo.*

CONSEYL

DE MAESTRE RAMON DE BESULDO, SOBRE EL FEYT DE LA PAERIA.

Car cerca l'article de les inquisicions qu'es fan en la ciutat de Tortosa, es l'enteniment dels homens vari e diuers, aquel article en aytant poden declarar. E primerament alli on es dit en la Carta de la Paeria, e's atorgada que, **si algu no procurant no promouent, sera feyta inquisicio, que lá donce no aja res aquel a qui'l dan es donat**, axi's deu entendre, qu'els Paers que enans que enanten en la inquisicio degen significar a aquell o aquells a qui el dan es donat, o la injuria, si vol promoure la inquisicio, si sera en la Ciutat aquell a qui el dan sera donat o el terme, e si no es en la Ciutat o el terme, signifiquen los Paers a aquells qui son en la casa del absent; o si no a [1] casa, a algun cosins e amics. E si en nom del absent lá doncs algun volra la inquisicio promoure e la promoga, aja tant aquel absent o malaute present, o en altra manera embargat, quant aura, si ell personalment la promogues. Si per auentura no sia algu que vulla promoure la inquisicio per nom del absent o del malaute, o d'altra manera per legitim empediment embargat, aja aquel absent o malaute, e si es menat a ell solament el dampnatge que donat li es, e el romanent sia de la Senyoria e dels Paers, axi com en la Carta es contengut. Si per auentura algu qui el dan es donat, sera present e san, o en altra manera no legitimament embargat e no promoga la inquisicio ne promoûre la vulla, requisit o demanat empero per los Paers ne sera, no aja res de la inquisicio. Si per auentura diga si voler promoure la inquisicio, e encara nomen los testimonis e'ls don en escrit e puix no perseuer en promoure la inquisicio entro a la fi, res no aja de la condempnacio de la inquisicio. Mas si comença promoure, nomenant los testimonis o

[1] *hu.*

donant en escrit e sia diligent, e curas cercar la inquisicio a promoure, en aquel cas aja tota la condempnacio de la inquisicio.

Item, si sera feyta denunciacio contra algun qui sera de bona fama e de bona nomenada, no deu esser constret donar fermança dentro [1] sia vist al Veguer e als Paers lo malefici, lo qual aquel denunciat es dit auer feyt, sia prouat, o quaix prouat; e encara en aquel cas no sia constret de donar fermança, si per esters eyl posseex tant que bast aquella condempnacio.

Item, com en la carta atorgada per la Senyoria e per la Uniuersitat que sia Paeria en la ciutat de Tortosa sia contengut que sia feyta inquisicio, segons la forma de la Composicio feyta entre la Senyoria e la Uniuersitat, entenen que totes coses que espressement [2] no sien reuocades en la Carta de la Paeria deuen romanir en sa força. Mas aquelles coses que açi son anadides, e de les quals no fa mencio en la primera Carta de la Composicio, deuen esser seruades axi com nouellament atorgades e declarades; e en allo que es dit en la derrera Carta qu'es faça inquisicio segons la forma de la damunt dita composicio non fa relacio sino tant solament aquelles coses de les quals en la segona Carta, ço es a saber de la Paeria, espressament mencio no fa; car no es nouella cosa que les primeres cartes sien declarades y enteses per darreres cartes.

Item; per ço com los Paers ab lo Veguer ensems son Jutges ordenaris e axi no pusquen esser recusats, mas a els deu esser lo Bisbe ajustat, la qual cosa sera dificil greu, abans encara seria impossible qu'el Bisbe de Tortosa d'aytal cosa s'entremetes, e els Paers sien quatre, dels quals no es semblant de veritat que a alguna persona sien tots sospitosos per rao de parentesch o d'amistança, prenguen se guarda aquells elegidors d'aquells XVI Prohomens, dels quals se deuen elegir els IIII Paers, que si pengen algunes inquisicions que per aquells encara no sien acabades, que elegen tals XVI que negun d'aquells ab rao no pusquen esser auts o dits sospitosos; car ja sia aço que per Dret no degen per sospita d'algu els Paers

[1] *entro que.* [2] *espressament.*

esser remoguts, honesta cosa es que en aquestes coses, que venen en present, no sien posats homens sospitosos, ja sia aço que de les coses esdeuenidores ne pusca plenariament per algun hom esser prouist.

Item; d'aquells qui son posats a turments, e confessen si auer feyts maleficis fora de la Ciutat de Tortosa e de son terme, per los quals maleficis sera digne de esser penjat, sino auia de que pagas la pena, en axi deim e declaram, que si contra ell no appareix algun accusador o denunciador, que per rao d'aquells maleficis no sia punit per los Paers de Tortosa ciuilment ni criminal. Mas si ell confessa o li es prouat, o es conuict auer feyt malefici en la Ciutat de Tortosa o en son terme, per rao d'aquells maleficis punesquen aquell criminalment o ciuil, segons que la qualitat del malefici o [1] demanara o requerra. E si aura feyt tal malefici en la Ciutat de Tortosa o en son terme, per lo qual deura esser greument punit corporalment, si no hauia d'on pagas la pena, lá doncs per rao d'aquells maleficis que aura confessats sia [2] auer feyt fora de la Ciutat e del territori de Tortosa; e per aquell malefici, lo qual ha feyt en la Ciutat de Tortosa e en son terme, per ço que tants maleficis no romanguen sens pena, d'aquell pot esser feyta justicia corporal.

Item; com als Paers sera denunciat que algun home haje feyt malefici algun, los Paers deuen denunciar al denunciador si sap qui feu aquel malefici, e si u [3] sap, sia demanat aquell qui ell diu que ha feyt aquel malefici, e sia constret de dir veritat. E si confessa per sagrament o sens sagrament si auer feyt aquel malefici o auer estat ab altres, lá doncs els Paers signifiquen primerament al denunciador si perseuera en la inquisicio que ha denunciada. E aço mateyx, que damunt es dit, sia feyt quant lo denunciador demana per los Paers no sap qui aja feyt lo malefici, mas diu als Paers, aytal e aytals e [4] sospitosos; e si'l denunciat no confessa lo malefici, lá doncs los Paers diguen al denunciador que nomen los testimonis, e que enant en sa inquisicio, e si u [5] fara, en bona hora. En altra manera si ell sera negligent, sia'n feyt allo que damunt es ja dit.

---

[1] *ho.* [2] *si.* [3] *hu.* [4] *son.* [5] *hu.*

Item; si algu sera posat a turments e confessa de si matex, encara diga si auer aut alguns companyons com feu lo malefici, per lo qual es posat a turments e nomen aquells companyons, deim que la confessio d'aquel no noga als altres qui son de bona fama e de bona oppinio e de bon nom. Mas si son vils persones e de vil oppinio e de vil nom, axi com en la Costum escrita de la Ciutat de Tortosa es contegut, per aytal presuncio, aquelles vils persones poden e deuen esser possades a turments.

Item; aquelles vils persones que son posades a turments, deym que deuen esser constrets a dir si han auts algun o alguns companyons en aquel malefici; e que deuen esser possats tantes vegades a turments, segons la forma de la Costum sobredita, per que veritat ne pusca esser sabuda.

Item; si es fama que aquell qui deu esser posat a turment aura auts companyons èls maleficis que aura feyts, que ja sia aço que don e offerra fermances, no menis per aço deu esser posat a turment; car per rao de molts maleficis deu esser feyt exemple d'algu malfactor, per rao qu'els altres s'en esquiuen, e depuys, si volra donar fermança, que li sia reebuda.

TRELLAT

DE LA CARTA DELS BRAÇATGES.

Hoc est transumptum bene et fideliter et de verbo ad verbum suptum XXX die Marcii anno a Natiuitati Domini MCCCLXXX quarto a quadam sententia lata in Curia Ciuitatis Dertuse, per honorabiles Nicholaum de Baycs, Johanem Pollach, Mastaresium Castell, quondam Iudices Curie dicte Ciuitatis, VII Idus Junii anno dominice Incarnationis MCCCVI scriptaque in Libro Curie dicte Ciuitatis; cuius quidem sententie tenor sequitur in hunc modum.

Com moltes questions e clams vinguen en la Cort de Tortosa contra alguns, als cuals son feytes algunes obres per alguns, qui vulgarment es dit braçatge, e en apres no'ls volen pagar sens clams, e en apres que s'i posen moltes excepcions e dila-

tions, en tant que partida del loguer despenen, hoc [1] qu'en perden loguer d'altre dia, e per lo don qu'en sofferen son molts que no u [2] demanen, e les dites coses se fan contra manament de Deu, que diu, **Del mati al vespre no retendras lo loguer**; perque ha proueyt a les dites coses e que s'i don remey couinent l'onrat en Pere Çatallada Veguer de Tortosa a fer prouisio couinent, e que fos jutjada e escrita el Libre de la Cort, eligi en Jutges los honrats En Nicholau de Baycs En Johan de Pollach e En Mascharos Castell, sobre les quals coses los dits Jutges agueren consell colloqui e parlament ab l'onrat N'Arnau Feriça lochtinent de Balle [3] e ab les honrats En Pere Alax e En Bertomeu Maymo Sindich e Procuradors de la dita Ciutat e ab los Consellers del present any, pronunciaren, segons qu'es segueyx.

Hon [4] Nos Jutges damunt dits: Vists molts clams dauant Nos venguts, e lo dan qu'en soffiren los mesquins de logados [5], pronunciam e jutjam en les dites coses, present l'onrat En Pere Çatallada Veguer de Tortosa, ab consell dels dits honrats lochtinent de Balle e dels Procuradors e dels dits Consellers; que si's couendra que algu o alguns qui's loguen a jornal o a jornals lurs persones ab altri qui del loguer se agen a clamar, que conegut e pronunciat, que [6] lo Veguer de qu'es clamen es degut e's deu pagar, aquels de qui's clamaran sien tenguts de pagar totes messions que el clamador per demanar lo dit loguer aura feytes. E si per demanar lo dit loguer li aura conuengut de vagar jornal o jornals, qui li sien satisfeyts e pagats per aquel contra el qual s'es clamat. Les quals messions, segons que damunt es dit, sien jutjades, no contrastan Costum de Tortosa, que diu en lo principal no sien pagades messions; car la dita Costum no's deu entendre en les loguers cotidians, e jornals de les mesquines de gents qui's loguen tots dies; e es contra caritat, que en messions aya a despendre lo loguer o partida d'aquel, lo qual ab suor e gran trabayl de sa persona ha guanyat.

En les logades sien enteses hom qu'es loch ab bestia a laurar, o tirar venema, o fer altres braçatges o faenes ab bestia. Pronunciam e declaram empero que si algun dels damunt dits

---

[1] *o.* [2] *hu.* [3] *Balle.* [4] *on.* [5] *dels logadors.* [6] *per.*

se sera logat ab algun, e aquel no y va o no complira son jornal al qual s'es logat per qualseuol rao, si doncs malalt no era, que aquel sia condempnat en aytant com li era promes de loguer, e jutjat a aquel qui'l auia logat.

E si algun loga a jornal a algu e puyx no'l vol que lo logador sia tengut de pagar lo loguer promes, si doncs temps o altra justa rao no embargaua de fer la faena.

En les dites messions a demanar e a jutjar aquelles, sien enteses com seruents o seruentes, o nodrices s'an[1] a clamar del senyor ab lo qual han estat del loguer que ab aquel han guanyat, o tragines[2], o correus e corredos[3], car tot aço sia braçatge.

E en aytals clams sia enantat, tota solempnitat foragitada, mas sola atesa la veritat del feyt, e sens appellacio; car no sia digna cosa que en braçatges qui's guanyen ab gran traball de les persones se reba appellacio, segons la allegacio allegada, que diu, **que del mati al vespre no retendras lo loguer.**

Item; si's couendra que algun Aduocat, o aquels qui raonen en la Cort, o Metges se clamaran en la Cort dels salaris a ells promeses, e en cas que salari no y sia promes se clamaran de lurs trebayls que auran feyts o treyts per altry, o Notari se clamara de les escriptures, que en aytals negocis o questions sia enantat sumariament e de pla, sens alguna solemnitat de pleyt, mas sola atesa la veritat del feyt e sens appellacio: com aytals coses si no's dien directament braçatges, indirectament pot esser nomenat braçatge, com persona scient e enteniment sia necessitat de esser en les dites coses, e en tots altres semblans a aquests. E en aytals cases se puxen demanar messions, e en aquelles condempnar aquels de qui's clamaran, si les messions no pugen pus auant de III sous, e si pugen mes de III sous que solament ne sien jutjats los dits III sous e no pus.

Lata fuit hec sententia in Curia ciuitatis Dertuse VII Idus Iunii Anno dominice Incarnationis MCCCXLVI presentibus venerabilibus Johanne de Birig juniore, Johanne Mascharosi, et Bertomeu Çamarra, ad predicta vocatis pro testibus specialiter

---

[1] *han.* [2] *traginers.* [3] *corredors.*

et rogatis. Quod est actum in Curia ciuitatis Dertuse, die et anno in prima linea contentis, presentibus Bartolomeo Aguilar et Jacobo Pont, Notariis ciuibus dicte Ciuitatis, testibus ad premissa vocatis rogatis specialiter et electis.

✠ Signum Anthonii Arderiu notari publici Dertuse, regentis scribaniam dicte Ciuitatis, qui hoc translatum bene et fideliter a suo originali abstractum et legitime comprobatum, scribi fecit et clausit, die et anno in prima linea contentis.

CONSEYL

DE MAESTRE RAMON DE BESULDO.

Primerament fo demanat sobre la Costum que diu, **Qui mata que muyra**, etc. [1], que sia declarada lá on diu, qui mata publicament o quí mata amagadament, ço es, qual homey es publicament feyt, o qual amagadament. Item, qual homey es dit esser feyt notoriament.

Deym que aquel homey es dit esser feyt notoriament, com algun hom ociu a altre dauant lo Veguer e'ls Paers, o algun dels Paers estants en la Cort per Tribunal, aquell qui en aytal manera, com desus es dit, fa homey, deu esser pres e jutjat a mort sens tot pleyt e sens tota excepcio que no y deu essér reebuda; si doncs no era vist al Veguer e als Paers que a deffeniment de son cors o [2] agues fet.

Publich es dit, com algun homey se fa en loch publich, ço es en plaça o en carrer a vista de molts. E aquell qui aytal homey fa sia pres, e auda confessio d'aquell si atorgara si hauer feyt lo dit homey, deu esser condempnat a mort per lo Veguer e per los Paers. Et si negara si hauer feyt, sien hi preses testimonis, e si sera prouat contra aquell que haja fet lo dit homey, deu esser jutjat a mort per lo Veguer e per los Paers, segons que damut [3] es dit.

---

1 Tanto la Costumbre á que se refiere esta primera consulta como las siguientes, no se hallan en el texto que conocemos del Código de las Costums. Tal vez se refieren á Costumbres incluidas en el primitivo código. 2 *ho.* 3 *damunt.*

Item; fo demanat sobre lo segon capitol qui diu; **Qui matara publicament e s'apsentera** [1] com sera enantat contra ell.

Deym que si aquell malfeytor sera fora la Ciutat, e sera cert al Veguer e als Paers que en aquel loc sia, deu esser citat vna vegada peremptoriament. E si'l Veguer ni'ls Paers no seran certs en qual loc sia lo dit malfeytor, deu esser citat a la casa III vegades; per cascun dia, vna vegada. E si no comparra, deu esser bandit per la Ciutat publicament, segons la Costuma de Tortosa, que si dins XXX dies no comparra personalment per fer dret, sia aut per confes d'aquell homey. E si comparra dins aquels XXX dies, sia pres; e reebuda sa confessio, si atorgara, sia jutjat a mort. E si negara, sien preses testimonis contra aquell; e si sera prouat, sia jutjat a mort, e sino sera prouat, sia absolt.

Item; fo demanat sobre lo terç capitol que diu, si'l homey sera fet amagadament, e sera acusat o denunciat al Veguer e als Paers, o en altra manera sera vengut a lurs orelles, en qual manera sia enantat contra lo malfeytor.

Respon que si sera acusat, que sia enantat contra ell segons que la Costum diu. E si sera denunciat, sia en distinctio del Veguer e dels Paers, qual persona es aquel qui denuncia, ni de qual fama, e qual persona sera lo denunciat ni de qual fama; e si'l denunciador sera bon hom e de bona fama, e el denunciat semblant sera bon e de bona fama, no deu esser pres lo denunciat, entro sia encercada la veritat. E si'l denunciador sera bon hom e de bona fama, e el denunciat sera vil hom o de mala fama, lo denunciat deu esser pres e retengut entro sia encercada la veritat. E si'l denunciat e el denunciador seran abdosos vils e de mala fama, lo denunciat no deu esser pres ni aturat entro sia encercada la veritat. Empero si en alguns d'aquests cases eren trobades presumpcions violentes, sia en distinctio del Veguer e dels Paers, si seran preses los malfeytos [2] o seran donats a manleuar o a fermançar; e encercada la veritat, sien condempnats o absolts, si doncs no era

[1] *absentara.* [2] *malfeytors.*

tal persona que segons Costuma de Tortosa degues pujar a turment.

Item; si'l denunciat s'absentara, el Veguer e els Paers deuen encercar la veritat, la qual veritat trobada, si merra [1] mal, deu esser citat segons la forma damunt dita, e si comparra, sia pres e enantat contra aquell, segons que dessus es dit.

Item; fo demanat sobr'el IIII capitol que diu; s'il nafrat o el mort aura dit al Veguer e al Paers, o's sera clamat o aura denunciat, aytal hom m'a [2] nafrat o m'a [3] fet aquest mal, si'l denunciat o clamat sera pres o bandit, en qual manera sera enantat contra aquell.

Respon que sia enantat contra aquell a discrecio del Veguer e dels Paers, segons la distinctio damunt dita en lo terç capitol que comença o parla dels homeys fets amagadament.

Item; fo demanat sobr'el quint capitol, si II o III o IIII o pus seran a la mort d'un hom, e no y ferran mas la I o els II si'n seran tots los altres condempnats, o tan solament aquells qui auran fets los colps.

Respon a la distinctio e diu, que si II o III o IIII o pus seran a la mort d'un hom, e aquel mort no aura mas vna nafra, e prouat no sera quals d'aquells aura feta la dita nafra, si qu'en sien accusats o denunciats tots, deuen esser absolts, e si'l mort aura II nafres o pus, e no sera prouat quals d'aquests auran fetes aquelles nafres, deuen esser tots condempnats a mort, si doncs lo naffrat no escusaua aquells qui no aurien fetes los nafres, e aquells qu'el nafrat escusara deuen esser absolts. E si per auentura tots aquells o partida, seran preses, e la vn o els dos o pus diran per lur confessio que ells han fetes les nafres, e neguns dels altres no y han tocat, e axi mateix aquells negaran que no y tocaren, per escusacio d'aquells deuen esser absolts, si doncs testimonis no hauien.

---

[1] No se comprende el sentido de esta palabra ni por cuál pueda sustituirse. [2] *ha*. [3] *ha*.

Item; fo demanat sobr'el VI capitol; si'l malefici sera fet en feries, si pot esser enantat en lo temps feriat contra lo malfeytor.

Respon; que pot esser pres e citat e bandit, e presa confessio d'el e d'aquell qui'l mal aura pres; e encara preses testimonis vells e valitudinaris, e d'aquells de la absencia dels quals homens se temen, e en nuyles altres coses enantat no y pot esser.

Item; fo demanat sobr'el VII capitol que diu, que algun homey sera dit esser feyt per homens estranys, e per denunciacio d'algun aquells seran preses, e feyta inquisicio, e res no sera prouat contra aquells, mas tant solament qu'en aura presumpcions violents, e el denunciador dira que per aquelles presumpcions deuen esser turmentats, e encara diran que son mals homens e de mala vida e qu'en prouaran, e aquells preses negaran aquella cosa, e diran que son bons e de bona fama, e que u [1] prouaran que no son d'aquells que la Costuma diu que deuen esser posats a turment, demana si deu esser presa proua de cascuna de les parts.

Respon; que la proua que deu esser presa de cascuna de les parts, e segons que prouaran, sia enantat.

Videtur dicendum, quod si aliquis malefactor, qui sit positus in questione vel turmentatione alicuius maleficii, dum est in tormento confiteatur de se ipso et de aliquibus sociis suis qui fuerunt secum socii in illo maleficio, quod si ille socius criminis vel maleficii de quo confitetur turmentatus, si est vilis persona, et de illis personis que continentur in Rubrica **De Questionibus**, capitulo II quod debeat poni in questione vel tormento, ut probatur per Ordinationem Patiarie in capitulo quod incipit; *Item, si algun sera posat a turment*, etc. Hoc autem, quod sit vilis persona et male fame homo, scietur hoc modo, quare Iudices, scilicet Vicarius et Patiarii ab hominibus bona opinionis debent hoc inquirire, vt notatur de hac materia *ff*. **De Test**. L. III in GLOSA prima dictum *Sepe pallor vul-*

---

[1] *hu*.

tus [1] etc., ibi vbi dicit, *De hiis autem omnibus*, etc. Utrum autem sit dandus Aduocatus, videtur quod sit dandus, vt *ff.* De Adulteriis, L. *Si postulauerit*, § *Questionem* [2] hoc tamen saluo, quod Iudices non debent desistere propter Aduocatum quin procedant secundum quod superius dictum est, nisi Aduocatus manifestam claram et justam rationem in continenti in contrarium assignaret.

Ad hoc autem quod queritur vtrum inculpatus per turmentatos, qui tamen est bone fame, debeat aliquid pati vel aliquam penam consequi; si Iudei testificentur quod ipse inculpatus, qui est bone fame, possuit apud eos pignori, res surreptas vel furto ablatas, videtur posse dici quod ex testimonio Iudeorum nullam debet penam habere, nec probatur esse fur: ea ratione quare soli iudei non probant contra christianum, vt in Consuetudine que incipit *Attressi* [3] sub Rubri. De Testibus.

Ad hoc quod queritur, vtrum si inculpatus de furto qui se absentauit, possit et debeat bandiri, vt in consuetudine que incipit *Si algu es bandit*, sub Rub. Dels establiments e bandiments, que consuetudo debet intelligi non tantum de preteritis maleficiis et bandimentis, sed etiam de futuris, quare etiam verbum futuri temporis refertur ad preteritum, vt *ff.* De verbor. signif. L. *verbum erit*. j. orum [4] sic et hec est, quare ex voluntate illorum qui consuetudines fecerunt, verbum preteriti temporis vel presentis refertur ad futura maleficia et bandimenta: quare leges et constitutiones formam dant futuris negociis, et ideo fiunt vt per eas futura negocia iudicentur vt C. De Legibus L. *Leges et constitutiones:* et ita dicta consuetudo

---

[1] El jurisconsulto Besuldo se refiere en esta cita al párrafo 9.° de la Glosa de Acursio al § primero de la ley *Testium*, que es la III del título De testibus, Lib. XXII, Dig. y en los ejemplares manuscritos é impresos que hemos examinado del Digestum vetus empieza dicho pár. 9.° con las palabras *Sepe illorum etiam pallor vultus*. Véase el manuscrito del siglo XIV existente en la Biblioteca del Escorial, V.—I. 10, que lleva por epígrafe: Domini Justiniani sanctisimi principi perpetui augusti iuris enucleati ex omni veteri iure collecti digestorum, seu pandectorum, y la edicion del Digestum vetus, de J. Petit, París, 1538, existente en dicha biblioteca. [2] *Questioni*. [3] Se refiere á la Cost. XXVIII. [4] No se comprende esta palabra que en el texto está indicada por la abreviatura *orum*.

debet intelligi de futuris maleficiis quare talis est mens constitutionum. Utrum autem apellatione de *mala feyta* continuetur [1], furtum, respondi potest quod continetur: quare propter furtum amittit quis membrum vel moritur, vt in consuetudine que incipit *Tot hom qui sera condempnat per la inquisicio per fer esmena del ladronici*, etc., sub Rub. **De Inquisitione**; et ita est graue crimen, vt *ff*. **De Publiciis judiciis**, L. II.—Licet enim furtum, secundum leges, priuatum sit judicium, attamen secundum Consuetudines Dertuse furtum maiora crimina imitatur, et ideo potest fur bandiri; et si non veniat infra XXX dies habetur pro confesso et proceditur contra eum et contra bona sua, ac si conuictus esset de furto, secundum Consuetudinem preallegatam.

Ad id quod queritur supra facto Mathei Aguilo; dicendum est, quod Matheus Aguilo non tenetur furti, quare non probatur quod ipse Matheus Aguilo prestiterit consilium vxori Joannis Pastoris de la Çenia, quod asportaret res de quibus agitur, quod consilium est necessarium, vt dicitur inquiratur *ff*. **De Verb. Signi**. L. *Sepe* [2], in fine; et nota de hoc *ff*. **De furtis**. L. *Is qui opem*, maxime quare dictus Matheus non confitetur quod sciret res predictas esse Joannis Pastoris; et licet de presumptione iuris quicquid habet uxor, presumatur viri esse, attamen quare potest esse contrarium, potius debemus interpretari in dubium ad adsoluendum quam ad condempnandum; vt *ff*. **De Penis**, L. *Si Preses* [3], et *ff*. **De Acci. et obli**. L. *Arrianus* [4].

Ad hoc quod queritur de Consuetudine que incipit *Tot hom qui sera condempnat per fer esmena de ladronici*, etc., qualiter intelligatur; videtur dicendum quod necessarium sit quod ad hoc vt pene Consuetudinis habeant locum, quod quinque solidos vel res valentes quinque solidos, sint subrepte siue furto ablate, quare ipsa Consuetudo in pluribus locis dicit *emblara en dines o en coses valents*, etc. Et ideo debent exprimi, secundum ea que in ipsa Consuetudine dicuntur et sequntur, vt

---

[1] *continetur.* [2] *Sæpe ita.* [3] *Si Præses.* [4] *Arianus.*

ff. **De Testi.** [1] L. *Heredes palam*, § I, et *ff.* **De Legat. et Fidei.** L. *Si seruus plurium* § fi. et quare in penis in mitiorem partem et benigniorem debet fieri interpretatio, vt *ff.* **De Penis** L. *Si Preses* et *ff.* **De Regulis iuris** L. *Semper* [2] et L. *Sin* [3] *duabus* et *ff.* **De Penis** L. *Interpretatione legum* vbi dicitur quod pene potius sunt moliende hoc tamen saluo quod si computato capitali cum pena dupli, si furtum sit non manifestum, vel quadrupli si sit manifestum, restant ad soluendum de toto secundum quantitates Consuetudinis debet pati penam fustigationis siue *d'escobar* vsque XV solidos, si XV solidos vsque ad XXX, debet signari in fronte, et sic de ceteris quantitatibus prout in Consuetudine continetur.

Item, ad id quod queritur; vtrum pro Quinta si soluere non possit fur patiatur penam corporalem, videtur quod non, quare non reperitur in Consuetudine quod per Quinta si non possit soluere debeat pati penam corporalem; et interpretatione legum vt dictum est, pene sunt moliende non exasperande; verumtamen videtur quod posset detineri captus pro dicta Quinta, vt in consuetudine que incipit *Tot ladre que sia pres en ladronici*, etc. sub Rub. **De Seruis fugitiuis** [4]; tanto tempore quousque soluerit dictam Quintam; et de ipsa Quinta non loquitur consuetudo, quare posset dici quod, secundum Legem, vbi non possit soluere Quintam, quod Iudices possent penam infligere extraordinariam, scilicet fustigationis siue excobationis vel exilii vel similem ad arbitrium eorum, vt ff. **De Penis** L. I in fine.

Item, ad id quod queritur si confessio facta apud Vicarium solum, sine Paciariis valeat, postea reuocari et negare coram Vicario et Patiariis. Responderi potest quod confessio predicta non valet, quare omnes, scilicet Vicarius et Patiariis, faciunt et representant vnum Iudicem, et sic non valet si quid fiat cum vno sine alio, vt *ff.* **Ad Municipales** [5] leges [6] *Magistra-*

---

[1] Está equivocado el título del *Digesto*, pues el frag. ó ley 47, *heredes palam*, es del tit. *Qui testam.* [2] *Semper in obscuris.* [3] *Si in.* [4] Es la XIX de la Rúb. I del lib. VI, que lleva por epígrafe *De seruus qui fugen.* [5] MUNICIPALEM. [6] *Lege.*

tus [1], et in AUTH. **Vt Iudices non expectent Sacr. iussio.** § I.

Item, ad id quod queritur si aliquis fur introiueri in aliquod hospicium, e fregeret portas vel clausuram, sine necesitate operatorii, qualiter teneatur et potest reprehendi quod pro hiis que furatus est, sicut de furto tam de pena, quam de aliis per efractura autem hospicii sine operatorii, si sit nocturnus et fractor fustigari siue scobari, et in metallum dampnari. Est autem dampnari in metallum quod aliquis stet in vinculis. Item seruiebat in metallum quare portabat de loco ad locum metalla publica. Et ita si Ciuitas Dertuse faceret opus, deberet portare lapides vel onus necessarium operi; verumtamen quare hodie pene conmutari possunt Iudices Dertuse, possunt conmutari penam metalli in exilium vel etiam in peccuniariam penam, secundum arbitrium eorum; vt hec omnia probantur *ff.* **De Efractoribus**, L. fi; et *ff.* **De Penis**, L. *Aut dampnum*, § *Inter eos*, et L. I. *Metallum* [2] et *ff.* **De Penis** L. *Hodie* et *ff.* **De Hiis que notantur infamia** L. *Quid ergo* § *Pena grauior* et C. **De Hiis que notantur infamia** L. *Et si seuerior* [3] non autem debet puniri tanquam inuasor, quare non fuit intentio eum inuadere; et ideo non punitur vt inuasor, quare maleficia voluntas et propositum delinquentis distingunt. Et quare non queritur factum sed causa faciendi. Causa autem faciendi fuit ipsum furtum; non autem habuit principaliter animum inuadendi, sed tantum furandi; et ideo non tenetur vt inuasor, vt *ff.* **De Furtis** L. *Qui in iure* [4], et L. *Verum* [5], et L. *Si quid fur fregerit*, etc.

Ad id autem quod queritur; si pena inuasionis que est C solidos debeat inuasor pati penam corporalem, si non habet vnde soluat secundum formam illius Consuetudinis que incipit *Tot hom qui sera condempnat per la inquisicio per fer esmena de ladronici* [6], etc. Et potest dici quod licet de subtilitate iuris nimia

---

[1] *Magistratus municipales.* [2] Debe ser la ley ó frag. *In metallum.* [3] Está equivocado el título del Código á que se refiere el pár. *Etsi severior*, pues debe ser el 12, del tít. EX QUIBUS CAUSIS IRROGATUR INFAMIA. [4] *Qui iniuriæ.* [5] *Verum est.* [6] Es la Cost. XXI, Rúb. *De inquisitione.* Lib. IX.

deberent predicta seruari consuetudo, attamen equius videtur quod seruetur, sicut est actenus obseruatum, quare minime sunt mutande que interpretationem certam semper habuerunt, vt *ff.* de Legibus L. *Minime* et L. *Si de interpretatione.*

Item, si aliquis ducat secum mulierem nuptam virginem vel viduam, et volentes vel non volentes, leges dicunt quod debet pati penam capitalem, vt C. De Raptu virginum L. I, et *ff.* Ad Legem Iuliam, de vi publica. L. *Qui totum* § *Qui vacantem* [1], etc.

Ad questionem propositam per Vicarium et Probos homines et Patiarios Ciuitatis Dertuse supra primo capitulo videtur Raymundo de Taylano, saluo saniori consilio, de iure fore concedendum aduocatum illis captis contentis in ipso capitulo, cum habere aduocatum sit beneficium iuris, et Pretor promitat cuilibet non habenti et petenti aduocatum ipsum dare, vt *ff.* Postulando, L. I. § *Ait pretor* tamen quamuis de iure eis concedendus sit aduocatus, si notorium et manifestum est illos captos fore viles personas, tali vilitate quod iuxta consuetudinem ipsius civitatis Dertuse possint viles manifeste censeri; in hoc casu dicerem fore torquendos siue turmentandos siue alia sollempnitate iuris, cum in notoris, ordinem iuris non seruare est, secundum ordinem iudicare et ius obseruare, vt Extra. de Iure iurando, cap. *Ad nostram* [2] co. III.

Ad questionem secundi Capituli, quod incipit *Item sia demanat de consell sobre algun qui es dit que son de bona fama*, etc. Respondendo dicit non esse sufficienter probatum cum non possit probari per iudeos, cum iudeos de iure, ut infidelis, testificari non potest contra fidelem, vt C. De Hereti. L. *Quoniam*, vt EXTRA in DECRETIS [3] II Quest. VII *Si hereticus*, et [4] XXIII. Quest. IIII *Ipsa pietas*, propter quod dicit quod nisi aliter probetur sunt in casu absolutionis, et quamuis forte illi videantur culpabiles ex aliquibus presumptionibus et indiciis,

[1] El párrafo *Qui vacantem* es de la ley *Qui cetu*, y además no existe la ley *Qui totum*.
[2] Cap. VII, tit. XXIV, lib. II, DECRET. GREG. [3] Se refiere al *Decret. de Graciano*, Causa II
[4] Súplase *Causa*.

sunt tamen absoluendi cum in criminibus probationes luce mediana clariores requirantur, vt C. **De Probationibus** L. *Sciant cuncti*, cum suis similibus, quare sancius est impunitum relinquere facinus nocentis, quam innocentem condempnare, vt *ff*. **De Penis** L. *Absentem*.

Ad questionem vero tercii Capituli, dicit fore procedendum ab bandiendum ipsos, iuxta Consuetudinem dicte Ciuitatis; ita quod si non venerit infra XXX dies postquam preconizatum fuerit publice et banditus habeatur, pro confesso, prout in ipsa Consuetudine scriptum est. Nec obstant illa verba posita in illo capitulo, scilicet *Si algu es bandit* [1], quorum illa verba non intelliguntur nec debent intelligi sano modo intelligenti, quod intelligatur de homine bandito sed de illo qui est bandiendus pro aliquo maleficio; siue sit mors, siue aliud maleficium, quare nomen *mala feyta* positum in dicta Consuetudine, generale est, et continet sub se tam publicum maleficium quam priuatum, et vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.

Ad questionem vero quarti Capituli que est ratione illius mullieris de Cenia que affugit marito suo et iuit cum adultero et asportauit secum res que fuerant mariti, dicit quod illi cum quo recessit dicta mulier non tenetur de furto de rebus asportatis per ipsam mulierem, nec pro furto ipsarum rerum est condempnandus: cum ipse non fecerit furtum de ipsis rebus, sed dicta mulier. Certum est enin quod ipse non contractauit ipsas res sed ipsa mulier; et ita non comisit furtum, quare furtum est contractatio cum suis similibus, est tamen puniendus tanquam ille qui rapuit vxorem alienam seu furtum duxit, etiam si de voluntate ipsius mulieris comitendo adulterium cum ipsa, vt hec probantur manifesté C. de **Raptu virginum** et L. *Vnica* § *Que multo magis contra eos obtinere sancimus* [2] etc., et § *Oportet enim* [3] circa medium ipsius § cum concordantis tamen dicendum in hoc casu rigorem iuris temperandum si videretur fore faciendum ipsis Vicario et Patiariis.

---

[1] Es la Cost. V, Rúb. *Dels establim. et dels band.* [2] Es un período del párrafo introduccion de esta Ley. [3] Es un período del párrafo 1.º de la misma Ley.

Ad questionem vero quinti Capituli, dicit, quod ad hoc quod aliquis debeat sustinere ratione furti penas contentas in ipsa Consuetudine scripta; opportet quod res furata valeat quinque solidos, non computata pena furti, ita quod furtum comitatur in quinque solidos vel in valore V solidos, et sic de ceteris quantitatibus contentis in ipsa Consuetudine, et quod ita sit intelligendum et debeat intelligi manifeste probatur per talia verba posita in ipsa Cônsuetudine in illo § qui incipit *Et si de XXX solidos en amunt*, cum duabus sequentibus § tamen est sibi diminuendum de pena corporali, secundum quantitate peccunie solute, vt hoc patet in ipsa Consuetudine.

Ad questionem vero VI capituli dicit quod quamuis aliquis qui fuerit condempnatus pro furto vel maleficio, soluerit condempnationem in qua extiterit condempnatus priuatus, dicit, quod si postea non soluit vel non habet vnde soluat Quintam pertinentem ad Dominationem seu ad Fiscum, que quidem Quinta ratione iuris publici vel publice vindicte competit Fisco siue Dominationi, corporaliter est puniendus; iuxta penam scriptam Lege Municipali seu Consuetudine ipsius Ciuitatis, cum pena que competit Fisco ratione publice vindicte, non tollatur per aliam, vt C. Ad Leg. Aquiliam [1] L. *Ex morte* et ea que notatur in GLOSA que incipit *Si dolo hoc factum est*, etc., ibi vbi dicitur: *quid si fuerit conuentus ciuiliter*, etc.[2] et *ff.* De Injuriis L. *Pretor dicit* [3] § *Si dicatur homo injuria occisus;* et ea que ibi notantur, et *ff.* Ad Leg. Acquiliam [4] L. *Inde Neracius* § *Si dolo seruus occisus*, intelligit tamen quod pro illa quantitate que remaneat ad soluendum ratione Quinte puniatur tantum. Verbi gratia, ponatur quod aliquis comiserit furtum vt aliud maleficium vnde sit condempnatus in centum solidos, et viginti pro Quinta; et C solidos

---

[1] De lege Aquilia. [2] Se refiere el jurisconsulto Besuldo en esta cita á los párrafos 1.º y 3.º de la Glosa única de Azon á la ley *Ex morte*, que es la III del tít. *De lege Aquilia*, lib. III del *Codex Repet. Praelect.* cuyos párrafos comienzan con las palabras indicadas en el texto, á saber; el primero con las de *Si dolo hoc factum est*, y el tercero con las de *Sed quid si fuit conuentus ciuiliter Aquilia*, segun la edicion de dicho Código hecha en París en 1528, bajo el epigrafe siguiente: CODICIS IMPERIALIS VERA EFFIGIATIO existente en la biblioteca del Escorial. [3] *edixit.* [4] De lege Aquilia.

condempnabitur tantum pro eo quod remaneat ad soluendum, si talem penam qualem debet sustinere condempnatus in XX solidos, si non soluat: quare ille non remanet obligatus seu obnoxius, nisi per illa quantitate que remanet ad soluendum quare pro eo quod soluit liberatus est, nam solutione eius quod debetur tollitur obligacio, vt INSTIT. **Quibus modis tollitur oblig.** in princip. et soluendo partem liberatur pro parte; quia idem iuris est de parte quo ad partem, vt de toto.

Ad questionem vero septimi Capituli, quod si Vicarius sine Patiariis non potest iudicare de aliquo maleficio vel re, quod confessio facta coram Vicario tantum, vel coram Patiariis tantum non valeat tanquam facta in iudicio, cum ipse solus non esset Iudex, quare ex ipsa confessione ipse non est condempnandus nisi ipsam fecerit coram Vicario et Paciariis, cum sit facta extra ius; que quiden confessio facta extra ius non nocet confitenti quod pro iudicato haberi debeat, vt C. **De Confessis**, L. I, et vnica et ea que ibi notantur.

Ad questionem vero octaui Capituli; que est quod si aliquis intrauerit domum frangendo portas vel clausuram ipsius hospicii et inde abstraxerit vel furatus fuerit aliquid dicit quod talis comittit crimen violentie et crimen furti; et est condempnandus pro quolibet crimine seu maleficio, si pro crimino violentie vt inuasor, et pro crimine furti vt fur siue latro, vt *ff*. **De Priuatis delictis**, L. *Non nunquam plura delicta* [1], etc., et ea que ibi notantur.

Ad questionem vero noni Capituli que est si aliquis intrauerit violenter domum alicuius; si non poterit soluere penam peccuniariam iuxta Consuetudinem Dertuse, contra talia comittentes videtur sibi quod possit puniri et debeat corporaliter iuxta penam contentam in illam Consuetudinem que incipit *Tot hom qui sera condempnat* [2], etc., per illa verba que continentur in illo § qui incipit, *E no tantsolament en lo capitol de ladronici*, etc. quamvis Rub. **De inquisitionibus** in illo § qui incipit *en*

---

[1] *Nunquam plura delicta.* [2] Es la Cost. XXI de la Rúb. DE INQUISITIONE, lib. IX.

lo VI capitol de trencaments de cases, etc., non contineatur quod debeat imponi pena corporalis illi qui non soluerit penam peccuniariam positam atque contentam in ipso §, cum priores leges debeant trahi ad posteriores vt *ff.* De Legibus et Senat. Consul.[1] L. *Non est nouum*. Item, quare generalis clausula debet trahi ad omnia corpora, vt *ff.* De Legatis L. *Talis scriptura* ad finem ipsius, nisi aliter interpretatum fuerit per contrarium vsum; quia optima legum interpres est consuetudo, vt *ff.* De Legib. et Sena. consul. L. *Interpretatione*[2] et EXTRA. De Consuetudine, *Cum dilectus*[3].

FINIS.

A llahor de nostre senyor Deu Jesucrist, es estat acabat lo present Libre dels Costums de la insigne Ciutat de Tortosa, estampat en la mateyxa Ciutat, per Maestre Arnaud Guillem de Montpesat, essent Procuradors los magnifichs Mossen Pere Johan Sebil, Mossen Pau Cerda e Mossen Benet Granell ab recognicio e correctio del Magnifich Micer Johan Amich doctor en quiscun Dret Ciutada de dita Ciutat, lo primer dia de Febrer, del any de la Natiuitat de nostre Senyor MDXXXIX.

(✠)
(✠ ✠ ✠ ✠)
(✠)
(✠)

---

[1] DE LEGIBUS SENATUS QUE CONSULTIS. [2] *Si de interpretatione.* [3] Es el cap. VIII, tit. IV, lib. I, DECRET. GREG.

REPERTORI Ó TAULA

DE LES

RUBRIQUES E ALTRES COSES EN LO PRESENT LIBRE CONTENGUDES.

RUBRIQUES DEL LIBRE PRIMER.

		Páginas.
I.......	Del Ordenament de la ciutat de Tortosa.....	10
II......	De les pastures e del bouatge de la ciutat de Tortosa................................	19
III......	De la usança de la Cort de Tortosa..........	21
IV......	Del offici de l'Escriua de la Cort............	31
V......	Del quint e de les penes que son jutjades per los Ciutadans de Tortosa d'aquels qui son dampnats per alguns....................	39
VI......	De la usança de les fermances que son dades al Veguer quan ha vists clams per sentencia dels Ciutadans..........................	47
VII.....	De querimonia non mutanda, ço es que hom no puxa mudar son pleyt..................	54
VIII....	Quals persones e quals coses pot hom pendre per sa propria auctoritat e sens juhii.......	55
IX......	Que jueu ne sarray no aja seruu crestia......	56
X......	Dels jueus o catius sarrains e dels seruus qui fugen e van a les esgleyes..............	58
XI......	De constitucions..........................	58
XII.....	De ignorancia de feyt e de dret et de falsa demostratione..........................	59
XIII....	Que pendent e durant lo pleyt que neguna cosa no y sia ennouada.................	60

BUBRIQUES DEL LIBRE SEGON.

I.......	De mostrar en iuhi escriptures publiques o comunes o priuades....................	61

Páginas.

II...... D'aquels qui seran appellats en juhii per sos fills emancipats o de liberts e dels fills dels liberts. 63
III. .... De couinences feytes entre senyor e seruus sobre alforria. 64
IV...... De couinences. 66
V...... De transactions et de composicions. 72
VI...... De errada de comte. 74
VII..... Dels auocats. 75
VIII.... De quals coses es donada infamia a homens.. 76
IX...... De Procuradors. 77
X.... . Que nuyl hom no pusca donar les sues demandes a pus poderos de si en officis o en senyoria. 83
XI...... Sequitur de negociis gestis. 84
XII..... D'aqueles coses que algu fara per força o per paor. 87
XIII.... Del mal engan. 88
XIV.... De restitucio dels menors. 89
XV..... Si tutor o curador sera els feyts dels menors.. 93
XVI.... D'arbitres. 94
XVII... De nauxers, de tauernes et d'ostalers. 97
XVIII... De sagraments. 100

RUBRIQUES DEL LIBRE TERÇER.

I....... De iudiciis. 104
II. ..... Que negu per força no sia tengut de demanar ne d'accusar altre ante litem contestatam.. 113
III...... De començament de pleyt. 113
IV...... De dilacions. 114
V...... De feries que hom nom te Cort. 116
VI...... De poder e de iurisdictio dels Jutjes, et de la on se deuen pledejar los pleyts, et el loch on deu esser là Cort, axi en criminals feyts com en ciuils. 117
VII..... De petitione hereditatis. 118

Pàgines.

VIII.... De rei vindicatione, ço es, com pot hom cobrar la sua cosa que altre te.................. 120
IX...... De usufructu, ço es, d'aquels qui han dret en reebre fruyts d'aquela cosa et no han dret en la proprietat......................... 122
X...... De clauegueres e d'albeylons et d'estremeres et d'aygues de canals..................... 126
XI...... De seruituts d'aygues e de parets, et d'altres coses................................. 127
XII..... De damno dato, et de furtis rapinis et injuriis, et seruo corrupto........................ 140
XIII.... De particio de hereus e d'altres persones, et finium regundorum...................... 144
XIV.... D'aquels qui seran companynons d'aquel meteyx pleyt............................. 148
XV..... Ad exhibendum, ço es d'aqueles coses mobles que son demanades que sien mostrades.... 149
XVI.... De iugadors et d'aquels qui presten a joch sobre penyores e sens penyores................ 150

RUBRIQUES DEL LIBRE QUART.

I....... Si certum petatur, ço es si alguna cosa certa sera demanada, et de causa inserenda in libello et quod ni contractu habito cum iudeo christianus non iuret illum seruare nec Notarius patiatur......................... 152
II...... De conditione indebiti, ço es si algun deute sera pagat e no era degut o ja'l auia pagat. 153
III...... De conditione ob turpem causam............ 156
IV...... De conditione ob causam datorum, ço es d'alguna couinença si es feyta en axi, si tu fas aço, yo't dare aço o fare aço............. 157
V...... De conditione furtiua et ex lege........... 158
VI...... De obligacions e d'actions................. 159
VII..... Que la muller per lo marit, ni'l marit per la muller, ne la mare per lo fill no sien demanats................................. 163

Págines.

VIII.... Qu'el fill per lo pare, ne lo pare per lo fill emancipat, ne libert per lo padro no sia demanat................................ 165
IX...... De peccunia constituta, ço es d'aquels qu'es obliguen per altre....................... 167
X. ..... De proues, seu de probationibus............ 169
XI...... De testibus................................ 171
XII..... Mes val ço que en veritat es feyt, que ço que fentament es feyt......................... 183
XIII.... Per qual rao pot hom demanar peynora que aja mesa a altre......................... 184
XIV.... De non numerata peccunia.......... 185
XV..... De compensationibus, ço es d'aqueles coses e entre quals se deu fer compensacio........ 186
XVI.... De vsuris, ço es que nuyles vsures la Cort no força que sien pagades.................. 188
XVII... De deposito, ço es de comanda e de coses de les quals no deu esser feyta comanda...... 189
XVIII.. De comodato............................... 194
XIX.... De mandato, ço es de manaments dits e precs que son feyts a alguns de fer algunes coses. 197
XX..... De societate, ço es de companya............ 199
XXI.... De contrahenda emptione et vendicione...... 201
XXII... Quals coses no deuen esser alienades o deuen esser alienades.......................... 209
XXIII.. Per qual rao se deu venda desfer o trencar... 211
XXIV.. De fires et de mercat...................... 212
XXV... De locato et conducto, ço es de cases logades e d'aqueles que seran preses a loguer...... 212
XXVI... De emphiteotico iure, ço es d'aqueles coses que son donades a sens o a part............. 217

RUBRIQUES DEL LIBRE QUINT.

I....... De arres et d'esponsalicis.................. 230
II...... Si la muyler a qui lo marit lexa vsusfruyts e pendra altre marit........................ 242

Páginas.

III...... De dotis promissione et iuris dotium......... 245
IV...... De donacions que seran feytes entre marit e muller estant lo matrimoni et de bonis parafernis................................ 246
V ..... En qualque manera sia demanat l'exouar fenit lo matrimoni o feyt diuorci o departiment et de alendis liberis a parentibus et e contra et penesquem........................... 248
VI...... De tudoria que sera dada per lo defunt en testament o en codicil y de tots altres tudors.. 256
VII..... De excusatione tutorum vel curatorum et de curatore furiosi et prodigi................ 262

RUBRIQUES DEL LIRRE SÍSE.

I....... De seruus qui fugen et de furts............. 265
II... ... En qual guisa germans deuen tornar en particio los bens que ajen auts del pare ni de la mare, ells estants vius, apres de la mort del pare o de la mare......................... 270
III...... Quals persones deuen fer testament o no, o quals lo degen tenir aquel testament o no.. 272
IV...... De ordinacio de testaments............ 274
V...... En qual manera sien feyts hereus........... 284
VI...... De iurc deliberandi, ço es del temps que ajen deliberacio si seran hereus o no........... 286
VII..... D'aquels qui no volen eser hereus........... 289
VIII.... D'aquels a qui les heretats son toltes axi com no dignes persones...................... 290
IX...... De les lexes que seran feytes per lo testador. De legatis.............................. 294
X....... De intestatis, ço es d'aquels qui moren sens testament que no auran feyt............. 300
XI...... De coses dubtoses, ço es, quan couinences son feytes entre marit e muller en temps de nupcies qu'es deuen cumplir apres la mort. 302

RUBRIQUES DEL LIBBE SETEN.

Páginas.

I....... De prescripcions........................ 303
II...... De sentencies y de interlocutories dades e de actes e de citacions................... 306
III...... De exequtione rei iudicate, ço es en qual guisa deu esser menada exequcio de sentencies.. 310
IV...... De re inter alios iudicata, ço es, a aqueles persones no nou la cosa que entre altres persones sera jutjada................... 313
V. ..... Si per falses cartes o per falses testimonis sera prouat.............................. 315
VI...... De confessis.............................. 316
VII..... De appellationibus et temporibus appellationis et de processu appellationis.............. 317
VIII.... D'aquels qui abandonen lurs bens o poden abandonar o lexar....................... 323
IX...... Dels bens que son posseyts per auctoritat dels Jutges............................... 324
X....... Del priuilegi de la Senyoria............... 325

RUBRIQUES DEL LIBRE HUYTEM.

I....... De força e de violencia que sera feyta a algu. 327
II. ..... De interdicto vti possidetis et vtrobi.......... 330
III...... De precario interdicto..................... 331
IV...... De saluiano interdicto..................... 332
V....... De peynores que seran meses a algu........ 333
VI...... De fideiussoribus, ço es saber, de fermances. 340
VII..... De pagues com deuen esser feytes, siue de solutionibus............................ 344
VIII.... De euictions............................ 347
IX...... Dels affillaments e de emancipacions........ 354
X....... D'aquels qui son reemuts o escapats de poder de lurs enemics....................... 355
XI...... De donacions........................... 356

RUBRIQUES DEL LIBRE NOUE.

		Páginas.
I......	Quals persones poden accusar o no accusar...	361
II......	De força feyta a femnes, de fornicacio o de aulteris o espuncelades o esuergenades.......	366
III......	De crimine falsi..........................	369
IV......	De iniuries...............................	371
V.......	De questionibus, ço es, de turments.........	373
VI......	De denunciatio de noueyla obra.............	375
VII.....	De naufrag e d'encant.....................	376
VIII....	Dels Batles e del Veguer..................	380
IX......	Dels Notaris e de lur offici.................	381
X......	Dels Corredors e de lur offici, e de ço que deuen pendre de les coses que vendran o cridaran..............................	385
XI.. ..	De guiatges e de treues donades de part a part..................................	393
XII.....	De batayles, ço es, que no s'ic deuen fer....	394
XIII....	De forns, e molins, e de bayns, e de torres, e de mases, que cascun Ciutada pot fer dins lo seu e aytan gran e aytan alt com se volra.	394
XIV....	De pa de les flequeres qui es de pes menor, e de les mesures que son pus minues que no deuen................................	396
XV.....	De offici de pes e de mesures, e de quiyna quantitat deuen esser, e de la goa dels leyns.	399
XVI....	De carnicers e de pescadors................	406
XVII...	Dels pescadors............................	409
XVIII..	De la cisa e dels draps e dels drapers........	411
XIX....	De les leudes.............................	415
XX.....	Dels establiments e dels bandiments e de les crides de la Ciutat del terme de Tortosa....	420
XXI....	De comuni rerum diuisione et de acquirendo dominio..............................	421
XXII...	De verborum significatione................	427
XXIII..	De regulis juris..........................	430
XXIV..	De publicis iudiciis.......................	432

Páginas.

XXV... De inquisitione........................ 435
XXVI.. Aquestes son les penes sobre cascu dels ix capitols denant escrits..................... 444
XXVII.. Iste sunt consuetudines et vsus maris, quibus vtuntur homines dertusenses............ 445
XXVIII. De salines e de les salines.................. 466
XXIX.. Isti sunt vsatici Barchinone quibus vtuntur homines dertusenses..................... 468
XXX... Hoc est sacramemtum iudeorum............ 473

EXTRAUAGANTS

DEL REGIMENT DE LA CIUTAT DE TORTOSA.

Bulla Pape Honorii, confirmationis libertatum et immunitatum ciuitatis Dertuse.......................... 481
Pracmatica del Rey En Pere, sobre l'ordre de la obseruacio de dits Costums............................ 482
Confirmatio generalis omnium priuilegiorum libertatum concessionum gratiarum vsuum et consuetudinum ciuitati Dertuse indultorum et concessorum, facta per serenissimum dominum Regem Petrum quartum..... 483
Carta de la poblacio de Tortosa...................... 484
Compositio d'En Gallart de Josa..................... 487
La sentencia de Flix.................................. 491
Carta de la Paeria de Tortosa........................ 496
Conseyl de Maestre Ramon de Besuldo, sobre el feyt de la Paeria.. 501
Trellat de la Carta dels braçatges.................... 504
Conseyl de Maestre Ramon de Besuldo.............. 507

FINIS.

VOCABULARIO.

A

A ó ha || tiene.
a || a.
ab || con.
abduy || ambos.
abeles || abejas.
abeuradors || abrevaderos.
abis || abismo.
absoluens || absolviéndoles.
absolure || absolver.
abunden || alcanzan.
acer || acero.
acomanada || dada ó entregada en depósito.
acomiadar || despedir.
aconseguexen || obtienen.
aconsegueyx || percibe.
acorrer al deute a pagar || acudir á pagar la deuda.
acorre || socorre.
acort || plazo, término.
acort || acuerdo, providencia.
actes || actuaciones judiciales.
— **(metre en)** || consignar en los autos.
— **(establit en)** || elegido, nombrado en el proceso.
ades || luégo, al momento, al instante.
adob || compone, repara.
adobador || curtidor.
adobar || ajustar.
adur || presentar, llevar.
— **a cultiuament** || reducir á cultivo.
— **a cultura** || idem.
— **en acusacio** || acusar.
aduran terres || llevarán tierras.
aemprament || súplica, ruego.
aemprar || emplear en provecho propio, utilizar.
aemprat || rogado, suplicado.
aenant || en adelante, adelante.
aer || aire.
— **(obrar en l')** || edificar sobre una área.
aferma || afirma.
afermarse ab altre || alquilarse para servir á alguno.
afermar || afianzar.
afers || negocios.
afers a fer || desempeñar los negocios.
affillament || prohijamiento, adopcion.
afol || dañado, débil, estropeado.
afollades || estropeadas, dañadas.
afollar || estropear, dañar, ajar.
afoylament || menoscabo, daño.
afranquir || manumitir, dar libertad á los siervos.
afrontacions || lindes.
age || tenga.
agen || tengan, hayan.
agen (s') || se conduzcan, procedan.
agenolar || arrodillarse.
agenolatvos || arrodillaos.
ages || tengas.
agreuiar || agraviar, imponer cargas.
aguayts || emboscadas, acechos, celadas.
agues || tuviese ó hubiese.
aguesen || hubiesen.
aguda || habida ó tenida.
agut || habido ó tenido.
aja || haya ó tenga.
— **liaja los jutges** || le procure los jueces.
ajats || habed.
ajustament || ayuntamiento carnal.
ajustar || reunir, congregar personas.
ajustat || unido.
ajustats || unidos.
Alacant || Alicante.
alberc ó alberch || casa, habitacion, domicilio.

albir || arbitrio.
albir (s') || apercibirse, creer.
albiri || árbitro.
albeylons || arbollon, albañal.
albudeques (gra de) || grano ó semilla de albudecas.
alcaps ó alcapç || cárcel doméstica para los individuos de la familia y siervos—una de las prisiones que habia en el castillo de la Zuda, con destino á los procesados y litigantes.
alcarauya || alcaravea.
alcofoyl || aguardiente, alcohol.
aldifara || jaique.
alens || aliento, respiracion.
alens || ajenos.
aleuar mençongia || mentir.
aleuiar ó aleujar el leyn || alijar, aligerar el buque.
alforre || horro, libre de toda servidumbre.
alforria || libertad de toda servidumbre.
algezira || isla formada en el rio.
algeps || yeso.
alien || enajene.
aljuba || aljuba.
aljubar || dote ó peculio, equipaje.
almartech || almartaga, litargirio.
almexia || almejia.
alongar || dilatar, prorogar, aplazar.
alongament || dilacion, próroga.
alquena || cierta droga.
alou || alodio, área ó solar.
alre || otro, otra cosa.
als || otra cosa, nada.
als || á los.
alum || alumbre.
alum suquereyn ó çuquereyn || alumbre zacarino.
— **d'Alap** || alumbre de Alepo.
— **de bolcam** || idem de roca.
— **de Castella** || alumbre de Castilla.
— **de ploma** || alumbre de pluma.
amagadament || ocultamente.
amagar || ocultar, esconder.
amdos, amdosos || ambos.
amdues || ambas.
amduy || ambos.
amenar || conducir, llevar.
amen || conduzca, lleve.
amenles ab clouoll || almendras en cáscara.
ametles || almendras.
amistança || amistad.
amont || arriba.
ampla (colpa) || culpa lata.
ample || ancho, lato.
ampolles || botellas.
amunt || arriba.
anadiment || adicion.
anadors || andantes, caminantes.
anan || andando.
anap d'argent || copa, vaso, vasija de plata.
anar || ir.
anar contra || dirigirse á.
anar á terra lo leyn || barar el buque.
anc || nunca, todavía, ántes.
anc ó hanc || de aquí ó de acá.
anedons || anadones ó anadinos.
anell || sortija, anillo.
angleses || ciertas telas llamadas inglesas.
annal || anual.
anques || nalgas, asentaderas.
ans || ántes, ántes bien.
anyels || corderos.
aonarse || unirse, asociarse.
aonta || injuria, daño en las personas.
aontar || insultar, afrentar, deshonrar, intimidar.
apparer || aparecer.
aparra || aparecerá.
apparelament de lit || los colchones, sábanas, mantas y almohadas de la cama.
aparia || aparecia, resultaba.
apres || despues.
aptar || ordenar, arreglar, prevenir.
appeylar || llamar, convocar, apelar.
aquen || aquí.
ara || ahora.
arabaçar en algun loc || descepar, talar algun campo.
arbres || árboles.
arbres de un leyn || palos de un buque.
arbuxo || granizo.

argens || adarme, la 16.ª parte de la onza.
argent || plata.
argenters || plateros.
argent viu || azogue.
arges V. *argens*.
armadors || armadores.
Arnau || Arnaldo.
arrabaç || descepe, tala.
arrabaçar || descepar, rozar.
arram ides || propuestas, amenazadas.
artheyca || cierta planta.
Artiache || Arcediano.
ase || asno.
aseer || cimentar.
asi || de este modo, aquí.
asiure el leyñ || encallar el buque.
assegurar a algu || dar garantía á alguien.
assegudes || cimentadas.
assignada || consignada.
assiguen || colocan, sientan.
assumar || sumar.
asteyla || astilla.
atena || atienda, practique.
atener || ejecutar, practicar.
atendre || ejecutar, observar.
atesa || atendida, observada.
ateses || cumplidas.
atorch || otorgue, otorgo.
atrestant || otro tanto.
atretant || otro tanto.
atruys || otros.
aturar || permanecer, detener.
atzebib || azabache.
au || ave.
auall || abajo, á continuacion.
auallar || hacer bajar, descender.
auayl || abajo, bajo.
aue (n') || aviene.
auer || haber ó tener.
auer || capital, patrimonio, cargamento, cantidad.
auen (s') || se aviene.
auen ó auent || habiendo.
auendrien (s') || se ajustarian.
aueylar || colmenar.
aui || abuelo.
auia || habia.
auia || abuela.
auinences || avenencias, convenios.
auinent (sera) || será conveniente, parecerá.
auinentea || posibilidad, ocasion.
auironades || rodeadas.
auironat || rodeado.
aulteri || adulterio.
aulteri || adulterino.
aultre, a || adúltero.
aumonechs || ¿mucetas?
auocacio (offici d') || abogacía, profesion de abogado.
auol || liviano, flojo, inmoral, vil.
auolea || flojedad, maldad, locura.
aur || oro.
aura || habrá.
aut V. *aguí*.
auteńticada || autorizada.
auts V. *aguts*.
ayden (s') || conduzcan.
ayguaduyts || aqueductos.
aylena || agena.
ayli || allí.
aylo || aquello.
aynels || corderitos.
aynines || vasijas pequeñas, cachivaches.
aytal || tal, F. de Tal.
aytambe || tambien, así tambien.
açtores || esteras.
açcones || chuzos.

B

bala de draps || bala ó fardo de telas,
bala grossa de conylls || bala grande de conejos.
ban || pena pecuniaria, multa, edicto.
bandejat || procesado que es rebelde á los llamamientos del Tribunal despues de ser citado por pregones.
bandiment || el acto de citar por pregones á un procesado para que comparezca ante el Tribunal.
bandit V. *bandejat*.
barala || riña, pendencia, pelea, combate.
baralos || pendenciero.
barata || cambio, barata, trueque.
barcela || barchilla.

basses d'aygues || balsas de agua.
bastais, bastayx ó **bastays** || faquin, mozo de cuerda.
basteques || construyas, edifiques.
basteyx || construye, edifica.
basti || construyó, edificó.
bastir || edificar.
batafalua || anis, matalahuga.
batayler ab besties || lidiador de fieras.
bateg || bautice.
bels || bellos, hermosos.
benedictions || dias festivos.
benifeyt || beneficio.
benignea || bondad, benignidad.
bermell ó **vermell** || rojo, bermejo.
berregans || barraganes.
besnets || biznietos.
bestiar || ganado.
bestiar gros || ganado mayor.
— **menut** || ganado menor ó menudo.
besties menudes || animales pequeños.
beuraje || tributo feudal que pagaban los vasallos por el consumo del vino.
beure || beber.
bifes || bifas, paños finos.
bigues || vigas.
Bisbe || Obispo.
blat || trigo.
blaues || azules.
blaura || contusion.
boch ó **boc** || macho cabrío.
bolla || sello de cera pendiente de ciertos documentos solemnes.
bores || orillas.
boquines || pieles cabrunas.
bou || toro.
bouatlages || bovage ó bovatico, impuesto señorial que pagaban los vasallos por el ganado vacuno.
boys || boj.
bragues (en) || en calzones.
braçatge || trabajo manual ó servicio ejecutado mediante salario.
breil || artificio de caza, hecho de espejillos, tal vez brillador, segun el erudito D. José Puiggari, de Barcelona.
breylar || cazar con reclamo.
bruydes || bruyda, nombre de ciertos tegidos antiguos.
Burguyna || Borgoña.

C

cabal || capital, caudal.
caball || caballo.
cabas || esportillo, capazo.
cabrits || cabritos.
cadaf || medida para el aceite, la 8.ª parte de un cántaro.
cadars || cadarzo.
cafic || cahíz.
caffiçada || cahizada, medida superficial de los campos.
cal || importa, es menester.
cal || cal.
calastons || astiles.
calda || caliente.
calces || medias.
calenar || datar un escrito ó poner la fecha segun el Calendario—la misma data ó fecha.
calança || silencio.
calladament || ocultamente, tácitamente
callanza || silencio.
calt || caliente.
calçar parets || apuntalar paredes.
cambi || contrato de cambio—contrato de préstamo á la gruesa ó cambio marítimo.
cambiador || cambista, banquero.
camisa || camisa, funda para cubrir una mercancía.
cambrayns || telas de Cambray.
can || cuando.
cana || medida longitudinal.
canabaç || tela de cáñamo, cañamazo.
canades || vasos—medida llamada así de canadilla.
cancellada || tachada.
canejar || medir las telas con la cana.
canela || bujía ó vela.
canem || cáñamo.
caneyla || canela.
cano (fer lo) || el acto de entregar las telas el fabricante al mercader.
canter || cántaro, medida para el aceite.

canto || esquina.
cap || cabeza, principio de una cosa.
capero || capucha.
capteniments || tributo feudal por la guarda ó custodia de las personas y bienes de los vasallos; derecho del Señor para apoderarse de ciertos efectos de estos.
capteniments || comportamiento, conducta, escandalosos.
carabaçes || calabazas.
carabaces || receptáculos para colocar las abejas.
carn corrumpuda || podrida, pasada.
— **farsida** || embutida.
— **fassida** || embutida.
— **lobada** || comida de lobos.
— **mesella** || lazarina.
— **morteina** || mortecina.
— **primal** || de cabritos ó corderos de un año.
carnatje || tributo señorial por el consumo de toda clase de carnes.
carrec || carga, cargamento.
carrer || calle.
carrera || calle, camino.
carreres || caminos.
carta || documento, escritura, instrumento público.
casals de terra || casas de tapia segun el citado Sr. Puiggari.
cascar el leyn || abrirse el buque, hacer agua.
cascu || cada uno.
casp || idiotismo, usando *casp* por *cap* (cabeza ó sestera) segun Puiggari.
cau || cae, incurre, tira, arroja.
cau la terra || cave la tierra.
caualcada || obligacion del vasallo de presentarse armado á caballo al llamamiento del Señor.—Escursion armada á caballo por tierras enemigas.
cauirons || alfagía, cabrío, cuarton.
caure || caer, incurrir.
caut || caido.
caut (es) || ha incurrido.
caut el juhi (seria) || habia tenido lugar el juicio.
cautes || caidas.
caya || cayere, incurriere.
cayl || calle, guarde silencio.
cel || cielo.
cel || oculte.
celar || ocultar.
cendat || cendal, tela fina, preciosa.
cendra· clauellada || ceniza garbillada.
cenies || norias.
censal || censo enfitéutico, finca sujeta á censo.
centina || sentina.
cepons || cepos ó trampas para cazar animales.
cercar || buscar, registrar.
ceruos || ciervos.
cessar || impedir, dejar de suceder.
ceyls || aquellos, los.
cient || de ciencia propia.
cinifes || cinifes, mosquitos.
cinomies || moscas caninas; de la voz griega Κυνόμυιαν.
citoual || raíces de cierto arbusto—*Zedoaria*.
ciurons || garbanzos.
clamadors || demandantes.
clamant || actor, querellante, demandante.
clamar || querellarse, producir reclamacion ante el Tribunal.
clams || quejas, reclamaciones.
clamater || querellante.
classa fistola || cañafístula.
clau || llave.
claueguera || cloaca, alcantarilla.
claueyl de girofle || clavillo.
cleda || greda.
clouoyl || cáscara.
coa || cola, extremo de una cosa.
cobea || desea, codicia.
— **voracitat cobea de mal guayn** || codicia voraz de ganancias ilícitas.
cobeejar || desear, codiciar, guardar.
cobertor, cobertura || tela con que se cubre un tejido ó la cama.
cobra || cubra.
cofoyl V. *alcofoyl*.
cogita en son cor || piensa, medita en su interior.
cogombre || pepino.

cogus || cornudo.
colgar les festès || honrar, celebrar los dias festivos.
colidors (fruyts) || frutos maduros que están para cogerse del árbol.
colins || pichones.
colir lo feyt || examinar las pruebas de un hecho.
colits || cogidos, recogidos.
coll || cuello.
collusio || prevaricacion.
colomer || palomar.
coloms || palomos.
colps || golpes.
colteyl || cuchillo, puñal.
comanar || entregar, poner en depósito.
comanda || contrato de depósito.
comanda || la cosa depositada.
començar la demanda || interponer la demanda.
comi || cumino.
comi porgat || cumino limpio.
comiar || despedir.
comiat donat || verificado el deshaucio, intimada la despedida.
cominals || cosas comunes—los tripulantes.
consellada || consultada.
constret || apremiado.
cominalment || de mancomun, juntamente, á la vez.
comit || comitre, Capitan de buque corsario.
complen || cumpliendo.
complesquen || suplan.
compleyx || supla ó llene.
compliment de dret (fer) || atender ó dar curso á una reclamacion ó demanda.
— **de legitima** || cumplimiento ó suplemento de legítima.
— **de vianda** || provision de víveres.
comprar la errada || responder de un error ó equivocacion.
compte || cuenta.
compulsio judicial || apremio judicial.
comuners || las personas encargadas de distribuir y recaudar el impuesto llamado *comuns*.
comuns || impuesto que pagaban todos los habitantes, sin distincion, segun su fortuna.
con || como.
condre || esconder, ocultar.
conductes || arrendadas.
conductor || arrendatario ó el que recibe en arriendo cosas ó animales.
conega || conozca.
congres || congrio.
conills || conejos.
conques || cuencas ó grandes vasijas de metal.
conjuraments || conjuros.
conseruatge || contrato marítimo llamado conserva de naves.
conseyl || consejo, dictámen.
Conseyl ple || Asamblea plena ó reunion general. *Consilium maximum.*
conseyl (tenir) || celebrar sesion.
consumament || desmejora que sufre una cosa por el uso.
conte V. *compte.*
conte || cuenta, contiene.
contenen || contienden, pleitean.
contenço, contesa || pleito, cuestion, debate.
contract || contrato.
contracta || contrata.
contractar || contratar.
contracte || contrate.
contrast || obstáculo, oposicion.
contrastar || impedir, oponer.
contrayt || contrato.
cor || corazon.
cor || coro.
cor || porque.
corades || asaduras ó entrañas de los animales.
cordouans || cordobanes.
corns || cuernos.
corredura || corretaje—el oficio ó profesion de corredor—correduría.
correja || correa, cinturon.
correguda || subastada, rematada.
corregut || corrido públicamente; el que sufria la pena de ser corrido y azotado públicamente.

corrença de sanc || hemorragia.
— **de ventre** || diarrea.
corregiment || correccion, enmienda.
corriment || el acto de imponer la pena de ser corrido y azotado públicamente.
corrompuda (escritura) || llena de manchas ó borrones.
corrumpiment || deterioro, corrupcion.
cors || cuerpo.
cors || corso.
cosiment || servicio, dependencia, compañía.
— **metre en cosiment** || ponerse á disposicion, á voluntad de otro.
cosin germa || primo hermano.
costeyl || patíbulo, picota ó lugar señalado para sufrir la pena de ser expuesto á la verguenza pública.
costreyn || obliga.
cot || bata, túnica para las señoras.
cot ab pena || idem con pieles.
— **ab saluacors** || idem con corpiño. Esta version y la anterior, son del Sr. Puiggari.
coto || algodon.
coue || conviene, pacta, ajusta.
couen || conviene.
coues || convino.
couenc || conviniere.
couendra || sucederá.
couidar || invitar.
couinences || pactos, convenios.
coure || cocer.
coure || cobre.
coyl || collado.
ço || esto.
craça || grasa ó gruesa.
craça de cera || resíduo de la cera.
creacions || créditos.
cregues || creciese, aumentase.
creguts (arbres) || árboles crecidos.
cremats || quemados, incendiados.
creura son auer || dar en préstamo, prestar dinero.
crexen || aumentan.
creyx || crece.
creyx V. *escreyx.*
creximent || aumento, acrecentamiento.
crida || pregon, llamamiento, promulgacion.
cridar || pregonar, promulgar.
criminos || criminal, condenado judicialmente por los Tribunales.
croat || marcado con hierro candente—castigado con la pena de marca.
crostam || carena, embreadura.
cruxent (farina) || crujiente, que cruje.
cuberta || cubierta.
cubs || tinas ó pilas grandes.
cuda || rompe, destruye, mutila.
cuguç V: *coguç.*
cujar || cuidar, procurar.
cujaua || cuidaba, procuraba.
cullir || coger.
cups V. *cubs.*
cura || cuidado.
cura || curatela.
Cura d'animes || Párroco, Cura de almas.
curacio || curaduría.
currible || corriente.
cutxols || medida usada en Tortosa y Lérida.
cuxes || muslos.
cuyg (es) || se teme, presume, cree, piense.
cuyliras || cojeras.
cuylita || cosecha.
cuyraça || bolsa.
cuyro || cuero.

D

damnadures || tachaduras, sobreraspados.
damnificament || daño.
damnosa || perjudicial, dañosa.
damunt || encima, arriba.
dan || daño.
dans || daños.
dar sagrament || exigir ó proponer juramento.
dauall || debajo.
dauall || baja, desciende, fluye.
dauallar || bajar, fluir, descender.
dauant ó deuant || delante, enfrente.

daus || dados.
dauaylant || descendiente, consiguiente.
defalcar || detraer, deducir.
deffaliment || falta, defecto.
deffalliras || desfallecerás.
deffenex || define.
defeniment || defensa.
deffug || huye.
deffugir || huir.
dega ó dege || deba.
degen || deben.
degues || debiese.
deia || decia.
deim ó deym || decimos.
deja || deba.
dejus || debajo, bajo.
dejutjats || sentenciados, condenados.
delenquida || abandonada.
delenquir || abandonar.
delit || delito, deseo, placer, ornato, comodidad.
delits || gustos, placeres.
deliurar || entregar, librar.
della ó dela || de allá, de la parte de allá.
delma || diezmo.
deman || pide.
dementre || miéntras.
demeure || permanecer, quedarse.
departida || dividida.
departir || dividir, distribuir.
depertiment || desmejora.
deputats || destinados.
derenclides || abandonadas.
derenclir || abandonar.
derrera || última, postrera.
derrers || últimos, postreros.
desferrar || quitar las cadenas ó grillos á una persona.
desafillar || emancipar, desheredar.
dessaffillament || emancipacion, desheredamiento.
desar || ocultar, guardar.
desara || ocultara.
descreyx || mengua.
desensarpellar || quitar la sarpalera ó envoltura de un fardo de mercancías.
desgrat || antipatía.
desiyar || desear, pretender.
despeses || gastos, impensas, dispendios.
despulats || despojados.
despuylats || desnudados, despojados.
destret || forzado, apremiado, acosado.
destreyner || forzar, apremiar.
destric ó destrich || daño, pérdida, menoscabo.
desus || sobre, arriba.
determenaments dels pleyts || autos y providencias de un proceso.
deça || de acá, de la parte de acá.
deu || debe.
deu || diez.
Deu ó Deus || Dios.
deualant || descendiente.
deuallar || bajar, descender.
deuaylants || descendientes.
deuent || debiendo.
deues || en poder de, hácia, para, con.
deure || deber.
deuins || adivinos.
deute || deuda.
dexebles || discípulos, aprendices.
deyen || decian.
deyna (se) || se dignó.
deynarse || dignarse.
deyg || debo.
dia de vanar || dia feriado.
dijous || jueves.
dimecres || miércoles.
diner deu || arras ó señal que da el comprador al vendedor cuando se consuma el contrato.
dins || dentro, adentro.
diu || dice.
diumenge || domingo.
diuendres || viernes.
disapte || sábado.
disputar || alegar contra lo dicho por otro, discutir.
dit || dedo.
dit || dicho, declaracion.
dita || manifestacion.
do || doy.
do || donativo.
doctrina || enseñanza.
don || dé ó entregue.
don || daño.

don || donativo, regalo.
don || doy.
dona || da ó entrega.
dona || señora, mujer.
donchs ó **doncs** || pues.
donament || donacion, cesion.
donar ó **dar** || dar, entregar.
— **mal** || causar mal ó daño.
— **sagrament** || exigir juramento.
donats || donados.
donques || pues.
drap || tela, paño, tejido.
— **de Proins** || paño de Provins.
— **de Doy** || paño de Duay.
draper || vendedor de telas ó paños.
Dret || Derecho (la ciencia del).
dret || el derecho de una persona.
dreta (accio) || accion directa.
dreturer || justo, recto, bueno.
dreturera (cosa) || justa, recta.
druda || la mujer soltera que vivia maritalmente con un hombre.
drut || el hombre que vivia maritalmente con una mujer.
dugen || lleven, presenten.
durmen || durmiendo.
duptant || temeroso, receloso.
duytes (han) || han llevado ó reducido.

E

egua || yegua.
egualtat || equidad.
eiectio || despojo.
el || el—en el.
Elet || Obispo electo ó presentado.
eleyx (aço) || esto ó eso mismo.
els || los—en los.
embarch || obstáculo, oposicion, impedimento.
emblar || quitar, hurtar, sustraer.
embolcar || envolver.
embrunal || imbornal.
emena || enmienda (pena de).
emerçar || comerciar, invertir fondos, negociar con dinero ó mercancías.
Emina || medida de capacidad para los granos, usada en varios pueblos durante la Edad Media.
emparament || amparamiento, embargo judicial—tomar en prenda las cosas del deudor.
emparada (cosa) || cosa embargada.
emparar || tomar ó recibir bajo su proteccion.
empaxament || impedimento, prohibicion, oposicion.
empendra || pactará, entrará en tratos.
empeynorament || el acto de dar en prenda.
empeynorar || constituir ó dar una cosa en prenda.
emprament || ruego, súplica.
empreniments || convenios, pactos, condiciones.
emprenen || se asocian, se unen ó pactan entre sí.
empres || convenido, pactado, tratado.
En || equivalente á Don.
en || en.
enadeyx || añade.
enant || ántes, adelante.
enantament || diligencia ó actuacion judicial para seguir un pleito.
enantar || proceder contra alguien en juicio, continuar un procedimiento.
enantat || sustanciado un juicio.
enbarc || obstáculo, impedimento.
enbriacs || beodos, ébrios.
enbrunal || V. *embrunal*.
encalç || acosamiento, persecucion, correr al alcance de alguno.
encantar || subastar.
encant || subasta pública.
encaura d'un infant || parió un niño. En las Partidas (ley 16, t. 6, P. 6.ª) se emplea en el mismo sentido la palabra *encaesca*.
encens || incienso.
— **gros porgat** || incienso grueso limpio.
encercament de cases || registro de domicilio.
encercar || buscar.
encloses || encerradas.
enclou || encierra, encierre ó cierre.
encloure || encerrar.
encomanada || dada en depósito.

encomanda || la cosa depositada.
encontrada || sitio, lugar, calle, camino.
encorreguda || sacada á subasta.
encorriment || la accion ó el hecho de incurrir en alguna pena civil ó criminal.
endicis || indicios.
enducies || términos ó plazos legales ó judiciales.
enfanta || engendró.
enfranquir || manumitir.
enfre || dentro.
enganablement || maliciosamente.
engiyn || artificio, ingenio, astucia.
enmena V. *emena*.
enpayment || impedimento, obstáculo.
enprenen V. *emprenen*.
enpreniments V. *empreniments*.
ennouacio || novacion.
ennouada || innovada.
enquesicio || inquisicion.
enquiren || examinen, inquieran.
enrere || atras.
— **(torna a)** || vuelve á empezar, retrocede.
enterrogacions || interrogatorios para los testigos en los pleitos.
entes || entendido.
entorn || rededor.
entrada || cantidad que se da por subrogarse en el lugar del enfiteuta ó del arrendatario de una finca.
entramenes || entrañas.
entrament || invasion ó usurpacion de terreno ageno.
entrar del viatge lo leyn || empezar el viaje el buque.
entreposada || intermedia.
entro || hasta.
ensems ó **ensemps** || juntamente.
ensenuacio || insinuacion.
ensutzear || manchar.
enuans || tabiques ó paredes exteriores de las casas.
enuyg || enojo, desazon.
ença (a) || acá.
erba colera || yerba de cuajo.
— **cuquera** || yerba lonbriguera.
erbaje || tributo señorial por el aprovechamiento de yerbas en los prados comunes.
errada || error, equivocacion.
escambiada || permutada.
escampen || derraman, esparcen.
escapol || libre, cumplido.
escarir || aclarar, exclarecer, describir.
escarn || burla, escarnio.
esclarir lo sagrament || requerir y recibir el juramento á los litigantes.
escoltar || escuchar.
escombrar || limpiar.
escondesca || resuelva ó declare por juramento.
escondescamo || probémoslo, declarémoslo.
escondiment || declaracion bajo juramento en juicio.
escondir || examinar, averiguar un hecho—declarar bajo juramento.
escorcollar || registrar, reconocer.
escrich || escribí.
escriure || escribir.
escrutar || averiguar, escudriñar.
escurar || limpiar, mondar.
escurs (drets) || derechos dudosos.
esdeue || ocurre, sucede, acontece.
— **en riquea** || se hace rico.
esdeuenent (part) || parte correspondiente.
esdeuenidor || lo futuro, lo que está por venir ó ha de suceder.
esdeueniment || acontecimiento.
esguardament || miramiento, consideracion.
esguardar || atender, observar.
esmena || indemnizacion.
esmenen || reparan, indemnicen, corrijan.
espaa || espada.
espado || eunuco.
espatles || espaldas.
espic || espliego, alucema.
espines || espinos (arbustos).
espires || chispas.
espital || hospital.
esplets || frutos, rentas.
espoalici || esponsalicio, donacion esponsalicia.

espuncelades (femnes) || mujeres violadas, desfloradas.
esquiuen || aparten, evadan.
esser || ser, estar.
establesc || establezco—estableció
establiment || ordenanza, estatuto.
establir a part || dar un inmueble en aparceria.
estalon || apuntale.
estament || estado, situacion legal.
estanforts || tejido fuerte de estambre, segun D. J. Puiggari.
estar sobr'els ferres || estar anclado
estat de franquea || estado civil de libertad.
estatge || habitacion, residencia.
— **major** || residencia ó domicilio principal.
estayn || estaño.
— **(lo leyn ben)** || el buque bien calafateado.
estayns || estanques.
esters || además.
— **(per)** || por lo demas, por el contrario.
estigues || estuviese.
estimament || justiprecio, estimacion, valoracion.
estojan || guardando, conservando.
estojaua || conservaba.
estolons || pilares.
estorts || salvados, libres.
estorça || salve ó libre de un accidente. En las Partidas se usa en igual sentido el verbo *estorcer*.
estorçran || saldrán ilesos, se salvarán, se librarán.
estremera || sumidero, atarjea.
estrigol || almohaza.
esuair || invadir, allanar, violar, entrar con fuerza en morada agena.
esuayment de cases || allanamiento de casas.
— **de camins** || salteamiento de caminos.
esuergenades || estupradas.
euaneyx || desvanece, desaparece, anula.
euicta (cosa) || cosa de que ha sido despojado el comprador en virtud de sentencia judicial.
exaguen || desagüen, dan salida á las aguas.
exarcia || pertrechos, aparejos.
exarrada || extraviada.
exarics veyls || exaricos antiguos.
exarrequia || derecho de los exaricos sobre las fincas que poseen.
exouar || dote que aporta la mujer al matrimonio.
— **triat** || dote separado, consistente en objetos determinados.
exequina ó **exsequina** || isla formada en el rio.
eyl, eyla || él, ella.

F

Fa || hace.
fabrega || fábrica.
fadiga || requerimiento—molestia.
fadigar || requerir, avisar, dar conocimiento.
fadigat en eyls (sera) || les ofrecerá.
faen || haciendo.
— **l'offici** || ejerciendo el oficio ó cargo.
faedora || hacedera.
faeners (dies) || dias laborables.
fahia ó **faya** || hacía.
fayen || hagan.
fayl || falta.
fayla || falte.
faylir || faltar.
fayx || haz.
fealtat ó **feeltat** || depósito ó secuestro de una cosa litigiosa—fidelidad.
feble || débil, flojo.
feblea de sen || torpeza ó cortedad de entendimiento.
febra || calentura.
feel || persona que ofrece garantías—fiel.
feeltat V. *fealtat*.
fees || hiciese.
feltre || fieltro.
fembra || hembra, mujer.
fems || estiércol.
fenta || fingida, fraudulenta, falsa.
fentament || fictamente, falsamente.
fer dret || administrar justicia.

fer sos obs || atender á su subsistencia.
fera || hiera.
fera || fiera.
ferm || afirme, asegure.
ferm || firme.
fermada la carta || aprobado ó firmado el documento.
fermam || firmamos.
fermament || firma, suscricion.—firmemente.
fermança || contrato de fianza—el fiador.
fermançar || afianzar.
fermar dret || prestar caucion de Derecho.
ferra || hirió.
ferramenta || instrumentos, aparejos, herramientas.
ferrat || sujeto con cadenas, encadenado.
ferre || hierro.
ferrers || herreros.
ferres (estar sobr'els) || estar anclado ó echadas las anclas.
fesses (arbres, plantes) || árboles ó plantas muertos ó desgajados.
festa colent || fiesta de guardar, dia festivo.
fet || hecho.
fetes || hechas.
fets || hechos.
feu || hizo—feudo.
fexuc (deute) || gravoso, deuda gravosa.
feynen || fingiendo.
ficada || metida, incada.
figues || higos.
filat || hilado, filatura.
files || viguetas ó maderos.
finiestres || ventanas.
fira || hiera—feria.
flaçades || mantas, frazadas.
flequeres || panaderas.
flum || rio.
fo || fué.
foc ó foch || fuego.
— **mes** || prendido fuego.
fogir || huir.
folc ó folch || hato, ganado, rebaño.
folch (fer) || formar un hato, meter en redil.
follia || maldad, culpa, locura.
fonament || cimiento.
fora || fuera—fuese.
foragitada || excluida.
forcada || horcajo, horcate.
forces || derecho feudal consistente en la exaccion forzosa de un tributo.
forciument || violentamente.
forfaytura || daño, vejacion, molestia.
forfeit ó forfeyt || delito.
forfeyt || damnificado, perjudicado.
forma de dret || solemnidad de derecho.
formatge || queso.
forment || trigo candeal.
fortalea || fortificacion.
fortea || fortaleza, valor.
fortment || fuertemente, en gran manera.
fos || fuese.
fossar || cementerio.
fouea || hoguera—hoya.
franquea (propria) || espontánea voluntad,
— **(gran)** || gran liberalidad.
— libertad, facultad ó autorizacion para ejercer algun derecho.
— **de grat e sens reençó** || manumitir por causa gratuita.
frare || hermano—fraile.
frayresca || porcion viril en la herencia paterna.
freuol || frágil, delgado.
freytura || privacion, pobreza, insolvencia.
fugent (lur) || su fuga.
fugia a la muller || despedia, ó repudiaba á la esposa.
furt || hurto.
fust || fuiste.
fusta ó fust || madera, palo.
fustanis (drap de) || tela de fustanes.
fusters || carpinteros.
fustet || fustete.
fuyt || prófugo.

fuyta || escapatoria, huida.

G

Gala || agalla.
— **porgada** || agalla escogida, limpia.
galangal || galanga, galanja.
galea || galera.
galotxes || flechas, banderillas—galochas.
garda (reebre en) || recibir una cosa para su custodia.
gardar || mirar.
garir || sanar, curar.
garriga || carrascal.
genitalia || partes sexuales del hombre.
gendre || yerno.
gens || nada.
gent pobra || génte pobre ó clase social compuesta de los que poseian ménos de 50 moravatines.
geperut || jorobado.
germans || hermanos.
gerra || jarra, tinaja.
gingebre || jengibre.
— **porgat** || jengibre limpio.
gint ó **guint** || muy bien, con destreza.
girar || volver, verter.
girofle || clavillo girofle.
git || libre, releve—echazon.
gita || arroja, echa.
gitades || excluidas.
gitament || despedida—el acto de despedir á una persona de su servicio.
gitat del offici || destituido del cargo.
giyns || ingenios, artificios, sutilezas.
goa, goes || medidas para los buques.
goneyla || túnica, saya.
gra || grano.
graes || peldaños, gradas.
grana || cochinilla.
— **porgada** || cochinilla limpia, de superior calidad.
graua || casquijo, grava.
greuge || gravámen, agravio, daño.
greument || gravemente.
grogues || amarillas.
guaaynar possesio || adquirir la pesesion.
guaran (cauall) || caballo garañon.
guarda || custodia (contrato de).
guarencia || garantía, saneamiento.
guarit || curado.
guartse d'aytal loc || evite ó vaya con cuidado por tal sitio.
guiat || protegido, defendido.
guiatge || defensa, proteccion, asilo.
guineu || zorro.
guit || seguro.
guyx || jaboncillo, jabon de sastre, yeso
gyns || artificios, aparatos.

H

Hac || tuvo ó hubo.
hanc V. *anc*.
haur || oro.
hauts V. *auts*.
herma || yerma.
hi, hic, hinc || aquí.
hix || sale.
ho || lo.
hoc || si.
homey || homicidio.
homeyer || homicida.
honrament || dignidad, consideracion social, honor, lustre.
honrament dels morts || conmemoracion de los difuntos.
honor poca || finca de corta extension.
hostalers || posaderos.
hoste || huésped.
hoy || ódio.
hu || lo.
huy || hoy.

I

I || allí.
ic || aquí.
indi || añil.
— **porgat** || añil limpio.
infant || niño, infante.
inopia || pobreza.
Inquisidors || Jueces inquisidores.
isca ó **isqua** || salga.
isquen || salgan.

ix || sale.
iuern || invierno.

J

Ja || ya.
jassia ó **jasia**. || ya sea, aunque.
jacenes || yaceras, soleras.
jaen || yaciendo, yacen.
jaga || yazca.
jaquides || abandonadas, desistidas.
jaquir || dejar, abandonar.
— **sagrament** || negarse á prestar juramento.
— **una demanda** || desistir de una demanda.
jatse sia. V. *jassia*.
jau || yace.
jaura || yacerá, cohabitará.
jaure || yacer, cohabitar, pacer.
— **(roba de)** || ropa de dormir.
jens V. *gens*.
jo || yo.
joglar || juglar.
joch || juego.
jonecs || terneros, becerrillos.
jos (en) || abajo, inferior.
juhi || juicio, sentencia, auto.
— **de tot dia** || juicio ó auto que debia ejecutarse ó cumplirse dentro del mismo dia.
jurcaua || invertia, transcurria.
jurarets || jurareis.
jusa || inferior, contiguo.
jusana || lindante, contigua.
justats || unidos.
justicia || derecho de la Señoría para percibir cierta cantidad de toda condena pecuniaria civil ó criminal.
Jutges eleyts || Jueces elegidos, designados.
juya || judía.
juylos (blat) || trigo con joyo ó cominillo.
Juyn || Junio.
juyn || une, ajusta.
juy || juicio, pleito.

K

Kadira || silla.
kaffiç || cahíz.
kalenar V. *calenar*.

L

Lá || la.
la || allí.
lacca || laca, zulaque.
lá doncs || entónces, pues.
ladronici || hurto ó sustraccion.
lagaynos || legañoso.
lagui || dilacion, detencion.
lains || allí dentro.
lats || lado.
— **del leyn** || banda ó costado del buque.
laure || labre, cultive.
lauto || laton.
lebrosia || lepra.
lech || láico, seglar, lego.
leer || poder, facultad, permiso, ocasion.
legea || fealdad, inmoralidad.
legees || suciedades.
legum || legumbre.
leja || fea.
lesta || manifestada, presentada, leida.
lestes || expedidas, despachadas.
letres || cartas, despachos, cartas-órdenes.
leu || leve.
leu || levante.
leuar || quitar, levantar.
— **lo leyn** || poner á flote un buque.
leuda ó **leude** || lezda.
leugeria || liviandad.
lexa || legado.
lexar || dejar, legar, abandonar.
Leyda || Lérida.
leynams || maderamen.
leyns || buques.
leyx || deje, abandone.
li || lino—le.
liams || lazos, vínculos.
libell || escrito de demanda.
libre de compte || libro de contabilidad mercantil.
— **de leyn** || libro de navegacion.
— **de obrador** || libro de contabilidad industrial ó fabril.

lig || ley.
liga || obliga, sujeta.
ligar || atar, obligar.
lit || lecho, cama.
liura || libra.
liurar || entregar.
liyx || ley.
loam || afirmamos, confirmamos, loamos.
loen || confirmen.
locca || laca.
loc tenent || lugarteniente.
loch || lugar.
lochs triats || lugares ó sitios separados.
loga || alquila.
logacio || arrendamiento.
logador || el que da en arriendo su propia persona, sus animales ó cosas.
logater ó **conductor** || arrendatario.
logre || interes, lucro.
loguar || alquilar, arrendar.
loguer || alquiler, salario—precio del contrato de arrendamiento de cosas ó personas.
lou || aprueba, confirma.
lums || luces.
lurs || sus, suyos.
luynada || alejada.
luynança || distancia.
luyta || lucha.

M

Ma || mano.
— **publica** || funcionario público.
maestría || arte fraudulento, maquinacion, engaño.
mal son grat || contra su voluntad, á pesar suyo.
mala guarda || negligencia, abandono en la conservacion de una cosa.
malalt || enfermo.
malaltia || enfermedad.
malaute || enfermo.
malea || malicia, mala intencion.
Maleca || Málaga.
maleficiat || encantado—el que por efecto de conjuros no puede cohabitar con mujer.
malfetors ó **malfeytors** || malhechores públicos.
mal grat || á despecho, mal que le pese.
maltreyt || trabajo, molestia.
man || mano.
man || mando, ordeno.
manament || mandato, apoderamiento.
manent || residente, con residencia fija.
manil || las riendas del caballo.
manleu || tome á préstamo.
manleuar a logre un deute || tomar á préstamo una cantidad para pagar una deuda.
— **á usura** || tomar prestado á interes ó usura.
— contraer deudas, tomar en préstamo.
manlleuar V. *manleuar*.
manteyl || manto, capa.
mantinent || luégo, inmediatamente.
manualment || de la mano.
manues || jamás.
maquila || medida para el aceite.
marchat || molestado ó vejado en país extranjero, con represalias en su persona ó bienes.
maridar || casar la hija.
marmesor || ejecutor testamentario, albacea.
mas || pero.
mas || masía, casa de campo.
mascle || varon.
masedes (besties) || bestias, animales mansos, domésticos.
mases || masías, alquerías.
matex ó **mateyx** || mismo.
mastec porgat || almáciga, almártiga limpia.
mati || á la mañana.
Mayg || Mayo.
meloraranent || mejora.
membrança de deutes || instrumento justificativo de una deuda.
men || conduce, lleve.
menaces || amenazas.
menada a exequcio || llevada á ejecucion.

menar lo leyn || conducir el buque.
— **lo pleyt** || seguir, promover un proceso.
menarse || llevarse, conducirse.
menas lo pleyt || promoviese el pleito.
men se lo pleyt || sígase el pleito.
menge || coma.
menis || ménos—sin.
menjades || comidas, roidas.
menjaries || comestibles.
menjat || comido
menlons ó amenlons || almendras, segun D. J. Puiggari.
mensongia || mentira.
mentre || miéntras.
menys V. *menis*.
menyspreen || desprecien.
mercader || comerciante — vendible, comercial.
mercadejar || negociar, comerciar, traficar.
merçar || comerciar en géneros.
mes || puesto.
— **en profit** || invertido en provecho.
mesa || puesta.
meses || puestas — meses del año— mieses.
— **peynores** || entregadas las prendas.
— **en la honor** || introducidas en la finca.
mesell || leproso.
meselleria || lepra, leprosería.
meseys || mismos.
messio || gasto.
messions || gastos, impensas.
mesquinea || miseria, privacion.
mesquines || cantidades pequeñas.
met || entrega, pone.
meta || entregue.
metre || poner, entregar.
— **en actes** || consignar en actuaciones.
— **en son us** || invertir, emplear en su servicio ó uso.
— **Jutges** || nombrar los Jueces.
metzines || filtros, hechicerías.
metziners || hechiceros.
meylor || mejor.
meylorament || mejora.
meyns capte || pérdida, perjuicio, menoscabo.
meyns d'Auocat || sin Abogado.
mides || medidas.
mig || medio.
mija || media.
mijans || medianos.
mijançera || medianera.
millers || millares—millas.
mils || mejor.
ministre || administre.
minua || disminucion, mengua, falta.
minuament de membres || pérdida ó debilidad de algun miembro.
minuança || disminucion.
miruament || quitamiento.
miruar || disminuir, perjudicar, quitar.
miruada || disminuida, limitada.
missatgeria || comision, encargo.
missatges || encargados, enviados, dependientes.
miyls ó myls || mejor.
moc || movió.
mogues || moviese.
mogut || movido.
mola, moles || muela, muelas.
molga || muela.
moli de blat || molino harinero.
— **de nau** || de nave.
— **de sanc** || molino movido por fuerza animal.
— **de terra** || de piedra ó tapia.
moltonines || zaleas, zamarras.
moltons || carneros.
molts || muchos.
mon || mi—mundo.
monicions || citaciones por edictos, requerimientos.
morb || enfermo, enfermedad.
mosquet || almizcle, segun D. J. Puiggari.
mou || mueve.
mudea || mudez.
muntaners || trabajadores en las tierras de la montaña.
murada del leyn || costados del buque.
mut || mudo.
muyg de roudor || carga de Zuma-

que segun parece probable á D. J. Puiggari.
myls || mejor.

N

nada || nacida.
nafra, es || herida, as.
nafrar || herir.
naps || nabos.
naquiç || falto, escaso, corto.
nas || nariz.
nasque || nació.
nat || nacido.
natures (ses) || partes genitales.
nauili || embarcacion.
nauchers || Nocheros, Oficiales de nave.
naus || naves.
nautxers. V. *nauchers.*
nauxers. V. *nauchers.*
naxera || nacerá.
nec || oculte ó niegue.
necessaries || necesidades principales del hombre: comer, habitar y vestir.
nedeus || limpios.
nefandis || nefandos.
neg (tenir lo) || tenerlo oculto.
negar || ocultar, esconder, negar.
neules || panes pequeños, usados en la Edad Media, y llamados así por su forma y calidad especial. Segun Du-Cange eran distintos de las hostias.
nets || nietos.
nexer || nacer.
nodreyx || nutre, alimenta.
nodry || nutrió, amamantó.
noga || perjudique—molestia.
noliejara || fletará.
noliejat || fletado.
nolit || flete.
nom || nombre.
nombran || numerando, contando.
nombrat || numerado, contado.
nora || nuera, hija política.
nores || nueras—norias.
nosa || daño.
notxers. V. *nauchers.*
nou || perjudique, dañe.
— el número 9.
— nuevo.
noueyl || nuevo.
noure || perjudicar, dañar.
nous || nueces.
— **d'exarc** || nueces moscadas.
nua proprietat || mera propiedad.
nuu || desnudo.
nuyl || ninguno.
nuyla || ninguna.

O

Obrador || tienda, establecimiento fabril ó mercantil.
— **de draperia** || tienda de telas ó paños.
obrar || trabajar.
obrers (dies) || dias de labor, laborables.
obrira lo leyn (quant) || cuánto tendrá de manga el buque.
obs || necesidad, gastos necesarios, utilidad.
ocia || mate.
ociment || muerte violenta.
ociu || mata, mate.
oceyls || aves, pájaros.
oli || aceite.
olre || oler.
oltra || además, más de.
om, hom || hombre.
omehii, omey || homicidio.
omeyers || homicidas.
on || donde—Por lo que.
onrament. V. *honrament.*
onta || desprecio, afrenta, deshonra, infamia.
ops. V. *obs.*
oques || ocas, gansos.
orat || demente.
orb || ciego.
orbetat || ceguera.
ordi || centeno.
ores || horas.
ormejar || proveer, equipar, aparejar, fondear.
orpiment || oropimente.
orxses || ¿osas?
ort || huerto, jardin.
ortolans || hortelanos.
orxina || orchilla, segun D. J. Puiggari
osses || huesos, restos mortales.

ossures || usuras.
ost || hueste—derecho feudal que correspondia al Señor sobre sus vasallos para que estos le prestasen el servicio militar.
ostal || el edificio de la posada ó meson.
ostaleria || el establecimiento destinado á hospedería pública.
oyats || oid.
oyda || de oidas.

P

Pac || pague.
paccio || pacto, convenio.
Paers || Paheres, Paciarios.
palmes || especie de espuertas hechas de palmas.
panesos || Oficiales de mar, encargados de estivar los géneros en los buques.
paons || pavos reales.
paor || miedo.
papalengues || ¿orejones?—¿alguna droga?
par || parece.
parar || aderezar—colocar ciertos aparatos en los campos para la caza de animales.
parats || señales ó fitas entre heredades.
paradors || artificios para cazar animales.
parcio || particion.
parer una cedula || pender ó colgar un trozo de papel llamado cédula; en provenzal, *para*, significa extender, alargar.
pargens || correas, cinturones segun D. J. Puiggari.
pars || parte litigante ú otorgante.
part || accion ó participacion en una sociedad.
— **(a)** || aparcería.
partida || una parte.
partina || porcion ó parte de un patrimonio.
partio || particion.
partir de tot en tot || abandonar ó desistir por completo.
parts. V. *pars*.
passats (empreniments) || cumplidas las condiciones.
pases (eguals) || iguales categorías.
pau || paz.
peatjes || tributo feudal que pagaban al Señor los que transitaban por las calles ó caminos.
pebre || pimienta.
— **lonc** || pimienta larga.
pecejats || rotos, hechos pedazos ó trizas, destrozados.
peccunia || metálico.
pedriçs || asientos ó umbrales.
pega ó **pegunta** || pez, resina.
peguea || ignorancia.
peiro || gradería.
pejorada || perjudicada.
pel || por el—piel—pelo.
— **de boc** || piel de macho cabrío.
peliceria obrada || pellejería trabajada, curtida.
pelicers || pellejeros.
peloses || tejidos llamados *pelosos*.
pels || por los—pieles.
pendre || tomar, aceptar, recibir.
— **dret** || reclamar un derecho, cumplir la sentencia, estar á derecho.
— **de testament** || adquirir por testamento.
— **manera** || confabularse.
peneses. V. *panesos*.
penedit || arrepentido.
pengen || penden, se hallen pendientes.
penit || arrepentido.
penjat || ahorcado—colgado.
pera || piedra.
perdoa || perdida.
peregri || pasajero.
perferta || consignacion, ofrecimiento.
perjurarets || jurareis en falso.
perillats || náufragos.
perillos (deute) || deuda, que si no se paga oportunamente produce graves responsabilidades.
pertanga || pertenezca.
pertanyer || pertenecer.
pertaynir || pertenecer.
pesals || pesos.
peu || pié.

pexer || apacentar.
pexeres || lugares para apacentar ganados.
peynora || prenda.
peynorar || dar en prenda una cosa—apoderarse de las cosas pertenecientes al deudor en garantía de una obligacion—ejecutar, embargar.
peyra || piedra.
peyro. V. *peiro.*
pi || pino.
picaperes || picapedreros.
piges || señales.
piyg ó **puig** || apoye.
pla (**en**) || en estilo llano, sencillo.
— (**drap**) || tela sin dibujos, de un solo color.
— **d'un leyn** || cubierta de la nave, segun el Sr. Puiggari.
placia || plazca.
planament || llanamente.
plans || llanos.
plapes || manchas.
pledejar || pleitear.
pledejen || pleitean, pleiteen.
pleneramant || completamente.
pleyt fermat || pleito en que se ha prestado la fianza de derecho.
ploc || llovió.
ploma || plomo.
pluja || lluvia.
plus || más.
poc || poco, pequeño.
poc || pudo.
pogra || pudiera.
pogren || puedan, pudieren.
pollegada || pulgada.
ponida || castigada.
ponit || castigado.
pont || puente.
pont || equipaje de los tripulantes.
popils || pupilos.
pora || podrá.
porc senglar || javalí, segun el señor Puiggari.
porets || podreis.
porgar l'innocencia || probar la inocencia ó irresponsabilidad en un proceso.
porgat d'un crim || absuelto libremente de un proceso.
porie || podria.
porta || lleva.
— **de la nau** || escotilla.
pos || se componga.
pos escepcions || opone excepciones á una demanda.
posa || ponga, pone.
posa || convenio, composicion, transaccion.
posants (**Nos**) || Nos imponiendo.
posar || poner, imponer.
— **son feyt** || exponer, sentar los hechos.
posarse || convenirse, arreglarse.
posicions || posiciones en juicio.
possades || puestas.
pots || puedes.
pous || pozos.
poylins || pollinos.
poyls || pollos.
preecs || ruegos, súplicas.
pregam || suplicamos.
pregar || rogar, suplicar.
premsut || oprimido.
pren || toma, prende.
prena || tome.
prenedor || el que detiene ó prende á otro.
prenent lo contrayt || el que adquiere en virtud de un contrato.
prenguen || tomen.
presa || tomada.
preses || tomados, detenidos, presos.
presoners || presos.
prest || preste.
prestec || préstamo.
presset vermeyl || persete colorado, paño fino, segun el Sr. Puiggari.
Preuere || Presbítero.
preynat || embarazo, preñez.
preyns (**es**) || está preñada.
primeria de temps || prelacion ó preferencia por razon de tiempo.
produccio || término probatorio en los juicios—el acto de presentar pruebas.
profit || provecho.
proferta. V. *perferta.*
prop || cerca.
proposament || intencion, propósito.
prou || provecho.

prou || pruebe.
pruxmes || próximos, cercanos.
pruixme || descendiente.
puar aygua || sacar agua del pozo.
pubils || pupilos.
publicament || públicamente, con publicidad—publicacion, promulgacion.
pug || suba.
pugen || suban.
puguen || puedan.
pujants || ascendientes.
pujar || subir.
pujats || subid.
puix || despues.
punesquen || castiguen.
puniment || castigo.
punit. V. *ponit.*
pus || mas—pues.
pusca || pueda.
pux || además.
pux || despues.
puxe || pueda.
puxa || sube, suba.
puyg || suba.
puyg || altura.
puygs || alturas.
puyli cavalli || potro.
puyn || puño, mano.
puyx || despues.

Q

Qualsevol || cualquiera.
quart diner || el valor de la cuarta parte de la moneda llamada *dinero.*
— el tanto por 100 de comision del capital que ha manejado cierta persona.
quarter || medida para el vino que contiene 24 libras.
quartera || una parte del cahíz, compuesta de tres barchillas.
quartoral || libro de las actas de navegacion.
quax, quayx || casi.
questes || tributos extraordinarios que imponia el Señor feudal.
qui || quien—el que.
quin, quina || cual—quien.
quintarades || quintaladas.
quiscun || cada uno, ambos.
quisque || cualquiera.
quiti || exento.
quitiament || libremente.
quiyna. V. *quina.*
quiynes || cuales.

R

rails || raíces.
rajoles || ladrillos.
rancallos || zancajoso—derrengado.
rancaylar (feu lo) || le hizo cojear.
rancaylos. V. *rancallos.*
raon || informe, razone.
raonar || informar, razonar, hacer la defensa de un litigante.
rasura || sobreraspado.
re || nada.
rebug || rehuse, deseche.
rebujament || renuncia.
rebujar || rehusar.
recobrar || recibir nuevamente una cosa.
recontar || exponer los hechos que han pasado.
recors || recurso, accion.
reda || devuelva.
redon (en) || en forma redonda.
redibicio || la obligacion que nace de la accion redibitoria.
redre || devolver, restituir.
reduda || devuelta, restituida.
redut || devuelto.
reebuda || recibida.
reebiment || aceptacion—el acto de recibir.
rech || acequia.
reec, reech || riesgo, peligro.
reebre || recibir.
reem || redime.
reembre || redimir.
— **una peynora** || rescatar una prenda.
reemuts || redimidos.
reenço || redencion, rescate.
reep || recibe.
refa || repara.
refeccio || reparacion, refaccion.
refer || rehacer, reparar, devolver.

referre lo sagrament || referir en juicio el juramento á la parte que lo ha exigido.
Reg || Rey.
regalecia || regaliz.
regeament || rectamente, lícitamente.
regitar || recobrar.
reguardoses || sospechosas, recelosas.
reguart || recelo, temor.
reman || permanece.
remas || quedó.
rembrança || recibo.
rembre || recibir.
remembrança de deutes || instrumento justificativo de una deuda.
remebre || devolver, restituir, redimir.
remoguts || removidos, separados, destituidos.
ren || nada.
reparar cartes || reponer instrumentos ó documentos.
repropi || repropio, vicio de que adolecen los caballos.
reptar || corregir, reprender, desafiar.
reptir || provocacion, réproche.
reprouament || contra prueba — el acto de justificar lo contrario de lo que ha probado un litigante.
reprouar || contra probar.
— **carta** || probar la falsedad de un documento.
res || nada.
restaurar || salvarse.
ret || devuelve.
reta || devuelva.
rete || retiene.
reten || devolviendo.
retenc || retiene.
retia || devolvia.
retint || retinte ó segundo tinte.
retra || devolverá.
retractar || rescindir.
retractar || impedir, hacer oposicion.
retractades || rescindidas.
rets || redes.
reua || corretaje, segun el Sr. Puiggari.
reuocar || deshacer, recusar.
reuocat || recusado.
reuocades (costums) || costumbres ó leyes desechadas, anuladas.
ribatge || impuesto que se pagaba por la entrada y fondeadero de un buque en el puerto.
ris || arroz.
roba || tela, vestido, equipaje, mercancía.
robadors || ladrones.
roberia || robo, pillaje.
robes || telas, vestidos.
rocegat || arrastrado por el suelo.
roja || rubia.
romas || quedó.
romases (sien) || hayan quedado, hayan dejado.
roman || permanece, continúa, se queda.
romanir del viatge || desistir del viaje.
roquer ó requer || requiere.
ros de botes || una droga.
roses || carcomidas.
roudor || zumaque.
ruina || destruccion.

S

Sabentment || con prévio conocimiento.
sabo || jabon.
sachs || sacos.
sacudir sanc || derramar sangre.
— **lo leyn** || romperse el buque, hacer agua.
safra || azafran.
sagel ó segel || sello.
sagi || grosura, manteca de cerdo.
sagoles || espuertas. Tambien se da el nombre de *sagoles* á unas cuerdas que penden de las puntas de las vergas.
sagrament || juramento.
— **de part á part** || juramento que un litigante exije de otro.
salpreses || saladas.
saluacors ab. pena || corpiño con pieles.
saluetat (fermança de) || fiador ó fianza de salvedad, ó de saneamiento

que intervenia en la compra-venta, para dar seguridad al comprador.
sap || sabe.
sanc || sangre.
sancera || íntegra, entera.
sao || sazon.
sarcir || zurcir, remendar.
sarcidures || remiendos, composturas.
sarpallera || arpillera.
satisdar || afianzar, garantizar.
satisdaua fermança || garantizaba con fiador.
satria || seron, segun el Sr. Puiggari.
Saui en dret || Doctor en derecho.
saya de Biam || paño de Biam.
— **de Lua** || idem de Luca.
— **d'Arraç** || idem de Arrás.
scapols || libre.
scient || á conciencia, leal saber.
secuta || seguida.
seen || sentándose, estando sentado—se sientan.
seents || raíces, inmuebles.
segelar || sellar, poner el sello.
segle (vagant per lo) || sin domicilio fijo.
sella || silla.
semblant || semejante—parecido.
— (es) || parece.
sement || semilla.
semouent || semoviente.
sen || sentido, juicio, entendimiento.
sengles || sendos, particulares.
sens || censo, pension de censo—sin.
sensal || finca censida.
sensaler || censatario.
sensals (bens) || bienes dados ó poseidos á censo.
sentomers || paño de Saint Omer, segun el Sr. Puiggari.
senyor || dueño, amo.
Senyor || el que ejercia la superior jurisdiccion sobre un territorio.
senyor de la nau || naviero—Capitan ó patron de buque.
senyoria ó seynoria || dominio.
Senyoria || Poder Supremo de un territorio ó Estado.
Sents || Santos.
seruey || servicio.
seruicials || criados, mozos, sirvientes.
sester || sexma, medida de un sexto, usada en muchos pueblos durante la Edad Media para los líquidos y áridos.
Seu || Seo, Catedral.
seu || suyo, su.
— **propri** || su patrimonio.
— sebo.
— se sienta.
seus || suyos, sus.
seya || se sentaba.
seynor. V. *senyor.*
sias || sea.
si doncs || á no ser—á ménos que.
siats || sed, estad, compareced.
sigues lo leyn || encallase el buque.
siguen lo leyn || yendo á bordo del buque.
sisa || retribucion fija y tasada que se daba á los corredores y mercaderes de telas por la venta de efectos.
siure || sentarse.
so || soy.
sobira || superior.
sobrepus || exceso, sobrante.
sobte || inmediatamente.
sogre || suegro.
sofferra || sufriera.
soffre || azufre.
sofira || basta, bastará.
sofiren ó sofferren || recibieron—sufrieron.
sol || sol—suelo—solo.
sol || suele.
sola del peu || planta del pié.
solament || hacer el suelo—solamente.
solaç (mal) || mal trato.
soler (fer) || hacer el suelo—esplanar.
solt || libre.
solta de peynora || facultad para tomar prendas ó causar embargo en los bienes de una persona.
somera || burra.
sopte. V. *soble.*
sordea || sordera.
sort || suerte, caudal, patrimonio.
sorters || adivinos.
sospesa (esta) || queda en suspenso.
sospita || sospecha.

sostenir injuria || recibir una injuria.
— **damnatge** || sufrir perjuicio.
— **una pena** || cumplir la pena impuesta.
soterrar || enterrar, dar sepultura.
sou || sueldo.
sots || bajo—sois.
sua || suya.
succurriment || alivio—consuelo.
suggestor || el que sugiere ó propone una idea.
suor || sudor.
suquer || azúcar.
suscitar || cuestionar.
suscripciones || firmas.
sutzura || inmundicia—deshonestidad

T

Tallades || cortadas.
tan || casca, corteza de roble molida, propia para el curtido de las pieles.
tancar || cerrar.
tauega || prision, cárcel.
taula || mesa—caja ó banco de cambios ó de depósito.
taules dels cambiadors || mesas ó cajas de los cambistas.
taylament || mutilacion—cortadura.
taylar || cortar.
— **de luna la fusta** || madera cortada de buena luna, segun el Sr. Puiggari.
tayn || corresponde, toca, atañe.
taynen || corresponden, atañen.
te || tiene.—te (pron.)
tem || teme, sospecha, recela.
tembra || tiembla, teme.
tembrar || temblar, temer.
temeros || tímido, pusilánime.
tempes || atabales, timbales.
tempradament || con templanza.
ten || tiene.
teneo || tenencia, posesion.
teneres || tenderas.
teners || tenderos.
tenes parades || tiendas colocadas en la vía pública.
termenat || territorio—terreno acotado ó deslindado.
tenidors || poseedores.
terna ó terra de camagon || especie de droga.
testimonis || testigos.
teynir || teñir, tintar.
tirar venema || vendimiar.
tiraçan (mor) || muere siendo arrastrado ó sufriendo la pena de arrastramiento.
tiraçat || arrastrado.
tiritaynes || tiritaña, cierta tela, segun el Sr. Puiggari.
tiynat || apolillado.
tol || quita.
tolga || quite.
tollia || quitaba.
tolre || quitar.
tolt || quitado—separado.
tolta una lexa || anulado un legado.
— **la obligacio** || extinguida una obligacion.
toltes || ciertos tributos feudales que exigian los Señores sin derecho.
tolts || quitados.
Tonis || Túnez.
tor || toro.
tornar || volver, convertir.
— **en sa possesio** || restituirse en la posesion.
torn (al) || á la vuelta—tornaviaje.
tort (a) || injustamente.
torts || daños.
tost (al pus) || lo más pronto.
totrius || tutoras.
toyl || quita.
toynina || atun.
traca de cuyrs || rollo ó madeja de cueros.
trametre || trasmitir—enviar.
trames son seruu || envió su esclavo.
trau || saca.
trau testimonis || presenta testigos.
traure del libell || retirar alguna frase ó período de la demanda.
traucar || taladrar, perforar.
trauega. V. *tauega.*
traure || sacar.
trauessadura || ¿medida, ó corte al través?

trauesat (**drap de sisa**) || ¿paño terciado?
trasportar || trasmitir bienes ó derechos.
trebaylats || molestados, vejados.
trellat || copia—traslado.
trenc || rompa.
trencament de cases || allanamiento de casas.
trencat || roto.
trenquen || rompen, rompan.
trer || sacar.
— **en pleyt** || presentar en juicio.
trespassament || trasmision.
trespassat || antepasado.
trespassen || trasmitan.
treyt || sacado.
triada || escogida, separada.
triar || escoger, elegir, separar.
tric || dilate, retarde.
triga ó **trigança** || dilacion, detencion, demora.
trigar || demorar, dilatar.
tricxeria || tahurería, garita ó casa de juego de mala fe.
tritxadors || tahures, jugadores con trampa ó engaño, segun el Sr. Puiggari.
tro || hasta que.
trob || encuentre.
trop || bastante, demasiado.
trosseyl || fardo, carga, manojo, haz, lio, atado de varias cosas juntas.
troters || correos—los que iban al lado del ginete para cuidar del caballo.
troçs || pedazos, zoquetes.
truges || puercas, berras, guarras.
truja || puerca, guarra.
truncacio || decapitacion.
tuyt || todos, todo el mundo.

U

u || uno.
u ó **hu** || lo.
uc || uno.
ue || viene.
unca || nunca, jamás.
ungla || uña.
unqua. V *unca*.
us || uso—os—vos—vosotros.
usança || uso, costumbre.
uy || hoy.

V

vagar jornals || perder jornales ó dias de trabajo.
valenxines || telas de Valenciennes, ó de Valencia, segun el Sr. Puiggari.
valla || valga.
vanar || vacar, tener vacacion.
vayl || valladar.
vedament || prohibicion.
vedats || prohibidos, vedados.
vedell || ternero, becerro.
veges || veas.
velen || velan, velando.
Velleya || Veleyano.
ven || vendo—viene.
venals || vendibles.
venema || vendimia.
vendre || vender—venir.
— **á menut** || vender al pormenor.
— **á terra** || barar.
venc || vino.
venja || se venga, toma venganza.
ver (**si ver es**) || si es cierto.
veri || veneno.
verga || rama de un árbol.
— **de ferre** || varilla de hierro.
vergoynes (**ses**) || sus partes genitales.
vermens || gusanos.
vermeylo || rojo, vermellon.
verra || puerca, berra.
verres || puerco machc, berraco.
ves || hacia.
vespre || la tarde.
vexell || receptáculo.
vey || vecino.
veynatge || vecindad.
vi || vino.
vianda || comida, alimentos.
vidre || vidrio.
— **de miralls** || lunas de espejos.
vijayres (**lur**) || su arbitrio.
violari || vitalicio.
violents || fuertes.
vincle || vínculo.
volc || quiso.

volgren || quisieran—quieran.
volie || queria.
voltes || veces.
vuyl || quiero.
vuylats || querais.
vyl || ojo.

X

xartres || sastres.
Xuquer || Jucar.
Xerta || Cherta.
Xiuent || Játiva, segun el Sr. Puiggari

Y

y || allí.
y || y.
yc || aquí.

Ç

çafaregs || algibes.
çucre || azúcar.
çuts || azudes ó presas.
ça enrere || de tiempo atrás.

ÍNDICE GENERAL ANALÍTICO

DE LOS CUATRO TOMOS.

A

Abogados, tomo III, pág. 456.
Accion (Procedimiento de), III, 478.
— ad exhibendum, III, 483.
Acciones que nacen de la compraventa, III, 149.
— del contrato de arrendamiento, III, 161, 165.
Accesion, II, 436.
Aceptacion de herencia, III, 68.
— *de legados*, III, 73.
Actor en juicio; quién puede ser, III, 481.
Actos de última voluntad, III, 11.
Actuaciones, III, 444.
Acusacion (Procedimiento de), III, 594.
Adicion de herencia, III, 69.
Adhesion á la apelacion, III, 550.
Adopcion, II, 358.
Adulterio (Delito de), III, 383.
Afianzamiento de derecho, III, 499.
Agermanament *de Tortosa*, II, 329; *de Tarragona*, II, 331.
Ager dertosanus, I, 15.
Agermanamiento marítimo, III, 299.
Aguas (Dominio de las), II, 412.
— (Servidumbre de), II, 481, 482, 483.
Aguas-muertas (Legislacion de), I, 229.
Alais (Legislacion de), I, 229.
Albaceas. V. **Ejecutores testamentarios.**
Alcahuetería (Delito de), III, 384.
Aldea, I, 67 nota.
Aleatorios (Contratos), III, 212.
Alienabilidad de la dote y del escreyx, II, 298.
Alimentos á los hijos, II, 363.
— *á los padres*, II, 379.
— *por el marido á la mujer*, II, 261.
— *por la mujer al marido*, II, 320.
— *á la viuda*, II, 309.
— *al viudo*, II, 313.
Aliscara y homenaje, III, 354.
Allanamiento de morada, III, 410.
Alodio; etimología y significacion, II, 423.
Alteracion de lindes, III, 412.
Aluvion, II, 437.
Amenazas, III, 399.
Amich (Prefacio de Juan), IV, 3.
Amparamiento, III, 559.
Amposta, I, 50.
Amprius; su etimología y significacion, II, 428.
Animales (Arrendamiento de), III, 162; daños causados en ellos y por ellos), III, 415.
Año lúgubre ó de luto, II, 307.
Apelacion (Recurso de), III, 546.
Aprobacion Pontificia de las Costums, I, 78; IV, 481.
Aqs (Legislacion de), I, 235.
Aqueducto (Servidumbre de), II, 482.
Aquitania, I, 29, 33.
Aragon (Fueros de), I, 248; coleccion ó compilacion hecha en las Córtes de Huesca de 1247, I, 249, 420.
Aran. V. **Valle de Aran.**
Arbitrazgo de Palou ó Palacciolo, I, 150.

Arbitrazgo del obispo de Zaragoza, I, 96.
— *del obispo de Lérida*, V. **Sentencia de Flix.**
— *del obispo de Tortosa* para la redaccion de las Costums, I, 128.
Arbitros (Procedimiento ante), III, 582.
Arboles (Servidumbre de), II, 479, 491.
Arlés (Legislacion de), I, 225.
Arrastramiento (Pena de), III, 346.
Arrendamiento en general, III, 155,
— *de animales*, II, 162.
— *de muebles y raices*, III, 156.
— *de servicios personales*, III, 166.
Asamblea ó Consejo general de la Ciudad, I, 149.
— *de todos los habitantes*, I, 158.
Asilo civil (Guiatge), II, 106; III, 319.
Asociacion conyugal, II, 329; en Tortosa, II, 334; en Tarragona, II, 331; en el Valle de Aran, I, 242.
Aureum opus, I, 308 nota.
Ausencia (Procedimiento en), III, 505, 621.
Autoridad paterna; su naturaleza, II, 361; sobre la persona de los hijos, II, 362; sobre sus bienes, II, 365.
Autoridad marital, II, 260.
Averias, III, 296.
Azotes (Pena de). V. **Flagelacion.**

B

Baldios, II, 440.
Banqueros ó cambistas, II, 228.
Baños privados y públicos, II, 150.
Barcelona; Condado y Marquesado, I, 33, 254; el Condado y la Ciudad, I, 289; fuentes de la legislacion del Condado, I, 278, 296; legislacion de la Ciudad, I, 290.
Bayles del Temple y de Moncada, II, 127.
Baylio (Fuero del), II, 330 nota.
Beneficio de competencia, II, 314.
— *de deliberacion*, III, 70.
— *de inventario*, III, 71.
Besalú (Legislacion de), I, 283 nota.
Bienes alodiales, II, 422.
— *censales*, II, 428.
— *de dominio privado*, II, 416.
— *públicos*, I, 407.
— *feudales*, II, 417.
— *imprescriptibles*, II, 460.
— *libres*, II, 422.
Boni homines, I, 62; II, 119.
Borrell, I, 35.
Breviario de Alarico, I, 19.
Bula de Honorio, IV, 481.
Buques corsarios, III, 270.

C

Caballerias, II, 418.
— *antiguas*, II, 419.
— *de conquista*, II, 420.
— *de honor* en Aragon y Valencia, II, 420, 421.
Caballeros; origen, categorías, derechos y obligaciones, II, 44; incapacidades y exclusiones, II, 48; delitos cometidos contra los caballeros, III, 387.
Calles y caminos, II, 409.
Camarles, I, 67.
Cambistas ó banqueros, III, 228.
Cambio marítimo, III, 305.
Caminos, II, 409.
Campo de Tarragona, II, 331.
Capitan ó Patron, III, 258.
Capitulacion de Tortosa por los árabes, I, 44; la de 1466 en favor de D. Juan II, I, 161, 406.

Carcel de Tortosa, I, 143; III, 441.
Carcassona (Legislacion de), I, 228.
Carga y descarga de buques, III, 282.
Carles, I, 67.
Carniceros, II, 222.
Cartas de poblacion de Tortosa; primitiva, I, 51; posterior, I, 56, 63.
Carta de poblacion de Mallorca, I, 295.
— *dels Braçatges*, I, 37; IV, 504.
— *de la Paería*, I, 109; IV, 496.
Cataluña; etimologia de este nombre y origen de su nacionalidad, I, 34, 253.
Cauce (Mutacion de), II, 438.
Cauciones de Derecho, I, LXI; III, 496.
Caucion del extranjero, III, 482, 485.
Caza, II, 210.
Censo ó pension, II, 505.
Cesion de bienes, III, 566.
Cesiones de Tortosa, I, 142, 145, 394, 399.
Ciencia del Derecho, I, XII.
— *del Derecho penal*, III, 314.
Citacion á juicio, y sus clases, III, 489.
Ciudadania; cómo se obtenía, II, 35.
Ciudadanos; sentido de esta palabra en la Edad Antigua y Media, II, 40.
Ciudadanos de Tortosa; sus derechos, II, 35, 40; sus atribuciones como miembros de la Curia, legislativas y gubernativas, II, 117; atribuciones judiciales, III, 434.
Ciudadanos romanos, II, 42.
Civitas, I, 15 nota; II, 6.
Clérigos y regulares, II, 53.
Coautores de homicidio, III, 396.
Código de Tortosa (su importancia), I, XVII, LXXIV, 371.
— *civil de España*; método para su formacion, LXXVI, 218.
Colacion, III, 82.
Colecciones justinianeas, I, 349, 350.
Colegios ó corporaciones industriales, II, 206, 207.
Coligaciones industriales, II, 195.
Comercio interior y exterior, II, 233.
Comodato, III, 196.
Composicion en los delitos, III, 322.
— *de Josa*, I, 97, 104; IV, 487.
Comparacion de las Costums con las Partidas y otros Códigos de España y de Europa, I, 381; con el Libro del Consulado, III, 241, 631.
Comparecencia en juicio, III, 493.
Compensacion, III, 112.
Comprador; sus obligaciones, III, 147.
Compra-venta, III, 125.
Compromisarios, III, 582.
Comun de la Ciudad en Tortosa, II, 154; en Lérida, II, 155 nota.
Comunicaciones y despachos judiciales, III, 445.
Comunidad de herencia paterna, III, 80.
Comunidad de origen de la Galia meridional y *de Cataluña*, I, 223.
Concordancia de las Costums con los códigos de Justiniano, I, 191; con los *Furs antichs* de Valencia, I, 330, 443; con el código *Repetit. Praelect.*, I, 205; con la legislacion galo-meridional, I, 222; con el Libro del Consulado, III, 241, 631.
Concubinato, II, 352.
Ciudadanos jueces, III, 434.
Composicion, III, 361.
Concurso de acreedores, III, 565.
Condiciones; sus clases, III, 21; sus efectos en las últimas voluntades, II, 20; en los contratos, III, 101.
Confesion en juicio, III, 520; sus requisitos, III, 523; sus efectos, III, 524.

Confesion extrajudicial, III, 537.
Confesion del recibo de cantidad; sus efectos, III, 207. V. **Contrato literal.**
Confirmaciones Reales de las Costums, I, 136, 152, 164, 414; IV, 483.
Confiscacion (Pena de), III, 359.
Conquista (Modo de adquirir por), II, 442.
— *de Tortosa*, I, 33.
— *de Valencia*, I, 336.
— *de Lérida*, I, 52.
— *de Mallorca*, I, 290.
Consentimiento en los contratos, III, 90.
— *paterno*, II, 259.
Conservaje de naves (Contrato de), III, 304.
Conseyl de R. de Besuldo sobre el feyt de la Paeria, I, 115; IV, 501.
— **del Maestre R. de Besuldo**, III, 332 nota; IV, 507.
— **plé**, II, 121.
— **en la claustra**, II, 151.
Constituciones de Cataluña, I, 278; en qué se distinguen de los Usatges, I, 279.
Construccion de buques, III, 250.
Consuetudines civitatis Ilerdae, I, 284.
Contraprueba en los juicios, III, 534.
Contratos; su naturaleza, III, 88; requisitos, III, 89; efectos, III, 98.
— *aleatorios*, III, 212; innominados, III, 214.
— *celebrados con los marineros*, III, 265, 267.
— *por los hijos de familia*, II, 370.
— *marítimos*, III, 275.
Contrato literal, III, 206.
Contratos. V. Cambio, ***Compraventa***, **Arrendamiento, Enfiteusis, Encomienda, Sociedad, Mandato, Mútuo, Comodato, Depósitos, Prenda, Fletamento, Préstamo á la gruesa, Conservaje.**
Contumaces, III, 503.
Contumacia ó rebeldia (Procedimiento en), III, 621.
Conversion de la hipoteca general en especial, II, 324.
Corona de Aragon, I, vi, vii, viii, ix; su carácter político, I, 152.
Corredores pregoneros, II, 160.
Córtes de Aragon de 1469, I, 157.
Cortés (D. A.): Historia Manuscrita de Tortosa, I, 5 nota.
Cosa juzgada; requisitos y efectos, III, 554.
Cosas; su naturaleza y clasificacion, II, 404.
Costas III, 453.
Costuma, I, 67.
Costumbre; diversos sentidos de esta palabra, I, xv, 120.
Costumbres de Alais, I, 229.
— *de Flix*, I, 414.
— *de Perpiñan*, I, 245.
— *de Lérida*, I, 284.
— *de Montpeller*, I, 226.
— *de Cataluña*, I, 278.
— primitivas de Tortosa, I, 101, 128.
Costums; su significado jurídico en la Edad Media, I, 120, 123.
Costums *de Tortosa*; su formacion, I, 125, 128; su carácter, I, xxiii; en qué pueblos se hallan vigentes, I, 167, 177; materia de las mismas que rige actualmente, I, 173; juicio crítico, I, 371; texto auténtico IV, 9.
Crédito de la mujer casada en concurrencia con acreedores del marido, II, 325.

Créditos privilegiados, II, 532.
Crímenes públicos, III, 334.
— *privados*, III, 334.
Cuasi contratos, III, 217.
Cuarta marital, II, 342.
Cultivo (Modo de adquirir por el), II, 209, 440.
Culto, II, 184,
Cumplimiento de legítima, III, 26.
Curatela y sus clases, II, 389.
Curia; su orígen y vicisitudes, I, 12, II, 6, 113.
— *de la Ciudad;* su carácter en la Galia meridional y en la Marca Hispánica, II, 114; transformacion de la Curia en Córtes, II, 18, 19.
— *de Tortosa;* elementos de que se componia, II, 116; sus atribuciones, II, 123, 130, 132; lugar en que se reunia, III, 440.
— (Escribano de la), II, 138.
— (Libro de la), II, 137; III, 443.
— (Tribunal de la), III, 428.

D.

Dacion en pago, III, 151.
Daños (Delito de), III, 413.
— *marítimos*, III, 295.
Decalvacion, III, 391.
Defensa propia, III, 339.
— *de las propiedades*, II, 451.
Defensores judiciales, III, 466.
Delito; su naturaleza y especies, III, 331.
Delitos públicos, III, 594.
— *contra la propiedad*, III, 407.
— *contra las personas*, III, 386, 393, 398, 403.
Demanda en juicio civil, III, 481.
— — *criminal*, III, 597.
Demencia, III, 338.
Denuncia criminal, III, 608.
— *de obra nueva*, III, 576.
Depósito (Contrato de), III, 200.
Derecho canónico; su influencia en la legislacion de la Edad Media y de Tortosa, I, 355.
— *comun*, I, 347.
— *civil*, II, 253.
— *mercantil marítimo*; su historia, III, 236; diferencias del civil, III, 227.
— *natural*, I, 350.
— *penal*, III, 309; sus principios fundamentales, III, 311.
— *político y administrativo*, II, 4.
— *penal* canónico, III, 325; comun ó romano, III, 324.
— de los Usatges, III, 322, 386.
— penal de las Costums, III, 311; principios fundamentales, 316.
— *procesal*, III, 410, 477.
— *romano supletorio en Cataluña*, I, 350.
— *supletorio de Tortosa* en lo civil, I, 153, 154; en lo criminal, III, 322, 324, 325, 326.
Derechos fundamentales de los miembros de un Estado, II, 101.
— *políticos individuales*, II, 102.
— *del Señor sobre los esclavos*, II, 86.
— *del Señor y del censatario en la enfiteusis*, II, 516.
DERKISSA, I, 5.
DERTOSA; orígen, constitucion, legislacion y culto, I, 3, 11, 14.
Desagüe (Servidumbre de), II, 495.
Desafiliacion, II, 377.

Deshaucio, III, 160.
Desheredacion, III, 28.
Destierro (Pena de), III, 353.
Detencion ilegal ó secuestro (Delito de), III, 392.
— *forzada ó secuestro de los caballeros*, III, 388.
— *legal de los procesados ó acusados*, III, 598.
Diálogos de Crist. Despuig, I, 15 nota.
Dias feriados, III, 446.
Difamacion (Delito de), III, 405.
Disolucion del matrimonio, II, 266.
Disparo de armas; sus efectos, III, 306, 391.
Divorcio; su carácter segun las Decretales y las Costums, II, 267, 269
Documentos públicos, III, 122, 536.
Dolo en los contratos, III, 94.
Domicilio (Inviolabilidad del), II, 88.
Dominacion gótica, I, 10.
— *árabe*, I, 27.
Dominio privado, II, 416; modos de adquirirlo, II, 432.
Donacion (Contrato de), III, 183.
— *propter nuptias*. V. **Escreyx.**
Donaciones de la ciutat de Tortosa á diferentes personas y entidades, I, 41, 66, 71, 72, 393, 395, 397.
Donaciones nupciales, II, 296.
Dote ó Exouar, II, 276; sus especies y efectos de cada una, II, 279.
Dualismo social en la Edad Media, I, 282; II, 20.

E.

Echazon, III, 297.
Edicion de las Costums, I, 133, 175.
— *de los Fueros de Valencia*, I, 321 nota.
— *de los Usatges*, I, 267.
Edificacion, plantacion y siembra, II, 439.
Edificios que amenazan ruina, II, 497. V. **Interdictos.**
Ejecucion de los contratos, III, 98.
— *de sentencia civil*, III, 556; de sentencia criminal, III, 365, 601, 615.
Ejecutores testamentarios, III, 57.
Elementos que influyeron en la formacion de las Costums, I, 370; cómo se fundieron, I, 374.
Emancipacion, II, 377.
Encomienda de mercancias (Contrato de), III, 303.
Enfermedades en los animales; cuáles producen la rescision de la venta, III, 135, 136.
Enfiteusis, II, 500.
Enjuiciamiento, III, 421.
Enmienda. V. **Composicion.**
Enseñanza (Sistema de), II, 180.
Entrada; naturaleza de este derecho, II, 503.
Escandinavia (Instituciones de la), I, 342.
Excepciones en los juicios civiles, III, 508.
— en los criminales, 599.
Escribania de la Cort, III, 443; su adquisicion por el Rey, I, 143.
Escribano de la Cort, II, 137.
— *de la nave*, III, 260.
Escribanos. V. **Notarios.**
Escrituras, comunes III, 536; privadas, 537; originales II, 175.
Escreyx, II, 291.
Escuelas de Derecho, I, lxxvi, 348, 335.
Especificacion, II, 440.
Esponsales, II, 255.
Establecimientos, ó estatutos, II, 130; I, 121. V. **Fueros de Valencia.**
Etabliments de S. Louis, I, 372, 233, 382.
Euskaros (Pueblos y legislacion de los), I, 233.

Eviccion y saneamiento, III, 141.
Exámen comparativo de las COSTUMS y de las Partidas, I, 382.
— de las COSTUMS y de los Códigos justinianeos, I, 192, 405.
Exaricos, I, 67.
— *antiguos*, II, 73.
Excepcion de cosa juzgada, III, 554.
Excreys. V. **Escreyx.**
Exhibicion de la cosa litigiosa, I, 560.
Exouar. V. **Dote.**
Extincion de obligaciones, III, 106.
Extranjeros, II, 38; III, 440, 482, 506.

F.

Fadiga, II, 509.
Falsedad ó falsificacion, III, 377.
Falso testimonio, III, 379.
Ferma de Dret, III, 496.
Fermament. V. Enfiteusis.
Feudalismo, II, 21. V. **Municipalismo.**
Feudo de Tortosa, I, 40.
Feudos, I, 250; II, 416.
Fiador de Derecho, III, 499.
Fianza (Contrato de), III, 186.
— *de Derecho*, en materia civil, III, 501; en materia criminal, III, 598.
Fianzas de los tutores y curadores, II, 393.
Fideicomisos, III, 51.
Firma de Derecho, I, XII; III, 501.
Flagelacion, III, 350.
Fletamento (Contrato de), III, 288.
Flete, III, 280; cuándo se devenga, 291.
FLIX (Sentencia de), I, 74, 85; IV, 496.
— (Costumbres de), I, 188, 414.
For, fors, forum, foros (significacion de estas palabras), I, 122.
Forfeyt, III, 332.
Fori Aragonum, I, 248, 420.
Fortificaciones (Dominio de las), II, 410.
Forum judicum, II, 19.
Frayresca, I, 233; II, 80.
Fredum. V. *Quinto.*
Frutos, II, 453.
Fuentes del Derecho en la Edad Media, I, 339.
Fuentes del Derecho de Tortosa, I, 371. V. **Derecho mercantil marítimo. Derecho penal. Derecho político.**
Fueros de Aragon, I, 248, 420.
Fueros de Valencia; Historia de su formacion, I, 307, ejemplares manuscritos, I, 313; impresos, 321 nota; concordancias entre los fueros y las **Costums**, I, 330; influencia de estas en aquellos, I, 336.
Fuerza ó violencia (Delito de), III, 374.
Fuerza de rio, II, 437.
Funciones judiciales (Retribucion de las), III, 448.
Furs antichs de Valencia, I, 311, 313, 433, 444.
Fustigacion (Pena de), III, 350.

G.

GALIA MERIDIONAL (Legislacion de la), I, 222, II, 17.
Ganadería, II, 211.
Garantías de la dote y *del escreyx*, II, 322.
— *de la posesion*, II, 449.
Gastos judiciales, III, 455.
GERONA (Legislacion de), I, 283; III, 12.
GÉNOVA (Derechos de esta República en Tortosa), I, 40, 68.
GENOVESES (sus privilegios para el comercio en Tortosa), II, 235.

Gente pobre (sus obligaciones y derechos en la ciudad), II, 40, 41, 42, 43.
Germanos, I, 342.
Gestion de heredero, III, 69.
— *de negocios* (cuasi contrato de), III, 218.
GETAS, I, 342.
Gobiernos locales de los pueblos del término de Tortosa, II, 187.
GODOS, I, 342.
GOTHIA, I, 33.
GOTHOLAUNIA, I, 254. V. Cataluña.
Graduacion de créditos, III, 223,
GRAU DE TORTOSA, III, 232 nota.
Gremios, II, 206.
Greuges (Juicios de), I, 275.
Guarda (Contrato de), III, 172.
Guerras privadas, III, 320, 590.
Guidatico, III, 625.
Guiatge, III, 625.

H.

Habitantes, II, 37.
Heredero, III, 22.
Herencia; sus clases, III, 8; testada, III, 11; intestada, III, 61.
Hermandad conyugal (Sistema de), II, 329.
HIBERA ILLERGAVONIA; su situacion y vicisitudes, I, 4.
Hija dotada; sus derechos en la herencia paterna, II, 288.
Hijos de esclavos, II, 80.
— *de familia*; su personalidad jurídica, II, 568.
Hipoteca y *sus clases*, II, 527; nombres con que se designan en las COSTUMS, II, 528.
Hipotecas tácitas, II, 323; su naturaleza y efectos, II, 330.
Historia del Derecho; su carácter, I, 15; importancia social de su estudio, I, 75.
Hombres, sentido jurídico de esta palabra en la Edad Media, II, 40.
Hombres libres, II, 34; su clasificacion y derechos de cada clase, II, 35, 37, 38, 40, 44, 50, 53; delitos contra sus personas III, 390.
Homicidios, III, 393.
Honores (Fincas llamadas), II, 426.
Horneros, II, 216.
Hornos públicos y privados, II, 217.
HUESCA (Fuero general de), I, 249, 420.
Hurto (Delito de), III, 408.

I

Iglesia; su influencia en la legislacion de la Edad Media, I, 356; en el municipio, II, 13.
Iglesia y el Estado (Relaciones entre la), I, 367; II, 184,
ILLERGAVONIA; territorio que comprende, I, 4, 15; cómo se ha conservado esta division, I, 20.
Imperio Romano; carácter de su constitucion política, II, 6.
Impuestos comunes ó generales, II, 158.
Imputabilidad de los delitos, III, 337.
Imputacion de paga, III, 108.
Incapacitados, II, 381.
Incendio (Delito de), III, 413.
Indagatoria, III, 611.
Indemnizacion de perjuicios por el poseedor ilegal, II, 456.
Industrias agrícolas, II, 203; comerciales, II, 205, fabriles, II, 204.
Infames (Quiénes son), III, 358.
Infamia (Pena de), III, 357.
Injurias (Delito de), III, 403.
Indice de las Rúbricas de las COSTUMS, IV, 521.
Innominados (Contratos), III, 215.
Inspeccion judicial y pericial, III, 538.

Institucion de heredero, III, 33; institucion en favor de la viuda, III, 42.
Instrumentos públicos; su redaccion, II, 173; sus clases, III, 122.
Intereses. V. Usuras.
Interdictos, III, 570; de adquirir, 571; de retener, 572; de recobrar, 573; precario, 575; denuncia de obra nueva, 576; de obra ruinosa, 578.
Interpretacion de los contratos, III, 104.
Interrogatorios á los testigos en juicio, III, 533.
Intervencion de los ciudadanos en la justicia, III, 421.
Intimidacion (Teoría de la), III, 312.
Invencion ó hallazgo, II, 435.
Inviolabilidad personal, II, 105; real, 106; de domicilio, 106.
Isla (Formacion de), II, 437.

J

Judíos y sarracenos, II, 59.
Jueces elegidos, III, 421, 434.
Juegos, III, 213. V. Contratos aleatorios.
Juicio crítico de las Costums, I, 374.
Juicios de Dios. V. Ordalias.
— *de árbitros*, III, 582.
Julia Illergavonia, I, 5.
Jurados ó Magistrados municipales de Mallorca y Valencia, I, 110.
Juramento de los judíos, II, 66, III, 523; IV, 473.
Juramento extrajudicial, III, 537.
Juramento judicial, III, 518; deferido, 520; de calumnia, 513; de los cristianos, 529; de manquadra, 514; referido, 520; de testigos, 529; forma de prestarlo, 522.
Juramento de los nuevos vecinos, II, 36.
— *del Veguer y de los sayones*, 127, 128.
Jurisdiccion en general, III, 525.
Jurisdicciones especiales, de la Curia, III, 528; doméstica, 472; del Obispo, 471; territorial, 473; de los sarracenos, 577; de la Señoría, 569.

L

Laudemio, II, 513.
Legados, III, 44; de cosa propia y agena, 45; de género, 47; de alimentos, 48; de créditos, 49; condicionales, 50; de deudas, 48; disyuntivos, 48; de cosa empeñada, 46; de fincas rústicas, 48.
Legislacion canónica, I, 335.
— *catalana*, I, 260.
— *germánica*, I, 340.
— *industrial*, I, 193.
— *visigótica*, I, 18, 256; II, 10.
— *mercantil marítima*, III, 236.
— *penal*, III, 309.
— *romana*, I, 347.
Legítima de los hijos, III, 24; de los ascendientes, 27.
Legitimacion, II, 357.
Lengua catalana (Pueblos de), I, xiv.
Lérida (Legislacion de), I, 284, 286.
— (Hombres de), II, 39, 236.
— Sitio y conquista por los cristianos, I, 52, 53.
Lesa Majestad, III, 373.
Lesiones, III, 388.
Leuda ó *lezda*, II, 236; IV, 415.
Levantar más alto (Servidumbre de no), II, 494.
Liber judicum. V. Leyes visigodas.
Libertad de enseñanza, II, 105, 180; de *exportacion*, 235; de *importacion*, 234; de *trabajo ó industrial*, 105, 194; de *pesos y moneda*, 248.

Libre vert de Barcelona, I, 260, 291.
— **de la Cadena**, I, 133.
— **de la Cort**, II, 137; III, 413.
Literal (Contrato), III, 206.
Litigantes, III, 481.
Litis contestacion, III, 511.
Locura, III, 338.
Luces (Servidumbre de), II, 493.
Lucha de los militares y de los ciudadanos, I, 282.
Lugartenientes de la Señoría, II, 126; III, 432.

M

MALLORCA (Conquista de), I, 296; legislacion primitiva, 295.
Mandato (Contrato de), III, 178.
Manumision, II, 90.
Mar y sus productos, II, 411.
Marca (Pena de), III, 351.
MARCA HISPÁNICA, I, 29.
Marchat; significacion jurídica de esta palabra, II, 236.
Márgenes, II, 479; III, 412.
Marido y mujer; contratos entre ambos, II, 263; donaciones mútuas, 264; obligaciones mancomunadas, 265.
Marineros, III, 265.
Marmessors. V. **Ejecutores testamentarios**.
Marqués; origen y etimología de este título, I, 50 nota.
Marquesado de Tortosa, I, 49, 145.
Matrimonio; su naturaleza, II, 254; sus especies, 255; de presente, 256; en faz de la Iglesia, 255, 256; requisitos, 257; forma de celebracion, I, XLII; II, 259, 260.
Matrimonio de **mig per mig**, II, 330.
— *sin dote ni hermandad*, II, 341.
Matrimonio de los hijos de familia. V. **Emancipacion**.
Mazmodinas. V. **Monedas**.
Medidas, II, 243, 248; de longitud, 244; de capacidad, 244; ponderales, 346; para los caldos, 347.
Medianería (Servidumbre de), II, 484.
Medidas para los buques, II, 244; III, 250.
Medios de prueba, III, 515.
— *para realizar la unidad civil*. V. **Unidad del derecho**.
Mealla. V. **Monedas**.
Mejoras por el poseedor ilegal, II, 455.
Memoria trobada en les originals Costums. IV, 7.
Menores, II, 381.
— *de veinticinco años, mayores de diez y ocho*, II, 382.
Menor edad en el derecho penal, III, 338.
Mercaderes, II, 42, 229.
Método del Código de las COSTUMS, I, 191.
Mitja guadanyeria. V. **Valle de Aran**.
Minutas de las escrituras, II, 174.
Modos de salir de servidumbre, II, 89.
Molineros, II, 216.
Moncada (R. de), I, 40.
Monedas, II, 249.
Montaneros, II, 212, 213.
MONTPELLER (Legislacion de), I, 226.
— (Señor de), 39, 40, 68.
Moravatin. V. **Monedas**.
Morbum caducum, III, 137 nota.
Mudéjares. V. **Sarracenos**.
Muerte del reo; sus efectos, III, 370.
Mujer; su condicion jurídica, II, 34, III, 89. V. **Fianza**.
Mujer casada, II, 260, 311; III, 89.

Mujeres de Tortosa, I, 54.
Municipalismo, I, 282, 290; II, 20, 21.
Municipio romano, II, 12; de la Edad Media, 111, 143, 144.
Mutilacion (Pena de), III, 349.
Mútuo (Contrato de), III, 193.
Mútuo disenso en los contratos, III, 115.

N

Nacionalidad catalana, I, 31, 32, 251.
— *gótico-romano-hispana*, I, 253, II, 17.
Naufragio, III, 300.
Nave y sus especies, III, 248.
Naviero, III, 251, 258.
Nochero, III, 263.
Notarios, I, XLVIII; II, 168.
Notas ó minutas, II, 174.
Novacion, III, 115.
Noveno II, 212.
Nulidad de matrimonio, II, 305.
— de las obligaciones, III, 117.
— de sentencia, III, 543.

O

Obediencia debida, III, 341.
Obispo de Tortosa (Jurisdiccion del), II, 57; III, 471.
Obligaciones (Derecho de), III, 87.
Obligacion; su naturaleza, III, 88; requisitos, 89; causa y objeto, 96; forma de contraerse, 97.
Obligacion de bienes, II, 520.
Obligaciones de dar ó entregar, III, 98; de hacer, 99; simples y condicionales, 101; individuales y mancomunadas, 101; divisibles é indivisibles, 103; con cláusula penal, 103.
Ocultacion y fuga, III, 568.
Ocupacion, II, 434.
Oferta y consignacion, III, 108.
Oficiales de mar, III, 264.
Oficio (Procedimiento de), III, 588, 618.
Oficios y artes mecánicas, II, 198.
Ofrecimiento de la pension, II, 506.
Onza de oro. V. **Monedas**.
Onza. V. **Pesas y medidas**.
Ordalias, I, LVII; III, 516.
Organizacion de la justicia, III, 419.
— *de los Tribunales*, III, 428, 468.
— *del gobierno de Tortosa*, II, 22, 108.
— *sustancial y formal del Estado*, II, 99.
Orígenes del Derecho en Tortosa, V. **Fuentes del Derecho**.
Origen de las legislaciones forales ó locales, I, 120, 121, 122, 123, 283.
OSSERA, I, 66.

P

Paces y treguas, III, 627.
Paciarios, I, 109, 434, 439, 606.
Paeres, I, 112.
Paería. V. **Carta de la**.
— su adquisicion por el Rey, I, 143.
Paga de lo indebido, III, 219.
Paheres de Barcelona, I, 110.
Panaderos, II, 218.
Pañeros, II, 229.
Parafernales (Bienes), II, 318.
Parroquias de Tortosa, II, 145.
Particiones, III, 78.
Partícipes en el dominio de un buque, III, 251.
Partidas (Las), I, 372.
Pasatiempo (Distintivo de las mujeres de Tortosa), I, 54.
Paso (Servidumbre de), II, 477.

Patria potestad; su naturaleza, II, 354; modos de adquirirla, 355; modos de acabarse, 375.
Peculios de los hijos, II, 365.
Pena (Necesidad de la), III, 310; su naturaleza, 344; sus diversas clases, 345.
Pena capital y modos de ejecutarse, III, 346.
Penas pecuniarias, III, 359, 361, 363.
— *aflictivas*, III, 346, 349, 350, 351.
— *personales subsidiarias*, III, 363.
Pension ó censó, II, 505.
Percepcion de frutos, II, 436, 453.
Perdon del ofendido, III, 369.
PERPIÑAN (Legislacion de), I, 245.
Personalidad jurídica de los hijos, II, 364; para adquirir bienes, 369; para contratar, 370; para actos de última voluntad, 373; III, 18; para comparecer en juicio, 373, 482.
Pesas y medidas falsas, II, 248; III, 353.
Pesca, II, 225.
Pescadería, II, 223.
Pescadores, III, 223.
Pignoracion forzada, III, 563.
PIRENÁICA (Legislacion de la region), I, 245.
PISA; Derechos de esta República, I, 38, 40.
Pisanos; sus privilegios en Tortosa, I, 38, 68 nota; II, 235.
Plagio (Delito de), III, 398.
Plazas, II, 409.
Poblacion libre cristiana, II, 34; infiel, 59.
Poder judicial, I, LVII; III, 420.
Port Fangos, III, 234.
Posesion (Derecho de), II, 445;— segun Derecho canónico, I, 364.
Posesion anual, II, 448; sin título y con título, 445; interrupcion de la posesion, 468; garantías de la posesion, 449.
Posesion de la cosa litigiosa ó de los bienes del demandado contumaz, III, 504.
Poseedor de bienes raices (Obligaciones del), II, 452; de buena fe, 453; de mala fe, 454.
Pragmática del Rey **En Pere**, II, 55 nota.
Pragmáticas. V. **Legislacion de Cataluña.**
Precario (Contrato de), III, 199.
Precaver los delitos, III, 592, 593.
Preceptos de Carlomagno, I, 257.
Prefacio de la primera edicion de las COSTUMS, IV, 3.
Prenda (Derecho de), III, 520.
Prescripcion; sus requisitos, II, 459; Prescripcion de bienes, 457; de obligaciones, III, 116; de los delitos, 371.
Préstamo mútuo (Contrato de), III, 193.
Principios fundamentales de las COSTUMS, I, 375.
Prision, III, 356, 591.
Privados (Señores y), II, 50,
Privilegios á Tortosa de D. Jaime I, I, 79.
Problemas de Derecho penal, III, 314
Probihomines, I, 59, 77; II, 116.
Prohoms, I, 59, 77; II, 116.
Procedimientos; principios generales, III, 477, 420; su importancia, 478.
Procedimientos; sus clases, III, 477; de accion, 481; de acusacion, 594; eclesiástico, I, LIX; ejecutivo, III, 564; de inquisicion, 604; de oficio I, LVII; III, 605; verbales, 580.
Procedimientos penales, III, 587.
Procuradores, III, 460.

Procurador en cap, II, 149.
Procuradores síndicos, I, 98; II, 146,
Productos forestales, II, 212.
Profesiones y oficios; reclamacion de salarios ó jornales, III, 173.
Prohibicion de enajenar bienes enfitéuticos, II, 517.
Prohombres. V. **Probihomines**.
Promesa de mútuo, III, 194.
Promulgacion de leyes y estatutos, II, 134.
Propiedad (Derecho de), II, 404.
— (Delitos contra la), III. 407.
— libre y alodial, II, 104.
Propietario; su derecho en el usufructo, II, 469.
PROVENZA (Legislacion de la), I, 224.
PROVINTIA ó GOTIA, I, 21.
Pruebas de los contratos y obligaciones, III, 120.
— *judiciales*, III, 515; confesion, 518; documentos, 536; testigos, 525.
Pruebas (Apreciacion de las), III, 600.
Pueblos en que rigen las COSTUMS, I, 178.
Publicacion de las pruebas testificales, III, 534.
Pupilos, II, 382.

Q

Quarentè, I, 80, 89; II, 103.
Quartoral, III, 261.
Quasi-contratos, III, 217.
Quasi-usufructo, II, 468.
Quinto (Pena del), I, LXI; III, 449.

R

Ramon Berenguer I, I, 36; **Ramon Berenguer III**; sus enlaces y conquistas, I, 38.
Rapto, III, 380,
Rec ó Rech, III, 234 nota.
Recognoverunt Proceres. V. **Legislacion de Barcelona**.
Reconquista de Cataluña; su carácter, I, 23, 33; II, 19.
Reconvencion, III, 510.
Régimen económico del matrimonio, II, 271.
REGION PIRENÁICA, I, 233.
Reincorporacion de Tortosa á la Corona de Aragon I, 149, 155, 402.
Remision, III, 115.
Réplica, III, 514.
Reposicion de escrituras originales, II, 178.
Represalias, II, 236.
Represion penal (Teoría de la), III, 311
Repudio, II, 268.
Rescision del contrato de compra venta, III, 149; de las particiones, 85; de las sentencias, 544.
Reserva de bienes, II, 346.
Responsabilidad civil por delitos, III, 342.
— *criminal*, III, 335; su extincion, 368.
Restauracion de la Señoría y Marquesado de Tortosa, I, 155.
Restitucion de la dote y del escreyx, II, 303.
— **in integrum**, II, 400.
— *de una finca por la fuerza*, II, 451.
Retracto en la enfiteusis, II, 512.
REINO DE VALENCIA, I, X, 305. V. **Valencia**.
Riba del Rec, III, 234 nota.
Riberas, II. 413.
Robo, III, 410.
Roma; constitucion y sistema político, II, 5.
Roturamiento, II, 209.
Rúbricas de las COSTUMS. V. **Indice**.
Rústicos (Delitos contra los), III, 390.

S

Sacar agua (Servidumbre de), II, 483.
— *puñal*, (Delito de), III, 401.
Sal (Aprovechamiento de la), II, 212.
Salarios (Paga de los), III, 173.
Salinas, II, 212.
Salteamiento de caminos, III, 412.
Salvedad (Fiador de), III, 141.
Sarracenos, II, 59.
Sastres, II, 232.
Sayones, II, 129; III, 433.
Secuestro judicial, III, 562.
Segundas nupcias, II, 344.
Seguros (Contrato de), III, 307.
Sello del Municipio, II, 152.
Sentencias judiciales, III, 539, 616.
Señor directo, II, 316.
— *del pleito*, III, 461.
— *mayor*. V. **Enfiteusis.**
Señores y privados, II, 50.
Señoría; su significacion en la Edad Media, II, 123.
— *de Tortosa*; su organizacion y atribuciones, II, 123, 141; III, 429, 469.
Separacion de bienes, III, 75.
SEPTIMANIA, I, 21, 33.
Servicios personales (Contrato de), III, 166.
Servidumbre personal, II, 78,
Servidumbres reales, II, 471.
Servidumbres rústicas, II, 475; urbanas, 483; para seguridad de los caminos, 476.
Sesmo ó terson, I, 241.
Sester ó galin de Rey, I, 241.
Sevirato augustal, I, 12.
Siervos y cautivos, II, 76.
— *ó esclavos*, II, 82.
— *cristianos*, II, 77.
— *voluntarios*, II, 96.
Signo y firma del Notario, II, 175.
Síndicos procuradores, I, 109; II, 146.
Sistema dotal, II, 275.
Sitios de Tortosa, I, 42, 53.
SOBRARBE (Fuero de), I, 248.
Sociedad del siglo XIII, I, XXI; clases en que estaba dividida, 283.
Sociedad (Contrato de), III, 181.
— *para construir buques*, III, 251.
Solucion ó paga, III, 106.
Sos-veguer, II, 126.
Subrogacion, III, 109.
Subprenda, II, 529.
Substitucion hereditaria, III, 35; compendiosa, 37; á heredero propio, 37; á heredero extraño, 40; pupilar ó vulgar, 36.
Sucesion (Derecho de), III, 7.
— *intestada*, III, 61.
Sueldo. V. **Monedas.**

T

Talion, III, 349.
Tejidos, II, 230.
Tenderos, II, 220.
Tercio (Pena del), III, 449.
Término de Tortosa, I, 177.
— *probatorio*, III, 516; ordinario, 516; extraordinario, 517.
Territorio de una nacion, II, 28.
Terson, I, 241.
Tertii ordinis, I, 25.
Testamentos, III, 11.
Testamento nuncupativo, III, 12; sacramental, 12; secreto ú oculto, 14.
Testifical (Prueba), III, 525.
Testigos; su número, III, 526; cualidades, 527; citacion y comparecencia, 531.
— en lo criminal, III, 599, 611.

Títulos de propiedad (Exhibicion de los), II, 449.
Tormento (Prueba del), III, 613.
Tornería. V. **Valle de Aran.**
TORTOSA (Estado de), II, 26.
Trabajos forzados, III, 355.
Tradicion; su importancia y requisitos, II, 464.
Transaccion (Contrato de), III, 209.
— *de los delitos*, III, 624.
Trasladós ó copias, II, 177.
Trasporte marítimo, III, 275.
Trebeliánica (Cuarta), III, 41.
Treguas y paces, III, 627.
Tribunal de apelacion; en lo civil, III, 546; en lo criminal, 600, 616.
— *de la Curia*; su organizacion, competencia y atribuciones, III, 428.
— *en el procedimiento de inquisicion*, III, 606.
Tributos feudales, II, 102.
Tutores y Curadores, II, 391; sus cualidades y obligaciones, 392.

U

Unidad del Derecho en el siglo XIII, I, 387.
Unidad de legislacion civil en Francia, I, LXXVI; procedimiento para conseguirla en España, LXXV.
UNIVERSITAS; orígen y significacion de esta palabra en el siglo XIII, II, 145.
Universidad de Tortosa, II, 143.
Usatge, Usatje, Usatici; significacion de estas palabras, I, 123.
Usatje tomado de San Isidoro, I, 275
Usatjes de Barcelona; primitiva coleccion de las mismas, I, 262; quién fué su autor, 36; cuándo y dónde se promulgaron, 261; adiciones á la primera coleccion, 269; manuscritos del Escorial y de Barcelona, 264, 424; diferencias entre ellos y los impresos, 265; cuál es el ejemplar más auténtico, 270; causas de la formacion de los Usatjes, 272; reseña de su contenido, 273; analogías entre los Usatjes y el **Forum judicum**, 274.
Usatjes vigentes en Tortosa, I, 276; IV, 468.
— *de Ferrer*, I, 265, 291.
Usucapion, II, 458.
Usufructo, II, 467.
Usuras, III, 195.

V

VALENCIA (Reino de); su conquista, I, 307; cuando se codificó su legislacion, 323; *Costums et establiments*, 303; fueros de D. Jaime I, 323; fueros de D. Alonso IV, 327; manuscritos existentes en el Escorial y en el Archivo municipal de Valencia, 316; cotejo y comparacion entre estos manuscritos, 318; edicion *Princeps* de los fueros y su comparacion con los manuscritos, 321.
VALENCIA; privilegios de la ciudad y reino, I, 308.
VALLE DE ARAN; situacion, territorio y legislacion, I, 237.
Valvasores (Delitos contra los), III, 389.
Vecinos de Tortosa, II, 35.
Veguer; nombramiento y funciones políticas, II, 121; atribuciones judiciales, III, 429.
Veguería; su adquisicion por el Rey, I, 143.
Vendedor; sus obligaciones, III, 133.
Venganza; prohibicion de tomarla contra los delincuentes, III, 588.

Venta (Contrato de), III, 125.
Ventas de esclavos y animales, III, 135; del pan, II, 218; del pescado, 221; de las cosas dadas en prenda, 524; judiciales, III, 151, 152; de bienes de menores, II, 395.
Vergüenza pública (Pena de), III, 352.
Vestidos de luto, II, 308.
Vestiduras nupciales, II, 288.
Vicarius ó **Vigarius**, II, 124.
Vicios redibitorios, III, 133.
Violencia en los contratos, III, 92.
Violencias ó fuerzas (Delito de), III, 374.
Viuda; sus derechos en los bienes del marido, II, 306.
Viudo, II, 312.
Viudos; sus derechos sobre el excreyx y otras donaciones, II, 316.
Vistas (Servidumbre de), II, 492.
Vitalicio, II, 502.

Z

Zuda (Castillo de la), I, 141; III, 441.
— (Tribunal de la), III, 471.

FIN DEL TOMO CUARTO

Y ÚLTIMO DE LAS COSTUMBRES DE TORTOSA.

ENMIENDAS Y ADICIONES.

Pág.	Lín.	Dice.	Léase.
9	15	Señoría	Senyoria
	21	Señoría	Senyoria
11	21	aqui'l sofira	aqui 'ls sofira
23	4	qui	que
33	24	e 'ldeu	e'l deu
	28	antics	anties
35	13	liuruda	liurada
37	28	E si si sera	E si sera
43	20	pressa	presa
50	9	Si por	Si per
	33	qualque ells	quals qu'ells
51	1	determanar	determenar
54	12	añadir	anadir
57	nota	*Nels*	*N'els*
63	9	descendets	descendents
69	19	que es s'afermara	qu'es afermara
82	13	pora s'appeylar	pora's appeylar
95	1	e's sentencia	e sentencia
105	12	l'endema	lendema
	26	com	con
108	4	acutoritat	auctoritat
110	26	estrayn a clams	estrayn, a clams
	27	Sayg deu	Sayg, deu
118	15	co	ço
120	23	ols	o'ls
121	29	Jas sie	Ias sie
123	28	pṛopietat	proprietat
124	20	tor mardans,	tor, mardans,
132	15	permodels	permodols
139	17	retem	retenc
141	25	qu'is	qui's
142	nota	*si'l*	*Si 'l*
145	4	mejor	major
	28	que aquels	que a aquels
150	5	las	les
167	3	aquestes	aquests
169	26	formetat	fermetat

Pág.	Lín.	Dice.	Léase.
177	7	ell	ells
180	3	aqnelaexc epcio	aquela excepcio
181	25	sont	son
184	17	Couinenca	couinença
188	5	e's deuese	e'sdeuese
198	21	revocat	reuocat
200	3	eyl	eyl [1] (póngase esta nota, [1] *eyls*.)
	4	enpreses,	empreses.
	5	si algu	Si algu
203	18	no es	no [1] es (póngase esta nota, [1] *ne*)
213	15	promes a [1] pagar	promes a pagar
	nota	[1] ha	suprimase esta nota.
216	18	Atressi; es costuma.	Atressi es costuma
217	4	cosasemouent	cosa semouent
219	26	l'emphiteota per	l'emphiteota per-
232	24	E	En
234	15	muller; sens	muller, sens
247	8	sobreuin	sobreuiu
	15	cosa en qualque	cosa, en qualque
249	12	mort	mor·
261	15	*e conuerso*	*econuerso*
264	17	mes	més
271	5	sobredites [1], neguna	sobredites, [1] neguna
290	21	fill e filla	fill o filla
	22	son mare	sa mare
293	19	poden ven venir	poden venir
298	5	sots, aquesta	sots aquesta
	2	*e conuerso*	*econuerso*
306	22	os fan	o's fan
307	6	demandada	demanada
309	14	tots	tot
311	27	ne deu	no deu
316	6	execucio	exequcio
317	28	Tortesa	Tortosa
318	32	condemnat	condempnat
325	15	creedors, sapia	creedors sapia
328	13	venedor d'aquela,	venedor, d'aquela
335	14	sia	sie
336	4	marit; jas sia	marit, jas sia
337	15	embarç	embarc
340	13	depus	depux
341	16	ne	no
	32	otorgat	atorgat
347	6	depuyx	depuys
350	17	o deutor	lo deutor
354	27	testament, e encara'l...	..... testament. E encara'l...
355	10	que, nuyl	que nuyl
360	1	li a [1]	li ha (suprímase además la nota 1.ª)
363	5	acusaccions	accusacions
365	17	nomenara	no menara
376	8	obrara	obrara,
377	16	robades, son e perdudes	robades e perdudes
384	nota 1.ª	conj. *o*	conj. *ne*

Pág.	Lín.	Dice.	Léase.
390	17	d'aynines.	daynines (**añádase una nota que diga**: Súplase la prep. *de*.
392	6	quintars	quintas
398	1	volra	volran
399	16	liurades	liures
416	31	grossa de d'aynins	grossa de daynins
417	17	d'a [1] menlons	d'amenlons (**suprímase la nota 1.ª**)
419	23	Villa	Vila
421	14	qui aja	que aja
422	17	que face	qu'en face
436	3	donar	donar [1] (**póngase por nota,** [1] *donat.*)
442	5	los dits, e sien	los dits sien
454	9	prouer	prouer [1] (**póngase por nota,** [1] *preu.*)
455	35	e aja	e ja
461	29	vole	volc
465	28	nolit; e merçat	nolit, emerçat
482	12	nonullos	nonnullos
483	15	quoscunque	quoscumque
492	18	temple	Temple
505	12	Sindich	Sindichs
511	nota	PANDECTORUN	PANDECTARUM
526	20	HUYTEM	HUYTE
529	34 col. 2.	llaja	ll aja
530	3 col. 1.	arbitro	arbitrio,
531	9 col. 2.	adultero	adultero, a.
	36 id.	conylls	conills
533	36 col. 1.	o sestera	testera o testero.
	48, 49 id.	habia tenido lugar el juicio.	quedaria sujeto á las resultas del juicio ó auto.
538	11 col. 2.	juramento á los litigantes.	juramento
543	30 col. 2.	»	(añádase) **Mardans** ‖ los machos de las ovejas, moruecos.
544	35 col. 2.	carneros	carneros castrados.
548	12 col. 2.	le hizo cojear	quedó paralítico de una pierna.
549	23 col. 1.	documentos	documentos destruidos.
550	37 col. 2.	hacer el suelo	pavimento.
	39 id.	hacer el suelo, esplanar	construir terrados ó azoteas descubiertas.

Los cuatro tomos publicados de esta obra comprenden la **Historia crítica**, la **Doctrina** y el **texto auténtico** del CÓDIGO DE TORTOSA.

Véndense en Madrid en las librerías de Murillo, D. Leocadio Lopez, San Martin, Escribano y Fe, al precio de **240 reales** los cuatro tomos.

El precio del tomo IV para los no suscritores es de **60 reales**.

